

ONZE IJSLANDSVAARDERS
IN DE 17DE EN 18DE EEUW

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN
DE NEDERLANDSCHE HANDEL
EN VISSCHERIJ

DOOR

M. SIMON THOMAS

N.V. UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ E N U M, AMSTERDAM
1935

Ex libris
J. & W. Neimeyer

20110816

25
(165)

16
ad 165.-

ONZE IJSLANDSVAARDERS IN
DE 17DE EN 18DE EEUW

Uit: G. Groenewegen, 1783—1802.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

I. IJslandsvaarder visschende met de kol, 18de eeuw.

25110816

ONZE IJSLANDSVAARDERS IN DE 17DE EN 18DE EEUW

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN
DE NEDERLANDSCHE HANDEL
EN VISSCHERIJ

121370

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR
IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE
RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN
DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. H. BOLKESTEIN,
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN
EN WIJSBEGEERTE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN
SENAAT DER UNIVERSITEIT TE VERDEDIGEN
TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT
DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE OP VRIJDAG
5 JULI 1935, DES NAMIDDAGS TE VIER UUR

DOOR

MARIE SIMON THOMAS
GEBOREN TE ROTTERDAM

N.V. UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ EN U M, AMSTERDAM
1935

*Aan mijn Vader en aan
de nagedachtenis van
mijn Moeder*

611801162

Nu ik de laatste hand aan mijn proefschrift heb gelegd, wil ik mijn dank betuigen aan allen, die tot mijn academische vorming hebben bijgedragen, in het bijzonder den Hoogleeraren in de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte, wier colleges ik gedurende mijn studietijd mocht volgen.

Vóór alles gaat mijn dank uit naar u, Hooggeleerde Kernkamp, Hooggeachte Promotor, zoowel voor Uw boeiend onderwijs als voor Uwe belangstelling in mijn proefschrift. Het moge U een voldoening zijn, dat de onderzoekingen, die Gij 35 jaar geleden in de Scandinavische archieven hebt ingesteld, mij van den beginne af aan hebben gesteund in de hoop, dat de taak, die ik mij had gesteld, zoo zij al geen gemakkelijke mocht zijn, in elk geval geen hopelooze was. Dat Gij ondanks de overstelpend drukke werkzaamheden van het laatste jaar van Uw Professoraat steeds bereid waart mij met raad en daad ter zijde te staan, vervult mij met dankbaarheid.

Grooten dank ben ik U, Hooggeleerde Oppermann en De Vooy, verschuldigd voor Uwe leerzame colleges gedurende mijn geheelen studietijd, terwijl ik ook de Uwe, Hooggeleerde Bolkestein en De Savornin Lohman, en die van wijlen de Hoogleeraren Frantzen en Niermeyer voor mijn candidaatsexamen op hoogen prijs heb gesteld.

Bij het verzamelen van het materiaal voor mijn proefschrift mocht ik van U, Hooggeleerde Van Hamel, steeds de grootste belangstelling en medewerking ondervinden. Aan Uwe belezenheid en liefde voor IJsland dank ik menig kostbaar gegeven, terwijl Gij mij Uwe uitgebreide boekerij immer welwillend ter beschikking stelde. Dat Gij ook nog zooveel zorg aan de correctie hebt willen besteden, stemt tot dankbaarheid.

Ook wil ik hier een woord van dank richten tot allen, die mij in binnen- en buitenland bij het onderzoek in de archieven de behulpzame hand hebben geboden. In de eerste plaats dank ik den Heer S. Hart te Zaandam, archief-ambtenaar 2de klasse en volontair op het Gemeente Oud Archief te Amsterdam, wiens groote speurzin en onvermoeide ijver mij de gegevens uit de

notarieele archieven verschaften, waaruit mijn overzicht van den IJsland-schen handel van Amsterdam is opgebouwd; tevens mijn dank voor de goede zorgen aan de registers besteed. Ook den Archivaris van Rotterdam en zijn ambtenaren zeg ik hartelijk dank voor de medewerking bij mijn onderzoek, in het bijzonder Mejuffrouw Dr. A. C. Kersbergen, die het eerst mijn aandacht vestigde op eenige notarieele acten betreffende de vaart naar IJsland en mij bij de vertaling van het buitenlandsche materiaal uit Kopenhagen, Stockholm en Reykjavík steeds onvermoeid behulpzaam was.

Mijn dank aan den Algemeen Rijks Archivaris voor zijn welwillendheid in zake het deponeeren van zoovele archivalia te Amsterdam en zijn belangstelling in mijn onderzoek, waaraan ik menig verrassend detail heb te danken. Mejuffrouw S. van Zanten Jut, hist. docta te 's-Gravenhage, wil ik hier dank zeggen voor het nazien en copieeren van velerlei archiefstukken. Ook de archivariissen van Amsterdam, Den Briel, Deventer, 's-Gravenhage, Kampen, Vlaarding en Zierikzee, den Gemeente-Secretaris van Maassluis als beheerder van het archief aldaar en hun ambtenaren dank ik voor de geboden hulp, tevens de Directeuren van de Universiteits-Bibliotheken te Amsterdam, Leiden, Utrecht en Kopenhagen, en van de Koninklijke Bibliotheken te 's-Gravenhage, Kopenhagen en Stockholm met hun staf.

Een woord van hartelijken dank aan de Directie en het fotografisch atelier van het Lichtbeelden-Instituut te Amsterdam, die met groote toewijding de talrijke platen en kaarten verzorgden, waartoe de Directeur van het Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam zijn welwillende medewerking verleende.

Het was mij een groot voorrecht ook in het buitenland medewerking van de archieven te mogen ondervinden. Het zou te ver voeren allen hier met name te noemen, die mij in Denemarken, Zweden en IJsland ter wille zijn geweest. Een uitzondering wil ik maken voor de volgende buitenlanders, aan wier hulp ik de aangenaamste herinneringen zal behouden.

Takket være Deres Hjælp, Frøken Elna Kringelbach, ved Kopieringen af dankse Arkivalia fra det 17e Aarhundrede, som for mig ofte var vanskelige at tyde, kunde jeg i København anvende min Tid til at undersøge forskellige Arkiver. Frøken Ellen Aagaard takker jeg for Kopieringen af nogle vigtige Fragmenter af danske Kildeudgaver, der desværre ikke findes her i Landet.

Eder, Fru Sally Hofgren, är jag stor tacksamhet skyldig för den noggranna kopieringen av olika arkivalier och manuskript från Riksarkivet och Kungliga Biblioteket i Stockholm. Materialet från Preis-arkivet hör till det mest värdefulla i min avhandling.

Hafið þér beztar þakkir mínar, Guðmundur Finnbogason prófessor, fyrir þann áhuga, sem frá upphafi þér tókuð á rannsóknum mínum; og þið, Kjartan Sveinsson og Vígfús Guðmundsson, fyrir útvegum margfalds sögulegs efnis úr Þjóðskjalasafni; og þér, Matthias Þórðarson, fyrir ágæta mynd tóbaksdósarinnar hollenzku; og þér, Sigurður Skúlason, fyrir þau hrósyrdi, sem, með tilliti til samtals okkar í Kaupmannahöfn, þér skrifuðuð um áform mitt í Morgunblaðinu þess 8a Júní 1933.

Jeg vona af heilum hug, að þessi doktorsritgerð mín megi bera ykkur öllum satt vitni um þá ræktarsemi, sem jeg hefi lagt við vinnu mína að þessu yfirliti yfir viðskifti Hollendinga við Ísland, og eigi síður um hina djúpu ást, sem jeg er búin að fella til lands ykkar og þjóðar. Jeg man þau ætíð með miklu þakklæti.

STELLINGEN

- I. De handel op IJsland in de 17de eeuw moet worden beschouwd als een opportunistisch nevenbedrijf van kooplieden in de groote handelssteden der Republiek, wier particulier initiatief en persoonlijke relatiën van overwegende beteekenis waren.
- II. De uitspraak van A. M. Nieuwenhuisen in zijn artikel „Het college voor de kleine visscherij te Maassluis” (Tijdschrift voor Gesch., Jrg. 46, 1931), dat er vóór de tweede helft van de 18de eeuw uit Maassluis geen schepen ter haringvangst voeren, is onjuist.
- III. Ten onrechte betreft Jón Stefánsson in zijn artikel „Tilraunar Danakonunga til að selja Ísland” (Tímarit, 1898) de steden van Overijsel in de onderhandelingen van Hans Holm betreffende de verpanding van IJsland door koning Christiaan II van Denemarken.
- IV. Voor de geschiedenis van de Republiek in de eerste helft van de 18de eeuw is het archief van den Zweedschen gezant te 's-Gravenhage, Frih. Joachim Friedrich Preis, een bron van buitengewoon groote beteekenis.
- V. De „Summarische Deduction” (add. ad ms. catal. fol. 69, Univ. Bibl., Kopenhagen) moet op naam van den jurist en historicus Hans Gram worden gesteld.

- VI. De genealogie is een onmisbare hulpwetenschap voor de economische geschiedenis.
- VII. De bewering van J. E. Kroon in zijn proefschrift, „Bijdragen tot de geschiedenis van het geneeskundig onderwijs aan de Leidsche Universiteit, 1575—1625” (Leiden 1911), dat aan Leiden de prioriteit van het klinisch onderwijs toekomt boven Utrecht, is onjuist.
- VIII. Ten onrechte betoogt A. Giry in zijn werk, „Histoire de la ville de St. Omer” (1877, blz. 276), dat uit „Liber Miraculorum S. Bertini Abbatis”, in de Acta Sanctorum Septembris II, blz. 597, tot het bestaan van een vasten handelsweg van Engeland over St. Omer naar Italië kan worden besloten.
- IX. Voor de volkstaal van de 17de eeuw zijn de notarieele attestatiën een betrouwbaarder bron dan de blijspelen uit dien tijd.
- X. In Constantijn Huygens' Hofwijck (uitgave Dr. H. J. Eymael, Zutphen 1920) moet *ontstraeten* in vers 2374 worden verklaard als: sloopen van oude *stadsbuurten*.
- XI. Aan het in „Æfisaga Jóns Ólafssonar Indíafara” (Dr. Sigfús Blöndal, Kopenhagen 1908/9) voorkomende *zelupa* ligt het Hollandsche woord *sloep* en niet *zeeloper* ten grondslag.
- XII. Het gebruik van lichtbeelden bij het onderwijs in de geschiedenis verdient aanbeveling, mits de voorstelling historisch wetenschappelijk is verantwoord.
-

INHOUDSOPGAVE.

	Blz.
VOORWOORD	XIII
LIJST VAN ARCHIVALIA EN MANUSCRIPTEN	XXIII
LIJST VAN GEDRUKTE BRONNEN	XXX
LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN	XXXII
LIJST VAN TIJDSCHRIFT- EN COURANTENARTIKELEN	XXXV
EERSTE HOOFDSTUK.	
De IJslandsche Handel tot 1602	I
TWEDE HOOFDSTUK.	
Het Deensche Handelsmonopolie (1602—1787)	16
DERDE HOOFDSTUK.	
Valkenvangst en Valkeniers.	31
VIERDE HOOFDSTUK.	
Walvischvaart.....	54
VIJFDE HOOFDSTUK.	
Vrachtvaart en Handel.	77
ZESDE HOOFDSTUK.	
Kabeljauwvisserij	152
ZEVENDE HOOFDSTUK.	
De Strijd over het Dominium Maris (1740—1742)	183
ACHTSTE HOOFDSTUK.	
De Visserij in de 19de Eeuw	223
	XI

BIJLAGEN:

A. Missive van Christiaan IV aan de Staten-Generaal (28 Dec. 1631)	235
B. De Reis van Johan Marcusz. Mom naar IJsland in 1648....	237
C. Request van de IJslandsche Compagnie (1635).....	242
D. Jonas Trellund op IJsland in 1659.....	245
E. „De Jonge Graeff Willem” voor Eyrarbakki in 1660.....	248
F. Verweerschrift van Jonas Trellund (1661).....	251
G. Genealogische Gegevens over de Familie Pelt.....	—
H. De Schipbreuk van „Het Wapen van Amsterdam” in 1667..	255
J. Tabel van IJslandsvaarders (1751—1786).....	260
K. Inhoudsopgave der „Summarische Deduction”.....	261
L. „Dagverhaal van de Jonge Alida” (1782).....	266
M. Verslag van een IJslandsche Reis in 1811.....	281
N. Tabel van IJslandsvaarders (1802—1852).....	285
Bij DE ILLUSTRATIËN EN KAARTEN	287
REGISTER VAN PERSOONSNAMEN	295
REGISTER VAN PLAATSNAMEN.....	307
REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE ZAKEN	314

VOORWOORD.

Ef menn vildu Ísland
Eins meðfara og Holland,
Held jeg sízt sé Holland
Hálfu betra en Ísland.

Eldi margt á Ísland,
Sem aftur vantar Holland;
Eða hvi mun Holland
Hjálpa sér við Ísland?¹⁾

Zoo dichtte Gunnar Pállsson, predikant in Hjarðarholt, omstreeks het midden van de 18de eeuw. Het gebeurt meermalen, dat Hollanders, die op IJsland reizen, deze visa te hooren krijgen; als historica krijgt men dan lust om een onderzoek in te stellen naar de historische feiten, die er aan ten grondslag liggen. Dit is in nog sterker mate het geval, wanneer men de Westfjorden bezoekt, waar de herinnering aan onze IJslandsvaarders bij de bevolking nog voortleeft. Zoo was er in 1931 in Ísafjord een oude IJslander, die zich uit zijn jeugd verhalen over de Hollandsche visschers herinnerde.

Een dergelijk onderzoek moet van den grond af worden opgebouwd. De belangstelling van Europa voor IJsland heeft zich altijd meer met de aller-oudste geschiedenis en litteratuur beziggehouden dan met de economische ontwikkeling in latere eeuwen. Wat deze laatste betreft, bepaalde de geschiedschrijving zich in hoofdzaak tot de verhouding tot Denemarken. Slechts de studiën van Finn Magnusson over den Engelschen handel op IJsland en van Dr. Ernst Baasch over dien van Hamburg verspreiden eenig licht over de 15de en 16de eeuw. Dit was echter een periode, waarin de Hollanders een zeer ondergeschikte rol speelden; juist wanneer de handelsbetrekkingen tusschen de Republiek en IJsland zich beginnen te ontwikkelen, laat de litteratuur ons in den steek. In Nederlandsche geschiedbronnen wordt de vaart naar IJsland zelden of nooit genoemd, en dan nog alleen naar aanleiding van het geschil met Denemarken in 1740 e.v. Ik

¹⁾ Als de menschen IJsland wilden behandelen op dezelfde wijze als Holland, geloof ik nog, dat Holland minstens anderhalf maal zoo goed zou zijn als IJsland. Toch levert IJsland veel (voedsel) op, dat in Holland ontbreekt; waarom zou Holland zich anders met IJsland behelpen?

was dus voor het overgrootste deel op bronnenonderzoek aangewezen en niemand minder dan Mauricius, de grootste kampioen voor de vrijheid van de zee in de 18de eeuw, slaakte naar aanleiding van een soortgelijken onderzoekstocht de verzuchting, dat hij zijn materiaal bijeen had moeten zoeken „als naalden in een hooivoeder”²⁾).

Toch ontbreken de hulpmiddelen niet geheel. Voor ons land is van bijzondere beteekenis het werk van Dr. A. G. van Hamel, „IJsland Oud en Nieuw”. De schrijver, die IJsland meermalen bezocht en door een grootte liefde voor land en volk is bezielde, geeft een boeiende schildering van de verschillende fasen van IJslands ontwikkeling tot op onze dagen. De verschijning van zijn boek ontsloeg mij van den plicht een uiteenzetting te geven van de toestanden op IJsland in vroeger tijd en ook voor een goed beeld van de huidige positie van IJsland, zoowel in politiek als economisch opzicht, mag ik naar dit werk verwijzen. Knut Gjerset gaf in zijn „History of Iceland” een uitvoerig overzicht van de staatkundige geschiedenis tot op den huidigen dag en stelde mij aldus in staat zonder nadere verklaring van de vaktermen voor staatkundige en rechterlijke instellingen gebruik te maken. Tevens wil ik in dit verband wijzen op de reeks zeer interessante en uitnemend geschreven artikelen, die Dr. M. van Blankenstein als correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant in den zomer van 1930 schreef naar aanleiding van het duizendjarig bestaan van het Alþingi³⁾.

De handelsgeschiedenis van IJsland komt in deze werken slechts zeer terloops ter sprake. Niettemin is voor een goed begrip van de rol, die onze IJslandsvaarders hebben gespeeld, eenige kennis van de economische toestanden daar te lande onontbeerlijk; hetzelfde geldt voor de geschiedenis van het Deensche handelsmonopolie. Daarvoor stond mij ten dienste het werk van Jón Aðils, „Einokunarverzlun Dana á Íslandi, 1602—1787”, dat ik in de Deensche bewerking van Friðrik Ásmundsson Brekkan gebruikte. Een critische beschouwing van dit werk ligt niet op mijn weg; ik wil er alleen op wijzen, dat de vertaling verre van betrouwbaar is, maar althans de voordeelen biedt van gemakkelijker toegankelijk te zijn dan de oorspronkelijke uitgave, die evenwel belangrijke bijlagen bevat, welke de Deensche mist⁴⁾. De bijzondere waarde van het werk van Aðils voor mijn onderzoek ligt hierin,

²⁾ „Deensche Ambassade van Mauricius”, dat. 22, rec. 28 Maart 1740. — Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage.

³⁾ Dr. A. G. van Hamel, IJsland Oud en Nieuw. Thieme, Zutphen 1933. — Knut Gjerset, History of Iceland. Allen & Unwin Ltd. 1922. — Nieuwe Rotterdamsche Courant, 30 Juni 1930; 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 30 en 31 Juli 1930; 1, 2, 5, 6, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31 Augustus en 3 September 1930.

⁴⁾ Jón J. Aðils, Einokunarverzlun Dana á Íslandi, 1602—1787. Reykjavík 1919. Friðrik Ásmundsson Brekkan, Den danske Monopolhandel paa Island, 1602—1787. København 1923.

261116816

dat hij veel aandacht aan de concurrenten der Deensche handelscompagnieën heeft geschonken en speciaal in zijn hoofdstuk over den smokkelhandel de Hollanders telkens noemt. Was het dus aanvankelijk mijn plan in de Nederlandsche bronnen de gegevens op te sporen, die aan de berichten van Aðils ten grondslag lagen, in den loop van mijn onderzoek verplaatste het zwaartepunt zich meer en meer naar zuiver Nederlandsch gebied.

Om mijn doel te bereiken moest ik de zaak van twee kanten aanpakken, zoowel van den Hollandschen als van den IJslandschen kant. Het onderzoek van IJslandschen kant droeg een tweeledig karakter, een zuiver IJslandsch en een Deensch. Wat het eerste betreft, zijn de bronnen op IJsland zelf te vinden; maar in de meeste gevallen waren of de koning van Denemarken of zijn onderdanen in de kwestie betrokken en berustte het materiaal grotendeels of geheel in Kopenhagen. Het onderzoek, dat ik in den zomer van 1931 in het Rijksarchief te Reykjavík (Þjóðskjalasafn) instelde, leverde niet veel op. De voornaamste IJslandsche annalen, waarin ik tal van losse feiten over Hollandsche schepen aantrof, waren reeds gedrukt; het Ballarárannáll, dat voor mijn onderzoek van groot belang was, werd sindsdien uitgegeven. Dit en het Vatnsfjarðarannáll yngri geven meermalen aardige bijzonderheden, daar zij de gebeurtenissen in de omgeving van den Breiðafjord beschrijven, de streek, waar de Hollanders zich in de 17de eeuw het meest plachten op te houden⁶⁾. Andere gedrukte bronnen en literatuur vindt men in de hierachter volgende lijsten vermeld.

Het onderzoek in het Rijksarchief te Kopenhagen (Rigsarkiv) leverde meer moeilijkheden op, daar het mij in den aanvang volkomen duister was, waar en hoe ik zoeken moest. Een enkele aanwijzing had ik bij Aðils gevonden, die de verzameling „Island og Færøer, Suppl. 2” had geraadpleegd. Om zeker van mijn zaak te zijn nam ik deze afdeling geheel door, maar mocht slechts in enkele nummers iets van mijn gading vinden. Wel bleek mij, dat Aðils het materiaal betreffende het geschil van de Republiek met Denemarken over de visscherij onder IJsland in 1740 weinig of niet had gebruikt. Voor de vrachtvaart in Deenschen dienst had de uitgave van Nina Ellinger—Bang mij al naar de Sonttolregisters verwezen⁷⁾. Haar werk maakte het mij gemakkelijk de namen van de Hollandsche schippers en hun Deensche

⁶⁾ Hiervan getuigt het Hollandsche schip, dat Þórður Þorláksson van Hólar op zijn IJslandkaart van 1670 in den Breiðafjord teekende en dat ik als vignet voor mijn omslag koos. — Zie illustratie XII.

⁷⁾ Nina Ellinger—Bang, Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund, 1497—1660. København 1906. Van dezelfde in samenwerking met Knud Korst, Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund, 1661—1783, og gennem Storebælt, 1701—1748. København 1930.

bevrachters terug te vinden; soms ook kwamen er bij dit onderzoek aardige bizonderheden omtrent de lading aan den dag.

Verreweg de belangrijkste bron voor mijn onderzoek te Kopenhagen was de afdeeling „Nederlandene”, die 35 jaar geleden, toen Dr. G. W. Kernkamp zijn baanbrekend werk in de Scandinavische archieven verrichtte, bekend stond onder den naam „Holland”. Zijn studie over het voor onze geschiedenis zóó uitermate belangrijke materiaal in Kopenhagen was mij een welkome gids in dien doolhof van portefeuilles⁷⁾. De afdeeling B van „Nederlandene” leverde voor mijn doel slechts enkele losse gegevens op, al heb ik de „relationer” der gezanten, die zich met de kwesties tusschen Denemarken en de Republiek naar aanleiding van de vaart naar IJsland hadden beziggehouden, doorgezien. De voornaamste stukken van Martin Tancke, Peter Roch en Petrus Charisius bleken echter ook in „Island og Færøer, Suppl. 2” voor te komen. Anders stond het met de afdeeling A.

Toen Dr. Kernkamp zijn onderzoek instelde, bleek hem de leidende gedachte bij het ordenen van deze portefeuilles te zijn geweest, dat juist ieder richtsnoer ontbrak. In dat opzicht heb ik het in den herfst van 1932 beter getroffen en met groot genoegen mocht ik constateeren, dat deze portefeuilles thans geordend zijn volgens de richtlijnen, die mijn leermeester indertijd als de meest gewenschte aangaf. „Nederlandene A” is thans in drie onderafdeelingen gesplitst, waarvan ik de titels vermeld, nl.:

- I. Brevveksling mellem det danske Kongehus, Huset Oranien, Generalstaterne og forskellige nederlandske Stæder, 1524 (1525)—1770.
- II. Akter og Dokumenter vedrørende det politiske Forhold til Nederlandene, 1519, 1563—1769.
- III. Akter og Dokumenter vedrørende Handel og Søfart; diverse Akter og Afskrifter, 1511—1769.

De portefeuilles van de drie afdeelingen zijn doorlopend genummerd en chronologisch geordend. Degene, welke ik voor mijn onderzoek heb nagezien, vermeld ik in de lijst der archivalia. Op de fiches kon ik, wat den inhoud betrof, allerm minst afgaan. In portefeuilles, waarin ik naar de inhoudsopgave te oordeelen niets mocht verwachten, vond ik menig aardig detail, dat nieuwe perspectieven opende; in andere daarentegen, waarvan ik mocht veronderstellen, dat zij, voor mij, belangrijke gegevens zouden bevatten, vond ik niets van mijn gading.

In het Stadsarchief van Kopenhagen (Raadstuearkiv) was weinig of geen materiaal van belang voor mijn onderwerp aanwezig. Bij den brand

⁷⁾ Dr. G. W. Kernkamp, Verslag van een onderzoek in Zweden, Noorwegen en Denemarken naar Archivalia, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland. 's-Gravenhage 1903 (= Scandinavische Archivalia).

25110816

van 1728 zijn de oudere archieven verloren gegaan en de 18de eeuw is voor mij van minder belang dan de 17de. Niettemin verschaft de toenmalige stadsarchivaris, Dr. Axel Linvald, thans Rijksarchivaris, mij een kostbare aanwijzing door mij opmerkzaam te maken op een onderafdeeling van het archief van de Rentekamer in het Rijksarchief, nl. de Afregninger. Onnoodig te zeggen, dat ik tijdens mijn verblijf in Kopenhagen met verscheidene bronnenpublicatiën kennis maakte, die in het bijzonder voor de periode van Jonas Trellund van groote waarde bleken te zijn.

Hier te lande teruggekeerd besloot ik allereerst een onderzoek in te stellen in het Algemeen Rijks Archief te 's-Gravenhage, speciaal in de Liassen Denemarken. Was het aanvankelijk de bedoeling geweest met eenige steekproeven te volstaan, in de eerste de beste portefeuille, die ik onderzocht, vond ik stukken over een geheel andere zaak, dan ik verwachtte. Ergo besloot ik de geheele serie van het einde van de 16de eeuw tot nà het midden van de 18de eeuw door te zien. Het resultaat was alleszins bevredigend; slechts weinig liassen werden zonder succes nagezien. Natuurlijk was niet alles even belangrijk, maar zoo ooit, dan gold hier het parool: niets verwaarloozen! Menigmaal voerde een schijnbaar onbelangrijke kleinigheid naar andere liassen of archieven, die aanvullend materiaal konden bevatten.

Het lag toen voor de hand, dat ook de Resolutiën Staten-Generaal en Staten van Holland van 1600—1793 aan een onderzoek moesten worden onderworpen. Op grond van mijn gegevens uit Kopenhagen en de liassen Denemarken was het thans gemakkelijker de voor mijn onderzoek belangrijke gegevens op te sporen; 1°. wist ik, welke kwesties voor mij in aanmerking kwamen en 2°. waren de namen der betrokken kooplieden, schippers of schepen mij bekend, zelfs al kwamen zij in een minder gemakkelijk te herkennen vorm voor. Een aardig voorbeeld hiervan was b.v. de kwestie tusschen Hans Pietersz. en een schipper betreffende een reis naar IJsland. Daar ik mijn onderzoek van Deenschen kant begonnen was, kon ik thans met zekerheid vaststellen, dat Hans Pietersz. niemand minder was dan Hans Pedersen Bladt, burgemeester van Kopenhagen en een belangrijk koopman in den IJslandschen handel in de jaren 1660—1675. Ook werd IJsland in de requesten vaak niet met name genoemd, maar dan wist ik uit andere bronnen, dat het toch de vaart naar IJsland gold: Mocht een enkele aangelegenheid een nader onderzoek in Denemarken vereischen, dan heb ik dat bij mijn tweede verblijf te Kopenhagen in 1933 ingesteld. Tevens heb ik toen de „Summarische Deduction” doorgewerkt, welk handschrift zich daar in de Universiteits-Bibliotheek bevindt; het bestaan hiervan was mij uit de „Scandinavische Archivalia” bekend. Dit manuscript is één van de

voornaamste Deensche bronnen over het conflict, dat in 1740 tusschen Denemarken en de Republiek was gerezen naar aanleiding van de kabeljauw-visscherij onder IJsland.

Ook naar het Rijksarchief te Stockholm (Riksarkiv) wezen de „Scandinavische Archivalia” mij den weg. Dat het Zweedsche Rijksarchief gegevens bevat over den strijd tusschen Denemarken en de Republiek in de jaren 1740—1742 naar aanleiding van de visscherij onder IJsland, vindt zijn verklaring in het feit, dat de toenmalige Zweedsche gezant te 's-Gravenhage, Joachim Friedrich Preis, niet alleen uiterst actief was in het verzamelen van gegevens over den politieken toestand in de Republiek, maar bovendien de goede gewoonte had alles, wat hem belangrijk voorkwam, hetzij in zijn dagboek aan te teekenen, hetzij in zijn missiven aan zijn vorst of den president van de kanselarij te vermelden. Het Preis-Arkiv in de afdeeling „Hollandica” van het Rijksarchief te Stockholm is van een waarlijk respectabelen omvang. Een bizonder welkom hulpmiddel om wegwijs te worden in de eindelooze reeksen foliodeelen was de „Generalt Utthåg”, waarin alle berichten op naam van den betrokken staat zijn gerangschikt met verwijzing naar de verzameling, waar de (hier slechts in excerpt opgenomen) brief zich in extenso bevindt. Dit was het groote voordeel van een onderzoek ter plaatse, dat men slechts bij een persoonlijk bezoek aan de depôts dergelijke ontdekkingen doet. Moeilijk te vinden waren de berichten overigens niet, daar Preis zuiver chronologisch te werk ging met het te boek stellen van zijn bevindingen en de voor mij belangrijke periode van den zomer van 1740 tot het voorjaar van 1742 loopt. Hoewel Zweden zelf eerst in den zomer van 1741 in het geschil betrokken werd, toen Denemarken zijn bemiddeling inriep, heeft Preis gelukkig van den beginne af aan de ontwikkeling van den strijd met belangstelling gevolgd. In het hoofdstuk, gewijd aan dit conflict, heb ik er meer dan eens de aandacht op gevestigd, dat ik voor een goed begrip van hetgeen zich achter de schermen afspeelde, telkens op de berichten van Preis was aangewezen.

Het ontbrak dus niet aan bronnen, die mij inlichtingen verschaften over de diplomatieke verwickelingen, die, nu eens van meer, dan weer van minder beteekenis, ten gevolge van den verboden handel of visscherij waren ontstaan, maar hiermede was slechts één zijde en zeker niet de meest levende van het verkeer van de Republiek met IJsland belicht. Ik kon dus niet tevreden zijn, ik wilde meer weten omtrent het karakter en den omvang van dit bedrijf, ik wenschte bevrachtingscontracten en transactiën met IJslandsche waren en getuigenverklaringen over de reis en het verblijf van de Hollanders op IJsland in handen te krijgen, ten einde uit Nederlandsche bronnen te kunnen aantonen, in hoeverre de Hollanders werkelijk als

26116816
gevaarlijke concurrenten der Deensche kooplieden moesten worden beschouwd. Adils noemde in zijn werk eenige malen Amsterdam en tevens den, tijdelijk te Amsterdam gevestigden, Deenschen koopman, Jonas Trellund. Het kwam er dus in de eerste plaats op aan gegevens over hem en zijn IJslandschen handel uit de notarieele archieven te putten. Hoewel dit aanvankelijk als een volkomen hopelooze onderneming mocht worden gekenschetst, heb ik het niettemin aan den speurzin van den Heer Hart te danken, dat een groot aantal acten aan de vergetelheid zijn ontrukkt, die mij in staat stellen een tamelijk duidelijk, zij het dan ook niet volledig, beeld van den Amsterdamschen handel op IJsland te geven. Uit deze acten leerde ik tevens een aantal Amsterdammers kennen, die zich met den handel op IJsland bezig hielden en meerendeels met Trellund in relatie stonden, ja zelfs aan hem verwant waren. Toen zij met name bekend waren, kwamen er ook gegevens over hun zelfstandige bevrachtingen voor den dag en leverde het onderzoek naar Amsterdamsche uitreedingen in de perioden vóór en na Trellunds tijd eveneens resultaten op. Het notarieel archief van Rotterdam deed mij minder homogeen materiaal aan de hand, maar verspreidde daarentegen licht over twee andere takken van de IJslandsvaart, nl. de valkenvangst en de walvischvaart. Voor de geschiedenis van dit laatste bedrijf leverde het artikel van Mr. Bijlsma over de „Oud-Rotterdamsche Groenlandsvaart” de onontbeerlijke bouwstoffen⁸⁾.

Hiermede kom ik op het gebied van de visscherij, naast en na den handel den voornaamsten tak van de vaart naar IJsland. Gelukkig ontbrak ook hier niet het werk, dat mij eenigszins op weg kon helpen, nl. Beaujon's „Overzicht van de Geschiedenis der Nederlandsche Zeevisscherijen”⁹⁾. De schrijver kon zich echter niet met ieder onderdeel van zijn uiterst omvangrijk onderwerp bezighouden; plaatselijke archieven moest hij ononderzocht laten. Niettemin heeft hij het eerst en terecht de aandacht gevestigd op de beteekenis van de kabeljauwvisscherij onder IJsland en, wat voor mij van groot belang was, gewezen op den strijd met Denemarken over het dominium maris en het werk van den verdediger onzer belangen, Mr. Jan Jacob Mauricius¹⁰⁾! Een onderzoek in het gemeente-archief van Vlaardingen leverde slechts enkele gegevens op, maar verwees naar Maassluis, waar het archief van Gecommitteerden ter Visscherij berust. Over dit college heeft Nieuwenhuisen enkele jaren geleden geschreven, maar zich uit den aard van de zaak niet

⁸⁾ Mr. R. Bijlsma, „Oud-Rotterdamsche Groenlandsvaart”. Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, 5de reeks, 2de deel, 1915.

⁹⁾ Mr. A. Beaujon, Overzicht der Geschiedenis van de Nederlandsche Zeevisscherijen. Leiden 1885.

¹⁰⁾ „Deensche Ambassade van Mauricius”. — Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage.

met de IJslandsche visscherij in het bizonder beziggehouden¹¹⁾. De Gecommitteerden behartigden ook andere takken van visscherij; de kabeljauwvisscherij onder IJsland speelde een ondergeschikte rol, zoo niet naast de haringvaart, dan toch naast de Doggevaart, de visscherij bij de Doggersbank. Toch bleek zij in de laatste decennia van de 17de eeuw reeds eenigen omvang te hebben gehad en in de 18de eeuw tot een belangrijk bedrijf te zijn uitgegroeid. Een waardevolle bron voor dit bedrijf was het rechterlijk archief van Maassluis, dat op het Algemeen Rijks Archief berust; de verklaringen voor schout en schepenen leverden de gegevens, die ik elders in de notariele archieven heb gevonden. Van Maassluis voerde het onderzoek naar Zierikzee, waar het St. Pietersgilde met de zorg voor de visscherij was belast. De gegevens uit het stadsarchief van Zierikzee waren een welkome aanvulling voor den smokkelhandel, die ten allen tijde aan de vaart naar IJsland inhaerent is geweest. De kennismaking met het Archief van de Groote Visscherij en eenige kleinere visscherijarchieven deed mij gegevens aan de hand over de visscherij in de 19de eeuw, zoodat ik mijn overzicht tot het einde van de vorige eeuw kon vervolgen, zij het dan ook in groote trekken.

Na deze bespreking van het materiaal wil ik nog een enkele opmerking maken over de indeeling en samenstelling van dit proefschrift. Mijn eerste hoofdstuk geeft een beknopt overzicht van den handel op IJsland tot het begin van de 17de eeuw. Daarin heb ik tevens de weinige gegevens verwerkt, die mij over den IJslandschen handel der Hollanders in die periode bekend zijn. Aan de geschiedenis van het Deensche handelsmonopolie heb ik gemeend een afzonderlijk hoofdstuk te moeten wijden. De Deensche handelscompagnieën, die elkaar gedurende twee eeuwen opvolgden, beheerschten immers het IJslandsche economische leven. De vaart op IJsland uit de Republiek in de 17de eeuw had geheel verschillende kanten en deze waren het, die ongemerkt, maar niettemin dwingend, de indeeling van de stof hebben bepaald. De eerste was de valkenvangst, die nog het meeste contact met Denemarken had, maar toch later tot een direct handelsverkeer met IJsland leidde. Daarop volgde de walvischvaart, die vnl. Rotterdam en Delfshaven tot uitgangspunt had, maar in later jaren ook van Amsterdam uit geschiedde. Een groot gedeelte van mijn proefschrift is gewijd aan de vrachtvaart en handel, die naar den aard der gegevens weer in drieën zou zijn te splitsen: 1°. de vrachtvaart in dienst der Deensche kooplieden, waarvoor de Sonttol-registers waardevol materiaal leverden; 2°. de handel door Deensche kooplieden met Hollandsche schepen of door hun Amsterdamsche factors van

¹¹⁾ A. M. Nieuwenhuisen, Het college voor de kleine Visscherij te Maassluis. Tijdschrift voor Geschiedenis, Jrg. 46, 1931, blz. 262—275.

26110816

de Republiek uit gedreven, en 3°. de zelfstandige uitreedingen uit Amsterdam en Rotterdam. De grenzen tusschen deze drie soorten van uitreedingen vervloeien door het bestaan van persoonlijke relatiën echter zóózeer, dat een splitsing nooit consequent door te voeren ware geweest. Daarom heb ik de voorkeur gegeven aan een meer chronologische behandeling van het mij ten dienste staande materiaal. Om den overvloed van onsamenvangende en op zichzelf vaak onbelangrijke feiten en feitjes eenigszins overzichtelijk te rangschikken heb ik gemeend een onderverdeeling te mogen aanbrengen, die op zuiver practische gronden berust: nl. de periode vóór Jonas Trellund, de jaren, dat hij de groote man in den IJslandschen handel was, en de daarop volgende periode.

Wees de indeeling zich tot nu toe vrijwel van zelf, moeilijker was het de grens te trekken tusschen handel en visscherij, daar de schepen vaak met een dubbele bestemming uitvoeren: om een lading „natte visch te procureren” of anders met „droge visch”, het voornaamste artikel van den IJslandschen handel, terug te keeren. In het hoofdstuk over de kabeljauwvisscherij heb ik mij echter bepaald tot het bedrijf van de echte zg. IJslandsvaarders, dat met de „dugga”, dus niet met het „skip”, zooals de IJslandsche bronnen het verschil tusschen visschers- en handelsschepen karakteriseeren, werd uitgeoefend. Dat beetje smokkelhandel in kousen en wanten tegen brandewijn en tabak, een mes of een snuifdoos en het koopen van een schaap om versch vleesch te hebben, stempelt de visschersschepen van de 18de eeuw nog niet tot handelsschepen. Toch had de Republiek naar aanleiding van haar kabeljauwvisscherij onder IJsland het ernstigste conflict met Denemarken, daar de strijd over het dominium maris de controversen verscherpte. Daarom heb ik ook gemeend deze stof over twee hoofdstukken te moeten verdeelen: eerst het bedrijf op zich zelf in de 17de en 18de eeuw en daarnaast de diplomatieke strijd over het dominium maris. Ik wil er hier terstond op wijzen, dat ik dit conflict zuiver historisch heb behandeld en de volkenrechtelijke zijde van het geschil geheel buiten bespreking heb gelaten.

„Ook heb ik iets voor een ander willen overlaaten, en als ik opregt de waarheid bekennen sal, wanneer ik mij in deese Noordsche expeditie de gayeté de coeur embarqueerde, stelde ik mij niet voor soo veel klippen, draaykolken en duisternis te vinden. Ik heb alle zeylen en riemen bijgeset om mij daar door te redden, en eindelijk land ziende, heb ik mij gesauveert à la nage, latende het schip leggen voor degeenen, die lust heeft om hetselve verder in de haaven te brengen”¹²⁾). Met deze woorden van Mauricius kan ik mij volkomen vereenigen. Ik ben mij maar al te goed bewust, dat het onder-

¹²⁾ „Deensche Ambassade van Mauricius”, dat. 22, rec. 28 Maart 1740. — Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage.

werp slechts ten deele uitgeput is, niet zoozeer wat den diplomatieken kant aangaat, als wel wat de verschillende takken van de IJslandsvaart betreft. Tal van bevrachtingscontracten en verklaringen, in door mij ononderzocht gebleven protocollen verscholen, kunnen den omvang van dit bedrijf doen toenemen. In de officieele stukken wordt de kabeljauwvisserij van grooteren omvang voorgesteld, dan ik met mijn materiaal kon aantoonen. Men mag echter niet vergeten, dat in dergelijke requesten de tendenz niet te miskennen is; dit is b.v. met het verzoek om convooi in de 17de en dat om premie in de 18de eeuw zeer zeker het geval. Er zijn ongetwijfeld meer schepen naar IJsland gestevend dan uit mijn onderzoek valt af te leiden, maar volledig kan het materiaal nooit zijn, daar de gegevens voor betrouwbare statistieken ontbreken.

Mocht ik er echter in geslaagd zijn de belangstelling voor het eene of andere onderdeel van dit onderwerp te hebben gewekt, dan is mijn werk niet te vergeefs geweest. Voor mij persoonlijk was het samenstellen van dit proefschrift een uiting van sympathie voor dit kloeke volk in het hooge Noorden, dat in zijn taaie vasthoudendheid aan het onze in zijn beste tijden doet denken.

Lijst van Archivalia en Manuscripten.

NEDERLAND.

Algemeen Rijks Archief, 's-Gravenhage.

Arch. Staten-Generaal.

Acteboek 1660.	Nr. 3342.
Lias Admiraliteit.	Nr. 5492, 5493.
Lias Denemarken	Nr. 5898—5946.
Lias Duitschland.	Nr. 6306.
Lias Loopende 1648.	Nr. 4838.
1660.	Nr. 4873.
1661.	Nr. 4877.
1662.	Nr. 4880, 4881.
Lias Oost-Indië.	Nr. 5750.
Lias Requesten.	Nr. 7443.
Lias Zweden.	Nr. 6542.
Register van Ordonnantien.	Nr. 3280.
Resolutien Staten-Generaal.	1660—1671.
	1671—1715.

Arch. Staten van Holland.

Documenten. Nr. 1922, 2033, 2083.
 Secrete Resolutien. 1735—1741.

Arch. Admiraliteitscolleges. Nr. 1139, 2369.

Arch. Graaflijkheids Rekenkamer. Nr. 498.

Arch. Hof van Holland.

Register van Sententien. Nr. 773.
 Zakken met processtukken. Nr. 92.

Arch. Hooge Raad. Nr. 896.

Arch. Houtvesterij. Nr. 178, 179.

Arch. Nassau en Domeinen. Nr. 599, 600.

Arch. Groote Visscherij tot 1823. Nr. 6, 7, 9, 11, 12, 13, 14.

Arch. Gecommitteerden tot de IJslandsche Kabeljauwvisscherij in Zuid-Holland.

Stukken betreffende de Beug- en IJslandsche Visscherijen. Nr. 1—4 (1817—1853).
 Handelingen van Gecommitteerden. Nr. 5 (1817—1831), Nr. 6 (1832—1853).

Koloniaal Arch.

Resolutien Kamer Amsterdam V. O. I. C. Nr. 367.
 Missiven Kamer Amsterdam. V. O. I. C. Nr. 493.

Arch. Kamer Zeeland. V. O. I. C. Nr. 8341.
 Uitloopboekkie. 1603—1700. Nr. 4389.
 Not. Arch. Den Briel.
 Not. Daniël Rolandus. Nr. 1103, 1104, 1108.
 Not. Arch. Maassluis.
 Not. Cornelis de Winter. Nr. 5499—5512.
 Not. C. van Dam. Nr. 5513—5517.
 Not. Joh. Manschot. Nr. 5522—5526.
 Not. Daniël Vollevens. Nr. 5529—5559.
 Recht. Arch. Maassluis. 1896, LIV.
 Registers van allerhande acten. Nr. 135—156.

Gemeente Oud Archief, Amsterdam.

Resolutiën Staten-Generaal. 1715—1793.
 Resolutiën Staten van Holland. 1600—1793.
 Missiven van Staat. Nr. 99, 100, 101, 102, 144.
 Arch. Burgemeesteren.
 Missiven vanwege Generale Staten en Raad van State. Portefeuille 8.
 Diplomatieke Missiven. Nr. 13, Denemarken.
 Doop-, Trouw- en Begraafregisters. Nr. 682, 685, 946, 947.
 Recht. Arch. Nr. 2063—2071.
 Not. Arch.

Nr. 159, 160, 167—170	Jan Franssen Bruyningh.
Nr. 658—706	Jan Warnaertsz.
Nr. 752—764	Nicolaes Gerritsz. Rooleeu.
Nr. 826, 832	Jacob Bruyningh.
Nr. 850—856	Evert Claesz. Rooleeu.
Nr. 859—882	Jacob van Zwieten.
Nr. 1229	Issaäcq Henricxsen de Gieteren.
Nr. 1262	Nicolaes Rooleeu de Jonge.
Nr. 1484—1490	Gillis Borsselaer.
Nr. 1493, 1497—1499, 1515—1546	Jan Volkertsz. Oli.
Nr. 1566—1580, 1587—1589	Pieter Capoen.
Nr. 1623	Jan de Graeff.
Nr. 1659—1677, 1713—1737	Pieter de Bary.
Nr. 1860	Jacob Steur.
Nr. 1946—1961	David Doornick.
Nr. 1989, 2005—2007	Jacob van Loosdrecht.
Nr. 2139—2143	Nicolaes van Born.
Nr. 2229, 2260	Adriaen Lock.
Nr. 2398—2401	Jacob de Winter.
Nr. 2497—2500	Jacobus Hellerus.
Nr. 2565	Reinier Loenius.
Nr. 2598	Cornelis de Grijp
Nr. 2243, 2629, 2642, 2648—2651	Gerrit Steeman.
Nr. 2711—2715	Vincent Swanenburgh.
Nr. 2742—2799	Pieter van Buytene.
Nr. 2805—2815	Hendrick Westfrisijs.

Nr. 3018—3043	Henrick Venkel.
Nr. 3173—3176	Abraham Oorthoorn.
Nr. 3233, 3235, 3287, 3293—3297	Henrick Outgers.
Nr. 3410	Philips Engebrecht.
Nr. 3492, 3495—3498	Gerrit van Breugel.
Nr. 3510—3571	Salomon van der Sluys.
Nr. 3686—3704	François Tixerandet.
Nr. 3738—3745	Pieter Sas.
Nr. 3764—3876	Adriaan van Santen.
Nr. 4404	Samuel Eversdijk.
Nr. 5118	Jacobus van den Ende.
Nr. 5235, 5242a, 5243	Simon van Sevenhoven.
Nr. 5733—5739	Mr. Nicolaas van Loosdrecht.
Nr. 5762	Laurens van Gangel.
Nr. 5826, 5827, 5807, 5808	David Walschaert.
Nr. 6723, 6761, 6762, 6781	Pieter van der Meulen.

Arch. Evang. Luth. Gemeente, Amsterdam.
Trouwregisters.

Gemeente-Archief, Den Briel.

Jan Kluit, Den Ouden en Nieuwen Briel, 1777.

Gemeente-Archief, Deventer.

Cameraarsrekeningen, 1517, I.

Gemeente-Archief, 's-Gravenhage.

Not. Arch.

Nr. 4	Laurens Kettingh.
Nr. 94, 97—99, 101—104	Pieter van Groenevelt.
Nr. 133	D. G. van Schoonderwoert.
Nr. 158	J. P. Timmers.
Nr. 168	W. Rietraet.
Nr. 226, 272, 274	Martin Beeckman.

Gemeente-Archief, Kampen.

Liber Memorandarum Vetus 1511—1533.

Register van Charters en Bescheiden, II (1496—1528).

Rekening 1519—1520.

Gemeente-Archief, Maassluis.

Arch. Gecommitteerden ter Visscherij.

Portefeuille met octrooien, I.

Portefeuilles met diverse stukken, Nr. 6. 7. 8. 9.

Rekeningenboek 1639—1646, 1648—1650, Nr. 36.

1650—1672, Nr. 37.

1672—1716, Nr. 38.

1717—1770, Nr. 39.

1771—1800, Nr. 40.

Resolutieboek 1652—1683.
 1695—1714.
 1714—1730.
 1730—1760.
 1760—1773.
 1773—1784.
 1784—1794.
 1794—1815.

Gemeente-Archief, Rotterdam.

Gifteboek. Nr. 24.

Trouwboek. Nr. 5.

Arch. Weeskamer. Nr. 272, 455, 646.

Not. Arch.

Nr. 85, 91, 99

Nr. 102

Nr. 144

Nr. 150

Nr. 170

Nr. 255, 257

Nr. 287

Nr. 333, 336

Nr. 395, 398, 402

Nr. 501, 506, 508, 510, 512, 513, 516

Nr. 542, 543, 544, 546

Nr. 549

Nr. 581

Nr. 610, 631, 636, 646, 648

Nr. 738

Nr. 824, 828

Nr. 944

Nr. 1391, 1394

Nr. 2873, 2875

Nr. 3884

Jan Andriesz. van Aller.

Nicolaes van der Hagen.

Arnout Wagensvelt.

Adriaen Kieboom.

Nicolaes Vogel.

Arnout Hofflant.

Gerrit van der Hout.

Arent van der Graaff.

Jacobus Delphius.

Vitus Mustelius.

Isaac Troost.

Pieter van der Licht.

Willem Sonneveld.

Andriaen van Aller.

Dirck Block.

Zeger van der Brugge.

Philips Basteels.

Samuel van Lodensteyn.

Cornelis van der Looy.

Nicolaes van der Vaart (Delfshaven).

Zeetijdingen van Maassluis. 1765—1836.

Gemeente-Archief, Vlaardingen.

Resolutiën van de Vroedschap 1740 e.v.

Doos met papieren betreffende de visscherij.

Not. Arch.

Nr. 32 Michiel de Vooght.

Nr. 74 Pieter Verkade.

Gemeente-Archief, Zierikzee.

Raadsnotulen.

Arch. Visschersgilde.

Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage.

Deensche Ambassade van Mauricius.

Het Jacht Bedrijff, A ms. 128, A 32.

Rotterdam, in particulier bezit van Mr. F. C. Koch.

Dagverhaal der Merkwaardige Rampen en Wederwaardigheden, overgekomen aan het Scheepsvolk van het Schip de Jonge Alida, gevoerd geweest bij Stuurman Frans van den Broek, enz. door Jan Maartensz. Groen, één der Schepelingen. Te Rotterdam bij J. Krap Az. op de Hoogstraat en te Vlaardingen bij K. Nijkerk, 1783.

Vlaardingen, in particulier bezit van J. H. van den Linden van den Heuvell.

Haringboekje van 1731 (in afschrift van 1844).

DENEMARKEN.

Rigsarkiv, Kopenhagen.

Danske Kancellie.

Registre over alle Lande. Nr. 7.

Norske Registre. Nr. 5, 6.

Norske Tegnelser. Nr. 9.

Registre og Tegnelser, samt henlagte Sager. 1583—1648.

Tyske Kancellis Udenrigske Afdeling.

England. A. II. 8. Akter og Dokumenter vedrørende det politiske Forhold til England. 1401—1558.

Spanske Nederlandene. A. II. 4. Akter og Dokumenter vedrørende det politiske Forhold til de Spanske Nederlandene. 1447—1539.

Nederlandene. A. I. Brevveksling mellem det danske Kongehus, Huset Oranien, Generalstaterne og forskellige nederlandske Stæder. 1524 (1525)—1770.

A. I. 4. Breve fra Generalstaterne. 1619—1646.

A. I. 5. Breve fra Generalstaterne. 1648—1697.

A. I. 6. Breve fra Generalstaterne. 1699—1770.

A. I. 7. Breve fra nederlandske Stæder. 1524—1705.

Nederlandene. A. II. Akter og Dokumenter vedrørende det politiske Forhold til Nederlandene. 1519, 1563—1769.

A. II. 11. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1641—1649.

A. II. 13. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1650—1659.

A. II. 14. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1660—1665.

A. II. 16. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1666—1669.

A. II. 18. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1670—1689.

A. II. 22. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1690—1699.

A. II. 23. Akter og Dokumenter vedr. Beslaglæggelse af dansk-norske og nederlandske Skibe. 1690—1697.

A. II. 24. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1700—1720.

A. II. 25. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1721—1729.

A. II. 26. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1730—1739.

A. II. 27. Akter og Dokumenter vedr. det polit. Forhold til Nederl. 1740—1769.

- Nederlandene. A. III. Akter og Dokumenter vedrørende Handel og Søfart; Diverse Akter og Afskrifter. 1511—1769.
- A. III. 33—37. Akter og Dokumenter vedrørende de gensidige danske og nederlandske Fordringer for opbragte Skibe under den spanske Arvefølgekrig. „Likvidations-sager“. I—V, 1702—1738.
- A. III. 38. Akter og Dokumenter vedr. nederlandske Skibe og Varer. 1709—1719.
- A. III. 39. Akter og Dokumenter vedr. Handel og Søfart, samt private og offentlige Fordringer, Ansøgninger og Breve fra forskellige. 1511—1769.
- A. III. 40. Forskellige Akter og Dokumenter, Afskrifter, etc. 1568—1762.
- Nederlandene. B. Gesandtskabs-Relationer til Dels med Bilag. 1619—1770.
- B. 43. Gesandtskabs-Relationer og Beretninger fra Gabriel Marselis, Rigshofmester Corfitz Ulfeldt o.a. 1640, 1642—1660.
- B. 44. Gesandtskabs-Relationer til Dels med Bilag fra Residenterne Martin Tancke, etc. 1646—1659.
- Instruxbog og Alle uden Lands Sager i Almindelighed, dog Svenske, Tydske begynder Anno 1613, endis Anno 1669.
- Island og Færøerne. Suppl. 2. Nr. 2, 9, 26 a/b („Egeskabene“).
- Kongehusets og Rigetsarkiv, E (Traktater).
- Rentekammeret B. 1660—1679. VI. 6.
- Afregninger. III. 147. J. 203. Opgørelser over Jonas Trellunds Gæld til Kongen.
- Afregninger. III. 148. J. 203 og L. 30 b. Dokumenter vedrørende Jonas Trellund og Kongens Fordring paa ham, samt Lorens Tuxens Forhold til denne Sag. 1660—1678 og uden Aar.
- Afregninger. XXI. 2. J. 145. Liquidation anlangende huis Jonas Trellund allerunderdanigste hanss konngl. mayt shyldig bliffuer och huis hannd der imod igenn allerunderdannigst prætenderer; sluted og beregnet thill den 11 Junij 1673. Confererit och beregnet wed Peder Matzzen.
- Rentekammerets islandske, færøske og grønlandske Sager, 1660—1848. I d. 1740—1741. Dokumenter vedrørende de til Island opsendte hollandske Hukkerter.
- Sundtolregnskaber (Sonttolregisters).

Universiteits-Bibliotheek, Kopenhagen.

„Summarische Deduction über den Fischfang und die Schiffarth in der Nordsee; mit bey-lagen“. — Additamentum ad catal. ms. fol. 69.

Kongelige Bibliothek, Kopenhagen.

Arnemagnæanske Haandskriftsamling, Nr. 192 b, 4to.

ZWEDEN.

Riksarkiv, Stockholm.

Hollandica I. Ministeriella diplomatiska Handlingar. I. „Svenska Beskickningars till Holland bref och archiv“. 1592—1806.

Preis Arkiv. Biacter. 1740—1741.

Preis Bref til Kungl. Mayt. 1740—1741.

Preis Bref til Kanslipresidenten. 1742.

Preis Journal. 1740—1741, 1742—1743.

Generalt Uthtåg af 1740—1741, 1742—1743.

Svenska Beskickning till Preis, Köpenhamn, 1733—1741.

Hollandica II. Strödda Handlingar. Port. 6. Förhandlingar. 1701—1815.

Kungelige Bibliothek, Stockholm.

Frih. Christer Horns Berättelser och politiska anteckningar från Holland. 1740—1746:

Frih. Christer Horns Politiska anteckningar och journal. 1740—1743. — D. 1326, I.

IJSLAND.

Þjóðskjalasafn, Reykjavík.

Eggert Björnssons Brevbók. V.

Allerunderdanigste Forestilling, 9 April 1776. — Nr. 19.

Landsbókasafn, Reykjavík.

Christiani quarti Bref útgefið Johann Mumm f'Laxveiðine í Hvytá í Borgarfyrðe. Anno 1648. — Nr. 72, 4to.

Lijst van gedrukte bronnen.

- Æfissaga Jóns Ólafssonar Indíafara, samin af honum sjálfum (1661). Door Sigfús Blöndal, Kopenhagen 1908—1909.
- Akten und Urkunden, Niederländische . . . zur Geschichte der Hanse und zur Deutschen Seegeschichte, herausgegeben vom Verein für Hansische Geschichte, I. Door Rudolf Hápke.
- Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie, 1660—1676, I—II. Door J. Lindbæk.
- Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae. 1875.
- Alþingisbækur Íslands, IV—V.
- Annales Islandici saeculorum posteriorum (Íslenzkar Annálar).
- Ballarárannáll.
 - Fitja-annáll, Viðauki Fitja-annálls.
 - Hestsannáll.
 - Kjósarannáll.
 - Mælifellsannáll.
 - Seilu-annáll.
 - Skarðsárannáll.
 - Valla-annáll.
 - Vallholtsannáll.
 - Vatnsfjarðarannáll yngri.
- Annáll Magnúsar sýslumanns Magnússonar. — Safn til Sögu Íslands, IV, door Finnur Jónsson.
- Árbækur, Íslenzkar, V.
- Árbækur Íslands í sögu-formi eftir Jón Espolín. Kaupmannahöfn 1828.
- Archivalia, Baltische. Rijks Gesch. Publ. Kleine serie, Nr. 4. Door Dr. G. W. Kernkamp, 's-Gravanhage 1903.
- Bronnen tot de Geschiedenis van den Oostzeehandel. Rijks Gesch. Publ. 35/36, I, 2de stuk. Door Dr. H. A. Poelman.
- Bronnen tot de Geschiedenis van den Handel met Engeland, Schotland en Ierland. Rijks Gesch. Publ. 65/66, I, 2de stuk. Door H. J. Smit.
- Briefwisseling en Aanteekeningen van Willem Bentinck, Heer van Rhoon. Door Dr. C. Gerretson en Dr. P. Geyl, Werken Hist. Gen., 3de serie, Nr. 62, 1934.
- Charters en Bescheiden in het Oude Archief van Kampen. Door Mr. P. C. Molhuysen en Mr. J. Nanninga Uitterdijk.

- Diplomatarium Islandicum (Íslenzkt Fornbréfasafn) I—XIII.
- Forordninger og aabne Breve, II—III. Door Magnús Ketilsson.
- Journalen van de Admiralen Van Wassenaar Obdam en De Ruyter, 1658—1659 en 1659—1660.
Door G. L. Grove, Werken Hist. Gen., 3de serie, Nr. 23.
- Kancelliets Brevbøger. Door L. Laursen.
- Lovsamling for Island, I—III.
- Placaten ende Ordonnancien op 't stuk van de Wildernissen, in ordre ghestelt deur Paullum
G. F. P. N. Merulam Dordracenum. 's-Gravenhage 1605.
- Placcaetboek van Holland en Zeeland, Groot: 1576—1795, II. Door Cau e.a.
- Rekeningen der Graven en Gravinnen uit het Henegouwsche Huis, II, Nalezing. Door Dr. H. J.
Smit, Werken Hist. Gen. 3de serie, Nr. 54.
- Ríkisréttindi Íslands. Door Jón Þorkelsson en Einar Arnorsson. Reykjavík 1908.

Lijst van geraadpleegde werken.

ADELSBOEK 1926, Nederlandsch.

AÐÍLS, JÓN J.: Einokunarverzlun Dana á Íslandi, 1602—1787. Reykjavík 1919.

— : Den dankse Monopolhandel paa Island, 1602—1787. København 1923 (Deensche vertaling van het voorgaande door Friðrik Ásmundsson Brekkan).

ANDERSEN, N.: Færøerne, 1600—1709. København 1895.

BAASCH, DR. E.: Die Islandfahrt der Deutschen, namentlich der Hamburger vom 15. bis 17. Jahrhundert. Forschungen zur Hamburgischen Handelsgeschichte, I. Hamburg 1889.

BEAUJON, MR. A.: Overzicht der Geschiedenis van de Nederlandsche Zeevisscherijen. Leiden 1885.

BENEDIKTSEN, AGE MEYER: Oversigt over det Islandske Folks Historie. 1923.

BIOGRAFISCH WOORDENBOEK, Nieuw.

BLEFKENIUS, DITHMARUS: Islandia sive populorum quae in ea insula reperiuntur accuratior descriptio . . . Lugd. Bat. MDCVII, 8vo.

— : Het vermaak der toverheksen van Lap- en Finland, enz. met beschrijvinge van Ijs- en Groenland. Leeuwarden 1716.

BLÖNDAL, SIGFÚS: Islandsk-dansk Ordbog. Reykjavík 1920—1924.

BLÖNDAL, SIGFÚS og SIGURDUR SIGTRYGGSSON: Myndir úr menningarsögu Íslands á liðnum öldum. Reykjavík 1929.

BLOK, P. J.: Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, V—VI.

BORGFIRÐINGUR, SIGHVATUR GRÍMSSON: Um Verzlun. Reykjavík 1910.

BOXHORN, M. Z. VAN: Chronick van Zeelandt. 1644.

BRICKA, C. F.: Dansk biografisk Lexicon. København 1903.

BRUUN, CHR.: Curt Sivertsen Adelaer. En historisk undersøgelse. København 1871.

CHRISTIANSEN, C.: Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie, I. København 1908.

CRONE, G. C. E.: Nederlandsche Jachten, Binnenschepen, Visschersvaartuigen en daarmee verwante kleine Zeeschepen, 1650—1900. Amsterdam 1926.

ELLINGER—BANG, NINA: Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund, 1497—1660. København 1906.

ELLINGER—BANG, NINA og KNUD KORST: Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund, 1661—1783, og gennem Storebælt, 1701—1748. København 1930.

ERLINGSSON, ÞORSTEINN: Sagnir Jakobs gamla. Reykjavík 1933.

- FRIDERICIA, J. A.: Danmarks Riges Historie, IV.
- GALESLOOT, A. L.: Recherches historiques sur la Maison de Chasse des Ducs de Brabant et de l'ancienne cour de Bruxelles, précédées d'un aperçu sur l'ancien droit de chasse de Brabant. Bruxelles 1854.
- GJERSET, KNUT: History of Iceland. George Allan & Unwin Ltd. 1923.
- GROENEWEGEN, G.: Verscheidene Soorten van Hollandsche Vaartuigen. 1786 (1783—1802).
- HAGALIN, GUÐMUNDUR GÍSLASON: Kristrún í Hamrævík. Akureyri 1933.
- HAMEL, DR. A. G. VAN: IJsland Oud en Nieuw. Zutphen 1933.
- HOLCK, PREBEN: Cort Adeler. København 1934.
- HOLM, EDVARD: Den dansk-norske Stats Stilling under Krigene i Europa (1740—1742). København 1891.
- HOOGENDIJK JZN., A.: De Grootvisscherij op de Noordzee. Haarlem 1893.
- JÓHANNESSEN, PORKELL: Die Stellung der freien Arbeiter in Island. København 1933.
- JONGE, JHR. MR. J. C. DE: Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen, V.
- KERNKAMP, DR. G. W.: Verslag van een Onderzoek in Zweden, Noorwegen en Denemarken naar Archivalia, belangrijk voor de Geschiedenis van Nederland, 's-Gravenhage 1903.
- KEUKENMEESTER, N. M.: Gedenkboek van het Weeshuis der Hervormden te Maassluis, zijne Geschiedenis tot de tweede helft der negentiende eeuw, geschetst door . . . , oud-regent (niet in den handel).
- KNORR, G. W.: Kabinet van Natuurlijke Zeldzaamheden. 1773.
- LINDROTH, HJALMAR: Island, Motsatsernas Ö. Stockholm en Uppsala 1930.
- LIPPMANN, DR. F.: Die Zeichnungen von Albrecht Dürer in Nachbildungen. G. Grote, Berlin 1896.
- MEILINK, P. A.: Archief van Gecommitteerden tot de IJslandsche kabeljauwvisscherij in Zuid-Holland. Inventarissen van Rijks en andere Archieven. 1928, I.
- : Archief van het college van de Kleine Visscherij in Holland. Inventarissen van Rijks- en andere Archieven. 1929, II.
- MEURS, MR. P. A. N. S. VAN: De Archieven der Groote Visscherij. Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven. XXXVIII, 1e deel, 1915.
- : Het Archief van het collegie van de Groote Visscherij van de provincie Holland, enz. 1823—1857. Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven. XLI, 1e deel, 1918.
- MULLER FZN. MR. S.: Geschiedenis der Noordsche Compagnie. Utrecht 1874.
- NIELSEN, AXEL: Dänische Wirtschaftsgeschichte. Jena 1933.
- ÓLASON, PÁLL EGGERT: Grunddrag af Islands Historie.
- POESTION, J. C.: Isländische Dichter der Neuzeit. 1897.
- RIEMSDIJK, JHR. B. W. F. VAN: Historische Beschrijving van het Klooster van Sinte Agatha met het Prinsenhof te Delft, benevens eene catalogus der verzameling en eene lijst der boeken in de historische zaal aanwezig, 's-Gravenhage 1912.
- RØNNE, J. FALK: Færøerne. København 1900.
- RØRDAM, DR. HOLGER: Historiske Samlinger og Studier vedrørende danske Forhold og Personligheder, især i det 17. Aarhundrede. København 1902.
- ROOYEN, A. J. SERVAES VAN: Iets over de Valkenvangers in de 17de eeuw. 's-Gravenhage zonder jaar (nå 1896).

- SCHEPPER, MR. G. A. IJssel DE: Lotgevallen van Christiern II en Isabelle, koning en koningin van Denemarken, voornamelijk gedurende hun ballingschap in de Nederlanden. Zwolle 1870.
- SIX, JHR. R. C.: De vorsten van Oranje-Nassau en de Jacht. Deventer 1898.
- SMALLEGANGE, M.: Nieuwe Cronyk van Zeeland. 1696.
- TEGENWOORDIGE STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN, IX. 1751.
- TRÉMAREC, M. DE KERGUELEN: Relation d'un voyage dans la Mer du Nord, aux côtes d'Islande, du Groenland, de Ferro, de Schettland, des Orcades et de Norwège, fait en 1767 et 1768, par . . ., Lieutenant des Vaisseaux du Roi, de l'Académie Royale de Marine, commandant les Frégates la Folle et l'Hirondelle. Amsterdam 1772.
- VERSLAGEN VAN DEN STAAT DER NEDERLANDSCHE ZEEVISSCHERIJEN. 1859—1880.
- VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN VAN DE AFDEELING VISSCHERIJEN, uitgegeven door het Departement van Economische Zaken.
- VETH, DR. J. EN MULLER, DR. S.: Albrecht Dürers Niederländische Reise. 1918.
- WAGENAAR: Vaderlandsche Historie, XIX.
- WALVISCHVANGST MET VEELE BIJZONDERHEDEN DAARTOE BETREKKELIJK, met platen. Amsterdam 1784—1785.
- ZORGDRAGER, G. C.: Bloeyende Opkomst der Aloude en Hedendaagsche Groenlandsche Visscherij. Amsterdam 1720.
- ÞORKELSSON, JÓN: Þjóðsögur og munnmaeli, nytt safn. Reykjavík 1899.
- ÞORODDSSON, JÓN: Piltur og Stúlka. 4de druk. Reykjavík 1923.
- ÞORODDSSON, ÞORVALDUR: Ferðabók, Skýrslur um rannsóknir á Íslandi, III. Kaupmannahöfn 1882—1898.
- : Minningabók, Kaupmannahöfn 1922.

Lijst van tijdschrift- en courantenartikelen.

- ACKERSDIJK, W. C.: De Valkenjagt te Valkenswaard en Waalre. *Algemeene Konst- en Letterbode*, 1838, II.
- BRUGMANS, DR. H.: Uit de Protocollen der Haagsche Notarissen, II. Die Haghe, Bijdragen en Mededeelingen, 1909.
- BIJLSMA, MR. R.: Oud-Rotterdamsche Groenlandsvaart. Bijdragen voor *Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, 5de reeks, 2de deel, 1915.
- : Rotterdams Amerika-vaart in de eerste helft der 17de eeuw. Bijdragen voor *Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde*, 5de reeks, 3de deel, 1916.
- CRONE, ERNST: Het Gissen van Vaart en Verheid, het Loggen en de Tabaksdoos van Pieter Holm. *De Zee*, Jrg. 1928—1929.
- DAVIÐSSON, ÓLAFUR: Um Landfræðissögu Íslands. *Timarit*, 1893.
- : Vig Spánverja á Vestfjörðum 1615 og „Spönsku vísur“, eftir séra Ólaf á Söndum. *Timarit*, 1895.
- D., G. T.: Een Utrechtsch IJslandvaarder in de 11de eeuw. *Maandblad van „Oud-Utrecht“*, Jrg. 10, Nr. 1.
- ENKLAAR, DR. D. TH.: Een Utrechtsch Poolvaarder in de elfde eeuw? *Jaarboekje van „Oud-Utrecht“* (nog te verschijnen).
- GEBAUER, DR.: Glück und Ende eines niedersächsischen Seehelden und Entdeckers. *Monatschrift „Niedersachsen“*, Jrg. 38, Mai 1933.
- HAAGSMA, S.: Scheepsjournaal van den Schout-bij-Nacht H. Brunsveldt, Anno 1667. *De Navorscher*, Jrg. 48, 1898.
- KERNKAMP, DR. G. W.: Stukken over de Noordsche Compagnie. Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, 1898, deel XIX.
- MAGNÚSSON, FINN: Om de Engelskes Handel og Færd paa Island i det 15. Aarhundrede, især med Hensyn til Columbus' formeentlige Reise dertil Aaret 1477 og hans Beretninger desaangaende. *Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed*, II. 1833.
- MELSTED, BOGI P.: Ferðir, Siglingar og Samgöngur milli Íslands og annara landa á dögum þjóðveldisins. *Safn til Sögu Íslands*, IV.
- NIEUWENHUISEN, A. M.: Het college voor de kleine visscherij te Maassluis. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, Jrg. 46, 1931.

- NIEUWE ROTTERDAMSCHÉ COURANT: Artikelen over IJsland d.d. 30 Juni 1930; 1/3, 5/6, 8/9, 30/31 Juli 1930; 1/2, 5/6, 14/24, 26/31 Augustus en 3 September 1930.
 — : Onder de Menschen, 3/4, 10/11 October 1931.
- SCHINKEL, A. D.: Nog iets over de Valkenjagt. Algemeene Konst- en Letterbode, 1838, II.
- SCHOLTENS, H. J. J.: Gozewijn Comhair, Karthuizer en bisschop van IJsland († 1447). Een bijdrage tot zijn biographie. Bijdragen Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, LII, 1926.
- STEFÁNSSON, JÓN: Tilraunar Dakonunga til að selja Ísland. Tímarit, 1898.
- SWAEN, DR. A. E. H.: Enkele Mededeelingen omtrent de Valkenjacht. Jaarverslag van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam, 1925.
 — : Het Jacht Bedrijff. Ardea, Tijdschrift der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging, Jrg. XVI, afl. 2/3, 1927.
- VERBURGT, MR. J. W.: Uit een oud handschrift betreffende Groenland. Tijdschrift van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap, 2de serie, XLV, 1928.
- VERSTER, J. F. L. DE BALBIAN: Oud-Hollandsche betrekkingen met Hitland en de Vaart achter Engeland om. Tijdschrift van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap, 2de serie, XXXIX, 1922.

EERSTE HOOFDSTUK.

De IJslandsche Handel tot 1602.

De eerste bewoners van IJsland behoorden tot de Vikingen, die op hun met drakenkoppen versierde schepen onbevreesd de woeste zeeën bevoeren. Liever dan zich te onderwerpen aan de alleenheerschappij van hun koning, verlieten zij hun geboortegrond in Noorwegen om in den vreemde de vrijheid te zoeken. In de laatste decennia van de 9de eeuw werden langs de IJslandsche kust tal van nederzettingen gesticht, die in 930 haar absolute onafhankelijkheid prijsgaven en zich tot een republiek vereenigden. Het ligt buiten ons bestek een overzicht van de ontwikkeling van dit gemeenebest te geven. Andere schrijvers hebben ons dien ontwikkelingsgang zoo goed en uitvoerig geschilderd, dat wij ons zelfs van den plicht van het meest beknopte overzicht ontslagen mogen achten en volstaan met enkele bijzonderheden, die betrekking hebben op de handelsgeschiedenis¹⁾.

Voor de eerste kolonisten op IJsland was het bezit van schepen uiterst belangrijk; immers het beteekende een groote mate van bewegingsvrijheid. Tusschen de reis van Ingólfur Arnarson, die in 874 den stoot gaf tot de kolonisatie, en de stichting van den IJslandschen vrijstaat, ligt een periode, waarin het contact met het land van herkomst zeer levendig moet zijn geweest. Wie het besluit had genomen zijn toevlucht op IJsland te zoeken, behoorde tot de welgestelden, die met een eigen schip den overtocht maakten of zich scheepsgelegenheid konden koopen. De route liep meestal over Schotland, de Shetlandseilanden en de Færøer; velen verlieten Noorwegen met het plan zich ginds in het Westen te vestigen, maar werden door den grooten stroom naar het hooge Noorden medegevoerd. Vele Noren hadden vroeger ter koopvaardij gevaren; het lag voor de hand, dat zij na de ver-

¹⁾ Bogi P. Melsted, *Ferðir, Siglingar og Samgöngur milli Íslands og annara landa á dögum þjóðveldisins*. Safn til Sögu Íslands, IV, blz. 585—907.

huizing hun oude bedrijf weer opvatten. Met de meerderheid ging het echter anders. Had men zich eenmaal gevestigd, dan eischte het nieuwe leven zoozeer alle krachten op, dat men het reizen aan anderen overliet. Maar afgedankt werden de schepen niet; ten allen tijde moesten zij beschikbaar zijn voor de vaart naar het vasteland.

De ons uit de IJslandsche saga's bekende verhalen over reizen naar het buitenland kunnen lang niet altijd als betrouwbaar worden beschouwd, vooral voor zoover het historische bijzonderheden betreft, aangezien deze dikwijls aan de fantasie van een sagaverteller of van den schrijver haar ontstaan hebben te danken. In de 12de en 13de eeuw was het verkeer met eigen schepen al sterk ingekrompen; men behielp zich met Noorsche schepen, zoodat vaak, ook wanneer het reisdoel elders was gelegen, de reis over Noorwegen ging. Vandaar, dat, toen de saga's te boek gesteld werden, de schrijvers, naar analogie met hun eigen tijd, aan het verkeer met Noorwegen een veel grooter plaats inruimden dan in werkelijkheid tijdens de kolonisatie, toen vele reizen over Engeland en Schotland gingen, het geval was geweest. Langzamerhand heeft de route zich echter geheel naar het Oosten verlegd.

Het waren veelal jonge IJslanders, die den tocht ondernamen om wat van de wereld te zien en ruilhandel te drijven. Zij namen als lading „vaðmál”, een soort van ruwe wollen stof, en soms ook huiden van IJsland mede. De retourvracht bestond uit timmerhout om zich aanzienlijke hoeven te kunnen bouwen, meel en luxeartikelen. Na één of meer reizen vestigde zich de jonge IJslander en ging zijn schip in andere handen over; kwam het, wat dikwijls gebeurde, in het bezit van Noren, dan was het voor IJsland verloren. Zoolang de IJslanders zelf nog in Noorwegen kwamen, verwierven zij weer nieuwe schepen door aankoop of als geschenk van vorsten of machtige Noorsche verwanten; zodoende bleef het aantal schepen nog langen tijd op peil. Later veranderde dit ten nadeele van de IJslanders en nam het aandeel van de Noren in het verkeer tusschen beide landen steeds toe.

De gegevens ontbreken om een duidelijk beeld te geven van de verschuivingen op handelsgebied. Aanvankelijk had IJsland zelf in de vaart kunnen voorzien; in de 11de eeuw waren het IJslandsche en het Noorsche element ongeveer even sterk vertegenwoordigd, maar daarna ging het eerste sterk achteruit. In den loop der 12de eeuw werd het proces voltooid en in het begin van de 13de eeuw was de zelfstandige IJslander, die voor eigen gebruik in Noorwegen timmerhout ging halen om huizen en kerken te bouwen, vrijwel geheel verdwenen. In den Sturlungentijd (1200—1264) verloor het volk zich in rooftochten en onderlinge twisten, zoodat van eenig aandeel in het verkeer met het buitenland geen sprake meer kon zijn. De vaart was nu geheel in handen der Noren gekomen, wat den invloed der

26110816

koningen ten goede kwam. Meer en meer kregen deze de leiding over het verdeelde volk in handen, tot in 1262 de onderwerping aan koning Hákon voor vele eeuwen over het lot van IJsland besliste.

Op het gebied van den handel was alle concurrentie met de Noren bij voorbaat uitgesloten. Zoolang de handel zich beperkte tot een uitwisseling van het surplus aan eigen producten, stonden beide partijen gelijk. Maar op het vasteland ontwikkelden zich allengs steden met een handelsstand, die zich uitsluitend aan dit bedrijf ging wijden, terwijl op IJsland het grondbezit de beschikbare krachten opeischte. Werden er voldoende noodzakelijke waren ingevoerd, dan was de boer tevreden en behoefde hij niet voor hongersnood te vreezen. Zoo liet de IJslander zelf zich den handel uit de hand glippen en vermoedde niet, met hoeveel eeuwen van economische slavernij hij zijn gemakzucht om den handel aan den Noorschen koning als zijn heer over te laten, zou bekoopen.

Toen het Alpingi in 1262 den koning trouw zwoer en de overeenkomst tot stand kwam, die den naam van Gamli Sáttmáli draagt, gold voor den handel de volgende bepaling: „In de eerstvolgende twee jaren zullen iederen zomer zes schepen van Noorwegen naar IJsland zeilen; daarna zal deze aangelegenheid worden geregeld volgens het oordeel van den koning en onze beste mannen, zooals het belang van het land vereischt”²⁾. Daarmede kwam een einde aan de economische zelfstandigheid van IJsland.

Terwijl de IJslandsche koopman in het buitenland een steeds zeldzamer verschijning wordt, vinden wij sinds de invoering van het Christendom op IJsland, op het vasteland menig jongen IJslander, die in den vreemde gaat studeeren om later in zijn vaderland een geestelijk ambt te bekleden. Ook kwamen er buitenlanders als geestelijke leiders naar IJsland. Zoo is er in een oud-Duitsch gedicht „Merigarto” sprake van een Utrechtschen priester, die op IJsland zou zijn geweest. De dichter, die tegen het einde van de 11de eeuw schreef, vertelt hoe hij zijn land verliet en op zijn reis in Utrecht een goeden wijzen priester Reginprecht ontmoette, die hem van IJsland verhaalde. Daar was overvloed van meel en wijn, maar het brandhout was duur. Voor het dagelijksch bestaan was alles voorhanden, hoewel de zonneschijn ontbrak en het ijs zoo hard was als kristal. Men kon er een vuur op aanleggen, tot het ging gloeien; zoo kookten de menschen hun eten en verwarmden hun huis³⁾. Velen nemen aan, dat Reginprecht inderdaad op IJsland is geweest.

²⁾ Jón Þorkelsson og Einar Arnórsson, *Ríkisréttindi Íslands*. Reykjavík 1908, blz. 1, Sáttmáli (1262) en Gamli sáttmáli (1263—1264).

³⁾ Een Utrechtsche IJslandvaarder in de 11de eeuw. Maandblad van „Oud-Utrecht”, 10de jrg., Nr. 1, 25 Januari 1935. — Dr. D. Th. Enklaar oppert in zijn artikel „Een Utrechtsch poolvaarder in de elfde eeuw?” (te verschijnen in het Jaarboekje van „Oud-Utrecht”) de

Van veel meer beteekenis voor het geestelijk contact met de Nederlanden was, dat de karthuizer Gozewijn Comhair, prior van Zeelhem bij Diest, wiens familie uit Zaltbommel afkomstig was en te Deventer in relatie met de kringen der moderne devotie stond, in 1435 tot bisschop van Skálholt werd gewijd en later als administrator van Hólar optrad. Voor de geschiedenis van zijn verblijf op IJsland mag ik verwijzen naar een uitvoerige studie over deze merkwaardige figuur⁴⁾.

De stichting van een eigen bisschopszetel, omstreeks 1056 in Skálholt en later ook in Hólar, had grooten invloed op den bloei van het geestelijke leven op IJsland. Aanvankelijk werden de bisschoppen in Bremen gewijd; later hoorde IJsland onder het aartsbisdom Lund en tenslotte kwam het onder den aartsbisschop van Nidaros (Trondhjem) in Noorwegen. Hoewel de bisschoppen in het buitenland werden gewijd, droeg de kerk een sterk nationaal karakter. Haar leiders werden door het Alpingi gekozen en waren er ex officio lid van. Wereldlijk en geestelijk gezag waren trouwens nooit scherp gescheiden.

Zoo goed als in de eerste overeenkomst met Noorwegen een bepaling over de voorziening van het land werd opgenomen, vinden wij in volgende verdragen dit punt vastgelegd, daar de IJslanders steeds slechter ervaringen met den handel opdeden. Evenals in later eeuwen de toestanden in Denemarken hun invloed op de verzorging van IJsland zouden doen gelden, zoo werd nu reeds de bevolking afhankelijk van den gang van zaken op het vasteland, althans voor zoover het Noorwegen gold. Daar had zich in de 13de eeuw een bloeiende koopmansstand ontwikkeld, maar sinds 1294 wisten de kooplieden van de Duitsche Hanze er allerlei voorrechten te verwerven, zoodat een halve eeuw later de geheele handel in Duitsche handen was geraakt. Voor de Noorsche kooplieden bleven slechts enkele connecties over en daartoe behoorde het verkeer met IJsland.

De Noorsche koningen deden wat zij konden om hun eigen onderdanen in den strijd tegen de buitenlandsche concurrenten bij te staan; vandaar de verbodsbepalingen van 1302 en 1348, dat buitenlanders zouden handel drijven ten Noorden van Bergen en op de „schatlanden” IJsland en de

veronderstelling, dat Reginprecht niet als geestelijke op IJsland zou zijn geweest, maar zou hebben behoord tot de Friezen, die tusschen 1035 en 1043 op een Noordpooltocht o.a. op IJsland zouden zijn geweest; dit op grond van de overeenkomst in de beschrijving van IJsland in het verhaal over den tocht der Friezen en de mededeelingen van Reginprecht. — Ik wil er in dit verband alleen op wijzen, dat Bogi Melsted het verhaal der Friezen als een verzinsel beschouwt en Konrad Maurer bv. van meening is, dat Reginprecht inderdaad op IJsland is geweest.

⁴⁾ H. J. J. Scholtens, Gozewijn Comhair, Karthuizer en bisschop van IJsland († 1447). Een bijdrage tot zijn biographie. Arch. Gesch. Aartsbisdom Utrecht, LII, blz. 101—173, 1926.

6128511103

Færðer. Zoo bleven die uithoeken voor den Noorschen handel bewaard. Het uitsluiten van buitenlanders door den koning ten behoeve van zijn eigen onderdanen was een aanvankelijk zeer toegejuichte maatregel, maar droeg het gevaar in zich, dat de kroon het als haar goed recht ging beschouwen om te beslissen, aan wie de vaart op IJsland zou worden gegund. Zoolang de koning met vaderlijke zorg over den handel waakte, voeren de „schatlanden” er wel bij; verkeerde de kroon in geldnood, dan was er uit het verleenen van die handelsprivileges munt te slaan, als men het met de voorwaarden niet te nauw nam. De Unie van Kalmar, die in 1397 de drie Scandinavische rijken in één hand vereenigde, was niet bevorderlijk voor het welzijn van IJsland, dat nog slechts als belastingsobject gold. De regeering in Kopenhagen stond nog veel verder van de IJslanders af dan de eerste Noorsche koningen.

Tegen het einde van de 14de eeuw werd er reeds uitsluitend met 's konings vergunning op IJsland gevaren. De Noorsche kooplieden, wien de Duitschers alle winstgevende takken van den handel hadden ontnomen, stonden echter financieel zóó zwak, dat het hun niet mogelijk was de tamelijk riskante vaart op IJsland voldoende te onderhouden. Toch wilde de koning den IJslandschen handel en vooral den handel in stokvisch tot geen prijs uit handen geven; om de positie van de kooplieden te versterken werd hij door den koning gecentraliseerd in Bergen, dat als voornaamste stapel voor de stokvisch gold⁵⁾.

Van 1302 af vinden wij telkens klachten der IJslanders, vnl. over het feit, dat de belofte van de zes schepen, die jaarlijks met de noodige goederen beladen uit Noorwegen zouden komen, niet werd vervuld. Wel was een voorbehoud gemaakt, als de omstandigheden het uitzeilen onmogelijk maakten, maar op IJsland kreeg men den indruk van te worden verwaarloosd. In 1320, bij de troonsbestijging van koning Erik, werd de klacht herhaald; in ruil voor zijn belasting eischte het volk, dat iederen zomer zes schepen naar IJsland zouden varen, twee voor het Noorden, twee voor het Zuiden, één voor de Oost- en één voor de Westfjorden bestemd. Zoolang aan de voorwaarde van zes schepen, die ieder jaar zouden komen, niet was voldaan, had men zich met vreemdelingen beholpen, die in vrede handel hadden gedreven; visschers, die geroofd of onveiligheid op zee hadden veroorzaakt, had men echter bestraft⁶⁾. Hier vinden wij oorzaak en gevolg in één adem genoemd en als refrein keert het door de eeuwen heen terug. De omstandigheden, waardoor het moederland in de verzorging van IJsland

⁵⁾ Jón Aðils, Den danske Monopolhandel paa Island, 1602—1787. Inleiding, blz. 1—67. — Diplomatarium Islandicum, II, blz. 332—333.

⁶⁾ Ríkisréttindi Íslands, blz. 12, 14, 18.

te kort schoot, mochten verschillend zijn, het logisch gevolg was, dat IJsland zich schadeloos stelde met den handel der vreemdelingen, wie het ook mochten zijn.

De Engelschen waren de eersten. In 1412 worden zij in de IJslandsche bronnen voor de eerste maal genoemd, maar waarschijnlijk hadden zij al eerder den weg naar het Noorden gevonden. De vischrijksdom der zeeën rondom IJsland deed zijn aantrekkingskracht gelden; als voornaamste handelsartikel had de gedroogde visch de „vaðmál” verdrongen. In de reeds genoemde klachten van 1320 vroegen de IJslanders den koning ook om in tijden van hongersnood den kooplieden te verbieden meer kabeljauw uit te voeren dan zij voor hun eigen tafel noodig hadden. Met een groot afzetgebied voor oogen stelden deze het belang van IJsland achter bij dat van hun handel.

Het verschijnen van Engelsche visschers en kooplieden zou op zichzelf een voordeel voor IJsland zijn geweest, als het optreden der ambtenaren en de maatregelen, die tegen hen werden genomen, hen niet meermalen in het harnas hadden gejaagd, met als gevolg rooverijen en vechtpartijen, waarvan de IJslanders de dupe waren. Gedurende eenige jaren waren de Engelschen de schrik van IJsland; zij plunderden en brandschatten in het Noorden en Zuiden. Op de Vestmannaeyjar waren zij heer en meester, zoozeer schoot het gezag van den Deenschen koning te kort. Daarmede is niet gezegd, dat naast deze excessen geen vreedzame handel zou hebben bestaan; de IJslandsche annalen plegen meer plaats in te ruimen aan bijzondere gebeurtenissen dan aan den gewonen gang van zaken. In menig opzicht zal de handel der buitenlanders in de behoeften der IJslanders, die door hun eigen koning schromelijk werden verwaarloosd, hebben voorzien. De Deensche koningen konden weinig tegen hun aanwezigheid beginnen; de IJslandsche kust was niet te bewaken, althans stellig niet in die dagen. Wel kreeg koning Erik van den Engelschen koning gedaan, dat deze zijn onderdanen verbood intensiever te handelen en te visschen, dan van oudsher gewoonte was geweest; maar dat verbod had weinig te beteekenen.

Toen het niet mogelijk bleek den handel der vreemdelingen daadwerkelijk te beletten, maakte omstreeks het midden van de 15de eeuw Christiaan I van den nood een deugd en besloot van de buitenlandsche kooplieden een tol te heffen, het zgn. „sekkjagjald”, dat ongeveer 5 % van de waarde bedroeg. De IJslanders mochten geen handel drijven met kooplieden, die dit recht niet hadden betaald. Toen er op IJsland toch moeilijkheden rezen, trok de koning in 1466 de aan Engelschen verleende vergunningen plotseling in, waarvan een vijfjarige strijd tusschen Engeland met Denemar-

25119816
ken en de Hanzesteden het gevolg was, die in 1474 bij den vrede van Utrecht werd bijgelegd⁷⁾).

De Engelschen waren toen al niet meer de eenige concurrenten van de Noorsche kooplieden. In een brief van koning Erik van 7 Mei 1425 is al sprake van Duitsche kooplieden, die op IJsland komen. In de eerste helft van de 15de eeuw stond hun handel nog verre bij dien der Engelschen achter; maar toen Christiaan I den eenen Hamburger voor, den anderen na, vergunningen verleende, aangezien hij het daaraan verbonden geldelijk voordeel allerminst versmaadde, werden de Duitschers ernstiger concurrenten⁸⁾).

Door een gelukkig toeval weten wij, dat ook de Hollanders in dien tijd reeds den weg naar IJsland hadden gevonden. Er is nl. een bevelschrift bewaard gebleven aan Mayor en sheriffs van Bristol, behelzende een bevel tot arrestatie van de schuldigen, die een Hollandschen IJslandsvaarder hadden overvallen. Het slachtoffer was de Marieknyght van schipper Pieter Leiden van Amsterdam, die in 1438 op de terugreis van IJsland met een lading stokvisch en andere waren bij Dalkey (Talkay) in Ierland door Engelschen en Dantzigers was geplunderd. Vlug met het betalen van de schadevergoeding waren de Engelschen niet, want in 1443 diende de stad Haarlem een aantal klachten in over schade, haar burgers van Engelsche zijde berokkend; daaronder was ook de koopman Jacobus Spiker, die aan boord van de Marieknyght was geweest en van zijn bezit was beroofd. Hij was gevangen gezet en later met nauwelijks genoeg kleeven vrijgelaten. Ook Gerardus Nicolai, eveneens uit Haarlem, was in die zaak betrokken. Uit hun verklaringen blijkt, dat zelfs de abt van een naburig klooster en 's konings ambtenaar aan de plundering hadden deelgenomen. Andere opvarenden bevestigden, dat zij op IJsland van het inladen der goederen getuige waren geweest. Spiker had behalve 24 last stokvisch drie stukken linnen in het schip geborgen, Gerardus 11½ last stokvisch en drie runderhuiden. Iets bizonders was een dergelijke reis blijkbaar niet, daar de verklaringen de woorden bevatten „ut moris est mercatorum”⁹⁾. Dezelfde waren vinden wij bij den handel der Hanzekooplieden vermeld; uitgevoerd werden stokvisch, wol, huiden, dons, talk, traan en zwavel, ingevoerd graan en meel, timmerhout, ijzer, linnen, teer, bier, mout, suiker en honig.

⁷⁾ Finn Magnusson, Om de Engelskes Handel og Færd paa Island i det 15. Aarhundrede, især med Hensyn til Columbus' formeentlige Reise dertil Aaret 1477 og hans Beretninger desangaaende. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, II, blz. 112—166.

⁸⁾ Aðils, Monopolhandel, t.a.p.

⁹⁾ H. J. Smit, Bronnen tot de Geschiedenis van den Handel met Engeland, Schotland en Ierland. Rijks Gesch. Publ. 65—66, I, 2de stuk, blz. 714, 4 Maart 1439; blz. 797 en 802, 5 Februari 1443.

Dreigde de Duitsche handel dien der Engelschen op den duur te overvleugelen, de eerste had te lijden onder de rivaliteit der Hanzesteden onderling. De Duitsche kooplieden in Bergen zagen met leede oogen, dat de Hamburgers vergunning voor de vaart op IJsland verwierven, waarvan zij waren uitgesloten, terwijl Bergen nog wel de stapelplaats der IJslandsche waren was. In 1481, vóór het afleggen van den eed van trouw aan den nieuwen koning Johan, maakten de Hanzekooplieden in Noorwegen en Lübeck van de situatie gebruik om zich van het monopolie voor den handel op IJsland meester te maken, waarvan nu voortaan de Hamburgers zouden zijn uitgesloten¹⁰⁾. Niettemin verschenen de Engelschen en Hamburgers even goed op IJsland als te voren, totdat koning Johan in het privilege van 1490 den Hamburgers, Engelschen en den kooplieden in Holland openlijk toestond, wat hij hun toch niet kon beletten. Volgens dit privilege verleende hij aan de Hollandsche steden en aan Amsterdam in het bijzonder het recht om in zijn rijken Denemarken en Noorwegen, de Shetlandseilanden en IJsland handel te drijven, evenals de kooplieden van de Duitsche Hanze. Tegen een redelijk bergloon mochten zij het wrak van verongelukte schepen bergen, mits zij de koninklijke tollén en rechten in acht namen¹¹⁾. Al kon het verkeer van onze steden in de verste verte niet wedijveren met dat van de machtige Hanzesteden als Hamburg en Bremen, toch blijkt uit dit privilege, dat zij als toekomstige concurrenten werden beschouwd, al zouden er nog lange jaren verlopen, eer van een Hollandschen handel op IJsland kon worden gesproken.

In de voordien verleende privileges, nl. in 1443 aan Amsterdam, kort daarop aan Zierikzee, Monnikendam, Den Briel en Schiedam, en in 1454 aan alle inwoners van Holland, Zeeland en West-Friesland, waren de „schatlanden” en daaronder natuurlijk IJsland, steeds uitgezonderd geweest. Een voorval uit 1471 bewijst echter, dat men het toen ook zonder privilege kon stellen. Marck Symonsz. van der Veer (Veere) en Ombehouden van Amsterdam kwamen met hun schepen voor Hanevoort (Hafnarfjord) op IJsland en troffen vier Engelsche schepen in de haven, die een Duitsch schip hadden veroverd. Het kwam tot een vechtpartij; de Engelschen bliezen den aftocht met drie schepen en lieten er één en hun prijs achter. De Hollandsche schippers bevrijdden de Duitsche gevangenen en namen hen mee terug naar Amsterdam, waar een verklaring van het gebeurde voor het gerecht werd afgelegd. Niettemin werd een burger van Amsterdam, Pieter Pietersz., die als koopman

¹⁰⁾ Dr. Ernst Baasch, *Die Islandfahrt der Deutschen*, namentlich der Hamburger vom 15. bis 17. Jahrhundert. *Forschungen zur Hamburgischen Handelsgeschichte*, I, Hamburg 1889.

¹¹⁾ Dr. H. A. Poelman, *Bronnen tot de Geschiedenis van den Oostzeehandel*. *Rijks Gesch. Publ.* 35-36, I, 2de stuk, blz. 1028, 28 Maart 1490. — *Diplomatarium Islandicum*, VI, blz. 689-690.

2510316
bij de reis van de Ombehouden was betrokken, op een reis naar Hamburg aldaar aangehouden en veroordeeld om den reeder van het Duitsche schip de schade, die hij op dien tocht naar IJsland had geleden, te vergoeden, hoewel de verklaring van den schipper te zijnen gunste was¹²⁾. De tegenstelling tusschen Engelschen en Duitschers was dus nog steeds zeer levendig op IJsland en ditmaal viel de Hollander als slachtoffer van de laatsten.

De toestanden op handelsgebied waren in het begin van de 16de eeuw aldus: Engeland verheugde zich sinds 1490 in het genot van de vrije vaart op IJsland tegen betaling van tol; de Duitsche kooplieden verkeerden practisch in hetzelfde geval en de Hollanders namen een heel bescheiden plaatsje in. Voor de IJslanders kwam het er op neer, dat de handel met de buitenlandsche kooplieden bleef bestaan en ieder, die een vergunning van den koning bezat, vrijelijk handel mocht drijven, mits hij geen bedrog pleegde, wat intrekking der toestemming ten gevolge had. Bij den Pfiningsdómur van 1 Juli 1490 drong het Alþingi er op aan, dat Engelschen en Duitschers vrede zouden houden, maar dat bleef een vrome wensch. De eersten hadden hun hoofdkwartier in Hafnarfjord, zooals uit het verhaal van 1471 bleek, maar gaandeweg wisten de Hamburgers hen te verdringen; zij trokken naar Grindavík aan de Zuidkust, maar konden het daar evenmin tegen de Duitschers bolwerken. De IJslanders wenschten met beide groepen goede vrienden te zijn, daar voor hen de handel het voordeeligste was bij een gezonde concurrentie. Toch zagen zij niet gaarne, dat de vreemdelingen den winter overbleven. Van oudsher was den buitenlanders het verblijf op IJsland in den winter verboden geweest, maar met den achteruitgang van het koninklijk gezag was overtreding van dit verbod regel geworden. Vooral het in dienst nemen van arbeidskrachten voor de visscherij maakte een onafgebroken verblijf der buitenlanders tot een gevaar voor IJsland, daar de boeren hun werkvolk slecht konden missen¹³⁾.

Was het op IJsland zelf al geen tijd van rust en vrede, nog veel bewegener was de eerste periode van de 16de eeuw voor het moederland zelf, ten gevolge van den strijd tusschen Christiaan II, wiens regeering op de burgerij steunde, en den adel. Zooals gewoonlijk dreigde ook nu IJsland het kind van de rekening te worden. De koning, die in geldverlegenheid verkeerde, liep nl. met plannen rond om IJsland te verpanden. Het idee van de Deensche vorsten om een gedeelte van hun eilandenbezit te verpanden,

¹²⁾ Poelman, blz. 485—486, 24 Augustus 1443; blz. 488, 21 October 1443; blz. 490, 22 November 1443 en blz. 763—764, 29 November 1454. — *Diplomatarium Islandicum*, XI, blz. 23—25, September 1473.

¹³⁾ Aðils, Monopolhandel, t.a.p. Þorkell Jóhannesson, *Die Stellung der freien Arbeiter in Island*. Levin og Munksgaard, 1933.

was niet nieuw. Reeds in de 15de eeuw was dit geschied, toen voor de betaling van een bruidsschat de Orkaden en Shetlandseilanden aan Engeland in pand waren gegeven¹⁴⁾. In de jaren 1517—1518 stond IJsland op de nominatie. Twee gegadigden kwamen in aanmerking; de eerste was Engeland, de tweede Amsterdam. De kans voor Denemarken om van Hendrik VIII het pand weer in te lossen, was niet groot; beter viel er met Amsterdam te praten. Zoo zond Christiaan II in het voorjaar van 1518 Hans Holm, een burgemeester uit Holstein, koopman en reeder, als zijn afgevaardigde naar de Nederlanden. De aanhef van zijn lastbrief luidde als volgt:

„Inth ersten schall he anbeden den Hollender to Amsterledam mith sampt den watterlendischen steden, thesglichen Andorp (Antwerpen) etc., als sinen credentzenbriff utwiiset, dat lanth Iisslant in pancht to nemen vor XXX mill. flor., tom aldermindsten XX mill. flor.”

Mochten de Hollanders er niet op ingaan, dan moest hij het den Engelschen koning voor f 100.000 of minstens voor f 50.000 aanbieden. Hendrik VIII zou Christiaan II een schuldbekentenis geven, zoodat Denemarken IJsland onmiddellijk terug kon krijgen, als het geleende geld aan Engeland was terugbetaald, wat te Amsterdam of te Antwerpen zou geschieden¹⁵⁾.

De voorkeur van Christiaan II voor Amsterdam kwam duidelijk tot uiting in den prijs, dien hij voor IJsland vroeg. Tegenover het machtige Engeland voelde hij zich weinig zeker; vandaar het groote verschil in waardeering. Holm had in Amsterdam geen succes met zijn opdracht en vertrok naar Engeland, waarop de Deensche gezant hier te lande, Jørgen Skodborg, zijn taak overnam. In Juli schreef Skodborg aan Christiaan II, dat hij in zake IJsland nog niets had kunnen bereiken; de burgers van Amsterdam wilden wel, maar hadden geen geld. Ook te Antwerpen had hij geen resultaat, hoezeer hij zijn best had gedaan, daar hij wist, dat de koning zeer op een goeden afloop der onderhandelingen was gesteld. Ondanks de medewerking van Johan Benninck, een aanzienlijk koopman en raadsheer, liep zijn poging op niets uit. Amsterdam beschikte niet over voldoende middelen en de samenwerking met de andere steden stuitte af op gebrek aan eensgezindheid. Holm zelf had in Engeland evenmin succes. De koning vond den prijs te hoog en hoopte van de omstandigheden te profiteeren om IJsland op goedkoopere wijze in zijn macht te krijgen. De burgeroorlog in Denemarken verliep ten nadeele van Christiaan II, die naar de Nederlanden vluchtte

¹⁴⁾ Ríkisréttindi Íslands, blz. 44.

¹⁵⁾ T. K. U. A. England. A. II. 8. Akter og Dokumenter vedrørende det politiske Forhold til England, 1401—1558. Zonder datum of jaar.

26110816
en nogmaals IJsland den Engelschen koning aanbood. Hendrik VIII ging er niet op in, daar Christiaan feitelijk niets meer te zeggen had¹⁶⁾.

De handel op IJsland ging intusschen op denzelfden voet voort; twisten tusschen Engelsche en Duitsche kooplieden, vaak van bloedigen aard, waren aan de orde van den dag. Vooral Hamburg deed zich gelden. In 1533 trachtte Frederik I beide partijen tot een vergelijk te bewegen; maar de beslissing lag op IJsland, waar de landvoogd beiden gelijke rechten toekende. Het Alpingi bekrachtigde dit besluit, maar in de practijk sloeg de schaal ten voordeele van de Hamburgers door, die beter met de IJslanders wisten om te gaan. Langzamerhand breidden zij hun invloed uit en verwierven nieuwe privileges ten koste van andere vreemdelingen, waaronder zeker Hollanders zijn geweest. Zoo wilden twee raadsheeren van Hamburg in 1532 een schip naar Húsavík op Noord-IJsland zenden voor een lading zwavel en andere waren; zij verzochten den koning een brief van aanbeveling voor den bisschop van Hólar, opdat zij boven andere buitenlanders, hetzij Hollanders of andere vreemdelingen, den voorrang zouden genieten om hun schip met zwavel e.a. te laden. Ook de eigenaar van den „zwavelberg” zou onder geen beding de zwavel aan de Hollanders mogen verkoopen¹⁷⁾.

Steeds meer maakten de Hamburgers er hun gewoonte van om den winter op IJsland over te blijven. Hoewel men van Deensche zijde hun dit trachtte te beletten, wonnen de kooplieden terrein. Als buitenlanders oefen-

¹⁶⁾ T. K. U. A. Spanske Nederlandene. A. II. 4. Akter og Dokumenter vedrørende det politiske Forhold til de Spanske Nederlandene, 1447—1539 (1544): Breve fra Sekretær Jørgen Skodborg til Kong Christian II om hans Forhandling i Nederlandene, Frankrig og Hamburg paa Kongens Vegne, 1517 14 Marts—1519 5 September.

Jón Stefánsson, Tilraunar Danakonunga til að selja Ísland. Tímarit 1898. Hans Holm had nog andere opdrachten te vervullen, o.a. kwesties met de steden van Overijsel te regelen. De schrijver betreft deze m.i. ten onrechte in de onderhandelingen betreffende IJsland. Holm had in 1510 moeilijkheden in Overijsel ondervonden en was op onjuiste gronden gevangen genomen. De koning van Denemarken had genoegdoening geëischt en toen deze uitbleef, schippers in de Sont gemolesteerd. De drie steden besloten de zaak gemeenschappelijk te regelen en schadevergoeding te betalen. Deze kwestie is, dunkt mij, bedoeld met „die saeke van Hans Holm”, die in den brief van François Cobel, d.d. 25 Augustus 1519 uit Den Haag, aan Christiaan II ter sprake komt. Noch in het Liber Memorandarum Vetus (1511—1533), noch in het Register van Charters en Bescheiden in het Oude Archief van Kampen II, waar telkens over de zaak van Hans Holm wordt gesproken, wordt IJsland genoemd. Bovendien hing die zaak al sinds 1511 en kwam de verpanding van IJsland eerst in 1518 aan de orde; ik vermoed, dat Stefánsson ten onrechte de zaak van Hans Holm met de opdracht omtrent IJsland vereenzelvigt.

Mr. G. A. IJssel de Schepper, Lotgevallen van Christiern II en Isabella van Oostenrijk, koning en koningin van Denemarken, voornamelijk gedurende hunne ballingschap in de Nederlanden, Zwolle, 1870, blz. 127.

¹⁷⁾ Diplomatarium Islandicum, IX, blz. 643—644.

den zij vnl. de diepzeevisserij uit. Maar gaandeweg kwamen zij in het bezit van hoeven langs de kust en lieten de bevolking voor zich visschen, wat aan het boerenbedrijf de zoo noodige arbeidskrachten onttrok. Bovendien traden de kooplieden in den winter met groote willekeur bij den verkoop van hun waren op, zoodat de bevolking er onder te lijden had. Christiaan III verzette zich tegen dit euvel en verbood het overwinteren op IJsland, tenzij bijzondere omstandigheden het noodzakelijk maakten. Hij was de Hanze slecht gezind en trachtte den handel van zijn eigen onderdanen te bevorderen. Zoo spoorde hij in 1542 de Deensche kooplieden aan zelf den handel ter hand te nemen en hun waren naar IJsland te zenden, opdat zij de vaart naar IJsland zouden leeren kennen en de voordeelen ervan genieten, die nu de vreemdelingen genoten („poo thett att rygens indbyggere motte och lere seglation tiill Isslandt och nyde then fordell som nu fremmett bruge”)¹⁸⁾. Het zouden bekende klanken worden in de 17de eeuw; voorloopig ging 's konings wensch niet in vervulling.

Toch maakte Christiaan III ernst met zijn pogingen om zijn onderdanen met den handel op IJsland te belasten. In 1547 beleende hij het stadsbestuur van Kopenhagen met IJsland en de Vestmannaeyjar, met alle belastingen en inkomsten, voor tien jaar tegen 1000 mark 's jaars. Laurentius Mule kreeg opdracht om het land te besturen; het succes was gering, daar vooral de Duitsche kooplieden het hem lastig maakten en in strijd met het verbod op IJsland overwinterden. De geloofsstrijd, als gevolg van de invoering van den Lutherschen godsdienst op IJsland, maakte den toestand nog verwarder, daar de Hanzekooplieden vermoedelijk in relatie stonden met den laatsten Katholieken bisschop van Hólar, Jón Arason, die een grooten aanhang had. Het verloop van dezen strijd ligt buiten ons onderwerp, maar om één reden verdient deze figuur de aandacht. Hij werd van landverraad beschuldigd en zou, zoo luidde de aanklacht, niet alleen met de Hamburgers, maar ook met de Engelschen en Hollanders in verbinding hebben gestaan om het Deensche gezag, dat de hervorming met geweld wilde invoeren, te bestrijden. Hij stond op het standpunt, dat de koning de oude vrijheden had geschonden, en trachtte IJslands zelfstandigheid te herstellen. Het gerucht ging, dat hij in 1548 aan Karel V schreef om steun, ten einde IJsland voor het oude geloof te bewaren. Deze brief zou door een Hollander worden bezorgd, maar werd onderschept. Al was het niet meer dan een praatje, hieruit blijkt, dat er nog steeds Hollanders op IJsland kwamen; hoe kon anders een dergelijk gerucht ontstaan? Ook zijn schrijven aan den Paus over de inkomsten van Hólar ging over Holland en wel door bemiddeling van een stuurman Úlfur

¹⁸⁾ Aðils, Monopolhandel, t.a.p.

26110816
Hansson, die aldaar f 40 had besteed voor de bezorging. Relaties tusschen IJsland en de Nederlanden bestonden er in elk geval, getuige de zes Deventer-guldens, die in de nalatenschap van Jón Arason werden gevonden¹⁹⁾.

Christiaan III nam het den Hamburgers hoogst kwalijk, dat zij „auch etzliche der unterthan uff bemelten unserz lande zu unchristlichem aufrur und abfal göttlicher warheit und eehre gestercket" hadden. Het optreden van eenige kooplieden, die hun bedienden in den winter op IJsland hadden achtergelaten, leidde tot het in beslag nemen van hun goederen. Mule bracht een paar Hamburgers op zijn schip naar Amsterdam, waar een onderzoek volgde. Waarom hij met zijn arrestanten naar de Nederlanden reisde in plaats van naar Denemarken, is niet duidelijk uit de berichten op te maken. In 1551 werd de zaak in dier voege beslist, dat de Hamburgers tot schadevergoeding werden veroordeeld²⁰⁾. Er kwamen in de 16de eeuw nog wel schepen van IJsland in de Nederlanden; Albrecht Dürer maakte in 1521 IJslandsche costuumstudies en vertoefde toen volgens zijn reisdagboek te Antwerpen en in 1549 is in de Hanzerecessen sprake van IJslanders, die met goederen naar Brugge kwamen²¹⁾.

Al boekte Christiaan III geen groote resultaten met zijn streven om zijn eigen onderdanen op IJsland te leeren handelen, indirect bereikte hij, dat de Hanze zijn gezag erkende. Van haar verminderenden invloed maakte Frederik II gebruik om IJsland weer onder zijn persoonlijk gezag te brengen. In 1560 werden de privileges van het Hanzekantoor te Bergen opgeheven. Door het oude recht van voorkoop weer te laten gelden wist de koning zich nieuwe inkomsten te verschaffen en trok o.a. den zwavelhandel geheel aan zich, tot groote ergernis van Hamburg. Vooral in het laatste gedeelte van de 16de eeuw nam de handel des konings in beteekenis toe, zoowel in het Noorden als op de Vestmannaeyjar, waar zijn koopman, als een soort landvoogd, de macht had. Conflicten met de Engelschen, die deze eilanden als hún terrein beschouwden, bleven niet uit en leidden tot protesten bij koningin Elisabeth, die haar onderdanen alle wandaden verbood.

Tegenover de Duitsche kooplieden volgde de koning een andere tactiek. Hij vaardigde geen algemeene vergunningen meer uit, maar verpachtte

¹⁹⁾ Aðils, Monopolhandel, t.a.p. — Ríkisréttindi Íslands, blz. 69—70, 73. — Diplomatarium Islandicum, XI, blz. 849: in de nalatenschap bevonden zich vier tonnen boter, die Úlfur toekwamen voor de besteede gelden. — Skarðsáránnáll 1549.

²⁰⁾ Baasch, blz. 35—36. — Diplomatarium Islandicum, XI, blz. 735, 759, 761 en 840.

²¹⁾ Dr. J. Veth en Dr. S. Muller, Albrecht Dürers Niederländische Reise, 1918. I, blz. 27, 39, XLV (L. 373—375) — Rudolf Häpke, Niederländische Akten und Urkunden zur Geschichte der Hanse und zur Deutschen Seegeschichte, herausgegeben vom Verein für Hansische Geschichte, I, Nr. 552, 14 Mei 1549.

enkele havens aan met name genoemde personen. Op deze wijze brachten zij hem meer op en had hij meer verhaal op de kooplieden, daar de vergunning slechts voor een vastgestelden termijn gold en ten gunste van anderen kon worden ingetrokken. Hamburg trachtte zooveel mogelijk havens te krijgen, wat aanleiding gaf tot gekrakeel met andere Hanzesteden als Bremen en Lübeck, die zich bedreigd voelden. Bij 's konings verordening van 1585, die de verhouding onderling regelde, kreeg Hamburg het recht een vijftiental havens te bevaren. De gewoonte van jaren had een verdeeling geschapen, die elk der steden een bepaald gebied aanwees. Zoo zetelde Hamburg in het Zuid-Westen, Bremen in den Breiðafjord en Lübeck in de Westfjorden²²⁾.

Door toedoen van den koning werden de Deensche kooplieden langzamerhand ernstige concurrenten van Hamburg, daar zij bij wijzigingen in de pachtcontracten boven de Duitschers werden begunstigd. Zelfs een enkele IJslander trachtte aan den handel deel te nemen. Zoo bezat Guðbrandur Þorláksson in 1579 zelf een schip en pachtte Hofsóðs aan den Skagafjord. Deze geestelijke leider bezat blijkbaar inzicht in de toestanden op handelsgebied, want in 1613 diende hij een verzoekschrift in over den handel op IJsland. Daarin verhaalt hij, hoe na de onderwerping van IJsland de vaart langzamerhand in handen van buitenlanders was overgegaan en tenslotte de IJslanders geheel van het verkeer waren uitgeschakeld. Toen waren vreemdelingen, met name de Engelschen, Hollanders en Duitschers, op IJsland gaan varen en hadden tot 1571 met voldoende schepen den handel onderhouden; jaarlijks hadden zij den Deenschen koning tol betaald en tegen redelijke prijzen hout, ijzer en andere nuttige en noodzakelijke waren ingevoerd tot heil van IJsland²³⁾.

De animo voor de havens kwam IJsland eerst ten goede, aangezien zelfs afgelegen fjorden werden bevaren; maar op den duur leidde dit systeem tot achteruitgang van den handel bij gebrek aan concurrentie. De klachten over minder goede waren en hooge prijzen vingen reeds vóór de invoering van het handelsmonopolie aan. Zelfs de handel van den koning op de Vestmannaeyjar ontkwam niet aan deze verwijten, zoodat de smokkelhandel met de Engelschen welig tierde. Kort voor het einde van de 16de eeuw vroegen de IJslanders om vrijheid van handel en scheepvaart zonder paspoort, behalve voor de Vestmannaeyjar en de zwavelhavens op Noord-IJsland. Christiaan IV weigerde, aangezien de vrije handel niet in het voordeel van IJsland zou zijn; immers dan kon iedereen zonder onderscheid

²²⁾ Aðils, Monopolhandel, t.a.p.

²³⁾ Sighvatur Borgfirðingur, Um verzlun. Reykjavík 1910, blz. 4—5. — Alþingisbækur Íslands, IV, blz. 211—212.

26110316

handel drijven en was er geen contrôle op de kooplieden, wat betreft onvervalschte waren, goede maat en gewicht. Dit was alleen mogelijk met het systeem van de koninklijke passen. Gedurende de geheele periode van het handelsmonopolie zou dit argument te berde worden gebracht, als IJsland klaagde over de bezwaren van dit stelsel. Niettemin zette de koning zijn plannen om de buitenlandsche kooplieden uit den handel op IJsland te verdringen door en belastte zijn eigen onderdanen met deze taak, zeer ten nadeele van IJsland.

TWEEDE HOOFDSTUK.

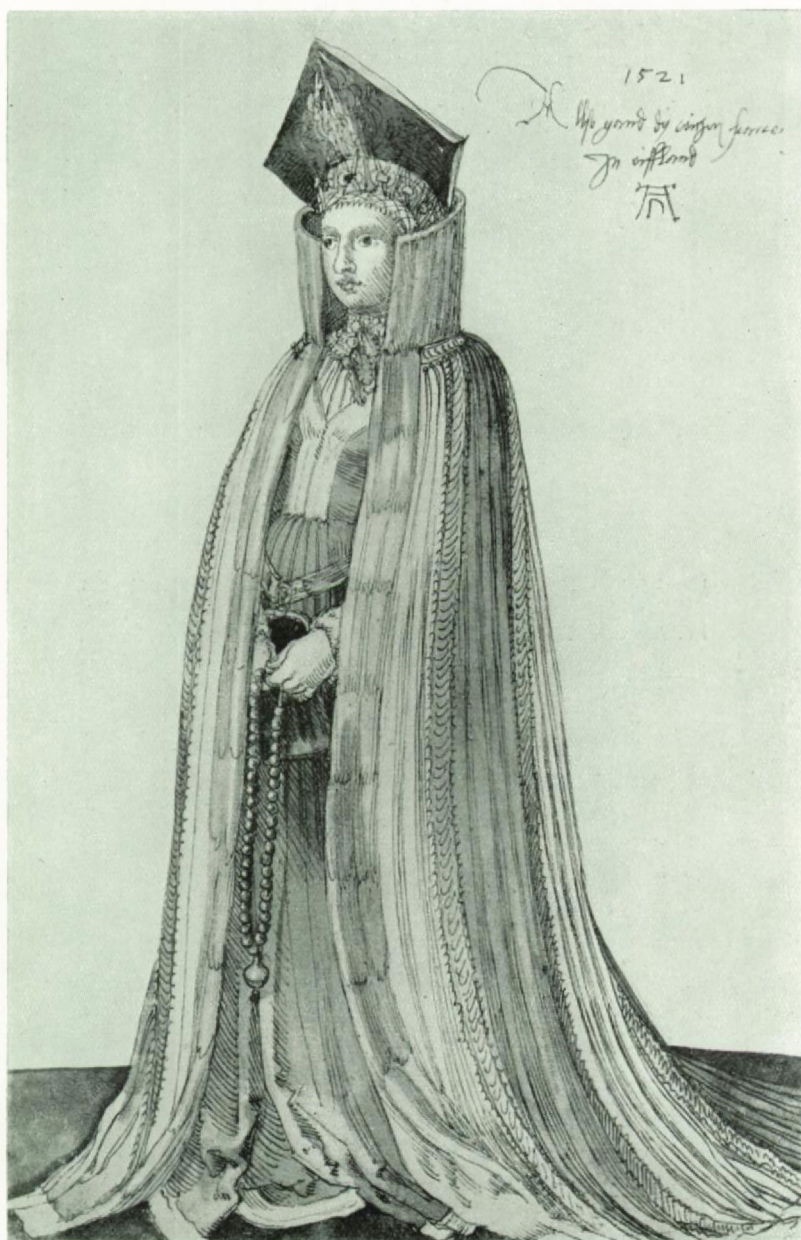
Het Deensche Handelsmonopolie (1602—1787).

BURGERS VAN KOPENHAGEN, MALMÖ EN HELSINGÖR (1602—1619).

20 April 1602 vaardigde Christiaan IV van Denemarken de verordening uit, waarbij de burgers van Kopenhagen, Malmö en Helsingör voor den tijd van twaalf jaar het monopolie verwierven om op IJsland te handelen¹⁾. Hiermede begon een periode in de IJslandsche handelsgeschiedenis, die allerm minst als een gelukkige mag worden beschouwd en nog steeds pijnlijke herinneringen oproept aan moeilijkheden en wrijving met het moederland. Immers het monopolie werd van hooger hand ingevoerd, zonder dat de koning rekening hield met de wenschen der IJslanders, die in tegengestelde richting gingen. Van den aanvang af waren dus de omstandigheden niet gunstig voor een goeden gang van zaken; bovendien was de taak, die den Deenschen koopman op de schouders gelegd werd, te zwaar. Bevorderlijk voor een goede verstandhouding tusschen beide volken, die reeds eerder te wenschen had overgelaten, zou dit alles niet zijn. Men was al spoedig geneigd om alle tekortkomingen van beide zijden als een uiting van vijandige gezindheid te beschouwen. De economische moeilijkheden, waarmede Denemarken op het vasteland te kampen had, vielen buiten den gezichtskring der IJslanders en de onmacht der IJslanders werd door de Denen voor onwil gehouden, bij gebrek aan inzicht in de toestanden op het eiland. Uit de opeenvolging der handelscompagnieën blijkt, dat het niet zoo eenvoudig was om een reglement te ontwerpen, dat beide partijen bevredigde. Al bleef het monopolie in principe angstvallig gehandhaafd, op grooten afstand volgde de IJslandsche handel de veranderingen op handelsgebied in Europa.

De koning was niet blind voor de voetangels en klemmen, die het handelsverkeer tusschen Denemarken en IJsland bedreigden; vandaar dat

¹⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 71—98.

Uit: Friedrich Lippmann, „Die Zeichnungen von Albrecht Dürer“, 1896. G. Grote, Berlijn.

III. Albrecht Dürer, IJslandsche Costuumstudie, 1521 (blz. 13).

Uit: Friedrich Lippmann, „Die Zeichnungen von Albrecht Dürer“, 1896. G. Grote, Berlijn.

IV. Albrecht Dürer, IJslandsche Costuumstudies, 1521 (blz. 13).

Uit: Friedrich Lippmann, „Die Zeichnungen von Albrecht Dürer“, 1896. G. Grote, Berlijn.

V. Albrecht Dürer, IJslandsche Costuumstudies, 1521 (blz. 13).

2010816

hij den kooplieden eenige verplichtingen ten aanzien van den handel oplegde. Zij moesten een voldoende voorraad onvervalschte en onbedorven waren invoeren, b.v. meel, bier, mout, wijn, mede, stof, linnen, enz. en tegen een christelijken prijs verkoopen. Bij de vaststelling van de prijzen hadden zij rekening te houden met de bestaande gewoonten. Het gebruik van IJslandsche maten en gewichten was voorgeschreven; geschillen kwamen voor de IJslandsche rechtbank. Het was verboden meer dan één bediende gedurende den winter in iedere haven achter te laten; dit om te voorkomen, dat de bevolking te veel brandewijn of onnoodige waren inkocht. De kooplieden waren verplicht de overheid te gehoorzamen en beleefd tegenover de IJslanders te zijn.

Thans kon de actie om de Duitsche kooplieden van den handel uit te schakelen, met kracht ter hand worden genomen. Naar gelang hun pachtcontracten afliepen, zouden de havens aan de Deensche belanghebbenden komen. De koning was van oordeel, dat een twintigtal havens moest worden bevaren en verdeelde deze over de drie steden. De vreemde kooplieden kregen twee jaar tijd om hun vorderingen te innen en de loopende zaken af te doen. Met opzet was het jaar 1602 gekozen, omdat een aantal vergunningen dan afliep en aldus de overgang werd vergemakkelijkt. Het besluit van Christiaan IV viel bij de Hamburgers allerminst in goede aarde; zij verweten den Denen, dat zij de bevolking aanzetten om haar schulden aan de Duitschers maar te laten loopen. Het was echter voorgeschreven, dat de boeren aan de Denen den voorrang moesten geven. De koning wenschte wel, dat zijn onderdanen de vorderingen van de buitenlandsche kooplieden zouden overnemen, maar de Denen voelden er niet voor en de Hamburgers gaven niet gaarne hun eischen uit handen. Zij vonden daarin een voorwendsel om op meer afgelegen plaatsen te smokkelen, nu de groote havens voor hen waren gesloten. Pogingen van Hamburg om den koning tot opheffing van het monopolie te bewegen, leden schipbreuk en het was den Duitschers dus nog slechts langs zijwegen mogelijk aan den handel deel te nemen.

De illusie van Christiaan IV, dat zijn onderdanen economisch in staat zouden zijn, om den handel op IJsland geheel zelfstandig te drijven, werd niet verwezenlijkt. Noch wat schepen, noch wat handelswaren betreft, waren zij tegen hun taak opgewassen. Het ontbrak hun aan zeelieden, die met de vaart vertrouwd waren en bovendien misten zij inzicht in de toestanden op IJsland. Zoo zochten en vonden zij steun bij Hamburg, dat dit alles in ruime mate bezat en maar al te graag van de gelegenheid gebruik maakte om met IJsland voeling te blijven houden. De Deensche kooplieden huurden bemande schepen in Hamburg en van daaruit had in den beginne de uit-

reeding plaats. Weliswaar kwam hierin verandering, toen de koning in 1614, bij de verlenging van het monopolie, de uitreeding van Kopenhagen als eisch stelde, de vaart werd toch met Duitsche en ook met Hollandsche schepen, zooals wij later zullen zien, onderhouden. Eerst in 1619 kwam hieraan een einde, toen de kooplieden bevel kregen zooveel schepen te bouwen, dat de hulp van Hamburg kon worden uitgeschakeld. Niettemin behield de stad nog lang den voorrang als eerste afnemer en stapelplaats voor de IJslandsche waren, dank zij haar gunstige ligging voor Midden-Europa. Christiaan IV begunstigde toen Kopenhagen met de bepaling, dat minstens de helft der uitgevoerde waren direct naar Denemarken moest worden verscheept; later ging hij nog verder in zijn actie tegen Hamburg en wees Glückstadt als stapelplaats voor de IJslandsche waren aan.

De Deensche kooplieden hadden echter niet alleen met buitenlandsche moeilijkheden te kampen; ook op IJsland ging het niet zonder wrijving. De Deensche handel bleek niet beter te zijn dan die der Duitschers; de prijzen bleven hoog, de ingevoerde waren slecht, vooral timmerhout, roei-riemen, ijzer en teer. Daar het voor de IJslanders niet gemakkelijk was recht te krijgen tegenover de kooplieden, die hun zaak bij den koning zelf konden bepleiten, lieten zij het soms niet bij klachten en traden als eigen rechter op. Uitstel van betaling eenerzijds en op crediet koopen anderzijds gaven bij de ietwat gespannen verhouding tusschen beide partijen al spoedig aanleiding tot klachten over en weer. De kooplieden klaagden over de slechte afwerking der IJslandsche producten, de IJslanders over slechte of bedorven waren.

Dit verwijt trof den koning diep, die zeer op den goeden naam der Deensche producten gesteld was. Eén der voornaamste drijfveeren, die tot de verleening van het monopolie hadden geleid, was, dat IJsland een goed afzetgebied zou worden voor de voortbrengselen van Deenschen bodem. Ondanks terechtwijzingen aan de kooplieden bleef men op IJsland ontevreden en vooral in het Noorden was de voorziening onvoldoende. De ambtenaren drongen aan op meer schepen; waren de Denen niet bij machte meer havens te bevaren, dan stelden zij den koning voor den handel voor dat gebied vrij te geven. Alles bleef bij het oude; den kooplieden werd voorghouden, dat zij volgens recht en billijkheid met de IJslanders handel moesten drijven, voldoende waren invoeren, redelijke prijzen vragen en niet met maten en gewichten knoeien. Krachtig optreden tegen de overtreders dezer geboden lag echter niet in de lijn des konings. Zoodra het monopolie verlengd was, verviel men in de oude fouten en de tijd was voorbij, dat de IJslanders stem in het kapittel hadden.

Hoezeer de Denen ook in gebreke bleven, Christiaan IV liet zijn

20110816

lievelingsdenkbeeld niet varen; zijn onderdanen moesten en zouden den handel zelfstandig en voor eigen rekening drijven. De practijk bleek wel anders. Niet alleen moesten de drie groote steden samenwerken om den handel gaande te houden, ook voor een enkele haven was aaneensluiting van meer kooplieden noodig. De Deensche koopmansstand stond nog aan het begin van zijn ontwikkeling; voor scheepsruimte en warenvoorziening was hij grootendeels op de hulp van anderen aangewezen. Kopenhagen stond echter bovenaan en breidde zijn aantal havens ten kosten van Malmö uit. Langzamerhand vormde zich in de hoofdstad een groep van reeders en kooplieden, die zich op den IJslandschen handel toelieden; toen de koning een nieuwe richting insloeg, kwamen zij op den voorgrond.

DE IJSLANDSCHE COMPAGNIE (1620—1662).

In deze jaren zagen vele compagnieën het levenslicht en zoo besloot Christiaan IV den handel op IJsland ook aan een dergelijk lichaam toe te vertrouwen²⁾. Het kapitaal der nieuwe onderneming bedroeg 66.000 rijksdaalders, waarvan twee derden was gestort. De meeste kooplieden, die te voren al op IJsland handel hadden gedreven, traden als deelhebbers toe. De invoering van een algemeen geldende prijslijst voor het geheele handelsgebied, de zgn. „general taksering” van 1619, was de eerste stap in de richting der centralisatie, terwijl het terrein der werkzaamheden met de Færøer en het Noordelijke gedeelte van Noorwegen werd uitgebreid. De invloed van Kopenhagen was overwegend, zeer tot ergernis van Helsingör. De inrichting van de Compagnie deed eenigszins aan het middeleeuwsche gilde denken; overeenkomsten met buitenstaanders waren streng verboden. De aandeelen mochten slechts aan de leden worden verkocht, zoodat de kring der participanten gesloten was.

De voorschriften des konings waren bindend, wat prijslijst en monopolie betrof; bovendien waren de kooplieden verplicht tot een jaarlijksche uitbreiding van de handelsvloot. Het bestuur van de Compagnie mocht de waren bij haar leden inslaan, mits de condities dezelfde waren als van buitenstaanders. Voor eigen rekening handel te drijven was streng verboden. De eigenlijke werkzaamheid der IJslandsche Compagnie begon met het jaar 1621, daar de kooplieden der andere steden den handel voor 1620 nog mede verzorgden en hun zaken op IJsland afwikkelden, eer zij alles aan de Compagnie overdroegen. Het nieuwe handelslichaam was het troetelkind van den koning en de burgerij van Kopenhagen; telkens verwierf het nieuwe

²⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 98—122. Officieel luidde haar titel: de IJslandsche, Færøsche en Nordlandsche Compagnie.

privileges, o.a. in 1631 dat voor de walvischvangst op de IJslandsche kust, dat na vijf jaar werd verlengd.

Zoo gunstig als de toestand zich naar buiten liet aanzien, was hij inwendig niet. Ontevredenheid der participanten over het bewind der directie en de verwarde boekhouding bleef niet uit. Toen de betaling van de rente op zich liet wachten, rees wantrouwen tegen het financieele beheer. Bij een wijziging in het bestuur behaalde de oppositie de overwinning. Ook op IJsland had de Compagnie met moeilijkheden te kampen. Kapers maakten de kusten onveilig en de bevolking klaagde over de slechte voorziening van den handel. Het groote struikelblok was de prijslijst van 1619, die volgens de IJslanders veel te hoog, naar de meening der kooplieden veel te laag was. Weliswaar handhaafde de koning op dringend verzoek van IJsland de oude prijzen, maar de ergernis der Denen ontlaadde zich op de bevolking, zoodat de IJslanders toch het kind van de rekening werden. Tot overmaat van ramp waren het zware jaren met hongersnood en slechte vischvangst.

In het „Memoriall anlangende dett Isslandsche Compagnies storre Misbrug jmod Indbyggerne aarlig wed derris wdsende Fulmechtiger begaaes” schildert een onbekende schrijver de wantoestanden in den handel. De kooplieden knoeiden met de maten van meel, drongen de bevolking onnoodige waren op en keurden vaak de helft of meer der IJslandsche producten af. Sommige havens in het Zuiden waren in jaren niet bevaren. Sinds de verlenging van het monopolie in 1634 ging het met den handel verre van voorspoedig; zelfs een groote figuur als Hans Nansen kon de Compagnie niet redden. Politieke verwickelingen, bv. de oorlog met Zweden, waarin de Republiek feitelijk aan de zijde van deze mogendheid stond, maakten de scheepvaart in de jaren 1644—1645 bijna onmogelijk. De koning gebruikte de handelsvloot voor oorlogsdoeleinden en hief zware belastingen. Zelfs wendde hij zich tot Hamburg om een leening te sluiten, die echter afstuitte op het voorstel van de stad, om haar hulpverleening afhankelijk te stellen van de verpanding van IJsland. Dus klopte Christiaan IV bij de Compagnie aan, die in de verste verte niet met Hamburg kon wedijveren en zich het monopolie al zag ontgaan ten gunste van buitenlanders.

Zoover kwam het voor Kopenhagen gelukkig niet; evenals in de 16de eeuw zag de Deensche koning geen kans IJsland ooit weer in te lossen. Toen de oorlog ten einde liep, was het grootste gevaar geweken en hoopte hij op andere wijze in zijn geldnood te voorzien. Voor IJsland werd het hoog tijd, dat de vaart werd hervat. In tijden van oorlog kon de Compagnie niet geheel aansprakelijk worden gesteld voor het gebrek aan levensmiddelen op het eiland, maar intusschen was IJsland de dupe. Onnoodig te zeggen, dat in zulke jaren de buitenlandsche handel wederom een kans kreeg, die

20110816 20110816

gaarne werd benut. Na zijn troonsbestijging verlengde Frederik III het monopolie, maar aan het verzoek der IJslanders om het verbod van handel met vreemdelingen op te heffen, werd geen gevolg gegeven. Een berisping aan het adres van de kooplieden was alles, waartoe de koning was te bewegen. Deze van hun kant klaagden over den smokkelhandel, die hand over hand toenam, vooral in de jaren, toen de oorlog tusschen Engeland en de Republiek de scheepvaart belemmerde. Toen Denemarken met Zweden in oorlog geraakte, reduceerde het opbrengen van schepen de vaart tot nihil (1657—1660).

Dit alles bij elkaar bracht de Compagnie aan den rand van den afgrond. Haar financieele positie was heel slecht, daar het kapitaal te klein was voor het uitgestrekte arbeidsveld. De verplichtingen tegenover den koning waren zwaar, de administratie te duur. Verhooving der prijzen was, gezien de tegenstand op IJsland, uitgesloten. Hadden niet enkele ondernemende kooplieden, buiten de Compagnie om, voor eigen rekening handel gedreven, IJsland ware van allen invoer verstoken geweest. Naast Hans Nansen kwamen Hans Pedersen Bladt en Jonas Trellund op den voorgrond, die ook voor het directe handelsverkeer van onze Republiek met IJsland van beteekenis waren. Vooral de laatste speelde op handelsgebied een belangrijke rol. Wegens den oorlogstoestand geschiedde de uitreiding doorgaans van Hamburg of Glückstadt uit; door de vestiging van Trellund te Amsterdam verplaatste zich een groot gedeelte van den handel naar de Republiek tot ergernis van de Compagnie, die heftig protesteerde tegen den inbreuk op haar privileges. Zij was echter zoozeer in haar verplichtingen te kort geschoten, dat zij niet klagen mocht over den gang van zaken, te meer daar de koning zelf in 1658 Bladt vergunning had verleend op enkele havens handel te drijven. Twee jaar later verwierf ook Trellund privileges, hoewel hij de toestemming niet had afgewacht om schepen naar IJsland uit te reeden.

De figuur van Trellund, zijn strijd met de Compagnie en zijn relaties met IJsland vormen het hoogtepunt van den Amsterdamschen handel. Een uitvoerige bespreking van dit onderwerp hoort dus thuis binnen het kader van de Nederlandsche handel en vrachtvaart en komt later aan de orde.

DE VIER HOOFDPARTICIPANTEN (1662—1683).

Na langdurige onderhandelingen kwam een fusie tot stand, waarbij de participanten van de IJslandsche Compagnie en haar tegenstanders het eens werden over een nieuwe regeling van den handel op IJsland^{a)}. Trellund had

^{a)} Aðils, Monopolhandel, blz. 122—138.

in belangrijke mate medegewerkt aan het ontwerpen der plannen. 31 Juli 1662 vaardigde Frederik III de verordening uit, waarbij de zgn. Hoofd-participanten, vier in getal, het monopolie verwierven. Ieder van hen zou een gedeelte van IJsland voor zijn rekening nemen. Het was toegestaan andere burgers mee te laten doen en de havens afzonderlijk te verpachten. Al spoedig vormden zich eenige combinaties, bestaande uit zeer invloedrijke burgers van Kopenhagen. Hans Nansen, sinds lang één der machtigste kooplieden, werkte samen met Find Nielsen. Hans Pedersen Bladt had rentmeester Henrik Müller tot compagnon; Kristofer Hansen en Peder Pedersen vormden een derde combinatie, terwijl Jonas Trellund alleen handel dreef, zij het dan gesteund door Hollandsch kapitaal⁴⁾.

Bij de verdeling der havens onder de kooplieden was nauwkeurig toegezien, dat visch- en slachthavens gelijkelijk waren verdeeld. De eerste, die voor den uitvoer van visch van beteekenis waren, golden als voordeeler. De boeren van een bepaald district waren gehouden hun waren te verhandelen in de havens, die er toe behoorden. Zoolang de havens van zoo'n gebied door denzelfden koopman werden bevaren, hadden de bewoners van het achterland tenminste nog de vrijheid naar de haven te gaan, die het gemakkelijkste was te bereiken, al was het streng verboden met andere kooplieden te handelen. Later zou deze indeeling door de versnippering der districten tot een onduldbaren toestand leiden. De kooplieden mochten niet handelen of laten visschen op eens anders gebied; de schepen mochten zelfs de havens van een anderen koopman niet aandoen, tenzij in geval van nood. Een gevaarlijke bepaling was, dat zij de onder hun ressort vallende havens afzonderlijk mochten verpachten; dan moesten de grenzen van het achterland wel scherp worden getrokken en waren de boeren gedwongen naar één bepaalde haven te reizen. Overigens bleven de bepalingen van vroegere verordeningen grootendeels van kracht; uitreiding van Kopenhagen uit en verscheping der waren naar Glückstadt waren voorgeschreven.

Als kooplieden waren de Hoofdparticipanten alleszins berekend voor hun taak; niettemin bleven de moeilijkheden hun niet bespaard. In den oorlog tusschen Engeland en de Republiek (1665—1667), waarin Denemarken tegen zijn wil werd medegesleept, hadden de schepen op hun reis naar IJsland veel van kapers te lijden. De Engelschen loerden voor de IJslandsche

⁴⁾ Hans Nansen handelde op de Vestmannaeyjar, Eyrarbakki, Hafnarfjord, Hofsós en Vopnafjord; Hans Pedersen Bladt op Hólmur (het latere Reykjavík), Stapi, Búðir, Patreksfjord, Bíldudalur, Akureyri en Húsavík; Kristofer Hansen op Bátsandar, Keflavík, Ísafjord, Dýrafjord, Berufjord en Reyðarfjord; tenslotte Trellund op Rif, Kumbaravogur, Stykkisholm, Grundarfjord, Skagaströnd, Reykjarfjord en Hrítafjord.

26116316

kust op de Deensche schepen, brachten ze op of beroofden ze van hun lading. Het gevolg was, dat er op IJsland angst voor gebrek aan levensmiddelen heerschte, te meer daar de koning het verzoek der kooplieden om het tekort aan schepen met buitenlandsch materiaal aan te vullen, afsloeg. In Maart 1669 liet Frederik III een onderzoek instellen naar de toestanden op handelsgebied en middelen ter verbetering beramen. Resultaat had dit niet en intusschen was het lot van sommige kooplieden reeds bezegeld. Jonas Trellund, die zijn zaken te groot had opgezet en in speculaties was verwickeld, kon het niet langer bolwerken; in het voorjaar van 1670 deed hij zijn monopolie aan Cort Adeler over, waarmee zijn rol ten einde was.

De ontevredenheid over 's konings handels- en industriepolitiek was stijgende; bij de troonswisseling van 1670 trachtte men verandering te brengen in het systeem van monopolies, verleend aan eenige bevoorrechten. In het request, dat de burgerij van Kopenhagen Christiaan V aanbod, werd de handel der Hoofdparticipanten als afschrikwekkend voorbeeld genoemd; tevoren had de handel op IJsland velen een bestaan verschaft, maar in de laatste jaren was alles in verval geraakt. De handelsvloot was verloren gegaan, groote werkloosheid heerschte allerwegen. Men drong aan op intrekking der monopolies en het vrijgeven van den handel. Maar alras bleek, dat de oppositie zich niet zoozeer tegen het monopoliestelsel keerde, als wel tegen het feit, dat zoo weinigen ervan profiteerden en buitenstaanders geen kans hadden in dien kring door te dringen. De koning was wel van zins wijzigingen aan te brengen; zijn sympathie voor de participanten, die tegen de verordeningen in, vaak van buitenlandsche schepen gebruik maakten en buitenlandsche waren verhandelden in plaats van Deensche, was niet groot. Tegen den afloop van het monopolie kondigde hij een reorganisatie aan; gegadigden voor een nieuwe compagnie konden zich aanmelden. Als eerste voorwaarde gold: Deensche waren in Deensche schepen. Denen moesten het voordeel van den handel op IJsland genieten.

De Hoofdparticipanten lieten zich echter niet zoo maar ter zijde schuiven, zeker niet iemand als Hans Nansen Jr., die in de plaats van zijn vader was getreden. Hij wenschte beslist een andere prijslijst, daar de prijzen sinds 1619 belangrijk waren gewijzigd. Onderhandelingen, waaraan ook IJslanders deelnamen, volgden, maar sprongen af op de weigering der regeering om een zekeren vrijdom van belasting toe te staan. Toch beschikten de kooplieden over kapitaal, want toen de koning besloot de havens aan den meestbiedende te verpachten, boden zij het dubbele van de pacht, die zij eerst wilden betalen. Hiermede ging de IJslandsche handel weer een nieuwe phase in.

DE DISTRICTSHANDEL (1684—1733).

In de verordening van 29 Januari 1684 werden grootendeels de vroegere bepalingen herhaald⁵⁾. De districten waren kleiner en scherper afgebakend. Nauwkeurig werd aangegeven, wat mocht en niet mocht, terwijl op overtredingen strenge straffen waren gesteld. De kooplieden mochten niet op elkaars terrein handelen of laten visschen, noch klanten wegllokken van hun buurman. Het was te voorzien, dat de bepalingen voor de IJslanders nog veel strenger zouden zijn. Op kleine vergripen als handel drijven buiten het eigen district, stond reeds verbeurdverklaring van goederen en levenslange dwangarbeid op Bremerholm. Alleen als het schip voor de eigen haven niet verscheen of de koopman slechte waren leverde, mocht men naar een andere haven reizen. Handel met kooplieden, die buiten het monopolie stonden, was natuurlijk ten eenen male verboden. Veelal werden een vischen en een slachthaven samen verpacht; overigens was de verdeeling vrij willekeurig. Eyrarbakki en de Vestmannaeyjar vielen er buiten en behoorden tot het gebied van Hans Nansen. Hij ook bewerkte met eenige collega's en IJslandsche afgevaardigden een prijslijst, die veel ongunstiger voor de IJslanders was dan de vorige. Bovendien kregen de kooplieden bij deze nieuwe regeling het innen van de grondbelasting in handen, waardoor hun macht over de boeren schier onbegrensd werd. De goede verstandhouding tusschen de kooplieden en de Deensche ambtenaren droeg hiertoe bij.

De vaststelling der grenzen van het achterland, dat bij iedere haven hoorde, leverde groote moeilijkheden op, vooral waar zich twijfelgevallen voordeden. Een gunstig verschijnsel was, dat de concurrentie tusschen de kooplieden onderling steeg, daar zij de boeren met goede voorwaarden tot zich trachtten te trekken. Op Snæfellsnes met zijn kleine districten leidde dit tot een felle strijd; wie door samenloop van omstandigheden pas laat op IJsland kwam, vond de visch door zijn mededingers weggekocht. Zoo kwam men er toe een bediende voor den kleinhandel aan te stellen, die links en rechts visch en traan opkocht zonder zich aan de grenzen van het district te storen. Maar hoeveel oneenigheid er ook onder de kooplieden mocht heerschen, tegenover de IJslanders trokken zij immer één lijn. Bij de Denen was de schuldige meestal zoek, onder de IJslanders vond men de overtreders zonder pardon.

Nog een tactiek van de kooplieden bracht groote bezwaren voor de bevolking mede. Zij verzetten zich namelijk tegen het vervoer door de boeren van producten van het eene district naar het andere, zelfs van visch voor eigen gebruik. Op die manier konden de IJslanders de visch, die zij

⁵⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 139—190.

26110816

op de vischplaatsen van Zuid- en West-IJsland voor eigen onderhoud hadden gevangen, niet mee naar huis nemen. Het gemis aan vrijheid van beweging was een groot nadeel voor de boeren, maar desondanks had de districtshandel een goede zijde door de concurrentie der kooplieden. Sommige vergoedden de kosten van het transport om de boeren tot zich te trekken, andere bezorgden de waren aan huis, zoo men aan hen de visch verkocht. Maar de eischen der klanten stegen met deze veranderde houding van den koopman en zij wenschten met meel, ijzer en vischlijnen te worden betaald. Tracteeeren op brandewijn, tabak en scheepsbeschuit kwam in zwang. Over het algemeen was de toestand in de eerste jaren van den districtshandel niet zoo slecht; de visch bracht goede prijzen op, zoodat de regeering de pachtsom verhoogde. Onder de kooplieden was Thomas Jensen Dobbelsteen de voornaamste; hij dreef handel in het Zuiden van IJsland en inde ook de grondbelasting, zoodat zijn invloed zeer groot was.

Tegen het einde van de 17de eeuw wijzigde zich de toestand. De visscherij ging achteruit en daarmee de koopkracht der bevolking. Strengere winters en slechte zomers ten gevolge van het poolijs teisterden den veestapel, zoodat hongersnood dreigde. Vooral de winter van 1698—1699, de zgn. Paaschwinter, toen met Paschen de sneeuw het houden van kerkdiensten onmogelijk maakte, was berucht. Het Alpingi besloot in 1700 bij de troonsbestijging van Frederik IV om hulp te vragen en den lögman Lauritz Gottrup naar Kopenhagen af te vaardigen. Door tegenwerking van de ambtenaren, die zich door zijn optreden bedreigd voelden, en kuiperijen van de kooplieden, die geen inmenging in hun zaken duldden, was het resultaat van zijn reis gering. In de handelskringen stonden verschillende opvattingen tegenover elkaar, wat het overleg bemoeilijkte. Gottrup bepleitte den terugkeer tot de compagnie in plaats van dit verpachtingssysteem met zijn indeeling in districten. De meeste kooplieden waren er tegen, hoewel een enkele zijn stem verhief ten gunste van een goed gefundeerde compagnie, die tevens partij zou weten te trekken van de natuurlijke gesteldheid en bestaansmogelijkheden op IJsland. Zoo zou de wolindustrie een bron van inkomsten kunnen worden en ook de visscherij kon betere vruchten afwerpen, indien de IJslanders dekvaartuigen in plaats van open booten bezaten; nu vingen de Engelschen en Hollanders hun de visch voor den neus weg. Maar de tijd was nog niet rijp voor een dergelijke exploitatie van IJslands natuurlijke hulpbronnen.

Het einde was, dat de plannen voor een compagnie op de lange baan werden geschoven en de koning tot verpachting der havens besloot. Alles bleef dus bij het oude; tijdens de jaren van den oorlog met Zweden hadden de kooplieden het zwaar te verantwoorden, wat ook op IJsland zijn invloed

liet gelden. Frederik IV overschatte de draagkracht van zijn onderdanen, tot een reeks faillissementen hem de oogen opende. De voorstanders van den compagnie-handel wonnen terrein; tegen het einde van 1732 viel het het besluit tot oprichting van de IJslandsch-Finmarksche Compagnie.

DE IJSLANDSCH-FINMARKSCHE COMPAGNIE (1733—1743).

De leden dezer Compagnie waren geheel vrij in de organisatie en regeling der bestuurszaken, voor zoover zij niet in botsing kwamen met 's konings verordeningen⁶⁾. De voorwaarden voor de IJslanders waren minder streng; de boeren mochten zelf de haven kiezen, waar zij hun waren wilden verhandelen. Hun eigen ambtenaren kregen toezicht op den handel. Maar ook nu ontbraken de klachten niet. Waren, die niet in de prijslijst stonden vermeld, werden tegen zeer verschillende prijzen verkocht, terwijl de IJslandsche producten, die er niet in waren opgenomen, nauwelijks iets opbrachten. Aan timmerhout en ijzer was gebrek, evenzoo aan zout om het vleesch te pekelen. De contrôle van de sysselmannen was den kooplieden een doorn in het oog, maar ditmaal was de regeering niet over de Denen te spreken na alle tegemoetkomingen harerzijds en zij hield haar ambtenaren de hand boven het hoofd.

De reeders kozen de wijste partij en kwamen in het vervolg hun verplichtingen na, zoodat de toestand veel verbeterde en de samenwerking vlotte. Zoo slaagde deze compagnie er in om het slechte voorbeeld van haar voorgangsters te doen vergeten. Zij bloeide en keerde jaarlijks 6 % uit. Het bestuur wist op verstandige wijze de waren in te slaan en bovendien de boeren over te halen hun breiwerk beter af te werken, zoodat men op de markt hogere prijzen kon bedingen. De regeering wenschte mede te profiteeren en vroeg bij de verlenging van het monopolie het dubbele van de pacht. De kooplieden wilden hier niets van weten en stuurden het op een openbare verpachting aan, waarbij het Vlaskoopersgilde de gelukkige was.

HET VLASKOOPERSGILDE (1743—1758).

De verordening van 13 Juli 1742 voor dit lichaam stemt vrijwel overeen met die van zijn voorganger van 13 April 1733; één bepaling was nieuw: voortaan zou de inspectie der waren te Kopenhagen plaats hebben, dit om een goede kwaliteit en een voldoende kwantiteit te waarborgen⁷⁾. Ook de contrôle der sysselmannen op IJsland bleef bestaan, voornamelijk met het oog op de waren, die reeds een winter opgeslagen waren geweest of tijdens den overtocht hadden geleden. De vooruitzichten voor IJsland waren

⁶⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 190—198.

⁷⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 198—221.

26110816

dus lang niet slecht, maar toen het gilde later ook het monopolie voor den handel op Finmarken verwierf, werd de toestand minder gunstig. Immers de kooplieden trachtten op den IJslandschen handel te winnen, wat zij op den Finmarkschen verloren. In hun interne aangelegenheden waren zij overigens vrij. De voorspoed van de eerste jaren leidde tot uitbreiding van het bestuur en vergrooting van het aandeelenkapitaal. Alle belangrijke zaken werden door het voltallige bestuur geregeld.

Voor IJsland bleek de handel van het Vlaskoopersgilde toch niet zoo gunstig, als men aanvankelijk meende te mogen verwachten. Het gehalte der waren ging achteruit, meel en timmerhout werd in onvoldoende hoeveelheid ingevoerd. De kooplieden verklaarden de klachten ongegrond en zoo besliste de regeering, dat zij door getuigenverklaringen moesten worden bevestigd. Dit prikkelde de kooplieden, die bovendien in deze jaren twee IJslanders tegenover zich vonden, die de belangen van hun volk met hand en tand verdedigden. Het Alpingi besloot tot een minutieus onderzoek van den handel op alle havens, in te stellen door de sysselmannen. Met de bewijzen in handen vertrok een afgevaardigde naar Kopenhagen en velde een vernietigend oordeel over den handel van het gilde. Wel waren het slechte jaren geweest, maar de regeering kon het machtsmisbruik van het gilde niet ontkennen en eischte verantwoording. Aan de afspraak, dat de koopman voor de hoeveelheid benoodigde waren rekening zou houden met de opgaven van den sysselman van het betrokken district, was nooit gevolg gegeven; de ongeregelde invoer leidde zelfs tot hongersnood, te meer daar de kooplieden den boeren te veel visch en vleesch afkochten en voor wol en breiwerk te lage prijzen betaalden.

Het gilde verdedigde zich met de bewering, dat de IJslandsche ambtenaren met hun inspectie den handel in discrediet brachten en telkens aanmerkingen maakten om in Kopenhagen den indruk van plichtsgetrouwheid te wekken. De koning had genoeg van alle klachten en droeg aan een commissie het onderzoek naar den handel op. De uitslag van het rapport was een felle critiek op de gedragingen der kooplieden, die sommige havens niet hadden bevaren en vaak te laat met hun schepen kwamen, wat de IJslanders in de grootste moeilijkheden bracht. De kwaliteit van timmerhout en ijzer liet te wenschen over, het gereedschap voor de visscherij was eveneens vaak onbruikbaar. Tenslotte mochten de boeren niet met anderen handel drijven; zij waren dus op de Denen aangewezen, op wie de verplichting rustte met de verlangens der IJslanders rekening te houden. Het gilde verdiende dus niet gehandhaafd te worden. De regeering was het hiermede eens en gaf den kooplieden in overweging van het monopolie afstand te doen, wat na onderling overleg in 1758 geschiedde.

DE EERSTE KONINKLIJKE HANDEL (1759—1763).

Op IJsland was men zeer ingenomen met het besluit van den koning en zon op nieuwe plannen, die er op gericht waren het zelfvertrouwen van de bevolking aan te wakkeren^{*)}. De achteruitgang lag niet alleen aan de handelstoestanden, de boeren misten de energie om aan te pakken. Vooraanstaande IJslanders hoopten dit te bereiken door de opkomst van een eigen industrie. Zoo moest het meel op IJsland zelf gemalen worden, het vleesch en de visch door de menschen zelf ingezouten. Ook de bereiding van de visch kon worden verbeterd. Maar bovenal ware het te wenschen, dat de handel niet langer zou worden verpacht; een vrije handel, gedreven door de IJslanders zelf, was het beste. Een Deensch-IJslandsche combinatie moest de leiding nemen en de bevolking leeren voor zich zelf te zorgen.

In Kopenhagen vielen de plannen bij den koning in goede aarde, maar de invloed der ministers, die het oogenblik niet gunstig achtten voor kostbare experimenten, hield de zaak tegen. Na langdurig overleg besloot men tot een soort districtshandel, maar bij de verpachting der havens kwam er geen enkel aannemelijk bod van de zijde der kooplieden. Toen hakte de koning den knoop door en ging den handel voor eigen rekening drijven. De instructies voor de kooplieden waren streng, de keur op de waren scherp. De route der schepen was zóó opgemaakt, dat iedere haven een beurt kreeg. Ook de werkplaatsen, die opgericht werden, kwamen onder toezicht. Er rustte echter geen geluk op de onderneming; al spoedig hoorde men dezelfde klachten als te voren. Het aantal schepen bleek te klein, hetgeen de regeering ten goede wijzigde. Het breiwerk werd vaak afgekeurd, daar het vrijwel onverkoopbaar was.

Van IJslandsche zijde verlangde men een voldoende voorraad van timmerhout en meel, en minder tabak, brandewijn en kramerijen. De koopman, die de leiding had, voelde zich tegenover den koning niet verantwoord, als hij alleen waren invoerde, waarop verloren werd, of breiwerk inkocht tegen te hooge prijzen en de luxe-waren, waarop flink verdiend werd, achterwege liet; dan gingen de smokkelaars met de winst strijken. Zoo bleven de moeilijkheden bestaan, ondanks de goede bedoelingen des konings.

DE ALGEMEENE HANDELSCOMPAGNIE (1764—1773).

De Algemeene Handelscompagnie, die de ondankbare taak van de regeering overnam, was een zeer geziene handelsmaatschappij, die ter bevordering van den groothandel was opgericht^{*)}. Sinds 1750 verzorgde zij den

^{*)} Aðils, Monopolhandel, blz. 222—249.

^{*)} Aðils, Monopolhandel, blz. 249—266.

26119816

handel en de zending in Groenland, tevens de walvischvangst, waarvan de opbrengsten echter gering waren. Toen zij zich op den IJslandschen handel toeleigde, bleven de bepalingen grootendeels dezelfde. De regeering hield een wakend oog op den invoer. De noodzakelijke waren moesten gedurende het geheele jaar worden verkocht; in den winter was woekerhandel en verkoop van brandewijn verboden. Over het algemeen had men vertrouwen in de Compagnie en het begin was ook gelukkig. Zoo werd o.a. besloten, dat eenige kooplieden den winter op IJsland zouden doorbrengen, om voeling met de bevolking te krijgen. Ter bevordering van de visscherij werd behoorlijk vischtuig en voldoende timmerhout voor scheepsbouw ingevoerd. De IJslanders leerden met netten visschen en de visch beter inzouten.

Wat den handel betrof, kon de Compagnie echter evenmin de klippen omzeilen als haar voorgangsters. Ook nu kwamen er klachten over onvoldoende en slechte waren en onheusche bejegening der klanten. Een wan-toestand was, dat sommige kooplieden voor eigen rekening de visscherij uitoefenden en dientengevolge veel van de ingevoerde waren zelf gebruikten, hoewel het hun verboden was een eigen bedrijf te hebben. De boeren waren het slachtoffer, daar de koopman geen tijd voor zijn klanten had of hun onnoodige waren, tabak en brandewijn opdrong. Het toezicht op de kooplieden en de ingevoerde waren was onvoldoende. Zoo verdween het vertrouwen in de compagnie, wat bleek, toen men van IJslandsche zijde tegen de kooplieden optrad en bedorven waren afkeurde. Na 1770 kon de compagnie de pacht niet meer opbrengen en verzocht verhooging der prijzen, om haar verliezen te dekken.

Het vraagstuk van den handel kwam weer in het middelpunt der belangstelling te staan. De meeningen waren verdeeld, maar op IJsland kante men zich fel tegen een verhooging der prijzen, al wist men geen uitweg uit de impasse: compagnie of districtshandel, koninklijke handel of vrijhandel? De regeering hield haar besluit in beraad, maar kwam tot de slotsom, dat het het beste was, wanneer de koning den handel maar weer overnam, hetgeen in 1774 plaats vond.

DE TWEEDE KONINKLIJKE HANDEL (1774—1787).

Het was den koning ernst met zijn plannen om den handel te drijven tot voordeel van IJsland¹⁰⁾. Hij trachtte de inkomsten op te voeren en een belangrijke stap in de goede richting was de herziening van de prijslijst van 1702, die sterk verouderd was. De prijzen klopten niet meer en de vraag

¹⁰⁾ Adils, Monopolhandel, blz. 266—276.

naar verschillende waren was veranderd. De nieuwe prijslijst van 1776 was gebaseerd op het gemiddelde van in- en verkoopprijzen der laatste tien jaren, verminderd of vermeerderd met kosten, zonder berekening van winst of zelfs van rente van het kapitaal, dat de koning had moeten verschaffen om aandeelen en eigendommen van de Handelscompagnie over te nemen. Of er visch of landbouwproducten in ruil werden gegeven, over geheel IJsland zouden dezelfde prijzen gelden, berekend naar Deensche munt en gewicht. De oude IJslandsche maten en gewichten werden afgeschaft. De kooplieden moesten het geheele jaar op IJsland zijn en in moeilijke tijden over voldoende voorraad beschikken.

Het koren werd ongemalen ingevoerd, daarbij molensteen, om den boeren de kosten van het maalloon te besparen. Ook kwamen er spinnewielen en weefstoelen voor de wolindustrie. Koopman en sysselman zouden overleg plegen voor den aanvoer naar elke haven. Met gegronde klachten zou de regeering rekening houden; in moeilijke jaren mochten ook aan menschen, die in de schuld zaten, waren op crediet geleverd worden. Bij een ruimen invoer van noodzakelijke waren leed de koning groote verliezen; de prijzen liepen op, maar voor IJsland, dat door natuurrampen werd geteisterd, was aan verhooging der prijzen niet te denken. De regeering zond extra schepen met levensmiddelen en verkocht soms het breiwerk tegen inkoopsprijs. Niets hielp en in 1785 overwoog men weer, hoe men de economische toestanden op IJsland kon verbeteren. Eindelijk zou men er toe overgaan den handel voor alle Deensche onderdanen vrij te geven, op voorwaarden, die het volgende jaar werden bekend gemaakt. De Handels-Realisations-Kommission zou den overgang tot den vrijhandel voorbereiden. Zoo kwam er na 185 jaar een einde aan het handelsmonopolie voor IJsland.

DERDE HOOFDSTUK.

Valkenvangst en Valkeniers.

Als achtergrond van het tooneel, waarop onze IJslandsvaarders hun rol speelden, diende het overzicht van den Deenschen handel op IJsland, waaraan ik een afzonderlijk hoofdstuk heb gewijd. Het zal dan gemakkelijker zijn om bij de verschillende kwesties naar de opvatting van Denemarken en het standpunt van de onderhavige compagnie in Kopenhagen te verwijzen.

Van vóór het begin van de 17de eeuw beschikken wij over slechts enkele gegevens voor den Hollandschen handel, maar dat er Hollanders op IJsland zijn geweest, zij het dan ook in bescheiden aantal vergeleken met de Engelschen en Duitschers, mag als vaststaand worden aangenomen. De beide reizen in de 15de eeuw, die ons bekend zijn, en het privilege, in 1490 door den koning van Denemarken aan Amsterdam verleend, wijzen in die richting. Deze connecties vielen echter nog binnen de invloedssfeer van de Hanze en eerst met de opkomst van de Republiek ontwikkelde zich een zuiver Hollandsche vaart. De ontdekkingsreizen, uitvloeisel van den wensch om de Noord-Oostelijke doorvaart te vinden, droegen er toe bij, dat de vaart naar het Noorden populair werd bij onze zeelieden.

Als eerste categorie van ingezetenen der Republiek, die belang hadden bij relaties met IJsland, wil ik de valkenvangers behandelen, en wel in het bijzonder de valkeniers van de Prinsen van Oranje. Aanvankelijk liepen de betrekkingen met het Noorden geheel over Kopenhagen; van een direct verkeer was in den kring dezer belanghebbenden geen sprake. Toch is tenslotte uit hún midden de man voortgekomen, die regelrechte handelsverbindingen zou aanknoopen. Door zijn bijzonder karakter onderscheidt zich hun bedrijf van de andere neringen, die de Republiek in aanraking met IJsland brachten.

De valkenvangst was sinds de Middeleeuwen een belangrijke bron van inkomsten, toen het weispel als de voornaamste en meest geliefde ontspanning

van adel en vorsten gold. De valkerij als zoodanig is al heel oud en uit Midden-Azië afkomstig. In den feodalen tijd gold zij als een voorrecht van den adel; den derden stand was het verboden valken te houden voor de jacht. Reeds Karel de Groote had op het Valkhof in Nijmegen vijf jagermeesters, waarvan één met het toezicht op de valken was belast¹⁾. In later eeuwen bleef de jacht met de valk bij den adel in eere; in den jachtstoet van het Henegouwsche huis kwamen „valkenaers” en „havicnaers” voor²⁾. Maria van Bourgondië overleed aan de gevolgen van een val van haar paard tijdens een jacht³⁾. Hieruit blijkt, dat het weispel hoog in aanzien was.

De meester-valkenier nam aan het hof een zeer voorname positie in. Onder Filips den Goeden en Karel den Stouten stond hij aan het hoofd van de valkeniers; in de 16de en 17de eeuw was dit nog het geval. De vorsten legden steeds een groote belangstelling voor hun vogels aan den dag. Vrijwel overal gold het voorschrift, dat alle gevangen valken eerst aan den meester-valkenier moesten worden aangeboden, opdat hij voor zijn heer een keuze kon doen. De valk was ook een geliefkoosd geschenk tusschen vorsten onderling⁴⁾.

Niet alleen in de Zuidelijke Nederlanden, ook in de Noordelijke gewesten vinden wij gegevens over de valkerij en de positie der valkeniers. In zijn ordonnantie „beroerende de Edele Vogelen” van 1539 stelde Karel V uitdrukkelijk vast, dat alle valken, zonder eenige uitzondering, die in het gewest van Holland waren gevangen, eerst aan den „valkenaer” op het Valkhuis te 's-Gravenhage moesten worden aangeboden. Deze ambtenaar deed een keuze en betaalde de vogels volgens de geldende prijzen. Bleef een valkenvanger in gebreke zijn buit in te leveren en verkocht hij zijn valken ondershands, dan werden kooper en verkoper beboet. Voor uit het buitenland ingevoerde vogels gold hetzelfde; de ordonnantie voorzag daarin met de woorden:

„verbiedende voorts, dat alsulcke Voghelen, als Giervalcken, Geerter-sels, Valcken, Valcktersels, ende dierghelijcke, komende uyt Noorweghen ende IJslandt in onsen voorsz. Lande van Hollandt, niemandt sal moghen koopen noch vercoopen, sonder die eerst te dragen ende presenteren onse seer Lieve en beminde suster de Coninginne, enz.

¹⁾ Prof. Dr. A. E. H. Swaen, „Enkele Mededeelingen omtrent de Valkenjacht” in het Jaarverslag van het Kon. Oudh. Gen. 1925, blz. 25—47.

²⁾ Dr. H. J. Smit, Rekeningen der Graven en Gravinne uit het Henegouwsche Huis. II. Nalezing. Werken Hist. Gen. 3de serie, Nr. 54, blz. 31 e.v. (rekening van Heer Jan van Polanen, Baljuw van Rijnland 'en Woerden, Sept. 1333—Oct. 1334).

³⁾ A. L. Galeslout, Recherches historiques sur la Maison de Chasse des Ducs de Brabant et de l'ancienne cour de Bruxelles, précédées d'un aperçu sur l'ancien droit de chasse de Brabant. Bruxelles 1854, blz. 41.

⁴⁾ Galeslout, blz. 188—205. Appendice de la fauconnerie.

Foto J. C. Traas, 's-Gravenhage.

VI. Witte IJslandsche valk, ca. 1640. Prinsenhof te Delft (blz. 44—45).

Uit: G. W. Knorr, 1773.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

VII. IJslandsche valk op de hand (blz. 35).

enz. enz., Regente ende Gouvernante voor ons in onsen Lande van herwaerts over, ofte in 't voorsz. Valckenhuys in onsen Hove in den Hage, om daeraf te koopen ende nemen 't ghene dat haer ofte hem believen sal"⁵⁾).

Voor het eerst worden hier de IJslandsche valken genoemd, meestal onder den naam van gier- of geervalk en geertersel of -tassel. Met valk is het wijfje, met tersel het mannetje bedoeld. De valk was grooter en forscher dan de tersel, dus beter voor de jacht geschikt, wat ook bleek uit de hoogere prijzen. De waarde van de jachtvogels werd bepaald naar hun ouderdom, vnl. of zij al of niet voor de eerste maal in wilden staat hadden geruid. In de prijslijst werd nauwkeurig aangegeven, of dit het geval was, zoo ook of de vogel in het wild gevangen of uit het nest was gehaald. Het muiten, de rui, was altijd een critiek stadium voor de gezondheid van de vogels; de prijs na den eersten rui was aanmerkelijk hooger. Uit den tijd van Leicester en van zijn handtekening voorzien, is ons een prijslijst van de jachtvogels bewaard gebleven, die overeenstemt met de opgave uit „Het Jacht Bedrijf”, een handschrift, dat omstreeks 1636 wordt gedateerd.

„Dit zijn de prijzen van dese naevolgende valcken, die passeren zullen deur dese Nederlanden tot eenighe plaetse, daer het zoude mogen wesen”:

een root geervalk tot	X gulden
een root geerterssel tot	VII gulden X stuvers
een haggere geervalk van eender muyte	XV gulden
een haggere geertarsel van eender muyte	XIII gulden III stuvers
een slechte roode valck tot	XV gulden
een slechte roode terssel tot	V gulden
een haggere valck van eender muyte	XX gulden
een haggere tarsel van eender muyte	VIII gulden ⁶⁾ .

Uit de bovengenoemde scherp omlijnde bepalingen blijkt wel, hoezeer de valkerij den vorsten ter harte ging. Ten allen tijde droeg de valkenier de verantwoordelijkheid, dat zijn heer geen enkele kostbare jachtvogel, die

⁵⁾ Placaten ende Ordonnancien op 't stuk van de Wildernissen, in ordre ghestelt deur Paullum G. F. P. N. Merulam Dordracenum. I. C. In 's-Gravenhage, bij Beuckel Cornelisz. Nieulant, Anno MDCV. Derde Boeck, Derde Titel, Cap. I. — In 1633 hernieuwde Frederik Hendrik de bepaling voor de in Holland en West-Friesland gevangen vogels. De boete bleef op 12 car. gld. bepaald. Zie Cau, Placcaetboek II, blz. 2348.

⁶⁾ Arch. Graaflijkheids Rekenkamer, Nr. 498. Vierde Register van de commissiën, 1586—1625, fol. XV v^o.—XVI. — Het Jacht Bedrijf, ms. 128 A 32, Kon. Bibl. 's-Gravenhage, fol. 176—183: Volght Van de Roofvogelen Die men Edele Vogelen noemt, door Prof. Dr. A. E. H. Swaen afgedrukt en van noten voorzien in Ardea, Tijdschr. der Nederl. Ornith. Vereen. Jrg. XVI, afl. 2/3 1927, blz. 66—76.

deze landen passeerde, zou ontgaan. Het was een vertrouwenspost; een goede valkenier stond hoog in aanzien. Het merkwaardige is, dat in onze gewesten, waar het aantal gevangen valken betrekkelijk gering was in verhouding tot dat der ingevoerde, de africhting der vogels op zóó'n hoog peil stond, dat onze valkeniers als de beste golden. Adolf van der Aa, die in 1540 groot-valkenier der Nederlanden was, werd door Maria van Hongarije, landvoogdes en zuster van Karel V, met hier gedresseerde valken naar den Franschen koning gezonden. Filips II, een hartstochtelijk liefhebber van het vluchtbedrijf, stelde Martin de Mol als groot-valkenier aan. Ieder jaar liet hij de beste vogels naar Spanje komen, eens 32 stuks tegelijk onder hoede van vier valkeniers. Angstvallig werd toegezien, dat er geen verwisseling van vogels plaats vond en minderwaardige valken in de plaats der met zorg gedresseerde werden geleverd. Van iederen vogel werd een veer afgeknipt, die als identiteitsbewijs naar Madrid werd overgezonden, opdat men later daarmee de valken zou kunnen legitimeeren⁷⁾.

In de Noordelijke Nederlanden was Egmond als opperhoutvester tot 1560 met het toezicht op de jacht belast; hij werd in die functie opgevolgd door Willem van Oranje, zelf een hartstochtelijk jager. Zoo vertelde hij in een brief aan zijn broeder Lodewijk van de jacht op een reiger, waarbij de valk een kwartier lang was gestegen, eer hij den reiger had bereikt. In 1566 legde hij zijn ambt neer; in 1572 nam hij het weer op. Na 1581 hernieuwde hij het placcaat op de jacht van 1517, doch nu niet langer in zijn kwaliteit als opperhoutvester van Filips II.⁸⁾ Na zijn dood nam Leicester zijn taak over.

In 1586 vinden wij in Holland een valkenier met name genoemd, nl. Philips Dircxz. Marshe (Mars), die „zoe aen handen van de luyden van de reeckeningen in Hollant, als aen handen van Johan Heyn, edelman ende oppervalckenier, gedaen heeft den behoorlijcken eedt, omme d'zelve wel ende getrouwelijcke te bedienen, zoë als 't behoort.” Aan zijn instructie ontleenen wij het volgende:

„In den eersten, dat de voors. Philips Dircxz. zal zijn uterste devoir doen, om valcken te vangen ende doen vangen hier in de oude gewoone plaetsen, hier in Hollandt ofte in eenige plaetsen hier omtrent, daer hem goet duncken zal nae zijn discretie.

⁷⁾ Galesloot, Appendice. Zie over de aanstelling van Martin de Mol, Arch. Graafl. Rekenk. Nr. 498, 4de reg. der comm. fol. XVII. Zijn beide zoons Pieter en Jan waren ook in het vak; de laatste diende in 1591 een verzoek in voor een vaste aanstelling in de Zuidelijke Nederlanden. In de bijlage is sprake van de ordonnantie van 1539, die toen in het Zuiden nog van kracht was, waarin de IJslandsche valken worden genoemd.

⁸⁾ Jhr. R. C. Six, De Vorsten van Oranje-Nassau en de Jacht. Deventer, Æ. E. Kluwer, 1898, blz. 3.

20170816

Ten tweeden, dat hij doen zal zijn uterste beste om te vernemen ende in zijn handen te nemen, tot behouwe van zijn Excellentie, alderleye valcken, die daer gevangen zullen worden bij eenige persoon, hier in de provincien van Hollandt.

Ten derden, dat hij sal nemen tot behouwe van Sijnder Excellentie, die keur van alderley valcken ofte vogelen van eenige cagien, die daer deur dese geunieerde Provincien sullen passeren, zoedat hij boven twee valcken ten hoogsten van elcke cagie nyet en zal nemen, betaelende daervoor den prijs daertoe gestelt zijnde.

Ten vierden, dat hij sal zijn uterste beste doen om te onderhouden ende meynteneren alle manieren van weytswarck den edelen valck aengaende^{*)}).

Omtrent de jacht op reigers, waarvoor de valken afgericht werden, licht de onbekende schrijver van „Het Jacht Bedrijff” ons uitvoerig in.

„Den Geervalck is ordinaris de grootsten ende schoonsten, uytgenomen den IJslander die alleen grooter is, ende uyt IJslandt comt, vanwaer alleen de Witte valcken vandaen comen. Ende wert, te weten den Geervogel, meest en principalijcken op Reyger gebruyckt, die men in den wintertijdt op Reyger aenleght, om in den soeten tijdt plaisier te geven, dat is in Meert, April en Mey; Want in 't begin van Junio, soo beginnen se meest te muyten, welcken tijdt dan vier maenden duert. En als se dan uytgemuyt zijn, soo neemt men se weer op de handt en maeckt men se weer gereet om te vliegen.

Als men den Valck van de kagie neemt, soo maeckt men den lancveter los, en siende den Valckenier dan den Reyger van verre aencomen, soo sal hij trachten de wint hem t'onderscheppen, ende als hij hem dunckt te hebben, den Valck afhuyven, opdat hij hem eerst magh sien, en dan laten afgaen. Soo haest den Reyger hem gewaer wert, soo begeeft hij hem terstont in de hooghte, ende den Valck klimt soo langh, totdat hij hem te boven is, dan schiet hij nae den Reyger toe, en valt op den selfden, hem slaende oft bindende met den voet, ende 'tgeen hij raeckt, 'tsij vleugel oft lenden, is aen stucken. De Valcken, die worgen den Vogelen doot, daer den Havick die doot douwt. Als se sieck zijn en qualijck voedsel meer willen nemen, soo geeft men haer de filettten van een schaep, die wonder delicaet zijn en 't beste van een schaep, gelijk die oock 't beste zijn van een Hert.”

Om steeds voldoende jachtbuit te hebben, richtte men in de 17de eeuw

^{*)} Arch. Graafl. Rekenk. Nr. 498, 4de reg. der comm. fol. XVI v^o.—XVII, 26 November 1586.
Cagie = rek, waarop de valken worden gedragen.

zgn. reigerijen in, waar de reigers door overvloedig voedsel tot het stichten van kolonies werden verlokt. In de Zuidelijke Nederlanden bezaten de Aartshertogen acht geervalken, speciaal voor de reigerjacht; ten onzent waren het de Prinsen van Oranje, in het bijzonder Maurits, die de valkerij in eere hielden, tot de jacht met het geweer het vluchtbedrijf verdrong.

De meeste valken en zeker de geervalken, werden uit het buitenland ingevoerd. De valkenvangst was een prerogatief van de kroon. Later gingen de vorsten der landen, waar de valk werd gevangen, er toe over dit recht te verpachten of vergunningen te verleen. De IJslandsche valken golden van oudsher als de beste. Een autoriteit op het gebied van de valkerij als keizer Frederik II, was in zijn „de Arte Venandi cum Avibus” dezelfde meening toegedaan¹⁰⁾. Meermalen gaven de Deensche koningen aan andere vorsten valken ten geschenke om de vriendschap te onderhouden, maar ook zonden de laatste hun eigen valkeniers om de vogels te halen of van de bevolking te koopen.

Op IJsland ging men bij de vangst als volgt te werk. De valk werd gelokt door een sneeuwhoen, dat met een lang touw aan een paal was vastgebonden; aan dien paal was een groot net bevestigd, dat de in het verborgen opgestelde vanger met een touw over den paal heen kon halen, als de valk op zijn prooi was neergestreken. De vogel kreeg een kapje over zijn kop en werd in een huisje, vastgemaakt op een rek, verzorgd. De vangers, die een schriftelijke vergunning van den landvoogd hadden, brachten tegen St. Jan de vogels naar het „Falkehus” in Bessastaðir, later in Reykjavík. Ieder man reed met een tiental vogels op een houten kruis. De „Falkemester”, te vergelijken met onzen groot-valkenier, hield de vogels een week onder zijn toezicht om gebreken te ontdekken, b.v. ziekten of gebroken veeren. Eerst daarna werd de volle prijs betaald, 7 rijksdaalders voor de grauwe, 13—14 voor de lichte en 15—20 voor geheel witte valken. Met het zgn. valkenschap gingen de vogels naar Kopenhagen. De boeren van de koningshoeven rondom Bessastaðir brachten, als een soort heeredienst, de valken aan boord. Men zette ze op met stof bekleede stangen onder het dek en voerde ze met vleesch, gedoopt in melk. Als zij ziek waren, kregen zij het vleesch vermengd met ei en olie. Het schip nam voor veertien dagen versch geslacht ossenvleesch mede en levend slachtvee voor den verderen overtocht, die zes weken duurde. Vanuit Kopenhagen werden de vogels in alle richtingen gezonden, naar Frankrijk, Engeland en Portugal¹¹⁾.

In de 16de eeuw wierpen ook de Hamburgers zich op de valken, maar beperkten zich meestal tot het opkopen van de vogels. Toch kennen wij

¹⁰⁾ Swaen, K. O. G. 1925, blz. 38.

¹¹⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 546—548.

20110316

uit dezen tijd al een enkele vergunning aan buitenlanders¹²⁾. De ziel van den Hamburgschen valkenhandel was de koopman Matthias Hoep, die verscheidene vangers in dienst had. Zij reisden voor hem naar IJsland en waren volgens hun contract verplicht alle valken aan hem af te dragen. Ook hier gold een bijzondere bepaling betreffende de witte valken, die extra werden betaald. Onder de namen van zijn agenten komt er één voor, die voor ons van groot belang is. In 1584 maakten de gebroeders Mumme voor Hoep een reis naar IJsland; de meegebrachte valken werden o.a. naar Engeland verkocht. Met de africhting van de vogels hield Hoep zich niet bezig; dit lag op het terrein van de koopers, veelal de gemachtigden van vorsten en edelen. De prijzen van de valken waren van te voren reeds vastgesteld; de reiskosten werden vergoed. De grauwe valken kostten 10, de halfwitte 15 en de geheel witte 20 rijksdaalders. Onder de Mummén, die voor Hoep reisden, worden een Augustijn, Marcus, Jochum en Thomas genoemd; de drie laatste namen kwamen in de 17de eeuw ook nog in de familie Mom voor. Van sommige agenten is bekend, dat zij uit Elmsborn in Sleeswijk afkomstig waren; dit was met de familie Mum(me) waarschijnlijk ook het geval.

Ook voor den valkenhandel bracht de invoering van het handelsmonopolie veranderingen. Na 1614 was het verboden zonder toestemming van den Deenschen koning op IJsland valken te vangen of te kopen. Tevens werd betaling van tol verplicht gesteld. Het werd toen gewoonte, dat de vorsten toestemming verwierven voor hun valkenvangers. Daaraan is het te danken, dat wij in de verordeningen des konings namen genoemd vinden, waaronder die van de valkenvangers der Prinsen van Oranje herhaaldelijk voorkomen¹³⁾. De eerste was Antonius Hendriksen, valkenvanger van Prins Maurits, die 24 April 1609 vergunning kreeg om gedurende drie jaar valken te vangen in Ísafjörðar-, Barðastrandar- en Strandasýsla, dus in het geheele Noord-Westelijke schiereiland. In een vrijwel gelijkluidenden tekst werd deze toezegging op 1 Mei 1618 herhaald¹⁴⁾.

In een volgende vergunning vinden wij den naam Mumme, nu naar 's lands gelegenheid verdietscht tot Mom(me), terug. Valkenier van Maurits was toen Johan Verbrugge (van der Brugghe)¹⁵⁾; als zijn dienaren of gemach-

¹²⁾ D. Kanc. Registre over alle Lande, Nr. 7, 1559—1561, fol. 414. Hans van Orschot (zonder nadere aanduiding) mocht drie jaar lang valken vangen in Zuid-Zweden.

¹³⁾ Baasch, *Islandfahrt der Deutschen*, blz. 81—82 (noot 1 en 4). Ten onrechte m.i. beschouwt de schrijver bij de vergunningen van 1620 en later de Mummén nog als Duitsche valkenvangers. — *Lovsamling for Island*, I, blz. 177, 30 April 1614.

¹⁴⁾ Kancelliets Brevbøger udgivne ved L. Laursen, 1609—1615, 24 April 1609; 1616—1620, 1 Mei 1618. Vgl. *Norske Registre* 3, 335 b; 4, 51.

¹⁵⁾ 's-Gravenhage, Not. Laurens Kettingh, Nr. 4, fol. 93, 19 Juni 1612.

tigden worden Marcus en Johan Mom genoemd. Voor den tijd van twaalf jaren kregen zij verlof tot valkenvangst op IJsland, ditmaal in de Pingeyjarsýsla, het Noord-Oostelijke gedeelte, ingaande 31 December 1620. Een tak van de familie was bij den Hollandschen valkenier in dienst gekomen en had zich in Brabant gevestigd¹⁶⁾. De relaties met Hamburg waren dus verbroken; mogelijk hadden zij als dienaren van de Oranjes meer kans hun bedrijf te blijven uitoefenen dan als agenten van een Hamburgsch koopman, wiens stad de koning van Denemarken met inspanning van alle krachten buiten het verkeer met IJsland wilde houden. Het gevaar, dat de valkenvangers zich met den handel zouden bezighouden, was niet denkbeeldig; in 1606 klaagde Malmö bij den koning, dat de Engelschen zich in het Westen en Noorden van IJsland aan overtreding van het handelsverbod schuldig maakten, terwijl in 1610 den IJslanders op het hart gedrukt werd, geen handel met de buitenlandsche valkenvangers te drijven¹⁷⁾.

2 Januari 1624 verleende Christiaan IV aan Johan Verbrugge en Johan Mom, valkeniers van Prins Maurits, opnieuw toestemming om gedurende negen jaar valken en haviken op IJsland te vangen. Hun jachtgebied werd uitgebreid met Skagafjarðar-, Eyjafjarðar- en Múlasýsla, resp. ten Westen en ten Oosten van de hun oorspronkelijk toegewezen Pingeyjarsýsla gelegen. Evenals vroeger waren zij den rechtmatigen tol verschuldigd; bovendien gold dit octrooi slechts in zooverre geen ander reeds verlof had gekregen¹⁸⁾. In hetzelfde jaar werd nog een lid van de familie Verbrugge genoemd, nl. Pieter (van der Bruggen), die in 1625 zijn vangers naar IJsland mocht zenden om vogels te vangen en op te koopen. Hij was een oudere broeder van Johan en een van de oudste valkeniers van den Prins. Reeds in 1612 verwierf hij toestemming om „leggen” te maken „opten Hil buyten Sgraven-sande ofte andere bequame plaatsen alhier in Hollandt” voor de valkenvangst. Hij vergenoegde zich echter niet met de aanwinsten uit het eigen land en sloot in 1620 een contract met de gebroeders Tobias en Claes Antonisz. Vosters uit Weert in de Kempen. Zij zouden voor hem naar IJsland reizen om allerlei soorten van valken „en andere coopmanschappen” te koopen¹⁹⁾.

¹⁶⁾ T. K. U. A. Nederlandene. A. III. 40. Forskellige Akter og Dokumenter, Afskrifter, etc. 1568—1762. — Rotterdam, Not. Arnout Hofland, Nr. 255, blz. 214. Procuratie gepasseerd op 4 November 1631 door Jan Mom, valkenier, wonende tot Weert in de Meyerije van Den Bosch.

¹⁷⁾ Summarische Deduction. Bijlagen Litt. BBB. fol. 130, 16 April 1606 en Litt. DDD. fol. 130 v°, anno 1610.

¹⁸⁾ Kanc. Brevb. 1624—1626, 2 Januari 1624. Vgl. Norske Reg. 4, 311 b.

¹⁹⁾ Kanc. Brevb. 1624—1626, 29 Juli 1624. Vgl. Norske Reg. 4, 330. Arch. Graaffl. Rekenk. Nr. 498, 4de reg. der comm. fol. 274 v°.—275 v. Deze vergunning gold ook voor den valkenier Philips Dircxz. Mars. Reeds Willem Verbrugge, de vader van Pieter en Johan, komt in 1602 te 's-Gravenhage voor als valkenier van Maurits. Pieter was in 1622 ca. 55 jaar oud, dus omstreeks

20110816

De grief van den Deenschen koning, dat de vreemdelingen zich niet uitsluitend tot de valken beperkten, was dus niet ongegrond.

Johan Verbrugge had als eerste valkenier een bevoorrechte positie; hij mocht in het Valkhuis op het Buitenhof wonen en gold als het hoofd der valkeniers van den Prins. Niet alleen dat zijn medevalkeniers als Hendrick de Valckenier e.a. tegen een zeker bedrag het ambt van hem pachtten, Verbrugge eischte voor zich het recht op om over den koop en verkoop der vogels te beslissen. De voordeelen, aan den valkenhandel verbonden, waren blijkbaar niet te versmaden, want meer dan eens klaagde hij bij de heeren van de „Reeckeninge van de Graeffelijcheyt van Hollant” over overtredingen van dit gebod, waarbij hij zich beriep op het placcaat dienaangaande, dat van oudsher had gegolden²⁰⁾.

Wenschten de Staten-Generaal de traditie voort te zetten en bevriende vorsten valken ten geschenke te geven, dan kreeg Verbrugge opdracht de vogels te leveren. Toen zij in 1629 den koning van Frankrijk twaalf vogels vereerden, zette hij zijn beste beentje voor en deed er twee witte valken bij, die de waarde van het geschenk aanmerkelijk verhoogden. Het kostte hem moeite om de gelden te krijgen; hunne Hoog Mogenden vonden den prijs te hoog, nl. f 1400 voor de twaalf vogels en nog eens f 1500 voor de twee witte. Een goed afgerichte valk en daarbij een wit exemplaar, was echter een groote kostbaarheid. Er viel helaas niet veel af te dingen; tenslotte werd, na eenig protest der andere gewesten, de prijs op f 1200 bepaald, maar er ging een jaar over heen, eer Verbrugge het geld in handen kreeg²¹⁾.

In de vergunning, die Johan Verbrugge, zijn zoon Willem en Johan Mom in 1632 verwierven voor den tijd van twaalf jaar, werd uitdrukkelijk vastgesteld, dat zij zich telken jare naar Kopenhagen moesten begeven om vandaar met de schepen der IJslandsche Compagnie de reis naar en van IJsland terug te maken; dit om smokkelhandel tegen te gaan. Een paar

1567 geboren; Johan was in 1577 te Weert geboren. Voor de genealogische gegevens van deze valkeniersfamilie, mijn dank aan den Weled. Gestr. Heer J. P. de Man, Kol. der Art. te Breda. Zie voor de methode van het vangen: Het Jacht Bedrijff. — Rotterdam. Not. Nicolaes van der Hagen, Nr. 102, blz. 4, 23 Maart 1620 over nadere condities; zij kregen een pak kleeren vooruit. Vgl. Baasch, Islandfahrt der Deutschen, blz. 82, noot 2. Leg = vangplaats.

²⁰⁾ Arch. Houtvesterij, Nr. 178. Het stuk draagt geen dagteekening, maar vermeldt het placcaat van 17 April 1633. De valkenier Pieter Andriessen Noorman, die in het request genoemd wordt, overleed in 1640 (vgl. Nassau Domeinen Nr. 599, fol. 57), waarop Willem Verbrugge als zijn opvolger werd aangesteld. Vermoedelijk dateert het stuk van 1638, aangezien Nr. 179 van 1 April 1638 is.

²¹⁾ Res. Staten-Generaal, 19 en 26 Januari 1629; 5, 6, 9 en 13 November 1629; 19 Januari 1630. Een tweede poging van Verbrugge om aan de Staten-Generaal twee witte valken te verkoopen, had geen succes. Vgl. 11 en 14 October 1630.

maanden later werd de toezegging bekrachtigd, met vermelding van de vier hun toegewezen districten²³⁾. Zij waren niet de eenigen, die de vangst op IJsland uitoefenden. In 1628 had Willem Adams uit Helsingör het privilege gekregen voor een groot aantal districten, vrijwel geheel IJsland omvattende, met uitzondering van het jachtgebied van ons drielal. Hij was vrijgesteld van de betaling van tol en genoot zijn voorrechten tot wederopzeggens toe. In 1635 verkreeg hij met zijn huisvrouw Sara een vergunning voor het leven, die uitgebreid zou worden over de districten der Hollanders, als het consent aan Verbrugge afliep. Zoo gemakkelijk lieten onze landgenooten zich echter niet op zijde schuiven; in 1637 wisten zij gedaan te krijgen, dat ook hun octrooi voor het leven zou gelden, zij het tegen betaling van tol²⁴⁾.

Johan Verbrugge was al wat ouder; daar zijn zoon Willem voorbestemd was om hem in zijn functie in het Valkhuis op te volgen, trad Johan Mom als agent voor het buitenland op. Blijkens een accoord in 1623 met Verbrugge gesloten, had Mom voor zich de vangst in de vier districten bedongen; m.a.w. op IJsland liet Verbrugge hem de vrije hand, maar hield den verkoop der vogels aan zich²⁵⁾. Zoo ging Mom een rol spelen in den valkenhandel; later zou hij zijn zaken uitbreiden over den geheelen IJslandschen handel. Hij had zich inmiddels in Rotterdam gevestigd, waar hij een huis aan de Baanstraat kocht, dat hij „de Witte Valk” noemde en tot aan zijn dood bewoonde²⁶⁾. Dit wees er ook op, dat hij zich als koopman een positie wilde veroveren. Niettemin bleef hij in contact met zijn vorige woonplaats Weert, het centrum van de africhting der valken, later bekend onder den naam van Verckensweert, dat tot Valkenswaard zou worden²⁷⁾. Hij verkocht de afgerichte vogels naar het buitenland, vooral naar Engeland, maar ook aan Duitsche vorsten²⁷⁾.

²³⁾ D. Kanc. Norske Reg. Nr. 5, 1631—1636, fol. 54 v°, 10 Januari 1632 en fol. 79, 25 Juni 1632. Het waren dezelfde districten als in hun vergunning van 1624.

²⁴⁾ Kanc. Brev. 1627—1629, 15 Mei 1628. D. Kanc. Norske Reg. Nr. 5, 19 Mei 1635. Norske Reg. Nr. 6, 1637—1642, 20 Mei 1637.

²⁵⁾ Mom was in 1639 44 jaar, vgl. 's-Gravenhage. Not. Pieter van Groenevelt, Nr. 94, fol. 449, 25 November 1639. Hij was dus geboren omstreeks 1597 en nog een jonge man, toen hij voor het eerst als valkenvanger in 1620 genoemd werd. — 's-Gravenhage, Not. J. P. Timmers, Nr. 158, fol. 229, 18 April 1646. Insinuatie van Mom aan Willem Verbrugge.

²⁶⁾ Rotterdam, Not. Arnout Hofland, Nr. 257, fol. 341 v°, en gifteboek Nr. 24. Koopsom f 1800; transport voor schepenen, 26 Januari 1635. — Zie voor den naam van het huis: Memoriaal van overledenen, opgegeven ter Weeskamer. Arch. Weesk. Nr. 272, 20 Febr. 1667.

²⁷⁾ 's-Gravenhage, Not. Pieter van Groenevelt, Nr. 98, fol. 104, 8 Maart 1645. — Rotterdam, Not. Willem Sonneveld, Nr. 581, fol. 8, 6 Mei 1649. — Algemeene Konst- en Letterbode voor het jaar 1838. II. W. C. Ackersdijk, De Valkenjagt te Valkenswaard en Waalre, blz. 179.

²⁷⁾ Rotterdam, Not. Pieter van Ligt, Nr. 549, fol. 137, 3 April 1648. Vordering op Mr. Frost, valkenier in Norfolk. Rotterdam, Arch. Weeskamer, Nr. 455, fol. 44, 15 September 1667; vgl. Nr. 646, fol. 272—278. Opsomming van vorderingen op valkeniers en koopers van jachtvogels in binnen- en buitenland.

20116816

Door zijn herhaalde reizen naar IJsland kwam Mom van de toestanden daar te lande op de hoogte, wat hem later te pas zou komen. Voor de valkenvangst nam hij IJslanders in dienst of kocht het jachtrecht van anderen, die een vergunning bezaten. Zoo had een zekere Robert Elzdin (Engelschman?) hem zijn rechten afgestaan in Húnavatns- en Borgarfjarðarsýsla en hem als bewijsstuk de schriftelijke toezegging van den landvoogd in handen gegeven. Toen Mom later tot de ontdekking kwam, dat Robert niettemin valken had gevangen en gekocht, diende hij op het Alþingi een aanklacht in; bovendien had Robert hem het stuk ontfutseld, dat Moms rechten op het jachtterrein bevestigde, benevens een Engelsche schuldbekentenis voor 120 daalders, die hij in Engeland voor Robert had betaald. Een derde grief was, dat Robert het jachtgerei van Mom's dienaar had weggenomen, zoodat deze, een IJslander, geen valken had kunnen vangen. De rechters ondervroegen den beschuldigde, die tot zijn verdediging aanvoerde, dat zijn vrouw tijdens zijn ziekte den koop met Mom had gesloten, zoodat hij zich niet voor deze transactie aansprakelijk achtte. De uitspraak was, dat Mom moest kunnen bewijzen, dat de koop in tegenwoordigheid van getuigen was gesloten en dus wettig. Was dit niet het geval, dan bleef Robert bezitter van het jachtrecht; luidden de getuigenverklaringen bevestigend, dan kwam het Mom toe. Voor het zich wederrechtelijk toeëigenen van het gereedschap voor de valkenvangst moest Robert boete betalen; met den Engelschen brief konden de rechters niet overweg, zoodat zij dat punt aan de lögrétta, de wetgevende vergadering, overlieten²⁸⁾.

De regeling van de vergunningen voor de onderscheiden districten gaf wel eens meer aanleiding tot moeilijkheden. In de verordeningen des konings was soms de bepaling opgenomen, dat de toestemming alleen dan gold, als geen ander te voren toestemming tot de valkenvangst had gekregen; heel scherp omschreven waren de rechten dus niet. Zoo protesteerde Mom in 1633 tegen den verkoop van valken in de Múlasýsla, welk gebied hem was toegezegd. Bjarni Oddsson, die de vogels had verhandeld, beweerde, dat hij niet had geweten, dat de koning de vangst voor dat jaar aan iemand had gegund, eer Mom hem zijn beleeningsbrief toonde. Zij kwamen tot een vergelijk, waarbij Mom den IJslander zijn vorderingen afstond, maar het einde van het lied was, dat hij langs een omweg toch in het bezit der vogels kwam²⁹⁾.

Van meer beteekenis was zijn geschil met den gemachtigde van Willem Adams uit Helsingör, die zijn recht op de valkenvangst tegen 100 rijksdaalders per jaar aan Mom had overgedaan. Toen Adams in 1637 overleden

²⁸⁾ Alþingisbækur Íslands, V, 1620—1639, blz. 157—159, 1 Juli 1628.

²⁹⁾ Alþingisbækur Íslands, V, blz. 311, 1 Augustus 1633.

was, vorderde zijn huisvrouw Sara, die krachtens hun privilege van 1635 ook in het bezit van een vergunning was, 300 rijksdaalders van Mom, als achterstallige pacht over de jaren 1633—1636. De zaak kwam voor op het Öxarárþing; Mom ontkende aan Sara iets schuldig te zijn. Aangezien de gemachtigde van de tegenpartij niet in staat was het bestreden contract zelf over te leggen, verviel de vordering volgens de IJslandsche wetten. Zoolang het wettig bewijsstuk van de bestaande overeenkomst in het proces niet ter tafel kwam, was Mom niet verplicht zich voor de betaling van de laatste termijnen te verantwoorden³⁰⁾.

Door deze en dergelijke overeenkomsten wist Mom zijn jachtgebied steeds uit te breiden. De Hollandsche valkenvanger gold als een ernstige gegadigde voor een octrooi op IJsland; zoo stond ook 's konings zilverbewaarder Jens Andersen Boldmester hem zijn rechten af. Toen de brief van den koning van 1636, betreffende de vergunning aan zijn dienaar, in 1638 op het Alþingi werd voorgelezen, bevestigde de landvoogd de juistheid van Moms verklaring, dat hij in de rechten van den Deen was getreden. Deze overeenkomst was met goedvinden van den koning gesloten. Mom mocht zich blijkbaar in de gunst van Christiaan IV verheugen, want bij de besprekingen op het Alþingi bleek, dat hij ook aan het Deensche hof valken leverde. In 1641 kreeg Johan Marcusz. Mom met zijn beide zonen, Marcus en Johan, voor den tijd van zijn leven octrooi, om met uitsluiting van alle anderen, valken en haviken te vangen in de navolgende districten, Þorsnesþing (Snæfellsnes), Þorskafjarðarþing (Reykjanes), en verder in Húnavatns-, Mýra-, Borgarfjarðar-, Kjósar-, Gullbringu-, Árnes-, Rangárvalla- en Skaftafellssýsla³¹⁾. Mom had zijn doel bereikt; vrijwel geheel IJsland werd door deze vergunning zijn jachtgebied, daar de vier districten in het Noord-Oosten, Þingeyjar-, Múla-, Eyjafjarðar- en Skagafjarðarsýsla hem reeds sinds het octrooi van 1637 toekwamen.

Evenals de vogels, waarin hij handelde, had Mom een strijd lustige natuur; het ging niet altijd zachtzinnig toe bij de onderhandelingen over de vangst. Een tegenstander, die ook niet voor een kleintje vervaard bleek, was Jason Vest, met wien Mom het indirect al aan den stok had gehad, toen hij in 1633 met Bjarni Oddsson over den verkoop van valken in de Múlasýsla twistte; Jason Vest was nl. de kooper der vogels geweest. In 1638 kwam het tusschen Mom en Vest tot een hooggaande ruzie. Op het Öxarárþing diende de eerste een aanklacht in, dat Vest hem met de punt van een tafelmes in het gezicht had gesneden; de laatste beschuldigde Mom,

³⁰⁾ Alþingisbækur Íslands, V, blz. 512—514, 3 Juli 1637.

³¹⁾ Alþingisbækur Íslands, V, blz. 534—535, 29 Juni 1638. — D. Kanc. Norske Reg. Nr. 6, 30 October 1641.

20116816

dat hij hem 's konings brief uit de handen had gerukt, op den grond gesmeten en vertrap. Toen Mom dit onder eede ontkende en Vest voor de rechtbank daagde, werd de laatste wegens mishandeling tot boete veroordeeld. Tenslotte verzocht Vest Mom vergiffenis voor de aangedane belediging en schold Mom hem de boete kwijt, waarop beiden zich ten overstaan van de rechters verzoenden³²⁾.

De belangen, die Mom door zijn vele relaties op IJsland had, wogen zeer zwaar. Het kwam er voor hem ten eerste op aan, dat hij over een goede reisgelegenheid naar het Noorden kon beschikken. Zooals wij zagen, had de koning van Denemarken in de vergunning van 1632 uitdrukkelijk bepaald, dat de valkenvangers over Kopenhagen moesten reizen, met de schepen van de IJslandsche Compagnie. In zijn missive aan de Staten-Generaal, d.d. 28 December 1631, waarin hij eenige grieven tegen de onderdanen der Republiek opsomde, had hij al bij voorbaat de aandacht op deze verordening gevestigd³³⁾. Niet alleen de valkenvangers, maar ook de walvischvaarders verstoutten zich in strijd met de privileges van de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen, met de bevolking handel te drijven. Toch waren de eersten het meeste schuldig, want zij mochten krachtens hun vergunningen het land betreden en konden bij het opkopen van valken ook gemakkelijk genoeg in andere waren handelen. Wij zagen reeds, dat Pieter van Bruggen zijn vangers met een dergelijke opdracht uitzond en hij zal de eenige wel niet zijn geweest³⁴⁾.

De Staten-Generaal, die 's konings brief in hun vergadering van 22 April 1632 behandelden, stelden de zaak in handen van een commissie, die eerst in Augustus rapport uitbracht. Daar Christiaan IV in één adem klaagde over walvischvaarders en visschers, raadpleegde zij de Noordsche Compagnie als ter zake kundig. Maar het onderzoek leverde een negatief resultaat op en de conclusie van de Staten-Generaal was, dat de deelhebbers van de Compagnie vrijuit gingen. Wat de valkenvangers betrof, men vertrouwde, dat de koning hun zijn gunst niet zou onthouden; zij oefenden immers een bedrijf uit, dat den vorsten na aan het hart lag, daar de vogels slechts door koningen en prinsen werden gebruikt. In dien geest schreven de Staten-Generaal aan Christiaan IV. Handig werd de aandacht afgeleid van het verwijt over den verboden handel, nu men slechts aan de Noordsche Compagnie inlichtingen vroeg, wier werkzaamheden op ander terrein lagen, en men een beroep deed op 's konings collegialiteit tegenover de Europeesche vorsten, wier genoegens hij toch zeker niet zou willen bederven³⁵⁾.

³²⁾ Alþingisbækur Íslands, V, blz. 537—539, 29 Juni 1638.

³³⁾ Lias Admiraliteit, Nr. 5492, dat. 28 December 1631, rec. 22 April 1632. Zie bijlage A.

³⁴⁾ Vgl. Aðils, Monopolhandel, blz. 621. — Zie blz. 38.

³⁵⁾ Res. Staten-Generaal, 24 Augustus 1632. Lias Denemarken, Nr. 5907, 24 Augustus 1632.

Nu had Mom, voortvarend als hij was, ernstige bezwaren tegen den omweg over Denemarken. Bovendien voeren de schepen van de IJslandsche Compagnie vaak zóó laat in den zomer naar IJsland, dat de goede tijd voor de valkenjacht voorbij was; de terugkeer hier te lande in den herfst beroofde hem van het profijt, dat hij nog van de vogels zou kunnen hebben. Daarom bediende hij zich voor zijn overtocht naar IJsland, van Engelsche schepen, wat den duur aanmerkelijk bekortte. Bij placcaat van 16 April 1636 verbood de koning den uitvoer van valken met Engelsche schepen en zoo werd Mom ernstig in zijn bedrijf getroffen. In de jaren 1643—1646 had hij IJsland niet kunnen bereizen en daardoor zijn contract met Johan Verbrugge van 1623, om hem valken te leveren, niet kunnen nakomen. Daarom vroeg hij in 1646 Willem Verbrugge, die in 1643 zijn vader was opgevolgd, den Prins van Oranje te bewegen tot een brief van aanbeveling aan den koning van Denemarken. Het was ook in Verbrugge's belang, want zoolang Christiaan IV Mom niet toestond om met Engelsche schepen te reizen, zooals hij placht te doen, was het contract betreffende de levering van valken van nul en geener waarde⁸⁶⁾. Dit alles zou Mom er toe brengen, zich in alle opzichten zelfstandig te maken en rechtstreeks buiten Denemarken om zijn belangen op IJsland te behartigen.

Geheel in overeenstemming met de waarheid, nl. dat hij van 1643—1646 niet op IJsland was geweest, was zijn verklaring tegenover Willem Verbrugge niet. In het begin van Mei 1645 was hij als passagier en koopman met de Waterhondt van schipper Cornelis Starreman naar IJsland gezeild. Na een reis van tien dagen kwam hij bij de Snæfellsjökull en in Grundarfjord. Ongeveer een maand lang hield hij zich met de vangst en het opkopen van valken bezig en keerde einde Juli met 19 vogels en andere lading te Rotterdam terug⁸⁷⁾.

Deze reis, blijkbaar buiten medeweten van, althans niet in samenwerking met Verbrugge gemaakt, wijst op een minder goede verstandhouding. Tegenover den zoon van Johan Verbrugge stond Mom in een gansch andere positie, te meer daar Willem Verbrugge van de IJslandsche zaken niet op de hoogte was. Er bestond een zekere rivaliteit tusschen beide mannen, die ook in transacties hier te lande tot uiting kwam. Zoo had Mom in 1639 aan de Staten-Generaal vier witte valken geleverd, voor de somma van f 1800, maar ondervond moeilijkheden bij de afrekening, daar Verbrugge op het geld beslag legde. De vogels waren voor Prins Willem bestemd. De africhting der valken was het werk van den valkenier, die „ter saecke van

⁸⁶⁾ 's-Gravenhage, Not. J. P. Timmers, Nr. 158, fol. 229, 18 April 1646.

⁸⁷⁾ Rotterdam, Not. Vitus Mustelius, Nr. 508, fol. 267, 18 Juni 1657. Attestatie opgemaakt op verzoek van Willem Verbrugge, valkenier van de Grafelijkheid van Holland.

20110816
azen, doen leeren ende naer behooren doen paleeren" een bedrag van f 484 3 st. in rekening bracht³⁸⁾. Hoewel Mom in deze jaren nog als valkenier wordt genoemd, lag zijn werkzaamheid toch grootendeels op het gebied van den valkenhandel en liet hij het eigenlijke valkenierswerk aan anderen over.

Daar Verbrugge niet onkundig bleef van Moms handelwijze omstreeks 1645, zorgde hij voor een eigen vertegenwoordiger op IJsland. In 1646 sloot hij een overeenkomst met een Joachim Mum te „Voornoorden" betreffende de levering van een twintigtal valken, zoowel in 1647 als 1648. De prijs bedroeg voor de „alderschoonste witte valcken ende tarssels, die gevangen werden ofte te becomen sijn", 30 rijksdaalders per stuk, voor de minder mooie vogels 25, voor de „hager valck off tarsel, die gemeen sijn ende dubbel-den hager genaemt werden" 10; voor het laatste jaar waren de prijzen 35 en 16 rijksdaalders, te leveren vóór Allerheiligen te 's-Gravenhage, „heelveerich" en gezond³⁹⁾. Was deze Joachim Mum nog familie van onzen Johan? De naam kwam onder de Mummen te Hamburg al voor; waarschijnlijk had een tak van dat geslacht zich via Holland blijvend op IJsland gevestigd. Volgens het Fitja-annáll verdronk in 1661 Jochum Jochumsz. Mum, wiens vader een Hollandsche valkenvanger was, in het Lagarfliót; in de Íslands Árbækur van Jón Espólfín is omstreeks 1685 sprake van een Elisabeth Mum, dochter van Jochum Mum, een Hollander, die op IJsland in Norðurmúla-sýsla woonde. Dit zou overeenstemmen met de Hollandsche acte van 1646, want met „Voornoorden" is bedoeld de in het Deensch gebruikelijke plaatsbepaling „for Norden paa Island".

Hoe het ook zij, Johan Marcusz. Mom was door zijn vele reizen een bekend man geworden in den handel op IJsland en strekte in 1648 zijn bemoeiingen nog in andere richting uit. 24 Januari 1648 verwierf Martin Tancke, de Deensche resident te 's-Gravenhage, het privilege voor de zalmvisscherij in de Hvítá in de Borgarfjarðarsýsla voor den tijd van 20 jaar en koos als compagnons den bekenden Hans Nansen, burgemeester van

³⁸⁾ Paleeren = het uiterlijk goed verzorgen. — Res. Staten-Generaal, 25, 26 en 29 November 1639; 3 en 4 Januari, 30 Maart en 18 April 1640; 5 Januari en 3 April 1641. Register der Ordonnantien der Staten-Generaal, Nr. 3280, 10 April 1641. In 1641 ging Prins Willem naar Engeland voor zijn huwelijk met Prinses Maria. Willem Verbrugge vergezelde hem en betaalde de som van f 117 voor „onckosten van beddingen en bequaem sitten voor de vogelen" en reis- en verblijfkosten voor hem en zijn knechts. Misschien waren er van deze valken ook enkele voor geschenken bestemd. Zie A. J. Servaes van Rooyen, Iets over de Valkenvangers in de 17de Eeuw. 's-Gravenhage. Zonder jaartal, in elk geval ná 1896.

³⁹⁾ Dr. H. Brugmans, Uit de Protocollen der Haagsche notarissen. II, blz. 19 en bijlage XLIV. Die Haghe, Bijdragen en Mededeelingen, 1909. Ten onrechte meent de schrijver, dat in 1645 Johan Verbrugge nog in functie was. Bedoeld is Willem, die in 1643 zijn vader was opgevolgd.

Kopenhagen, Marcus Raadebant, eveneens uit Kopenhagen en Johan Mom. Gedurende de eerste drie jaar waren zij van alle vergoeding vrijgesteld; daarna moesten zij een tiende gedeelte van de vangst aan den koning afstaan. Voorts was alleen bepaald, dat zij de participanten van de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen niet mochten benadeelen door handel te drijven met de IJslanders. Om daartegen gevrijwaard te zijn hadden de Deensche kooplieden het recht om de schepen van Mom c.s. te visiteeren, bij overtreding van het handelsverbod naar Kopenhagen op te brengen en door de Admiraliteit te laten vonnissen⁴⁰⁾.

Dank zij de medewerking van Mom lag het zwaartepunt van de onderneming in de Republiek. Als directeur van de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen kon Hans Nansen bezwaarlijk in Denemarken een dergelijke zaak op touw zetten. Hoewel Tancke het privilege verworven had en als schakel tusschen den Hollandschen koopman en zijn Deensche collega's optrad, was Mom financieel de hoofdpersoon. Hij had een „contract van societeyt off Compagnie” gesloten met de drie Denen. Het kapitaal bedroeg 1800 rijksdaalders, waarvan Mom en Tancke ieder 600 storten, terwijl Nansen en Raadebant het restant voor hun rekening namen. Hiervan zouden de uitrusting en aankoop der gereedschappen, die in Holland moesten geschieden, worden bekostigd. Op de financieele draagkracht van Tancke viel intusschen niet te bouwen; toen het er op aankwam het geld te storten, bleek de resident het niet beschikbaar te hebben en onze Rotterdammer schoot het hem voor tegen 5 %⁴¹⁾.

Einde April 1648 ging de galjoot de Gerechtigheyt onder Jacob Willemsz. Prins, met Mom zelf aan boord, onder zeil naar IJsland. Na een avontuurlijke reis, waarbij de passagier met meer eigengereidheid dan kennis van zaken de navigatie wilde behartigen, bereikten zij Hafnarfjord; hier namen zij eenige valken aan boord en zeilden vervolgens twee mijlen de Hvítá op. Met het oog op een langer verblijf bouwden zij er eenige huisjes, waarin het vischtuig en de schuit werden achtergelaten. Zij vischten op Hollandsche wijze met netten, stalen, fuiken en schuttingen. Vooral in den beginne was het drijfvijs een gevaar voor het vischtuig. De zalmvangst had weinig succes, maar Mom was er de man niet naar om alles op één kaart te zetten. De valkenvangst had beter resultaat; met 16 valken, waaronder één witte, die gedurende het verblijf op IJsland in een huisje ondergebracht waren, keerde de Gerechtigheyt naar het vaderland terug. Uit de attestatie van den schipper zien

⁴⁰⁾ Reykjavík, Landsbókasafn, Nr. 72 4to. Magnús Ketilsson, Forordninger og aabne Breve, II, blz. 472—475. Fitja-annáll, Kjósarannáll en Annáll Magnúsar sýslumanns Magnússonar, 1648.

⁴¹⁾ Arch. Hof van Holland, Nr. 773. Register van Sententiën 6 Mei—22 December 1661, sententie Nr. 90 dd. 30 September 1661.

20110316

wij, dat Mom een lastig heerschap was en door zijn eigenwijsheid meermalen schip en volk in gevaaren bracht. Met gehavend tuig bereikte men IJsland en slechts door heimelijk tegenorders te geven, wist de schipper op de terugreis zijn galjoot voor een schipbreuk bij de Shetlandseilanden te bewaren. Zijn ergernis over dien landrot, die „nochtans alle nachten gemackelijck slapen gingh tusschen twee lakens, alsof hij thuys geweest was”, kende geen grenzen; de acte, dateerend van een paar dagen na de behouden terugkomst in de Maasstad, is er het bewijs van⁴²⁾.

Op IJsland waren de bisschop en de boeren ook niet erg op Mom gesteld. Toen 's konings brief op het Alþingi werd voorgelezen, maakte de lögrétta geen bezwaar; Mom mocht vrij in de Hvítá visschen, waar de bezitters van het vischrecht hem toestemming gaven. De bevolking, die dit recht hooger op de rivier bezat of aan de Grímsá en Norðurá, zijrivieren van de Hvítá, woonde, voelde zich benadeeld door de vangst van Mom, die zich onder Hvanneyri vestigde. Volgens Tancke, met wien de afwikkeling van de geldelijke aangelegenheden nog tot een proces leidde, gaf Mom door „sijne quade directie ende uytvoeren van verbooden waren off coopmanschappen”, in strijd met het octrooi van de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen, aanleiding tot het intrekken van de vergunning. Ongegrond was dit verwijt niet, want in November 1648 had Mom drie IJslandsche paarden voor de somma van f 125 aan Willem Verbrugge verkocht. De onderneming was geen groot succes, hoewel er volgens het Ballarárannáll in 1651 nog een schip van Mom kwam om in de Hvítá te visschen. De op IJsland achtergelaten inventaris voor de zalmvisserij werd later op 28 rijksdaalders getaxeerd en voor 42 daalders verkocht⁴³⁾.

Volgens het accoord van October 1623 kreeg Verbrugge van iederen vogel, dien Mom uit IJsland meebracht, anderhalven rijksdaalder. Van September 1641 tot December 1648 was Mom in gebreke gebleven de gelden af te dragen, die met den interest tot een bedrag van f 767 5 st. waren opgelopen. Sinds hij het privilege voor de valkenvangst op IJsland, krachtens zijn vergunning van October 1641, als zijn persoonlijk bezit beschouwde, achtte hij zich blijkbaar niet meer verplicht het accoord, dat onder zoo geheel andere omstandigheden en bovendien met Johan Verbruggen was gesloten, geheel na te komen. Het bestaan van het accoord van 1623 loochende hij echter niet, gezien zijn klacht van 1646, waarin hij voorgaf gedurende

⁴²⁾ Rotterdam, Not. Arent van der Graaf, Nr. 336, fol. 605, 29 September 1648. Not. Isaäc Troost, Nr. 542, acte 197, 4 April 1654. Not. Jacobus Delphius, Nr. 395, acte 55, 14 Juni 1657. Zie bijlage B.

⁴³⁾ Ríkisréttindi Íslands, blz. 108. — Íslands Árbækur, V, 1648. Vgl. noot 41. — Aðils, Einokunarverzlun Dana á Íslandi, 1602—1787, Reykjavík 1919, blz. 680.

eenige jaren niet naar IJsland te hebben kunnen gaan. Wij zagen al, dat hij zich op een andere wijze schadeloos had gesteld voor het nadeel, hem door het placcaat van den Deenschen koning berokkend. Het had er dus veel van, of Mom zijn handel geheel buiten Verbrugge om wilde bedrijven, hoewel hij voorzien kon, dat de valkenier er geen genoeg mede zou nemen. Toen na zijn reis voor de zalmvisserij in 1648 Mom aan Verbrugge drie IJslandsche paarden verkocht had en geen geld kreeg, maakte hij in 1655 de zaak aanhangig voor het Hof van Holland. In antwoord op Moms eisch diende de valkenier toen zijn vorderingen betreffende de IJslandsche valken in. Na eenig beraad oordeelde het Hof den laatsten eisch niet ontvankelijk.

In 1655 was de zaak tusschen Mom en Tancke hangende voor den Hoogen Raad; de laatste werd tot de kosten veroordeeld. In 1661 deed het Hof van Holland uitspraak in dit proces; ook in laatste instantie trok Tancke aan het kortste einde. Hoewel hij Mom telkens had beloofd het voorschot van de 600 rijksdaalders, voor de zalmvisserij op IJsland, met de rente inclus terug te betalen, was dit niet alleen nooit gebeurd, maar Tancke had bovendien nog eens f 800 tegen $6\frac{1}{4}$ % van Mom geleend. De zaak was door allerlei uitvluchten van den resident op de lange baan geschoven. Tancke was van meening, dat hij door het optreden van Mom op IJsland van zijn winst was beroofd; ergo achtte hij terugbetaling van de geleende gelden overbodig. Het Hof stelde Mom echter in het gelijk en veroordeelde Tancke tot volledige betaling. De kosten van het proces moesten beide partijen dragen⁴⁴).

Zoo was de valkenvangst, en later de valkenhandel, het uitgangspunt voor rechtstreeksche handelsbetrekkingen met IJsland geworden. De veelzijdige belangstelling van Mom in aanmerking genomen, behoeft het ons niet te verwonderen, dat hij ook in relatie stond met Jonas Trellund, de ziel van den Hollandsch-IJslandschen handel te Amsterdam. Het was in de jaren omstreeks 1660, dat de laatste moeite deed om octrooi te verkrijgen „voor so langen tijdt [als] doendelijcken, onder IJsland te moogen op ancker leggen visschen met vier scheepen minder off meerder, so men best can bedingen”. Hoe deze toestemming te verwerven, was Trellunds zaak en de kosten waren voor zijn rekening; maar was hij er eenmaal in geslaagd, dan zou Mom voor de uitoefening van het bedrijf zijn medewerking verleen. Op dezen grondslag sloten zij een contract te 's-Gravenhage in Januari 1660. Zoodra Trellund de vergunning in zijn bezit had, zou Mom voor gezamenlijke rekening met het eerste het beste schip, dat hij krijgen kon, naar IJsland vertrekken, en wat nog belangrijker was, Trellund onthullen, wàar de beste vischplaatsen waren. De leiding van de visserij en de negotie berustte

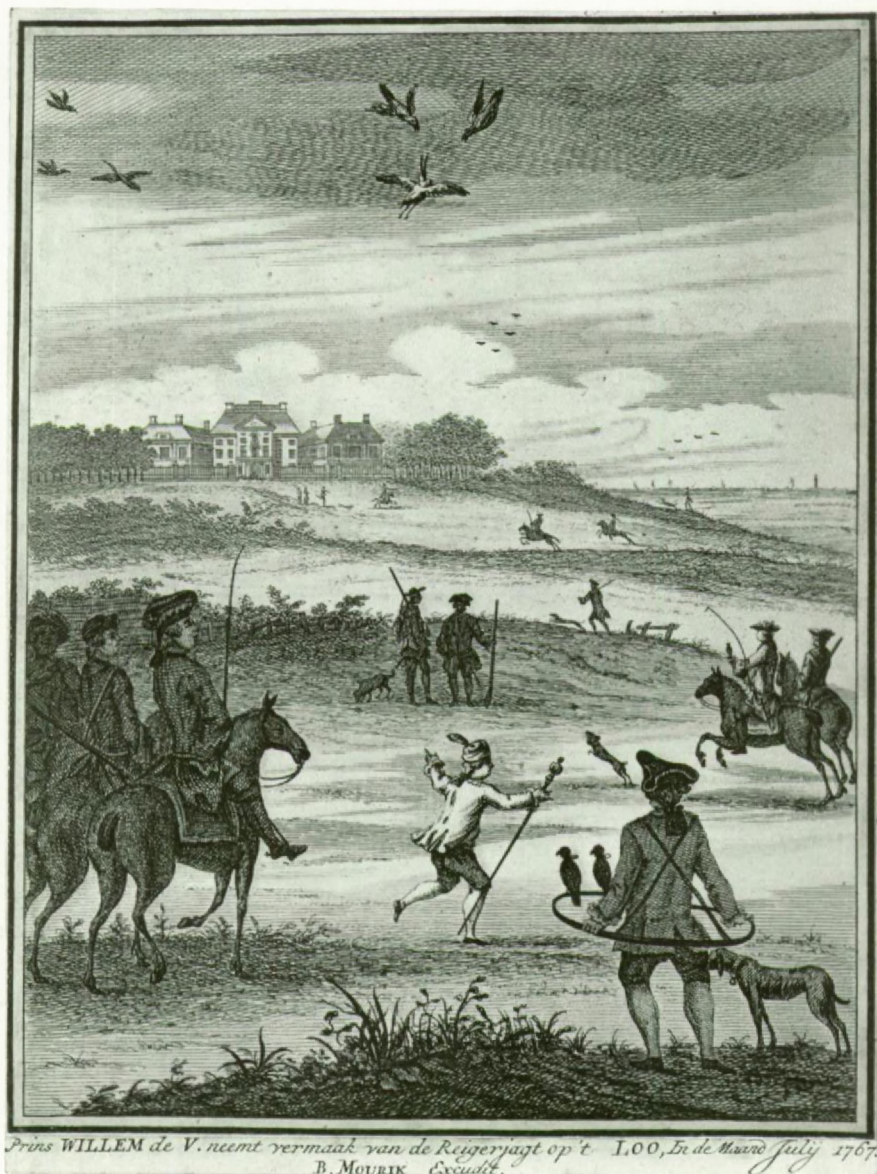
⁴⁴) Arch. Hof van Holland. Zakken met processtukken in civiele processen. M. 92; C, D en E 2. — Arch. Hooge Raad, Nr. 896. Dictum, 29 Juli 1655. — Zie noot 41.

Kon. Oudl. Gen., Amsterdam.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

VIII. Reigerjacht naar teekening van Dirk Maes, 1656 (blz. 35).

Rijks Prentenkabinet, Amsterdam.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

IX. Reigerjacht van Willem V op het Loo, 1767. M. 4198 (blz. 53).

2610816
bij Trellund, in overleg met Mom, voor gemeenschappelijke rekening. Handel drijven en laten visschen buiten dit contract om was verboden⁴⁵⁾.

Helaas ontbreken nadere gegevens over deze vennootschap; of Mom inderdaad nog de reis naar IJsland heeft ondernomen, is niet bekend. Hij was over de zestig; het werd zoetjes aan tijd, dat zijn zoon Marcus de zaken overnam. Ook deze stond in relatie met Trellund, bij wien hij in dienst trad als factor voor de walvischvangst. Dit behoort echter tot het volgende hoofdstuk over de walvischvangst onder IJsland, en zal in dat verband worden besproken. Moms activiteit kwam ook hierbij weer tot uiting, daar hij bij afwezigheid van zijn zoon het contract met Trellund afsloot.

Na zijn laatste vergunning voor de valkenvangst op IJsland van 1641, wordt Mom in de registers niet meer genoemd. Het gebeurde in 1648 had intrekking van zijn privilege ten gevolge gehad en sindsdien was hij uit de gunst bij den Deenschen koning. Frederik III, die in 1648 Christiaan IV opvolgde, voelde er blijkbaar niet voor hem nadien op IJsland toe te laten. Maar Mom zou niet Mom zijn, als hij zich erbij had neergelegd. Hij wist ook zonder vergunning zijn relaties met IJsland in stand te houden. Wat Verbrugge betrof, sinds zijn vader Johan in 1638 vasten voet in Noorwegen had gekregen, was de valkenvangst aldaar hoofdzaak geworden. Eindelooze twisten tusschen Willem en zijn collega, Hendrick de Gier, waren het gevolg van zijn pogingen om dit jachtgebied tegen indringers te verdedigen. De Gier had hier echter oudere rechten; in 1638 verklaarde Christiaan IV, dat Johan op valsche gronden het recht tot valkenvangst in Noorwegen had verkregen. De tweedracht tusschen beide valkeniers leidde tot vijandelijkheden tusschen hun dienaren in Noorwegen, waarvan tallooze notariele acten getuigen. Een overeenkomst in 1646 gesloten, waarbij werd bepaald, dat Verbrugge aan Hendrick de Gier jaarlijks vijf geervalken en geertarsels zou leveren, werd in 1649 geannuleerd. De laatste liep tegen de tachtig en trok zich langzamerhand ten gunste van zijn jongeren collega terug⁴⁶⁾.

Tusschen 1648 en 1660 zijn de berichten over de valkenvangst op IJsland zeer schaarsch. Slechts een brief van een zekeren Jacob Verhoeven, d.d. 9 Juli 1653 te Kopenhagen, toont ons, dat de koning van Denemarken ook

⁴⁵⁾ 's-Gravenhage, Not. M. Beekman, Nr. 272 fol. 9, 14 Januari 1660.

⁴⁶⁾ Voor de twisten tusschen Johan, en later Willem, Verbrugge en Hendrick de Gier, zie T. K. U. A. Nederlandene. A. III. 40. Forskellige Akter og Dokumenter, Afskrifter etc. 1563—1762, 28 Januari 1638. — Arch. Houtvesterij, Nr. 179, 1 April 1638. — 's-Gravenhage, Not. Pieter van Groenevelt, Nr. 94, fol. 285, 306, 449 over 1639. Nr. 97, fol. 398 over 1643. Nr. 101, fol. 328 over 1648. Nr. 102, fol. 323, 419 over 1649. Nr. 103, fol. 180 over 1650. Nr. 104, fol. 488 over 1651. — In 1653 kreeg Hendrick de Gier, die gedurende 65 jaar valkenier bij den Prins was geweest, een pensioen van f 600 's-jaars; hij was toen 80 jaar oud. Nassau Domeinen, Nr. 600, fol. 173 v°.

Hollanders onder zijn valkeniers telde. De schrijver beklagt zich, dat hij door oponthoud van den rentmeester de reis naar IJsland niet op tijd had kunnen aanvaarden en verzocht vergoeding van de kosten. Dit was dezelfde grief, die Johan Mom er toe bracht eerst met Engelsche en later met eigen schepen den overtocht te maken. Verhoeven had de laatste, uit IJsland medegebrachte, valken uit naam van Frederik III naar de hoven van Brunswijk en Lüneburg gebracht. Thans wilde hij naar huis om vrouw en kinderen te troosten en zou gaarne geld ontvangen, ten einde zijn schuldeischers te voldoen. Behalve voor de spijziging van valken had hij een bedrag te goed voor reiskosten, en bovendien nog recht op twee livreen. Blijkbaar werd aan zijn wensch voldaan, want in 1655 gaf de koning order om Jacob (von Hube) en zijn valkenvangers het gebruikelijke onderhoud tijdens de reis naar en van IJsland te verschaffen⁴⁷⁾.

In 1660 begon het laatste conflict, dat Mom op grond van zijn valkenvangst op IJsland zou beleven. De Deensche resident te 's-Gravenhage, Petrus Charisius, kreeg opdracht namens de valkeniers van zijn koning over het optreden van de buitenlandsche valkenvangers te klagen⁴⁸⁾. Dit was het begin van een langdurige historie, die met korte onderbrekingen tot in 1667 bleef slepen. 4 October kwam zijn eerste memorie in de Staten-Generaal, waarin hij protesteerde tegen het zonder vergunning vangen van valken in Noorwegen en op IJsland door onderdanen van de Republiek. Hij verzocht terugbetaling der gelden uit den verkoop der IJslandsche vogels gesproten en drong aan, dat men den valkenier van den Deenschen koning, die voor dit doel was overgekomen, de behulpzame hand zou bieden. De vergadering stelde het verzoek in handen van een commissie, wier rapport 23 October inkwam. In aansluiting daarop werd besloten aan den hoogschout Bergaigne te 's-Hertogenbosch te schrijven met het verzoek den Deenschen valkenier te helpen de gelden te achterhalen. Al spoedig bleek, dat Mom de hoofdschuldige onder de overtreders was. Zoodra de hoofschoot in opdracht van de Staten-Generaal op de bewuste gelden beslag had gelegd, diende Mom een request in tot ontslag onder cautie⁴⁹⁾.

Bergaigne kwam in een moeilijk parket; hij moest zoowel den Deenschen valkenier als den suppliant recht doen wedervaren. Blijkens zijn missive d.d. 6 Augustus 1661 hadden enkelen den Deen de gelden uitbetaald, doch

⁴⁷⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 9. — D. Kanc. Norske Tegnelse, Nr. 9, 1653—1656, 10 Mei 1655.

⁴⁸⁾ Instruxbog og Alle uden Lands Sager, i Almindelighed, dog Svenske, Tydske, begynder Anno 1613, endis Anno 1669. Fol. 253 v°., 4 September 1660.

⁴⁹⁾ Res. Staten-Generaal, 4 en 23 October 1660; 27 Juli 1661.

20110816

de handlangers van Mom waren in gebreke gebleven⁵⁰). Charisius liet zich niet uit het veld slaan en leverde in Februari 1662 een tweede memorie in, waaruit wij wat meer te weten komen over de grieven, die de koning van Denemarken, in het bijzonder tegen Johan Mom, had. Hoewel hem wegens „quaed comportedement” reeds veertien jaren geleden het privilege voor de valkenvangst op IJsland was ontnomen, had hij zich krachtens zijn oude acte verstout „in 't heetste van den oorlogh” zijn vangers naar IJsland te zenden⁵¹). Denemarken maakte om en bij 1660 zware jaren door wegens den oorlog met Zweden; een gewiekst koopman als Mom had zich de kans niet laten ontglippen, toen de gelegenheid gunstig was. De IJslandsche Compagnie te Kopenhagen kon de vaart in dezen tijd absoluut niet volhouden; de kust was vrij en het was niet te verwonderen, dat Mom weer in actie kwam.

Waarom Mom zijn vergunning verloren had, weten wij uit zijn proces met Tancke over de zalmvisserij. Op grond van zijn octrooi van 1641, dat voor zijn leven gold, wist hij echter de rechtbank te overtuigen, dat hij nog altijd het recht bezat om IJsland te betreden. Zoo slaagde hij er in, de in beslag genomen gelden onder cautie terug te krijgen. Een gunstige omstandigheid was, dat de Deensche valkenier intusschen naar zijn land was teruggekeerd. Bovendien kon de hoogschout geen verdere stappen ten gunste van den koning doen, daar de valkeniers te Valkenswaard onder het gerecht van de particuliere heerlijkheid vielen, waar hij geen invloed kon laten gelden. De resident was hoogelijk verontwaardigd, dat hij van deze beslissing niet in kennis was gesteld en verzocht nogmaals recht voor zijn koning⁵²).

De Staten-Generaal hadden weliswaar den hoogschout opdracht gegeven den Deenschen valkenier behulpzaam te zijn, maar daarbij bleef het. De prijs van deze „geroofde IJslandsche valken” bedroeg f 80 per stuk. De som, waar het om ging, was klein in vergelijking met de vele proceduren; maar de eer van Denemarken kwam in het geding. De hoogschout kon niets meer uitrichten, daar Mom de zaak aanhangig had gemaakt bij de „dinghbancke” van Waelre en Verckensweerde (Valkenswaard), die buiten zijn competentie viel. Charisius zag zich het geld ontgaan en protesteerde wederom; maar Mom liet zich ook niet onbetuigd en drong aan, dat de zaak aan de „ordinaris justitie” zou worden gelaten, wat hem een voorsprong gaf op

⁵⁰) Res. Staten-Generaal, 30 Juli 1661. — Lias Loopende 1661, Nr. 4877, 6 Augustus 1661. — Res. Staten-Generaal, 10 Augustus 1661.

⁵¹) Lias Denemarken, Nr. 5914, 22 Februari 1662. — Res. Staten-Generaal, 23 Februari 1662.

⁵²) Lias Denemarken, Nr. 5914, 7 April 1662 met bijlage. Res. Staten-Generaal, 6, 7 en 25 April 1662.

de buitenlanders. De beslissing van de Staten-Generaal viel tenslotte ten gunste van de laatste procedure uit⁵³⁾.

Charisius gaf den moed echter niet op en overhandigde wederom een memorie, die aan een commissie en vervolgens aan Mom ter hand werd gesteld. Prompt antwoordde de laatste met een request. In September 1662 richtte de resident nogmaals een schrijven tot de Staten-Generaal, waarin hij zijn verontwaardiging uitte, dat Mom de onbeschaamdheid had om de procuratie van den koning van Denemarken aan zijn valkenier in twijfel te trekken. Regelmatig ging de zaak van de Staten-Generaal naar een commissie en terug, afgewisseld met memories van den resident of missiven van den hoogschout, zonder uiteindelijke beslissing⁵⁴⁾. Ook in 1663 bleef zij aan de orde; in zijn memorie van 5 Juni verzocht Charisius, dat het vonnis zou worden opgeschort. Intusschen was met de reizen van de valkeniers van en naar Denemarken reeds een grooter bedrag gemoeid dan de omstreken som bedroeg; het ging echter om de eer van Denemarken. De Staten-Generaal verwezen daarop beide partijen naar den plaatselijken rechter te Waelre en Verckensweerd⁵⁵⁾.

Johan Mom had intusschen appel aangeteekend tegen de uitspraak van schepenen te 's-Hertogenbosch en een gunstig vonnis verkregen. Charisius protesteerde, daar het proces niet voor den valkenier, maar voor den koning van Denemarken werd gevoerd; ergo verzocht hij opschorting van het vonnis. De Staten-Generaal verwezen den Deenschen valkenier naar het gerecht te 's-Hertogenbosch⁵⁶⁾. Eenige jaren bleef de zaak rusten, maar in 1667 protesteerde Charisius opnieuw tegen de uitspraak, aangezien de valkeniers tot de proceskosten waren veroordeeld, die tot f 940 waren opgelopen. Zijn verzoek, dat de stukken van het proces nogmaals mochten worden onderzocht, had geen gevolg; sindsdien was de zaak van de baan⁵⁷⁾.

De voornaamste tegenspeler van den resident, Johan Marcusz. Mom, was inmiddels gestorven. In 1665 was hij, vitaal tot het einde toe, hertrouwd; in 1667 overleed hij te Rotterdam⁵⁸⁾. Daarmede verdween de figuur, die

⁵³⁾ Lias Loopende 1662, Nr. 4880, dat. 1 Mei, rec. 5 Mei 1662. — Res. Staten-Generaal, 5, 10 en 25 Mei 1662, 2 Juni 1662.

⁵⁴⁾ Res. Staten-Generaal, 6 en 21 Juni 1662. — Lias Denemarken, Nr. 5914, 8 September 1662. — Res. Staten-Generaal, 8 en 15 September 1662, 11 October en 29 November 1662. — Lias Loopende 1662, Nr. 4881, missive van Bergaigne, dat. 7, rec. 11 October 1662.

⁵⁵⁾ Lias Denemarken, Nr. 5915, 5 Juni 1662. — Res. Staten-Generaal, 5 en 9 Juni 1663.

⁵⁶⁾ Lias Denemarken, Nr. 5915, 19 September 1664. — Res. Staten-Generaal, 19 September en 16 October 1664.

⁵⁷⁾ Lias Denemarken, Nr. 5916, 8 Januari, 3 en 26 Februari 1667. — Res. Staten-Generaal 8 en 10 Januari 1667, 1, 3 en 26 Februari 1667.

⁵⁸⁾ Rotterdam, Acte van ondertrouw 6 Juni 1665. Hier wordt als geboorteplaats van Mom opgegeven „Elmeshoorn”, vermoedelijk Elmshorn in Sleeswijk. Zie blz. 37. — Arch. Weeskamer, Nr. 455, fol. 44.

20110816

van het begin tot het einde den valkenhandel had beheerscht; aan hem dankte Rotterdam regelrechte connecties met IJsland. Na 1662 waren er geen vergunningen voor de valkenvangst meer uitgegeven; Frederik III had ten strengste den verkoop van valken aan buitenlanders verboden⁵⁹⁾. Blijkbaar werd er de hand aan gehouden, want in den handel op IJsland kwamen sindsdien de valken niet meer voor. Het aantal vogels liet geen intensieve vangst meer toe; na het midden van de 18de eeuw bedroeg de uitvoer van 's konings wege nog slechts 60 tegen vroeger 150. De valkerij verloor haar waarde als ontspanning der vorsten en daarmede Valkenswaard zijn betekenis als centrum van de valkeniers⁶⁰⁾.

In de 18de eeuw joeg Willem V nog met de valk op het Loo, maar een hartstochtelijk jager als Willem III was hij niet⁶¹⁾. In het midden van de 19de eeuw beleefde de valkerij onverwacht gulden dagen door de geestdrift, waarmede Prins Alexander de „Loo Hawking Club" leidde in de jaren 1842—1843. Ook Willem III was een liefhebber van de jacht met de valk. Nog bleken de IJslandsche valken een gewaardeerd bezit, want in 1845 reisde Jan Peels Jr. naar IJsland om geervalken te halen, die op het Loo werden afgericht⁶²⁾. Maar deze opleving was van korten duur en thans is K. Th. Mollen te Valkenswaard de laatste uit een eens alom bekend en beroemd geslacht van valkeniers⁶³⁾.

⁵⁹⁾ Lovsamling for Island, I, blz. 267, 17 Mei 1662.

⁶⁰⁾ Algemeene Konst- en Letterbode. II, 1838. A. D. Schinkel, Nog iets over de Valkenjagt, blz. 270.

⁶¹⁾ Six, Vorsten van Oranje-Nassau, blz. 7—8, 10.

⁶²⁾ Swaen, K. O. G. 1925, blz. 30—32.

⁶³⁾ Nieuwe Rotterdamsche Courant, Onder de Menschen, 3/4, 10/11 October 1931. Telegraaf, 5, 7, 9 en 15 December 1933.

VIERDE HOOFDSTUK.

Walvischvaart.

Wanneer wij bedenken, wat de walvischvaart en wat een luxebedrijf als de valkenvangst voor het economische leven van de 17de eeuw hebben beteekend, zijn wij geneigd aan de walvischvaart meer gewicht voor de ontwikkeling van de betrekkingen tusschen de Republiek en IJsland toe te kennen dan aan de individueele prestaties der valkenvangers, met wie wij in het voorgaande hoofdstuk kennis hebben gemaakt. Toch komt het mij voor, dat de valkenvangst den voorrang geniet. De Hollanders, die dit bedrijf uitoefenden, kwamen in veel nauwer contact met het land zelf en zijn bevolking dan de walvischvaarders, die slechts „en passant” op IJsland kwamen, in den letterlijken zin van het woord.

In den aanvang mag de walvischvaart onder de kusten van IJsland loonend zijn geweest, langzamerhand trok de gewilde buit zich naar Noorderlijker gebieden terug; daarmee verviel de noodzakelijkheid van het traankoken op IJsland, dat wij in verscheiden acten vinden vermeld. Op den heen- en terugtocht mocht men al eens een haven aandoen om water of leeftocht in te nemen, meestal liepen de schepen op hun reizen naar en van Spitsbergen en Groenland aan IJsland voorbij. Wel speelde IJsland, vooral in den tijd van de ontdekkingsreizen, een belangrijke rol bij het berekenen van den koers in het Noordpoolgebied. Een ervaren schipper als Willem Barentsz. nam voor de beschrijving van de route naar Groenland IJsland als uitgangspunt; anderen noemden het eiland in het verslag van hun tochten¹⁾.

¹⁾ Mr. J. W. Verburgt, Uit een oud handschrift betreffende Groenland, Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen. 2de serie, deel XLV, 1928, blz. 892—899. „Item als men is tusschen Groenlant ende IJslandt, soe siet men Snevels Jockel op IJslandt ende Witsarck op Groenlant soeverre, als 't claer weder is; daarop seggen de bevaren luyden, dat er 30 weecken sees tusschen beyden is en niet meer. Item dit is de coers van IJslandt nae Groenlant; is dat ghij sijt

26110816

Voor zoover de IJslanders zelf aan de walvischvangst deelnamen, was het in Deenschen dienst; een zelfstandige visscherij in open zee was voor hen uitgesloten, daar de uitrustingskosten, aan een dergelijke onderneming verbonden, ver boven de draagkracht der IJslandsche vermogens gingen. Wel maakten zij zich meester van aangedreven walvisschen, wanneer hun zulk een buitenkans te beurt viel, maar in zee konden zij met hun open booten de dieren niet baas. In de 18de eeuw was er op Oost-IJsland eenige handel in walvischtraan en baleinen; van veel beteekenis was deze nering echter niet²⁾.

Hoewel de walvischvaarders er veel minder dan de kabeljauwvischers een gewoonte van maakten om in den smokkelhandel een bijverdienste te zoeken, zag Christiaan IV hen na de invoering van het handelsmonopolie toch niet gaarne den IJslandschen bodem betreden. Ook de voordeelen van de walvischvaart onder IJsland wilde hij uitsluitend zijn eigen onderdanen ten goede doen komen. Onze vroegste gegevens over de Hollandsche walvischvaart naar IJsland danken wij mede aan de missiven, over en weer gewisseld, zoodra Hollandsche en Deensche belangen in dit gebied met elkaar in botsing kwamen.

De eerste waarschuwing, gericht tot de Staten-Generaal, over de walvischvangst door ingezetenen van de Republiek uitgeoefend, dateert van 1616. De koning kwam er tegen op, dat onze walvischvaarders op de kusten van Noorwegen, IJsland en de Færøer vischten en zich niet ontzagen ook aan land te komen, wat in strijd was met het privilege, dat hij zijn eigen onderdanen als bijzondere gunst had toegestaan. De Staten van Holland namen de missive over en hun resolutie was in haar korthed typeerend voor het standpunt, dat de Republiek tot in de 18de eeuw zou innemen tegenover elken aanslag op de vrijheid van de visscherij. Het college besloot „beleefdelyck te antwoorden en te continueren het gebruyck en vrijheyte van visschen, sulcx als tot noch toe is gedaen”³⁾. In later tijd mocht het antwoord wat uitvoeriger en met meer redenen zijn omkleed, de Republiek bleef haar standpunt getrouw en handhaafde haar rechten naar eigen inzicht.

suydward van Bredefoert in IJsland, soe moet hij sijn coers setten recht westen, totdat hij siet Witsarck recht in 't noerden; soe mach hij vrij Groenlant aensoecken ende hij compt in Ericksfoert” (blz. 899).

Res. Staten-Generaal, 23 November 1616, reis van de Orangnenboom; 28 October 1617, reis van Mr. Joris Carolus stuurman van Enkhuizen; 30 Augustus 1618, reis van de Hasewint. Vgl. Mr. S. Muller Fzn., *Geschiedenis der Noordsche Compagnie*, Utrecht, 1874, blz. 381—383.

²⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 525.

³⁾ Lias Denemarken, Nr. 5898, dat. 18 Februari, rec. 11 April 1616. — Res. Staten-Generaal, 11 en 13 April 1616, missive aan den koning van Denemarken. — Res. Staten van Holland, 26 April 1616.

Christiaan IV had als één der motieven voor zijn verbod aangevoerd, dat door het optreden der buitenlanders zijn onderdanen „aldaer op rouwen ende steenigen bodem geseten, die sich oock van de aenstootenden ende ommeliggenden see alleen ophouden ende generen moeten, van sulcke haere gelegentheyt daerdoor ontbloot ende berooft” zouden worden. Dit argument zullen wij met meer recht een eeuw later in het conflict over de kabeljauwvisscherij onder IJsland terugvinden; tot de walvischvangst zagen de IJslanders immers toch geen kans. Ook kwam in 's konings missive reeds de pretentie tot uiting, dat de walvischvaarders in het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan eigenlijk aan hem vergunning moesten vragen. Deze pretentie had terstond protesten van de zijde der Republiek ten gevolge, maar in het algemeen liep het verschil in opvatting over de al of niet toegelaten walvischvangst niet over de visscherij op de kusten van IJsland en de Færøer, maar over het gebied van de Noordkaap en het terrein, waarvoor de Staten-Generaal in 1614 aan de Noordsche Compagnie octrooi hadden verleend⁴⁾. Voor de geschiedenis van deze verwickelingen, die buiten mijn onderwerp liggen, verwijs ik naar Muller's *Geschiedenis der Noordsche Compagnie*, in het bijzonder naar zijn hoofdstuk over de Deensche pretenties.

Maar wie waren nu de walvischvaarders onder IJsland, over wie Christiaan IV in 1616 klaagde? Dat kunnen wij niet met zekerheid zeggen; wel weten wij, dat Nicasius Kien, bewindhebber van de Kamer Delft der Noordsche Compagnie, „mitsgaders de Compagnie van Islandt” 18 Mei 1615 bij de Staten-Generaal een request indiende, om voor een reis naar het Noorden te worden geholpen „bij leeninge van vijff ijsere gotelingen, de twee van seshien ende d'ander drye van thien hondert ponden, omme die te gebruycken op twee haere schepen, die zij gereet hebben liggende op de Maze, omme daarmede te gaen visschen op de custen van Islandt, alwaer ordinaris veel roovers haer onthouden.” Het antwoord luidde, dat hunne Hoog Mogenden de supplianten graag hielpen „tot vermeerderinge van neringe in dese landen” en aan de Admiraliteit binnen Rotterdam last zouden geven om de gevraagde gotelingen voor een half jaar ter beschikking te stellen⁵⁾.

Maar de naam „Compagnie van Islandt” was waarschijnlijk slechts de vlag, die de lading moest dekken, want Kien en de zijnen, o.a. Dirck Adriaensz. Leversteyn uit Delfshaven, hadden plannen, die zich heel wat verder uit-

⁴⁾ Res. Staten-Generaal, 26 en 27 Januari 1614. Het octrooi omvatte de kust van Nova Zembla en Fretum Davids, Groenland, Beerland en Spitsbergen. Zie C. G. Zorgdrager, *Bloeyende Opkomst der Aloude en Hedendaagsche Groenlandsche Visschery*, enz. 1720, III, cap. 3.

⁵⁾ Res. Staten-Generaal, 18 Mei 1615. — Muller, blz. 313, noot 6.

261161315

strekten dan IJsland. Zij waren degenen, die in 1614 bij de ontdekking van Jan Mayen-eiland betrokken waren geweest en ook dit jaar nog in het geheim van de rijke vangst wilden profiteeren, zonder volgens de bepaling, vervat in het octrooi van de Noordsche Compagnie, van de nieuwe ontdekking aangifte te doen bij de Staten-Generaal. Om de aandacht af te leiden werd het onschuldig klinkende IJsland als doel van de reis opgegeven. Gezien hun verdere houding tegenover de Noordsche Compagnie en hun conflict met de Staten-Generaal, was een dergelijke voorstelling van zaken van hen te verwachten⁶⁾. Wel moet de expeditie in de omgeving van IJsland zijn geweest, want hun bericht over de vele roovers op de IJslandsche kust kwam met de feiten overeen; in 1615 hebben de Spanjaarden in de Westfjorden geplunderd⁷⁾. Botsingen tusschen de aartsvijanden waren dus in het hooge Noorden te verwachten.

Ernstige moeilijkheden met de walvischvaart onder IJsland deden zich tot 1631 toe blijkbaar niet voor; anders zouden ons stellig gegevens bewaard zijn gebleven. Hetzij de onzen in de jaren na 1616 de voorzichtigheid in acht namen, hetzij de koning minder scherp toezicht liet houden, klachten bleven uit. Dat de Hollanders er niettemin kwamen, blijkt uit het verslag van een Groenlandsvaarder, die in 1618 op de Noordkust van IJsland, vermoedelijk ter hoogte van Hrísey in den Eyjafjord, bij toeval den rijkdom aan kabeljauw ontdekte⁸⁾. De twisten om Spitsbergen, waar Denemarken tevergeefs zijn pretenties tegen Engeland en de Republiek trachtte te handhaven, vroegen echter aller aandacht.

In 1631 wordt dit anders. 16 December 1631 had nl. de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen het privilege voor de walvischvangst onder IJsland verworven. Zij mocht, om haar rechten te beschermen, alle vreemde schepen, hetzij walvischvaarders of doggers, binnen een bepaalde zône rondom IJsland aangetroffen, opbrengen. Deze afstand was voor de Engelsche visschers op vier, voor die van andere naties op zes zeemijlen vastgesteld. In de reeds in het vorige hoofdstuk behandelde missive van 28 December

⁶⁾ Muller, blz. 311—332. — Dr. G. W. Kernkamp, Stukken over de Noordsche Compagnie. Bijdr. en Meded. Hist. Gen. 1898, XIXde deel, blz. 263—292. — Mr. R. Bijlsma, Oud-Rotterdamse Groenlandsvaart. Bijdr. voor Vaderl. Gesch. en Oudh. 5de reeks, 2de deel, 1915, blz. 194—208.

⁷⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 645. Vgl. *Æfísaga Jóns Ólafssonar Indíafara, samin af honum sjálfum* (1661). Uitgegeven door Sigfús Blöndal, Kopenhagen, 1908—1909, blz. 123. — Ólafur Davíðsson, *Víg Spánverja á Vestfjörðum 1615 og „Spönsku vísur”, eftir séra Ólaf á Söndum. Tímarit* 1895.

⁸⁾ Rotterdam, Not. Jan Andriesz. van Aller, Nr. 91, acte 88, 16 October 1619. — Muller, blz. 236—284.

1631 uitte de koning nu ook zijn misnoegen over de walvischvaarders, en wel op grond van de bovengenoemde verordening⁹⁾.

22 April 1632 kwam 's konings missive in de Staten-Generaal, vergezeld van een request, dat Jacob Sebastiaensz. Coel van Kopenhagen indiende met het verzoek, „dat haere Hoog Mogende den ingezetenen deser landen bij affixie van billetten ofte andersins willen waerschouwen van sich t'onthouden van de vaart op IJslant ende 't eylandt Faro, respective om de Noort gelegen, geconsidereert dat sijne hoochstgedachte Majesteyt niet gemeynt en is de frequentatie van d'ingesetenen deser landen op de voorsz. plaetsen te gedoogen”¹⁰⁾. Beide stukken werden in handen gesteld van de gecommiteerden der Noordsche Compagnie, die zich te 's-Gravenhage bevonden; aan hun antwoord ontleenen wij het volgende:

„als dat bij die van de Noortsche Compagnie noch in 't gemein noch in 't particuliere noyt eenighe equipagie sijn gedaen, veel weyniger eenighe visscherije is gepleecht aen IJslant; voorders niet wetende wat eylanden sijne Majesteyt verstaet met Wespenoe, als denselven naem in de zeecaertten noyt gesien hebbende, ende zijn de bewinthebberen van de Noortsche Compagnie deser landen daerover beducht, dat onder alsulcken onbekenden naem wel souden mogen verstaen worden eenige plaetsen, begreepen onder het octroy, hetwelcke Uwe Hoog Mogende Heeren belieft aen die van de Noortsche Compagnie deser landen te verleenen”¹¹⁾.

Het was te voorzien, dat Coel niet lang op antwoord zou willen wachten; in Juli diende hij wederom een request in, waaruit blijkt, dat deze remonstrantie hem niet bekend was. De Staten-Generaal stelden zijn klacht in handen van de Kamer Amsterdam van de Noordsche Compagnie om rapport uit te brengen. Zij verontschuldigde zich, dat de Kamer als zoodanig nooit een request van Coel had ontvangen, maar dat de gecommiteerden, die in April te 's-Gravenhage vereenigd waren, reeds een remonstrantie hadden opgesteld. Middelerwijl hadden zij vernomen, dat Coel in Delfshaven een schip gehuurd en ter walvischvangst had uitgerust, waardoor huns inziens

⁹⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 9. Islands Handel og Fiskerie, 1552—1668, 16 December 1631. — Lovsamling for Island, I, blz. 215. — Lias Admiraliteit, Nr. 5492, dat. 28 December 1631, rec. 22 April 1632. Zie bijlage A.

¹⁰⁾ Res. Staten-Generaal, 22 April 1632.

¹¹⁾ Lias Admiraliteit, Nr. 5493. Het stuk draagt geen dagteekening, maar moet na 22 April (in Mei?) te 's-Gravenhage zijn opgesteld. Het laatste argument gaf aanleiding om te klagen over de wijze, waarop Denemarken zijn rechten op Spitsbergen deed gelden, onder den naam van Christiaansbergen. Wespenoe = Westmenoe = Vestmannøerne = Vestmannaeyjar.

de zaak haar recht van bestaan had verloren; de remonstrantie was deswege in portefeuille gebleven¹²⁾.

Meteen maakte de Kamer van de gelegenheid gebruik om de doopceel van Coel te lichten en haar misnoegen te kennen te geven over de uitreeding, die in strijd was met het octrooi der Noordsche Compagnie en de placcaten van de Staten-Generaal. Reeds in 1613 was een verordening uitgevaardigd, waarbij aan alle Nederlandsche zeelieden werd verboden in dienst te treden van vreemde koningen, potentaten, republieken of andere landen¹³⁾. In de jaren na 1614 werd dit verbod telkens hernieuwd, speciaal met het oog op de walvischvangst.

De Kamer Amsterdam was goed ingelicht; inderdaad had Coel in Februari 1632 een schip gecharterd en wel de Jager, groot 800 kwarteelen traan, van schipper Dirck Cornelisz. tKint, voor een reis naar IJsland „ofte d'ommelegghende eylanden van dien omtrent de Noort Caep geleghen, behoorende ofte die begrepen zijn onder de compagnie van IJslandt voorschreven". De schipper moest met een lading traan of andere goederen naar Kopenhagen zeilen om te lossen; vervolgens zou de reis naar Dantzig gaan voor een nieuwe lading, die voor Rotterdam of Amsterdam was bestemd. Mocht de bevrachter bij nader inzien het beter vinden Kopenhagen of Dantzig niet aan te doen, dan was de schipper verplicht regelrecht naar het Vlie of de Maas te stevenen. De huur bedroeg f 900 per maand, voor minstens vier maanden¹⁴⁾.

Deze bevrachting van Coel is een typisch staaltje van de handelwijze der IJslandsche Compagnie te Kopenhagen. Wij zagen bij de bespreking van het Deensche monopolie reeds, dat vooral in den beginne de onderdanen van Christiaan IV niet over voldoende scheepsruimte beschikten voor den handel op IJsland. Het privilege voor de walvischvaart vergrootte de moeilijkheden om in het gebrek aan schepen te voorzien. De Compagnie zocht haar toevlucht in het buitenland, maar vergat, dat gehuurde hulp een gevaarlijke concurrente kon worden. Het duurde niet lang, of zij begreep het Trojaansche paard binnen te hebben gehaald; vandaar de actie tegen de vaart op IJsland door buitenlanders!

Het contract van de Jager bevatte een clause, dat de schipper onder den commandeur van den bevrachter stond en gehouden was zijn bevelen op te volgen. Bovendien was de Jager niet uitsluitend ter walvischvangst

¹²⁾ Res. Staten-Generaal, 23 Juli en 12 Augustus 1632. Lias Admiraliteit, Nr. 5493. dat. 3. rec. 12 Augustus 1632.

¹³⁾ Res. Staten van Holland, 22 Maart 1613.

¹⁴⁾ Rotterdam, Not. Jan Andriesz. van Aller, Nr. 85, fol. 247, 28 Februari 1632. — Bijlsma, blz. 210—212.

uitgerust. Het schip was voorzien van veertien gotelingen, twee steenstukken, twaalf musketten en munitie, zoodat het doel van de reis drieledig was. Er was nl. sprake van gewapend optreden tegen allen, die de visscherij wilden verhinderen of in strijd met het octrooi, door den koning van Denemarken verleend, vischten en handelden op IJsland of elders. Waarschijnlijk hebben wij hier dus te maken met een vrachtschip, dat tevens als politievaartuig dienst deed; immers de lading, die niet uitsluitend uit traan bestond, speelde een grootere rol dan men van een walvischvaarder zou verwachten.

Het charteren van walvischvaarders hier te lande door Denemarken was geen uitzondering; de gebroeders Braem te Kopenhagen, die in Deenschen dienst voeren en herhaaldelijk vanwege Spitsbergen met de Noordsche Compagnie in conflict kwamen, namen meer dan eens in deze jaren hier commandeurs en schippers met hun schepen in dienst, ondanks de placcaten, die de vaart in vreemden dienst verboden¹⁵⁾. Hun werkzaamheid lag echter niet onder de kusten van IJsland en valt buiten ons bestek.

Keeren wij terug tot het tweede request van Coel. Na ontvangst van de missive der Kamer Amsterdam gingen de Staten-Generaal er toe over een schrijven aan Christiaan IV op te stellen, waarin men beleefd te kennen gaf, dat de Noordsche Compagnie blijkens haar antwoord zich niet aan verboden handel of visscherij onder IJsland schuldig had gemaakt, en men tegelijk een beroep deed op 's konings goedgunstigheid tegenover de valken vangers, zooals wij reeds hebben gezien¹⁶⁾.

's Konings gramschap duurde niet langer dan hem dienstig was, want alsof er geen vuiltje aan de lucht was, vroeg Christiaan IV in Maart 1633, of de Staten-Generaal „den eersamen onsen lieven bysonderen Philippo Pelt, burger der stadt Amsterdam”, wilden toestaan om „t'onsen behoeve etlijke schepen ende volck tot den walvischvanck dienlijck, te bevrachten ende aen te nemen, oock andersints allerhande gereetschap als chaloupen, trossen, ochshoofden, schenen, hoepen ende andere daertoe dienlijcke dingen in te koopen ende in ons Koninckrijck te bestellen.” Het was een groote teleurstelling geweest, dat de volgens 's konings commissie van 29 December l.l. ingekochte waren werden vastgehouden. Christiaan IV verdacht de

¹⁵⁾ Lias Denemarken, Nr. 5903, 13 Maart 1632. Res. Staten-Generaal, 13 Maart 1632. — Zij charterden in 1635 het Vliegende Hart, groot 110 last, van Gerrit Albertsz. Pey, in 1636 de Fortuyn, groot 150 last, van Dirck IJsbrandtsz. Sorchdraeger, naar de Noordkaap en namen Pieter Jansen voor 5 jaar als commandeur in dienst voor de walvischvangst. Amsterdam, Not. Jan Warnaefts, Nr. 670, BBB. 7 en CCC. 2, 2 April 1635. Nr. 672, N. 2, 12 Maart 1636.

¹⁶⁾ Lias Admiraliteit, Nr. 5493, dat. 3, rec. 12 Augustus 1632. Res. Staten-Generaal, 24 Augustus 1632. Lias Denemarken, Nr. 5907, 24 Augustus 1632. Waarschijnlijk is deze brief, in verband met klachten van Denemarken over verboden handel in 1646 e.v., in deze latere lias verzeild geraakt.

26110816
Noordsche Compagnie hier de hand in te hebben gehad en terecht, want in het placcaat van 11 Maart 1633 was op verzoek der Compagnie het verhuren van schepen voor de walvischvangst aan vreemde compagnieën verboden¹⁷⁾.

De hier genoemde Philips Pelt was factor van de gebroeders Braem en trad als hun vertegenwoordiger te Amsterdam op. Wij zullen zien, dat hij meer relaties met het Noorden had; in den handel op IJsland speelde zijn familie door haar samenwerking met Jonas Trelund later een belangrijke rol. Pelt zelf had al moeite gedaan om van de Staten-Generaal toestemming tot den uitvoer te verkrijgen, maar het advies van het college der Admiraliteit tot Amsterdam was van dien aard, dat de Staten-Generaal afwijzend op zijn request hadden beschikt. Het verzoek van den koning, dat diende om Pelt te ondersteunen, kwam 23 April 1633 in de Staten van Holland; dit college verwees de zaak naar de Noordsche Compagnie. Hoe haar advies luiden zou, was na de door haar gevoerde actie voor het reeds genoemde placcaat niet twijfelachtig. Het was immers juist haar bedoeling geweest door middel hiervan uitrustingen van dien aard, zoowel ten behoeve van Braem en consorten als van Coel en de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen, onmogelijk te maken. Vooral het bedrijf van de eersten moest worden gedwarsboond, daar men bij Spitsbergen voortdurend met de Deensche walvischvaarders overhoop lag¹⁸⁾.

Het jaar 1634 zou nieuwe moeilijkheden brengen en wel bijzonder ingewikkelde, omdat wij nu drie partijen tegenover elkaar vinden, alle drie onder leiding van een Cool of Coel. Twee van hen woonden, althans tijdelijk, te Kopenhagen; maar alle drie behoorden misschien tot één en dezelfde Delfshavensche familie. Het minst duidelijk is de positie van Claes Cool te Kopenhagen, die als „dienaar van de Walvischcompagnie tot Copenhagen” optrad en Hendrick Cornelisz. IJs van Vlieland als harpoenier in dienst nam. IJs kreeg opdracht om nog twee harpoeniers met elk een stuurman en lijnschieter aan te werven en zich naar Denemarken te begeven; vandaar zouden zij met de schepen der „voorschreven IJslandsche Compagnie” (die dus met de genoemde Walvischcompagnie identiek was) naar IJsland op de walvischvangst varen. Behalve vrijen overtocht en de kost kregen allen 5 car. gld. van ieder kwarteel gekookt traan, terwijl de har-

¹⁷⁾ Lias Denemarken, Nr. 5903, dat. 11 Maart, rec. 19 April 1633. — Bijlsma, blz. 211.

¹⁸⁾ Res. Staten-Generaal, 26 Februari 1633, 7 Maart en 19 April 1633. Res. Staten van Holland, 23 April 1633. — Muller, blz. 246—269. — In een contract voor de walvischvangst, gesloten tusschen de gebroeders Braem en eenige kooplieden, nl. Abraham Dircksz. Leversteyn van Delfshaven, Severijn Alemans van Rotterdam en Adriaen Claesz. van de Graef van Amsterdam, treedt Philips Pelt als borg voor Godert Braem op. Amsterdam, Not. Jan Warnaerts, Nr. 668, fol. 123 v°. — 125 v°, 31 Januari 1634.

poeniers voor „potterye” 180 car. gld. zouden beuren vóór het vertrek uit Amsterdam. IJs ontving bovendien 100 car. gld. voor de te maken onkosten en 250 car. gld. voor een „vereeringe”. Als comparanten traden voor Claes Cool twee Amsterdamsche kooplieden op, nl. Pieter Willemsz. Hooft en Pelgrum Bos¹⁹⁾.

Uit het feit, dat Jacob Sebastiaensz. Coel tegen deze contracten een scherp protest deed hooren, zouden wij kunnen afleiden, dat Claes Cool niet in dienst kan zijn geweest van de heeren „Bewinthebberen der IJslantse Walvischvangst en der Compagnie in Denemarcken”, aan wie het octrooi voor deze vaart was vergund en uit wier naam Jacob Sebastiaensz. Coel protesteerde. Dus zouden wij in die „Walvischcompagnie” een concurrerende Deensche onderneming moeten zien. De medewerking van de Amsterdamsche kooplieden Hooft en Bos, die tegelijkertijd hun steun verleenden aan Jacob Sebastiaensz. Coel in een straks te bespreken kwestie, wettigt echter het vermoeden, dat deze Amsterdammers althans in de meening verkeerden, dat Claes Cool voor de wettige IJslandsche Compagnie te Kopenhagen werkte. In aanmerking genomen, dat de uitreeding te Kopenhagen geschiedde, dus in het hol van den leeuw, ben ik geneigd tot de veronderstelling, dat Jacob Sebastiaensz. Coel in Claes Cool een concurrent in het huren van buitenlandsche werkkrachten en materiaal voor de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen zag en hem dit met 's konings hulp trachtte te beletten.

Claes Cool stoorde zich echter niet aan het protest van Jacob Sebastiaensz. Coel van Maart 1635, maar huurde ter zelfder tijd het schip van Pieter Cornelisz. Seeman van Zaandam voor de walvischvaart onder IJsland. Behalve Hendrick Cornelisz. IJs nam hij Sieuwert Andriesz. van Staveren en Pieter Davidtsz. van Zaandam als harpoeniers in dienst. Deze reis dreigde eerst nog te mislukken, daar Pelgrum Bos op de lading beslag liet leggen; maar de zaak werd opgeschort en bleef slepen tot in 1636²⁰⁾.

Er waren echter nog meer bevrachtingen, die Jacob Sebastiaensz. Coel ergerden. Eenige Deensche kooplieden, Jurgen Danielsz., Harman Woyste, Jan Ottersz. en, last but not least, Jacob Sebastiaensz. verzochten nl. in Maart 1634 aan de ons reeds bekende Amsterdamsche kooplieden Pieter Willemsz. Hooft en Pelgrum Bos tegen een uitreeding ter walvischvangst, ditmaal te Rotterdam, te protesteeren. De kwestie was niet onvermakelijk, want de hoofdaanlegger van dit plan was Hendrick

¹⁹⁾ Amsterdam, Not. Jan Warnaerts, Nr. 668, fol. 118 v°.—119, 27 Januari 1634.

²⁰⁾ Amsterdam, Not. Jan Warnaerts, Nr. 670, BBB 6, 27 Maart 1635.—Not. Nicolaes Gerritsz. Rooleeu, Nr. 762, fol. 78, 30 Maart en fol. 116, 4 April 1635.—Not. Jan Warnaerts, Nr. 670, X 3, 17 April 1635. Nr. 671, 13 November 1635. Nr. 672, MMM 6, 15 Februari 1636.

20110816

Meeuwsen (Coel), een neef van Jacob Sebastiaensz. Dit veelbelovende familielid had zijn oom verzocht een accoord met hem aan te gaan in zake de walvischvaart onder IJsland, opdat hij naast de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen dit bedrijf zou kunnen uitoefenen. Begrijpelijkwerwijs had Jacob Sebastiaensz. Coel dit afgeslagen, waarop Hendrick gedreigd had, „soo het met geen consent mach geschieden, dat hij met meer schepen, ten minsten met vier schepen, evenwel sal comen.”

Het verzoek uit Kopenhagen aan de Amsterdamsche kooplieden hield in, dat zij aan Hendrick Meeuwsen en zijn reeders te verstaan zouden geven, dat een dergelijke uitreeding ten eenen male verboden was, als in strijd met de bekende missive van den koning van Denemarken, d.d. 28 December 1631. In het protest der Deensche kooplieden werden als Rotterdammers, die bij deze zaak waren betrokken, genoemd Hendrick Nobel, Cornelis Musch, griffier van de Staten-Generaal, Joost Adriaensz. van Coulster, lid van de Admiraliteit tot Rotterdam en brouwer in de Oranjeboom, e.a. Als schipper zou optreden Dirck Cornelisz. tKint, als commandeur Hendrick Meeuwsen zelf. In verband met een soortgelijke uitrusting werd ook Abraham Leversteyn met zijn schipper, reeders en volk genoemd. Daar de Deensche kooplieden met Coel het privilege bezaten om „op ende onder IJsland alleene walvisch en andere visch te mogen vangen ende sij met andre luyden schaeden niet en sijn gedient”, waarschuwden zij, dat allen, die met de uitreeding hadden te maken, als „lantberovers” beschouwd en met arrest zouden worden gestraft²¹⁾.

Jacob Sebastiaensz. plukte nu de wrange vruchten van zijn contract van twee jaar geleden; de schipper, die toen voor hem gevaren had, Dirck Cornelisz. tKint, was in dienst van zijn concurrenten getreden en zeilde met de Jager, groot 130 lasten en gemonteerd met veertien gotelingen, naar IJsland ter walvischvangst. De huur bedroeg 825 car. gld. per maand. Leeftocht en kruit, „t welcke den schipper soo tot eerschooten van de Compagnie als door ordre van henluyden bevrachters, haerluyder commandeur offte commys sal comen te verschieten”, kwamen voor rekening van de bevrachters. Als zoodanig traden op Joost Adriaensz. van Coulster, Cornelis en Bartholomeus Bastiaensz. Coel, broeders van Jacob, en Willem Willemsz. Nobel. Zij noemden zich „bewinthebberen van de Islantsche Compagnie” en zetelden te Delfshaven, waar de lading moest worden gelost²²⁾.

De plannen van Hendrick Meeuwsen strekten zich nog verder uit; in

²¹⁾ Amsterdam, Not. Jan Warnaerts, Nr. 668, fol. 189 v°. — 190, 3 Maart 1634. — Zie over Van Coulster: Mr. R. Bijlsma, *Rotterdams Amerika-vaart in de eerste helft der 17de eeuw*. Bijdr. voor Vaderl. Gesch. en Oudh. 5de reeks, 3de deel, 1916, blz. 105, 114—115.

²²⁾ Rotterdam, Not. Arnout Wagenvelt, Nr. 144, acte 320, 6 Mei 1634.

December van het jaar 1634 nam hij een drietal Fransche harpoeniers voor deze IJslandsche Compagnie in dienst, die tusschen Groenland en Spitsbergen zouden visschen. Van deze acte, die overigens buiten ons onderwerp valt, is één zinsnede van beteekenis. Men hield hier te lande nl. rekening met de kans, dat de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen op de harpoeniers beslag legde; in dat geval waren zij gehouden voor goede plaatsvervangers te zorgen²³⁾.

Ook in 1635 zette de IJslandsche Compagnie te Delfshaven haar werkzaamheden voort, getuige een contract van Februari, waarbij Joost Adriaensz. van Coulster zijn schip de Winthont, groot 150 lasten, voor 790 car. gld. per maand verhuurde aan Cornelis en Bartholomeus Bastiaensz. Coel voor de walvischvangst onder IJsland. De beide broeders met Hendrick Meeuwsen hadden 15/32 part in de uitreeding, terwijl de rest in handen was van Van Coulster e.a.²⁴⁾. In April rustte Hendrick Meeuwsen nogmaals een schip uit, de Fortuyn van schipper Dirck Dircx, groot 50 lasten, met dezelfde bestemming. De huur bedroeg f 1000 voor de geheele reis²⁵⁾. Ongeveer in denzelfden tijd werd er nog een contract voor de walvischvangst gesloten, echter naar de Noordkaap, waarvoor de bevrachters den schipper een paspoort zouden verschaffen²⁶⁾.

Dit werd Jacob Sebastiaensz. toch al te kras; in April 1635 diende hij „vanweghen de heeren bewinthebberen der IJslandtse walvischvangst ende Compagnie in Denemercken”, een klacht in tegen Dirck Cornelisz. tKint, schipper van de Jager, en Hendrick Meeuwsen, commandeur, wegens verboden walvischvangst, het opslaan van tenten en het stellen van ketels voor het koken van traan in de haven van Stengelsfort(?) op IJsland in 1634. Confiscatie van schip en lading, tevens een boete van 600 rijksdaalders, was de straf voor dit misdrijf²⁷⁾. Tegelijk schreef Christiaan IV aan de Staten-Generaal over klachten der IJslandsche Compagnie te Kopenhagen, gericht tegen onderdanen der Republiek. De nadruk viel nu echter op den verboden handel, zoodat wij deze zaak in ons volgende hoofdstuk zullen behandelen. In deze jaren was de grens tusschen walvischvaart en handel niet scherp te trekken; vandaar dat in de requesten beide vaak in één adem werden genoemd.

Coel fungeerde steeds als overbrenger van de missiven des konings. Persoonlijk was hij meer geïnteresseerd bij de walvischvangst. Hij trad op

²³⁾ Rotterdam, Not. Jacobus Delphius, Nr. 402, acte 25, 3 December 1634.

²⁴⁾ Rotterdam, Not. Adriaen Kieboom, Nr. 150, acte 307, 17 Februari 1635. Bijlsma, t.a.p.

²⁵⁾ Rotterdam, Not. Adriaen Kieboom, Nr. 150, acte 362, 18 April 1635.

²⁶⁾ Rotterdam, Not. Jan Andriesz. van Aller, Nr. 85, acte 378, 9 Maart 1635.

²⁷⁾ Rotterdam, Not. Jan Andriesz. van Aller, Nr. 99, acte 63, 13 April 1635.

20110816

Uit: Zorgdrager, 1720.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

X. Geysir bij Húsavík, waarin schapevleesch wordt gekookt (blz. 75—76).

IJSLANDSCHE DAME.

Uit: „De Walvischvangst”, 1784.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

XI. IJslandsche Dame, kleederdracht in de 18de eeuw.

20110816

als gemachtigde van de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen en verzorgde de uitrustingen hier te lande; vandaar zijn verontwaardiging, als onze walvischvaarders voor eigen rekening schepen uitreedden naar het betrokken gebied. Zijn zaken wikkelden zich niet altijd zonder moeilijkheden af, want het geschil met Pieter Cornelisz. IJs, schipper van Vlieland, liep zóó hoog, dat IJs beslag legde op vischtuig voor de walvischvangst, dat Coel te Amsterdam had opgeslagen. Daar het vischseizoen naderde, verzocht Coel opheffing van het beslag en stelde suffisante cautie. Daarmede ging IJs accoord, want in het gelukkig bezit van: „drie stucken walvisvoorgangers, bestaende twee elcx in ses deelen, d'ander int geheel, en noch 25 France walvisharpoenen, twee messen, noch seeven geteerde walvislijnen, noch een blicken pomp met een kit, noch een grutketel, noch ses ledige tonnen”, trok Jacob Sebastiaensz. af²⁸⁾. Sindsdien wordt hij niet meer genoemd.

Van Deensche zijde was de stroom van requesten met den jare 1635 uitgeput. Om nog eens duidelijk het standpunt van de regeering te bepalen, vaardigde Christiaan IV in het begin van 1636 een verordening uit, waarbij zoowel „etzliche auslendische, so wohl auch unsere unterthanen mit auslendischer aequipierung”, die zich met de walvischvangst onder IJsland bezig hielden, op het hart werd gedrukt, zich daarvan in de toekomst te onthouden. Ook het binnenloopen van havens in IJsland, Groenland en Noorwegen om traan te koken werd verboden²⁹⁾. In aansluiting hierop werd in April het privilege van de IJslandsche Compagnie voor de walvischvangst verlengd; de clausule over het opbrengen van vreemde visschers binnen een bepaalde zône werd herhaald. Deze bleef voor de Engelschen op vier, voor andere naties op zes zeemijlen vastgesteld, evenals in het privilege van 1631³⁰⁾.

Na alle gekibbel waren de gemoederen blijkbaar tot rust gekomen, want in de volgende jaren ontbreken de klachten. Wel hield de resident te Kopenhagen, Carel van Cracau, een oogje op de gedragingen van de Deensche oorlogsschepen. Hij rapporteerde o.a. in 1636 en 1641, dat er eenige naar IJsland gingen, maar van een optreden tegen onze schepen had hij niets vernomen, zoodat het een gewonen inspectietocht gold. In 1639 schreef hij over Philippus Pelt te Amsterdam, die toen nog als factor van Jan Braem optrad en in 1656 voor de Groenlandsche Compagnie te Kopenhagen Pieter

²⁸⁾ Amsterdam, Not. Nicolaes Gerritsz. Rooleeu, Nr. 762, fol. 21 v°., 6 Februari 1635; fol. 61 v°.—62, 17 Maart 1635; fol. 47 v°.—48, 19 Maart 1635; fol. 133, 23 April 1635; fol. 133 v°., 23 April 1635.

²⁹⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, 23 Januari 1636.

³⁰⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 9, 16 April 1636. Lovsamling for Island, I, blz. 220. Documenten Holland, Nr. 2083, nr. 21, bijlage „Pro Informatione”, Februari 1741, Litt. F.

Reyniersz. van Ditmarsen als commandeur voor de walvischvaart naar Spitsbergen in dienst nam³¹⁾.

Wij naderen de jaren na den afloop van het octrooi der Noordsche Compagnie. Een tijdlang ging de walvischvaart achteruit, tot na den eersten Engelschen oorlog een opleving viel waar te nemen. In 1655 b.v. zond Adriaen Hartman, burgemeester van Rotterdam, een schip onder schipper Jacob Jacobsz. Harel ter walvischvangst naar Groenland. De commandeur mocht zeilen, waarheen hij wilde, om zijn spek tot traan te koken; dat havens op IJsland niet uitgesloten waren, blijkt uit de volgende clausule:

„oft gevele dat 't voorsz. schip soude mogen in Islant comen om 't speck te koken, zullen d'heeren bevrachters moeten presteren, dat henluider commandant of scheepsvolck aldaer niet zullen handelen tot offentie van Zijn Majesteyt van Denemarcken of desselfs ingesetenen, waardoor 't voorsz. schip eenige schade soude mogen lijden, maar alleenelycken daer mogen hun speck koken, sonder dat het voorsz. schip aldaer gearriveert zijnde, voor de tweede mael tot het koken van den traen naer een ander plaets zall mogen vervoert worden”³²⁾.

Men was zich hier te lande dus wel degelijk bewust, dat er eenige risico aan het binnenloopen van een IJslandsche haven was verbonden, voor een walvischvaarder van uitsluitend nadeeligen aard, daar het voordeel van den handel niet tegen een confiscatie opwoog. Toch lagen er in 1656 Hollandsche walvischvaarders voor de Strandasýsla³³⁾. Zoo groot was het risico niet, of het voordeel van de vangst woog er tegen op.

Tegen 1660 verschijnt Jonas Trelund ten tooneele. Daarmede komt er een nieuw element in de walvischvaart onder IJsland. Hoewel zijn werkzaamheden reeds lang vóór 1660 begonnen en toen op het gebied van den IJslandschen handel al eenige uitgebreidheid hadden verkregen, wil ik hier uitsluitend zijn walvischvaart bespreken, die zich tot de jaren 1661 e.v. beperkte. Naar het mij voorkomt, was het privilege, dat hij in 1660 verwierf, slechts een middel om vasten voet op IJsland te krijgen. Wij zullen later zien, dat hij reeds in 1659 en 1660 een aantal schepen naar IJsland bevrachtte, die een uitgebreiden smokkelhandel dreven, al beschouwde hij zichzelf ook als redder in den nood voor IJsland, toen de IJslandsche Compagnie door den oorlog genoodzaakt was de vaart te staken.

Van zijn actie om een vergunning voor de visscherij van den Deenschen

³¹⁾ Lias Denemarken, Nr. 5904, dat. 4, rec. 18 Juni 1636; dat. 24 Mei, rec. 10 Juni 1639. Nr. 5905, dat. 22 Juni, rec. 11 Juli 1641.— Amsterdam, Not. Nicolaes van Born, Nr. 2141, fol 27, 4 Februari 1656.

³²⁾ Rotterdam, Not. Vitus Mustelius, Nr. 506, blz. 190, 16 April 1655.

³³⁾ Vatnsfjarðarannáll yngri.

26116816
koning te verwerven, hooren wij voor het eerst, als de regeering van Amsterdam hem een brief van aanbeveling geeft voor de Staten-Generaal, waarin zij de hulp van de vertegenwoordigers der Republiek in Denemarken inroept, om voor Trelund toestemming te verkrijgen op IJsland aan land te komen. In het request aan Amsterdam, dat ons niet bewaard is gebleven, maar waarvan wij den inhoud uit het schrijven der regeering kennen, verklaarde hij reeds sinds jaren handel op IJsland te drijven; voor zijn visscherij onder de kust zou hij gaarne verlof hebben om een haven binnen te loopen in geval van slecht weer. Noch de aard van zijn handel noch die van zijn visscherij worden nader toegelicht. De Staten-Generaal besloten, na het ingekomen rapport, hun gezanten te Kopenhagen te schrijven dit verzoek te ondersteunen³⁴⁾.

Te oordeelen naar de twee privileges, die Trelund in den zomer van 1660 van Christiaan IV ontving, zij het dan ook tegen een behoorlijke pacht, was de uitslag van de bemoeiingen der gezanten alleszins bevredigend. Het privilege van 18 Juli 1660 behelsde toestemming voor de walvischvangst en andere visscherij onder IJsland voor den tijd van 20 jaar, op één of anderhalve mijl afstand van de kust. Het aanloopen van havens in geval van storm was hem toegestaan; bovendien mocht hij in de een of andere haven, b.v. Grundarfjord, Hafnarfjord of elders, opslagplaatsen laten bouwen om zijn visch, traan, walvischbaarden en vischtuig te bewaren. Ook zijn sloepen en booten mocht hij daar in veiligheid brengen. Daarnaast kreeg hij vergunning tot het opkoopen en afhalen van rog. Verboden werd hem daarentegen alle handel zonder toestemming van den landvoogd en de participanten der IJslandsche Compagnie te Kopenhagen, op straffe van confiscatie der waren; zijn octrooi liep echter geen gevaar. Voor dit privilege bedroeg de pacht 2000 rijksdaalders in specie, telkens 400 voor een periode van vier jaar. De sysselmannen en ambtenaren op IJsland kregen een wenk om zorg te dragen, dat de bevolking Trelund en zijn volk tegen een billijke vergoeding bij zijn bedrijf behulpzaam was, waar dit noodig mocht zijn³⁵⁾.

Jonas kon met dit resultaat tevreden zijn, dat nog werd vergroot door het privilege van 14 Augustus d.a.v., waarin hem speciaal de opkoop van rog op dezelfde voorwaarden werd toegestaan. Na vooruitbetaling van twee termijnen was het octrooi hem voor acht jaar verzekerd. De rechten der IJslandsche Compagnie mocht hij niet aantasten, maar tegen overtreders

³⁴⁾ Lias Loopende 1660, Nr. 4873, 22 Januari 1660. Res. Staten-Generaal, 26 Januari en 6 Februari 1660. Lias Denemarken, Nr. 5913, 6 Februari 1660.

³⁵⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 120. Lovsamling for Island, I, blz. 255—256. Magnús Ketilsson, Forordninger og aabne Breve, III, blz. 72—74. Afregninger, III, 148, J. 203 og L. 30 b, quitantie van 23 Augustus 1660.

van haar privileges was het hem vergund op te treden. Zoo hij een aandeel in de Compagnie kocht of de vergunning overnam van iemand, die op IJsland handel mocht drijven, dan was het zijn goed recht om daarvan zooveel mogelijk profijt te trekken³⁶⁾.

Wij komen hier in aanraking met de pijnlijke verhouding tusschen Christiaan IV en zijn IJslandsche Compagnie. Door den oorlog met Zweden was zij niet in staat geweest de vaart op IJsland naar behooren te onderhouden; in 1659 en 1660 had de handel zelfs stil gelegen, daar de koning de schepen voor den oorlog opeischte. Trellund had van die stagnatie gebruik gemaakt om vasten voet op IJsland te krijgen en uit de klachten der Compagnie bleek, dat hij een geduchte concurrent was geworden. Christiaan IV, die reeds lang over zijn kooplieden ontevreden was, besloot zich Trellunds ondernemingslust ten nutte te maken. De situatie was niet van humor ontbloot, als wij zien, hoe Jonas zich met een effen gezicht het privilege voor het aandoen van eenige IJslandsche havens liet schenken, waar hij heusch zonder toestemming ook wel zou zijn gekomen en ondertusschen reeds een vaste basis had gevonden. Zijn positie tegenover de IJslandsche Compagnie werd echter veel sterker, hoewel hij zijn vergunningen tegen een pacht van 200 rijksdaalders per jaar niet cadeau kreeg.

Van 's konings standpunt bezien, was de toegeeflijkheid van Christiaan IV tegenover Trellund begrijpelijk. Het waren dure jaren voor 's lands schatkist en alle bijzondere inkomsten waren welkom; vandaar de gretigheid van Christiaan IV om Trellund met dit privilege te begunstigen en later de toestemming tot het opkopen van nog eens extra te verkoopen. Hij wist, dat Trellund zijn handel dreef van Amsterdam uit en dit zou blijven doen, zoolang hij, buiten de Compagnie staande, niet in Kopenhagen behoefde te zetelen. Niettemin werd hem, zonder de voorwaarde van zijn handel van Kopenhagen uit te moeten drijven, in het vooruitzicht gesteld, dat hij zich door koop van een aandeel in de Compagnie nog uitgebreider relaties kon verschaffen. Wij mogen in deze transactie dus wel in de eerste plaats een streven van den koning zien om geld te krijgen, wat dank zij Trellunds begeerte naar een grooter afzetgebied gelukte.

Wij zullen er hier niet verder op ingaan, hoe Jonas zich meester trachtte te maken van een deel van den IJslandschen handel, maar ons beperken tot zijn walvischvangst. Uit het voorgaande is wel gebleken, dat deze visscherij niet het eenige en zeker niet het voornaamste motief van zijn streven was, maar wel het kwetsbare punt voor de IJslandsche Compagnie beteekende, daar zij sinds jaren van haar privilege weinig of geen gebruik

³⁶⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 120. Lovsamling for Island, I, blz. 256. Magnús Ketilsson, III, blz. 74.

26116816
had gemaakt. In zijn „Gründtlicher Bericht“, een soort apologie van zijn optreden, zeide Trellund later met ronde woorden:

„Dasz aber solches vermeintliche fundament von der compagnie nur bloss zum schein angeführet wird, da doch in der that einige unter ihnen ausz privat hasz dieses werck wieder mich treiben, ist unschwer daraus abzunehmen, dasz niemandt beweisen kan, dasz jemals seithero die compagnie so groszen schaden bey dem wallfischfang gelitten, einiges schiff alhir ausgerüstet und nacher Iszlandt geschicket worden, die fischerey und den rögenhandel alda zu suchen und fortzusetzen, davon diese statt einigen profit und nahrung hette haben mögen.“ En wat verder betoogde hij: „Belangendt den wallfischfang, hat zwar die compagnie für etzlichen jahren denselben angestellet, nachgehendts aber, alsz sie groszen schaden dabey gehabt, gäntzlich wieder cassiret und fahren lassen“²⁷⁾.

In Januari 1661 rustte hij inderdaad een walvischvaarder uit en wel 't Houte Wambus van schipper Pieter Jansen Houtewambus van Middellie. Als commandeur nam hij Andries Lourensz. van Amsterdam in dienst, die „tegens d'behoorlijcke ende ordinaris tijt hem uyt dese landen transporteren sal na Groenlant, IJslant ende alomme daeromtrent, soo den voornoemden Seigneur Trellont sal coomen te ordonneeren.“ Zijn gage bedroeg 20 st. voor ieder kwarteel zuiver traan, dat door Gods zegen zou worden verkregen, en f 120 voor „een pot wijns“. Wij hebben het aan het toeval te danken, dat er over deze reis iets meer bekend is geworden. De commandeur verklaarde nl. later op verzoek van Paulus Pelt, een oom van Trellunds vrouw, dat hij op IJslant uit het schip van commandeur Pieter Claesz., genaamd de Swarte Ruyter, 42 kwarteelen traan in 't Houte Wambus had overgenomen²⁸⁾.

Uit een andere acte valt te concludeeren, dat ook dit tweede schip door Trellund voor de walvischvangst onder IJslant was uitgerust en wel

²⁷⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 9. Gründtlicher bericht, warümb die mir allergnädigste gegönnete iszländische octroy, auff den rögenhandell und fischerey, mit recht nicht mag wieder cassiret werden. Zonder datum of jaar. Zie bijlage F.

²⁸⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2793, fol. 218, 28 Januari 1661. Het contract bevat enkele toevoegingen, waardoor het zich onderscheidt van de vrachtbrieven voor de Groenlandsvaart. „... zal zeylen na Groenlant/langs de custen van IJslant, Noorwegen/ende alomme daeromtrent op de visscherije van de walvisschen, omme aldaer in zee off oock in hoedanige plaetse off plaetsen, bayen off andersints te leggen, drijven, wenden, keeren, zeylen, verseylen, visschen, /laden ende herladen /, als den commandeur of comies van den bevrachter sal goet duncken“. Het tusschen // geplaatste is toegevoegd. — Nr. 2756, 14 Januari 1661. Mocht het contract over 1662 worden verlengd, dan beurde hij f 300.— voor „een pot wijns“. Een kwarteel traan werd gerekend op „twaelff steecan“. — Nr. 2761, 20 April 1662. De reis ging eerst naar Groenland.

met Marcus Mom, den zoon van den ons bekenden valkenhandelaar uit Rotterdam, Jan Marcusz. Mom, als commies aan boord. De Swarte Ruyter onder schipper Pieter Thomasz., beleefde nog een tweede avontuur op haar reis, dat een aardig kijkje geeft op de wisselvalligheden van het bedrijf. In Mei was het schip bij Hrísey, een eilandje in den Eyjafjord op Noord-IJsland aangekomen en later legde de harpoenier de verklaring af:

„dat sij getuygen tsedert deselve tijt tot den ses-en-twintichsten September daeraen, als wanneer sij vandaer weder vertrocken, seven walvisschen hebben helpen vangen, doch dat sijluyden maer ses walvisschen daervan becomen hebben, nadien als de sevende walvisch bijna doot was, de harpoen los gingh, ende haer volck vermits het hart weer die niet beroeyen conden, ende dienvolgende deselve moesten verlaten, hetwelck was omtrent te elff uyren in de nacht;

dan s'morgens dach geworden zijnde, [sij] vernamen dat deselve walvisch in Olefioert (Ólafsfjord) aen strant lagh, waeromme haerluyder coopman en commandeur, benefens eenich van haer volck aenstonts met vier sloepen derwaerts roeyde, maer wilden de ingesetenen deselve walvisch int geheel noch deel niet laten volgen; integendeel deelden dien ghelijck onder malcander ende consumeerden dezelve, ende dat niettegenstaende door het volck van hen getuygen de voorschreven walvisch met de lens wel tachtich à hondert steecken gegeven ende soo goet als gedoot was.”²⁹⁾

De spijtigheid van den harpoenier komt duidelijk aan den dag, maar bedenkt men, in hoe moeilijke omstandigheden de IJslandsche bevolking verkeerde, dan kan men zich levendig voorstellen, hoe groot de vreugde over een zoo onverwachte buitenkans was. Zoo maar een heelen walvisch 's morgens aan de kust te vinden, was een gave des hemels, die niet genoeg op waarde kon worden geschat; maar de onzen hadden het toekijken.

De avonturen van de Swarte Ruyter waren daarmede nog niet ten einde. Toen de schipper in het najaar in Groenefiort (Grundarfjord) lag om lading in te nemen, dwong een zware storm hem, tot behoud van schip en volk, den grooten mast te kappen. Hij was daarop genoodzaakt den winter op IJsland over te blijven; dat hij toen van de gelegenheid gebruik maakte om handel met de bevolking te drijven, sprak haast van zelf. Toen de schipper zich later verantwoorden moest voor het verlies van zijn mast, verklaarde hij na de ramp nog slechts 2½ kwarteel traan en een kwarteel vincken (kleine stukken spek) aan boord te hebben gehad; de rest van de lading bestond uit stokvisch e.a. Het grootste gedeelte van de vangst,

²⁹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2759, 30 December 1661.

20110316
42 kwarteelen traan, was trouwens in 't Houte Wambus overgeladen.⁴⁰⁾

Marcus Mom had een mooie vangst gedaan met zijn zes walvisschen. In Januari was hij in dienst van Jonas Trellund gekomen; daar hij op dat oogenblik in Engeland vertoefde, had zijn vader, Johan Marcusz., het contract gesloten, dat door Marcus in April was bekrachtigd. Als „opsiender over desselfs (i.e. Trellunds) goederen ende koopmanschappen ende verdere bedrijff” zou hij op de walvischvaart onder IJsland vertrekken. Zijn loon bedroeg 10 st. van ieder kwarteel traan. Ten strengste verbood Trellund hem direct of indirect, voor eigen rekening of die van anderen, handel te drijven. De harpoenier verklaarde ook, dat noch Mom noch de commandeur lading aan boord hadden gehad, behalve vischtuig voor de walvischvangst; zij hadden geen handel gedreven en de groote sloep slechts voor de visscherij gebruikt.

In het contract, dat Johan Mom met Trellund afsloot, kwam de volgende clausule voor: „heeft den gemelten Johan Mom aengenomen terstont na de teyckeningh deses, den gemelten Seigneur Trellont oprechtelijck ende ter goeder trouwen te sullen verclaeren de plaets, daer sijns oordeels de beste walvisscherije in IJsland is, ende waer de koockerije ende huysinge van den gemelten Seigneur Trellont gestelt behooren te werden”⁴¹⁾. Die geschikte plaats was blijkbaar Hrísey in den Eyjafjord, want volgens het Ballarárannáll waren er dien winter op dat eiland dertig Hollanders onder bevel van Marcus Mom in een huis, dat zij zelf hadden gebouwd.

Paulus Pelt, die, zooals wij later zullen zien, in nauwe relatie met Trellund stond, charterde in 1662 de Swarte Beer van reeder Adriaen Bras van Hoorn voor de walvischvangst onder IJsland. De reis vond een onfortuinlijk einde, want het schip verging bij Groenland. Het terrein dezer walvischvaarders strekte zich van de kust van Noorwegen en IJsland tot Groenland uit⁴²⁾. Nadien ontbreken gegevens betreffende de walvischvangst; de kooplieden bepaalden zich in de volgende jaren in hoofdzaak tot den handel.

In 1668 was Rotterdam het uitgangspunt van twee expedities, die de Noordkust van IJsland als basis voor hun visscherij kozen. Lens Harmensz., commandeur op het fluitschip de Stadt Rotterdam, kwam met Dirck Pietersz. van den Velde, commandeur op het fluitschip de Harder, overeen, dat zij samen hun geluk zouden beproeven en koers zetten achter IJsland

⁴⁰⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2761, 20 April 1662. Nr. 2768, 28 Januari 1664.

⁴¹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2756, 19 Januari 1661.

⁴²⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2760, 12 Januari 1662. De huur bedroeg f 2550.—. Nog een tweede walvischvaarder, de Schaepherder, verging in de Beerebaai op Spitsbergen. Nr. 2672, 13 September 1662.

om naar Kaap Noord (i.e. Kaap Horn), de Noordwestelijke punt van IJsland. Mochten zij elkaar uit het oog verliezen, dan was als plaats van samenkomst aangewezen Eyerfort (de Eyjafjord), tusschen Langanes en Kaap Horn in. Inderdaad dreef de mist hen uit elkaar. De Stadt Rotterdam bleef ter hoogte van den Eyjafjord kruisen, dreef af tot onder Grímsey, maar keerde terug naar het afgesproken punt. Van de Harder was niets te bekennen, zoodat de commandeur na een week besloot de reis voort te zetten volgens de overeengekomen route. Bij Noorderfort (den Norðurfjord) vingen zij hun eersten walvisch, binnen een week door een tweeden gevolgd; begin September maakten zij een derden buit. Daar zij sinds half Augustus niets meer van de Harder hadden gezien of gehoord, keerden zij naar het vaderland terug om aan hun reeders Johan Kerrebroeck en Jacob Noordthey verslag uit te brengen⁴³).

Nog een andere walvischvaarder, uitgerust door Abraham de Hartogh te Rotterdam, had succes ter hoogte van Kaap Horn. Het was de Mase van Dordrecht, die onder Aryen Claesz. als commandeur eveneens in Augustus onder IJsland vischte. Zonder avonturen verliep de reis echter niet blijkens het verslag van den commandeur, waaraan wij een beschrijving van de vangst ontleenen. Toen zij een baai ten Westen van Kaap Horn uitzielden, zagen zij eenige visschen,

„en onder anderen een vis, die achter bij 't schip quam en met zijn vinnen sloech, waerop de voorschreven commandeur met zijn sloup is affgefallen, en heeft de voorschreven visch geschooten, en zijn daernaë drie andere van haere sloupen mede gecomen en hebben haere harpoenen daer mede in geschooten en hebben doen zoodanich gelenst, dat de vis al bloet blies, wesende tegen den avont, sleepende de voorschreven visch met haer vier sloupen al in de wint zeewaerts, totdat het begon doncker te worden, als wanneer 't voorschreven haer schip een vuyr opsette en 't vuyr opgeseth hebbende, het nae de wal toe leyde, maer hebben nae die tijt 't schip niet meer gesien en de vis met haer deposanten tzeewaert loopende, bleven met haer 4 sloupen daeraen vast tot smorgens den 23 dito toe, als wanneer door 't affbreken van 3 lijnen 2 sloupen daeraf raeckten, en heeft doen den commandeur de lijnen van de andere 2 sloupen doen afcappen ofte affgecapt,

en 's morgens, moy dach wesende, hebben zij haer voorschreven schip niet gesien, waerom zij den anderen bedroeft aensagen, vermits zij wel 8 à 9 mijlen tzeewaert in waren, en hebben doen haer beste

⁴³) Rotterdam, Not. Zeger van der Brugge, Nr. 828, acte 169, 27 September 1668.

gedaen met zeylen en royen om lant te krijgen en doen zij omtrent de wal quaemen, zaegen zij een schip uyt de wint comen, daer zij tezaemen zeer over verblijft waren, maer wat dichtcr bij haer gecomen zijnde, oordeelden zij dat het lens was, en stack het bij met zijn groot marsseyl, maer weynich tijt daernae liep [het] weder in zee, en van haer aff, als wanneer zij tsaemen hebben geresolveert, dat yeder zijn lijff zoude zien te salveren, zoo best [hij] conde, en is Dingeman Aertszoon mette eerste sloup aen lant gecomen, den commandeur [met] de tweede sloup en d'andere twee daernae, en hebben haer 's nachts in de boerehutgens wat gedroocht en geslaapen,

en den 24 dito, 's morgens vrouch als wanneer het helder claer weder was, en [zij] dus verder in zee conden zien, hebben geen scheepen vernomen en alsoo het laet in 't jaer was, hebben goetgevonden met twee slouppen de bay in te roeyen en d'ander twee daerin laten blijven, om te zien off zij haer schip daer conden sien off vernemen, en omtrent 2 mijlen de bay in geroeyt zijnde, quaemen [zij] bij een cleyn dorpe, alwaer een jongen op ['t] strant ontmoetende, zeyde die, dat hij daechs te voren een schip bayewaert in hadt zien loopen, ende dat hij het dien morgen noch hadt gesien, en doen met die jongen eenich volck den berch opgegaen zijnde, hebben 't schip gesien, zoo verre men het bayewaert beoogen conde, en doen met een verrekijker 't schip in de bay naerder beoogende, sagen doen dat zij zeyl maeckten, en den berg affgecomen zijnde, zijn tsamen met d'voorschreven twee sloupen nae 't schip toegeroeyt en geseylt, en eyntelijck dat becomen hebbende, hebben gesien ende bevonden, dat het haer eygen schip was en zijn 't volck van die 2 sloupen doen tscheep gegaen, en hebben haer best gedaen om de bay uyt te komen ende tegen den avont zijn de andere 2 sloupen mede aen boort gecomen en hebben toen haer best gedaen om de bay uyt te laveren ende 't zee te raecken en zijn des nachts in zee geraeckt, eindigende etc."⁴⁴⁾

De walvischvaart, die zich allengs naar Groenland en Straat Davids verplaatste, ging naderhand IJsland voorbij. Toch volgde men nog lang de Noordkust; zoo voer bv. in 1686 de Mattheus onder commandeur Michiel Lens om den Noordwesthoek van IJsland⁴⁵⁾. In deze jaren werd het spek aan boord klein gesneden en later in de Republiek tot traan gekookt. De schepen deden IJsland dus niet meer aan voor het koken van de traan, al wil dit niet zeggen, dat de walvischvaarders niet op de heen- of terugreis een haven

⁴⁴⁾ Rotterdam, Not. Jacobus Delphius, Nr. 398, acte 136, 2 October 1668.

⁴⁵⁾ Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3827, 28 Augustus 1686.

binnenliepen, als zij hun bedrijf op de Noordkust van IJsland uitoefenden. Zoo gebeurde het b.v. in 1680, dat de sloepen van drie walvischvaarders, die bij Hrísey in den Eyjafjord lagen, een buis uit Zierikzee ontzetten, die op grond van smokkelhandel door den Deenschen koopman in Húsavík was opgebracht⁴⁶⁾.

De IJslandsche annalen weten te vertellen, dat de IJslander Jón Eggertsson in den zomer van 1683 zonder pas wegreisde met een Hollandschen Groenlandsvaarder, die Grímsey aandeed, en dat in 1685 het poolijs tusschen Groenland en IJsland de walvischvaarders zóó in het nauw bracht, dat zij hun schepen moesten verlaten en zich in de booten redden. Verscheidene Hollanders brachten toen den winter op Noord-IJsland en in de Oostfjorden door⁴⁷⁾. Ook in het begin van de 18de eeuw worden er nog Hollandsche walvischvaarders genoemd. Zoo had in 1705 een Fransche zeeroover bij Groenland twee of drie Hollandsche walvischvaarders genomen en een gedeelte van de bemanning in de IJslandsche Oostfjorden aan wal gezet, dat met Hollandsche koopvaarders naar het vaderland terugkeerde. In 1710 liep in Hafnarfjord een Hollandsch schip binnen, dat in het poolijs averij had opgelopen; het had 70 man aan boord. Vermoedelijk was het ook een walvischvaarder, al wordt het in het Fitja-annáll niet uitdrukkelijk vermeld. De bemanning herstelde het schip, kocht schapen en runderen van den landvoogd en zeilde weg⁴⁸⁾.

In de Westfjorden waren de Hollanders ook geen onbekende verschijning. In de Tálknfirðingasaga heet het, dat zij al vroeg in de 18de eeuw in den Tálknafjord kwamen. Zij gaven de geraamten der walvisschen aan de boeren, die van de ribben stallen voor hun schapen bouwden; het waren langgerekte stallen voor één rij beesten. De ribben werden nl. voor kaspanten gebruikt, zóó dat de uiteinden in twee evenwijdige muren rustten en het gebogen gedeelte het gewelf vormde, zoo dicht mogelijk tegen elkaar.

Zorgdrager, wiens Groenlandsche Visscherij in 1720 het licht zag, schreef ook uitvoerig over IJsland, waar hij geweest was. In 1699 liep hij een baai op de Noordkust, Goeswijck (Húsavík) genaamd, binnen. Het drijfijls had de visscherij bemoeilijkt; hoewel hij in verband met het geringe succes spoedig weer wilde vertrekken, liet hij zich door een Deenschen koopman overhalen om naar de warme bronnen te gaan kijken en begaf zich te paard met een gids op weg. Zijn beschrijving verraadt den walvischvaarder; de grootte der bronnen berekende hij naar die van een traanketel, kwarteel,

⁴⁶⁾ Annáll Magnúsar sýslumanns Magnússonar. — Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, 4 Februari 1681. Dit voorval wordt in het hoofdstuk over de kabeljauwvisscherij besproken.

⁴⁷⁾ Annáll Magnúsar. Hestsannáll, Valla-annáll, Fitja-annáll.

⁴⁸⁾ Þorsteinn Erlingsson, Sagnir Jakobs gamla. Reykjavík, 1933, blz. 116 e.v.

2015816
half kwartel en koksketel. Het water smaakte versch en zoet, wat zwavelachtig. In de directe omgeving der warme bronnen was het gras frisch groen. Wij zullen voor het verslag van zijn uitstapje Zorgdrager zelf aan het woord laten, al draagt het verhaal de sporen van de bewerking door Moubach⁴⁹⁾.

„Wat de voornoemde Springbron of zeldzaam opwellende Put aangaat, deeze als gezegt is, welde als bij ademhaaling, gelijk een Walvisch water blaast, en zulks op deeze volgende wijze, evenmatig alsof het door eenig werktuig wierd verricht; wanneer de ademhaaling of blaazing was geschied, viel het water omtrent 5 of 6 voeten diep beneden den rand en aldaar natuurlijk, doch sterk kookende, quam 't allenks in den tijd van ruim 200 tellens wederom opwellen tot op 2 voeten onder den rand, geevende alsdan een kleine barst of uitspatting, waarna het weder 1 of 1½ voet zakte en 't quam in den tijd van ongeveer 100 tellens wederom kookend opwellen tot op den rand; daar gekomen barste of blies het water uit de Bron 10 of 12 voeten hoog boven den rand en bleef dus in de hoogte staan, tot men ruim vijftig tellen kon; alsdan viel het weder inwaarts gelijk te voren. Deeze enkele ademhaaling of wateruitwerping geduurde in 't geheel eenen tijd van omtrent 400 tellens, geschiedende deese opwelling in zodanig een evenmatige order, dat men zonder eenig gevaar naa 't invallen op den kant van de Bron, uit harde steen bestaande, kon staan en 't kooken aanzien; dat anders zonder deeze evenmatige order niet geschieden kon; want aldus blaazende wierp de Bron in d'aangeweze tijt het water tot zodanig een hoogte met een dikke straal uit, waarvan aan alle zijden, kanten en boorden zeer veel heet water zich verspreidde, zulks men op den kant van de Bron zonder deeze gezegde evenmatige order ligtelijk zou overstort worden en zich konnen branden, vermits dit water ongemeen heet was.

Wij hadden een stuk Schaapevleesch mede genomen om alhier te laten gaar koken: wij wierpen er de helft van in deeze en d'andere helft in de verhaalde wijde Bron, beide aan een lang tou met een steen daaraan gebonden vastgemaakt; met ieder ademhaaling wierd dit vleesch telkens opgeworpen en viel echter wederom geduurig in

⁴⁹⁾ Zorgdrager, Groenlandsche Visscherij, I, cap. 7, blz. 36—39. Die intens groene kleur van het gras, onder invloed van de hooge temperatuur, is inderdaad telkens weer een verrassing, door de tegenstelling met het andere gras, dat zelfs op het welverzorgde tún (huiswei) naar onze begrippen nauwelijks groen is. — Een aardige beschrijving van IJsland in de 2de helft van de 18de eeuw vindt men in „De Walvischvangst met veele bijzonderheden daartoe betrekkelijk, met platen.” Te Amsterdam bij Petrus Conradi, te Harlingen bij Volkert van der Plaats, 1784 en 1785. III, cap. 1, blz. 1—18.

de Bron, dat wij dan op den rand staande, zagen leggen en koken; dus lieten wij 't negenmaal in d'ademhaaling opwerpen en weder neervallen om te koken. Vermits we gezegd hebben, dat ieder ademhaaling eenen tijd van 400 tellens van nooden hadde, zoo is dan 9 maal 400 / 3600 tellens, waar voor wij een half uur reekenden en in deezen tijd bevonden wij het vleesch van bequaame gaarte te zijn om te eeten, zijnde genoegzaam blank gekookt. Alzoo wij ten dien einde brood hadden mede genomen, deden we van dit gekookte vleesch onze maaltijd en dronken van 't Bronwater, als 't verkoelt was, eens rond. Om deeze vreemdigheid bewaarde Zorgdrager een stuk van 't zelve vleesch, nadat hij 't hard gedroogd had. Dus gegeten en gedronken hebbende, gingen ze naar een nabij gelegen Boerenhuis of hut, daar zij melk toe dronken en begaven zich verder wederom naar boord."

Met dit persoonlijk relaas van een walvischvaarder, die omstreeks 1700 IJsland bezocht, zullen wij dit hoofdstuk besluiten.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Vrachtvaart en Handel.

1602—1658.

„De geoctroyeerde negotianten op IJslant en Fero hebben voor gebruyck haer alle jaren te bedienen van een goet getal Nederlandsche fluytschepen om hare IJslandsche coopmanschappen van die eylanden in dit rijck ende oock wel directe naer Hollant te brengen”, schreef Jacob le Maire, onze resident te Kopenhagen 13 Maart 1677 aan de Staten van Holland. Het behoeft geen nader betoog, dat de Hollanders het niet lieten bij deze vrachtvaart in dienst van anderen, maar ook voor eigen rekening handel dreven, zoodra zij daartoe de kans schoon zagen. Iets nieuws was dit handelsverkeer niet; wij hebben in ons eerste hoofdstuk gezien, dat reeds in de 15de eeuw Hollandsche schepen naar IJsland voeren en met stokvisch en andere waren terugkeerden. In de 16de eeuw waren er eveneens Hollanders onder de vreemdelingen, die IJsland van het noodige voorzagen, maar eerst in de 17de eeuw zou de IJslandsche handel tot zijn grootste ontwikkeling komen.

Het gebrek aan schepen en ervaren zeelieden, waarmede de Deensche kooplieden nog lang zouden hebben te kampen, was de oorzaak, dat de vaart met buitenlandsche schepen moest worden onderhouden, zeer tegen den wil des konings, die telkens het gebruik van vreemde schepen verbood. Was het in de eerste periode van het handelsmonopolie voornamelijk Hamburg, dat in het tekort voorzag, later werd dit anders. Tot diep in de 17de eeuw waren het Hollandsche schepen, die in dienst van Deensche kooplieden naar IJsland voeren. Evenals dit bij de walvischvaart tot zelfstandige uitreedingen had geleid, zou het ook hier den stoot geven tot een opleving van het directe handelsverkeer van de Republiek met IJsland. Voor zoover na te gaan is, was deze handel voor onze kooplieden een nevenbedrijf, waaraan zij, als de omstandigheden gunstig waren, wel een plaatsje naast

de belangrijkere takken van hun negotie wilden inruimen. Vaak was de bloei van dit bedrijf afhankelijk van het persoonlijk initiatief van enkele reeders en verviel het, als hun belangstelling zich op ander gebied wierp. Dit neemt niet weg, dat later, in nauwen samenhang met de kabeljauwvisscherij, de trek naar het Noorden bleef bestaan; ja, het is zelfs bij de in dit hoofdstuk besproken handelsreizen niet altijd duidelijk, in hoeverre het eigenlijke doelwit handel of visscherij was.

Reeds in 1602, het eerste jaar van het handelsmonopolie, vinden wij twee Hollandsche schippers in de Sonttolregisters vermeld met IJsland als bestemming; in April voer Cornillis Banckersen van Alkmaar met een lading uit Malmö door de Sont, gevolgd door Cornelis Petterson van Huisduinen voor rekening van burgers uit Kopenhagen. Twee van de drie steden, die van Christiaan IV het privilege voor den handel op IJsland hadden ontvangen, huurden dus Hollandsche schepen. In de volgende jaren ontbreken de gegevens omtrent Hollandsche schippers naar IJsland, maar in de eerste periode van de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen komen zij herhaaldelijk voor¹⁾.

Zoo stевenden in 1619 drie schepen met goederen uit Kopenhagen door de Sont, met bestemming voor IJsland, nl. van Thirrack Simonsen van Stavoren, Louis Hermansen van Vlieland en Michel Jansen van Purmerend. Evenals in de bloeiperiode van onzen handel op IJsland, waren het voornamelijk de West-Friesche steden en de Waddeneilanden, die het grootste contingent van deze schippers leverden. De tonnenmaat nam allengs toe; in 1620 bracht Benne Bennesz. van Vlieland een lading van meer dan 100 last van Kopenhagen naar IJsland. Twee jaar later voeren op één dag vier Hollandsche schippers door de Sont op weg naar IJsland, nl. Douwe Mansen van Vlieland, Petter Simonsen van Enkhuizen, Hannis Thewisz. van Terschelling en Simon Ellertsz. van Opmeer. In 1623 waren het Reinierde Pittersen van Stavoren en Jansen Ritz van Molkwerum²⁾.

In 1628 treffen wij voor het eerst een specificatie van de lading aan. Toen Jan Albertsz. van Vlieland in Mei de Sont passeerde, had hij 22 last bier, brood en meel voor de IJslandsche Compagnie aan boord, de voornaamste waren, die Denemarken op IJsland invoerde. Cornelis Cornelisz.

¹⁾ Zie het hoofdstuk over het Deensche Handelsmonopolie, blz. 16—30. — Nina Ellinger—Bang, *Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund, 1497—1660*, Kopenhagen 1906.

²⁾ In de Sonttolregisters worden de schippers aldus vermeld met de toevoeging „med Borger gods laad under centum laster, will thill Island“, „ladt offver centum laster“ of „med Compagnies gods till Island“. In 1625 ontbreekt bij vijf schippers uit West-Friesche steden, die met een lading voor de Compagnie voeren, de aanduiding „till Island“, hoewel er volgens de Tabeller vijf de reis naar IJsland maakten. Ik geef de namen der schippers in de oorspronkelijke spelling der Sonttolregisters.

26110816
van Vlieland vervoerde ook mout, en Reinhold Barentsz. van Stavoren gort. In 1630 gingen er niet minder dan zeven Hollandsche schepen in dienst van de Deensche kooplieden naar IJsland. Behalve Pieter Simonsen van Enkhuizen, die in 1622 al een reis had gemaakt, waren het Thede Dawis, Ellert Lannarts en Dirck Ellertsz. van Vlieland, Cornelis Dawis van Terschelling en Jelle Amissen van Amsterdam. Een nieuwe verschijning was de convooier, die de reis meemaakte. Bastian Teenick van Vlissingen zou nl. de schepen van de IJslandsche Compagnie tot IJsland toe vergezellen. Was het te verwonderen, dat de Hollandsche schippers weinig eerbied hadden voor het gezag van een compagnie, in wier dienst zij stonden en als vrachtvaarders en als convooiers?

Jacob Segersz. van Workum, die in 1631 naar IJsland ging, had behalve meel ook Spaansch zout, mede, brandewijn en kramerijen aan boord. Van Jan Sivertsen van Vlieland vermeldt het Sonttolregister, dat hij voor Huswijck (Húsavík) was bevracht, terwijl Simon Ellertsz. van Opmeer naar Oreback (Eyrarbakki) ging. De laatste maakte in 1633 zijn derde reis voor de IJslandsche Compagnie; in dat jaar voeren nog drie schippers van Kopenhagen naar IJsland, nl. Jan Berentzen van Vlieland, Jan Backer van Wemmeligh (Wemeldinge?) en Erich Theissen van Harlingen, die behalve levensmiddelen ook ijzer en koperen ketels aan boord had. Nog tweemaal ging Erich Theissen naar IJsland, in 1637 met zout en in 1638 met ijzer en laken naast de gewone producten. Sindsdien zijn er tot 1661 toe geen Hollandsche schippers meer op hun reis naar IJsland, in dienst van de IJslandsche Compagnie, in de Sonttolregisters opgeteekend.

Deze opsomming mocht niet ontbreken, omdat hieruit de handelwijze van de Deensche kooplieden aan den dag treedt, die telkens aanleiding tot wrijving zou geven. De schippers, die in hun dienst naar IJsland voeren, leerden de aan dien handel verbonden voordeelen maar al te vlug kennen en aarzelden niet om de verworven kennis ten eigen bate aan te wenden. Van dat standpunt beschouwd zou de titel van dit hoofdstuk ook kortweg „Smokkelhandel” kunnen luiden, maar dan vielen de schepen, die voor Deensche rekening in de Republiek werden bevracht, er buiten en de grens tusschen deze en de zgn. smokkelschepen is niet altijd scherp te trekken. Voor den schipper kwam het er niet zoo op aan, of hij voor een Deenschen, dan wel voor een Hollandschen koopman voer. In slechte jaren pakte men aan, wat geboden werd; in goede jaren stelde men zich in dienst van den meestbiedende. Hoe dit proces verliep, zullen wij thans nagaan.

Omstreeks 1630 moet de smokkelhandel al zóó'n omvang hebben gehad, dat de IJslandsche Compagnie bij Christiaan IV over de Hollanders klaagde. Het gevolg was de bekende missive van den koning, d.d. 28 December

1631³⁾), waarin hij in één adem zijn grieven over onze valkenvangers, walvischvaarders en kooplieden opsomde. De laatsten hadden handel gedreven in de havens van IJsland en daarmede inbreuk gemaakt op het privilege van de Compagnie. Hoe de Staten-Generaal op deze missive antwoordden, hebben wij reeds gezien⁴⁾. Over den handel werd in den brief aan den koning niet gerept.

Het was geen toeval, dat de eerste berichten over den handel der Hollanders op IJsland uit deze jaren stammen. De voorziening door de Compagnie liet te wenschen over en dit werkte den smokkelhandel in de hand. De IJslanders klaagden over gebrek aan de noodzakelijkste waren; kwamen de schepen der Compagnie laat of in het geheel niet, dan ontbrak het hun aan meel, zout en vischtuig. De bevolking had de keus tusschen gebrek lijden of gestraft worden wegens handel met vreemdelingen. Was het zoo vreemd, dat zij hulp bij de buitenlanders zocht, die vaak IJslandsche producten in ruil aannamen, welke de Deensche koopman had afgekeurd?⁵⁾

Het Ballarárannáll verhaalt, dat er in 1607 een Deensch schip bij Búðir verging en er sindsdien nooit meer één was gekomen. Wel had er in den zomer van 1632 een Hollandsch schip gelegen, onder een IJslandschen schipper, Halldór Þórðarson, die in de Republiek was getrouwd. Daaruit blijkt, dat de IJslandsche Compagnie zelf de IJslanders in de armen der vreemdelingen dreef door haar ongeregelde vaart. Niettemin herhaalde zij in Februari 1635 haar klachten over de Hollandsche smokkelaars in veel scherper vorm.

Haar request aan Christiaan IV begon met er op te wijzen, dat de missive van den koning aan de Staten-Generaal van December 1631 weinig resultaat had gehad. De Engelschen, die tegelijkertijd een vermaning hadden gekregen, hadden zich tenminste nog eenigszins aan het Deensche protest gestoord, maar de Hollanders waren nog veel brutaler geworden. Niet alleen de walvischvangst hadden zij onder IJsland uitgeoefend, maar in 1634 zelfs openlijk handel gedreven; heele scheepsladingen droge visch hadden zij opgekocht en de bevolking tot smokkelhandel verleid in strijd met de privileges. En wat het ergste was, zij hadden laten verluiden, dat zij in het voorjaar met zóó'n groote macht terug zouden komen, dat zij wel eens zouden willen zien, wie het hun zou verbieden op IJsland handel te drijven!⁶⁾

De Compagnie te Kopenhagen deed een ernstig beroep op den koning om nogmaals bij den Stadhouder en de Staten van Holland er op aan te

³⁾ Zie bijlage A.

⁴⁾ Zie blz. 43 en 57—58.

⁵⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 617—622.

⁶⁾ D. Kanc., Indlæg till Registre og Tegnelser, samt henlagte Sager, 1583—1648. Island, Færøerne og Grønland, Litt. G. Voor den Deenschen tekst van het bezwaarschrift, zie bijlage C.

26110816

dringen, dat zij hun onderdanen de vaart op IJsland zouden verbieden; tevens moest hij een oorlogsschip naar IJsland zenden om paal en perk aan het optreden van de Hollanders te stellen. De IJslandsche Compagnie was zich haar zwakke positie wel bewust en onder de Deensche kooplieden heerschte groote angst; anders had men zich te Kopenhagen niet zoo ongerust gemaakt over het dreigement van de Hollanders. In de Republiek had men vast en zeker gelachen, als men had geweten, tot welk een paniekstemming deze overmoedige woorden hadden geleid. Van alle franje ontdaan was het niets dan grootspraak na een min of meer geslaagde smokkelcampagne. Het typeert echter wel het ontoereikende gezag van de Compagnie, dat de Hollanders zich zóó sterk op hun handel lieten voorstaan. Zij traden met des te grooter zekerheid op, dank zij de welwillende houding der lagere IJslandsche ambtenaren, die maar al te goed wisten, dat in de practijk de overtreding van het handelsverbod grooter voordeelen bood dan de naleving.

De IJslandsche Compagnie had nog een grief tegen de Hollanders, die zij in haar request tot uiting bracht, nl. dat de markt in de Republiek voor haar IJslandsche waren door den smokkelhandel werd bedorven. Dit was inderdaad juist; Amsterdam b.v. profiteerde van de directe verbinding met IJsland. Een notarieele acte uit Rotterdam van 23 October 1634 stelt dit duidelijk in het licht. Op verzoek van Leendert Steur, koekbakker te Amsterdam, verklaart Hendrick Corstiaensz. van der Knap, dat hij getuige is geweest van de volgende transactie met 1200 paar IJslandsche kousen: Steur heeft in de herberg „het Goude Laecken” te Rotterdam deze partij geleverd aan twee wantsnijders, Herculis Jansz. en Cornelis Bruynsz., tegen den prijs, die voor het nieuwe goed, dat omstreeks de Amsterdamsche kermis van IJsland kwam, zou worden betaald⁷⁾. De Deensche kooplieden, wier waren den omweg over Kopenhagen moesten maken, voelden zich door deze concurrentie ernstig benadeeld.

Christiaan IV liet er geen gras over groeien en richtte weldra een missive tot de Staten-Generaal, die Jacob Sebastiaensz. Coel in April overbracht⁸⁾. De koning herinnerde aan zijn klachten van 1631 en protesteerde nogmaals tegen den smokkelhandel op IJsland; zelfs beschuldigde hij een ingezetene van de Republiek met name, en wel Elias Trip te Amsterdam, die op IJsland een lading visch en andere waren zou hebben gehaald. De Staten-Generaal stelden de missive in handen van Holland en daarbij bleef het. Coel zelf diende te Amsterdam een klacht in tegen schipper Sicke Wijbrants van Molkwerum, die op IJsland handel zou hebben gedreven, en

⁷⁾ Rotterdam, Not. Gerrit van der Hout, Nr. 287, acte 110, 23 October 1634.

⁸⁾ Over Coel, zie ook blz. 61—65.

tegen zijn reeders Elias Trip en Barent Isbrantsz. Halffhoorn, havenmeester. De eerste ontkende aan deze uitreeding eenig aandeel te hebben gehad en de tweede nam de beschuldiging voor kennisgeving aan⁹⁾.

Met zijn request aan de Staten-Generaal had Coel evenmin succes; in Mei herhaalde hij zijn verzoek, in Juli nogmaals. Pas in December kwam er beweging in de Staten van Holland, die Amsterdam, „als de meeste kennisse hebbende van de voorschreven gelegentheydt”, aanwezen om den koning van repliek te dienen. Tegelijkertijd schreven de Staten-Generaal aan Christiaan IV over het onderzoek tegen Elias Trip, dat geen bewijzen van inbreuk op de privileges der IJslandsche Compagnie had opgeleverd¹⁰⁾. Noch op het gebied van de walvischvaart noch op dat van den handel kon Coel op eenig resultaat van zijn bemoeiingen bogen.

Gedurende de volgende jaren ontbreken de gegevens over schepen, die direct uit de Republiek naar IJsland voeren; maar dat wil niet zeggen, dat er geen vaart zou zijn geweest. Philips Pelt, dien wij reeds bij de walvischvaart leerden kennen, verhandelde in 1637 IJslandsche visch, waarvan echter niet blijkt, of hij de partij direct uit IJsland of via Kopenhagen had ontvangen. Ook van de IJslandsche kousen, die hij in 1643 als bergloon uit het verongelukte schip van Jan Knol kreeg toegewezen, is dit niet uit te maken¹¹⁾.

Wij komen nu in de jaren 1644—1645, toen het voor de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen uiterst moeilijk was om de vaart op IJsland gaande te houden, aangezien de koning de schepen voor den oorlog tegen Zweden opeischte. Onze resident, Carel van Cracau, schreef uit Helsingör, dat „de IJslandsche Compagnie tot Coppenhagen is geobligeert met 15 wel gemonteerde scheepen Zijne Majesteyt in tijde van noodt bij te springen, sijnde haer aengeseyt deselve gereet te houden”; niet zonder leedvermaak voegde hij er later aan toe, dat er van deze schepen „maer 8 of 9 bequaem ten oorloge” waren. Christiaan IV had in 1645 evenmin succes, daar het hem aan goed zeevolk en officieren ontbrak en hij boeren voor zijn vloot moest requireeren¹²⁾. Toen de vrede te Brömsebro geteekend was en de

⁹⁾ Lias Denemarken, Nr. 5903, dat. 16 Februari, rec. 3 April 1635. Res. Staten-Generaal, 3 April 1635. Res. Staten van Holland, 4 April 1635. Amsterdam, Not. Jan Warnaerts, Nr. 670, X. 3, 24 April 1635.

¹⁰⁾ Res. Staten-Generaal, 5 Mei, 2 en 19 Juli, 1 Augustus, 30 November en 11 December 1635. Res. Staten van Holland, 8 Mei, 11 Juli en 6 December 1635. Lias Denemarken, Nr. 5903, 11 December 1635.

¹¹⁾ Zie blz. 60—61 en 65. Amsterdam, Recht. Arch. Nr. 2063, Fol. 172 v°.—174, 25 October 1637. — Amsterdam, Not. Jacob van Zwieten, Nr. 872, fol. 163, 27 April 1643.

¹²⁾ Lias Denemarken, Nr. 5906, dat. 23 April, rec. 17 Mei 1644; dat. 4, rec. 20 Juni 1644. Nr. 5907, dat. 18 Maart, rec. 10 April 1645.

26110816
schepen naar IJsland konden uitvaren, was het te laat in het jaar, zoodat stormen de vaart bemoeiijkten.

Onder deze omstandigheden was IJsland van allen invoer verstoken. Toen er in het voorjaar van 1644 twee Hollandsche schepen in Hafnarfjord kwamen om handel te drijven, pleegde de voogd op Bessastaðir, als plaatsvervanger van den landvoogd, met de IJslandsche ambtenaren overleg, of in dít geval de handel met buitenlanders kon worden toegestaan. Tenslotte besloot hij het verbod te handhaven, waarop de schepen naar Snæfellsnes zeilden en daar goede zaken maakten. De voogd trachtte op het Alþingi een categorische uitspraak uit te lokken, of de IJslanders, die met de Hollanders hadden gehandeld, moesten worden gestraft. De vergadering beschouwde den toestand echter als abnormaal en achtte het koopen van altaarwijn voor de kerken en lijnen voor de visscherij onder deze omstandigheden geoorloofd; het kwam dus niet tot een vonnis. Op IJsland haalde men de vreemdelingen in als redders in den nood, nu de Deensche schepen niet kwamen¹³⁾.

Hetzelfde gold voor 1645, toen er reeds vroeg in het jaar Hollandsche schepen naar IJsland kwamen om te handelen en de Deensche eerst in den herfst arriveerden. Volgens de IJslandsche annalen kwam er één Hollander in den Breiðafjord en een ander voor Bátsandar onder bevel van een IJslandschen koopman uit de Westfjorden, Einar Þórðarson. In dit jaar voer ook de Waterhont naar IJsland, waarmede Johan Marcusz. Mom uit Rotterdam de reis maakte. Volgens het oorspronkelijke contract trad Pieter Dirck Waterhont van Zaandam als schipper op en waren Adriaen Pouwelsz. en Gerrit Hendricx Nieuwenhoven, kooplieden te Rotterdam, de bevrachters. Blijkbaar nam later Cornelis Starreman het commando over, want hij wordt als schipper genoemd in de attestatie van 1657 over deze reis. Daar hij bij den Snæfellsjökull en in Grundarfjord geweest is, is de Waterhont waarschijnlijk het schip, dat in het Ballarárannáll wordt vermeld¹⁴⁾.

Uit Amsterdam zijn twee uitreedingen bekend; François van der Linde, koopman aldaar, bevrachtte de Engel Gabriël van Cornelis van Santen uit Bergen in Noorwegen naar IJsland of de Færøer. Bovendien charterde een Deensch koopman, Jan Nielsen van Kopenhagen, die tijdelijk te Amsterdam vertoefde, de Jonge Prins van Denemarken van Jacob Cornelisz. Jeppe van Vlieland voor een reis naar IJsland¹⁵⁾. Hier zien wij dus de concurrenten broederlijk naast elkaar in de Republiek hun zaken behartigen.

¹³⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 623—625.

¹⁴⁾ Ballarárannáll, Fitja-annáll. — Rotterdam, Not. Arend van der Graaf, Nr. 333, fol. 243, 21 April 1645. Voor de reis van Mom, zie blz. 44.

¹⁵⁾ Amsterdam, Not. Pieter Capoen, Nr. 1588, 22 April en 3 Juni 1645.

Hoewel de IJslandsche Compagnie door het niet nakomen van haar verplichtingen, zij het dan ook door samenloop van omstandigheden buiten haar schuld, feitelijk het recht van protesteeren verbeurd had, beklagde zij zich opnieuw bij den koning over het optreden der Hollanders. Christiaan IV schreef in Januari 1646 aan zijn resident te 's Gravenhage, Martin Tancke, met de opdracht bij de Staten-Generaal tegen den smokkelhandel op IJsland te protesteeren. Dezen Deenschen vertegenwoordiger hebben wij reeds leeren kennen bij de bespreking van zijn privilege voor de zalmvisserij, dat hij in samenwerking met Johan Marcusz. Mom winstgevend trachtte te maken¹⁶). Veel succes had hij met zijn protest niet, want een jaar later diende hij een memorie in, „raeckende het commercium van de Deenemarcksche IJslandtsche Compagnie“. De Staten-Generaal noodigden hem uit zijn bezwaren persoonlijk toe te lichten. Kort daarop vertrok Tancke naar Denemarken, na een tweede memorie te hebben overhandigd, waarin hij klaagde over „etzliche eigennützige Schiffer aus Holland und Friesland“, die hun lorren-draaijerij op IJsland en de Færøer bedreven. Het kwaad had zóó'n omvang aangenomen, dat de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen er ernstig onder had te lijden; haar schepen keerden leeg of met een halve lading van IJsland terug, daar de Hollanders de waren hadden opgekocht. De Staten-Generaal namen de zaak nogal laconiek op, wenschten den resident een goede reis en „wat belanckt den verderen inhoud van het voors. memoriael, daerop sal t'sijner tijt gelet worden naer behooren“, m.a.w. de memorie bleef in portefeuille¹⁷).

Na den dood van Christiaan IV volgde Peter Christian Roch Tancke op als resident te 's Gravenhage. Op zijn beurt kreeg hij de belangen van de IJslandsche Compagnie te verdedigen; zijn memorie van 1 September 1648 vond geen beter onthaal. De Staten-Generaal verwezen hem naar Amsterdam, waar de regeering, na informaties bij de Noordsche Compagnie te hebben ingewonnen, hem ten antwoord gaf, dat er van handel op IJsland door ingezetenen van de Republiek niets bekend was¹⁸). Roch nam geen genoegen met dit besluit en toonde in zijn tweede memorie over betere inlichtingen te beschikken dan de heeren te Amsterdam. Hij sprak daarin van reizen van Jan Pietersz. van Zaandam, van Karsten Jansen of Groote Karsten en Cornelis Karsteson naar IJsland, van schepen, die op de Færøer waren geweest, enz. Roch had het bij het rechte einde. Een contract van Februari 1648

¹⁶) Island og Færøer. Suppl. 2, Nr. 2, 7 Januari 1646. Voor Tancke en Mom, zie blz. 45—48.

¹⁷) Res. Staten-Generaal, 9 April en 23 Mei 1647. Lias Denemarken, Nr. 5908, 10 April en 23 Mei 1647.

¹⁸) Lias Denemarken, Nr. 5908, 1 September 1648. Res. Staten-Generaal, 1 September 1648. Amsterdam, Arch. Burg. Port. 8, 1 September 1648. Lias Loopende 1648 II, Nr. 4838, dat. 10, rec. 15 September 1648. Res. Staten-Generaal, 15 September 1648.

2616816

stelt hem in het gelijk; Hugo Davelaer, koopman te Amsterdam, had de Fesant van schipper Jan Pietersz. Geel van Zaandam voor een reis naar IJsland, de Færøer en alle „vrije en onvrije plaatsen” om de Noord gecharterd¹⁹⁾.

Veel bereikte de resident echter niet. Hoezeer hij op een resolutie aandrong, waarbij de Staten-Generaal de vaart op IJsland verboden, de zaak bleef slepen. De Staten van Holland verzochten Roch in November om een uiteenzetting van de redenen, waarom Denemarken de vaart verboden wenschte te zien; daarmede ging ook dit protest van Deensche zijde den doofpot in²⁰⁾. Verscherping van het handelsverbod op IJsland zelf had evenmin resultaat gehad; de smokkelhandel bracht voor beide partijen te veel voordeelen mede, om zich aan de Compagnie te storen, die toch haar verbodsbepalingen geen kracht kon bijzetten²¹⁾.

Uit het jaar 1649 is ons een bevrachtingscontract uit Rotterdam bekend, dat echter om onbekende redenen den zelfden dag werd geannuleerd en gewijzigd in een reis naar Schotland. Louis Jacobsz. Vermande charterde 't Fortuyn van Jan Hendricx voor een reis naar IJsland, waar de lading moest worden verhandeld. Vermande had een vischhandel; waarschijnlijk was het doel van de reis dus het opkopen van visch²²⁾. Blijkens de IJslandsche annalen zijn er in de volgende jaren wel Hollanders op IJsland geweest, maar de gegevens hier te lande ontbreken. In 1652 kwamen zij in den Breiðafjörð, op de Elliðaeyjar en op Flatey. Eén der schepen verging later of werd door de Engelschen in den grond geschoten; want het hout ervan dreef aan en Engelschen verkochten de zeilen. In 1653 kwamen er Hollandsche schepen in het Zuiden en Oosten van IJsland; maar in 1655, na den Engelschen oorlog, nam hun aantal zóó toe, dat de IJslandsche Compagnie haar kooplieden voor Hafnarfjörð opdracht gaf de smokkelaars op te pakken. Volgens sommige berichten werden er twee, volgens andere drie smokkelschepen ter hoogte van den Snæfellsjökull opgebracht, terwijl een vierde wist te ontsnappen²³⁾.

¹⁹⁾ Lias Denemarken, Nr. 5908, 23 September 1648. Res. Staten-Generaal, 23 September 1648. Amsterdam, Not. Pieter Capoen, Nr. 1589, fol. 153, 17 Februari 1648.

²⁰⁾ Res. Staten-Generaal, 8 en 15 October en 18 November 1648. Res. Staten van Holland, 19 November 1648.

²¹⁾ Seilu-annáll en Vallholtsannáll, 1646.

²²⁾ Rotterdam, Not. Vitus Mustelius, Nr. 501, blz. 106, 19 Maart 1649. — Het Fitja-annáll vermeldt in dit jaar nog een Hollandsch schip, dat onder een Deenschen kapitein in Eyrarbakki kwam om gedroogde visch op te kopen. De kapitein gaf voor in opdracht van de IJslandsche Compagnie te handelen, maar de voogd op Bessastaðir legde beslag op het schip, waarop de Deen zijn Hollandsche bemanning in den steek liet.

²³⁾ Ballarárannáll; Fitja-annáll; Annáll Magnúsar, Fitja-annáll, Seilu-annáll en Vallholtsannáll.

Van één van deze schepen is ons, dank zij den diplomatieken nasleep, meer bekend. In Maart 1655 sloot te Rotterdam Bastiaen Starreman als bevrachter een overeenkomst betreffende een reis naar IJsland van Abrahams Offerhande, groot 80 last, met den schipper Jan Reyersz. van Krimpen. Het contract luidde als volgt:

„omme alsdan bij de eerste gelegentheyт van weder en wint van deser stede te zeylen naer Schotland, Ierlant, Hitland (Shetlands-eilanden), Phero (Færøer), IJsland ofte diergelijcke andere vrije plaetsen om de Noordt, tot believen van den voorsegden bevrachter, die zelfs met den voorsegden schepe de voorsegde voyagie zal doen,

alwaer denselven bevrachter met den voorsegden schepe zal mogen visschen, handelen, negotieren, zeylen, drijven, leggen, lossen en laden naer 't goedduncken van den voorsegden bevrachter; ende zijn bevrachters visscherie, negotie off handelen voltrocken ende 't schip de ladinge becomen hebbende, zal alsdan metter voorsegde geladen schepe mogen zeylen op alle bequame vrije plaetsen, daer den bevrachter 't geraten vinden zall, mits . . .”²⁴⁾.

Deze overeenkomst is een mooi voorbeeld van de wijze, waarop een dergelijke reis werd opgezet. De uitrusting gold voor handel en visscherij, wat het voordeeligste mocht zijn. Het geheele Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan kwam voor de werkzaamheden in aanmerking. In latere contracten is de opsomming van de route vaak niet zoo volledig en moeten wij ons met den algemeenen term „om de Noord” tevreden stellen. Mocht men in de Republiek dit gebied al als „vrije plaatsen” beschouwen, de IJslandsche Compagnie dacht er anders over en Abrahams Offerhande viel als slachtoffer.

De confiscatie, die na de eerste week van Mei plaats moet hebben gehad, lokte een protest van de reeders uit, die in Augustus een request bij de Staten-Generaal indienden. Dit werd, vergezeld van een brief van Rotterdam, aan onzen resident te Kopenhagen, Frederik de Vries, toegezonden met verzoek om aan te dringen op opheffing van het beslag. De Staten-Generaal schreven tegelijkertijd aan Frederik III, dat de sysselman in het district van Stapi, waar het schip op de reede had gelegen, zelf aan boord was geweest en geen bezwaren tegen de visscherij had gemaakt. Hij had zelfs zijn eigen jol ter beschikking gesteld, „ende oversulcx, alhoewel bij den voors. schipper niets anders en is gedaen, als volgens het vrije recht van in de ruyme zee te visschen, sonder dat yemant ter werelt contrarie soude connen sustineren, echter mede geschiet was”, dat een Deensch schip op Abrahams

²⁴⁾ Rotterdam, Not. Vitus Mustellius, Nr. 506, acte 149, 25 Maart 1655.

2610816
Offerhande beslag had gelegd en de lading in Kopenhagen verbeurd was verklaard²⁵⁾.

Spoedig resultaat had onze resident niet, want in October schreef hij de missive aan den kanselier te hebben overhandigd, ten einde de zaak bij den koning te bepleiten. In Rotterdam werden de reeders ongeduldig en dienden een tweede request in, dat denzelfden weg volgde. Teekenender voor het gebeurde op IJsland dan deze officieele stukken, was de verklaring door den bevrachter afgelegd, waaruit wij nog enkele bijzonderheden omtrent deze onfortuinlijke reis vernemen. In deze attestatie werd de nadruk gelegd op de uitrusting van Abrahams Offerhande als visschersvaartuig, met vischtuig, 28 last zout, lijnen en hoeken. Voor Stapi gekomen, werden bevrachter en schipper bij den sysselman, Matthijs Gommers, ontboden om hem over het doel van hun komst in te lichten. Zij vroegen den IJslander vergunning om nog enkele jollen voor zich te mogen laten visschen, hetgeen hij toestond; in droge visch en andere waren mocht de bevrachter echter niet handelen. Tot dusverre is de gang van zaken duidelijk; de scheiding tusschen handel en visscherij stond en viel met het verschil tusschen „droge” en „natte” visch. De eerste was handelswaar en viel dus onder het privilege van de IJslandsche Compagnie; de laatste behoorde tot de visscherij. Maar nu komt het karakteristieke van het verkeer der IJslanders met de vreemdelingen.

De attestatie vervolgt nl.: „maer wel dat hij deposant (Starreman) kousen en wanten vermochte te negotieren, seggende (de sysselman), dat 'tselfe de Compagnie niet en rochte; affirmeert hij deposant mede, dat hij tot de voorschreven visscherie ende omme de visschers in zee te contenteren, ses kleyne oxhoofden brandewijnen, vijf ijsere potten en twee rollen tabacq in 't voorschreve schip heeft medegenomen.”²⁶⁾. Mochten deze waren hier al bedoeld zijn als betaling voor geboden hulp bij de visscherij, men wist dan toch wel heel goed, wat de IJslanders graag van de buitenlanders aannamen. Van belooning voor diensten, bewezen bij het verkrijgen van natte visch, naar ruilobject bij het opkopen van droge visch, was maar één stap. Tabak en brandewijn kon iedere schipper voor eigen gebruik aan boord hebben, maar ijzeren potten scheepte men toch zeker met een bepaalde bedoeling in.

De reeders gaven den moed niet op en dienden in December een derde request bij de Staten-Generaal in, dat aan de zorg der buitengewone gezanten

²⁵⁾ Res. Staten-Generaal, 16 Augustus 1655. Lias Denemarken, Nr. 5910, 16 Augustus 1655. Reeders waren Michiel Viruly, Pieter Jansz. Lagendaal, Hubrecht van de Wetering e.a.

²⁶⁾ Lias Denemarken, Nr. 5910, dat. 30 October, rec. 11 November 1655. — Res. Staten-Generaal, 16 November 1655. Lias Denemarken, Nr. 5910, 16 November 1655. — Rotterdam, Not. Vitus Mustelius, Nr. 506, fol. 682, 24 November 1655.

naar Denemarken werd toevertrouwd. Veel heil was er van den koning echter niet te verwachten; uit zijn missive aan de Staten-Generaal blijkt, dat hij met de confiscatie van Abrahams Offerhande een voorbeeld wilde stellen, nu de protesten van Roch in 1648 niet preventief hadden gewerkt. „Desselfs ingehadde ladingh geeft claerlijck aen den dach, dat het niet weyniger trafiquerens als visschens halven aldaer gecomen is,” zooals het in de letterlijk uit het Duitsch vertaalde missive heet, die in Februari 1656 in de vergadering kwam. Noch vreemde, noch Deensche onderdanen mochten op IJsland handel drijven en visschen, sinds de IJslandsche Compagnie het monopolie bezat²⁷⁾.

De schipper besloot zelf naar Denemarken te gaan om het schip vrij te maken. Slaagde hij daarin, dan waren de onkosten voor de reeders; werd alleen de lading vrijgegeven, dan droegen de bevrachters de kosten van de confiscatie. Onze resident, Frederik de Vries, koesterde weinig hoop op een gunstig resultaat; eerlijk voegde hij er in zijn missive uit Helsingör van Januari 1656 aan toe: „sulcx ick geene apparentie sie van redres, alsoo de geïnteresseerdens, die hier sijn geweest, van 't vonnisse bij de Admiraliteyt geweest, hebben geappelleert (recht tegen mijn advis), hebbende noch daerenboven een goede quantiteyt coussens en andere stoffen tegen brandewijn in IJsland voors. verhandelt, ende in haer schip gebracht, 't gunt sij in de requeste aen Uwe Hoog Mogende verswijgen; daer noch bij comt, dat selve in haer certepartije hebben gestelt om in IJsland te handelen, die ick gesien hebbe en bij mij gehad; doch alsoo de kennisse daarvan henluyden naedeligh was ende van onwaerheyt soude convinceren, hebben 'tselve niemand ter wereld geopenbaert.” De beslissende stap naar den smokkelhandel was dus reeds vóór de uitreis gedaan. Succes hebben de pogingen tot opheffing van het beslag niet gehad, al nam het buitengewone gezantschap onder Van Beuningen in 1656 het verzoek nog op in zijn programma²⁸⁾.

Abrahams Offerhande was niet het eenige schip geweest, dat in April 1655 uit de Maas naar IJsland koers had gezet. In het najaar legden twee opvarenden van de Jonge Monnick een verklaring af over een reis naar IJsland, die evenmin gelukkig verliep. Juist aan het feit, dat het schip averij kreeg, hebben wij te danken, dat er over de lading iets bekend werd. Jacob Panzer en Joachim Oudaen, kooplieden te Rotterdam, hadden de Jonge

²⁷⁾ Res. Staten-Generaal, 22 December 1655. — Lias Denemarken, Nr. 5910, dat. 22 October 1655, rec. 4 Februari 1656. Res. Staten-Generaal, 4 Februari 1656.

²⁸⁾ Rotterdam, Not. Vitus Mustelius, Nr. 506, fol. 695, 29 December 1655. Lias Denemarken, Nr. 5910, 1 Januari 1656. — T. K. U. A. Nederlandene. A. II. 23. Akter og Dokumenter vedrørende Beslaglæggelse af dansk-norske og nederlandske Skibe, 1690—1697. Stuk zonder datum of jaar; het moet van 1656 zijn, zie Blok, Geschiedenis van het Nederlandsche Volk, V, blz. 119.

20110816
Monnick naar IJsland bevracht. Ter hoogte van Schotland sloeg het schip lek, waardoor de lading waterschade kreeg. Jacob van Vlieden, die als koopman medevoer, had de reis niet voortgezet, maar de verongelukte goederen met groot verlies te Bergen in Noorwegen van de hand gedaan. De tabak was verrot, de ijzeren potten en staven verroest, het meel bedorven en het zout gesmolten. De schipper, Willem Bastiaens de Man, voer dus zuiver en alleen met handelsdoeleinden naar IJsland; van visscherij wordt niet gesproken²⁹⁾.

Wij zijn langzamerhand tot de jaren 1658 e.v. genaderd. Waren de bevrachtingen tot nog toe sporadisch, onder invloed van de toestanden in Denemarken ontwikkelde zich in de volgende jaren een geregeld handelsverkeer tusschen de Republiek en IJsland, dat dank zij het optreden van Jonas Trellund zijn zwaartepunt in Amsterdam vond.

1658—1667.

Bij de bespreking van de werkzaamheden der IJslandsche Compagnie te Kopenhagen³⁰⁾ hebben wij reeds gezien, dat omstreeks het midden van de 17de eeuw haar positie verre van schitterend was. De verhoogde activiteit van onze smokkelaars was een bewijs te meer van haar onmacht den handel op IJsland naar behooren te voorzien. Niettemin beriep zij zich, zooals bij de confiscatie van Abrahams Offerhande bleek, op haar monopolie, als het er op aan kwam de gehate concurrenten te weren. Tijdens den oorlog met Zweden (1657—1660) kwam de vaart naar IJsland geheel tot stilstand; dit scheen het oogenblik voor de Hollanders om zich geheel van den handel meester te maken en zij hebben de kans benut.

Wij hebben er ook meermalen op gewezen, hoe de Deensche kooplieden, vooral in de eerste periode van het handelsmonopolie, genoodzaakt waren in het nijpend tekort aan scheepsruimte door het charteren in het buitenland te voorzien. Hoewel de smokkelhandel der Hollandsche schippers hun een waarschuwing had moeten zijn om tegenover deze mededingers de grootste voorzichtigheid te betrachten, grepen de Deensche kooplieden in deze moeilijke jaren weer naar dit gevaarlijke middel en

²⁹⁾ Rotterdam, Not. Andries van Aller, Nr. 631, acte 54, 3 September 1655. Twee jaar later was de zaak van de Jonge Monnick nog niet afgehandeld. Joachim Oudaen twistte met Isaack van Buren, kapitein van de burgerij en koopman, over de assurantiepolis van het schip. Hij wenschte van de verzekering à f 2800 een bedrag te ontvangen ter vergoeding van de schade, door de averij ontstaan. Tenslotte werd de zaak in der minne geschikt. — Rotterdam, Not. Andries van Aller, Nr. 610, acte 119, 1 Mei 1657.

³⁰⁾ Zie blz. 19—21.

haalden daarmede, evenals dit bij de walvischvaart het geval was geweest, het Trojaansche paard binnen.

Een bevrachting van 1658 wijst in deze richting. Johannes Feiga, koopman te Amsterdam, charterde de Peperbael, groot 130 lasten, van schipper Claes Jacobsz. Boom van Buiksloot met ballast naar Kopenhagen, waar het schip voor IJsland zou worden geladen. Op de terugreis moest de schipper zijn lading lossen in Kopenhagen, Glückstadt of Amsterdam³¹). Trad Feiga zelfstandig op of handelde hij in opdracht van Deensche kooplieden? Het geeft te denken, als wij zien, dat dezelfde schipper in 1659 voor Hans Pedersen Bladt naar IJsland ging. Deze Deensche koopman, die in 1658 van den koning het privilege had gekregen voor enkele havens op IJsland, vertoefde in 1659 te Amsterdam en bevrachtte niet alleen de Peperbael, maar ook de Buys van Cornelis Jansz. van Schermerhorn naar IJsland. Het eerste schip was voor de „haven off riviere van Walsfiord” bestemd, den Hvalfjord, waar Bladt handel mocht drijven. Het tweede schip ging naar den Patreksfjord en kwam later op de Hvítá en in Eyri in de Kjós. De lading was voor Amsterdam bestemd, tenzij de bevrachter andere orders gaf, wanneer dit op de terugreis via Noorwegen noodig mocht blijken. Beide schepen keerden echter met een lading visch te Amsterdam terug, de Peperbael na een ontmoeting met een Oostender kaper³²).

Deze bevrachtingen geschieden met medeweten en goedvinden van den Deenschen koning. Zijn resident te 's Gravenhage, Petrus Charisius, verzocht nl. de Staten-Generaal toestemming voor het uitloopen van de schepen; zij waren „gedestineert naer IJslandt, omme aldaer de nootlijdende onderdanen te victualieren, sijnde deselve geladen met meel, broot, bier, wijn voor de kercken ende andere noodtsaeckelijckheden”, en zouden veilig onder de hoede der Groenlandsvaarders de reis kunnen aanvaarden. Denemarken riep in hetzelfde jaar nog eens de hulp van de Republiek in; in het najaar vroeg de resident, of de schepen van hieruit, met levensmiddelen voor Kopenhagen geladen, ter hoogte van Flekkerøy in Zuid-Noorwegen gekomen, mochten afbuigen om eenige met visch geladen schepen van IJsland onder hun hoede te nemen. Met deze mogelijkheid hield de laatste clause in de bevrachtingscontracten, die Bladt te Amsterdam afsloot, vermoedelijk verband³³).

Stond deze Kopenhaagsche koopman ondanks het feit, dat hij van Nederlandsche schepen gebruik maakte, nog in nauwe connectie met den

³¹) Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1539, 14 Juni 1658.

³²) Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1540, 23 en 25 April 1659. Nr. 1515, 25 September en 1 October 1659.

³³) Lias Denemarken, Nr. 5912, 17 Mei 1659. Res. Staten-Generaal, 24 October 1659.

26110816
officieelen Deenschen handel, dit was met Jonas Trellund, die in deze jaren een aantal schepen te Amsterdam uitreedde, niet het geval. Wie was Trellund, waar kwam hij vandaan en wat bewoog hem zich te Amsterdam te vestigen? Wij zullen trachten deze vragen te beantwoorden, voor zoover de gegevens, die wij over hem bezitten, ons daartoe in staat stellen.

Toen Trellund in 1660 de reeds besproken privileges voor de walvischvaart onder IJsland en het opkopen van rog verwierf, was hij daar te lande geen onbekende meer. Onze oudste gegevens over zijn IJslandschen handel dateeren van 1659. Misschien zond hij reeds in 1658 schepen naar het Noorden; voordien hield hij zich echter met andere takken van handel bezig. De eerste ons bekende notarieele acte, waarin hij als koopman te Amsterdam voorkomt, is van 20 April 1654. Hij bevrachtte toen een schip om ossen te halen op de „Ryperrede” in Jutland. Dit licht ons in over zijn afkomst. Hij was omstreeks 1630 te Ribe geboren, waar zijn vader, Jens Jonsen Trellund, lid van den raad was, en stamde dus uit de gezeten burgerij. Welke redenen hem er toe dreven zijn heil in de Republiek te zoeken, is niet bekend. Misschien heeft de handel in Jutsche ossen, die een zeer belangrijke plaats innam in het verkeer tusschen Denemarken en de Republiek, hem naar Amsterdam gevoerd⁸⁴). Als ondernemend jonkman had hij in de grootste koopstad der Nederlanden betere vooruitzichten op een eervolle carrière dan in een Deensch provinciestedje en de jaren te Amsterdam doorgebracht, stelden hem in het gelijk.

Nam hij zelf het initiatief tot deze vestiging? Wenschten de kooplieden te Ribe een agent in de Republiek te hebben of haalden hun Amsterdamsche collega's hem over naar Amsterdam te verhuizen? Misschien hebben beide factoren gewicht in de schaal gelegd; geen enkele acte geeft daaromtrent uitsluitsel. In zijn acte van ondertrouw wordt hij „factor” genoemd; maar in wiens dienst hij werkzaam was, wordt helaas niet vermeld.

Zeer belangrijk voor zijn latere positie in de Republiek was zijn huwelijk met Sara Giessenbier, dat op 21 Augustus 1654 werd ingeschreven:

„Jonas Trellondt van Rypen in Denemarcken, factor out 24 jaer, de ouders aldaer, geassisteerd met Thomas Jensen, woonende op de Kolck, ende Sara Giessenbier van Amsterdam, out 16 jaer, geassisteert met haer moeder Catrina Pelt, woonende op de Nieuwe Zijds Voorburghwal.” (w.g.) Jonas Trellondt, Sara Giessenbier. In

⁸⁴) Amsterdam, Not. Jacob de Winter, Nr. 2398, fol. 55, 20 April 1654. — Dansk biografisk Lexicon udg. af C. F. Bricka, Kopenhagen 1903, XVII, blz. 492. — Ribe was een uitvoerhaven voor de Deensche ossen. Dr. Axel Nielsen, Dänische Wirtschaftsgeschichte, Jena 1933, blz. 136 e.v., 168 e.v.

marginé: „Pieter Jansse Trelont, zijn broeder, heeft op dato de 5. September verclaert seker missive van consent bij de vader van de bruydegom onderteeckent te zijn”²⁵⁾).

Bij de huwelijksche voorwaarden, die kort te voren waren opgemaakt, trad naast Thomas Jensen ook Herman Cappelen als getuige voor hem op²⁶⁾. Misschien hebben wij hier de oplossing van het raadsel van zijn vestiging te Amsterdam. De eerste was blijkens zijn naam een Deen, de laatste was aan de familie Pelt verwant. Is het gewaagd te veronderstellen, dat Trelund wegens relaties met Jensen, die als koopman te Amsterdam was gevestigd, naar de Republiek was gekomen en door Cappelen werd geïntroduceerd in de kringen, waar hij zijn aanstaande vrouw zou leeren kennen? 13 September 1654 is het jonge paar op het Stadhuis getrouwd en den volgenden dag had de huwelijksinzegening in de Luthersche kerk plaats²⁷⁾.

In de eerstvolgende jaren wezen de relaties van Trelund nog niet in de richting van IJsland. Hij dreef een levendigen handel op zijn vaderland, waarheen hij o.a. wijn en stukgoederen verscheepte; maar bovenal belangrijk was de handel in granen, die hij uit Kalundborg (waar zijn broeder Pieter Jansz., eigenlijk Peder Jonsen, woonde), Aarhus, Korsør, Aalborg en elders haalde. Ook in Zuid-Europa had hij connecties, vnl. in Portugal; uit St. Uvis (of St. Ubes, i.e. Setubal) haalden zijn schepen zout, dat voor Denemarken was bestemd. Zelfs had hij zaken met Saleh in Barbarije²⁸⁾. Kortom omstreeks 1658 was Trelund een koopman, wiens ondernemingslust hem in alle richtingen betrekkingen deed aanknoopen; voor een jonkman van nog geen dertig jaar een aardige positie!

²⁵⁾ Amsterdam, Doop-, Trouw- en Begraafregister, Nr. 682, Huwelijks Inteecken Register van de Puye, fol. 90 v°, 21 Augustus 1654.

²⁶⁾ Amsterdam, Not. Gillis Borsselaer, Nr. 1486, fol. 225 v°, 7 Augustus 1654.

²⁷⁾ Amsterdam, Doop-, Trouw- en Begraafregister, Nr. 946, Trouwboek van het Stadhuis, 13 September 1654. Trouwregister der Evang. Luth. Gem. te Amsterdam, 14 September 1654. Amsterdam, Poorterboek Nr. 1, 26 Mei 1655, „Jonas Trelon van Rypen, coopman, heeft zijn eedt gedaan als getrouwt hebbende Sara Giesenbier, dochter van wijlen Coenraet Giesenbier, sijdwinkelier en poorter”.

²⁸⁾ Voor zijn handel met Denemarken: Amsterdam, Not. Jacob de Winter, Nr. 2398, 19 September, 26 October, 19 en 28 November 1654. Nr. 2399, 2 December 1654 en 1 April 1655. Not. Nicolaes van Born, Nr. 2139, 24 December 1654. Nr. 2140, 25 Februari, 4 Maart, 15 Juli en 28 September 1655. Nr. 2141, 18 Maart 1656.

Voor zijn zouthandel: Amsterdam, Not. Jacob de Winter, Nr. 2398, 24 November 1654. Nr. 2400, 1 Juni 1657. Not. Nicolaes van Born, Nr. 2140, 2 en 14 Juli, 4 Augustus, 9 September 1655. Nr. 2141, 31 Januari 1656. Nr. 2142, 28 April en 11 September 1657. Not. Pieter van Buytene, Nr. 2745, 19 Juni 1657. Nr. 2792, 7 December 1657.

Voor zijn relaties met Saleh: Res. Staten-Generaal, 26 en 28 Februari en 28 Maart 1658. Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2749, 22 en 24 April 1659. Nr. 2792, 8 Mei 1659.

26110316

Voor Trellund was zijn huwelijk een stap in de goede richting om zijn positie in de Amsterdamsche handelskringen te versterken. Wat zag de familie Pelt echter van háár kant in deze verbintenis met den jongen factor? Jonas was toen nog te jong om groote verwachtingen van zijn koopmanschap te rechtvaardigen. Wilde zijn schoonfamilie op haar beurt partij trekken van de Deensche relaties, waarover hij beschikte? De waarheid zal in het midden liggen; beide partijen zullen haar vooropgezette bedoelingen met dit huwelijk hebben gehad, die min of meer door den loop der dingen zijn begunstigd.

Wij leerden reeds een lid der familie Pelt kennen, dat relaties met Denemarken had, nl. Philips Pelt, die als factor der gebroeders Braem en agent voor de Deensche walvischvaart optrad. Ook in verband met transacties met IJslandsche visch en kousen is zijn naam genoemd³⁹⁾. Hierbij was echter van rechtstreeksche connecties met IJsland geen sprake. Heeft Trellund misschien daartoe den stoot gegeven? Als Deen was hij beter van de toestanden te Kopenhagen op de hoogte; hij kon weten, met welke moeilijkheden de IJslandsche Compagnie te kampen had om de vaart op IJsland gaande te houden. Ondernemingslust bezat hij in hooge mate; mogen wij veronderstellen, dat hij, gebruik makend van de belangen, die de familie Pelt in deze richting had, haar wist over te halen om de waren direct van IJsland te betrekken? Zooveel is zeker, dat zonder haar financiële steun Jonas nooit in staat zou zijn geweest zijn handel zoo grootsch op te zetten.

In 1658 vinden wij de eerste sporen van hulp van de zijde van Catharina Pelt, zijn schoonmoeder. Zij machtigde haar broeder Paulus om als borg voor Trellund op te treden, toen hij een bedrag van f 15.000 à f 16.000 wilde opnemen. Dit was nog maar een kleinigheid in vergelijking met het bedrag, dat hem in 1659 vanwege zijn schoonfamilie ten dienste zou staan. In een overeenkomst van April 1659 deed hij een lange lijst van pretenties aan een combinatie van crediteuren over, onder wie wij, behalve Catharina en Paulus Pelt, Abraham Pelt, Herman Cappelen en Jan Wesselingh vinden genoemd. Het totaal bedrag was f 117.000, waarvan f 38.500 in zijn IJslandsche onderneming was gestoken⁴⁰⁾.

De voorbereidingen daartoe trof hij reeds in 1658. Niet alleen vinden wij twee bevrachtingen vermeld, die wijzen in de richting van zijn latere uitreedingen naar IJsland, maar ook eenige contracten met personen, die een rol in den IJslandschen handel zouden spelen. Zoo rustte hij de Melckmeyt van Pieter Pietersz. van Hoobre(?) uit voor een niet nader omschreven reis;

³⁹⁾ Zie blz. 60—61 en 65.

⁴⁰⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2747, 11 April 1658. Nr. 2749, 21 April 1659. Nr. 2750, 26 Mei 1659. — Zie voor deze familierelaties, bijlage G.

in den herfst verkocht hij echter gezouten kabeljauw, die dit schip had aangebracht. De Coninck David van schipper Gerrit Jansz. Koninck van Enkhuizen, waarvan Jan Claesz. Schulperoort de reeder was, bevrachtte hij eveneens met onbekende bestemming; maar in het contract is sprake van vergoeding van schade ten gevolge van drijfijs⁴¹⁾. Bovendien nam hij Nicolaes van Swaenswijcq als commies in dienst, spoedig gevolgd door Stoffel Jansz. Sol, die als schipper of anderszins zou optreden, terwijl Claes IJsbrantsz. een contract teekende voor drie jaar. Hun maandgeld bedroeg f 50; steeds verbood het contract den handel voor eigen rekening⁴²⁾.

In 1659 sloeg hij zijn grooten slag. Niet minder dan zes of zeven schepen kwamen er volgens de IJslandsche annalen uit naam van Jonas Trellund van Amsterdam naar IJsland. In deze jaren was door het uitblijven van de Deensche schepen de gelegenheid tot smokkelen uitermate gunstig. Daarvan zal veel meer gebruik zijn gemaakt, dan wij met de door ons gevonden bevrachtingscontracten kunnen aantonen. Zoo weten wij b.v. uit de IJslandsche bronnen, dat er in 1658 een Hollandsch schip bij Stafnes (Zuidwest-IJsland) verging, zonder dat er iets omtrent de uitreiding bekend is⁴³⁾. De toestand op IJsland was zóó, dat de bevolking in den uitersten nood haar toevlucht nam tot den smokkelhandel, te meer daar de vreemdelingen op gunstiger voorwaarden handel dreven dan de Deensche kooplieden. Van dezen samenloop van omstandigheden wist Trellund handig te profiteeren.

Zijn basis koos hij in den Breiðafjord, en wel bij voorkeur op Flatey; vandaar gingen zijn schepen naar Stykkisholm, Stapi en de Bjarneyjar om handel te drijven. Hij zelf ging ook naar IJsland voor het toezicht op den handel en bleef daar tot het najaar om het vertrek van zijn schepen af te wachten. Was er iets aan de hand met het scheepsvolk of de schepen, dan kwam hij zelf om orde op de zaken te stellen. Zoo was hij er direct bij, toen de galjoet van Hessel Cornelisz., die in zijn dienst voer, op de rotsen bij Rif gestrand was en de schipper van de Ceurvorst van Brandenburg weigerde hulp te verleen. Onder zijn leiding werden pogingen in het werk gesteld om het schip uit zijn netelige positie te verlossen. Bij dergelijke rampen, die op de uiterst gevaarlijke rotskust schering en inslag waren, en in de moeilijkheden, die er tusschen de schippers en zijn commiezen rezen, was hij de man, in wiens hand de beslissing lag⁴⁴⁾.

⁴¹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2747, 23 Februari 1658. Nr. 2748, 9 November 1658. Nr. 2792, 29 April 1658.

⁴²⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2748, 5 Augustus en 2 November 1658.

⁴³⁾ Annáll Magnúsar, Kjósarannáll.

⁴⁴⁾ Met welk schip Trellund de reis naar IJsland maakte, is niet bekend; volgens het Ballararannáll kwam hij met een klein schip. Hij spreekt in zijn „Gründtlicher bericht“ (zie

26116316

Ernstiger was de ramp, die hem trof door het vergaan van de Melckmeyt, het schip, dat als laatste van Flatey zou vertrekken en reeds een volle lading natte visch, ca. 60.000 stuks, aan boord had. Op de heenreis was de Melckmeyt in Juli bij Papey, op de Zuidoostkust van IJsland gesignaleerd en had onder schipper Hans Davidtsz. de reis naar den Breiðafjord voortgezet. Na er den zomer handel te hebben gedreven, zou het schip in het najaar naar het vaderland terugkeeren, toen een storm het in de haven van Flatey tot zinken bracht. Twee dagen lang zat de bemanning op den achtersteven, het eenige gedeelte, dat nog boven water uitstak, in de felle koude op haar redding te wachten. Toen de storm bedaarde, werden zij volkomen uitgeput aan land gebracht; één van hen was inmiddels bezweken. De lading ging grootendeels verloren; behalve de zeilen en kabels kon men wat grutten bergen, waarmede de opvarenden zich in den winter voedden. Medelijdende boeren hielpen hen met levensmiddelen en vertelden niets dan goed van de schipbreukelingen. Van het wrakhout van de Melckmeyt maakte de bemanning een boot en zeilde daarmede in den zomer naar huis⁴⁵⁾.

Na hun terugkomst verklaarden de schipper en zijn volk, dat hun schip verongelukt was, „sonder dat er van de ladinge iets gebercht is off gebercht heeft connen werden, haddende zij getuygen genoeg te doen om haer leven te salveren; ende ten lesten, dat ten tijde, als het voorschreven schip quam te blijven, de ladinge van dien bestont in omtrent tseventich duysent stucx gesoute stapelvis, achtentwintich tonnen gesoute vleesch, omtrent duysent pont drooge vis, omtrent hondert schapevellen, een oxhoofd traen ende anderhalve ton talck, behalven noch eenig cargasoen, dat niet verhandelt was”⁴⁶⁾.

Dank zij de overeenkomst met de familie Pelt, waarbij Trellund de pretenties, die hij op de lading van een aantal schepen bezat, aan zijn crediteuren overdeed, kennen wij zes schepen met de schippers van zijn uitreeding in 1659 met name. Behalve de Melckmeyt onder Hans Davidtsz.,

bijlage F) van zeven schepen, waarvan er zes met name bekend zijn. Nu charterde hij in denzelfden tijd de Jonge Vogelaer van Ellert van Hoeff, een scheepje van 36 last. Was dat soms het ontbrekende en meteen de reisgelegenheid voor Trellund zelf? Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2749, 10 April 1659.

Vóór zijn vertrek verleende hij aan Sara Giessenbier, zijn vrouw, en Catharina Pelt, zijn schoonmoeder, volmacht om zijn zaken waar te nemen gedurende zijn afwezigheid. Tegelijkertijd maakte het echtpaar zijn testament, waarbij hun twee kinderen als erfgenamen werden aangewezen. Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2750, 28 Mei 1659. — Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2752, 21 Januari 1660, zie bijlage D.

⁴⁵⁾ Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1515, 6 Augustus 1659. — Kjósarannáll, Fitja-annáll en Ballararannáll.

⁴⁶⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2754, 20 Juli 1660.

die zoo'n noodlottig einde vond bij Flatey, waren het de Ceurvorst van Brandenburg onder Hendrick Willemsz. van Schellinghroude, de Jonker Willem onder Cornelis Cornelisz. Ancker en de Prins Hendrick van Philips Willemsz. Evenzoo weten wij, dat Pieter Thijssen Hellebaert met de Roodde Fortuyn en Claes IJsbrantsz. met de galjoot de Ruyter voor hem naar IJsland zeilden⁴⁷⁾.

Slechts van drie schepen is de vrachtbrief bekend. De Ceurvorst van Brandenburg, groot zoo last, zou zeilen naar Trondhjem, „na eenich eylant ende plaetse op die hooghte off daeromtrent.” De schipper maakte bezwaar, toen hem duidelijk werd, dat hij naar IJsland moest varen. Eerst een verklaring van Trellund, dat hij een eventueele aanhouding door Deensche schepen van de IJslandsche Compagnie of anderszins met een som van f 12.000 zou vergoeden, kon den schipper bewegen de reis te aanvaarden. Toch was de verhouding tusschen hem en zijn bevrachter niet goed. Op IJsland kwam het al tot wrijving, toen Hendrick Willemsz. geen hulp wilde verleenen bij de stranding van de galjoot voor Rif, en later klaagde de commies van Trellund, Bastiaen Nielsen, dat de schipper weigerde zijn mannen aan land te zenden om de visch te halen. Daar bij gebrek aan natuurlijke havens de schepen op de reede moesten blijven liggen, kwamen de IJslanders gewoonlijk met hun jollen langsij om de visch over te laden. Met slecht weer was dit voor hun wrakke bootjes echter te gevaarlijk en ging de bemanning met de sloep aan land⁴⁸⁾.

De stuurman van de Ceurvorst, Olfert IJsbrantsz. van Venhuizen, kwam naar zijn beste krachten voor de belangen van Trellund op, maar stuitte op onwil van schipper en volk. De eerste was soms zóó dronken, dat hij in Hafnarfjord niet in staat was de Ceurvorst buitengaats te brengen, zoodat er veel tijd verloren ging met het wachten op een loods. De bemanning werkte niet harder dan strikt noodig was en verzorgde het stuwten van de lading zóó slecht, dat Trellund later in Amsterdam den schipper verweet, dat hij wel 40.000 pond visch meer in de Ceurvorst had kunnen laden. Hoewel dit door verscheidene kooplieden en varenslui bevestigd werd, moest Jonas hem de volle vracht betalen⁴⁹⁾.

Van de reizen der andere schepen is minder bekend geworden. Het bevrachtingscontract van de Joncker Willem van Willem Pietersz. Joncker,

⁴⁷⁾ Zie blz. 93. — Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2749, 21 April 1659. Nr. 2750, 26 Mei 1659.

⁴⁸⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2749, 14 Februari 1659. Nr. 2752, 21 Januari 1660; zie bijlage D.

⁴⁹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2751, 3 November, 3, 10 en 11 December 1659. Nr. 2752, 13 Februari 1660.

20110216

in wiens plaats Cornelis Cornelisz. Ancker als schipper optrad, was in zijn soort haast een raadsel. Het schip zou zeilen, waarheen bevrachter of commies het zenden zou, maar „niet verder om de Noort als Dronten (Trondhjem), om de Oost niet door de Sont, om de West niet verder als Bordeaucx, noch oock niet in Engelant, Schotlant of Yrlant.” Zoo bleef er niet veel anders over dan IJsland, dat ook inderdaad het doel van de reis was. De Prins Hendrick van Philips Willemsz. werd door Trelund in samenwerking met zijn oom Paulus Pelt bevracht, terwijl als reeders Dirck Clasen van Leeck en Garbrant Waraertsz. optraden. Pieter Thijssen Hellebaert voer op de Roode Fortuyn en sprong in de bres, toen de schipper van de Ceurvorst van Brandenburg de visch niet van land wilde laten halen. Van de galjoot de Ruyter is verder niets bekend⁶⁰).

Al had Trelund het leeuwenaandeel aan den Hollandschen handel op IJsland in 1659, toch was hij niet de eenige. Zoo bevrachtte Cornelis Roeloffsz. en Pieter Symonsz. van Landsmeer de Swaen van Jan Jacobsz. Schamel van Vlieland met onbekende lading naar IJsland, waar de schipper drie havens moest aanloopen. De koopman Symon Claesz. Snijder zond de galjoot de Dop van Jan Cornelisz. Dop van Vlieland, terwijl een broeder van dezen schipper, Pieter Cornelisz. Dop, met de St. Pieter voor een combinatie van Amsterdamsche kooplieden naar IJsland ging. De voornaamste bevrachter van de St. Pieter was Pieter Stolwijck, een kruidenier, die later aanspraken maakte op de geheele lading⁶¹).

Van Rotterdam uit voer de St. Jacob van Pieter Thomasz. voor Adriaen Pauwelsz. e.a. naar IJsland, evenals de Eendracht van Jan Theunisz. voor rekening van Pieter Bisschop. In het contract voor de laatste reis was een clause opgenomen, dat de bevrachter alle kosten van een eventueele confiscatie moest dragen⁶²). Was dit een voorzorgsmaatregel na het gebeurde met Abrahams Offerhande?

Hoe het bij den handel op IJsland zelf toeging, weten wij uit een toevallig bewaard gebleven rapport van twee commiezen, die in 1659 in dienst van Trelund werkzaam waren. De eene was Bastiaen Nielsen, die bij de lading van de Ceurvorst van Brandenburg betrokken was geweest en de andere Severeyn Pietersz., koopman van Aarhus; hij ondertee kent „Söffren Pederssen”. In de acte wordt zijn naam zoo goed mogelijk vernederlandscht.

⁶⁰) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2749, 14 Maart 1659, vgl. 21 April 1659; 22 Maart en 14 Februari 1659. Nr. 2752, 21 Januari 1660.

⁶¹) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2792, fol. 140—141, 19 Maart 1659. Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1540, 24 Maart en 16 April 1659. Not. Pieter van Buytene, Nr. 2750, 23 Augustus, 18 en 29 September 1659.

⁶²) Rotterdam, Not. Vitus Mustelius, Nr. 510, fol. 129, 7 Maart 1659; fol. 231, 30 Juni 1659.

Dit maakt het vaak zoo moeilijk om met zekerheid te zeggen, of wij met een Deen of een Nederlander te maken hebben, als de proef op de som ontbreekt. Beiden noemden zich „gewesen commisen van de Deensche IJslandsche Compagnie, residerende tot Coppenhagen”. De toestand van de Compagnie was dus blijkbaar van dien aard, dat ook haar dienaren haar den rug toekeerden en een toevlucht in de Republiek zochten. De hieronder volgende prijslijst gold voor den handel in den Breiðafjord en wel voor 1659, toen de schepen van Trelund hun lading tegen visch verhandelden, te weten:

een smal tonne gort	tegens	320	pont	vis
een pont ijsere ketels en potten.....	-	4	-	-
het stuck van yder slecht bootsmansmes..	-	8 à 10	-	-
een pot france wijn, gaende vijff potten in vier mingelen	-	8	-	-
een pot coorn of slechte brandewijn	-	10 à 12	-	-
een smal tonne erreten.....	-	240	-	-
een pot rosolis (soort likeur) ende anijs ...	-	16	-	-
een pot goet bier	-	2	-	-
een pot scheepsbier	-	1	-	-
een elle coesvelts (Koesfeldsch) linnen	-	16	-	-
een el osenbrughs (Osnabrücksch) linnen..	-	15	-	-
een kinnetge seep	-	480	-	-
een tonne teer	-	440	-	-
een tonne sout	-	100	-	-
een banck rijcxdaelder	-	90	-	-
een el slecht ruych off wantlaken.....	-	40	-	⁵³⁾ -

De resultaten van zijn handel spoorden Trelund aan op den ingeslagen weg voort te gaan. Nog in December 1659 verzekerde hij zich van de diensten van Cornelis Cornelisz. Ancker, die reeds een reis voor hem had gemaakt. Ancker mocht geen zaken voor eigen rekening doen, maar wel op iedere reis 200 paar IJslandsche kousen voor zich zelf inslaan⁵³⁾. Voor de campagne van 1660 bevrachtte Trelund de Kuyper van Jan Claesen Kuyper van Schermerhorn, 't Swarte Peert van Dirck Reyersz. van Vlieland, de Vliegop van Pieter Eldertsz. Vliegop van Vlieland en de St. Anna, waarvan Jacob Calaber en Jan IJsbrantsz. Rogh de reeders waren. In het contract voor de Vliegop was de clause opgenomen, dat de bevrachter of zijn commies zich het recht voorbehield het schip van IJsland direct naar Frankrijk te zenden om te lossen. In dat geval werd het leven van den schipper

⁵³⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2752, 26 Januari 1660.

⁵⁴⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2751, 6 December 1659.

26115816
verzekerd tegen gevangenneming door de Turken. Dat dit gevaar allerminst denkbeeldig was, bewijst het lot van den schipper van de St. Anna, Barent IJsbrantsz. Roest van Den Burg op Texel, die op zijn reis van IJsland naar Frankrijk door zeeroovers werd genomen en naar Algiers opgebracht, vanwaar hij een roerenden brief aan zijn huisvrouw schreef om Trelund en zijn reeders te bewegen hem los te koopen⁵⁵⁾.

Een schip, dat blijkbaar ook in dienst van Trelund naar IJsland voer, was de Swarte Ruyter onder schipper Claesz. IJsbrantsz. Rechtuyt. In Mei 1660 stak het in zee en had al spoedig een ontmoeting met een kaper, die zich één en ander van de lading toeëigende. In den Breiðafjord gekomen, ankerden zij bij een eilandje voor Flatey, waar zij aan land gingen en een vuurtje stookten. Dit had ernstige gevolgen, want „alsoo de voornoemde haer schipper ende die hij bij hem hadde, 'tselve vuyr niet uyt hadden gedaen, is hetzelfde eylantge, dat van een venige gront was, aen brant geraeckt, sonder dat het daernae door eenich van haer scheepsvolck uytgebluscht conde worden." Zooals meer gebeurde, was ook op de Swarte Ruyter de verhouding tusschen den schipper en den vertegenwoordiger van den bevrachter niet ideaal. Na zijn reis legde Jaspar Jansen van Ribe, een bootsgezel van 18 jaar, een verklaring af, waarin hij vertelde:

„dat hij op seeckeren dach in IJsland binnen boort van het voorschreven schip besich wesende met schrijven ende op te tekenen de visch, die aen boort gebracht wiert, sulx hem getuyge voor sijn verreck van hier door de voornoemde Seigneur Trelont was geordonneert tot ontlastinge van den voornoemden schipper, deselve schipper in 't vooronder, daer hij getuyge sat, gecomen is, vragende hem getuyge: wat doet gij? Ende bij hem geantwoort sijnde: ick schrijf wat voor mijn selfs!, besach sulcx denselven schipper ende nadat hij 't gelesen hadde, scheurde hij 't papier aen stucken, seggende: men soude soo de duyvel bedriegen! ende gaff hem getuyge verscheyde slagen ende trock oock eenich haer uyt sijn hoofd"⁵⁶⁾.

Ook de andere kooplieden herhaalden hun uitreeding. Cornelis Roe-loffsz. en Pieter Symonsz. van Landsmeer, die in 1659 de Swaen naar IJsland hadden bevracht, zonden nu de galjoot de Spinder van Jan Claesen Spinder van Vlieland; indien de schipper of zijn volk goederen meenamen om op IJsland te verhandelen, mochten zij dit niet zelf doen, maar moesten het aan den commies van de bevrachters overlaten. Zoo trachtte men ruil-

⁵⁵⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2793, fol. 52, 8 April 1660. Nr. 2753, 16, 23 en 28 April 1660. Nr. 2755, 31 December 1660. — Ballararannáll.

⁵⁶⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2756, 7 Februari 1661.

handel tusschen scheepsvolk en bevolking te voorkomen. Pieter Cornelisz. Dop van Vlieland voer, evenals in 1659, met de St. Pieter voor Pieter Stolk, die nu samenwerkte met Jan Bas, naar IJsland. De schipper hield blijkbaar rekening met het gevaar van een minder aangename ontmoeting, want zijn contract sloot met de woorden: „ende ten lesten, oft gebeurde, dat het voorschreven schip van ofte uyt IJsland verdreven, verjaecht off vandaer vertrecken most door Deensche Compagnie-schip of -schepen, dat in zulcken geval na arrivement alhier, de bevrachters aen den voornoemden schipper zijn bedongen vracht zullen moeten betalen”⁸⁷⁾.

Voor hetzelfde tweetal kooplieden voer de Jonge Graeff Willem van Willem Albertsz. Graeff van Landsmeer naar IJsland. Dit schip was bestemd naar Urback (Eyrarbakki) en bereikte het doel van de reis tegen eind Augustus. Ondanks de aanwezigheid van een schip van de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen ging de koopman aan wal om te zien, of er zaken waren te doen. Het geluk was hem niet gunstig, waarop hij nogmaals met den schipper aan land ging om een loods te halen. Intusschen kwam de Jonge Graeff Willem op drift. Na vergeefsche pogingen om weer onder den wal te komen, besloot de bemanning naar huis te zeilen; intusschen hadden de koopman en de schipper, helaas zonder succes, getracht het schip weer te bereiken en waren gedwongen met een ander schip terug te keeren⁸⁸⁾. De IJslandsche kust deed zich weer eens van haar ongunstigste zijde kennen met haar gevaarlijke rotsen en felle branding.

Evenals in den vorigen herfst trof Trelund toebereidselen voor het volgende jaar en nam voor 1661 Severeyn Pietersz. en Bastiaen Nielsen als commiezen in dienst, die wij bij de prijslijst van 1659 leerden kennen. Hun contract gold voor twee jaar; bovendien had de laatste bedongen, dat, voor het geval hij een aanstelling als oppercommies bij de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen mocht krijgen, de overeenkomst verviel. Er blijken dus nog relaties met Denemarken te bestaan en wij zullen zien, dat ook de aspiraties van Trelund langzamerhand in Deensche richting gingen. Voorloopig worden wij het slechts in zooverre gewaar, dat hij niet zelf als bevrachter van de schepen naar IJsland optrad, maar de behartiging van zijn belangen aan zijn oom Paulus Pelt toevertrouwde⁸⁹⁾. Zoo traden beide commiezen later tijdens de afwezigheid van Trelund bij Paulus Pelt in dienst.

⁸⁷⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2793, fol. 55, 10 April 1660; fol. 45—46, 3 April 1660.

⁸⁸⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2793, fol. 117—118, 26 Juli 1660. Nr. 2755, 15 November 1660. Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1516, 13 November 1660. Zie bijlage E.

⁸⁹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2755, 18 en 25 November 1660. Nr. 2758, 16 Juli 1661.

25110816

Heelemaal gerust voelden de schippers zich toch niet, wat de houding van de Compagnie te Kopenhagen tegenover hun schepen op IJsland betrof. Inder Tjaerts van Harlingen, schipper van d' IJslantsche Boer, die in 1661 met Paulus Pelt een contract voor een reis om de Noord afsloot, bedong in geval van confiscatie een schadevergoeding van f4600. Deze Inder Tjaerts was blijkens een kantteekening (Eindar Tjed^t. Islander) op een vroegeren vrachtbrief een IJslander. Mogen wij hem vereenzelvigen met Einar Þórðarson, die volgens het Ballarárannáll in 1661 op Flatey kwam, toen er zooveel Hollanders in den Breiðafjord waren? Dan was hij in 1645 reeds met een Hollandsch schip op IJsland geweest. In de kringen van de Amsterdamsche kooplieden was hij geen onbekende; in 1655 ging hij met hetzelfde schip voor Trellund naar Aalborg en in 1660 maakte hij voor Jan Claesz. Schulperoort een reis om de Noord, die misschien wel IJsland tot bestemming had⁶⁰⁾.

Behalve d' IJslantsche Boer bevrachtte Paulus Pelt de Rode Fortuyn van Pieter Willemsz. van Vlieland, de Blaeuwe Arent van Cornelis Jacobsz. Poort en de St. Pieter van Willemsz. Vijgh van Akersloot. Ook hier was in het geval van confiscatie door de IJslandsche Compagnie door verzekering voorzien. De lading was voor Frankrijk bestemd en moest te Rouaan, Nantes, la Rochelle of Bordeaux worden gelost⁶¹⁾. Mocht Trellund er zich meestal toe beperken zijn visch in Amsterdam van de hand te doen, hieruit blijkt, dat iemand als Pelt directe relaties met het buitenland had voor den afzet van de gedroogde visch. Dit maakt het des te waarschijnlijker, dat Trellund voor zijn IJslandschen handel voordeel putte uit de connecties van de familie Pelt, terwijl zij op haar beurt profiteerde van de rechtstreeksche verbinding met IJsland, die hij haar kon verschaffen.

In den zomer van 1661 zond Pelt nog d'Hercules of de Pijl van Isaäc Fonteyn van Amsterdam naar IJsland; het was laat in den tijd en de reis leed onder de nadeelige gevolgen van dien. Half September pas kwam de schipper voor Groenefjord (Grundarfjord), waarop hij direct naar den commies van zijn bevrachter reisde om maatregelen voor het lossen en laden te treffen. De bespreking leverde moeilijkheden op, daar de schipper zoo vlug mogelijk wenschte terug te keeren. Een maand lang bleef de Pijl op de reede liggen en zeilde tenslotte naar Oolswijck (Ólafsvík) om te lossen. Hier nam de schipper visch aan boord, die door het slechte weer bij het

⁶⁰⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2756, 11 Februari 1661. Not. Jacob van Zwieten, Nr. 879, 28 November 1655. Not. Pieter van Buytene, Nr. 2793, fol. 30—31, 27 Febr. 1660. — Over Einar Þórðarson in 1645, zie blz. 83.

⁶¹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2793, fol. 234, ca. 20 Februari 1661. Nr. 2756, 21 Februari en 4 Maart 1661.

inladen nat was geworden en dus snel aan bederf onderhevig. Teruggekeerd in Grundarfjord wist hij van den oppercommies Stoffel Jansz. Sol, die de leiding van den handel had, gedaan te krijgen, dat hij in afwijking van zijn vrachtbrief terstond naar Amsterdam mocht terugkeeren. Een andere schipper, Pieter Thomasz., zou de visch, die voor Frankrijk was bestemd, overnemen. Toen Fonteyn na een avontuurlijke reis, waarop hij tot bij Groenland afdreef, met een gehavend schip eindelijk in de Republiek arriveerde, verweet Pelt hem, dat hij zich niet aan het contract had gehouden en bovendien met een bedorven lading kwam aanzetten⁶²⁾.

Nog een slachtoffer van het late seizoen was Albert Pietersz. van Amsterdam, die met de galjoot Santa Maria eerst in Augustus door Paulus Pelt werd uitgereed. Evenals de Pijl zeilde hij naar Grundarfjord, werd vandaar naar Ólafsvík en Rif gezonden om visch te laden, waar de schipper zijn anker en kabel verspeelde in een hevigen storm. De sloepen, ankers en kabels hadden zooveel te lijden, dat de schippers meermalen waren genoodzaakt zich tegenover hun bevrachter over het verlies daarvan te verantwoorden. De Santa Maria b.v. had na het slechte weer voor Rif niet meer onder den wal kunnen komen om haar volle lading te krijgen en was van de Noorderhaven(?) direct naar Amsterdam gezeild. Op de terugreis beleefde de bemanning, dat Cornelis Cornelisz. Ancker, die als schipper en koopman medevoer, voortdurend dronken was, „hebbende om gemakkelijk aen de dranck te coomen, een ancker brandewijn in sijn koy aen 't hoofdeneynt bij hem te leggen, dat niet alleen uyt was op haer arrivement alhier, maer was te vooren noch een ancker brandewijn in 't ruym ledich gemaect''⁶³⁾.

Een enkele maal bevrachtte Paulus Pelt een schip naar Frankrijk en vandaar naar IJsland; dit was het geval met de Santa Maria van Pieter Claesz., waarop Jacob Swart als commies meevoer. Hij was betrokken in de discussie over de lading van de Pijl en vertoefde dus tot in het najaar op IJsland. Eerst in December was hij te Amsterdam terug en legde toen rekenschap en verantwoording van zijn handel af. Zijn attestatie bevat zoo'n levendige schildering van de toestanden op IJsland, dat ik hem zelf aan het woord laat om ons daarover in te lichten.

„ . . . dat hij in den maend December van den jare 1660 met [een] seecker schip, dat door Paulus Pelt bevracht was, geseylt is naer

⁶²⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2758, 28 Juli 1661. Nr. 2759, 2, 15 en 21 December 1661. Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1516, 6 December 1661. — Het Ballarárannáll noemt Stoffel Janssen met name als leider van de Hollanders in den Breiðafjord.

⁶³⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2758, 3 Augustus 1661. Nr. 2760, 11 Januari 1662. Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1516, 7 December 1661. — Volgens het Vallholtsannáll lag er in den winter van 1661 een Hollandsche dogger met koopwaar in den Breiðafjord.

20110816
Vranckrijck ende vandaer nae IJslant, alwaer de voorschreven Pelt hem getuyge seecker cargasoen toestont, dat hij getuyge in de maent van Mey bequam met schriftelijke ordre van den gemelten Pelt omme aldaer een scheepsladingh natte vis te procureeren, met expres verbot van aldaer geen coopmanschap aen lant te doen, 't sij in drooge visch off andersints, om in geen ongelegentheyte of moeyten te coomen off geraken met die van de Deensche Compagnie off derselver ministers;

dat hij getuyge omtrent ultimo Mey daeraen op Hanefiort (Hafnarfjord) in IJslant leggende, eenen Mats Erasmusz. van Coppenhagen doen aldaer gearriveert is, welke aenstonts aen de voocht aldaer (te Bessastaðir) claechede, dat hij getuyge hem in de wech lagh, ende hoewel de voocht wel wist ende oock tegens den gemelten Mats Erasmusz. in presentie van hem getuyge seyde, dat hij getuyge hem niet een stuyver schade gedaen ende alleen met zijn eygen boots maer gevischt ende niet in drooge visch gehandelt hadde, vertrock hij getuyge met zijn schip echter op d'aenseggingh van den voocht, met het eerste bequame weer ende wint, te weten op den tweeden Juny van Hanefiort, hebbende terselver plaetse omtrent ses duysent stucx natte visch become;

ende heeft hij getuyge doen in zee omtrent de omleggende plaetsen als Kiebelwijck (Keflavík) ende Reugenes (Reykjanes) hem onthouden, ende zijn visscherije aldaer doende, zijn verscheide inwoonders van 't lant hem getuyge comen versoecken en smeecken, ten eynde hij haer meel voor natte visch gelieffde te geven, clagende deselve inwoonders dat sij haer gerieff en nootdruft van meel van de Deensche coopluysden niet en conden become, ende hoewel hij getuyge om zulcx te doen geen ordre hadde, heeft hij nochtans door 't hart aenhouden van deselve inwoonders eenich meel tot haer nootdruft voor natte visch gegeven tot groot nadeel van zijn getuyges voornoemden meester (Paulus Pelt);

ende voorts seylende naer Breefiordt (Breiðafjord) en Jeukel (Snæfellsjökull) om als vooren natte visch te becoomen, wiert hij getuyge aldaer mede van de inwoonders, die hem conden, om meel tot haer onderhout en nootdruft aengesproocken ende gebeden, clagende dezelve tegens hem getuyge insgelijcx, dat zij haer gerieff ende haer onderhout van de Deensche coopluysden ende voornamentlijck van de coopman van Stickelholm (Stykkisholm) niet conden become, ende gerieffde hij getuyge, hoewel buyten zijn ordre ende last, de voorschreven inwoonders mede met meel voor drooge visch, becominge hij getuyge in alles omtrent tsestich wet (IJslandsch

gewicht van 100 pond) drooge visch, behalve dat hij getuyge noch eenige drooge visch becomen heeft, in betalingh van oude schulden van den requirant (Trellund), alle welcke visch hij getuyge geladen heeft in het schip (de St. Pieter) van Pieter Willemsz. Vijgh (van Aker-sloot), waarmede hij getuyge overgecomen is"⁶⁴).

Deze attestatie is daarom zoo teekenend, omdat wij er uit zien, dat vaak het toeval besliste, of de lading uit „natte” dan wel uit „droge” visch zou bestaan. Bovendien stemt zij, wat de slechte voorziening door de Deensche kooplieden betreft, met de officieele klachten van de IJslanders overeen. Het was dus niet te verwonderen, dat de bevolking de Hollanders, die ook met haar ambtenaren op goeden voet stonden, graag zag komen. Gold het relaas van Swart voor het Zuidelijke gedeelte van IJslands Westkust, een attestatie van zijn collega, Severeyn Pietersz., dien wij reeds als commies van Trellund leerden kennen, geeft een nog minder gunstig oordeel over den Deenschen handel ten Noorden van den Breiðafjord. Evenals Swart had hij zich tijdens de afwezigheid van Trellund in dienst van Paulus Pelt begeven, maar legde zijn verklaring op verzoek van den eerstgenoemden af. Aan zijn attestatie, bevestigd door zijn ondercommies Hans Hansen, ontleenen wij het volgende:

„dat sij getuygen op den derden May uyt het Exel (Texel) deser landen geseylt sijn naer IJsland, met expresse ordre ende bevel van den gemelten Pelt in IJsland een scheepsladingh natte visch te procureeren ende selffs sooveel te laten visschen als mogelijk zoude sijn, tot welcken eynde sij getuygen eenich cargasoen van den gemelten Sr. Pelt ontfangen hadden, waervan sij getuygen den voornoemden Pelt oock contentement gegeven hebben ende daerin tevens met expres verbot, soo aen haer getuygen als andere comisen in IJsland, geen drooge visch noch eenige andere coopmanschappen te handelen, daerop de Deensche Compagnie eenige pretensie soude connen off mogen maken;

dat voorts zij getuygen in Oloffswijck (Ólafsvík) comende, aldaer eenige natte visch becoomen hebben, ende door bidden ende smeeken van de boeren ende inwoonders aldaer om eenich meel, daarvan sij zeyden [dat sij] groot gebreck hadden ende van den Deenschen coopman niet genoeg gerieft wierden, hebben sij getuygen, hoewel tegens haer ordre, eenige tonnen meel tegens drooge visch verhandelt; van gelijcken tot Arnefiord (Arnarfjord) comende om natte visch te becoomen, moesten sij getuygen genoegsaem tegens wil en

⁶⁴) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2755, 21 December 1660. Nr. 2759, 30 December 1661.

dank de inwoonders met meel ende anders gerieven tegens drooge visch, ende terwijle sij aldaer lagen, versochten de inwoonders van Durefiort (Dýrafjord), soo met brieven als mondelingh, aen haer getuygen dat sijluyden met haer schip daer wilden comen om haer te versorgen van levensmiddelen, daeraen sij seyden [dat sij] groot gebreck leeden, vermits aldaer geen compagniesschip was gecomen, ende onseker was off noch één comen zoude;

ende zij getuygen op 't versoeck als vooren na Durefiort geseylt ende aldaer comende, hebben nochtans buyten haer ordre de inwoonders van haer goederen bijgeset, sooveel sij getuygen condén missen, doch omtrent vijff à ses dagen daer gelegen hebbende, is er een compagniesschip ter voorschreve plaetse gearriveert, waerop sij getuygen aenstonts haer ancker deden lichten ende in zee gingen;

ende dat mede, terwijle sij getuygen tot Arnefiort lagen, eenige boeren van Isefiort (Ísafjord) bij haer gecomen zijn, versoeckende zij getuygen met haer schip daer wilden coomen, ende haer met meel ende andere eetbare waaren voorsien, ende sij getuygen deselve boeren dat affslaande ende haer wijsende aen de Deensche coopman Harman Wust (Wøst) die aldaer lach, seyden deselve boeren tegens haer getuygen: wie zoude met dien coopman willen handelen? Hij is geck ende den duyvel is in hem gevaren; want hij begeert onse vis ende wil tnegentich à hondert pont hebben voor een wette, die maer tachtich pont is, ende daerenboven de goederen ons hooger opdringen als den taxt uytbrenckt, voegende daerbij: daer zijn wel vier à vijff booten vol met vis gecomen om te handelen, maer door sijn onredelijke begeert in 't gewicht sijn se sonder te handelen met de vis weder na huys vertrocken, off alle tselve in substantie.

Ten lesten verclaren sij getuygen noch, dat sij in alles omtrent ses hondert wette drooge visch tegens haer ordre in gehandelt hebben, boven de droge vis die sij uyt schulden van den requirant (Trellund) hebben becoomen, welcke handelingh van drooge visch tegens haer goederen veroirsaeckt heeft, dat de schepen van den gemelten Sr. Pelt, na Vranckrijck gedestineert, haer volle ladinge van natte visch niet hebben becomen⁶⁵⁾.

Was de visch, die de boeren aan de Denen trachtten te verkoopen van slechte kwaliteit geweest, dan was het optreden der kooplieden te verontschuldigen; maar in dat geval zouden onze schippers en commiezen evenmin

⁶⁵⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2759, 30 December 1661. Nr. 2760, 24 Januari 1662.

een dergelijke lading hebben ingenomen. In gevallen als de bovenstaande waren het de Denen zelf, die de bevolking in de armen van de vreemdelingen, i.c. van de Hollanders, dreven. Misschien stelde de commies, die zich over dien handel te verantwoorden had, de zaken wat sterk gekleurd voor, in hoofdzaak komt zijn verklaring echter met de feiten overeen.

Na dit uitstapje langs de IJslandsche kust keeren wij naar Amsterdam terug en ontmoeten daar nog meer kooplieden, die schepen naar IJsland bevrachtten, behalve Paulus Pelt, die er in het geheel zeven zond, voor zoover de contracten ons bekend zijn. De beide kooplieden uit Landsmeer, Cornelis Roeloffsz. en Pieter Symonsz. Heynis, reedden wederom de Spinder van Jan Claesz. Spinder van Vlieland uit en bovendien in den zomer nog d'Adelaer van Pieter Claesz. Deucht d'Jonge van Hamburg. Mochten de schepen op IJsland geen volle lading kunnen krijgen, dan kon de schipper op de Færøer, de Shetlandseilanden of in Noorwegen vracht innemen⁶⁶⁾.

Twee kooplieden uit Schermerhorn, Pieter Pietersz. en Jacob IJsbrantsz., die in 1660 tezamen de St. Jan van Olibrant Jansz. van Gracht [Graft] naar IJsland hadden bevracht, traden nu ieder afzonderlijk als bevrachter op. Pieter Pietersz. zond de Santa Maria van Albert Pietersz. van Amsterdam in het voorjaar naar IJsland; die reis voor Paulus Pelt in den zomer was dus de tweede tocht van den schipper. Voor Jacob IJsbrantsz. voer Harmen Luytjens van Vlieland met de Sleutel naar IJsland. Een tocht, die minder fortuinlijk afliep, was die van de galjoot de Coningh van Vrancrijk van Cornelis Jansz. van Amsterdam, die voor Pieter van der Horst als reeder in Maart uitzeilde, maar ter hoogte van de Doggersbank door storm werd overvallen en lek geslagen. De bemanning, waaronder een Jan Jansz. van IJsland (vermoedelijk een Jón Jónsson), werd door een visschersvaartuig gered⁶⁷⁾.

Paulus Pelt was in 1661 niet de eenige van zijn familie, die zich met den IJslandschen handel bezigield. Zijn neef, Abraham Pelt Hansz., zond de galjoot de Orangieboom van Cornelis Ysbrantsz. van Vlieland, groot 60 lasten, naar IJsland en vandaar naar Nantes⁶⁸⁾. Dit is het eenige bewijs, dat mij ten dienste staat, wat betreft relaties met IJsland van dezen Pelt. Pas later wordt Abraham Hansz. in overeenkomsten met Trellund genoemd; meestal was het Paulus, die de zaken behartigde en als bevrachter

⁶⁶⁾ Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1541, 9 Maart 1661. Not. Pieter van Buytene, Nr. 2793, fol. 307, 25 Juli 1661.

⁶⁷⁾ Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1540, 16 Juli 1660. Nr. 1541, 5 en 22 Maart 1661. Nr. 1516, 23 Maart 1661.

⁶⁸⁾ Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1541, 16 Maart 1661. Hij komt pas in later jaren op den voorgrond als één der voornaamste schuldeischers van Trellund. Res. Staten-Generaal, 1 Augustus 1668. — Zie bijlage G.

optrad. Met hem werkte Trellund op het gebied van den IJslandschen handel doorgaans samen.

In 1662 was Trellund niet te Amsterdam, maar toch zond Paulus Pelt eenige schepen naar IJsland. d'IJslandsche Boer was weer van de partij, maar nu onder schipper Wijbrant Heeres Coster van Harlingen, die zich evenals Inder Tjaerts, tegen confiscatie vanwege de IJslandsche Compagnie verzekerde. Een tweede schipper uit Harlingen, die voor Pelt een reis maakte, was Leendert Pietersz. de Graeff met de Graeff sonder Lant, terwijl uit Rotterdam 't Blaeuwe Schaep van Michiel Pouwelsz. in zee stak. Van de eerste twee reizen is ons slechts bekend, dat Jacob Swart als commies op de Graeff sonder Lant medevoer⁶⁹⁾.

Anders is het gesteld met 't Blaeuwe Schaep, dat op haar beide reizen van 1662 er niet in slaagde IJsland te bereiken. Toen het schip begin Mei zee had gekozen, werd het tusschen de Orkaden en de Shetlandseilanden door kapers met Portugeesche commissie aangehouden en naar Schotland opgebracht. De lading, bestaande uit een partij meel, brandewijn, ijzer, ijzeren potten, lijnen, enz. werd geconfisqueerd, maar het schip zelf door den schipper weer van de kapers teruggekocht. Dit avontuur schrikte den bevrachter blijkbaar niet af, want in Augustus zond Pelt het schip opnieuw naar IJsland. Thans achterhaalde het noodlot 't Blaeuwe Schaep bij de Færøer, waar het een gedeelte van de lading had gelost. De fokkemast was in een storm geknakt en toen de schipper na de herstelling opnieuw vertrokken was, dwong het slechte weer hem terug te keeren. Tenslotte deed hij de lading voor IJsland ook in Thorshavn van de hand en keerde na lange omzwervingen over Noorwegen in de Republiek terug met een schuit zóó lek, dat de matrozen in de kajuit moesten slapen en de bultzakken in de kooien nat waren. Wij zien hieruit, dat Pelt ook connecties op de Færøer had; hij zond er in het najaar nog de Cleyne St. Joris van Dirck Willemsz. Topent van Venhuizen heen⁷⁰⁾.

Wij zijn nu tot het jaar 1663 genaderd en hebben sinds 1660 Jonas Trellund niet meer onder de bevrachters voor den handel op IJsland aangetroffen. Toch zijn er sporen van zijn invloed; niet alleen legden verschillende commiezen op zijn verzoek verklaringen af over den gang van zaken op IJsland maar in het najaar van 1660 verkocht hij nog een partij IJslandsche

⁶⁹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2760, 4 Maart 1662. Nr. 2794, fol. 445—446, 31 Maart 1662, fol. 472 v°. — 473, 5 Mei 1662. Nr. 2768, 22 Februari 1664. — Volgens het Vallholtsannáll kwamen de Hollanders in het Zuiden, Westen en Noorden van IJsland.

⁷⁰⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2762, 19 Juli 1662. Nr. 2794, fol. 352, 18 Augustus 1662. Nr. 2764, 18 Januari en 2 Maart 1663. — Rotterdam, Not. Dirck Block, Nr. 738, acte 211, 10 Juni 1664. — Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2794, fol. 616, 13 October 1662.

stokvisch van 150.000 pond aan twee Amsterdamsche kooplieden, met wie de detailhandel gedurende den winter tot in finesses werd geregeld⁷¹⁾. Bij de bespreking van de walvischvaart hebben wij reeds gezien, dat hij in 1660 zijn beide privileges voor walvischvangst en opkopen van rog op IJsland had verworven. Wij zullen thans zijn gedragingen in deze jaren nagaan, die tot zijn positie van Hoofdparticipant van den Deenschen handel op IJsland zouden leiden, en moeten daartoe terugkeeren tot het begin van 1660.

In Januari 1660 verzocht hij de Staten-Generaal een acte ad omnes populos voor zijn reis naar Denemarken, die hem terstond werd verleend; voor Trelund als burger en koopman van Amsterdam en zijn twee dienaren werd de hulp en bijstand van alle buitenlandsche autoriteiten en onderdanen ingeroepen. Van zijn actie om van den koning van Denemarken een vergunning voor de visscherij onder IJsland te verkrijgen, was de brief van aanbeveling van Amsterdam, die zijn request aan de Staten-Generaal vergezelde, het eerste bewijs. Hij verklaarde daarin al sinds jaren „sijn negotie gedreven te hebben met in zee omtrent IJsland te laten visschen”; het was hem echter niet vergund de havens binnen te loopen, wat met storm en slecht weer een groot bezwaar was. Daar hij van plan was dit bedrijf voort te zetten, zou hij gaarne verlof hebben op één of anderhalve mijl van de kust te mogen visschen en enkele havens aan te doen, om zijn schepen een veilige ligplaats te verschaffen. Te dien einde wendde hij zich tot Amsterdam om voorspraak bij de Staten-Generaal. Dit leidde tot een schrijven van dit college aan den buitengewonen gezant Vogelsang, die het verzoek aan den koning overbracht. Het resultaat was, dat Frederik III Trelund in den zomer de vergunning voor de walvischvangst onder IJsland verleende⁷²⁾.

De weinig rooskleurige toestand van de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen, waaronder de IJslandsche handel had te lijden, was aanleiding voor den koning om aan kooplieden buiten het monopolie privileges te geven. Wij zagen reeds, hoe Bladt daarvan profiteerde; Trelund had het consent niet afgewacht om zijn schepen naar IJsland te zenden. Tegenover de Compagnie kon hij moeilijk een actie beginnen voor een vergunning tot handel op IJsland. In zijn request aan de Staten-Generaal liep hij luchtigjes over den aard van zijn negotie op IJsland heen en verzocht uitsluitend medewerking om van de Deensche regeering toestemming te verkrijgen voor een basis voor zijn visscherij. Toen hij in het bezit van het octrooi voor de

⁷¹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2754, 29 September 1660.

⁷²⁾ Res. Staten-Generaal, 3 Januari 1660. Acteboek 1660, Nr. 3342, 3 Januari 1660. Lias Loopende 1660, Nr. 4873, 22 Januari 1660. Res. Staten-Generaal, 26 Januari en 6 Februari 1660. Lias Denemarken, Nr. 5913, 6 Februari 1660. Vgl. blz. 67. — J. Lindbæk, Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie, 1660—1676 I, blz. 15, 29 April 1661.

walvischvangst gekomen was, kon hij tegenover de IJslandsche Compagnie zijn troeven uitspelen; zij had immers in geen jaren van haar voorrecht in dezen gebruik gemaakt. Zoo kon hij zich, zonder haar openlijk voor het hoofd te stooten, vasten voet op IJsland verschaffen en daardoor, als het ware met terugwerkende kracht, zijn handelsbetrekkingen in de jaren 1659 en 1660 sanctioneeren. Van Deensche zijde trachtte men het prestige hoog te houden, door in het privilege de bepaling op te nemen, dat hij geen handel mocht drijven dan met toestemming van den landvoogd en de participanten der IJslandsche Compagnie, ofschoon men in Kopenhagen beter dan elders wist, hoezeer de Deensche kooplieden te kort waren geschoten. Toen hem in den zomer van 1660 de privileges verleend werden, vertoefde hij waarschijnlijk te Kopenhagen. Begin Juni strooide hij tenminste met kwistige hand volmachten rond om tijdens zijn afwezigheid zijn zaken te behartigen. Zoowel Abraham Pelt Hansz. als zijn schoonmoeder Catharina Pelt kregen opdracht de loopende zaken waar te nemen; voor het geval dat zij kwamen te overlijden, wees hij zijn vrouw, Sara Giessenbier, en zijn boekhouder, David Varlet, die reeds sinds 1655 in zijn dienst was, als gevolmachtigden aan⁷³⁾.

Hoewel Trellund met het resultaat van zijn actie te Kopenhagen tevreden kon zijn, wenschte hij een volledige vergunning voor den handel en diende in December 1660 nogmaals een request bij de Staten-Generaal in; thans ging het er om van den Deenschen koning „boven het octroy bij hem geobtineert van onder IJslandt te mogen visschen, walvisch ende andere cleyne visch, van den hoogstgemelten Coninck noch te becomen consent, om op d'eene ofte andere haven aldaer met d'inwoonders te mogen handelen." Op advies van een commissie werd zijn request in handen van de colleges ter Admiraliteit tot Amsterdam en Rotterdam gesteld. Het eerste bracht een gunstig rapport uit, maar stelde als voorwaarde, dat de traan en het spek overeenkomstig de placcaten naar de Republiek moesten worden verscheept; het antwoord van het laatste liet langer op zich wachten, maar viel eveneens gunstig uit. De Staten-Generaal besloten dus, Trellund ter wille te zijn en in Denemarken stappen te zijnen gunste te doen, „daer hij geresolveert is een notabel aental schepen te equipeeren, waeraen een groot captael is hangende, dat mede daerdoor de gemeene commercie ende trafycyk merckelijck zal werden gebeneficeert"⁷⁴⁾.

Het was te voorzien, dat de IJslandsche Compagnie te Kopenhagen een

⁷³⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2753, 9 en 10 Juni 1660. Nr. 2742, 14 December 1655.

⁷⁴⁾ Res. Staten-Generaal, 31 December 1660; 11 en 29 Januari, 3 en 10 Maart 1661. Lias Denemarken, Nr. 5914, 10 Maart 1661.

dergelijke inbreuk op haar rechten niet zonder protest zou dulden. Zij beklagde zich bij Frederik III over de aan Hans Pedersen Bladt en Jonas Trellund verleende privileges. De koning droeg het Staatscollege op de klachten te onderzoeken en liet Hans Nansen ontbieden om het standpunt van de IJslandsche Compagnie te verdedigen. Het college deed twee oplossingen aan de hand: of de IJslandsche Compagnie moest trachten met Trellund en Bladt tot een vergelijk te komen, of Frederik III zou uitspraak doen in het geschil. De koning besloot tot het eerste en wees eenige hooge ambtenaren aan om met de IJslandsche Compagnie over een vergelijk te beraadslagen. Zij moesten enkele der participanten en Trellund voor zich roepen en hen tot een minnelijke schikking trachten te bewegen, opdat zoowel de ineenstorting van de Compagnie als de uitsluiting van Trellund werd voorkomen⁷⁵⁾.

Toen het eerste request van 17 Februari 1661 geen resultaat had opgeleverd, dienden de kooplieden in October een tweede in, waarin zij hun beklag deden over de schade, hun door Trellunds handel op IJsland toegebracht. Hij had scheepsladingen visch opgekocht, die hem volgens zijn privileges niet toekwamen, zoodat de schepen van de Compagnie met halve vracht waren teruggekeerd en vele goederen onverkocht waren gebleven. Op die manier kon de IJslandsche Compagnie zich niet staande houden en dit zou voor Kopenhagen een ramp zijn, daar de handel op IJsland een belangrijke bron van inkomsten voor de stad beteekende. Het algemeen belang was dus gediend met het voortbestaan van de Compagnie⁷⁶⁾.

De kooplieden verzekerden zich van den steun der burgerij, die zich bij monde van het college der 32-mannen tot den magistraat wendde om op maatregelen tegen den handel van buitenlanders aan te dringen. Als men den koning maar kon overtuigen van de groote belangen, die er voor de stad op het spel stonden, zou hij zeker willen medewerken om den handel voor Kopenhagen te behouden; zooals de zaken nu stonden, ondermijnden de vreemdelingen de positie van de Compagnie. Het was ook in 's konings eigen belang, want de participanten van de Compagnie konden hem in tijden van oorlog met hun gewapende schepen bijstaan. Dit request van de 32-mannen brak ook een lans voor de handwerkslieden en varenslui, die in dienst van de Compagnie hun bestaan vonden⁷⁷⁾.

⁷⁵⁾ Het eerste request van de IJslandsche Compagnie d.d. 17 Februari 1661 heb ik niet gevonden; de inhoud is echter af te leiden uit de opdracht aan het Staatscollege. Lovsamling for Island, I, blz. 257—259, 28 April, 11 Juni en 3 Augustus 1661. — Lindbæk, I, blz. 15, 29 April 1661.

⁷⁶⁾ Lindbæk, I, blz. 39, 5 October 1661.

⁷⁷⁾ Lindbæk, I, blz. 60, 4 Februari 1662.

Het schippersgilde had echter zelf reeds stappen gedaan om zijn belangen te behartigen. In zijn request aan den magistraat schreef het den achteruitgang van de zeevaart in Denemarken, en in het bijzonder te Kopenhagen, toe aan de concurrentie van de buitenlandsche schippers, die door de Deensche kooplieden voor de vaart op IJsland in dienst werden genomen. Het gilde was dus niet blind voor de tekortkomingen van zijn eigen landgenooten. Wanneer Trelund van Amsterdam c.s. zich nu nog van het laatste restje van de zeevaart meester maakten, was het met de stad gedaan; de oorlogsjaren waren toch al fnuikend voor Denemarken geweest⁷⁸⁾.

Het resultaat van de requesten van burgerij en schippersgilde was een verzoekschrift van den magistraat aan Frederik III, waarin werd herinnerd aan het streven van Christiaan IV om den handel op IJsland aan de Hamburgers te ontnemen en Kopenhagen ten goede te doen komen. Dit was voor de stad van zóó groote beteekenis geweest, dat zij ernstig had geleden onder de privileges, die Trelund en zijn aanhang door valsche voorspiegelingen in 1660 hadden verworven; geen vijand had een arglistiger streek kunnen bedenken om haar ondergang te bewerken. Sindsdien was de souvereiniteit des konings bevestigd en de magistraat smeekte Frederik III van zijn macht gebruik te maken om die privileges in te trekken en door een onmiddellijk verbod van allen handel door vreemdelingen den achteruitgang van zeevaart en commercie te stuiten; slechts Deensche burgers zouden op IJsland mogen varen⁷⁹⁾.

Het Staatscollege, dat in December reeds het request der kooplieden in behandeling had genomen, had beide partijen over de zaak gehoord en diende in Februari zijn rapport bij den koning in. Het adviseerde om de IJslandsche Compagnie op te heffen en de aan Trelund verleende privileges in te trekken. Immers de eerste had door haar gedrag aanleiding tot ontevredenheid gegeven, maar de vergunning van den laatste was in strijd met haar privileges en 's lands belang. Mocht Frederik III er toe overgaan om een nieuwe compagnie op te richten, dan was een eerste voorwaarde, dat de participanten te Kopenhagen moesten zijn gevestigd en de uitreedingen aldaar plaats vinden. Trelund kon men aanbieden participant te worden of, zoo hij daar niet voor voelde, hem voor de reeds betaalde pacht een billijke vergoeding geven⁸⁰⁾.

In zijn rapport zinspeelde het Staatscollege op hetgeen Trelund tot zijn verdediging tegen de klachten der IJslandsche Compagnie had aan-

⁷⁸⁾ Lindbæk, I, blz. 58, 31 Januari 1662.

⁷⁹⁾ Lindbæk, I, blz. 61, 12 Februari 1662.

⁸⁰⁾ Lovsamling for Island, I, blz. 259, 22 October 1661, opdracht van den koning. — Lindbæk, I, blz. 39, 2 December 1661; blz. 63, 17 Februari 1662.

gevoerd. Zijn „Gründtlicher bericht, warümb die mir allernädigste ge-
gönnete iszländische octroy auff den rögenhandel und fischerey mit recht
nicht mag wieder cassiret werden” is het antwoord op de door de kooplieden
tegen hem ingebrachte beschuldigingen. Trotsch wijst hij het protest tegen
zijn privileges voor de walvischvaart en het opkopen van rog van de hand
en klaagt op zijn beurt de Compagnie aan:

„Viel weniger kan ich penetrieren, ausz wasz gründen die isz-
ländische compagnie dawieder sich beschweren und auflegen kan,
alsz nur dasz es vielleicht ausz einem particulier hasz und gefaszete
abgunst wieder mich und meine nahrung herrühren müsze, inmaszen
ich eben zu der allerbeschwehrligsten kriegszeit, da die compagnie die
einwohner desz landes Islandt mit notthürfftiger leibzugt und victu-
alien in zweyen, alsz anno 1659 und 1660 nicht versörgeten, mit 7
schiffen jedes jahr bemellte insull versehen, und in dem ein schiff
durch Gottes gewalt in den haffen Flato geblieben, und ein anders
von den Türcken genommen und zu Algier mit volck und ladung
auffgebracht, zu meinem leyder groszen schaden versorget, für welche
grosze dienstleistung und erlittenen schaden mir die compagnie
meines ermeszens vielmehr behörete befurderlich als hinderlich in
meiner octroy zu sein, auff dasz ich etwasz wiederüm zu meinem
erlittenen schaden kommen und gelangen möchte.”

Wat de walvischvangst betreft, betoogt hij de Compagnie geen schade
te hebben gedaan, daar zij reeds lang niet meer van haar privilege gebruik
maakte. Kortom, hij is de onschuld in persoon, daar de Compagnie zelf
zich deze moeilijkheden op den hals heeft gehaald door, met voorbijgaan
van de eigen burgers, Hamburg en Lübeck van de vaart op IJsland te
laten genieten. Ook wat de visscherij aangaat, heeft hij zich niet aan inbreuk
op haar privileges schuldig gemaakt, want „die compagnie fenget ihren fisch
selbst nicht, sondern kaufft selbigen von desz lands einwohnern.” Zijn ma-
trozen en visschers huurde hij op voorwaarde, dat zij zich niet met den
ruilhandel zouden inlaten; gebeurde dit ondanks zijn verbod toch, dan
waren er zulke kleine bedragen mee gemoeid, dat het voor de Compagnie
geen schadepost kon zijn. Kon zij de overtreders betrappen, dan stond het
haar vrij hen te straffen met verbeurdverklaring van de goederen. Uit dit
alles bleek toch wel zonneklaar, dat hij zich aan geen misbruiken schuldig
had gemaakt en eerder als weldoener van IJsland moest worden beschouwd;
hij kon dus alle aanspraken laten gelden om niet willekeurig van zijn privi-
leges te worden beroofd¹⁾.

¹⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 9, zonder datum of jaar, Zie bijlage F. — Waar-
schijnlijk hebben er in den zomer van 1661 slechts mondelinge besprekingen over het geschil

Museum, Reykjavík.

Foto Þjóðminjasafn, Reykjavík.

XIV. Geelkoperen tabaksdoos met gezicht op Amsterdam, 18de eeuw.

Frederik III had wel ooren naar het voorstel van het Staatscollege; hij zag terecht in, dat hij een dergelijke figuur, die op invloedrijke relaties in de Republiek kon rekenen, beter tot vriend dan tot vijand kon hebben. Ondanks het drijven van de kooplieden liet de koning zich niet verleiden om Trellund zonder vorm van proces ter zijde te schuiven. Hij had in hem een machtig wapen om zijn onderdanen tot grootere werkzaamheid te dwingen en speelde beiden tegen elkaar uit. Daarom besloot hij tot opheffing van de IJslandsche Compagnie en droeg zijn raadslieden op met Trellund over de reorganisatie van den handel op IJsland overleg te plegen. Door hem als adviseur te gebruiken vergemakkelijkte Frederik III hem den overgang van concurrent tot bondgenoot⁸²⁾. De kooplieden konden er zich op beroemen, dat zij hun zin in zake de aan Trellund verleende privileges hadden doorgedreven, en Trellund, dat hij door het besluit des konings een belangrijke plaats in de handelskringen van Kopenhagen kreeg; zoo hield de koning beide partijen te vriend.

Niet alleen Trellund, ook Hans Nansen kreeg opdracht om een nieuw schema te ontwerpen. Trellund deed het voorstel om IJsland in vier gelijke deelen te verdeelen; de Hoofdparticipanten, die de leiding van den handel zouden krijgen, konden tezamen overleggen, hoe het eiland het beste kon worden bevaren, tot profijt van Kopenhagen en tot heil van IJsland zelve. Het resultaat was de verordening van 31 Juli 1662, waarbij de „IJslandsche Handelscompagnie” voor 20 jaar het monopolie voor den handel op IJsland verwierf⁸³⁾. Gewoonlijk werd de periode na 1662 naar de Hoofdparticipanten genoemd, hoewel uit dezen naam blijkt, dat zij tezamen toch een soort compagnie vormden.

tusschen de IJslandsche Compagnie en Trellund plaats gehad. Het Staatscollege bracht na zijn vergadering van 29 April den koning verslag uit, dat Jonas *naar zijn zeggen* de concessies voor de walvischvangst en handel in rog had verdedigd; bovendien had het college hem een afschrift van de privileges der Compagnie ter beantwoording doen toekomen. Blijkens een procuratie aan zijn boekhouder David Varlet (Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2756, 28 Januari 1661) stond Trellund einde Januari op het punt van te vertrekken en vertoefde hij naar de verklaring van Paulus Pelt (Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2758, 16 Juli 1661) daarop eenige maanden in Denemarken. Hij oordeelde het blijkbaar raadzaam present te zijn, toen de Compagnie tegen hem begon te ageeren. Of zijn „Gründtlicher bericht” een antwoord is op de uitnoodiging van het Staatscollege of een verweer tegen het tweede request der kooplieden van October 1661, is niet uit te maken. Ik voor mij ben geneigd tot de veronderstelling, dat zijn apologie van het najaar van 1661 is, toen de houding van de Compagnie dreigender werd en zij den koning om opheffing van zijn privileges verzocht; Trellund vertoefde toen wederom te Kopenhagen (Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2759, 30 December 1661).

⁸²⁾ Lovsamling for Island, I, blz. 260—262, 3 en 7 Maart 1662.

⁸³⁾ Lovsamling for Island, I, blz. 263—264, 30 Maart en 2 April 1662; blz. 270—271, 16 Juni 1662; blz. 277, 31 Juli 1662. Zie blz. 22.

De overwinning van den koning was van de grootste beteekenis voor de ontwikkeling van den Deenschen handel. Eén van de voorwaarden was, dat de uitreeding naar IJsland uitsluitend te Kopenhagen moest geschieden. Trellund was dus gedwongen zijn zaken van Amsterdam naar Denemarken over te brengen en daarmede verloor de directe handel van de Republiek met IJsland zijn voornaamsten vertegenwoordiger. Al bleef hij met Amsterdamsch kapitaal zijn zaken drijven, het uitgangspunt van den handel lag voortaan in Kopenhagen en daarmede had de burgerij haar zin gekregen. In zooverre is het juist, dat Frederik III door hem voor den Deenschen handel te winnen het handelsverkeer van de Republiek een gevoeligen slag toebreacht⁶⁴⁾. Niet dat in Amsterdam de IJslandsche handel met Trellund stond en viel, maar de hooge vlucht van de laatste jaren was grootendeels aan hem te danken geweest. De belangstelling van reeders als Paulus Pelt e.a. was zeer zeker door hun connecties met Trellund in sterker mate op IJsland gevestigd dan anders het geval zou zijn geweest. Hoewel het contact bleef bestaan, had het echter aan intensiteit ingeboet. Amsterdam was aardig op weg geweest om den geheelen handel tot zich te trekken, maar aan dit proces kwam nu een einde.

Oppervlakkig beschouwd rees Trellunds gelukster door deze verandering van positie. Pas later zou blijken, dat zij geen verbetering was. Aanvankelijk mochten de Hoofdparticipanten zich in de gunst des konings verheugen; zij kregen toestemming om een oorlogsschip uit te rusten en alle schepen, die in strijd met hun privileges op IJsland en de Færøer handel dreven, op te brengen en verbeurd te verklaren⁶⁵⁾. Evenals in de vorige verordeningen kondigde de koning maatregelen aan tegen de buitenlanders, die zich aan smokkelhandel schuldig maakten. Dit euvel was echter onverbrekkelijk aan het handelsmonopolie verbonden, zoolang de Deensche kooplieden niet volkomen voor hun taak om de vaart op IJsland te onderhouden waren berekend. Dit bleek ook weer, toen de Hoofdparticipanten op hun beurt genoodzaakt waren zich van buitenlandsche schepen te bedienen.

Wij keeren thans naar de Republiek terug om na te gaan, hoe men daar in 1663 en volgende jaren den handel op IJsland voortzette. Onder de bevrachters vinden wij in de eerste plaats Jonas Trellund, die nu als „Raet ende assessor in de Admiraliteyts collegio van Zijne Conincklijke Majesteyt van Denemarcken ende Noorwegen” in de acten voorkomt. De schippers, die hij in zijn hoedanigheid van Hoofdparticipant in dienst nam, voeren in ballast of met eenige lading naar Kopenhagen om daar te lossen en te laden, zetten na een ligtijd van veertien dagen de reis voort en bleven

⁶⁴⁾ Carl Christiansen, Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie, I, blz. 264—270.

⁶⁵⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, 10 April 1662.

26110816
26110816
ongeveer een maand op IJsland. In het gebied van den koning van Denemarken genoten zij vrijdom van tollën; dit had betrekking op den Sonttol. In deze jaren vinden wij in de Sonttolregisters achter de namen der Nederlandsche schippers, die naar IJsland voeren, telkens de woorden „fry passiret”.

De eerste is Pieter Eldertsz. Vliegop van Vlieland, die evenals in 1660 het geval was geweest, met de Vliegop naar IJsland ging, nu echter via Kopenhagen. Het schip werd op de reede van Rif door den commies van Trellund, Bastiaen Nielsen, met visch afgeladen en verspeelde bij het uitzeilen twee kabels en een werpanker. Ook de Vergulde Roos van schipper Gerrit Cornelisz. van Terschelling was voor den Breiðafjord bestemd, maar bereikte eerst in Juli zijn bestemming. Waarschijnlijk was de omweg over Kopenhagen oorzaak, dat Trellunds schepen in 1663 zóó laat op IJsland kwamen, dat zij geen volle lading visch meer konden krijgen. Zoowel zijn commies Willem Fechtel van Malmuyen (Malmö), die twee winters op IJsland overbleef, als Pieter Thomasz., die als supercargo de reis met het Witte Lam maakte, verklaarden, dat de boeren van Rif, Grundarfjord en Stykkisholm hun visch naar andere havens hadden gebracht, daar de schepen meer dan een maand later dan gewoonlijk waren gekomen; schipper Cornelis Ancker, die in dienst van Trellund als stuurman op de Vergulde Roos voer, schatte die hoeveelheid visch op ca. 300.000 pond⁸⁶⁾.

Een Amsterdamsch koopman, die zich tot nu toe slechts weinig op het gebied van den IJslandschen handel had bewogen, al bevrachtte hij in 1660 d'IJslandsche Boer van Inder Tjaerts om de Noord, was Jan Claesz. Schulpertoort. In het jaar 1663 zond hij niet minder dan vijf schepen naar het Noorden, zoowel direct naar IJsland als via Kopenhagen; in beide gevallen werd vergoeding voor confiscatie door de Deensche kooplieden in het vooruitzicht gesteld. Blijkbaar vertrouwden de schippers de zaak toch niet volkomen. Het waren Esdra Rocques Jongerhelt van Amsterdam met d'Brouwer, Andries Egbertsz. van Harlingen met de Witte Duyff, Willem Albertsz. Graeff van Landsmeer met de Jonge Graeff, Jan Jansz. Backer van Durgerdam met de St. Joris en Hessel Cornelisz. Wortel van Terschelling met de galjoot de Hollantsche Tuyn, die tevens de Færøer zou aandoen. Voor rekening van Paulus Barentsz. van Enkhuizen voer Gool Claesz. van Vlieland met de Liefde over Kopenhagen naar IJsland⁸⁷⁾. Een

⁸⁶⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2794, fol. 732, 20 April 1663; fol. 713—714, 26 April 1663. Nr. 2767, 2 en 20 November, 14 December 1663. Nr. 2768, 25 Januari 1664. Nr. 2788, 1 Februari 1669. — Ballarárannáll.

⁸⁷⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2794, fol. 679, 20 Maart 1663; fol. 779, 28 Mei 1663; fol. 784—785, 2 Juli 1663; fol. 719, 9 Juli 1663. Nr. 2795, fol. 831, 8 Augustus 1663. — Nr. 2794, fol. 686 v°. — 687, 23 Maart 1663. François Lodewijcx, kruidenier te Amsterdam, stelde zich borg voor de betaling van de vracht. Hij was ook aan de familie Pelt verwant, zie bijlage G.

zuiver Deensche bevrachting scheen die van 't Lam van schipper Jan Martensz. van Vlieland, door Pieter Nicolaesz. van Kopenhagen, direct naar „'t Suydeynt" van IJsland, doch de bevrachter moest den schipper eventueel confiscatie vergoeden; de lading was voor Kopenhagen, Nantes of Bordeaux bestemd⁸⁸⁾.

Ook als Hoofdparticipant zocht Trellund, hetzij persoonlijk, hetzij door toedoen van zijn boekhouder David Varlet, een groot gedeelte van zijn schippers en commiezen in de Republiek. Tusschen April en September sloot hij de meeste contracten af; verreweg het belangrijkste was dat met den ons reeds bekenden Christoffel Jansz. Sol, kortweg Stoffel Jansen, die in 1661 als oppercommies van Paulus Pelt op IJsland werkzaam was geweest. In Mei 1663 trad hij als zoodanig bij Trellund in dienst voor vier jaar tegen een salaris van f 715 's jaars. Een bepaling, die verband hield met de veranderde positie van zijn meester, was, dat hij zich met zijn familie te Kopenhagen moest vestigen. Evenals vroeger lag het terrein van zijn werkzaamheid in den Breiðafjord, waar hij elf man gedurende een jaar onder zijn bevel kreeg. Dit aantal werd in de zomermaanden, als de schepen uit de Republiek in de „bocht van Bredefjord" lagen, met twaalf man en nog dertien IJslanders uitgebreid, die speciaal voor het van en naar boord brengen van de vracht werden gehuurd. Alle onkosten, die het verblijf op IJsland meebracht, moest de oppercommies betalen, behalve de reparaties aan huizen en schepen. Hij had als het ware de geheele administratie van een agentschap, zorgde voor de correspondentie, het bodeloon en de tractementen van de gehuurde werkkrachten. De uitbetaling der gages van commiezen, schippers, timmerlieden en kuipers viel buiten zijn werkzaamheid.

Stoffel Jansen was Trellund nauwkeurig verantwoording schuldig voor alle negotie, „ende dat naer den tacx IJslands ellematen ende gewicht, tenware ick (Trellund) selfs eenige waren taxeerde hooger off lager als de lanttacx, naer welcke taxatie deselve goederen dan te reeckening moeten worden gebracht." Behalve zijn vaste salaris ontving hij een som van 500 rijksdaalders per jaar voor alle onkosten en een stuiver van iedere 100 pond (Hollandsch gewicht) droge visch, die hij verhandelde; werden er andere waren verhandeld, dan kreeg hij daarvan dezelfde provisie. Als commiezen, die onder Stoffel Jansen stonden en hem verantwoording schuldig waren, nam Trellund Mathijs Jaspersz., Bastiaen Nielsen en Pieter Thomasz. in dienst; in het contract van den eerste was bepaald, dat hij bij het wegen van de visch de gewichten van de oude compagnie moest gebruiken, terwijl alle overwicht „soo op visch als anders" ten voordeele van Trellund

⁸⁸⁾ Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1542, 8 Juni 1663.

20110816
kwam⁸⁹⁾. Als schippers traden bij hem in dienst Olfert IJsbrandtsz. van Texel, Hans Davidtsz. van Amsterdam en Pieter Jansz. Houtewambus van Middelie, die wij reeds in de jaren 1659 en 1661 leerden kennen⁹⁰⁾.

Voor de IJslanders rondom den Breiðafjord waren Stoffel Jansen en Olfert IJsbrandtsz. goede bekenden. De sysselman van de Barðastrandar-sýsla, Eggert Björnsson van Skarð, kreeg door hun bemiddeling brieven en waren van Jonas Trellund, met wien hij op zeer vriendschappelijken voet stond. In den zomer van 1663 ontving hij o.a. linnen en suikerbrooden uit Amsterdam, die hij gaarne wilde vergoeden, als hij maar wist hoe! Trellund had hem op de hoogte gebracht van de reorganisatie van den handel, maar de sysselman vond, eerlijk gezegd, dat er dat jaar niet bijzonder veel goeds te krijgen was, toen hij op Stykkisholm kwam. Hij was weliswaar wat laat, maar vroeger had hij betere waren voor lagere prijzen kunnen koopen. Blijkbaar had hij een afspraak met Trellund om slechts met zĳn bedienden handel te drijven, maar hij zou gaarne zien, dat het hem vergund was zijn visch en breiwerk daar af te leveren, waar het hem het gemakkelijkste uitkwam. Hij verontschuldigde zich over de aanmerkingen, die hij op den handel had gemaakt; misschien klaagden anderen in stilte over wat hij openlijk schreef. Over den schipper, dien hij Olivier Isbrandsson noemt en op Flatey had aangetroffen, was hij goed te spreken; ook zijn volk was van een goed slag en de leiding liet niets te wenschen over⁹¹⁾.

De werkzaamheden van Trellund beperkten zich niet tot IJsland. Toen de IJslandsche Compagnie voor de Hoofdparticipanten plaats moest maken, kreeg Christoffel Gabel als rentmeester van de Færøer het monopolie voor den handel op deze eilandengroep. Al spoedig werd op aandringen van den koning Trellund met de voorziening van de Færøer belast. De bevolking was echter niet bijzonder ingenomen met deze regeling, daar Trellund aan de hoge prijzen vasthield ten nadeele der bewoners en zijn schepen vaak te laat kwamen. De plaatsvervanger van Gabel, Johan Heydeman, aan wien Gabel zelf de voorkeur had gegeven, was zijn voornaamste mededinger. Zoo bevrachtte Heydeman zelf in 1663 een schip naar de Færøer, hoewel hij eerst met een schip van Trellund zou reizen⁹²⁾.

Trellund koesterde grootsche plannen ten opzichte van de Færøer; hij

⁸⁹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2765, 1 Mei 1663. Hij reisde met de Santa Catharina. Not. Pieter de Bary, Nr. 1719, 23 Mei 1663. Not. Pieter van Buytene, Nr. 2765, 12 en 26 April, 8 Mei 1663.

⁹⁰⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2765, 14 en 24 April, 13 Mei 1663.

⁹¹⁾ Eggert Björnssons Brevbok, V, blz. 296—297, 4 September 1663. Þjóðskjalasafn, Reykjavík.

⁹²⁾ N. Andersen, Færøerne, 1600—1709, blz. 67—71. — Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2765, 15 Juni 1663.

wilde er een lakenweverij vestigen. Daartoe nam hij drie wolkambers in dienst, Augustijn en Robreham la Motte en Jacques Lempreur, die met de „drapeniers” Filips Koorn en Jacob Gerritsz. onder leiding van Claes Elsemer zouden komen te staan. Zij moesten „werken met wolplaten, scheyden, cammen ende spinnen ende alles, wat verder tot hetselve werk behoort, ende alle 'tselfe d'inwoonders van Fero voornoemt oock t'onderwijzen en de leeren.” Het volgende jaar zond hij met een schip van Jan Claesz. Schulper-oort nog Johannes Pietersz. van Leeuwarden naar de Færøer, eveneens voor dit bedrijf. Volgens zijn contract zou hij moeten „gehoorsamen en getrouwelijck werken, en zich niet te buyten gaan met droncken drinken of in gebreke blijven te gehoorsamen of twist off crackeel te zoeken met d'inwoonders van Fero, maer met deselve inwoonders in goede eendracht te leven ende de publicque kercke aldaer te frequenteeren op Sondage ende heylige dage, als 't niet geoorlooft is te wercken”⁹³). Van den afloop van dit experiment is helaas niets bekend.

In verband met zijn handel op de Færøer bevrachtte Trelund in den zomer van 1663 de Cleyne St. Joris van Dirck Willemsz. van Venhuizen en d'Eendracht van Claes Bolder van Hamburg naar Thorshavn. De Færøsche wol, door de bewoners tot kousen verwerkt, was van groote beteekenis voor den uitvoer; evenals de IJslandsche vonden zij veel aftrek in de Republiek. Philips Pelt, dien wij vroeger reeds leerden kennen, was de voornaamste importeur van deze kousen in Amsterdam. Misschien waren ook de relaties met de familie Pelt voor Trelund aanleiding om zijn handel over de Færøer uit te breiden. In het voorjaar van 1663 verkocht Paulus Pelt nog een partij Færøsche kousen aan twee kousenverkoopers te Amsterdam; maar in den zomer sloot Trelund met dezelfde kooplieden een contract af voor de levering van een nog grootere partij. Hij had aan zijn vérstrekkende plannen voor de bevordering van den Deenschen handel in het algemeen te danken, dat de koning hem de voorkeur gaf bij de verpachting van den handel op de Færøer. Misschien was de handel in kousen van de Pelten het uitgangspunt voor zijn lakenweverij op de Færøer, evenals hun handel in visch hem indertijd den weg naar den IJslandschen handel had gewezen⁹⁴). Uit dit alles blijkt wel zijn groote bedrijvigheid in het eerste jaar van zijn verblijf te Kopenhagen.

Zooals reeds gezegd is, was Frederik III den handel der Hoofdpartici-

⁹³) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2766, 4 en 5 September 1663. Nr. 2771, 10 October 1664.

⁹⁴) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2794, fol. 799, 23 Juli 1663. Nr. 2795, fol. 840, 29 Augustus 1663. — Andersen, blz. 58. — Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2765, 23 Mei 1663. Nr. 2766, 10 Juli 1663.

20110816

panten in den beginne gunstig gezind. Niet alleen in Denemarken, ook in het buitenland trachtte hij alle moeilijkheden voor hen uit den weg te ruimen. Zoo droeg hij in Maart 1663 zijn resident te 's Gravenhage, Petrus Charisius, dien wij bij zijn optreden tegen Johan Marcusz. Mom leerden kennen, op in de Republiek bekendheid te geven aan de verordening van 31 Juli 1662, waarbij de „IJslandsche participanten” het monopolie hadden verworven. De resident moest waarschuwen tegen de vaart op IJsland en de Vestman-naeyjar, evenals dit vroeger reeds was gebeurd, daar confiscatie van schip en goed op overtreding van het handelsverbod was gesteld. In Mei schreef Charisius aan Frederik III, dat hij op het bericht van uitreedingen naar IJsland, met den Raadpensionaris had geconfereerd over een placcaat, dat de vaart op IJsland zou verbieden. Men had hem toegezegd, dat er van hooger hand op zou worden gewezen, dat de onderdanen van de Republiek den handel der Hoofdparticipanten niet mochten benadeelen, maar tot een verbod van de vaart op IJsland zou het zeker niet komen⁸⁵⁾.

In Juni diende hij uit naam van den koning een memorie van dezelfde strekking in bij de Staten-Generaal, die hem naar het college ter Admiraliteit tot Amsterdam verwezen. Het kostte Charisius al evenveel moeite als zijn voorgangers Tancke en Roch om de leden der regeering te overtuigen van het recht, dat zijn souverein had om den handel op IJsland te verbieden. De Admiraliteit tot Amsterdam won het advies van Trelund in, die blijkbaar tijdelijk in het land was; wij weten echter niet, wat Jonas' oordeel was. Het was voor hem een mooie gelegenheid om zijn Nederlandsche concurrenten dwars te zitten; gunstig voor onze schippers zal zijn advies wel niet zijn geweest. In de Staten-Generaal nam Holland de resolutie over en het resultaat der beraadslagingen was, dat aan den resident duidelijk zou worden gemaakt, „dat de faculteyt van 't negotieren en visschen alomme en particulierlijk in Europa, op elckanders kusten ende landen is gefondeert op de natuurlijke vrijheyt, de ghemeene rechten ende tractaten tusschen beyde natiën ghemaect.” Van Deensche zijde zou men moeten bewijzen, dat de Republiek in dezen ooit concessies had gedaan of de rechten van den koning erkend⁸⁶⁾. Daarmede werd, evenals indertijd met Tancke in 1647, de zaak op de lange baan geschoven.

Of het feit, dat Trelund het zwaartepunt van zijn zaken naar Denemarken verlegd had, zoo'n grooten invloed had of dat andere factoren zich deden gelden, zeker is, dat in 1664 het aantal bevrachtingen maar klein was.

⁸⁵⁾ Zie blz. 50—52. — Instruxbog. fol. 276, 29 Maart 1663. — Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, Peter Charisii relationer, 25 Mei 1663.

⁸⁶⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, relationer, 8, 15 en 29 Juni 1663. Res. Staten-Generaal, 8 Juni en 19 Juli 1663. Res. Staten van Holland, 14 en 18 Juli 1663.

Slechts Jan Claesz. Schulperoort bevrachtte een schip en wel de Luypaert van Claes Sickes van Terschelling naar IJsland. De schipper voer in ballast naar Kopenhagen en zou de lading van IJsland in Amsterdam lossen. Evenals drie Nederlandsche schepen, die in Mei door de Sont zeilden, was de Luypaert vrij van tol. Van dit drietal, dat voor rekening van de Hoofdparticipanten voer, zijn ons echter geen vrachtbrieven bekend. Waren zij door Amsterdamsche kooplieden bevracht, zooals met de Luypaert het geval was, of direct door de Deensche kooplieden zelf? Schippers waren Jelle Auckes van Harlingen, Arris Cornelissen van Vlieland en Hessel Cornelissen van Terschelling, die in 1663 voor Schulperoort had gevaren. Een directe bevrachting naar IJsland was die van de Vos van schipper Pieter Roeloffsz. Vos van Amsterdam voor rekening van Harmen Winckhoff en Jan Radtbergen te Amsterdam, waarvan wij verder niets weten⁹⁷⁾.

Het eenige schip, waarvan indirect Trelund als de bevrachter bekend is, verongelukte in December 1664 bij Schaarswijk (Skarðsvík) in den Breiðafjörð. Een verklaring over de schipbreuk werd ruim een jaar later door den stuurman Cornelis Cornelisz. Ancker op verzoek van David Varlet, den boekhouder van Trelund, afgelegd. D'Eendragt van Jacob Jansz. van der Voorden van Rotterdam was voor de Færøer bestemd en vertrok in October met een lading uit de Republiek. Begin November sloeg een storm ter hoogte van de Færøer hen uit den koers tot onder de kust van Noorwegen. Zij verloren een sloep, moesten een partij steenen over boord werpen en trachtten tevergeefs hun doel te bereiken. D'Eendragt was zóó lek, dat zij besloten voor den wind op IJsland aan te houden, daar zij gebrek aan water, brood en bier kregen;

„crijgende het lant in 't gesicht op den vijfftienden December, setten doen een schoorseyl bij, dan conden echter op geene havens geraecken ende den negenthienden ditto 's morgens dicht onder 't lant in Bredefioert wesende, sagen alsdoen aen lij van haer een vlackte, dat sij meynden een reede te wesen, deden haer best om daer te coomen ende, waer 't mogelijk, haer leven te salveeren, nadien sij getuygen (Ancker e.a.) ende haer ander volck gantsch afgemattert waren door de lanckduyrige sware reys, ende sij het pompen, dat sij ses weecken aen den anderen hadden gedaen, niet langer uytstaen conden, ende geraecten sij eyntelijck op de voorschreve vlackte ende salveerden haer in groot pericul met swemmen aen lant ende deden aenstonts haer best tot bergen der goederen in 't schip geladen; dan wiert

⁹⁷⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2795, fol. 1007, 25 April 1664. Sonttolregisters. — Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1542, 10 Maart 1664.

20110316

's anderen daechs het voorschreven schip gantsch aen stucken gestooten"⁹⁸).

Volgens het Ballarárannáll bereikten zij de IJslandsche kust ter hoogte van Rauðisandur, konden daar niet ten anker komen en liepen bij Öndverðarnes, de N.W.punt van Snæfellsnes, aan land. Het water in de kajuit stond zóó hoog, dat zij er tot hun knieën in waadden; in drie dagen hadden zij niet kunnen eten of vuur maken. Met behulp van een kabel kwam de bemanning aan land. Overal spoelden de wrakstukken aan, maar het voornaamste van de lading kon worden gered. Dit klopt met de verklaring, die twee der opvarenden te Rotterdam aflegden, waarin zij zich verantwoordden over de goederen, die zij hadden helpen bergen en afgeleverd aan twee kooplieden op Skarðsvík, Seur Pieterse en Bastiaen Nelisz., in wie wij twee oude bekenden, nl. Severeyn Pietersz. en Bastiaen Nielsen, commiezen van Trelund, herkennen. Van de lading werd gered: „600 noortse deelen, 200 sweetse deelen, 40 paalbalken, 72 spieren, 10 eyken kielstukken, 20 gesaagde kielen, 16 ijsere potten, 6 tonnen potspijs, 2 vaatgens blomme, 3 kinnetegens zeep, 52 anckers anijs, 6 anckers france brandewijn, 2 balen wolfe, 6 groote pakken soo met linne als wolfe, 2 drooge vaten, 6 kisten met al 't gunt daarin was, eenige mandens, 30 lijnen en 2 groote boshoeven"⁹⁹).

Trelund ondervond op zijn beurt de concurrentie van de Hollanders op IJsland. Een galjoot, de St. Joris, die onder IJsland had gevischt en met slecht weer onder Tellesand(?) ten anker was gegaan, liet hij door vier jollen aanhouden. Het schip werd naar Kopenhagen opgebracht en voor goede prijs verklaard. De Nederlandsche resident, Jacob le Maire, protesteerde tevergeefs tegen de confiscatie; op grond van het privilege, in 1662 aan de Hoofdpaticipanten verleend, bleef het vonnis ongewijzigd¹⁰⁰). De Deensche kooplieden traden weer krachtiger op tegen den smokkelhandel op IJsland en vonden daarbij de buitenlanders tegenover zich vereenigd. Zoo had ook een Hollandsche galjoot bij Strandir ter hoogte van Brennustaðir voor anker gelegen en met de boeren handel gedreven. Later was het schip door een storm aan land gedreven, waarop 's konings ambtenaar de medegebrachte en ingekochte waren had laten confisqueeren en in een pakhuis wegsluiten. Kort daarop was er een groot schip uit Hamburg gekomen, waarvan de koopman gemeene zaak met den schipper van de galjoot maakte, de pakhuizen liet openbreken en zich de waren toeëigende. Toen de vreemde-

⁹⁸) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2775, 4 December 1665.

⁹⁹) Rotterdam, Not. Andries van Aller, Nr. 636, acte 29, 12 December 1665.

¹⁰⁰) T. K. U. A. Nederlandene. A. II. 14. Akter og Dokumenter vedrørende det politiske Forhold til Nederlandene, 1660—1665, 10 September 1664, brief van Jacob le Maire; 12 en 26 September, 5 October 1664; 25 Januari 1665.

lingen alle goederen verhandeld en zooveel mogelijk IJslandsche waren opgekocht hadden, staken zij de galjoot in brand en zeilden weg. Tevergeefs trachtte de koning de boosdoeners te achterhalen door een bevel van aanhouding tegen den Hamburger uit te vaardigen, wanneer hij op de terugreis Glückstadt zou passeeren¹⁰¹⁾.

De tweede Engelsche oorlog (1665—1667), waarin Denemarken na lange aarzeling de zijde van de Republiek koos, had een zeer ongunstigen invloed op de scheepvaart en veroorzaakte langdurige stagnatie in het verkeer met IJsland. Niet alleen ontbreken de bevrachtingen voor Deensche rekening hier te lande, maar ook de Nederlandsche kooplieden zonden in deze jaren geen schepen naar IJsland. De IJslandsche annalen zijn in hun berichten over den oorlog, die de vaart onmogelijk maakte, vrijwel gelijkluidend; er kwamen slechts schepen uit Denemarken, voor zoover zij aan de Engelsche kapers hadden kunnen ontkomen¹⁰²⁾. Dat zich hieronder nog wel eens een Hollandsche schipper bevond, blijkt uit het Sonttolregister van 1666, waarin Henrich Tonnis van Harlingen met een lading voor Hans Nansen, „President der IJslandsche Compagnie”, op weg naar IJsland werd gesignaleerd. Volgens het Ballarárannáll kwam er in 1665 geen enkele Hollandsche dogger naar IJsland. Dit gold ook voor 1666 en pas in den herfst van 1667, toen de vrede gesloten was, werd de vaart op IJsland hervat.

Deze oorlogsjaren waren voor Trellunds financieele positie beslissend. Wij hebben reeds gezien, dat hij in 1659 en 1660 met Amsterdamsch kapitaal den IJslandschen handel dreef; voor zijn zaken als Hoofdparticipant gold hetzelfde. Zonder den steun van de familie Pelt had Trellund nooit een vierde gedeelte van IJsland voor zijn rekening kunnen nemen. Zoolang hij te Amsterdam zetelde, kon iemand als Paulus Pelt, met wien hij in nauwe relatie stond, een oogje in het zeil houden. Na zijn vestiging te Kopenhagen werd dit anders. In den beginne liet het zich aanzien, of hij tegen zijn verplichtingen van Hoofdparticipant was opgewassen. Het jaar 1663 toont hem in volle kracht en op velerlei gebied werkzaam. Als altijd was hij voor nieuwe ondernemingen te vinden, getuige zijn bemoeiingen met den handel op de Færøer. Trellund, die op een beperkt terrein goede resultaten had behaald, miste de zelfbeheersching om zich tot één gebied te bepalen; zijn veelzijdige belangstelling zou hem noodlottig worden. Misschien hadden het overleg en de bedachtzaamheid van zijn Amsterdamsche familie, die bovendien over een groot kapitaal beschikte, hem op den goeden weg kunnen houden; misschien had ook zij het op den duur tegen het dwangstelsel van

¹⁰¹⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, 29 Juli en 2 Augustus 1664.

¹⁰²⁾ Fitja-annáll, Annáll Magnúsar, Hestsannáll, Vatnsfjarðarannáll yngri, op de jaren 1665—1667.

het monopolie moeten afleggen. Zooveel is zeker, dat Trellund de moeilijkheden van den handel op IJsland onderschat heeft. Een handelslichaam als de IJslandsche Compagnie had het niet kunnen bolwerken; den Hoofdparticipanten zou het niet beter vergaan.

Daar hij gedurende den oorlog geen schepen in de Republiek uitreedde, weten wij weinig van zijn handel in deze jaren. Tijdens de algemeene opleving na den oorlog nam hij nog met een enkel Hollandsch schip aan de vaart op IJsland deel; in 1668 voer Eelke Tjalfsz. van Terschelling, in 1669 Cornelis Paulsson van Edam met een lading voor hem door de Sont. Dit zijn de laatste gegevens omtrent bevrachtingen, waarbij hij geïnteresseerd was, eer het noodlot hem achterhaalde. Beter zijn wij ingelicht over zijn verhouding tot de familie Pelt, die minder vriendschappelijk werd, naarmate de zaken van haar beschermeling achteruit gingen. Tot dusverre had David Varlet, die Trellunds zaken in de Republiek waarnam, steeds aan de verplichtingen van zijn meester kunnen voldoen, daar Catharina Pelt de wissels betaalde. Maar het was te voorzien, dat zij dit niet zou blijven doen en in 1669 weigerde zij hem langer voor te schieten¹⁰³). Intusschen had Trellund reeds andere hulpbronnen aangeboord en een transactie gesloten, die het begin van het einde betekende.

Helaas ontbreken ons de stukken van deze overeenkomst, maar uit latere gegevens valt af te leiden, dat Trellund reeds in April 1665, door bemiddeling van Paulus Pelt, geld had geleend van Susanna van Gansepoel, weduwe van Arnout Pelt, suikerbakker te Amsterdam. Hoe groot het bedrag was, weten wij niet, maar in 1669 was de schuld van Trellund aan haar en haar zoon Arnout Pelt tot een 40.000 rijksdaalders opgelopen. Deze tak van de familie liet zich niet langer het geld uit den zak kloppen en stelde in Maart 1668 pogingen in het werk om haar vorderingen betaald te krijgen. Zij had het geluk een verdediger van haar belangen te vinden in den persoon van Cort Adeler, die met Anna Pelt, een dochter van Susanna van Gansepoel, was getrouwd¹⁰⁴).

Deze familierelatie maakte den toestand voor Trellund des te hope-loozer, daar Adeler als admiraal in Deenschen dienst een belangrijke positie te Kopenhagen innam en veel meer kracht achter zijn eischen kon zetten dan de familie Pelt van Amsterdam uit mogelijk was. Trellund had zijn privilege van Hoofdparticipant als onderpand voor de leening van 1665 afgestaan; dit was toevertrouwd aan Adeler, die langs dezen weg vasten voet in den IJslandschen handel kreeg en in samenwerking met Arnout Pelt Trellund langzaam maar zeker wist te verdringen. Over deze beide figuren, die voor

¹⁰³) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2782, 16 Juli 1667, 19 en 26 September 1667

¹⁰⁴) Lindbæk, II, blz. 1, 20 April 1670. Voor de familierelaties, zie bijlage G.

den IJslandschen handel van Amsterdam sinds 1667 groote beteekenis zouden krijgen, zullen wij later uitvoeriger spreken. Hier komen zij alleen ter sprake, voor zoover zij in de zaken van Trelund in Denemarken een rol spelen.

Uit dit alles blijkt, hoe slecht Trelund er na den oorlog voor stond. Al leende hij in Kopenhagen van Hans Nansen e.a. en al verpandde hij zijn huizen en grondbezit op Christianshavn, er was geen denken aan, dat hij zijn schulden aan de familie Pelt zou kunnen afdoen. Zoo kon hij worden gedwongen zijn schuldeischers in de Republiek met IJslandsche waren te betalen; daartoe kwam hij in 1667 met Cort Adeler overeen, dat hij geen visch van IJsland zou mogen uitvoeren, eer Adeler 1800 schipp pond (1 schipp pond = ca. 300 pond) visch had gekregen. In 1668 gold hetzelfde voor een partij IJslandsche kousen, groot 16.000 stuks, terwijl Adeler in hetzelfde jaar nog 770 schipp pond visch zou ontvangen. Van 's konings wege werd een bevel uitgevaardigd om zorg te dragen, dat Trelund niet op slinksche wijze de afspraak zou weten te ontduiken¹⁰⁵).

Dreef dit optreden van Cort Adeler in Denemarken Trelund meer en meer in het nauw, in 1668 besloot Susanna van Gansepoel ook langs den officieelen weg een poging te doen om de geleende gelden terug te krijgen. Zij diende in Maart een request in bij de Staten-Generaal, die terstond aan den koning en hun resident Jacob le Maire te Kopenhagen over haar verzoek schreven. Mede uit naam van haar zoon Arnout, die reeds naar Denemarken vertrokken was om de zaak te vervolgen, en haar schoonzoon Cort Adeler zag zij zich genoodzaakt een actie tegen Trelund in te stellen, „als sijnde denselven met gemoede tot gene redelijckheyt te brengen.” Een paar maanden later volgde Abraham Pelt Hansz. met een gelijkkluidenden wensch; ook te zijnen gunste ging er een missive van de Staten-Generaal naar den koning van Denemarken, waaraan wij het volgende ontleenen:

„dat hij door grote smeeckingen ende recommandatiën van vrunden bewogen was geworden, om seekere Jonas Trelont in sijnen uyttersten noot te assisteren, ende dat denselve suppliant dienvolgende op beloften ende toeseeggingen van daerover volcomen satisfactie te sullen genieten, van denselven Trelont soodanich misleyt was, dat den suppliant van tijt tot tijt, soo met 't geven van crediet als 't betalen van schulden, wisselbrieven ende 't debourseeren van pen-

¹⁰⁵) Afregninger, III, 148, J. 203 en L. 30 b, afschriften uit het verpandingsboek van Christianshavn, 25 Juni 1667; 17 Maart 1668, 16 Juni en 9 December 1668; 16 Februari 1669. — Magnús Ketilsson, Forordninger og aabne Breve, III, blz. 129, 23 December 1667; blz. 131, 25 Maart 1668; blz. 134, 16 December 1668.

ningen, aen hem Trelont verstreect ende geleent hadde een somme van over de 200.000 guldens.

Ende off wel denselven Trelont (als hebbende naest Godt met des suppliants voornoemde assistentie sijn geluck merckelijck gevordert ende voortgeseth, dewijle alles wat hij hadde, van den suppliant was afgevloeyt) behoort hadde, hem tegens den voornoemden Pelt Hansz. van sijn devoir gequeten te hebben, ende denselven vervolgens, soo niet in 't geheel, ten minsten eenige betalinge stucxwijs ende ten deele gedaen te hebben, 't sij in coopmanschappen ofte andersints, dat hij echter nochtans van sulcx te doen, niet alleen nalatigh ende in gebreken was gebleven (onaengesien hij daertoe macht ende middelen genoeg hadde), maer ontsagh sich noch bovendien niet van sijne goederen ende coopmanschappen alhier te lande door vreemde personen ende verkeerde namen te laten beneficiëren,

ende naerdemael den meergenoemden Trelont sich van hier naer Coppenhage metterwoon heeft getransporteert ende dat den suppliant voornemens is hem aldaer over de voornoemde sake te vervolgen, dat wij denselven in dese sijne soo rechtmatigen ende deuchdelijcken sake ende pretensie oock seer gevordert ende verholpen sagen, als t'eenemael onredelijck sijnde, dat de ingesetenen van desen Staet door soodanige gepractiseerde misleydinge ende bedriegerijen van hunne middelen ende gelt soo troulooselijck berooft souden werden¹⁰⁶⁾.

Ziehier het zondenregister van Jonas; Abraham Pelt Hansz. was heelemaal niet meer over zijn vroegere beschermeling te spreken! Inderdaad had deze het er naar gemaakt, maar dit belette hem niet de verdrukte onschuld te spelen. Toen Susanna van Gansepoel in het najaar van 1668 haar verzoek herhaalde en zelfs in Februari 1669 ten derden male een request indiende, kenschetste zij Trelund ronduit als een oplichter, „niet anders voor hebbende als haer op gelijcke wijze te bedriegen, als hij verscheyde andere goede ingesetenen van den Staet bedrogen heeft, omme haer met opgeraapte liquidatiën, geduyrich traineren ende slepend te houden, verscheyde malitieuse rekeningen gefabriceert ende voorts alles soodanich geëmbrouilleert hadde”, dat zij wanhoopte ooit langs den gewonen weg recht te verkrijgen. Uit haar laatste request blijkt, dat Paulus Pelt nog steeds goede vrienden met Trelund was; hij hield zich in Kopenhagen op en had blijkbaar partij voor Jonas gekozen¹⁰⁷⁾.

¹⁰⁶⁾ Res. Staten-Generaal, 13 Maart, 1 en 6 Augustus 1668. Lias Denemarken, Nr. 5917, 13 Maart en 6 Augustus 1668. Vgl. Amsterdam, Not. Salomon van der Sluys, Nr. 3515, fol. 175, 8 September 1668.

¹⁰⁷⁾ Lias Denemarken, Nr. 5917, 7 November 1668. — Res. Staten-Generaal, 21 Februari 1669. Lias Denemarken, Nr. 5917, 21 Februari 1669.

Nog hield de koning Trellund de hand boven het hoofd, wat blijkt uit een brief van Le Maire aan de Staten-Generaal in antwoord op hun missive. Frederik III vond de beschuldiging van de weduwe, dat Trellund haar had willen bedriegen, wel wat hard; toch riep hij Jonas ter verantwoording. Kon Trellund zich niet vrijpleiten, dan moest hij maar als lid van het Admiraliteitscollege aftreden, aangezien de koning hem daartoe benoemd had in de veronderstelling, dat hij een eerlijk man was en geen bedrieger. Overeenkomstig den wensch der Staten-Generaal werden er eenige kooplieden aangewezen om Trellunds boeken na te zien¹⁰⁸⁾.

Heel gunstig was de uitslag van dit onderzoek blijkbaar niet; uit latere stukken blijkt, dat het Hoogste Gerechtshof in het proces van Arnout Pelt tegen Trellund in Augustus 1669 een ongunstig vonnis over den laatsten velde en hem veroordeelde tot betaling van zijn schulden aan de familie Pelt. Hoewel Jonas ontkende Pelt iets schuldig te zijn, kwam het in October tot een executie, waarbij de koning zorg droeg vóór alle andere crediteuren schadeloos te worden gesteld. Trellund had in den herfst van 1668 nog getracht zijn positie te redden door den koning restitutie van de pachtsom voor zijn privileges van 1660 te verzoeken, die hij toentertijd voor acht jaar vooruit had betaald; tengevolge van de reorganisatie van den IJslandschen handel had hij er nauwelijks een jaar plezier van gehad. Frederik III wilde er niet van hooren en Trellunds lot was bezegeld. De stadsvoogd van Christianshavn kreeg opdracht alle roerende en onroerende goederen te taxeeren; Jonas was toen nog aanwezig. Op de vraag naar zijn boeken en bescheiden antwoordde hij, dat hij een aparten boekhouder in de Republiek had en geen papieren kon overleggen. De geheele inventaris, w.o. vele schilderstukken, bracht veel te weinig op om 's konings vorderingen te voldoen, zoodat er een bevel tot inhechtenisneming tegen Trellund werd uitgevaardigd¹⁰⁹⁾.

Hoewel hij zich toen verbond ter beschikking te blijven, achtte hij het toch geraten om het hazenpad te kiezen en verdween met de Noorderzon. De zaak bleef slepen, tot in 1672 de koning zijn kamerheer Lorentz Tuxen met de afwikkeling belastte. Vanuit de veilige verte van Flensborg protesteerde Jonas tegen dit optreden en verklaarde zich accoord met het protest, dat zijn zuster en kinderen tegen Tuxen hadden ingediend. Het recht nam echter zijn loop; in 1673 verzocht de stadsvoogd van Christianshavn toegang tot de woning van Trellund, die hem door de familie, w.o. Paulus Pelt, werd geweigerd. Tevergeefs trachtte Evert Trellund, Jonas' jongere broeder, aan wien Jonas de behartiging van zijn belangen had opgedragen, nog iets

¹⁰⁸⁾ Lias Denemarken, Nr. 5917, dat. 23, rec. 30 Maart 1669.

¹⁰⁹⁾ Lindbæk, II, blz. 1, 20 April 1670. — Afregninger, III, 147, J. 203, 19 October 1668 en 18 April 1669.

20110816
te redden¹¹⁰⁾. Hoe Trelund zijn privilege voor den IJslandschen handel in veiligheid trachtte te brengen door het aan zijn broeder over te dragen, zullen wij later bespreken in verband met de rol, die Cort Adeler in deze zaak speelde.

1667—1685.

Na deze uitweiding over de lotgevallen van Jonas Trelund in Denemarken keeren wij naar Amsterdam terug, waar inmiddels anderen in zijn plaats den handel op IJsland hadden voortgezet. In de jaren 1667 e.v. speelde de combinatie Cort Adeler—Arnout Pelt een overwegende rol; laat ons thans deze wat nader beschouwen.

Cort Adeler, of Coert Sivertsen Adelaer, zooals hij zich tijdens zijn verblijf in de Republiek noemde, was in 1622 in Brevik in Noorwegen geboren, waar zijn vader een houthandel had; in 1662 woonde nog een broeder van Cort in Noorwegen. Op jeugdigen leeftijd kwam hij naar Hoorn en trad hier in den zeedienst; vandaar dat hij vaak den titel van Adelborst aan zijn naam toevoegde. In 1646 woonde hij nog te Hoorn en huwde met Engeltje Siwerts, uit welk huwelijk in 1647 een zoon, Siwert Adelaer, werd geboren. Na in Venetiaanschen dienst gelukkig te hebben gestreden keerde hij in 1661 als Cavalier van San Marco en den Grooten Senaat van Venetië naar de Republiek terug. Weduwnaar geworden, hertrouwde hij in 1662 met Anna Pelt, de 21-jarige dochter van Susanna van Gansepoel en wijlen Arnout Pelt, suikerraffinadeur te Amsterdam. In 1663 werd hij admiraal in Deenschen dienst, waarschijnlijk op aanraden van Trelund, die toen reeds lid van het Admiraliteitscollege in Denemarken was en Adeler door beider relaties met de familie Pelt kende. Frederik III riep gaarne vreemdelingen tot zich; aan den argwaan, dien de koning koesterde tegen den rijksadmiraal Hendrik Bjelke en den invloed van Trelund had Adeler zijn benoeming te danken¹¹¹⁾.

In de volgende jaren klom Adeler tot een zeer belangrijke positie in Denemarken op en verzorgde de vloot tijdens den oorlog. Hij vergat zijn Amsterdamsche verwanten niet; door zijn toedoen kreeg Arnout Pelt, zijn zwager, de leveranties voor de Deensche marine. Nog een ander koopman,

¹¹⁰⁾ Afregninger, III, 147, J. 203, 16 April 1672, 8 Januari 1673, 11 Juni 1673 (?). Afregninger, III, 148, J. 203 en L. 30 b, 11 December 1669, 13 December 1672, 17 November 1673, 16 Maart 1674. Afregninger, XXI, 2, J. 145, 1 Mei 1675.

¹¹¹⁾ Chr. Bruun, Curt Sivertsen Adelaer. En historisk undersøgelse. Kopenhagen 1871. Zie voor zijn carrière als admiraal: Preben Holck, Cort Adeler. Kopenhagen 1934. — Amsterdam, Doop-, Trouw- en Begraafregister Nr. 685, Puyregister, fol. 99, 7 Juli 1662. Nr. 947, Trouwregister van het Stadhuis, 23 Juli 1662. Not. Pieter van Buytene, Nr. 2761, 24 Mei 1662. Nr. 2772, 1 Januari 1665. — Zie bijlage G.

met wien Adeler in relatie stond, was Steven de Vries, dien wij ook op het gebied van den IJslandschen handel zullen ontmoeten. De verhouding met Trelund was toen nog goed, getuige de oprichting van een zoutcompagnie in Denemarken onder hun leiding¹¹²⁾.

Rezen er in de oorlogsjaren moeilijkheden met het uitvaren van schepen, dan deed Adeler voor zijn familie en voor zich zelf een goed woordje. Zoo verzocht de Deensche resident Charisius in Februari 1666 verlof tot het uitzeylen van eenige schepen, w.o. het fluitschip de Kerssenboom, dat te Hoorn voor IJsland was bevracht, en de galjoot de Backer, dat voor de Færøer was bestemd. Hoewel de Staten-Generaal het verzoek afsloegen, zond Arnout Pelt d'Jonge Backer van Claes Albertsz. den Uyl van Amsterdam in Maart 1666 naar de Færøer, vanwaar de schipper in den zomer terugkeerde. Kort daarop diende Charisius een verzoek in bij de Staten-Generaal, waarin hij toestemming verzocht voor het uitvaren van eenige schepen „met provisie van sout ende andere behoeften nae IJslandt, Verøe ende Noorwegen om met hare ladinge van stockvisch herwaerts te comen.” Toen de Staten-Generaal weigerden, wees Adeler op het groote gevaar, waarin de Færøer, IJsland en zelfs Noorwegen zouden geraken, indien zij niet bijtijds van zout en andere noodzakelijke waren werden voorzien. Het oorlogsgevaar maakte echter het gebrek aan schepen voor Denemarken zelf zóó nijpend, dat Adeler zijn bemoeiingen voor IJsland achter stelde bij die voor het moederland; zonder hulp van de Republiek kon Denemarken geen vloot uitrusten¹¹³⁾.

Indirect, als slachtoffer van den Engelschen oorlog, kwam er in 1667 een Hollandsche Oost-Indievaarder op IJsland, die meer dan eenig ander Hollandsch schip in de herinnering van het IJslandsche volk voortleeft tot op den huidigen dag. Het was het Wapen van Amsterdam, dat in September op de Zuidkust van IJsland schipbreuk leed. In oorlogstijd was het gewoonte, dat de retourvloot van Indië de route volgde achter Engeland om en doorgaans door onze convooischepen ter hoogte van de Shetlands-eilanden werd opgewacht. Dit was in 1667 ook het geval, maar door een zwaren storm werden twee schepen uit hun koers geslagen. Het genoemde schip van de Kamer Amsterdam verging onder IJsland, de Walcheren van

¹¹²⁾ Res. Staten-Generaal, 26 Maart 1665. — Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2777, 12 Juni 1666.

¹¹³⁾ Res. Staten-Generaal, 8, 11 en 25 Juni 1665. Lias Denemarken, Nr. 5915, 11 Juni 1665. — Res. Staten-Generaal, 18 en 27 Februari 1666; 13, 19, 22 en 29 Maart 1666; 6 en 23 April 1666. Lias Denemarken, Nr. 5916, 23 April 1666. — Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2796, fol. 47, 1 Maart 1666. Nr. 2777, 8 Juni 1666. — Res. Staten-Generaal, 7, 11, 17, 18, 19 en 21 Juni, 10 September 1666. Vgl. P. J. Blok, *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk*, V, blz. 213.

Stadhuis, Maassluis.

Foto C. B. van Bohemen, 's-Gravenhage.

XV. „College van Gecommitteerden ter Visscherij van Maassluis”, door G. den Bergh, 1665 (blz. 160—161).

Stadhuis, Maassluis.

Foto C. B. van Bohemen, 's-Gravenhage.

XVI. „College van Gecommitteerden ter Visscherij van Maassluis”, door G. den Bergh, 1665? (blz. 160—161).

26110316

de Kamer Zeeland bij de Færøer. Het grootste gedeelte van de bemanning liet het leven bij deze ramp; van de kostbare lading werd slechts weinig geborgen. Weliswaar besloot de Kamer Amsterdam, na overleg met den resident te Kopenhagen, Frederik III toestemming te verzoeken om twee schepen naar IJsland te mogen zenden, die het kanon en andere zware goederen zouden trachten op te visschen; vermoedelijk heeft die zending niet plaats gehad. Voor ons is uit de memorie van Le Maire aan den koning één zinsnede van belang: de bewindhebbers van de Kamer Amsterdam beloven, dat de bemanning van de bergingsvaartuigen geen handel op IJsland zal drijven in strijd met de aan de Hoofdparticipanten verleende privileges¹¹⁴).

Zoodra het einde van den oorlog in het gezicht was, werd de vaart op IJsland hervat. Eén van de eerste bevrachters in den zomer van 1667 was Arnout Pelt, de zwager van Cort Adeler. Daar de vrede nog niet gesloten was, werd de uitreeding eenigszins gecamoufleerd. Hij bevrachtte in Juni de St. Paulus van Adriaen Bras; het schip, dat te Medemblik lag, zou als een walvischvaarder worden uitgerust, maar was voor IJsland bestemd. De lading, op IJsland ingenomen, moest te Kopenhagen worden gelost. Een paar dagen later werd een nieuw bevrachtingscontract opgemaakt, waarin Theodorus van der Meyden als bevrachter en Pieter Thomasz. van Landskrona als schipper optraden. De havens van bestemming waren Ísafjord en Dýrafjord. De lading was voor Landskrona bestemd, maar dat bleek een voorwendsel, „oversulcx dat Lanscroon, om daer te lossen, alleen is gestelt pro forma om, indien de schipper in zee van Engelschen of Schotten aengerant wiert, hem te beter zoude connen ende mogen behelpen ter fine om weder vrij ende van deselve ontslagen te geraken.” Veel nut hadden deze voorzorgsmaatregelen niet, want in het najaar verklaarde de schipper, die eigenlijk te Ribe (hij teekent: Pütter Thomessen van Rypen) thuishoorde, dat hij door Engelsche kapers naar Leith was opgebracht¹¹⁵).

Een tweede schip, dat Arnout Pelt verhuurde voor een reis naar IJsland, was al niet gelukkiger. Als bevrachter trad op Harmen Cappelen te Amsterdam; het schip, de Juffrouw Johanna van Eelke Tjalfsz. van Terschelling was

¹¹⁴) Alle gegevens, die mij uit IJslandsche en Nederlandsche bronnen ten dienste staan, betreffende de stranding van beide schepen, heb ik in bijlage H. verwerkt. — T. K. U. A. Nederlandene. A. II. 16. Breve fra den herværende nederlandske resident Jacob le Maire (1667—1669), dat. 20/10 Februari 1668.

¹¹⁵) Arnout Pelt kocht in Februari 1667 van Adriaen Bras een schip, genaamd de Crab, dat voor een reis naar IJsland werd uitgerust. Misschien is dit identiek met de St. Paulus, aangezien de Crab in Rotterdam terugkeerde en de schipper van de St. Paulus zijn verklaring ook te Rotterdam aflegde. Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2788, 26 Maart 1669. Nr. 2796, fol. 254. 9 Juni 1667; fol. 257, 13 Juni 1667. Nr. 2781, 15 Juni 1667. Rotterdam, Not. Isaác Troost, Nr. 543, acte 171, 31 October 1667.

bestemd voor den Breiðafjord. Uit de verklaring, die de schipper in den herfst over zijn lotgevallen aflegde, blijkt dat zoowel Cort Adeler als Arnout Pelt bij deze onderneming waren betrokken. Op zijn reis naar IJsland ontmoette Eelke Tjalfsz. twee Engelsche schepen van Yarmouth, waarvan hij er één, de Hennick van Samuel Blackbyl, nam; dat schip kwam blijkbaar van IJsland en was geladen met stapelvisch, kousen, wanten en vaðmál. Met de prijs achter zich aan zeilde de schipper naar Rif; toen hij, na gelost en geladen te hebben, wilde vertrekken, sloeg een storm de Hennick op de rotsen te pletter. Een lid van de bemanning reisde daarop naar Grundarfjord om Stoffel Jansz. Sol, den oppercommies, te vragen, of zij de lading uit het Engelsche schip in zijn pakhuizen mochten opslaan. Toen Sol, een goede bekende uit Trelunds gloriëtijd, dit weigerde, trachtte de schipper de lading van de hand te doen en zeilde met de Juffrouw Johanna alleen naar het vaderland terug. Vlot zou de thuisreis echter niet verlopen, want op de kust van Jutland sloeg het schip lek, zoodat de bemanning nauwelijks tijd had om de lading te bergen. Het einde van het lied was, dat er voor de kooplieden geborgen werd 112 ton traan, visch en vleesch, 9300 stuks gedroogde IJslandsche visch benevens 10.000 paar kousen en wanten¹¹⁶⁾.

De rol van Theodorus van der Meyden, dien wij reeds als bevrachter van de St. Paulus leerden kennen, is niet heelemaal duidelijk. In Augustus 1667 zond hij nog twee schepen naar IJsland, nl. de Keyser, groot 145 last, van Pieter Dircxsz. Keyser van Texel en de St. Marten, groot 90 last, van Pieter Cornelisz. van Texel. Het eerste was bevracht voor Westmeneu (de Vestmannaeyjar), het laatste voor Boysant (Bátsandar); de lading was voor Glückstadt en Kopenhagen bestemd, de huur werd per schippond berekend. De Vestmannaeyjar behoorden tot het ressort van Hans Nansen, Bátsandar tot dat van Kristofer Hansen, voor wien volgens de Sonttolregisters Frans Joostz. van Vlieland in Juni naar IJsland voer. Waarschijnlijk trad hij dus als agent der Deensche kooplieden op, hoewel een directe aanwijzing omtrent relaties met de Hoofdparticipanten hier nog ontbreekt¹¹⁷⁾. Van moeilijkheden voor de Hollandsche schepen op IJsland hooren wij niet, behalve dat de galjoot de St. Jacob van Jacob Hinloopen Vermaes wegens verboden handel binnen het octrooi van de IJslandsche Compagnie door de Admiraliteit te Kopenhagen was geconfisqueerd. De buitengewone gezant in Denemarken, Van Reede van Amerongen, schreef aan Amsterdam, dat de

¹¹⁶⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2796, fol. 284 v°., 23 Juni 1667. Nr. 2783, 17 November en 14 December 1667.

¹¹⁷⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2796, fol. 296 v°., 2 Augustus 1667; fol. 300 v°., 14 Augustus 1667.

26119316
reeder tegen het vonnis moest appelleeren. Het ware van deze kwestie is echter niet bekend. In 1669 zinspeelde Jacob le Maire op een galjoot van Amsterdam, die wegens smokkelhandel verbeurd was verklaard; vermoedelijk is hiermede de St. Jacob bedoeld¹¹⁸⁾.

Een zaak van langer adem, die aantoonde, dat de Hoofdparticipanten evenmin als de IJslandsche Compagnie in staat waren om den IJslandschen handel te verzorgen, was het geschil van Eldert Pietersz. Brouwer van Vlieland met Hans Pedersen Bladt te Kopenhagen. Deze koopman, één der Hoofdparticipanten, had met den schipper een contract gesloten over een reis naar IJsland. Ten gevolge van een te laat vertrek uit Denemarken en storm had het schip IJsland niet kunnen bereiken en was met zijn lading teruggekeerd. Nu weigerde Bladt niet alleen de vracht, die de schipper ook niet in ernst vorderde, te betalen, maar eischte ook schadevergoeding. Onze resident te Kopenhagen trok zich het lot van den schipper aan, maar al spoedig bleek, dat het hoofdmotief van deze procedure een represaille was voor de aanhouding van een schip met zwavel in de Republiek, waarbij rentmeester Müller, een zwager van Bladt, was geïnteresseerd. Zoolang de kwestie in de Nederlanden niet naar den wensch der Denen was opgelost, bleef de schipper, die buiten zijn schuld niet aan zijn contract had kunnen voldoen, de dupe van het misnoegen der Deensche kooplieden¹¹⁹⁾.

In 1668 vinden wij ook Peder Bladt, den zoon van Hans Pedersen, als bevrachter te Amsterdam. In Maart sloot hij een contract met Cornelis Jansz. van Amsterdam, schipper van de St. Jan, groot 60 lasten, voor een reis naar Stappens (Stapi) en Boedensstadtshaven (Búðir) op IJsland. De lading droge visch was voor Kopenhagen bestemd. Op de reede van Stapi ontmoette de schipper nog twee schepen, die in opdracht van Peter Bladt waren gekomen, nl. de Vrede van Wybke Feckes van Helmstadt en de Brouwer van Eldert Dircxsz. Brouwer van Vlieland. Later bleek, dat de lading van het laatste schip te Amsterdam werd gelost, waarbij de schipper zich moest verantwoorden voor de kwaliteit van de visch; het was nl. een partij, die reeds in den vorigen zomer afgehaald had moeten worden, maar

¹¹⁸⁾ Amsterdam, Arch. Burg. Diplomatieke Missiven, Nr. 13; Denemarken, 12 Juli 1667. Lias Denemarken, Nr. 5917, dat. 2, rec. 14 Februari 1669.

¹¹⁹⁾ In de eerste brieven van Le Maire is steeds van Eldert Pietersz. Brouwer sprake; uit latere brieven blijkt, dat dit moet zijn: Eldert Dircxsz. Brouwer van het schip de Brouwer. Tenslotte bood de schipper Bladt f 4000.— om tenminste zijn schip vrij te krijgen. — T. K. U. A. Nederlandene. A. II. 16, 26 November 1667. Lias Denemarken, Nr. 5916, 10 December 1667. Nr. 5917, dat. 24 December 1667, dat. 7 en 14 Januari 1668, dat. 4 (met bijlage), 18 en 25 Februari 1668, 5 Mei 1668, 21 Juli 1668 (brief van de Staten-Generaal aan Frederik III), dat. 13 en 27 November 1668. — Res. Staten-Generaal, 8 September 1668.

door het uitblijven van de schepen wegens den oorlog was blijven liggen¹²⁰).

Theodorus van der Meyden charterde in 1668 de Ruyter frensch van Paulus Andriesz. van Stavoren voor rekening van Hans Nansen voor een reis via Kopenhagen naar eenige „navigabel sijnde plaetsen” op IJsland. Bovendien zond hij de St. Pieter van Jan Pietersz. Ytes van Medemblik direct naar Ísafjord en Dýrafjord en de Coninck Salomon van Simon Gilde van Durgerdam via Denemarken naar dezelfde havens. Uit het Sonttol-register blijkt, dat dit laatste schip met een lading visch, traan, vadmal en vleesch voor Kristofer Hansen, mede één der Hoofdparticipanten, naar Kopenhagen terugkeerde. Tenslotte bevrachtte Van der Meyden nog 't Suyckervadt van Anthony Jansz. der Moose van Middelburg naar Sagistrant (Skagaströnd) en Rexifiord (Reykjarfjord) op Noord-IJsland. Ook bij de reis van de Heylige Drievuldigheyt van Hendrick Meyer van Hamburg, die met een lading visch van Rif kwam, was hij betrokken¹²¹).

Wij zien hieruit, dat, zoodra de omstandigheden de vaart op IJsland weer mogelijk maakten, de Hoofdparticipanten in de Republiek schepen voor hun handel charterden. Een enkele maal was de Deensche koopman zelf aanwezig om het contract af te sluiten, zooals met Peder Bladt het geval was; meestal trad een Amsterdamsch koopman als hun vertegenwoordiger op. Dit maakt het uiterst moeilijk om de positie van Van der Meyden e.a. met juistheid te bepalen; slechts vergelijking met latere verklaringen en aantekeningen in de Sonttolregisters kan de oplossing brengen, of het een zelfstandige bevrachting dan wel een contract in opdracht van Deensche kooplieden betreft. Zoo voer Henrick Tonnis van Harlingen in 1668 voor rekening van rentmeester Müller door de Sont, Eelke Tjalfsz. van Terschelling met een lading voor Trelund, Jan Simonsen van Terschelling en Joost Cornelisz. van Vlieland zonder nadere aanduiding van hun bevrachter.

Van den laatsten is echter bekend, dat hij door Steven de Vries was gehuurd om met 't Lam een lading baksteen en naar Kopenhagen te brengen en daar voor Rif op IJsland te laden. Deze Amsterdammer, een „familiare bekende” van Arnout Pelt, behoorde ook tot den kring van de op IJsland handelende kooplieden. Hij bevrachtte in 1668, behalve 't Lam van Joost Cornelisz. van Vlieland, de Coninck David van Hendrick Reymen en de St. Catharina van Juriaen Govertsz., beiden van Amsterdam, naar IJsland. De Coninck David was voor Rif, de St. Catharina voor Stickelsholm (Styk-

¹²⁰) Amsterdam, Not. Jacob de Winter, Nr. 2401, fol. 74, 9 Maart 1668. Not. Pieter van Buytene, Nr. 2786, 3 Augustus, 5 en 6 September 1668.

¹²¹) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2797, fol. 211, 8 April 1668; fol. 240, 19 April 1668; fol. 197, 26 April 1668; fol. 231, 29 Mei 1668. Nr. 2786, 31 Augustus, 19 en 26 September 1668.

2010816

kisholm) en Commerwaeg (Kumbaravogur) bestemd, havens van Trelund. Toen de schepen in September hun lading gedroogde visch te Amsterdam losten, legde de schipper van de St. Catharina een verklaring af, dat hij, voor rekening van Cort Adeler gecharterd, uit IJsland niet meer dan 218 schippond visch en kousen uit naam van Trelund had medegebracht. Dit was een uitvloeisel van de ons reeds bekende overeenkomst tusschen Trelund en Adeler, waarbij de eerste zich verbond om aan den laatste in IJslandsche waren zijn schulden af te doen. Had Adeler dus Steven de Vries als zijn vertegenwoordiger te Amsterdam aangewezen, Trelund had de behartiging van zijn belangen toevertrouwd aan Laurens Jansz. Abo, handelaar in stokvisch te Amsterdam en getrouwd met een dochter van Paulus Pelt. Dienovereenkomstig eischte De Vries van Abo, dat hij alle kousen, die De Vries voor Adeler had ontvangen, voor rekening van Trelund zou overnemen, opdat De Vries het geld aan Adeler kon afdragen. Dit gaf aanleiding tot moeilijkheden, daar volgens Abo De Vries al een gedeelte had verkocht en daardoor hem (Abo) aan een bepaalden prijs gebonden. ¹²²⁾

Het jaar 1668 brengt ons nog een bevrachtingscontract voor een reis naar IJsland, dat geheel van de gewone vrachtbrieven afwijkt, wat den aard der lading betreft. Gillis Sautijn, koopman te Amsterdam, bevrachtte in opdracht van Gabriël Marselis, „van wegen zijn conincklijke Majesteit van Deenmarcken assessor in 't Overbergambts collegie ende postmeester generaal van Noorwegen", 't Swartepaert van Adriaen Dircxsz. Swartepaert naar IJsland om uit Húsavík een lading zwavel te halen. Dit herinnert ons aan 1532, toen blijkens het protest van eenige Hamburgers, de Hollanders ook bij de zwavelexploitatie op Noord-IJsland waren betrokken. In de tweede helft van de 16de eeuw trok de koning van Denemarken de zwavelwinning weer aan zich; sindsdien was dit monopolie een geliefd object om te verpachten. In 1665 verwierf Gabriël Marselis dit privilege, maar was verplicht aan Hans Pedersen Bladt, die oudere rechten meende te hebben, schadevergoeding te betalen; op zijn beurt liet hij de exploitatie over aan Gillis en Willem Sautijn te Amsterdam, die de Staten-Generaal verzochten de zwavel vrij te mogen invoeren. Van de reis van 't Swartepaert in 1668 is slechts bekend, dat de schipper na zijn terugkeer in Juni zich verantwoordde over de lading; toen het schip IJsland verliet, lag het 13 voet diep, bij aan-

¹²²⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2797, fol. 274, 16 Juni 1668. Nr. 2775, 16 November 1665. Nr. 2797, fol. 252, 17 Mei en fol. 225, 24 Mei 1668. — Not. Adriaan van Santen, Nr. 3765, 13 September 1668. Not. Pieter van Buytene, Nr. 2786, 11, 14 en 15 September 1668. Nr. 2787, 27 October 1668. Nr. 2788, 12 Januari 1669. — Not. Pieter van Buytene, Nr. 2786, 13 September 1668. Nr. 2787, 5 October 1668. — Zie bijlage G.

komst in de Republiek maar 12 voet. De oorzaak van het verschil lag hierin, dat de zwavelaarde, die op IJsland onder den blooten hemel had gelegen, tijdens den overtocht zooveel water had afgescheiden (dat men uitgepompt had), dat de lading dusdanig was geslonken¹²³).

Voor het jaar 1669 ontbreken vrijwel de contracten omtrent de vaart op IJsland; slechts één bevrachting, en wel van een goeden bekende uit Rotterdam, is ons bekend. In Mei ging Marcus Mom, schipper van het hoekerschip de St. Pieter van Staaden, voor de kooplieden Jacobus van den Berch, Dirck van Huissen en zijn zwager Joost Colck met een lading koopmansgoederen naar IJsland¹²⁴). Volgens de Sonttolregisters voer Hendrick Teunissen van Harlingen, evenals in 1668, voor rentmeester Müller naar Holmenshaffen (Hólmur, het latere Reykjavík), Cornelis Paulsson van Edam met vracht voor Jonas Trelund en keerde Arrian Cornelisz. van Harlingen met een lading visch voor Erich Munck te Kopenhagen naar Denemarken terug.

Dit zal wel het laatste schip geweest zijn, waarin Trelund waren voor zijn handel op IJsland inscheepte. Wij zagen reeds, hoe zijn schuldeischers in deze jaren het net steeds nauwer toe haalden. Had hij in 1668 reeds een belangrijk deel van zijn IJslandsche producten aan Adeler moeten afstaan, in 1669 kreeg Adeler alle vorderingen van Susanna van Gansepoel op Trelund in handen. Na haar requesten van 1668 en 1669, die weinig resultaat hadden gehad, droeg zij in September van het laatste jaar al haar pretensiën aan Cort Adeler over, in de verwachting, dat hij, dank zij zijn hooge positie in Denemarken, nog iets zou kunnen redden¹²⁵).

Het werd hoog tijd. Jonas, die de catastrofhe zag naderen, trachtte zijn privilege voor den IJslandschen handel nog te redden en schreef het in Juni 1669 op zijn jongeren broeder Evert over. Ook Evert Trelund had

¹²³) Amsterdam, Not. Gerrit van Breugel, Nr. 3492, 31 Maart 1668. Not. Adriaan van Santen, Nr. 3764, 31 Maart en 29 Juni 1668. Res. Staten-Generaal, 27 November 1668. Vgl. Christiansen. Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie, I, blz. 269.

Nog eenmaal wordt Amsterdam in verband met de zwavelexploitatie op IJsland genoemd, echter zonder datum of jaar. Gísli Magnússon, sysselman van Hlíðarendi, verwierf in 1647 het privilege voor den zwavelhandel en had plannen om dit winstgevend te maken, dank zij een leening van 10.000 daalders, die hij met kooplieden te Amsterdam wilde sluiten. Zij zouden een schip zenden om de zwavel te halen en dat meteen onder de kust laten visschen. Arnarnagnæanske Haandkriftsamling, 192 b, 4to, fol. 14; vgl. Aðils, Monopolhandel, blz. 545 en 673. Waarschijnlijk dateert dit plan dus van omstreeks 1650. Gísli ijverde steeds voor de verbeteringen van de toestanden op IJsland. Hij had te Leiden medicijnen gestudeerd en misschien zijn vrijhandels-ideeën uit de Republiek medegebracht. Album Studiosorum Academiae Lugduno Batavae, 13 April 1643. Gíslaus Magnus Islandus, 20 (jaar), M(edicinae Studiosus).

¹²⁴) Rotterdam, Not. Zeger van der Bruggen, Nr. 824, acte 192, 24 Mei 1669.

¹²⁵) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2791, 27 September 1669.

20110316

zijn handelsopleiding in Amsterdam genoten en was door de connecties van zijn broeder met de familie Pelt bevriend geraakt. Zoo weten wij uit een acte van 1662, dat hij „bij Pelt thuis familiaer en gemeen is en diens vrouw heeft geholpen met eenige kisten naar een schuytvoerder te brengen, etc”; hij was toen 21 jaar oud, dus heel wat jonger dan Jonas. In 1664 nam hij eenige zaken waar, die speciaal met den handel op de Færøer verband hielden; ook in later jaren verzorgde hij den verkoop van waren, afkomstig van de Færøer en stond daarvoor in relatie met Laurens Jansz. Abo. Toen Jonas gevlucht was, rustte op Evert de ondankbare taak om zijn broeder tegen-de vorderingen des konings in bescherming te nemen¹²⁰).

Na de troonsbestijging van Christiaan V diende Cor^t Adeler in April 1670 een request in om zich van het privilege voor den IJslandschen handel te verzekeren. Weliswaar had Trellund hem zijn octrooi afgestaan als onderpand voor de leening, die hij met Susanna van Gansepoel en Arnout Pelt had aangegaan, maar in Juni 1669 had niettemin Evert Trellund aanspraken op het privilege van zijn broeder doen gelden, die erkend waren. Toen het faillissement van Trellund een feit was, besloot Adeler zich met de verwerving van dit privilege schadeloos te stellen voor de 40.000 rijksdaalders, die Jonas successievelijk van de familie Pelt had geleend. Hij beloofde den handel beter te verzorgen dan Trellund; alle goederen waren toch immers uit de zaken van zijn schoonmoeder afkomstig. Daar Trellund hem indertijd het privilege in onderpand afgestaan had, meende hij gegrondere rechten op het monopolie te kunnen laten gelden dan Evert. Deze actie ondernam Adeler in overleg met Arnout Pelt, die reeds sinds een jaar in Kopenhagen vertoefde om het proces tegen Trellund te voeren.

Het Staatscollege nam de zaak vrijwel direct in behandeling. De meeningen waren verdeeld, maar de meerderheid was van oordeel, dat Adeler de beste aanspraken kon laten gelden. De overdracht van het privilege door Jonas aan zijn broeder was van nul en geener waarde, daar het octrooi door de overeenkomst tusschen Trellund en Adeler zijn geldigheid reeds had verloren. Een enkel lid van het college was de meening toegedaan, dat Trellund zijn privilege slechts bij 's konings genade genoot en dus niet gerechtigd was het aan anderen te verpanden, en zeker niet aan buitenlanders, i.c. een dame te Amsterdam; zoowel overdracht als verpanding waren onwettig en daarmede verviel èn het recht van Evert èn de aanspraak van Adeler. Na eenig beraad sloot de koning zich bij de meerderheid van het college aan, vernietigde de aan Evert verleende voorrechten en schonk

¹²⁰) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2761, 9 Mei 1662. Nr. 2768, 22 Februari 1664. Nr. 2787, 5 en 8 December 1668. Afregninger, III, 148, J. 203 en L. 30 b, 11 December 1669.

Adeler het privilege voor den handel op IJsland op dezelfde voorwaarden, als Trellund had genoten¹²⁷⁾.

Voor zoover ons de contracten bekend zijn, zeilden er in 1670 slechts weinig schepen uit de Republiek naar IJsland. Theodoor van der Meyden bevrachtte drie ons bekende schepen via Kopenhagen naar IJsland, nl. de Ruyter frensch van Paulus Andriesz. van Stavoren, de Vliegop van Pieter Eldertsz. Vliegop van Vlieland en de Keyser van Pieter Dircksz. Keyser van Texel. De eerste schipper, die in 1668 voor rekening van Hans Nansen had gevaren, was gecharterd voor Ourbagh (Eyrarbakki); de tweede, ons bekend uit de jaren 1660 en 1663, toen hij voor Trellund voer, ging naar Hanefiord (Hafnarfjord) en de derde naar Kibbelwig (Keflavik). In tegenstelling met de contracten uit vroeger jaren, toen de huur per maand berekend werd, werd zij thans naar de lading berekend, waarbij een schippond droge visch als eenheid gold. Van de eenige rechtstreeksche bevrachting naar Ísafjord en Dýrafjord, die ons bekend is, was de bevrachter een Deensch koopman, Abraham Wüst; het betrof de Lakenkramer van Adriaen Cornelisz. van Harlingen, die echter te Kopenhagen loste. Uit latere verklaringen blijkt, dat ook Arnout Pelt eenige schepen naar IJsland zond, nl. de Gekroonde Soutpan van Pieter Jansz. Loeffhouwer voor Cort Adeler en de Goude Appel van Cornelis Jobsz. Dronckert van Vlissingen. Dit laatste schip verongelukte bij de Shetlandseilanden, zonder dat er iets van de lading kon worden geborgen. De Gekroonde Soutpan bracht het er beter af. Daar Arnout Pelt een lijst van de op Rif ingeladen goederen vroeg, weten wij, waarmede de schipper terugkeerde, nl. 76.700 stuks droge visch, 25 pakken met wolwaren, 8000 pond stokvisch, 300 paar kousen en wanten, 2 vaten boter en 1 ton talk¹²⁸⁾.

Niettemin was het aantal Nederlandsche schepen, dat volgens de Sonttolregisters uit Kopenhagen naar IJsland stevende, bijzonder groot en onder de bevrachters vinden wij verscheidene Hoofdparticipanten. Zoo ging voor Hans Nansen Egbert Jacobsen van Harlingen in Mei naar IJsland, keerde in Augustus met een lading visch en traan terug en zeilde vrijwel direct daarop met 44 last IJslandsche visch en andere goederen voor de IJslandsche Compagnie naar Amsterdam. Tevens blijkt nu, dat twee van de drie schepen, die Theodoor van der Meyden in Amsterdam charterde, ook voor Hans

¹²⁷⁾ Lindbæk, II, blz. 2, 18 April 1670; blz. 1, 20 April 1670; blz. 4—8, 20 en 21 April 1670. — Lovsamling for Island, I, blz. 329, 26 Maart 1670. Magnús Ketilsson, Forordninger og Aabne Breve, III, blz. 157. Adeler verwierf het privilege op 26 Mei 1670, na de beraadslagingen van het Staatscollege in April; om onbekende redenen is echter later de datum in 26 Maart veranderd.

¹²⁸⁾ Amsterdam, Not. Henrik Venkel, Nr. 3043, fol. 79 v°, 18 Maart 1670; fol. 81—82 v°, 18 Maart 1670; fol. 84—85, 21 Maart 1670; fol. 82 v°.—84, 22 Maart 1670. Not. Salomon van der Sluys, Nr. 3520, fol. 227, 14 October 1670; fol. 263, 27 October 1670. Nr. 3518, fol. 171 v°.—172, 10 November 1670.

25110316
Nansen voeren, nl. de Ruyter frensch en de Vliegop. Wij mogen in Van der Meyden dus wel den agent van dezen vooraanstaanden Deenschen koopman zien. Het derde schip, dat hij bevrachtte, nl. de Keyser, voer eveneens voor Deensche rekening en wel voor Margarete, „Borgemester Peder Pedersens Encke”, de weduwe van burgemeester Peder Pedersen, ook één der Hoofdparticipanten.

De ons bekende Hans Pedersen Bladt zond Frans Schröder van Amsterdam in Mei naar IJsland, die in September met klipvisch, traan en vleesch terugkeerde. Tezamen met rentmeester Müller bevrachtte hij het schip van Paul Berentzen van Enkhuizen, dat in Juni door de Sont stevende. Müller was echter één van de belangrijkste onder de Deensche bevrachters, voor zoover het Nederlandsche schepen betreft. Behalve het schip, dat hij met Bladt charterde, zond hij Rein Jansen Vos van Vlieland met tabak, brandewijn en kaas, Hendrick Tönissen en Joncker Pietersen, beiden van Harlingen, en Cornelis Jansen van Terschelling naar IJsland. Voor Cort Adeler voeren Pieter Jansen van Nieuwendam en Cornelis Jansen van Vlissingen; voor Evert Trellund ging Sieuwert Jansen van Vlieland.

Het was, alsof de moeilijke jaren van de IJslandsche Compagnie omstreeks 1630 waren teruggekeerd. De Sonttolregisters verschaffen ons met hun opgave van de betrokken kooplieden de zoozeer gewenschte gegevens omtrent de vaart op IJsland, nu de contracten in de Republiek ontbreken. Het was echter te voorzien, dat de koning allerminst gesteld was op een dergelijk aantal bevrachtingen van buitenlandsche schepen. Hij besloot een einde aan deze methode te maken. Van hoeveel beteekenis dit voor de Nederlandsche vrachtvaart was, blijkt uit een zeer karakteristieke missive van onzen resident Le Maire van Mei 1671, waaraan wij het volgende ontleenen:

„Sedert het afgaen van mijn laatste is aen dit hof niet voorgevallen, waerdich om Uwe Hoog Mogende in schuldige dienstbaerheyt te berichten, als alleenlijck, dat hier met dit voorjaer naer ouder gewoonte eenige nederlantsche scepen met ballast gecomen sijn, op hoope van een vracht naer IJsland te krijgen, doch dat deselve onverrichter saecke hebben moeten vertrecken, doordien den coninck aen de IJslandsche negotianten heeft laten seggen, dat hij niet begeerde, dat se tot transport van hare IJslandsche waren en coopmanschappen eenige vreemde scepen souden moogen gebruycken, maer alleenlijck haer eygen, ofte die in dit rijck thuyt hoorden, en dat op verbeurte van haer octroy, ende daerenboven een arbitrale straffe, sulcx dat hier voor de nederlantsche scepen naer dat eyland geen meer vracht te verdienen sal sijn;

...het Deens commerciecollegie stelt al tamelijcke goede ordre

omtrent de trafique en schipvaart, animeert veele voorname ingezetenen tot het coopen en bouwen van scepen, sulcx het apparent is, dat dit rijk in corte sooveel eyge scepen sal hebben, als er noodich zijn tot transport van hare eygen ende inbrengen van vreemde waeren, hetwelck voor desen door gehuerde nederlantsche scepen wiert gedaen, sulcx het schijnt, dat alle Europische coningen en princen haer eyge scepen soecken te hebben om door dat middel Uwe Hoog Mogende schipvaart te besnoeyen, hetwelck een groot gedeelte van het welvaren der Nederlanden is'¹²⁹).

Deze missive brengt ons meteen de oplossing van het ontbreken van zoovele contracten in de Republiek voor de vaart op IJsland. De schippers voeren in het voorjaar op goed geluk naar Denemarken, in de hoop op een lading voor IJsland; de contracten werden dus te Kopenhagen gesloten. Dit verklaart de tegenstrijdigheid tusschen het groote aantal Nederlandsche schepen, dat voor Deensche rekening door de Sont naar IJsland stevende, en het kleine aantal bevrachtingen, dat ons uit Amsterdam bekend is, hoewel er natuurlijk meer kunnen zijn geweest. Toch vinden wij in 1671 nog éénige bevrachtingscontracten te Amsterdam, gedeeltelijk voor Deensche rekening opgemaakt. Het eerste betrof de galjoot de Tonneboeyer, groot 45 last, van Dirck Scheltjens van Hamburg, die door Nicolaas Timonsz. Pot, koopman te Amsterdam in samenwerking met Hans Pedersen Bladt van Kopenhagen, voor een reis naar Stappen (Stapi) werd gecharterd. Alle plaatsen tusschen de Jöckel (Snæfellsjökull) en Leuckenes (Laugarnes) kwamen in aanmerking om aangelopen te worden voor een lading visch en zalm, die voor „St. Sebastiaen in Biscayen” was bestemd. De andere contracten sloot Arnout Pelt af in opdracht van Cort Adeler, nl. met Pieter Agges van Bergen in Noorwegen voor een reis van de St. Jan naar Stykkisholm en Greufioert (Grundarfjord?) en met Sieuwert Jansz. Braeuwenhaen voor een reis met de Maria naar IJsland zonder nadere aanduiding der havens. Tevens verkocht hij aan Adeler de galjoot de Swarte Arent voor f 2500.— en nam Pieter Thomasz. van Amsterdam als schipper daarop voor Adeler in dienst¹³⁰).

Het jaar 1671 heeft op IJsland eenige vermaardheid gekregen door het gebeurde met de drie rollen tabak, die Torfi Hákonsson aan den sysselman Jón Vígfússon op Akranes had gegeven of verkocht. Op de aanklacht van smokkelhandel werd het Hollandsche schip, waarvan de tabak afkomstig

¹²⁹) Lias Denemarken, Nr. 5918, dat. 16, rec. 23 Mei 1671. Res. Staten-Generaal, 23 en 29 Mei 1671.

¹³⁰) Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1545, 25 Maart 1671. Not. Salomon van der Sluys, Nr. 3521, fol. 46 v°., 20 Maart 1671; fol. 51, 28 Maart 1671. Nr. 3522, fol. 238, 28 Maart 1671; fol. 246, 4 April 1671.

was, in beslag genomen en de goederen verbeurd verklaard; het volgende jaar verloor Jón zijn ambt. Het merkwaardigste van het verhaal voor ons is, dat Torfi, een geboren IJslander, zich in de Republiek had gevestigd en in den zomer met zijn dogger naar IJsland kwam om wat handel te drijven. Omtrent zijn levensloop is verder niets bekend, dan dat hij Calvinist werd en stierf tengevolge van het overmatig gebruik van brandewijn. Volgens de IJslandsche annalen werd in hetzelfde jaar in den Álfafjord de Nederlandsche koopman Pétur Nordman door een Deensch schip beschoten¹³¹⁾.

In 1672 verhinderde de derde Engelsche oorlog de vaart naar IJsland. Toch charterde Arnout Pelt voor rekening van Cort Adeler twee schepen voor een reis naar IJsland. Het waren echter geen Nederlandsche schippers; de eerste was Johan Jacobsz. van Sonderborg, die te Kopenhagen de St. Pieter voor Rif zou laden, de tweede Hans Hansz. Berg van Sleeswijk, die met de Goude Pellicaen via Kopenhagen naar Groenefiort (Grundarfjord), Stickisholm (Stykkisholm) en Commerwaegh (Kumbaravogur) ging, en de derde Olen Olensz. van Kopenhagen, wiens schip de Fortuyn naar Rif was bevracht¹³²⁾.

Zeer typeerend voor de methoden van de Hoofdparticipanten op het gebied van den IJslandschen handel was het contract, dat Arnout Pelt in December 1672 afsloot met Jacob Blanckert van Zierikzee, schipper van d'Eendragt, die in Maart 1673 zou zeilen naar Rifhaven (Rif) op IJsland; de bevrachter moest hem een Deenschen pas bezorgen en van confiscatie vrijwaren. Toen in April 1673 het definitieve contract opgemaakt werd, werden tevens Grundarfjord, Stykkisholm en Kumbaravogur als aanloophavens opgegeven. De schipper, die, hoewel te Zierikzee thuishoorende, in het voorloopige contract als van Kopenhagen werd opgegeven, heette nu van Waerdingburg (Vordingborg) in Denemarken; Arnout Pelt moest hem een anderen pas en een „burgersbrief” van laatstgenoemde stad verschaffen¹³³⁾. Nu de verordening des konings betreffende het gebruik van buitenlandsche schepen zóó streng was, dat overtreding van het verbod gevaarlijk was, werd het charteren van buitenlandsche schepen aldus gecamoufleerd, en dat nog wel door één der Hoofdparticipanten. Om aan het scherpere toezicht in Kopenhagen te ontkomen, werd Vordingborg als fictieve plaats van herkomst voor den schipper uitgezocht.

Hoewel tijdens de oorlogsjaren de vaart naar IJsland practisch stilstond, bleek Arnout Pelt in 1673 toch ook nog voor eigen rekening een schip

¹³¹⁾ Íslands Árbækur eftir Jón Espolin. Vatnstjórðarannáll yngri.

¹³²⁾ Amsterdam, Not. Salomon van der Sluys, Nr. 3524, fol. 185, 27 April 1672. Not. Adriaan van Santen, Nr. 3773, 5 Mei 1672. Nr. 3863, fol. 43, 30 Juli 1672.

¹³³⁾ Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3863, fol. 82, 8 December 1672; fol. 102, 14 April 1673.

te hebben bevracht, nl. de galjoot de Kuyck van schipper Willem Swaen van Vlieland, die met Pinksteren in Rif had gelegen en in den zomer met een lading droge en gezouten visch te Amsterdam terugkeerde¹³⁴). Tevens was hij betrokken bij de bevrachting van de Sillevisscher van schipper Cornelis Jansz. (Niels Hansen) van Bergen, die hij voor Cort Adeler te Kopenhagen naar IJsland bevrachtte. Op de terugreis van Rif werd het schip, ook wel de Vergulde Haringvanger of korter de Vergulde Buys genaamd, door Schotsche kapers naar Edinburg opgebracht. Toen de lading IJslandsche waren en later ook het schip, zij het onder een anderen naam, in de Republiek verkocht werden, droeg Adeler Pelt op bij de Staten-Generaal een request in te dienen, opdat schip en lading aan den rechtmatigen eigenaar zouden worden teruggegeven¹³⁵).

In deze jaren worden er in de IJslandsche annalen geen Hollandsche schepen genoemd. Wel had in 1672 een Hollandsch schip bij de schipbreuk van een IJslandsch vaartuig, dat van Grímsey komende in den Eyjafjord verongelukte, hulp trachten te bieden, maar daarna hooren wij niet van Hollandsche schepen vóór 1675, toen er bij Sandey en Flatey in den Breiðafjord verschenen¹³⁶). In dat jaar verzocht ook Arnout Pelt in opdracht van Cort Adeler den Staten-Generaal verlot tot het uitloopen van de Juffrouw Anna, het schip van Cornelis Janssen, dat Pelt voor rekening van zijn zwager had bevracht met een partij rogge, zout en brood „tot conservatie, soowel van Fero als IJsland, alwaer grooten hongersnoot is”. De zaak werd naar het college ter Admiraliteit tot Amsterdam verwezen; na een gunstig advies mocht het schip uitloopen¹³⁷).

Het jaar 1676 bracht een opleving van het handelsverkeer. Arnout Pelt charterde twee schepen voor een reis naar IJsland; ditmaal was zijn opdrachtgever een koopman te Londen, Theodoor Jacobsz. De schepen werden te Amsterdam geladen voor Rif en moesten de lading visch naar Nantes brengen; het waren de Vrundschap van Matthys Focks (Mathew Fox) van Londen en de Fiolet van Philips Fauler (Fowler) van Jarmuyden (Yarmouth). Tegelijkertijd zond hij voor eigen rekening het fregat de Juffrouw Anna onder schipper Cornelis Benjaminsz. van Delfshaven. De schepen namen in Mei en Juni hun lading op IJsland in en keerden tegen

¹³⁴) Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3776, 18 en 25 Juni 1673.

¹³⁵) Res. Staten-Generaal, 5, 9 en 16 Juni 1674. Lias Denemarken, Nr. 5920, missive van Just Høegh, Deensch resident te 's-Gravenhage, dat. 5 Juni 1674 met bijlagen (request van Arnout Pelt en vertaalde stukken betreffende de bevrachting te Kopenhagen en het cognossement te Rif). Amsterdam, Not. Salomon van der Sluys, Nr. 3525, fol. 191, 31 October 1672. Nr. 3528, fol. 128, 27 November 1673. Not. Adriaan van Santen, Nr. 3799, 28 November 1680.

¹³⁶) Vatnsfjarðarannáll yngri en Annáll Magnúsar.

¹³⁷) Res. Staten-Generaal, 16 April 1675.

26116816

het najaar terug. De Vruntschap had op de heenreis met lekkage te kampen en de bemanning had het schip in de haven van Walfoord (den Hvalfjord) op het strand gezet om het te herstellen. Op de terugreis zwalkte de schipper rond, werd door kapers aangehouden en arriveerde eindelijk te Amsterdam. Nòch van hem, nòch van zijn collega van de Fiolet beleefde Arnout Pelt veel genoeg, want met dien schipper kreeg hij het aan den stok over het lossen van de lading¹³⁸).

De galjoot de Valck van schipper Jacob Dircksen van Vlieland, mede door Arnout Pelt naar IJsland bevracht, koos in Mei 1676 zee onder het convooi van Cornelis Tromp en laadde op IJsland: „omtrent 130 schipponden soo stockvis als clipvis, 4 tonnen traen, 40 vossevelen eer meer als min, omtrent 3000 paer enkelbants (enkeldraads) kousen, 60 paer dito dubbelbants (dubbeldraads), 200 paer wanten, 20 kattevelen en andere cleynicheden”. Op de terugreis werd de Valck ter hoogte van de Doggersbank door kapers genomen en naar Duinkerken opgebracht; beroofd van schip en lading keerden schipper en bemanning naar Amsterdam terug¹³⁹).

Ook de Zon van schipper Willem Harmensz. Bas van Vlieland, die door den ons bekenden Theodoor van der Meyden te Amsterdam voor rekening van Hans Nansen te Kopenhagen naar IJsland was bevracht, vond een onfortuinlijk einde, toen het in October 1676 op de Lauwersgronden, niet ver van Schiermonnikoog, schipbreuk leed. Drie passagiers, die de reis van IJsland hadden meegemaakt, legden op verzoek van den bevrachter een verklaring af omtrent het gebeurde. Een gedeelte van de lading, die uit visch, traan, vleesch, zalm, vaðmál, wollen hemden, kousen en wanten bestond, werd op Schiermonnikoog geborgen, vanwaar de schipper de goederen naar Amsterdam zou brengen¹⁴⁰).

Een nieuwe figuur onder de bevrachters voor den handel op IJsland is Arent van Deurs, koopman te Amsterdam, die in 1676 twee schepen naar IJsland bevrachtte, nl. de Vlaswagen van Simon Reynsz. van Harlingen naar Stappenshaven (Stapi) en de Hoop van Claes Jacobsz. van Edam naar Stromfiord (Straumfjord). Het laatste schip was een buis; de schipper moest de goederen in de haven lossen en vervolgens op de reede ten anker gaan om de visch in te nemen, die hem door de IJslanders met hun booten zou worden gebracht. De bemanning moest deze visch zouten en tenslotte de

¹³⁸) Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3864, fol. 306, 12 Maart 1676; fol. 311 v°., 16 Maart 1676. Nr. 3779, 13 Maart 1676. Nr. 3780, 10, 23 en 26 October 1676, 14 November 1676.

¹³⁹) Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3865, fol. 27, 11 April 1676. Nr. 3876 (?), datum onbekend. De laatste acte is door brandschade ernstig verminkt; de attestatie sluit echter zóó goed bij het contract aan, dat ik beide stukken heb samengenomen.

¹⁴⁰) Amsterdam, Not. Henrik Venkel, Nr. 3018, 27 October 1676.

haven weer inzeilen om de goederen voor den bevrachter in te nemen. Het schip was dus ingericht op het zouten van de visch; of het echter ook vischtuig aan boord had om zelf te visschen, blijkt niet uit het bevrachtingscontract. In 1677 had Van Deurs een kwestie loopen over een partij stokvisch, aangebracht door de Vlaswagen voor rekening van Johan Kleyn, den „gouverneur” van IJsland; als hij daartoe order kreeg van de weduwe van Hans Pedersen Bladt of haar zoon Peder Bladt, zou hij aan Theodoor van der Meyden de provisie uitbetalen¹⁴¹). Of deze partij afkomstig was van de reis van de Vlaswagen in 1676 of van een volgende reis in 1677, is niet uit te maken. Wel blijkt uit deze acte, dat Van Deurs, evenals Van der Meyden, in relatie stond met de Hoofdparticipanten.

In 1676 was ook Rotterdam weer vertegenwoordigd en wel met de uitreeding van de St. Pieter van Lifco in Schotland van schipper Engel Gabriël, door Pieter van Schellebeeck, koopman te Dordrecht. In 1677 zonden Claes Beth en Claes Cornelisz. Cluyt, beiden van Landsmeer, de Alderheylig van schipper Cornelis Visscher van Texel naar IJsland¹⁴²). In 1678 ontbreken de bevrachtingscontracten, maar het jaar 1679 zou weer een opleving brengen.

Een kwestie, die tengevolge van den diplomatieken nasleep meer stof opwierp dan zij eigenlijk waard was, was de aanhouding van het fluitschip de Hoop van Jan Jansen Krop van Vlieland en de buis St. Jan van Cornelis Jansen door Zweedsche kapers in 1676; de schepen werden naar Göteborg opgebracht en de lading geconfisqueerd. Het was een uitvloeisel van den oorlog tusschen Zweden en Denemarken, daar beide vaartuigen met stokvisch, voor Deensche kooplieden bestemd, waren geladen. Onze resident te Kopenhagen trachtte de schepen vrij te krijgen en zou, wanneer hij in Göteborg niet slaagde, te Stockholm pogingen in het werk stellen. De bemanning van de Hoop had het kwaad te verduren, daar de Zweden „alle de hollantsche matrozen van het opgebrachte fluytschip niet alleen van haer kleedinge berooft hadden, maer oock half nakedt sijnde in hechtenis hadden geset ende van koude en honger bijnae lieten vergaen, in sulcker voege, dat de hooghbootzman van ongemack op sijn sterven lagh, hebbende niet anders als een linnen broeck en een hemt aen, ende de plancken van de vloer tot een legerplaets”¹⁴³).

¹⁴¹) Amsterdam, Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1546, 1 Maart en 20 April 1677. Not. Henrik Venkel, Nr. 3018, 14 October 1677.

¹⁴²) Rotterdam, Not. Philip Basteels, Nr. 944, acte 677, 27 Maart 1676. — Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3865, fol. 208, 12 Maart 1677.

¹⁴³) Lias Denemarken, Nr. 5921, dat. 3, rec. 14 November 1676; dat. 14, rec. 24 November 1676. Res. Staten-Generaal, 14 en 24 November 1676, 24 December 1676. Lias Zweden, Nr. 6542, dat. 30 November, rec. 24 December 1676, missive van den resident Rumpf te Stockholm.

2616816

Deze aanhouding had door de omstandigheden, waaronder de Deensche kooplieden de vaart op IJsland onderhielden, voor ons grootere beteekenis dan een simpel voorbeeld van kaapvaart. Le Maire zette dit in zijn missive aan de Staten van Holland d.d. 13 Maart 1677 uiteen. „De geotroyeerde negotianten op IJsland en Fero hebben voor gebruyck haer alle jaren te bedienen van een goet getal Nederlantsche fluytschepen om hare IJslandsche coopmanschappen van die eylanden in dit rijk ende oock wel directe naer Hollant te brengen”, zoo lichtte hij zijn committenten in. Hij verklaarde voorts, hoe tot nog toe de pogingen om de Hoop vrij te krijgen geen resultaat hadden opgeleverd, en

„soo hebben voorsz. negotianten mijn aengesprooken en versocht verseekeringe te moogen hebben van dat hare coopmanschappen, geladen sijnde in Hollantsche schepen, van de Sweedsche capers vrij souden moogen passeeren, ofte dat zij andersints genootsaecht souden sijn haer van Engelsche vaertuygen te bedienen,

en vermits Uwe Ed. Groot Mogende onderdanen maer al te veel door dezen droevigen oorlog hare negotie op d'Oostzee ende in die quartieren door d'Engelsche ondercopen is, soo was het te wenschen, dat se uyt de vaert naer IJsland conden gehouden werden, hetwelck soude cunnen geschieden, indien de Sweedsche plenipotentiarissen tot Nimwegen uyt crachte van het voorgemelte 8. articul van het commercietractaet (tusschen Zweden en de Republiek) vrije passen voor alle Hollantsche schepen, van IJsland en Fero comende, geliefde te verleenen, sullende voorsz. negotianten dit jaer het getal van 24 van doen hebben, ofte oock, soo se conden te weegh brengen, dat de twee opgebrachte schepen tot Gottenburch met hare ingescheepte goederen, in corte en eer de vaert derwaerts aen sal gaan, cost- en schadeloos wierden gerestitueert, waeruyt men alsdan hier soude cunnen sien, dat hare IJslandsche waren door Hollantsche schepen in vrijheyte souden cunnen werden getransporteert.”

Een paar dagen later schreef hij, dat de Deensche kooplieden wederom bij hem op uitsluitel hadden aangedrongen, aangezien zij anders naar Londen moesten schrijven om Engelsche schepen te huren¹⁴⁴).

Uit het getal 24, dat Le Maire opgeeft, blijkt, dat de Deensche kooplieden veel meer van onze schepen gebruik maakten dan wij uit de ons ten dienste staande gegevens hebben kunnen opmaken. Tevens toont het aan, dat de Hoofdparticipanten zich allermint meer stoorden aan de uit-

¹⁴⁴) Lias Denemarken, Nr. 5921, dat. 13 en 16, rec. 20 en 23 Maart 1677. Res. Staten-Generaal, 20 Maart 1677. Res. Staten van Holland, 20 en 23 Maart 1677.

spraak des konings betreffende het gebruik van buitenlandsche schepen. Niet alleen werden er Nederlandsche, maar ook Engelsche schepen gecharterd. Bij een stof als deze zijn wij echter aangewezen op het materiaal, dat ons, vaak bij toeval, bekend is, en op indirecte conclusies; vandaar dat een categorisch antwoord op vele vragen vaak onmogelijk is. Zoo ook hier: stelde Le Maire, om aandrang op de Staten van Holland uit te oefenen, het aantal benoodigde schepen soms hooger dan met de werkelijkheid overeen kwam? Bij gebrek aan afdoende gegevens is de kwestie niet uit te maken.

Intusschen was de zaak van de Hoop nog steeds hangende; de zending van Le Maire's „hantschrijver" naar Stockholm richtte weinig uit. Toen besloten de Deensche kooplieden zich op andere wijze schadeloos te stellen en wisten van den koning gedaan te krijgen, dat zij de Zweedsche goederen, in Nederlandsche schepen door de Sont komende, mochten aanhouden. Toen Thomas Jensen Dobbelsteen, de koopman, wien de lading van de Hoop toekwam, dit in praktijk bracht, rezen er nieuwe moeilijkheden met Zweden. De Deensche resident te 's Gravenhage Meyercron zette in zijn memorie van 27 October 1677 het standpunt van zijn regeering nogmaals uiteen. Bij wijze van uitzondering en in strijd met het octrooi was het den participanten op hun verzoek toegestaan Nederlandsche schepen voor de vaart op IJsland te huren; het voordeel was dus geheel aan de zijde der Nederlanders, op wie de plicht rustte te zorgen, dat de goederen veilig overkwamen. Noch de bemoeiingen van Le Maire te Kopenhagen, noch die van Rumpf te Stockholm hadden eenig resultaat; de Zweedsche regeering stelde zich op het standpunt, dat Nederlandsche schepen, in Deenschen dienst op IJsland varende, Deensche schepen waren, aangezien het octrooi het gebruik van buitenlandsche schepen door de participanten verbood. De Hoop was en bleef verloren, evenals een buis van Edam, die Peder Bladt in 1678 door Arent van Deurs te Amsterdam naar IJsland had laten bevrachten; ook Bladt stelde zich voor dit verlies schadeloos met het aanhouden van Nederlandsche schepen, waarin Zweedsche goederen waren geladen¹⁴⁵).

Ondanks de minder aangename ervaringen, die de Deensche kooplieden in deze jaren met het charteren van Nederlandsche schepen hadden op-

¹⁴⁵) Lias Denemarken, Nr. 5921, dat. 24 April, rec. 4 Mei 1677; dat. 8, rec. 18 Mei 1677; dat. 5, rec. 15 Juni 1677; dat. 3 en 17, rec. 10 en 24 Augustus 1677 met bijlage; dat. 4 en 11, rec. 11 en 18 September 1677; 26/27 October 1677; dat. 27 November, rec. 4 December 1677. Nr. 5922, dat. 6, rec. 13 September 1678 met bijlage. — Res. Staten-Generaal, 4 en 11 Mei 1677, 25 Augustus, 25 September en 17 November 1677. Res. Staten van Holland, 18 en 22 September 1677. — Res. Staten-Generaal, 24 Januari 1678 (request van Jan Jansz. Krop van de Hoop), 13 September en 7 November 1678. Res. Staten van Holland, 22 Februari en 22 November 1678. — Lias Zweden, Nr. 6542, missive van Rumpf, dat. 10 Maart, rec. 2 April 1678, waaruit blijkt, dat Richard Karsseboom en Pieter Scholten, kooplieden te Amsterdam, de reeders van de Hoop waren.

gedaan, bleven zij hun oude gewoonte trouw. Zoo voeren volgens de Sonttolregisters in 1678 binnen drie dagen tijds door de Sont naar IJsland Reinert Fransen van Groningen voor Peder Bladt, Marten Jansz. van Venhuizen, Lutke Claesz. van Enkhuizen en Simon Rens van Harlingen voor Hans Nansen, Dirck Jansen van Terschelling en Siewert Douwes van Terschelling voor Anna Pelt, de weduwe van Cort Adeler. Zij voeren blijkbaar met de „gemene vloot” van Kopenhagen, waarvan de laatste schipper in een attestatie, in den zomer van 1679 opgemaakt, spreekt. Zijn schip, de Philip-pus, had in 1678 in Commerwaegh (Kumbaravogur) en Rif visch geladen, werd in October door een zwaren storm overvallen en strandde op de rotsen. De bemanning van de Fortuyn van schipper Jochem Becker van Kopenhagen kwam hem te hulp en met veel moeite gelukte het de Philippus vlot te krijgen. In den winter werd de schade zoo goed mogelijk hersteld, in Mei opnieuw lading ingenomen en de terugreis aanvaard. Zonder ongelukken bereikte men Amsterdam, waar de stokvisch aan de eigenaars, de kooplieden Bernard van der Linden en Johannes Santbergh, werd afgeleverd, die dus blijkbaar met Anna Pelt te Kopenhagen in verbinding stonden voor den afzet van de stokvisch in de Republiek. Het was en bleef een gevaarlijke reis, die menigmaal den ondergang van één of meer schepen met zich bracht. De drie Adelaers van Pieter Joentjes van Hinlopen, die in den zomer van 1678 voor Peder Bladt van Kopenhagen te Stapi met visch, traan en kousen voor Amsterdam was afgeladen, heeft de Republiek nooit bereikt¹⁴⁶).

In 1679 bevrachtte Theodoor van der Meyden de Stadt Harlingen van Hidde Igges rechtstreeks naar Urback (Eyrarbakki), om met een lading stokvisch weer te keeren. Jan Pietersz. Baers van de buis de Vrede bracht voor Claes Pietersz. Beth, denzelfde, die in 1677 de Alderheylic naar IJsland zond, 41.000 pond stokvisch, 500 paar kousen en wanten mede, die echter door vochtigheid waren bedorven. De Gerechtigheyt van Claes Heeres van Hinloopen, die in Rif door Bastiaen Nielsen met 444 schippond stokvisch, 38 tonnen traan en 17 pakken kousen was afgeladen, bracht het er beter af¹⁴⁷). Volgens de Sonttolregisters voeren dit jaar Rein Cornelissen van Terschelling voor Peder Bladt, Focke Dircksen van Harlingen voor Kristoffer Hansen en Heere Adriansen van Hinloopen voor Anna Pelt naar IJsland. Sindsdien zijn er geen Hollandsche schepen meer op hun doorvaart door de Sont in dienst van Deensche kooplieden geregistreerd.

In de volgende jaren ontbreken gegevens omtrent de vaart naar IJsland,

¹⁴⁶) Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3792, 17 Juli 1679. Nr. 3793, 22 September 1679.

¹⁴⁷) Amsterdam, Not. Henrik Venkel, Nr. 3019, 21 April 1679. Not. Adriaan van Santen, Nr. 3792, 24 Juli 1679. Nr. 3794, 13 November 1679.

maar in 1682 kwam de Liefde van Hessel Hiddes van Molkwerum met een lading stokvisch in Amsterdam terug. Twee opvarenden verklaarden, dat zij op IJsland 703 stuks stokvisch buiten weten van den schipper in het schip hadden geladen, die hij hen echter liet behouden. Voor rekening van de weduwe Adeler bracht de St. Joris van Hans Ipesz. van Sonderborg een lading stokvisch en andere waren van IJsland naar Amsterdam, die aan Philips Pelt Emanuelsz. werd afgeleverd¹⁴⁸⁾. Anna Pelt, die na den dood van Cort Adeler in zijn plaats van Hoofdparticipant was getreden, was één van de oude garde te Kopenhagen. Hans Pedersen Bladt en Hans Nansen waren door hun zoons in den IJslandschen handel opgevolgd; tot de jongeren behoorde o.a. Thomas Jensen Dobbelsteen, die in de eerste periode van den Districtshandel een belangrijke rol speelde.

In 1685 bevrachtte een Pieter Jansz. Dobbelsteen van Kopenhagen het Gelooff van Frans Crijns Moscuyl van Amsterdam naar IJsland, tezamen met Hans Meyers van Hamburgh en Co. Op grond van verboden handel werd het schip op IJsland geconfisqueerd en naar Denemarken opgebracht. Onze resident te Kopenhagen, Robert Goes en later Cornelis Moeringh, kreeg de zaak te behandelen. Volkomen in den haak was het met deze bevrachting niet; volgens den laatste was het contract niet in orde. Wel had één van beide bevrachters een vergunning om onder IJsland te visschen, maar niet om er handel te drijven. „Dat er vuyligheid steekt in dese sake, is buyten allen twijfel, maer onseker nogtans, waer die sij te vinden, ende kan ik niet onderlaten U Hoog Mogende daerop toe te dienen, dat die mijns oordeels wel soude kunnen schuylen aen drie kanten”, of bij de bevrachters alleen, die niet veel hadden te verliezen, of bij hen in vereeniging met de Deensche kooplieden of bij de reeders, die een hooge verzekering op het Gelooff hadden afgesloten. Het geval is voor ons des te merkwaardiger, daar Moeringh de veronderstelling uitspreekt, dat zoowel de bevrachting als de aanhouding volgens een van te voren beraamd plan waren opgezet. Het gerucht ging, dat er in 1684 wel zeven Hollandsche schepen op IJsland smokkelhandel hadden gedreven en nu was de bevrachting van het Gelooff ondernomen om een slachtoffer in handen te krijgen tot afschrikwekkend voorbeeld. Het schip, dat het Gelooff van Frans Crijns op IJsland zg. op heeterdaad had betrapt, zou door dezelfde bevrachters te Amsterdam zijn gecharterd¹⁴⁹⁾.

In hetzelfde jaar had te Rotterdam een uitreeding plaats gehad en wel van de Hertogh de Goede Hoop van schipper Teunis Pieterse, die in de

¹⁴⁸⁾ Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3808, 23 Juli 1682. Nr. 3809, 20 October 1682. — Zie bijlage G.

¹⁴⁹⁾ Amsterdam, Not. Adriaan van Santen, Nr. 3824, 15 Mei 1685. Lias Denemarken, Nr. 5925, dat. 24 November, rec. 4 December 1685; dat. 1, rec. 11 December 1685. — Annáll Magnúsar.

2010816

Zandtbaey(?) ten Noorden van IJsland in een zwaren storm zijn kabel en anker verspeelde en, om zich te redden, zijn plan om op IJsland handel te drijven, moest opgeven¹⁶⁰⁾. Volgens de Sonttolregisters voer in 1685 Reinich Mosters van Vlieland naar IJsland om met een lading voor Lauridz Beck terug te keeren. Dit zijn de laatste gegevens omtrent rechtstreeksche bevrachtingen van de Republiek uit naar IJsland en het charteren van Nederlandsche schepen door Deensche kooplieden. Voortaan viel in de vaart op IJsland de nadruk op de visscherij, door onze schepen onder de kust uitgeoefend, die eveneens tot wrijving met Denemarken zou leiden.

Voor wij tot de behandeling der kabeljauwvisscherij overgaan, mogen hier enkele opmerkingen over den handel in visch en kousen een plaatsje vinden. Zooals uit de besproken gegevens wel voldoende duidelijk is geworden, waren deze verreweg de voornaamste artikelen van den IJslandschen handel. De IJslandsche visch werd door de vrachtschepen in tweeërlei toestand vervoerd, hetzij als stokvisch of „droge” visch, hetzij als zoutevisch of „natte” visch, ook wel klipvisch of stapelvisch geheeten. De eerste had op IJsland een geheele bewerking ondergaan en kon terstond als vracht worden verscheept, wanneer de buitenlanders met hun schepen in het voorjaar op IJsland kwamen. De laatste was, als het ware slechts voorloopig, door de IJslanders gezouten en werd soms direct aan boord, soms na lossing in de Republiek opnieuw gezouten, eer zij voor verdere verzending naar het buitenland geschikt was. Beide soorten waren echter snel aan bederf onderhevig, als de lading aan vochtigheid werd blootgesteld. Vandaar de talrijke verklaringen van schippers en opvarenden, dat de visch bij het inladen op IJsland in goede conditie verkeerde, maar wegens het slechte weer of door lekkage tijdens den overtocht had geleden.

Om dit te voorkomen werd onder in het schip een laag steenen aangebracht, die het nat worden moest tegengaan; ook werden er wel houten beschotten aangebracht tusschen beide soorten lading om bederf te voorkomen. Hendrick Meyer van Hamburg, schipper van de Heylige Drie-vuldigheyt, rapporteerde over zijn reis in 1668, „dat sij onderwegen in 't herwaerts comen uyt IJsland extraordinaris hart weer en storm hebben gehad, ende dat sij in 't lossen van haerluyden schip bevonden hebben, dat beneden in 't slach van 't schip op de steen, die sij tot garnier hadden van de visch, die aldaer gestuywt lach, een parteye van deselve nat ende verrot ende bedorven was, ende dat na tellinge deselve natte, verrotte ende bedorven visch bestont in twee duysent achthondert en ses stucx visschen,

¹⁶⁰⁾ Rotterdam, Not. Samuel van Lodesteyn, Nr. 1391, acte 272, 15 Augustus 1685.

na gissinge omtrent seven duysent pont bedragende". In het bevrachtingscontract van de Tonneboeyer van Dirck Scheltjens van Hamburg was bepaald: „gelijck oock hij, schipper, met sijn volck ende boot denselven commis ten dienste sal moeten staan, soo in 't lossen ende laden als met de vis te souten, ende de drooge ende natte met deelen, hem tot dien eynde mede te geven, na elcx oirbaer aff te scheyden ende aff te stuwen, mitsgaders wat andersints tot vorderingh van de reyse zoude mogen dienstlich sijn".¹⁵¹⁾

Niettemin stonden de bevrachters bij den terugkeer van hun schepen vaak voor onaangename verrassingen. De stokvisch werd in „kippen" of „kippiens" verpakt, een hoeveelheid van ca. 50 pond met een hoepel erom. Lieten de hoepels los en viel het pak uit elkaar, dan moest de visch opnieuw worden samengebonden en bij dergelijke incidenten bleek de conditie van de visch vaak allermintst prima te zijn. Zoo had Johan Kievit, raad en vroedschap van Rotterdam, tezamen met Egbert Meusz. Kortenaer, vice-admiraal, van Pieter Korff, koopman, 8000 pond IJslandsche stokvisch gekocht, die van Amsterdam was gekomen. De partij was verscheept in 160 „kippiens" van 50 pond; bij het nazien van de visch bleek 2700 pond te zijn bedorven¹⁵²⁾.

Dezelfde Pieter Korff had in 1665 met Coenraet de Radder, burger te Brussel, een contract gesloten over de levering van 20.000 pond zoutevisch à f 12. 2 st. 5 p. per 100 pond en 15.000 pond IJslandsche visch à f 13 per 100 pond. Een ander koopman te Rotterdam, Adriaen Pauwels, had aan Pedro Flaemuel, koopman in Teneriffa, in 1657 20.000 pond droge visch geleverd; Abraham den Hartogh zond in 1656 een partij IJslandsche stapelvisch naar Dieppe, Pieter Punt naar Rouaan¹⁵³⁾. Wij zien hieruit, dat de kooplieden te Rotterdam zich veelal bezighielden met den verkoop van de droge en gezouten visch naar Noord-Frankrijk, terwijl Paulus Pelt e.a. te Amsterdam voor den afzet van de visch meer op Zuid-Frankrijk waren ingesteld.

Voor den handel in stokvisch en droge visch was Amsterdam het centrum, zoowel wat den invoer uit Denemarken als direct van IJsland betreft. Philippus Pelt, die reeds vroeg in verband met den handel in visch en kousen wordt genoemd, was voornamelijk bij den eersten betrokken, de andere leden van de familie bij den laatsten. Voordat Jonas Trelund in 1659 zijn schepen naar IJsland uitreedde, had hij na de reis van de Melckmeyt

¹⁵¹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2786, 26 September 1668. Not. Jan Volkertsz. Oli, Nr. 1545, 25 Maart 1671.

¹⁵²⁾ Rotterdam, Not. Dirck Block, Nr. 738, acte 138, 25 November 1662.

¹⁵³⁾ Rotterdam, Not. Isaac Troost, Nr. 546, acte 8, 5 December 1665. Not. Vitus Mustelius, Nr. 516, acte 349, 5 Juni 1663. Nr. 513, acte 617, 1 November 1660.

20110816

in 1658 aan Gerrit de Back 160 tonnen gezouten visch en 21 tonnen gezouten gullen (soort van kleine kabeljauw) verkocht, resp. tegen f 14. 15 st. en f 12 per ton. In 1660 verkocht hij aan Gijsbert Adriaensz. de Vries en Jaspar Vinckel, kooplieden te Amsterdam, een partij van 150.000 pond IJslandsche stokvisch tegen f 6. 15 st. per 100 pond met 1 % korting voor contante betaling. Van October 1660 tot Februari 1661 zouden beide partijen de stokvisch niet goedkooper mogen verkoopen dan voor f 7. 10 st. de 100 pond; wie van beiden zich niet aan deze voorwaarden hield, verbeurde een som van f 1000. De prijzen, die in deze transactie worden genoemd, komen ongeveer overeen met den prijs van de IJslandsche visch, die in het geschil tusschen Pieter Stolwijck en zijn medereeders over de lading van de St. Pieter werd vastgesteld, nl. f 5 tot f 5. 5 st. per 100 pond. In de acte is echter alleen van IJslandsche visch sprake, zonder nadere aanduiding van droge of gezouten visch. Stolwijck was echter, evenals Hendrick Vriesenburgh, één zijner medereeders, kruidenier; vermoedelijk zal het dus wel stokvisch zijn geweest¹⁵⁴).

Jaspar Vinckel deed in 1667 ook zaken in stokvisch met Arnout Pelt, die hem 20.000 pond verkocht tegen f 11. 5 st. per 105½ pond met 1 % korting. Denzelfden dag verkocht Pelt aan Jan Wijncoop twee derden en aan Cornelis Salm één derde van alle „rontvisch, leggende alhier op de Oude Schans, in 't packhuys, voor dezen geweest de Noortsche kerck”, tegen f 11. 1 st. 4 p. de 105½ pond met 1 % korting. Ook Laurens Jansz. Abo deed zaken met Cornelis Salm en verkocht hem in 1669 4.000 pond IJslandsche visch tegen f 6½ de 100 pond¹⁵⁵). Vaak deden zich bij dergelijke overeenkomsten kwesties voor, als de visch niet tijdig werd afgehaald. De verkoper zat dan verlegen met deze snel aan bederf onderhevige waar en protesteerde bij voorbaat tegen extrakosten van pakhuishuur e.d. In dit geval b.v. ging het om een 40.000 pond, terwijl reeds een 50.000 pond was afgehaald.

Dezelfde Jan Wijncoop werd in 1664 door Jan Claesz. Schulperoort, ons uit den IJslandschen handel wel bekend, herhaaldelijk gemaand om de droge visch, die hij tegen f 8 5/8 per 107 pond had gekocht, af te halen, aangezien hij anders voor de kosten van het opslaan zou worden aangesproken. In 1669 bedong Wijncoop van de IJslandsche visch, aangebracht door de Juffrouw Maria van Jacob Hiddes en aan hem geleverd door Samuel Sautijn, 36 % korting boven het gebruikelijke % van contante betaling,

¹⁵⁴) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2748, 9 November 1658. Nr. 2754, 29 September 1660. Nr. 2750, 18 en 29 September 1659.

¹⁵⁵) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2782, 12 en 18 Juli 1667. Not. Salomon van der Sluys, Not. 3518, fol. 29, 14 Maart 1670.

aangezien het grootste gedeelte van deze partij van 38.400 pond was bedorven. Als getuige trad op Johannes Feiga, dien wij in 1658 bij de eerste bevrachting van de Peperbael hebben leeren kennen¹⁴⁶).

Ook in de latere jaren, toen de rechtstreeksche handel op IJsland afnam, bleef Amsterdam de voornaamste markt van de visch. De Deensche schepen kwamen met hun lading direct van IJsland naar de Republiek, zoo b.v. in 1685 de Vergulde Pellicaen van Isaäc Baukes van Kopenhagen, in 1686 de Koninck David van Hendrick Harmensz. van Apenrade en in 1689 de Roos van schipper Peder Jonssen, bestemd voor Johannes Santbergh, koopman te Amsterdam, die in 1678 was betrokken bij de lading van de verongelukte Philippus. Daar de Roos door een kaper onder kapitein Jacobus la Bouw van Rotterdam opgebracht was, probeerde Santbergh door toedoen van den Deenschen zaakgelastigde te 's Gravenhage zijn goederen terug te krijgen¹⁴⁷).

Naast de visch waren de kousen en wanten het voornaamste artikel van den IJslandschen handel. Wij zagen reeds, dat in het handelsverkeer met de Færøer telkens van kousen sprake is; de wanten kwamen speciaal van IJsland. Soms vinden wij „tweeduym's wanten" vermeld, nl. wanten met twee duimen, die nu nog op IJsland voorkomen. Toen tijdens den tweeden Engelschen oorlog de vaart gestremd was, betrok Arnout Pelt deze waren uit Kopenhagen, b.v. in 1666 5550 paar wanten en 399 paar kousen. Volgens den inventaris van een winkel in Rotterdam kostten in 1669 de kousen f 1,7 st., de wanten 10 st. het paar. Toevallig is ons bewaard gebleven de afrekening van de kousen, wanten en vaðmál, die Steven de Vries in 1668 voor rekening van Cort Adeler in ontvangst nam. Toen kostten de kousen 6 st. het paar, de wanten 6 st. de drie paar en de „vadmer" 6 st. de el. De partij bestond uit 7716 paar kousen, 21.542 paar wanten en 819 el vaðmál voor een totaal bedrag van f 4714. 14 st. Na aftrek van kosten was de opbrengst f 3888. 14 st. De vracht werd berekend à f 5 3/4 per schippond¹⁴⁸).

Beter zijn wij ingelicht omtrent de prijzen van de kousen van de Færøer; Jan de Leeu en Claes Rieman kochten in 1663 van Paulus Pelt 25.000 paar kousen van 7 st. en 12.000 paar van 5 st. het paar. In den zomer nam Jonas Trellund aan, beiden kooplieden in 1663 70.000 paar en in 1664 80.000 paar te leveren tegen 11 st. het paar. In 1669 had Susanna van Gansepoel met

¹⁴⁶) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2771, 20 en 22 October 1664, 1 November 1664. — Not. Adriaen Lock, Nr. 2229, 4 Februari 1669.

¹⁴⁷) Lias Denemarken, Nr. 5926, 1 December 1689 met inventaris van de Roos dd. 30 October 1689 en memorie van Lente dd. 30 September 1689.

¹⁴⁸) Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2776, 13 Januari 1666. — Rotterdam, Not. Andries van Aller, Nr. 646, acte 18, 12 Maart 1666. Nr. 648, acte 10, 1 Juni 1669. — Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2788, 12 Januari 1669.

20115316

Claes Rieman kwestie over het uitschieten van de beschadigde kousen uit een partij van 30.000 paar¹⁵⁹⁾. Hoewel minder sterk dan met de visch het geval was, hadden ook de kousen vaak van de vochtigheid te lijden, waardoor zij zeer in waarde achteruit gingen. Zoowel op IJsland als op de Færøer waren de kousen een geliefd object in den smokkelhandel, zooals wij in ons volgende hoofdstuk over de visscherij zullen zien.

¹⁵⁹⁾ Amsterdam, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2765, 23 Mei 1663. Nr. 2766, 10 Juli 1663. Nr. 2790, 10 Juli 1669. Not. Gerrit van Breugel, Nr. 3492, 24 Juli 1669, 11 en 18 Juli 1670.

ZESDE HOOFDSTUK.

Kabeljauwvisscherij.

In ons hoofdstuk over de vrachtvaart en handel in de 17de eeuw hebben wij er op gewezen, dat de scheiding tusschen schepen, welke louter en alleen om handel te drijven naar IJsland voeren, en die, welke ook de visscherij uitoefenden, niet altijd scherp is te trekken. Voor zoover uit de bevrachtingscontracten of verklaringen was op te maken wat het hoofddoel van de reis was, hebben wij de schepen verdeeld in handels- en visschersschepen; maar het materiaal geeft lang niet altijd voldoende uitsluitsel omtrent den aard van de reis. Mondelinge orders aan den schipper of den commies hebben stellig de zeer beknopte contracten aangevuld; zelfs werd veelal aan hun oordeel overgelaten, wat onder de gegeven omstandigheden het voordeeligste was, handel drijven of visschen. Een schip, dat uitgezonden was om een lading „natte visch te procureeren”, kwam vaak met een vracht „droge visch” thuis; de handel van Jonas Trellund in 1659 is hiervan een aardig bewijs.

Mocht bij de confiscatie van Abrahams Offerhande in 1655 het onderscheid tusschen droge en natte visch den doorslag hebben gegeven, of de schipper in strijd met het privilege van de IJslandsche Compagnie had gehandeld, dit wil nog niet zeggen, dat een lading natte visch het schip tot een visschersvaartuig maakte. Bij een dergelijk opportunistisch bedrijf als de vaart naar IJsland in de 17de eeuw, zooals wij het tot nu toe hebben leeren kennen, kwam het er noch voor den bevrachter, noch voor den schipper zoo precies op aan, hoe en waarmede de reis winstgevend kon worden gemaakt. Kon men de ingeladen goederen tegen gedroogde visch van de hand doen, dan was het goed; kon men, terwijl het schip op lading lag te wachten, de bemanning of de IJslanders intusschen voor zich laten visschen, dan was het ook goed. Voor den schipper van die dagen was het

2616816

volkomen duidelijk, wat zijn bevrachter met soms zeer weinig woorden omtrent het doel van de reis wist te zeggen; ons geeft een dergelijk contract lang niet altijd voldoende houvast om ons een duidelijk beeld van het bedrijf te vormen.

De IJslandsche bronnen komen ons in zooverre te hulp, dat zij in het eene geval van „skip”, in het andere van „dugga” spreken; met het eerste was een handelsschip bedoeld, met het tweede een dogger, een kleiner vaartuig, speciaal voor de kabeljauwvisserij ingericht. Voor den handel gebruikte men vaak fluiten of galjoten, kortom koopvaardij schepen; de visserij maakte gebruik van doggers, later van hoekers. Daar de visserij onder IJsland steeds een vaart ten zoute was, in tegenstelling met de vaart ten versche op de Noordzee, werden voor de vaart naar het Noorden soms ook buizen gebruikt met opgestopte bun, daar deze voor de zoutevaart niet noodig was. Ook koopvaardijhoekers, die 's winters voor de vaart naar het Zuiden van Europa werden gebezigd, maakten in den zomer een reis naar IJsland, daar voor dit slechte traject slechts zwaardere schepen in aanmerking kwamen. Zooals op handelsgebied de IJslandsche nering een nevenbedrijf was, nam de kabeljauwvisserij immer een tweede plaats in naast de haringvisserij, behalve misschien in Maassluis. Dit maakt het niet gemakkelijker gegevens te vinden, die ons in staat stellen een bevredigend overzicht van dit bedrijf te geven.

In groote trekken kunnen wij zeggen, dat bij de uitreedingen te Amsterdam het belang van den handel overwoog, getuige de bevrachtingscontracten en attestatiën over de reizen. Daarnaast ontwikkelde zich in den loop van de 17de eeuw een bedrijf, dat zich veel langer zou handhaven dan het directe handelsverkeer met IJsland, nl. de kabeljauwvisserij, die haar uitgangspunt vond in de steden langs de Maas, Zierikzee en de Waddeneilanden. Misschien dreef de buitenlandsche concurrentie op de Doggersbank de visschers naar het Noorden, waar de handel de droge visch reeds lang had ontdekt. Maar al ontbreken voor de eerste helft van de 17de eeuw de gegevens, dat wil niet zeggen, dat er nog niet door Hollanders zou zijn gevischt. Op het gebied van de visserij zijn wij, nog veel meer dan op dat van den handel, op het toeval aangewezen, dat ons materiaal kan verschaffen of onthouden. De smokkelhandel gaf door de protesten van Deensche zijde aanleiding tot diplomatieke kwesties, die ons over den handel menig kostbaar gegeven aan de hand doen; dit was op het gebied van de visserij in de 17de eeuw echter niet zoo sterk het geval.

Toen Christiaan IV in 1616 zijn waarschuwing tot de Staten-Generaal richtte over het optreden van onze walvischvaarders, antwoordden de Staten van Holland, dat zij zouden „continueren het gebruyck en vrijheyd

van visschen, sulcx als tot noch toe is gedaen"¹⁾). Is dit als een zinspeling op kabeljauwvangst te beschouwen of is hier „visschen" gebruikt voor de walvischvaart? De bronnen laten ons hier in den steek, daar geen enkel woord den aard der visscherij nader aanduidt.

De Groenlandsvaarder, die in 1618 op de Noordkust van IJsland zijn bedrijf uitoefende, ontdekte blijkens het relaas van twee opvarenden bij toeval den rijkdom aan kabeljauw. Schipper Aert Arrensz., op wiens verzoek de attestatie werd afgelegd, was in Mei naar Groenland uitgezeild en kwam:

„bij een eylandeken, gelegen bij Noorden IJsland, opten XXXen Juny omtrent den middach van denselven daege, voor welcke eylandeken aen de Noordoostzijde den requirant het ancker heeft laeten vallen tot omtrent tusschen negen ofte tien vademen diepte, alwaer sij attestanten aen ancker bleven leggen, op de diepte als voorschreven, omtrent dertich uren lang,

ende dat sij attestanten ten selven tijden de sloep hebben helpen uutsetten ende met den requirant nevens andere scheepsgasten zijn gevaeren aan 't voorschreven eylandeken, op welck eylandeken den requirant met hen attestanten nevens andere scheepsgasten zijn gegaen, alwaer sij attestanten veel veugelen doot sloegen, dewelcke aldaer in grooter abundantie waeren, ende aldaer omtrent een quartier uren hebbende geweest ende siende naer haer schip toe, hebben gesien, dat de gasten op het schip een visch opstaeken, sonder dat sij attestanten van verde kosten sien, wat dat voor een visch was,

maer sij attestanten metten requirant ende het andere geselschap wederomme in haer schip gecomen sijnde, hebben bevonden, dat het een cabbellauw was, dewelcke bij de gasten (als voren) was opgesteeken, sulckx dat daernaer bij haer attestanten ende de andere gasten is uutgeworpen vier kardeelen hoeckwant, te weten twee cardeels schelvischhoecken ende twee cardeels cabellauwshoecken, welcke schelvischoeken veel recht waeren geworden, hetwelck sij attestanten meenden van de visschen te sijn gedaen, ende dat, de voorschreven kardeelen gelegen hebbende omtrent een halff uur, [sij] daermede gevangen hebben drie-ende-dertich cabellauwen, behalve diegeene, dewelcke affbraecken, waernaer met haecken naer gehaeckt worden [is];

eyntelijcken, dat aldaer in de voorschreven tijt van dertich uren, dat sij attestanten aldaer aen ancker laegen, sooveel cabellauwen sijn gevangen, dat er vier tonnen vol sijn gesout ende door 't gebreck

¹⁾ Zie blz. 55.

20110816
van sout [sij] eenigen hebben opgespouwt ende in 't want te drooge gehangen, ende daernaer 't seyl sijnde gegaen, heeft den requirant het loot laeten vallen, naerdat sij een weynnich t' seyl hadden geweest, ende bevonden veertich vademen diepte, swartachtige sant-gront, wijders niet attesteerende²⁾).

Of deze wonderbare vischvangst de aanleiding was tot het opmaken van de attestatie of dat de schipper zich wilde verantwoorden over het beschadigen van het vischtuig, blijkt niet; wel valt uit de verbazing van het scheepsvolk af te leiden, dat een dergelijke overvloed van kabeljauw een verrassing voor hen was.

Toen Christiaan IV in 1631 de IJslandsche Compagnie het privilege voor de walvischvangst onder IJsland verleende, kreeg zij ook het recht om vreemde schepen, hetzij walvischvaarders of doggers, binnen een bepaalde zône rondom IJsland aangetroffen, aan te houden en op te brengen. Die afstand was voor de Engelschen op vier, voor de andere natiën op zes zee-mijlen vastgesteld³⁾. De Engelschen worden met name genoemd; of onder de andere natiën ook Hollanders waren begrepen, blijkt uit 's konings verordening niet. In aanmerking genomen, dat Christiaan IV kort daarop in zijn reeds herhaaldelijk genoemde missive van 28 December 1631 spreekt van ingezetenen der Republiek, die „sich ein Zeit hero unterstanden unter Unsern Insulen Wespenoe und Iszland zu mercklichem Abbruch Unserer Underthanen daselbst und jetzterwehnter Compagnie ihren Wall- undt Fischfang zu treiben“, is dit wel waarschijnlijk.

Het is echter de vraag, of hier sprake is van walvischvaarders, die van hun verblijf in de IJslandsche wateren gebruik maakten om te visschen, zooals de bovengenoemde Groenlandsvaarder van 1618, of van doggers, die speciaal ter kabeljauwvisserij naar IJsland zeilden. De schepen, die in deze periode naar het Noorden voeren, hetzij ter walvischvangst, hetzij om handel te drijven, zullen in vele gevallen vischtuig aan boord hebben gehad voor de hoekwantvisserij. Dit maakt het uiterst moeilijk een scheiding te maken tusschen handels- en visschersschepen, want in de practijk bestond dit verschil eigenlijk niet. De Groenlandsvaarder, die vischtuig voor de kabeljauwen schelvischvangst aan boord had, bleef niettemin een walvischvaarder; zoo kan ook een schip, dat met een lading naar IJsland voer, niet als een visschersvaartuig worden beschouwd, omdat het van de gelegenheid om te visschen gebruik maakte.

Tot de visschersvaartuigen, de eigenlijke zg. IJslandsvaarders, mogen, wanneer men aan een strenge scheiding zou willen vasthouden, alleen die

²⁾ Rotterdam, Not. Jan Andriesz. van Aller, Nr. 91, acte 88, 16 October 1619.

³⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 9, 16 December 1631 en 16 April 1636.

schepen worden gerekend, die zich uitsluitend met de kabeljauwvisserij bezighielden en ook slechts daarvoor waren uitgerust.

Het is natuurlijk mogelijk, dat er in de eerste decennia der 17de eeuw onder de Hollandsche schepen, die bij IJsland werden gesignaleerd, reeds doggers zijn geweest, maar waarschijnlijk dunkt het ons niet. Voor de betrekkelijk kleine doggers was de afstand tot IJsland te groot om met succes te kunnen wedijveren met de handelsschepen, die zich van een zooveel winstgevender lading gedroogde visch wisten meester te maken. Wij zagen reeds, dat het risico van een lading droge visch niet onbelangrijk was; voor de natte visch, die door de IJslanders was gezouten, gold dit in nog sterker mate.

Van alle tot nog toe behandelde IJslandsvaarders was het alleen Abrahams Offerhande, in wier contract van visserij wordt gesproken; dit is het eerste schip, waarvan wij weten, dat het voor de visserij was uitgerust, maar van de gelegenheid tot handel gebruik maakte. Volgens de verklaring van den schipper had hij niets anders gedaan dan in zee visschen, zooals met het „vrije recht van in de ruyme zee te visschen” in overeenstemming was⁴⁾. Door de confiscatie uit naam van de IJslandsche Compagnie op grond van verboden handel en den daaraan verbonden diplomatieken nasleep viel echter de meeste aandacht op den handel, die Abrahams Offerhande noodlottig werd, en hooren wij weinig of niets over de visserij.

Toch wijst dit voorval, dat zich in 1655 afspeelde, in de richting van de kabeljauwvisserij, welke onze visschers onder IJsland uitoefenden. In datzelfde jaar verkocht Cornelis Jansz. Truittingh van Vlieland aan Pieter de Vos, koopman te Rotterdam, een partij gezouten kabeljauw en stapelvisch, die Jelle Alberts, *na elf weken op de visserij naar IJsland te zijn geweest, zou hebben gevangen*. De visch moest worden geleverd, zoodra het schip binnen was, en wel bij de 100 stuks, te weten „64 koppel voor ieder hondert, ieder visch met den staart ter lengte van 22 duim”; mochten zij kleiner uitvallen, dan golden er twee voor één⁵⁾. In geen enkel contract of verklaring over den handel in visch vinden wij zulk een nauwkeurige opgave van de grootte der visschen; wel is soms sprake van het uitschieten van al te kleine visschen. In deze transactie wordt echter voor het eerst gesproken van een lading, die reeds bij voorbaat werd verkocht, hetgeen wijst op een bestaand bedrijf, waarvan de opbrengst was te schatten. In 1656 leverde dezelfde Jelle Alberts, die schipper op de Klock bleek te zijn, een scheeps-lading IJslandsche gezouten kabeljauw aan Pieter Punt, eveneens koopman te Rotterdam. De kooper stelde een opzichter aan om de visch bij de levering

⁴⁾ Lias Denemarken, Nr. 5910, 16 Augustus 1655. Zie blz. 86.

⁵⁾ Rotterdam, Not. Vitus Mustelius, Nr. 506, blz. 356, 23 Juli 1655.

26116816

te contrôleren en kwam zelf ook meermalen kijken. Nadat de visch was gemeten met een duimstok, waarop de juiste maat was afgeteekend, werd zij opnieuw gezouten en naar Rouaan verzonden om daar te worden verkocht. De partij had een waarde van f 1608.14 st. en bestond uit 10.350 stuks, die na de levering aan Thomas Punt, den zoon van Pieter, te Rouaan, nogmaals werden geteld⁶⁾.

Al zou het niet verantwoord zijn uit deze enkele acten tot het bestaan van een belangrijk bedrijf te besluiten, wij moeten steeds in het oog houden, dat menig kostbaar gegeven in onbekende bronnen kan schuilen. De bemanning vischte waarschijnlijk „op deel”, d.w.z. zij had recht op een bepaald aandeel in de vangst; nauwkeurig omschreven contracten, zooals voor de handelsreizen naar IJsland werden opgemaakt, vinden wij bij de visscherij niet. Indirect hooren wij wat meer over den gang van zaken, als bv. de aflevering van de visch op moeilijkheden stuitte; maar wij beschikken pas over nauwkeuriger gegevens uit later jaren. Ook nam de kabeljauwvisscherij onder IJsland een ondergeschikte plaats in, vergeleken bij die op de Noordzee en ter hoogte van de Doggersbank.

Laat ons thans nagaan, wat er over dit bedrijf bekend is⁷⁾. Reeds in het begin van de 17de eeuw vinden wij een verordening, waarin van een college van „Gecommitteerden van de Visscherij” te Maassluis wordt gesproken. Zij mogen voor den tijd van 24 jaar een stuiver van iedere ton gezouten visch en haring heffen om de kosten van vuren, bakens en het onderhoud van de haven te bestrijden; dit octrooi werd in 1622 hernieuwd. In 1639 werd dit recht verhoogd; behalve de stuiver werd, in plaats van een oort van iedere ton, de 40ste penning van de totale waarde der aangebrachte levende en doode visch geheven, en bovendien van ieder haringschip f 12.— van elke teelt en van iederen hoeker f 8.—. Regelmatig werd dit octrooi verlengd, tot in 1679 ook van de *hoekerscheppen, op IJsland varende*, voor iedere teelt f 8.— werd geheven⁸⁾. Dit is de eerste maal, dat in een octrooi van hoekers, ter kabeljauwvangst naar IJsland varende, wordt gesproken.

Hoewel in latere jaren Maassluis de voornaamste markt voor de gezouten visch was, hebben de oudere berichten over de kabeljauwvisscherij onder IJsland betrekking op andere plaatsen. Wij zagen reeds, dat omstreeks

⁶⁾ Rotterdam, Not. Vitus Mustelius, Nr. 512, blz. 233, 10 November 1656; acte 264, 22 December 1656. Nr. 508, blz. 57, 29 November 1656.

⁷⁾ Mr. A. Beaujon, Overzicht der Geschiedenis van de Nederlandsche Zeevisscherijen, Leiden 1885. Zie cap. 3 over de hoekwantvisscherij, blz. 149—161.

⁸⁾ Maassluis, Archief van Gecommitteerden ter Visscherij, portefeuille met octrooien, 11 December 1614, 6 Mei 1622, 6 October 1639, 20 Juli 1654, 14 Maart 1662, 9 April 1668 en 30 September 1679.

1655 schippers van Vlieland naar IJsland voeren om te visschen. Volgens het Vallholtsannáll lag er in 1661 's winters een Hollandsche dogger met koopwaar in den Breiðafjorð; als bijzonderheid vermeldt het Ballarárannáll, dat er wegens den oorlog tusschen Engeland en de Republiek in 1665 geen enkele dogger uit Holland kwam. Wij mogen dus wel aannemen, dat er na het midden van de 17de eeuw reeds geregeld doggers naar IJsland voeren, o.a. uit Zierikzee. In 1669 legde Cornelis Pietersz. Sijs, gezworen keurmeester van gezouten visch te Maassluis, voor schepenen een verklaring af, dat hij op verzoek van Gerrit Pietersz. Waterman van Zierikzee 33 tonnen IJslandsche visch gekeurd had, waarvan er 29 zuur bleken te zijn⁹⁾. Dat was het groote bezwaar van de vaart naar IJsland, dat men de visch niet snel genoeg naar het vaderland kon brengen. Waarschijnlijk heeft de vooruitgang van den scheepsbouw in later jaren de ontwikkeling van dezen tak van visscherij bevorderd.

In 1670 verklaarden, eveneens voor schepenen van Maassluis, de gebroeders Blanckert uit Zierikzee, Lieve en Willem Jacobsz., dat zij in Augustus met hun hoekers van IJsland waren teruggekeerd en terstond hun visch in openbaren afslag hadden verkocht, waarbij Hugo Poortugael van Maassluis kooper was geworden. Hij was blijkbaar één der voornaamste vischhandelaren; in September 1670 deed hij nog een poging om ook de vangst van Pieter Claesz. van Zierikzee in handen te krijgen. De schipper had zijn visch echter al aan Ary Jasper Verwint en Jan Arentsz. Nolleman, beiden kooplieden te Maassluis, verkocht, zoodra hij met zijn hoeker voor Den Briel was gearriveerd. Ook de visch, die onder de Færøer gevangen werd, kwam te Maassluis op de markt; in 1670 verkochten twee stuurlieden van Zierikzee, Cornelis Leendertsz. Vrolijk en Jan Jansz. Swartooch, hun vangst aan Hugo Poortugael tegen f 8.16 st. de ton; in openbaren afslag waren de prijzen f 10.14 st. en f 9.15 st.¹⁰⁾. Maassluis was dus reeds het centrum voor den afzet van de gezouten visch, eer wij over gegevens voor de IJslandsche visscherij daar ter plaatse beschikken.

Anders is het gesteld met Zierikzee, waar het St. Pietersgilde de belangen van de visscherij behartigde en meer dan deze. De leden van het gilde verheugden zich blijkbaar in het voorrecht van vrijdom van impost op den brandewijn, dien zij op hun reizen op de Noordzee en naar IJsland meenamen. Het kostbare nat was niet alleen voor eigen gebruik bestemd; de visschers hadden ook de gewoonte den brandewijn op IJsland te verhandelen. In 1671 kwam dit privilege in het gedrang en het gilde haastte zich om den

⁹⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 142, fol. 82 v°., 14 October 1669.

¹⁰⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 142, fol. 148—148 v°., 27 Augustus 1670; fol. 150 v°., 4 September 1670; fol. 153 v°.—155 v°., 29 September en 20 October 1670.

20116316
vrijdom te behouden, wat ook gelukte. Voortaan zou, evenals voorheen, de brandewijn, dien men *op de reyse van noode had oft van meyninge was op IJsland te verhandelen*, vrij zijn van impost¹¹⁾.

De IJslandsvaart telde in Zierikzee vurige aanhangers. Toen in 1672 wegens den oorlog het uitvaren bij placcaat verboden was, voeren twee schippers 's nachts den boom stuk, hoewel zij kort tevoren vóór 's burgemeesters bedde plechtig hadden beloofd niet te zullen vertrekken. Jan Vogel was de boosdoener, die zich den toorn van den burgervader op den hals haalde door ondanks het verbod de reis naar IJsland te ondernemen. De stedelijke regeering van Zierikzee hield blijkbaar streng de hand aan de placcaten; het volgende jaar vroeg het Visschersgilde, of het uitloopen der visschers niet bij oogluiking kon worden toegestaan, zooals ook te Maassluis en te Vlissingen geschiedde. Het verzoek werd afgeslagen; toen het in 1675 herhaald werd, behield de stad zich de beslissing voor, tot zij inlichtingen had ingewonnen over de gedragslijn, door andere plaatsen gevolgd¹²⁾.

In tijden van oorlog liepen de schepen groot gevaar wegens de vele kapers op de Noordzee. Zierikzee en Maassluis boden elkaar de helpende hand bij het heroveren van de genomen hoekers; overdeken Adriaen van Ketenburg, deken Job Haase en de ommegangers van het St. Pietersgilde sloten met de belanghebbende reeders van Maassluis in 1674 een overeenkomst, waarbij werd bepaald, dat beide steden elkaar de hernomen hoekers zouden teruggeven tegen een bepaalde som gelds, onverschillig of het een IJslandsvaarder of een Noordvaarder was¹³⁾. Ook te Maassluis gingen er in 1674 stemmen op om het uitvaarverbod op te heffen, ditmaal onder verwijzing naar Zierikzee, vanwaar zooveel schepen naar IJsland waren uitgelopen. Een tweetal Gecommitteerden ging met den Penningmeester naar 's Gravenhage om den Prins dit verzoek voor te leggen. Daar Zijne Hoogheid niet aanwezig was, kregen zij den raad te wachten, tot de vloot in zee was, aangezien de haringvisserij dan wel om opheffing zou vragen¹⁴⁾.

In 1675 moeten er van Maassluis al IJslandsvaarders zijn uitgereed. Toen het oogenblik van uitzeilen der visschers naderde, trok de Penningmeester met drie Gecommitteerden naar Rotterdam om gedaan te krijgen, dat eenige convooischepen de Groenlandsvaarders en IJslandsvaarders om de Noord zouden vergezellen. Hun werd toegezegd, dat kapitein Van Brakel tot de Shetlandseilanden de schepen, welke klaar waren, zou convoyeeren¹⁵⁾.

¹¹⁾ Zierikzee, Raadsnotulen, 17 April 1671, 5 Juli 1677.

¹²⁾ Zierikzee, Raadsnotulen, 31 Maart en 3 April 1672; 25 Mei 1675.

¹³⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 6, 1674.

¹⁴⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Rekeningenboek; 1672—1716, Nr. 38, 26 April 1674.

¹⁵⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Rekeningenboek 1672—1716, 23 April 1675.

Eén van de reeders, dien wij bij name kennen als betrokken bij de IJslandsche visscherij, was Abraham van Lis, die tot de Gecommitteerden behoorde en zoowel naar 's-Gravenhage als naar Rotterdam den Penningmeester vergezelde.

In hetzelfde jaar 1675 zond hij een hoeker via Schotland naar IJsland. Jan Jorisz. de Jong, die als „westerstierman” medevoer, had geen al te hooge opvatting van zijn plicht. Toen het schip in de Firth of Forth (het Fort off Lietse Gat) lag, had hij zich weinig om zijn volk bekommerd en zelfs niet voor mondkost gezorgd. Door zijn dralen kwam men te laat bij IJsland, waar de andere hoekers reeds lang aan het visschen waren. Toen kwam aan het licht, dat hij niet het minste begrip van de visscherij had, ja zelfs nooit onder IJsland kabeljauw had gevangen! De resultaten waren slecht; op de terugreis liep hij uit den koers, zoodat men de vischplaatsen onder de Færøer voorbijzeilde. In Schotland bleef hij weer te lang liggen, hoewel de bemanning hem waarschuwde, dat de lading door een langdurig oponthoud kon bederven; als antwoord verving hij drie van het scheepsvolk door anderen. De verhouding was dus verre van ideaal; bovendien gedroeg hij zich zeer slecht, vloekte en sloeg. Zijn eigen zoon had nauwelijks zijn werk kunnen verrichten en geen f 2.— per last verdiend¹⁶⁾.

Meestal ging de reis via Schotland om levensmiddelen in te nemen; dat was in 1675 ook het geval met een hoeker van Pieter van Lis, onder Arent Tijsz. Couwenhoven als stuurman. Met het oog op de kapers trachtten de hoekers op de terugreis van IJsland ter hoogte van de Shetlandseilanden het convooi van de haringbuizen op te vangen, ten einde onder dit geleide veilig thuis te komen. Een hoeker onder Pieter Gillisz. van der Meer als stuurman, varende voor Pieter van Lis, liep in 1676 op „Hitland” aan om naar het convooi te informeeren. Toen hij van de „Hitten”, de bewoners der Shetlandseilanden, hoorde, dat de kruisers al waren vertrokken, zeilde hij naar huis en viel al spoedig in handen van een Franschen kaper. Een andere hoeker van Pieter van Lis, onder Wouter Woutersz. Westerhey, werd in 1676 door een Duinkerker fregat genomen, maar door kapitein Van Eede van de Admiraliteit van Rotterdam bevrijd; de vangst bestond uit 12 last en 9 ton visch¹⁷⁾.

Het college van Gecommitteerden ter Visscherij te Maassluis telde negen leden, zeven als vertegenwoordigers van de reeders en twee, die speciaal de belangen van de boekhouders, dat zijn de reeders der IJslandsche visscherij, behartigden. De Penningmeester maakte geen deel van het college

¹⁶⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 144, fol. 13—14, 3 October 1675.

¹⁷⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 144, fol. 12a, 3 October 1675; fol. 51, 3 September 1676; fol. 52, 9 September 1676.

Uit: De Jong en Salieth.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam

XVII. Gezicht op Maassluis. 18de eeuw.

Uit: „Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden”.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

XVIII. Gezicht op Zierikzee van den Westhavendijk af, 1751.

2510816

uit, maar werd voor een bepaalden tijd door de boekhouders aangesteld. Daar een gedeelte der leden jaarlijks aftrad, nam hij een zeer voorname plaats in. In de vergadering van 13 April 1662 werd bekend gemaakt, dat Schout en Burgemeesteren hadden toegestemd, dat „de voorcamer sal werden bij heur gebruyckt tot ordinaris als extraordinaris vergaderinge wegens de visscherij, mits daervoor betaelende tot heuyer jaerlijcx veertich gulden, dat sal ingaan de 1 April 1662 en 'twelck de visscherij soo heeft toegestaen"; bovendien werd „geresolveert, dat men een tafel met een banck in de voorschreven kamer sal laten maecken, die men sal verruwen, mitsgaders noch ses kussens ende een kleet over de tafel, waertoe gecommitteert is de penninckmeester Hendrick Maeslant ende Willem Puteyn"¹⁸⁾. Tot nog toe hadden de vergaderingen plaats gevonden ten huize van één der leden; waar zich echter de bewuste voorkamer bevond, wordt niet nader aangeduid. Waarschijnlijk zal zij in het Weeshuis zijn geweest; in de vergadering van 26 Januari 1697, is nl. sprake van een schilderij, waarop het college is afgebeeld en dat in het Weeshuis hing¹⁹⁾.

1676 was een belangrijk jaar voor Maassluis; de heffing op de vischerij werd verhoogd, misschien in verband met de door den oorlog geleden verliezen. In April besloot het college, dat „die scheepe, die naer Jijslant sulle gaen, sulle betaelen voor de visserij in plaes van de 1 st. van de tonne swaerte, sulle nu betaelen van ider schip voor die reys elck 8 gl., ende als deselve wederom te haering comen te vaeren, dat deselve alsdan noch sulle betaelen, elck schip 4 gl., ofte die niet te haering comen te vaeren, dat die dan sulle betaelen van elcke Jijslantse reys voor een schip 8 gl.; soo sulle die scheepe meede moete betaelen, die het verleeden jaer 1675 hebbe gevaere"²⁰⁾.

In de Rekeningenboeken van de Gecommitteerden ter Visscherij vinden wij de opbrengst van de stuiver per ton zoutevisch van de Noordzee ver-

¹⁸⁾ A. M. Nieuwenhuisen, Het college voor de kleine visscherij te Maassluis. Tijdschr. voor Gesch., Jrg. 46, 1931. — Resolutyboek van de Visserij van Maessluys, beginnende met den Jaere 1652 ende geëindigt den 27. February 1683, op 13 April 1662.

¹⁹⁾ Resolutieboek van de Visscherij op Maessluys, begonnen Anno 1695. „Op der vergadering is Abram Leendersz. van der Lee voor 't Collegie verschenen en heeft kenniss gegeven, dat hij in de jaere 1665 is geweest gecommitteerde van de visscherij, ende dat den Penningmeester Maarten Nelis, nevens alle de gecommitteerden, alsdoen resolveerden haer selven te laten uytchilderen, ende de kosten van dien uyt haer eyge beurse te betaelen, gelijk geschiet is, met intentie om het uytgeschilderde bort ter vergaderplaats van de visserij op te hangen, ende daarmede also ten allen tijden te continueren tot dispositie van den Penningmeester en gecommitteerdens intertijt, so langen als het voors. bort in wesen sal sijn,

ende dewijle het voors. bort op het weeshuis is blijven hangen, als den Penningmeester en gecommitteerdens haer vergaderplaats hebben genomen op het dorpshuis, so heeft de voornoemde Abraham Leendersz. versogt het voors. bort aldaer te willen plaatsen."

²⁰⁾ Resolutieboek Gecomm. 1652—1683, 13 April 1676.

antwoord; dit was de Doggevaart, de voornaamste nering naast de haring-visscherij²¹⁾. Daarnaast werd van ieder schip een soort bedrijfsbelasting geheven onder den naam van „havengelt”. De Rekeningenboeken geven een doorlopende reeks van de bedragen, die hiermede waren gemoeid, van 1639 tot 1799. Wij vinden haringschepen, haringvaarders of buizen genoemd naast hoekers ten haring of hoekers 's zomers ten haring varende; in 1676 worden voor het eerst de IJsland(s)vaarders vermeld. Van 1676 tot 1684 wordt slechts het totale bedrag opgegeven, zoodat wij niet weten, hoe de verhouding tusschen haringschepen en IJslandsvaarders was. Dit is echter wel het geval voor de jaren 1684—1690; toen voeren er in 1683 7, in 1684 26, in 1685 20, in 1686 14, in 1687 9, in 1688 5, in 1689 7 en in 1690 9 hoekers naar IJsland.

Hoe het ook zij, sinds 1676 lieten de reeders van de IJslandsche visscherij zich gelden, wanneer het er op aan kwam hun belangen te verdedigen en hun schepen het zoozeer gewenschte convooi te verschaffen. Zij plachten onderling te overleggen, hoe de zaken zouden worden geregeld; in Maart 1676 vergoedde de Penningmeester aan Maerten Pouwels „dat daer verteert was bij 13 boeckhouwers, die haer scheepe naer Jijslant soude sende en mal-kander daer verstaen hadde, op wat manier de scheepe soude vaere en 't volck te huyere”. Toen er in den zomer twee schepen door kapers genomen waren, besloot men in Augustus ernstig werk van een convooi te maken; de slachtoffers waren Pieter Gillisse van Zwartewaal met 28 last visch en Dirck Winter. Eenige malen maakte men de reis naar Rotterdam. Aanvanke-lijk trachtte men gedaan te krijgen, dat het convooi voor de haringschepen ter hoogte van de Shetlandseilanden zou blijven kruisen om de IJslands-vaarders op te wachten; dit werd echter afgeslagen. Kort daarop had men een onderhoud met admiraal Willem Bastiaensse en de penningmeesters van de Groote Visscherij, waarbij men er op aandrong, dat het convooi wat meer in den koers der IJslandsvaarders zou mogen kruisen. De admiraal ant-woordde met de zorg voor de visscherij te zijn belast en dus ook eenige schepen om de Noord te zullen zenden. In de laatste samenkomst met de regeering van Rotterdam wist men eindelijk door te zetten, dat kapitein Evert de Liefde „voor drie weecke ofte een maent soude gaen cruyse om de Noort tot Hitland toe om de Jijslantsvaarders op te soecke ende bijeen te soecke te brenge, sooveel doendelijck is, en dan thuys te comen; dat alsdoen bij de heere van den Raet ons is toegestaen, dat wij dat schip zouden hebben”²²⁾.

Terzelfder tijd was de noodkreet van de reeders tot de Staten-Generaal doorgedrongen. 12 Augustus kwam hun request in de vergadering, waarin

²¹⁾ Maassluis, Arch. Gecom., Port. 6, 30 Augustus 1631, request der Doggevaarders.

²²⁾ Maassluis, Arch. Gecom., Rekeningenboek 1672—1716, 13 Maart 1676; 4, 14 en 18 Augustus 1676.

2616316

zij er op aandrongen, „dat de IJslandsvaerders, jegenwoordich tot seven-en-twintigh in 't getal, convoy mach werden toegevoecht om van de vijanden te sijn bevrijt”, waarop besloten werd het advies van Willem Bastiaensse in te winnen²³⁾. Of dit aantal voor alle plaatsen langs de Maas gold en hoeveel er daarvan voor rekening van Maassluis kwamen, weten wij niet; evenmin of het convooi aan de verwachtingen heeft beantwoord. Wij zouden geneigd zijn het tegendeel te veronderstellen, wanneer wij zien, hoe in 1677 de kwestie weer aan de orde komt. In April staken de boekhouders de hoofden bij elkaar en besloten zich tot de Staten-Generaal of de Staten van Holland te wenden om convooi, liefst tot IJsland of anders tot de Shetlandseilanden, waar als plaats van samenkomst voor de terugreis Bresont werd aangewezen²⁴⁾.

Uit verscheidene verklaringen van visschers blijkt, dat de Groenlands- en IJslandsvaarders hun convooi tot „benoorden het sant” (de Doggersbank) hebben gekregen. Doggevaarders, die later afgeweken waren om hun bedrijf uit te oefenen, werden direct door de Duinkerkers genomen; maar ook de IJslandsvaarders, die den tocht naar het Noorden voortzetten, waren voor de gevreesde kapers niet veilig. Tot onder de kust van IJsland vervolgden zij de visschers en in Juli 1677 vielen er heel wat slachtoffers. Volgens het Rekeningenboek werden genomen: Wouter den Heygenaer, Ary Jorisz. de Knecht, Frans Gerritsz., Ary Jansz. Vogel en Leendert Sent, terwijl Jan Arentse van der Hooff weer werd bevrijd. Voor zoover uit latere verklaringen der opvarenden is op te maken, waren er twee hoekers bij, die voor rekening van Pieter van Lis voeren, nl. Wouter den Heygenaer en Ary Jorisz de Knecht, en één voor Abraham van Lis, te weten Ary Jansz. de Vogel. De eerste hoeker werd bij de Nieuwe Klip ter hoogte van den Eyjafjord buitgemaakt, de tweede bij den Rodenhoeck (Rauðagnúpur), beide door Carel Maréchal en Pieter Lassy, varende met commissie van den Franschen koning. De visschers hadden echter vertrouwd op het placcaat van dezen soeverein betreffende de vrijheid van de visscherij, dat vóór hun vertrek was uitgevaardigd, en zich dus niet tegen de kapers verzet. Uit een notarieele acte van veel later datum blijkt, dat er in dit jaar nog veel meer hoekers door Fransche kapers waren buit gemaakt. Cornelis Loper en Job Haase, regeerend deken en oud-deken van het St. Pietersgilde te Zierikzee, legden in 1686 te Maassluis een verklaring af, dat in 1677 door Fransche commissievaarders waren gevangen genomen: Jan Jacobsz. Backer, Cornelis Decker, Pieter Claesz., Jacob Adriaensz., Pieter Teunisz., Willem Jacobsz. Blanckert, Simon Voocht, Simon Cornelisz. en Pauwels Jansz. van Zierikzee. Bovendien waren, behalve de bovengenoemde stuurlieden van Pieter van Lis,

²³⁾ Res. Staten-Generaal, 12 Augustus 1676.

²⁴⁾ Resolutieboek Gecomm. 1652—1683, 28 April 1677.

Frans Gerritsz., varende voor Cornelis de Roy, burgemeester van Maassluis en Leendert Centen (Sent) de Jonge, varende voor Neeltje Jans Noortlander, weduwe van wijlen Pieter Claesz. Hoochwinckel, als slachtoffers gevallen. De zaak van de opgebrachte hoekers was nog steeds niet afgedaan; vandaar dat de belanghebbende reeders zooveel jaren later nog over den terugkoop doende waren²⁵⁾.

De schepen, die de kapers dicht bij honk buitmaakten, brachten zij direct naar hun standplaats op; met de hoekers, onder IJsland genomen, was dit niet mogelijk. Zij gingen dan als volgt te werk: als onderpand voor het vastgestelde losgeld namen zij een gijzelaar, veelal den stuurman, mede. De twee genoemde hoekers werden resp. op f 3000.— en f 2700.— getaxeerd. Of ooit dergelijke sommen door de reeders betaald werden, blijkt uit de gegevens niet. Wel hield de bemanning bij het in dienst treden met deze kwade kans rekening; Govert van Wijn, een bekend koopman te Maassluis, verzekerde zijn scheepsvolk tegen het risico met 50 % schadevergoeding. De visschers waren er echter niet mede tevreden, daar de kapers ook hun persoonlijk bezit roofden en hun de kans op verdere verdiensten van de reis ontnamen²⁶⁾.

Het was te begrijpen, dat de reeders overleg pleegden om aan dit optreden der kapers paal en perk te stellen. Twee der Gecommitteerden reisden in Juli 1677 met den Penningmeester naar Rotterdam om te klagen, dat er 18 schepen onder IJsland waren genomen. Hun verzoek was, dat Evert de Liefde, die met zijn schepen op de kust van Vlaanderen kruiste, de genomen IJslandsvaarders zou trachten te ontzetten. Toen de zaak in de Staten van Holland kwam, werd uiting gegeven aan de vrees der Gecommitteerden van Maassluis inzake de IJslandsvaart. Men maakte zich nl. bezorgd, dat de Fransche commissievaarders den koning zouden weten te bewegen tot intrekking van de geaccordeerde vrijheid van de visscherij. De geïnteresseerden hadden zich van hun kant al in verbinding gesteld met een advocaat te Parijs, die de herroeping als zeer dreigend afschilderde, aangezien de koning van Frankrijk van de Staten-Generaal dezelfde vrijheid voor zijn onderdanen eischte. In hun resolutie besloten de Staten van Holland aan de gevolmachtigden te Nijmegen op te dragen de herroeping

²⁵⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 144, fol. 112 v°., 23 Juni 1677; fol. 117, 30 Juni 1677. — Maassluis, Arch. Gecommit., Rekeningenboek 1672—1716, Juli 1677. — Recht. Arch. Maassluis, Nr. 145, acte 16, 17 December 1677; acte 19, 22 Januari 1678; acte 47, 22 Maart 1678; acte 60 en 63, 12 en 19 April 1678. Nr. 155, acte 31, 4 Juni 1700. — Not. Arch. Maassluis, Not. Cornelis de Winter, Nr. 5509, acte 59, 18 Februari 1686.

²⁶⁾ Zie noot 25: Nr. 145, acte 47, 22 Maart 1678. Not. Arch. Maassluis, Not. Cornelis de Winter, Nr. 5503, fol. 121, 4 October 1676.

26110816
tegen te houden, en verder de visschers zooveel mogelijk te convoyeeren⁸⁷⁾.

Intusschen zat men in Maassluis niet stil. Twee der Gecommitteerden, Pieter Nooten en Jan Brusselse, en de Penningmeester trokken met twee dekens van het St. Pietersgilde te Zierikzee, Lieve Jacobs en Job Haase, naar 's-Gravenhage om over de genomen IJslandsvaarders te spreken; met de belofte, dat de zaak in de Staten-Generaal in behandeling zou worden genomen, keerde men naar huis terug. Reeds was Evert de Liefde gewaar-schuwde, dat de Duinkerker kapers met een aantal veroverde schepen terug-keerden, opdat hij een poging kon aanwenden ze te bevrijden. Enkele reeders waren buiten medeweten van de Gecommitteerden in 's-Gravenhage geweest om over de schadevergoeding te spreken. Dit was niet naar den zin van het college, dat bepaalde, dat iedere kwestie op zichzelf met de assuradeurs moest worden geregeld. Wat den afkoop der genomen hoekers betrof, wenschten de Gecommitteerden in overleg met de dekens van het St. Pietersgilde te handelen. Direct bij de ambassadeurs te Nijmegen aan te kloppen vond men een te groot waagstuk voor het kleine college; vandaar dat men besloot de zaak aan den pensionaris van Zierikzee toe te vertrouwen⁸⁸⁾.

Ruim een jaar lang bleef de kwestie van den afkoop der veroverde hoekers slepen. De Fransche commissievaarders eischten in totaal een bedrag van f 18.000, waaronder zoowel Groenlands- als IJslandsvaarders waren begrepen. De koning van Frankrijk wilde de schepen vrijgeven op voorwaarde, dat de door Zeeuwsche kapers opgebrachte Terraneufvaarders ook zouden worden teruggegeven. Toen dit echter niet geschiedde, werden de Groenlandsvaarders geconfisqueerd en maakte men zich te Maassluis ongerust, dat de IJslandsvaarders hetzelfde lot zou treffen, als aan de condities van den Franschen koning niet werd voldaan. De Staten van Holland besloten daarop bij den gezant te Parijs op het vrijgeven van de Nederlandsche schepen aan te dringen en tevens toe te zeggen, dat ook het beslag op de Terraneufvaarders zou worden opgeheven⁸⁹⁾.

Van het oogenblik af, dat de rust ter zee terugkeerde en de Duinkerker kapers niet langer de visschers verontrustten, zwijgen de bronnen over de IJslandsvaarders. Over het bedrijf, dat ongestoord kon worden uitgeoefend, viel niet veel te vertellen; slechts enkele losse mededeelingen wijzen op het voortbestaan van de visscherij onder IJsland. Zoo klaagde in 1682 Huy-

⁸⁷⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Rekeningenboek 1672—1716, 29 Juli 1677. — Res. Staten van Holland, 28 en 31 Juli 1677.

⁸⁸⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Rekeningenboek 1672—1716, 2 en 3 Augustus 1677. — Resolutieboek Gecomm. 1652—1683, 1 en 30 Augustus 1677, 28 September 1677.

⁸⁹⁾ Res. Staten van Holland, 16 December 1678. — Res. Staten-Generaal, 10 Maart 1689; vgl. 27 Augustus en 28 November 1697.

brecht Cornelisz. Stavast, die als stuurman voor Adriaen Ackershoeck had gevaren, dat de kwaliteit van het St. Ubeszout te wenschen overliet. Na drie weken op de visscherij te zijn geweest, kwam hij tot de ontdekking, dat een gedeelte van de visch, die reeds gezouten was, begon te bederven. Gewoonlijk rekende men vier tonnen zout voor een last visch; maar nu een gedeelte voor de tweede maal moest worden gezouten, kwam hij te kort en had anderhalve last minder kunnen inzouten. Een andermaal koesterde de reeder verdenking tegen de visschers, dat zij bij het lossen van de visch een en ander hadden achtergehouden; het schip bleek echter volgens stuurman Cornelis Jansz. Groen niet meer dan 22 last en 10 tonnen visch (kabeljauw en gullen) en twee kantjes lever te hebben bevat. De hoeker van Pieter van Lis, koopman te Maassluis, onder stuurman Willem Leendertsz. van der Heyde, die in 1687 onder IJsland had gevischt, werd ten Westen van Kaap Noord (Kaap Horn) door storm overvallen en van zijn ankers losgeslagen; om schip en lading te redden was de bemanning genooddaakt de kabels en een gedeelte van het want te kappen. Tenslotte keerde het schip met 84 tonnen visch te Maassluis terug, deels eigen vangst, deels van andere visschers overgenomen³⁰⁾.

Een gedeelte van de aangebrachte visch vond zijn weg naar andere steden van de Republiek, o.a. naar Amsterdam; in vroeger jaren was het andersom. Zoo zou in 1684 de marktschipper op Amsterdam voor Pieter Jansz. Nooten, koopman te Maassluis, zes last visch meenemen, die de huisvrouw van Nooten, buiten voorkennis van Cornelis de Roy, den boekhouder van den hoeker, van den stuurman had gekocht; aan de ergernis van den reeder over dit eigenmachtig optreden van zijn stuurman hebben wij het bericht van deze transactie te danken. Soms werd de visch ook direct te Amsterdam afgeleverd. Dit was het geval met de vangst van den hoeker het Jonge Schaap van schipper Hendrick Jansz. Schaap van Den Briel, die in 1686 zijn lading, onder IJsland en de Færøer gevangen, in Amsterdam loste³¹⁾.

In 1687 was het aantal schepen uit Holland en Zeeland, welke onder IJsland vischten, toch zóó belangrijk, dat men het geraden achtte een boodschapper naar het Noorden te zenden, toen bleek, welke gevaren de visschers van de zijde der Turksche zeeroovers bedreigden. Begin Juni hadden de reeders de Staten-Generaal om een schip verzocht; het resultaat was geweest, dat er twee naar de Noordzee waren gezonden; de Doggevaart

³⁰⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 147, acte 48, 20 September 1682. Nr. 148, acte 11, 27 Maart 1684. Nr. 149, acte 82, 16 Augustus 1687.

³¹⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 148, acte 52, 23 September 1684. Nr. 149, acte 33, 14 September 1686.

20110816

nam immers een belangrijker plaats in dan de IJslandsche visscherij. Kort daarop vertrok de Penningmeester met Pieter van Lis naar 's-Gravenhage om ook voor de IJslandsvaarders uit Maassluis, Zierikzee en andere plaatsen, meer dan 50 in getal, een schip toegezegd te krijgen, ten einde voor de Turken te waarschuwen. De boekhouders kregen hun zin, getuige de uitreeding van de Francis van schipper Charles Armeroth van Londen. Leendert Holaer van Zierikzee en Hugo Poortugael en Govert van Wijn van Maassluis sloten een contract met den Engelschen schipper voor een reis in ballast naar IJsland. In opdracht van de reeders zou Pauwel Abrahamsz. Snel als stuurman op de Francis meegaan ter contrôle van den schipper en als deskundige voor de visscherij. Fortuinlijk was de reis niet; waren de Turken, die op de Noordzee kruisten, werkelijk naar IJsland gestevend, dan had het er voor onze visschers slecht uitgezien. Armeroth was gedwongen twee dagen op de Shetlandseilanden te blijven om zijn schip te herstellen; op weg naar de Færøer dreef de Francis vervolgens af tot onder de kust van Noorwegen. De stuurman adviseerde hem terug te keeren, daar het schip niet geschikt was voor dit traject en bovendien een gedeelte van de bemanning ziek in haar kooi lag. Armeroth weigerde eerst, maar gaf tenslotte toe, nadat de stuurman hem een schriftelijke verklaring gegeven had, dat de Francis onmogelijk de reis kon voortzetten³²⁾.

Over het algemeen komen in deze jaren geen ernstige moeilijkheden met Denemarken voor, die, zooals bij den handel het geval was, ons de meeste gegevens over het bedrijf zouden kunnen verschaffen. Toch wijzen enkele berichten er op, dat het euvel van den smokkelhandel aan de visscherij evenzeer inhaerent was als aan de vaart op IJsland, zooals wij die in ons vorige hoofdstuk leerden kennen. Wij zagen reeds, hoe in 1671 het St. Pietersgilde te Zierikzee met hand en tand zijn vrijdom van impost verdedigde, waar het den brandewijn voor de reizen naar IJsland gold. Als onze visschers dicht onder de kust de kabeljauwvisscherij uitoefenden, lag het voor de hand, dat zij hun tabak en brandewijn op IJsland ruilden tegen de zoo geliefde kousen en wanten. Een aardig pendant van het gebruik te Zierikzee was de gewoonte te Maassluis om aan de weesjongens, die op de IJslandsvaarders meevoeren, tabak mee te geven om tegen wolwaren te verhandelen. In 1677 b.v. kregen zij vanwege het Weeshuis 170 pond tabak à 27 st. het pond mee om op IJsland tegen kousen en wanten te ruilen. Zoo probeerden de regenten op een goedkoope manier aan wollen goederen voor

³²⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Rekeningenboek 1672—1716, 12 Juni 1687. Res. Staten-Generaal, 12 Juni en 20 Augustus 1687. — Rotterdam, Not. Samuel van Lodensteyn, Nr. 1394, acte 328, 13 Juni 1687. Recht. Arch. Maassluis, Nr. 149, acte 79, 23 Juli 1687.

hun pupillen te komen; misschien kregen zij ook wel onverwerkte wol uit IJsland²³⁾.

De verleiding was dus groot om het mes van twee kanten te laten snijden. De schepen, die op de visscherij naar IJsland voeren, namen meestal een klein cargasoen mede, dat bij een gunstige gelegenheid in één der aanloophavens op de Færøer of IJsland werd verhandeld. De reeders plachten hun schippers wat manufacturen, tabak en brandewijn mede te geven, die ook als betaling of „vereering” voor bewezen diensten konden gelden. De voorliefde van onze visschers voor een goed smokkelzaakje in aanmerking genomen, was het te voorzien, dat de grens van een beperkt cargasoen naar het oordeel der Deensche autoriteiten spoedig werd overtreden. De reputatie van de Nederlandsche schippers in de 17de eeuw was op het punt van den smokkelhandel van dien aard, dat de Denen op IJsland een extra oogje in het zeil hielden, wanneer er Nederlandsche schepen werden gesignaleerd.

In 1680 vinden wij een staaltje van de naar Deensche opvatting verre gaande brutaliteit, waarmede onze visschers op IJsland smokkelden. Toevallig is ons een nauwkeurig verbaal van het gebeurde bewaard gebleven. De schuldige was ditmaal een Zeeuw, nl. Jacob Leendertsz. van Zierikzee, schipper van de buis De duizent Vreesen, die in Juni 1680 de haven van Húsavík binnenvoer. De Deensche koopman, Christoffer Hansen Bang, die in opdracht van Henrik Müller, één der Hoofdparticipanten, den handel op Húsavík verzorgde, hield het schip aan en informeerde bij den schipper, of hij Ijslandsche waren aan boord had. Dit was inderdaad het geval; er waren nl. 500 à 600 paar Ijslandsche en 1200 paar Færösche kousen aan boord. Verder bevatte De duizent Vreesen 15 last kabeljauw en 33 ton zout. Op grond van verboden handel bracht de koopman de buis naar Húsavík op; toen bleek zij bovendien nog 22 el vaðmál, 12 el stof, 39 el rood kirsey (karsaai, een grove wollen stof), 46 el rood gestreept linnen, 14 el blauw gestreept en 24 el wit linnen in te hebben. De koopman maakte korte metten, liet de heele lading uit de buis halen, de zeilen van het schip afnemen en borg alles achter slot en grendel in zijn pakhuis. Hij had echter buiten den waard gerekend, in casu de landgenooten van den schipper. Het gerucht van deze executie had zich natuurlijk langs de Noordkust van IJsland verspreid. Nauwelijks een maand later verscheen er een zestal sloepen van drie Hollandsche walvischvaarders, die in den Eyjafjord lagen. De bemanning vroeg den koopman den schipper zijn goed terug te geven; toen Bang dit weigerde, verschaften zij zich zelf recht, braken het pakhuis open, haalden de waren en zeilen eruit en zeilden weg met de buis op sleeptouw.

²³⁾ Gedenkboek van het Weeshuis der Hervormden te Maassluis, zijne Geschiedenis tot de tweede helft der negentiende eeuw, geschetst door N. M. Keukenmeester, oud-regent.

2515816
In Februari 1681 diende Henrik Müller op grond van het verslag van zijn koopman een klacht bij den koning in, die zijn extra-ordinaris envoyé Simon de Petkum opdroeg bij de Staten-Generaal te protesteeren. De zaak werd naar het college ter Admiraliteit in Zeeland verwezen en ging den doofpot in²⁴⁾.

In de laatste decennia van de 17de eeuw deden de meeste moeilijkheden zich echter voor op de Færøer, die vooral door de Zeeuwsche schippers regelmatig op hun reis naar IJsland werden aangedaan. Al vallen deze kwesties min of meer buiten ons onderwerp, toch is het o.i. gewenscht één en ander in het kort aan te stippen, daar zij een precedent hebben geschapen van de ernstige wrijving met Denemarken in de 18de eeuw. De bewoners van de Færøer waren al evenzeer op de Nederlandsche visschers gesteld als de bevolking van IJsland. Niet alleen ruilden zij gaarne hun kousen tegen tabak en brandewijn, maar ook hadden zij soms gebrek aan levensmiddelen, waarin het verschijnen van de vreemde visschers uitkomst kon brengen. Dit was o.a. het geval met de Makreel van Cornelis Jacobsz. Blanckert van Zierikzee, die op de terugreis van IJsland door een kaper werd achtervolgd en wegens storm een toevlucht op de Færøer zocht, waar groote hongersnood heerschte. Toen de schipper van zijn proviand afgestaan had, wat hij missen kon, en naar Zierikzee zeilde om een lading graan te halen, werd hij bij zijn tweede komst op de Færøer wegens verboden handel aangehouden²⁵⁾.

Van langer adem was het geval van den hoeker de Hoop van schipper Leendert Leendertsz. Treus van Maassluis, die in 1688 voor zijn reeders, Pieter Jansz. Nooten van Maassluis en de weduwe Laurens Jansz. Nooten en Nicolaes van der Meer te Amsterdam, naar IJsland zeilde. Door slecht weer was de schipper gedwongen onder de Færøer te ankeren, waar eenige boeren met hun jollen langsij kwamen om zaken te doen. De schipper weigerde, „eensdeels, dat sulx niet vermogt te geschieden en anderdeels, omdat sij geen cargasoen hadden om handel te kunnen drijven”; wel schonk hij hun een glaasje en de bemanning kreeg wat kousen ten geschenke. Toen de schipper kort daarop in een baai ten anker wilde gaan, werd hij aangehouden en zijn schip in beslag genomen. De lading bestond uit 150 tonnen St. Ubeszout, 28 tonnen zand voor ballast, 20 tonnen versch water, 36 tonnen bier, 50 tonnen turf, brood en levensmiddelen. Daar de reis een paar maanden zou duren, had men tamelijk veel mondkost aan boord, o.a. ook een half vaatje karnemelk voor schipper Sacharias Teunisz. Beenhacker, eveneens

²⁴⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, 4 Februari 1681. Lias Denemarken, Nr. 5923, dat. 31 Maart, rec. 3 April 1681. Res. Staten-Generaal, 3 en 12 April 1681.

²⁵⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 148, acte 142, 8 December 1685. — Res. Staten-Generaal, 21 en 24 November 1687. Lias Requesten, Nr. 7443, 21 November 1687 met bijlagen.

op weg naar IJsland. Bij het onderzoek door het gerecht op Thorshavn kwam de gevolmachtigde van den landvoogd van de Færøer tot de conclusie, dat de Hoop bovendien stukken gedrukt katoen, blauw dril, blauw linnen, grof wit linnen, zwart laken, 2½ anker Fransche brandewijn, 1½ anker wijn en 1½ pond snuiftabak aan boord had.

Uit de getuigenverklaringen bleek, dat de matrozen wat van hun tabak en peperkoeken hadden geruild, „omdat zij kousen op haer eygen beenen nodig hadden, wanneer zij op de visscherij waren”; de schipper had aan anderen wat tabak cadeau gegeven, „nademaal dat in de craemboeden manquement van taback was”, maar er geen geld voor aangenomen. Op grond van verboden handel en aangezien de schipper *binnen den afstand van vier mijlen van de kust* was aangetroffen, werden schip en lading geconfisqueerd, terwijl de bemanning mocht vertrekken. Onze resident te Kopenhagen, Robert Goes, diende uit naam van de reeders een protest bij den koning in over de wijze, waarop men op de Færøer de Hoop een valstrik had gespannen. Een schip met 12 man aan boord en ter visscherij uitgerust zou nooit handel kunnen drijven met een cargasoen van nog geen 100 rijksdaalders^{*)}. Eenig resultaat bereikte Goes met zijn actie niet.

Tien jaar later kreeg hij een dergelijke zaak te behandelen, nu van den hoeker de Hoop van Marinus Cauw van Zierikzee; de Hoop van 1698 was al niet gelukkiger dan haar naamgenoot van 1688. Toen de schipper op weg naar IJsland de Færøer aandeed om water in te nemen, werd het schip aangehouden en in beslag genomen. De aanklacht van verboden handel berustte op nog zwakkere gronden dan in 1688; maar nu nam Denemarken de gelegenheid te baat zijn pretensie, dat vreemde schepen de kust niet binnen den afstand van vier mijlen mochten naderen, te laten gelden. Aangezien het hier een confiscatie op de Færøer betreft, zullen wij het geval van de Hoop niet in extenso behandelen. Het is alleen dáárom van belang, omdat de Admiraliteit te Kopenhagen het vonnis op het visschen binnen de verboden zône grondde, toen een veroordeeling wegens verboden handel niet mogelijk bleek. In 1740 zou hetzelfde argument tot een ernstig geschil met Denemarken leiden, waaraan wij een afzonderlijk hoofdstuk zullen wijden. Over de Hoop van 1698 alleen nog dit: met evenveel virtuositeit wist onze resident Robert Goes de Deensche ministers er telkens over aan

^{*)} Recht, Arch. Maassluis, Nr. 149, acte 122, 25 Juni 1688. T. K. U. A. Nederlandene. A. II. 23. Akter og Dokumenter vedrørende Beslaglæggelse af dansk-norske og nederlandske Skibe, 1690—1697, memorie van Robert Goes, dd. 28 Maart/7 April 1690 met bijlagen: Litt. A, request der reeders dd. 13 Juli 1688; Litt. B, attestatie voor Not. Adriaan van Santen te Amsterdam, dd. 22 Juni 1688 en verklaring voor schepenen van Maassluis, dd. 25 en 26 Juni 1688; translaat uit het Deensch, verslag van de rechtszitting 9/19 Mei 1688.

26116816
te klampen, als deze hem te ontwijken. Van November 1698 tot Augustus 1699 liet hij niets onbeproefd om zijn doel te bereiken, echter zonder resultaat. De opvatting van de Deensche regeering was van dien aard, dat zij, toen zich in 1740 hetzelfde geval bij de visscherij onder IJsland voordeed, tot een diplomatiek conflict van beteekenis zou leiden³⁷⁾.

Onder IJsland zelf deden zich geen bijzondere moeilijkheden voor, afgezien van het gevaar van Fransche kapers, die de visschers tot in het Noorden vervolgden. In 1690 was een hoeker van Lambertus van Oosterwijk, burgemeester en koopman te Maassluis, onder stuurman Claes Petersz. Snel met elf andere schepen en eenige Groenlandsvaarders onder convooi in zee gestoken en werd op zijn visscherij onder IJsland bij den Rodenhoek (Rauðagnúpur tusschen den Eyjafjord en Langanes) door een Franschen commissievaarder genomen en tegen betaling van f 2550.— vrijgelaten, voor welk bedrag de stuurman als gijzelaar werd medegenomen. Op de terugreis werd hetzelfde schip ter hoogte van de Doggersbank nogmaals door een Franschen kaper genomen en naar Duinkerken opgebracht. Van de andere in dit jaar uitgevaren hoekers uit Maassluis is alleen met name bekend die onder stuurman Claes Ariaensz. Oom, varende voor Jan Simonsz. van der Meer; de waarde van het „lopende en staande want” bedroeg een f 1300.—. Het bleek nog steeds gewoonte zijn, dat ook de schepen van Zierikzee hun

³⁷⁾ Res. Staten-Generaal, 6 November en 31 December 1698; 14 en 23 Januari 1699; 3, 8 en 10 Februari 1699; 14, 21 en 24 Maart 1699; 18, 24 en 27 April 1699; 16 en 30 Mei 1699; 2, 6, 16 en 17 Juni 1699; 10 en 28 Juli 1699; 1 Augustus 1699. — Lias Denemarken, Nr. 5929, missiven van Robert Goes: dat. 19/29 November, rec. 10 December 1698; dat. 26 November/6 December, rec. 15 December 1698; dat. 6/16 December, rec. 26 December 1698 met bijlage (memorie van Robert Goes aan den koning, dd. 22 November/2 December en 6/16 December 1698); dat. 13/23 December 1698, rec. 5 Januari 1699; dat. 31 December 1698/10 Januari, rec. 23 Januari 1699 met bijlage (vertaling van art. 2 van 's konings verordening dd. 13 Mei 1682 betreffende den handel op IJsland en de Færøer; dat. 17/27 Januari, rec. 3 Februari 1699; dat. 21/31 Januari, rec. 9 Februari 1699; dat. 11/21 Februari, rec. 4 Maart 1699; dat. 14/24 Februari, rec. 7 Maart 1699 met bijlage (memorie van Robert Goes aan den koning, dd. 13/23 Februari 1699); dat. 25 Februari/7 Maart, rec. 14 Maart 1699 met bijlage (memorie van Robert Goes aan den koning dd. 25 Februari/7 Maart 1699); dat. 7/17, rec. 24 Maart 1699 met bijlage (vertaling van het vonnis op de Færøer gewezen tegen den schipper van de Hoop, copie dd. 5 December 1698); dat. 18/28 April, rec. 5 Mei 1699; dat. 29 April/9 Mei, rec. 16 Mei met bijlage (memorie van Robert Goes aan den koning dd. 29 April/9 Mei 1699); dat. 2/12, rec. 20 Mei 1699; dat. 9/19, rec. 26 Mei 1699; dat. 13/23, rec. 30 Mei 1699; dat. 16/26 Mei, rec. 2 Juni 1699; dat. 19/29 en 20/30 Mei, rec. 6 Juni 1699 met bijlage (memorie van Robert Goes aan den koning dd. 19/29 Mei 1699); dat. 30 Mei/9 Juni, rec. 16 Juni 1699; dat. 1/11, rec. 18 Juli 1699; dat. 8/18, rec. 25 Augustus 1699; dat. 12/22, rec. 29 Augustus 1699; dat. 4/14, rec. 24 November 1699. — Het belangrijkste in deze zaak was een conferentie van Robert Goes met de Deensche ministers, naar aanleiding waarvan de koning een concept opstelde voor den Deenschen secretaris te 's-Gravenhage. Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, 13 Mei 1699 met als bijlagen „Argumenta” en „Islandica.”

vangst te Maassluis op de markt brachten; dit was het geval met den hoeker onder stuurman Adriaen Heindricxs. Babbe van Zierikzee, die in 1692 ongeveer 15 à 16 last visch te Maassluis liet keuren³⁸⁾.

Dezelfde stuurman, Claes Ariensz. Oom werd in 1696 met den hoeker de Vreede, toebehoorende aan Rochus Jacobsz. Berckel, in de Ketelbay ten Westen van Kaap Horn door kapers overvallen, evenals de Bolck van denzelfden boekhouder. De hoeker onder stuurman Willem Huygen Menkint, varende voor Bastiaen Denick, onderging hetzelfde lot, terwijl stuurman Huygh Leendertsz. den Harder, die voor rekening van Pieter van Lis onder IJsland vischte, met opoffering van een kabel nog juist den dans wist te ontspringen³⁹⁾. De schepen, welke op hun reizen niets bizonders beleefden, worden in de bronnen niet vermeld; daarom is het niet mogelijk een volledig beeld van de visscherij te geven.

Volgens de Rekeningenboeken hadden in 1696 en 1699—1701 resp. 4, 9, 12 en 3 IJslandsvaarders het „havengelt” betaald; van de jaren 1720 en 1721 is het aantal IJslandsvaarders niet bekend, evenmin van de periode 1725—1769, waarin zij ieder jaar bij de afrekening worden genoemd; dit is echter wel het geval met de jaren 1785—1799. Wij zijn dus voor de eerste decennia van de 18de eeuw op de zeer schaarsche gegevens aangewezen, die ons voor de IJslandsche visscherij ten dienste staan en die o.a. te danken zijn aan aanhoudingen door Denen.

Zoo weten wij, dat in 1719 het hoekerschip van Willem van der Busse, schepen van Zierikzee, nl. de Lijnbaen onder schipper Cornelis Bijl, op grond van verboden handel op IJsland door een Deensch inspectievaartuig naar Bergen in Noorwegen werd opgebracht. Dat lot trof ook de Sluische Visscher van stuurman Cente Martensz. Nebbis, varende voor Gijsbert de Lange van Maassluis. Hoewel de reeder van de Lijnbaen onder eede verklaarde, dat hij den schipper geen waren om te verhandelen had mede gegeven, bleef de hoeker verbeurd verklaard⁴⁰⁾.

Met de Sluische Visscher liep het fortuinlijker af. De Deensche kapitein, die beide schepen aangehouden had, was in het laatste geval buiten zijn

³⁸⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 150, acte 133, 10 Augustus 1690 met bijlage dd. 16 October 1690; acte 135, 30 Augustus 1690. Nr. 151, acte 158, 8 October 1692.

³⁹⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 153, acte 48, 14 September 1696; acte 60 en 61, 2 en 4 November 1696; acte 75, 11 Januari 1697; acte 88, 11 April 1697. — Zie kaart VIII.

⁴⁰⁾ T. K. U. A. Nederlandene. A. III. 35. Akter og Dokumenter vedrørende de gensidige danske og nederlandske Fordringer for opbragte skibe under den spanske Arvefølgekrig. „Likvidationssager” (1702—1738), III, Nr. 69 en Nr. 133. Nederlandene. A. III. 36, Nr. 133, 23 Juni 1722 en 7 October 1719. Lias Denemarken, Nr. 5939, missiven van Willem Op Dorp uit Kopenhagen, dat. 4 en 21, rec. 11 en 28 November 1719; dat. 23 December 1719, rec. 30 Januari 1720; dat. 20 en 23, rec. 27 en 30 Januari 1720. Res. Staten-Generaal, 16 October 1719.

20110316
boekje gegaan, daar de overtreding van het handelsverbod op de Færøer niet was bewezen. Volgens de verklaring van de bemanning waren de lotgevallen van haar schip nog veel avontuurlijker. Frans Frobus, de commandant van het Deensche inspectievaartuig, had een gedeelte van zijn scheepsvolk op den hoeker gezet en was er mee naar IJsland ter kaapvaart gevaren; schadevergoeding voor deze expeditie had hij den schipper wel beloofd, maar niet betaald. Onder de kust van IJsland gekomen, beval hij den visschers hun kleeren uit te trekken, die zijn mannen aantrokken ten einde zich voor visschers uit te geven. In de haven van Absous (Hofsós) werden door den aldus als hoeker gecamoufleerden kaper twee hoekers genomen; in Sieckelwort (Siglufjord) werd een ander schip tot kaper gepromoveerd en keerde de Sluische Visscher in het gevolg van den Deen naar Noorwegen terug, vanwaar de bemanning eindelijk weer naar het vaderland koers kon zetten⁴¹⁾ Bovendien zou volgens een niet bevestigd bericht een hoeker uit Zierikzee, genaamd de Nachtegael, in Mei 1720 na een verwoeden strijd in een baai op IJsland door de Denen zijn veroverd; het schip had brandewijn, tabak en linnen verhandeld tegen traan, kousen en wanten⁴²⁾.

Een bloeiend bedrijf was, tenminste voor zoover het Zierikzee geldt, de visscherij onder IJsland niet. Een placcaat van 1726, uitgevaardigd door Baljuw, Burgemeesters, Schepenen en Raden van Zierikzee, verschaft ons eenige inlichtingen over de toestanden bij deze nering. Het St. Pietersgilde had nl. geklaagd over het gebrek aan zeelui en de stad haastte zich de belangen van het gilde te behartigen. Voor alle takken van de zeevaart was het schippers en stuurlieden voortaan verboden matrozen in dienst te nemen, tenzij voor schepen, die te Zierikzee thuis hoorden. Dit gold voor de vaart op de Noordzee, maar eveneens voor die naar IJsland, Noorwegen, de Færøer en Shetlandseilanden, enz. Gebleken was, dat enkele schepen bij gebrek aan scheepsvolk niet hadden kunnen uitvaren; aan werkgelegenheid ontbrak het toen dus niet. Overtreding van deze bepaling werd streng gestraft; reeders van buiten de stad mochten geen volk aanwerven, eer de reeders van Zierikzee waren voorzien. Als huur voor een IJslandsche reis werd negen schellingen per last vastgesteld; ook de visch moest weer te Zierikzee aan de markt worden gebracht, op straffe van boeten. Het gevaar van confiscatie op grond van ruilhandel door de bemanning was niet denkbeeldig; op verzoek van de reeders werd een bepaling opgenomen, dat de

⁴¹⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 157, acte 94, 6 December 1719. T. K. U. A. Nederlandene. A. III. 36, Nr. 69, 1—3, 25 Maart 1722, 17 December 1719 en 11 October 1719 te Bergen. Nederlandene. A. III. 37, sub Litt. D, uitspraak van het gerecht te Bergen, dd. 19 October 1719. Res. Staten-Generaal, 18 December 1719. — Aðils, Monopolhandel, blz. 648—649.

⁴²⁾ Lias Denemarken, Nr. 5939, dat. 29 Juni, rec. 6 Juli 1720.

boosdoeners de verhandelde waren zouden verliezen en tot boete worden veroordeeld. Bij herhaling werd er met verlies van poorterschap, hechtenis op 's Gravensteen en verbanning gevonnist. Wenschte een lid van de bemanning den dienst vóór het einde van den vastgestelden termijn te verlaten, dan moest hij boete betalen, tenzij hij promotie maakte tot stuurman of schipper op een koopvaardijschip⁴³⁾.

Een request, in 1727 door de visschersgezellen ingediend, licht ons in omtrent de oorzaak van den achteruitgang van de visscherij te Zierikzee. Zij gaven toe, dat zij vaak van andere plaatsen uit naar IJsland en elders uitgevaren waren, „niet tot nadeel off uit een tegensin van dese haere geboortestad en woonplaetse, veel min bij gebrek van diergelijke vaart alhier, maar alleen ter oorzaeke, dat sij op andere plaatsen 11, 12, ja 13 schellingen per last van de IJslandse vis genoten”, terwijl het loon in Zierikzee op 9 schellingen was vastgesteld. Hun verzoek was, dat dit in elk geval op 10 schellingen 6 grooten of 11 schellingen zou mogen worden gebracht. Ook ten opzichte van de kwaliteit van de IJslandsche visch werd een verordening uitgevaardigd om de bedorven visch uit te schieten⁴⁴⁾.

Slechts wanneer bizondere gebeurtenissen aanleiding er toe geven, vinden wij in de bronnen één en ander opgeteekend, waaruit blijkt, dat de visscherij onder IJsland geregeld werd uitgeoefend. Zij was en bleef echter minder belangrijk dan de haringvisscherij en de kabeljauwvangst op de Noordzee. Daaruit is o.i. ook te verklaren, dat er geen bepaald scheepstype voor de IJslandsche visscherij in gebruik was. Het meest hooren wij van hoekers, maar daarnaast vinden wij ook andere soorten genoemd. Zoo voer in 1730 Jacob de Kneght als schipper op een koopvaardijschip uit Maassluis naar IJsland; in 1732 ging uit Vlaardingen de buis de Anna Maria voor Abraham van der Linden onder Jacob Janse Brouwer in zee, en verspeelde op de terugreis van IJsland den mast en een gedeelte van de lading, o.a. 5 tonnen St. Ubeszout, die door een „sware dwarl off draaywint” over boord werden geslagen. Ook Govert Janse Valan van Maassluis, schipper van de Jonge Christiaan, voer met een buis in 1736 naar IJsland om met een lading naar Rotterdam terug te keeren; in 1733 was dezelfde schipper met een hoeker naar IJsland geweest en toen was één van de matrozen aan boord ernstig mishandeld⁴⁵⁾. De reeders gebruikten voor de IJslandsche visscherij

⁴³⁾ Zierikzee, Arch. Visschersgilde, 14 September 1726.

⁴⁴⁾ Zierikzee, Raadsnotulen, 22 Mei 1727; 18 September 1728; 26 September 1737, betreffende den afslag van de IJslandsche visch.

⁴⁵⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 157, deel 7, 28 Augustus 1730. — Vlaardingen, Not. Michiel de Vooght, Nr. 32, acte 428, 25 April 1733. Recht. Arch. Maassluis, Nr. 157, deel 9, acte 32, 12 October 1736. Not. Arch. Maassluis, Not. Daniël Vollevens, Nr. 5542, acte 79, 30 October 1733.

20110316

de schepen, die zij toevallig beschikbaar hadden; soms waren het buizen, die anders voor de haringvangst werden gebezigd, soms ook koopvaardijhoekers, aangezien men voor dit gevaarlijke traject graag een zwaarder type verkoos boven de kleinere visschersvaartuigen, die op de Noordzee in gebruik waren. In een „Haringboekje” van 1731 vinden wij onder de IJslandsvaarders van Vlaardingen, twee stuurlieden van hoekers vermeld, nl. Isaäc Teunis Kalisvaer en Jacob van der Velde, en verder schippers van koopvaardijschepen, waarvan o.a. Leendert Janse Voesser (Fousert) in 1732 een reis naar IJsland maakte ⁴⁶⁾.

Omstreeks 1740, toen de IJslandsche visscherij door het conflict met Denemarken in het middelpunt van de belangstelling kwam te staan, waren het voornamelijk hoekers, die ter kabeljauwvangst voeren. De jaren 1740—1742 zullen echter afzonderlijk worden behandeld, aangezien de diplomatieke moeilijkheden grootendeels aan de practijk van de visscherij voorbijgingen. Hier alleen dit: Denemarken bracht in den zomer van 1740 een zestal hoekers van Maassluis, Vlaardingen en Zierikzee, die onder de IJslandsche kust hadden gevischt en wat ruilhandel gedreven, naar Kopenhagen op, waar zij verbeurd werden verklaard. Bij het proces, over de confiscatie gevoerd, stelde Denemarken zich op het standpunt, dat het gerechtigd was allen vreemdelingen de visscherij binnen een bepaalde zône te verbieden. Hoe de strijd verliep, zullen wij in ons volgende hoofdstuk behandelen en ons hier beperken tot een overzicht van de kabeljauwvisscherij in de 18de eeuw, voor zoover wij met de schaarsche gegevens een indruk van dit bedrijf kunnen geven.

In 1747 deed het college van Gecommitteerden te Maassluis moeite om convooi voor de IJslandsvaarders te krijgen; zij traden op als vertegenwoordigers van de geïnteresseerden in de IJslandsvaart langs de Maas (van Dordrecht tot Den Briel). Voor Maassluis waren het Jacob van der Hout en Hendrik van der Hoeve, voor Vlaardingen Abraham van der Linden en Dirk van Assendelft; ook met Zierikzee werd overleg gepleegd. Toen in dat jaar Bergen op Zoom belegerd werd, besloten de boekhouders een „liberale gifte” te doen tot aanmoediging van het garnizoen; de ingezetenen konden hun gave in een bus deponeeren. Van de bijeengebrachte gelden zou men drie last haring en twee last IJslandsche visch van de eerst binnenkomende schepen koopen en naar Bergen op Zoom zenden ⁴⁷⁾.

⁴⁶⁾ Haringboekje van 1731 (in een afschrift van 1844) in het bezit van den Heer J. H. van Linden van den Heuvel te Vlaardingen. — Vlaardingen, Not. Michiel de Vooght, Nr. 32, acte 428, 25 April 1733.

⁴⁷⁾ Visscherijboek (i. e. Resolutieboek) 1730—1760, 6 en 9 Mei 1747; 13, 16, 20 en 25 Juli 1747; 25 en 28 Augustus 1747.

Van 1750 af beschikken wij over statistische gegevens betreffende de IJslandsche visscherij tot 1786 toe⁴⁸⁾. Wij zullen ons hier echter beperken tot eenige bijzonderheden betreffende den algemeenen gang van zaken. In 1750 b.v. schreven de Nederlandsche Jaarboeken, dat de schepen gemiddeld slechts 10 last visch hadden aangebracht, wat in vergelijking tot andere jaren, toen de vangst 30 à 40 last bedroeg, heel weinig was, „zoodat in geval het Gods gunste niet gelieft aen deze tak onzer zeevaart eenen nieuwen groei en bloei te schenken, dezelve ook eerlang moet sterven, dewijl het scheepsvolk, welks loon bij 't last gerekend wordt, bij een slechte visscherij geen bestaen voor hun gezin kan vinden". De steden, die deze visscherij uitoefenden, waren Rotterdam, Schiedam, Delfshaven, Vlaardingen, Maassluis, Den Briel, Dordrecht, na 1762 ook Enkhuizen en een enkele maal Zwartewaal. Maassluis leverde het grootste contingent; daarop volgde Vlaardingen. De prijzen, die de visch in Frankrijk opbracht, waren van groote beteekenis voor het bedrijf. Soms ondervonden de visschers veel hinder van het ijs, waardoor de vangst weinig opleverde, b.v. in 1756. Het aantal IJslandsvaarders schommelde in de jaren 1751—1758 beneden de 100, van 1759—1772 ver boven de 100 schepen; daarna trad een daling in, tot in 1781 e.v. de visscherij wegens den oorlog stil lag. Met een vangst van 15 last per schip waren de onkosten van de reis goedgeemaakt; zoodra een jaar gunstige resultaten had gehad, steeg het aantal IJslandsvaarders voor het volgende seizoen, al beantwoordde de vangst dan lang niet altijd aan de hooge verwachtingen⁴⁹⁾.

De Zeetijdingen van Maassluis, een welkome bron voor de jaren 1765—1779, geven van ieder jaar den naam van schip en stuurman, die het eerst uitzeilde; bovendien vermelden zij de jagers, die tusschentijds naar IJsland zeilden om de visch van de andere schepen over te nemen, die hun bedrijf dan konden voortzetten. Eén van de voornaamste jagers voor Maassluis was die van Frans, later Pieter Packvis, voor Vlaardingen die van Jacob van der Velde. De jagers brachten doorgaans een 50 last visch aan, maar vischten zelden zelf. De IJslandsvaarders voeren einde Maart, begin April uit en keerden einde Augustus, begin September terug. De jagers maakten één of meer reizen in Mei, Juni of Juli en konden in één maand tijds heen en terug zijn. Het havengeld van de IJslandsvaarders, dat f 8.— voor elke reis bedroeg, werd in April over het afgelopen jaar betaald en in de

⁴⁸⁾ Beaujon, blz. 323, bijlage C, IJslandsche kabeljauwvaart 1751—1790. De schrijver geeft het totaal aantal schepen zonder nadere aanduiding van de verschillende havens, vanwaar de schepen uitvoeren.

⁴⁹⁾ Nederlandsche Jaarboeken, 1750, II, blz. 1542. Voor het aantal schepen van iedere haven, zie bijlage J.

Ned. Hist. Scheepv.-Mus., Amsterdam.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

XIX. Vlaardingen met visschershaven naar aquarel van J. Swertner, 1765.

Ned. Hist. Scheepv.-Mus., Amsterdam.

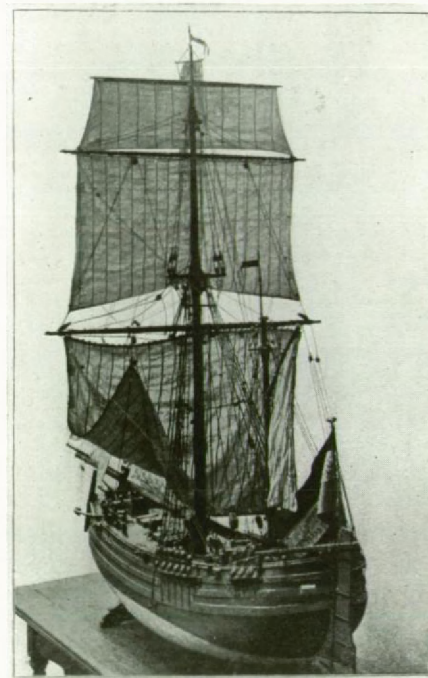
Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

XX. Het uitzelen der hoekers en buizen te Vlaardingen naar aquarel van J. Swertner, 1765.

Ned. Hist. Scheepv.-Mus., Amsterdam.

XXI. Model van een fluit, koopvaardijship,
midden 17de eeuw.

Uit: G. C. E. Crone, 1926.

XXII. Model van een koopvaardijhoeker,
2de helft 18de eeuw.

Resolutieboeken van het college van Gecommitteerden verantwoord⁵⁰⁾.

Sporadisch is ons één en ander over de visscherij van andere steden bekend; niet alleen Maassluis klaagde omstreeks het midden van de 18de eeuw over den achteruitgang van de kabeljauwvangst onder IJsland. Wij zagen reeds, dat in 1727 de visschers van Zierikzee slecht over den toestand waren te spreken. Om aan hun wenschen tegemoet te komen en het bedrijf niet geheel en al voor de stad verloren te laten gaan, dienden eenige boekhouders te Zierikzee een verzoek bij den magistraat in betreffende loonsverhooging voor de IJslandsvaart. Het waren de reeders Johan van der Schatte, Isaäcq Boom, Adriaen van der Os, Tonis van der Os, Pieter van IJsselsteyn en Willem den Berg, die het „lastgeld” op minstens 10 schellingen per last wilden brengen. Naarmate de prijs van de visch per ton steeg, zou ook het loon per last worden verhoogd. De raad stond het verzoek toe. Kort daarop werd den reeders toegestaan het loon tot 11 schellingen te verhoogen, onafhankelijk van den prijs van de visch per ton. Om de visscherij aan te moedigen, werd in 1750 het loon zelfs op 13 schellingen 4 grooten per last gebracht, maar tevens het placcaat vernieuwd betreffende het verbod van uitvaren van andere steden dan van Zierikzee.

Van Den Briel is bekend, dat in 1744 de kabeljauwvisscherij onder IJsland werd hervat. In dat jaar maakten vier schepen een reis, die goede resultaten opleverde; het waren twee koopvaardij- en twee vischhoekers, die resp. 40—46 en 28—30 last visch aanbrachten, die voor f 17 à f 18 per ton werd verkocht. In 1749 was het aantal schepen aangegroeid tot vijf koopvaarders en tien hoekers⁵¹⁾. Het was dus wel een zeer wisselvallig bedrijf, als wij de berichten van onderscheiden plaatsen over dezelfde jaren vergelijken.

Bij de vaart op IJsland deden zich omstreeks 1750 de volgende algemeene kwesties voor. Het college van de Groote Visscherij klaagde, dat de IJslandsvaarders op hun reizen benoodigdheden voor de visscherij direct of indirect aan andere natiën verkochten; dit was b.v. het geval met zout, tonnen en hoepels, die zij op de Shetlandseilanden en elders van de hand deden⁵²⁾. Een paar jaar later, in 1764, stelde het college voor, naast het uitvoerverbod van schepen, voor de IJslandsche visscherij ook een uitvoerverbod van vischtuig uit te vaardigen; bovendien zou men hier te lande niet mogen deelnemen aan

⁵⁰⁾ Resolutieboek Gecom. 1730—1760, 1760—1773.

⁵¹⁾ Zierikzee, Raadsnotulen, 18 en 19 April 1746. Arch. Visschersgilde, 21 April en 4 Mei 1746. Raadsnotulen, 10 en 17 April 1749; 18 Maart 1750; 27 April 1752. — Jan Kluit, Den Ouden en Nieuwen Briel, Anno 1777, I, blz. 427 e.v., ms. in het Gem. Arch. van Den Briel; vgl. Not. Arch. Brielle, I—II, Not. Daniël Rolandus, 26 September 1746 en 2 Mei 1747.

⁵²⁾ Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 6, fol. 561, 29 April 1750; Nr. 7, fol. 28 en 29 v°, 26 October en 16 November 1751; fol. 35 v°, 18 Januari 1752; fol. 39, 9 Februari 1752. — Resolutieboek Gecom. 1730—1760, 11 October 1751.

uitrustingen ter zee in het buitenland en was het den varenslieden verboden in dienst van buitenlanders te treden⁵³). Een algemeen belang was, dat de IJslandsvaart, evenals de Groote Visscherij, vrijheid van impost op alle middelen zou genieten, die zij op haar reizen naar IJsland gebruikte. De Staten van Holland besloten, ten einde misbruik te voorkomen, dat ieder jaar een lijst van de betrokken schepen met opgave van de verbruikte middelen moest worden ingediend, opdat restitutie van den impost kon plaats hebben⁵⁴). In de lijsten van schepen, die voor den vrijdom van impost in aanmerking komen, zijn de namen van de reeders met het aantal schepen, dat zij naar de Noordzee of naar IJsland zonden, opgenomen. Soms gingen de vaartuigen zoowel naar IJsland als naar de Noordzee, zoodat wij voor het juiste aantal IJslandsvaarders meer houvast hebben aan de opgaven in de Rekeningenboeken.

Slechts enkele berichten over reizen naar IJsland zijn bewaard gebleven; in 1752 werden de hoekers de Eendraght van Jan Uyttendoorn van Maassluis, varende onder Willem Ariense Moerkerke, de Jonge Ary van Leendert Denik onder stuurman Ary Brakel en de Jonge Willem Pieter van Lambert Schelvisvanger onder stuurman Jan de Kromme, op hun terugreis van IJsland door een zwaren storm overvallen, die het eerste schip zoodanig toetakelde, dat het de beide andere slechts met moeite gelukte de Eendraght behouden in Texel binnen te brengen. De hoeker van Abraham van der Meer onder stuurman Klaas van der Korf, verloor in 1754 zijn mast ter hoogte van de Doggersbank, maar wist met inspanning van alle krachten Maassluis te bereiken. Soms trof het ongeluk het schip nog vóór de reis naar IJsland; dit was in 1779 het geval met den hoeker de Pieter en Johanna van Pieter Schim, die onder Robbregt de Vos op de uitreis onder Den Briel in een onweer zijn mast verloor⁵⁵).

Wat den afzet van de visch betrof, was de verhooging van de invoerrechten in Frankrijk een ernstige belemmering van de visscherij. De oorlogsjaren van 1780 e.v. droegen er ook toe bij, dat de visscherij achteruit ging. Al waren de schepen ter kabeljauwvisscherij onder IJsland vrij van de verplichting om den derden man van hun equipage voor de Admiraliteit af te staan, toch baarde de veiligheid en bescherming van de visschersvloot den reeders groote zorgen. In later jaren namen vele varenslieden dienst

⁵³) Resolutieboek Gecomm. 1760—1773, 11 en 14 April en 9 Juni 1764.

⁵⁴) Res. Staten van Holland, 6 Mei en 9 October 1750. Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 6, fol. 365, 26 Mei 1750. Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 9, 9 October 1750; lijsten van schepen, 1753 en 1763—1840. Resolutieboek Gecomm. 1730—1760, 12 Mei en 20 October 1750.

⁵⁵) Recht. Arch. Maassluis, Nr. 157, deel 13, acte 17, 17 October 1752; acte 26, 4 October 1754; deel 20, acte 26, 27 April 1779.

26116316

op de schepen, die van Oostende uit ter visscherij onder IJsland werden uitgereed, tot groote ergernis van de reeders, die zich door deze concurrentie hun werkkrachten zagen ontnomen⁶⁶⁾. Hoe de geïnteresseerden in 1788 e.v. moeite deden om met behulp van een premie de kwijnende IJslandsche visscherij weer op de been te helpen, een proces, dat zich tot in de 19de eeuw voortzette, zullen wij in ons laatste hoofdstuk met een enkel woord behandelen.

Het contact van de kabeljauwvisschers met de IJslanders was in de 18de eeuw lang niet meer zoo intens als vroeger; maar in de volksverhalen leven de Hollandsche visschers voort als de best bekende onder de vreemdelingen. Evenals bij den smokkelhandel in de 17de eeuw speelde de tabak in den ruilhandel een groote rol. Wij zagen reeds, hoe in 1671 de drie rollen tabak, die Torfi Hákonsson aan den sysselman Jón Vigfússon verkocht, beiden noodlottig werden. De Hollandsche tabak gold als de beste en heette op IJsland „langferðamannstóbak”, i.e. „reizigerstabak”. Jón Vigfússon, bisschop van Hólar, die zich ondanks zijn geestelijke waardigheid gaarne met den handel met buitenlanders inliet, droeg den naam van „Bauka-Jón”, „tabaks-Jón”⁶⁷⁾.

In de 17de eeuw leefde er op IJsland een dichter, Þorvaldur Rognvaldsson van Sauðanes, bekend om zijn runenkennis en tooverij. Rondom deze figuur ontstond een cyclus van volksverhalen, waarin de Hollandsche visschers een voorname plaats innamen. Daartoe behoort de overlevering van den Hollandschen dogger, die in het Svarfaðardal algemeen bekend is. Het verhaal gaat, dat Þorvaldur eens in het voorjaar geen tabak meer had; zoo iets gebeurde meer, als de Deensche schepen pas laat kwamen⁶⁸⁾. Vaak voorzagen de Hollandsche visschers, die doorgaans vroeger kwamen, in de dringendste behoeften. Þorvaldur, die naar een hartig snuifje verlangde, sprak toen een bezwerende strophe om een Hollandschen dogger naar den Eyjafjörð te laten komen. Terstond liep de wind om en een storm dreef den volgenden dag een schip den fjord binnen, dat inderdaad een Hollandsche dogger bleek te zijn, zoodat Þorvaldur zijn hartewensch kon bevredigen. Niet altijd was de verhouding tusschen den dichter en de vreemdelingen echter zoo goed.

⁶⁶⁾ Resolutieboek Gecomm. 1784—1794, 9 Februari en 5 Maart 1787; 17 en 25 April 1787, vgl. het placcaat der Staten Generaal van 26 Juni 1780.

⁶⁷⁾ Aðils, Monopolhandel, blz. 634 en 642. Hestsannáll.

⁶⁸⁾ J. C. Poestion, Isländische Dichter der Neuzeit, 1897, blz. 237—241, „Schiffsneuigkeiten” naar Árni Böðvarsson: een zeer humoristische schildering van de vreugde der IJslandsche bevolking, als eindelijk het langverwachte schip uit Denemarken komt met tabak en brandewijn, en de Katzenjammer tot slot, als de boeren hun visch en kousen hebben verhandeld tegen terstond opgedronken brandewijn en met leege handen thuis komen.

Eens, toen er een Hollandsche dogger binnenvoer om water in te nemen, gingen Þorvaldur en zijn vrouw aan boord om wat tabak te halen; zij was een hartstochtelijk rookster. Toen de kok zich vrijpostigheden tegenover haar veroorloofde, kwam het tot handtastelijkheden, waarop Þorvaldur een vervloeking over den kok uitsprak. De bemanning van den dogger, ontzet over de onduidbare pijnen, die de kok kreeg te verduren, vroeg den dichter zijn toorn te matigen. Þorvaldur sprak toen een tweede strophe, waarin de kok veroordeeld werd om tot het einde zijner dagen op zee te blijven rondzwalken. Ook dit vonden de anderen nog te erg, want zij zouden dan ook de dupe worden van deze vervloeking. Tenslotte liet Þorvaldur zich verbidden en stelde zich tevreden met de uitspraak, dat de kok niet in volle zee, maar slechts in een beetje water zou verdrinken. Dit gebeurde ook. Toen het schip behouden weergekeerd was, struikelde de kok op weg naar huis op de brug over een kanaal en verdrong. Zijn moeder besloot haar zoon te wreken; ook zij beschikte over toovermacht en zond in het volgende jaar met de visschers een spook naar IJsland om Þorvaldur te straffen. Maar de dichter was het spook te slim af en kroop onder den buik van zijn paard, toen het spook hem uit het zadel wilde lichten, zoodat het alleen het paardentuig in handen kreeg. Ook twee vrienden van den kok, o.a. zijn broer, trachtten Þorvaldur te betooveren; zijn macht over hen bleek echter sterker, zoodat zij blij waren er heelhuids af te komen⁴⁹⁾.

In de IJslandsche annalen zijn de berichten over de Hollandsche schepen in de 18de eeuw niet meer zoo talrijk. Tijdens den Districtshandel werd IJsland voldoende van de noodzakelijkste waren voorzien, al waren er natuurlijk uitzonderingsgevallen. Maar zoo nu en dan worden er Hollandsche schepen genoemd, b.v. op Palmzondag in 1700 sloeg een Hollandsche dogger bij Hólmur tegen de rotsen te pletter; in 1718 kwamen er twee Hollandsche schepen in den Hvalfjord en één in Hafnarfjord⁵⁰⁾. Langzamerhand verdwijnen de Hollanders uit de annalen om in de mondelinge verhalen weer op te duiken. In de eerste decennia van de 18de eeuw waren de Hollanders in de Westfjorden telken jare terugkeerende gasten; nog leven zij in de herinnering van de boeren voort. In den Tálknafjord b.v. maakte de bevolking haar truien, kousen en wanten naar den smaak der vreemdelingen. Effen breiwerk was niet in tel; alles moest bont zijn met ingebreide ruitjes en rozen. De geheele bemanning der doggers dreef gelijkelijk handel, de kok zoowel als de schipper. De matrozen mochten zooveel goederen meenemen, als zij onder en in hun kooi konden bergen. Zij brachten allerlei lekkernijen

⁴⁹⁾ Jón Þorkelsson, Þjóðsögur og munnmæli, nýtt safn. Reykjavík 1899, blz. 388, 405—408 e.v.

⁵⁰⁾ Valla-annáll; Viðauki Fitja-annáls.

2616816
mee, b.v. tabak, stroop, zoethout, peperkoek, gebrande koffie, bruine suiker, kaas, rozijnen, tot Haarlemmerolie toe; verder vischlijnen, haken, vlas, linnen, jutte, hennip en allerlei aardewerk.

Volgens de IJslanders waren de Hollanders allesbehalve onnoozel om mee te doen te hebben. Het beste was zich te houden, of men niets wilde koopen en vooral niet te vlug toe te happen, maar over ieder ding lang te marchandeeren. Nu, het is den IJslanders wel toevertrouwd om zich met zaken doen niet te haasten! De gesprekken werden gevoerd in een apart taaltje, dat de Hollanders voor IJslandsch en de IJslanders voor Hollandsch versleten; niettemin begrepen zij elkaar uitstekend. Een Hollandsche schipper, Jón Arason (Jan Ariensz.?) genaamd, voer jaren achtereen op den Tálknafjord en sprak zuiver IJslandsch. Hij verkocht een soort doeken, donker met witte strepen, die de vrouwen op de wijze van sjaals droegen en als kostbare stukken in eere hielden; zij heetten naar hem „Jón Arasonsdoeken”. Zooals zoovele Hollandsche schippers nam ook hij iedereen mee, die om de een of andere reden IJsland wilde verlaten en redde daardoor vaak misdadigers. Hij liet zich echter nooit voor den overtocht betalen, ook niet met visch. Zelfs de romantiek van een IJslandsche, die haar man en kinderen voor hem in den steek liet en meevoer, ontbreekt niet. Zij werd echter hier te lande door andere IJslanders herkend en Jón was gedwongen haar weer naar haar man terug te brengen^{a)}.

Mogelijk zijn er nog meer van dergelijke verhalen in ons onbekende bronnen verscholen. Mondelinge verhalen hebben op IJsland een lang leven en de Hollandsche visschers hebben over het algemeen een gunstige pers gehad, hoewel er ook hier uitzonderingen op den regel zijn. In de 17de eeuw kwamen de Hollanders voor den handel speciaal in den Breiðafjord en voor de walvischvangst op de Noordkust; in de 18de eeuw zaten onze visschers voornamelijk in de Westfjorden en op de Oostkust. Dit hing samen met den trek van de visch en was dus aan wijzigingen onderhevig. In de verhalen van visschers van Maassluis, die ons bewaard zijn gebleven, vinden wij telkens de namen van baaien en fjorden ten Westen van Kaap Horn, en ten Westen en ten Oosten van Langanes. In 1740, toen Denemarken krachtig optrad tegen de Nederlandsche visschers, werd de visscherij grootendeels op de Oostkust van IJsland uitgeoefend. Tegen het einde van de 18de eeuw, in de minder gunstige jaren voor de kabeljauwvangst, vinden wij daarentegen telkens de Westfjorden genoemd. Een bijzonder aardig reisverhaal van de lotgevallen van een Hollandschen dogger van Vlaardingen in 1782 is het „Dagverhaal der merkwaardige Rampen en Wederwaardigheden, overge-

^{a)} Þorsteinn Erlingason, Sagnir Jakobs gamla. Reykjavík 1933. Tálknúfðinga-saga, blz. 116—119.

komen aan het Scheepsvolk van het Schip de Jonge Alida" van stuurman Frans van den Broek, door Jan Maartensz. Groen, één der opvarenden, na de behouden thuiskomst te boek gesteld⁶²⁾.

Hiermede besluiten wij de kabeljauwvisserij en keeren naar 1740 terug, toen de visscherij onder IJsland door een ernstig conflict met Denemarken over het dominium maris in het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan in het middelpunt van de diplomatieke belangstelling kwam te staan en aan vele en velerlei verwikkelingen van de Europeesche politiek werd vastgeknoopt.

⁶²⁾ Dit zeer zeldzame werkje is in het bezit van den WelEd. Gestr. Heer Mr. F. C. Koch te Rotterdam, die mij met groote bereidwilligheid toestond het hier af te drukken, zie bijlage L.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De Strijd over het *Dominium Maris* (1740—1742).

Bij de behandeling van de walvischvaart hebben wij reeds opgemerkt, dat de koning van Denemarken het liefst had gezien, dat de ingezetenen van de Republiek hem vergunning hadden gevraagd voor de walvischvangst in het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan. Er was echter geen denken aan, dat de Republiek in een dergelijken eisch zou treden en Christiaan IV miste de kracht om zijn wil door te drijven. Bij de wrijving over de walvischvangst onder IJsland in de jaren 1631—1632 en 1634—1635, waarbij Jacob Sebastiaensz. Coel als vertegenwoordiger van 's konings belangen in de Republiek optrad, werden dezelfde motieven aangevoerd: handel en visscherij waren het monopolie van de Deensche onderdanen, voor zoover zij als participanten van de IJslandsche Compagnie daarvoor in aanmerking kwamen. Doch de bepaling, vervat in hun privilege voor de walvischvangst, dat zij gerechtigd waren alle walvischvaarders en doggers, binnen een bepaalde zône rondom IJsland aangetroffen, aan te houden en op te brengen, werd nimmer naar de letter uitgevoerd. De confiscatiën, die in den loop van de 17de eeuw plaats vonden, betroffen schepen, die handel hadden gedreven in strijd met de privileges van de IJslandsche Compagnie; van verboden visscherij of een verboden zône was geen sprake¹⁾. Het is echter niet onmogelijk, dat in dit geval een maatregel, aanvankelijk bedoeld om het naderen van de kust en den daarmee samenhangenden smokkelhandel tegen te gaan, eerst op den duur een principieele zijde heeft gekregen.

Voor het eerst in 1688, bij de confiscatie van de *Hoop*, die bij de *Færøer* op kabeljauw vischte, wordt het argument van de verboden zône te berde gebracht, toen de aanklacht van verboden handel te zwak bleek. Dit was in 1698, na de aanhouding van de *Hoop* van Zierikzee, in nog veel

¹⁾ Zie blz. 57—65 en hoofdstuk V *passim*.

sterker mate het geval; bij de procedure, die toen door onzen resident te Kopenhagen, Robert Goes, ten behoeve van de reeders werd gevoerd, vinden wij voor het eerst in extenso het tweede artikel van de verordening van 13 Mei 1682 aangehaald, waarop de confiscatie werd gegrond. Het luidde als volgt:

„Sal de gemelte Compagnie alleen toegelaten en wesen te handelen en kopen ende vercopen op IJslandt, Feroe ende de andere kleyne daeronder leggende havenen ende baeyen, alsmede te vissen vier mijlen rontom 't landt in de zee, ende geene andere, 'tsij inlandse ofte vreemde, onder straff ende verbeurte van 't schip ende goet, waer het aengetroffen wert. Betrapt men yemand hierjegens ofte het landt naders als vier mijlen eenige handel of doggerij te drijven, soo sullen haere waeren met de schepen geconfisqueert ende aen de Compagnie vervallen wesen ende de personen, die daerop varen, daerenboven nae gelegentheyt van de saeck gestraft werden aen 't lighaem.”

Goes zag terstond het groote gevaar in van een dergelijke pretensie van Deensche zijde en schreef in een begeleidend schrijven aan de Staten-Generaal: „Bijaldien nu haer Hoog Mogende gelieven te verstaen, dat, gelijk aen Zijne Majesteyt toekomt de souverainiteyt van de voors. eylanden, denselven also compareert de souverainiteyt van vier mijlen zee rontom deselve, sie ick niet, dat in deze saeck met vrugt yets meer kan werden gedaen, vermits het in confesso is, dat de schipper binnen de voors. vier mijlen heeft gevist”¹⁾).

De kwestie van de verboden zône, waarop Denemarken uit hoofde van zijn dominium maris aanspraak maakte, bezorgde den resident meer hoofdbrekens, getuige zijn overweging: „off men derhalve hier bevoegt is soodanige ordonnantiën te maken, waerbij schip en goet verbeurt sou werden verclaert, soo ymant op vier mijlen nae de voors. eylanden wilde naderen, en soo jae (als haer Hoog Mogende apparentelijck sullen sustineren van neen), off het redelijck is, dat soodanige ordonnantie, doorgaens niet werdende opgevolgt (gelijck den schipper seyt wel te weten, dat sij buyten executie wert gehouden), nu levendig wert gemaect om goet te maecken een confiscatie, daer men anders geen mouw aen weet te stellen.” De Staten-Generaal spraken ook hun bevreemding uit, dat de koning anderen natiën de wet wilde voorschrijven, waar het de vrijheid van de zee gold; bovendien had een college als de Admiraliteit te Kopenhagen niet de bevoegdheid om een volkenrechtelijk geschil te beslechten. Van Deensche zijde dorst men de consequentie van een veroordeeling op grond van verboden visscherij ten slotte toch niet aan, maar de Hoop werd niet vrijgegeven. Het vonnis

¹⁾ Zie blz. 169—171. — Lias Denemarken, Nr. 5920, dat. 31 December 1698/10 Januari, rec. 23 Januari 1699 met bijlage.

bleef echter op twee gedachten hinken, zoowel van verboden handel als van visschen binnen de vier mijlen³⁾).

Als precedent van de gebeurtenissen in 1740 is dit voorval van zooveel beteekenis, dat wij hier de voornaamste overwegingen in het kort weergaven. In de 18de eeuw kwam het op grond van dezelfde Deensche pretensiën tot een veel ernstiger conflict over de visscherij onder IJsland. In de Nederlandsche geschiedbronnen vindt men heel weinig gegevens over dit geschil; slechts Beaujon behandelde de zaak in het kort bij de bespreking van de IJslandsche kabeljauwvisscherij⁴⁾. Wij zagen reeds in het aan die visscherij gewijde hoofdstuk, dat de diplomatieke moeilijkheden in de practijk weinig afbreuk aan het bedrijf zelf hebben gedaan, behoudens het verlies van eenige schepen. Onze IJslandsvaarders stевenden met evenveel gemoedsrust als tevoren ter visscherij, zij het dan, dat zij de voorzichtigheid in acht namen om niet al te dicht onder het bereik van de Deensche kruisers te komen.

Laat ons thans het verloop van den strijd over het dominium maris nader bezien. Hoewel ons uit de Nederlandsche archieven weinig gegevens over de visscherij in de jaren vóór 1740 ten dienste staan, moet het bedrijf in die periode tamelijk druk zijn uitgeoefend. Verscheidene sysselmannen schreven naar Kopenhagen om over het optreden van de vreemde visschers, in het bijzonder de Nederlandsche, te klagen. Hun klachten zijn daarom van belang, omdat de strafexpeditie van 1740 grootendeels naar aanleiding van hun berichten op touw werd gezet. In 1737 b.v. schreef Jón Bendixsen (Benediktsson), sysselman van de Norðurþingeyjarsýsla, dat de bevolking van Langanes ten zeerste van de visschers te lijden had; niet alleen verdreven deze de IJslanders van de beste vischplaatsen, maar waar zij aan land kwamen, bedreigden zij de boeren en namen hun het vee af. Jón Jónsson, wiens district niet nader wordt aangeduid, klaagde in 1738, dat de geheele Noordkust van Langanes af naar het Westen toe, door de Nederlandsche visschers werd geblokkeerd. Hij sprak ook zijn verontwaardiging uit over het feit, dat zij de visch aan boord schoonmaakten en den afval in zee wierpen; hierdoor lokten zij de visch van de kust weg tot ver in zee, waar de IJslanders niet konden komen. Volgens het octrooi van de IJslandsch-Finmarksche Compagnie mochten zij niet binnen vier mijlen van de kust visschen, maar daar stoorden zij zich totaal niet aan. Ook uit de West-

³⁾ Lias Denemarken, Nr. 5920, dat. 17/27 Januari, rec. 3 Februari 1699; memorie van Robert Goes aan den koning dd. 13/23 Februari 1699 e.a., zie blz. 171, noot 37.

⁴⁾ Beaujon, cap. 5, „Dominium maris”, blz. 186, 199—209. Wagenaar, *Vaderlandsche Historie*, XIX, blz. 278—280. Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden, 1751, IX, cap. 6, blz. 378, noot 3. P. J. Blok, *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk*, VI, blz. 136, noemt wel den strijd over het dominium maris, maar niet naar aanleiding van IJsland.

fjorden kwamen in 1739 dezelfde klachten; het Deensche schip voor den Patreksfjord en Bfldudal had slechts een halve lading kunnen krijgen. Voor de kust van de Barðastrandar- en Ísafjarðarsýsla zouden wel een 150 Nederlandsche visschersschepen hebben gevischt, die de vangst voor de IJslanders bedierven, aangezien de bevolking zich in haar kleine booten niet zoover in zee kon wagen⁵⁾.

Naar deze klachten te oordeelen was de houding van de Hollanders tegenover de IJslanders ten kwade veranderd vergeleken bij de 17de eeuw, toen hun optreden over het algemeen gunstig werd beoordeeld. Nu waren de schippers der handelsschepen veel meer op een goede verhouding met de IJslanders aangewezen dan de visschers. De voortdurende wrijving met de Deensche kooplieden werkte in de hand, dat de bevolking haar toevlucht tot den smokkelhandel nam. Voor den gunstigen afloop van de negotie was een goede omgang tusschen IJslanders en vreemdelingen een eerste vereischte; daaraan heeft het in de 17de eeuw doorgaans niet ontbroken. De gevaren van de scheepvaart op de onherbergzame kusten kweekten een kameraadschappelijke verhouding tusschen de bewoners van de afgelegen fjorden en de zeelui, wat den ruilhandel ten goede kwam.

Met de visschers was het anders gesteld. Voor de uitoefening van hun bedrijf waren zij veel minder afhankelijk van de bevolking dan de schippers van de 17de eeuw. De vooruitgang in den scheepsbouw stelde hen in staat de reizen naar en van IJsland in een korter tijdsverloop te volbrengen, zoodat het aanloopen van de IJslandsche havens niet meer zoo'n gebiedende noodzakelijkheid was als in vroeger tijd. De Hoop van 1688 rekende b.v. op een reis van achttien weken en nam levensmiddelen voor dien tijdsduur mede. Viel de overtocht echter tegen of verspeelde men tijd met het zoeken naar een goede vischplaats, dan was het noodig op IJsland levensmiddelen in te slaan, vnl. versch vleesch en water. Zoo bleef het contact met de bevolking bestaan, daar beide partijen bij dergelijke gelegenheden van de mogelijkheid tot ruilhandel gebruik maakten. Nu de visch als handelswaar niet meer in aanmerking kwam, waren het de wolwaren, die tegen brandewijn, tabak en gebruiksvoorwerpen werden geruild.

De IJslanders, die in de eerste helft van de 18de eeuw minder over het gebrek aan noodzakelijke waren hadden te klagen en zich meer op de visscherij begonnen toe te leggen, waardoor hun koopkracht steeg, wenschten niet door de vreemdelingen hierin te worden gedwarsboomd en beschouwden op dit gebied de buitenlanders dus meer als concurrenten dan vroeger. Dit droeg er misschien ook toe bij, dat zij minder goed over de

⁵⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a, 16 September 1737, 21 September 1738 en 16 September 1739.

25110816

Hollanders waren te spreken. De IJslandsch-Finmarksche Compagnie, die sinds 1733 den handel op IJsland verzorgde, had volgens het 6de en 7de artikel van de verordening van 15 December 1732 het recht om alle niet-geprivilegeerde visschers binnen vier mijlen van de kust op te brengen; de sysselman van het betrokken district moest bovendien alle vreemdelingen, die binnen zijn ambtsgebied handel dreven, opsporen en vonnissen. Schip en goed moesten naar Kopenhagen worden opgezonden en zouden door de Admiraliteit voor goede prijs worden verklaard⁶⁾.

Na de in 1737, 1738 en 1739 ingekomen klachten besloot de Compagnie aan het optreden der visschers paal en perk te stellen en wendde zij zich tot de Rentekamer, die een onderzoek instelde. Het resultaat was, dat Edvard Holst, secretaris voor het district Trondhjem, IJsland en de Færøer een memorie opstelde, waarin hij een plan de campagne ontwierp. Hij wees er op, hoe de overtredingen der visschers van tweeërlei aard waren; 1°. kwamen zij zóó vroeg in het jaar in de buitenhavens op de Færøer, dat zij reeds lang hun waren, als tabak en brandewijn, tegen kousen hadden verhandeld, eer de handelsbedienden op de hoofdplaatsen er de lucht van kregen, en 2°. oefenden zij de visscherij onder IJsland uit binnen de verboden zône. Wat het eerste punt betrof, bedierven zij de markt voor de Færøsche waren, en wat het laatste aanging, had de bevolking op IJsland ernstig onder hun bedrijf te lijden, getuige de brieven der ambtenaren. Hij stelde den koning voor, zoo vroeg mogelijk in het voorjaar een klein fregat naar de Færøer en vervolgens naar IJsland te zenden om alle vreemde schepen, binnen den afstand van vier mijlen van de kust aangetroffen, op te brengen en op IJsland te laten vonnissen⁷⁾.

Christiaan VI besliste, dat de zaak in zijn geheimen raad zou worden behandeld en belastte zijn raadsheer Johan Sigismund von Schulin met de afwikkeling. Von Schulin was tevens als eerste secretaris van de buitenlandsche kanselarij met de aangelegenheden, die zich tusschen Denemarken en de Republiek voordeden, belast; hij kreeg dientengevolge zoowel de buitenlandsche als de binnenlandsche correspondentie over de kwestie in handen en werd dus de man, in wiens handen de draden tezamen kwamen. Al spoedig bleek, dat de regeering van zins was de aanwijzingen van Holst op te volgen; half Mei 1740 werd de instructie voor Christopher Klog, den kapitein van het fregat de Blauwe Reiger, opgesteld. Zijn opdracht was alle niet-geprivilegeerde visschers, die binnen de verboden zône visschende werden aangetroffen, op te brengen en te laten vonnissen. Voor ons is het artikel van zijn instructie,

⁶⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, extract zonder datum.

⁷⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a, schrijven van de Rentekamer aan den koning d.d. 9 Januari 1740.

dat de route vaststelde, het leerzaamste, aangezien wij daaruit te weten komen, waar onze visschers zich plachten op te houden. Dit bleken vooral de Westfjorden te zijn, nl. de Patreks-, Arnar-, Dýra- en Ísafjord. Vooral de kleinere fjorden en baaien als de Tálkna-, Öundur- en Sígandafjord en de Lutzebay meer naar het Noorden toe, waren in trek; deze boden de beste gelegenheid tot een ongestoorden smokkelhandel. Meestal bleven zij ten Westen van Kaap Noord (Kaap Horn), daar het poolijs hen zgn. verhinderde benoorden om te zeilen. Dit was echter, evenals het innemen van versch water, een voorwendsel om in de Westfjorden te blijven liggen en met de bevolking handel te drijven⁶⁾.

Eind April hadden de IJslandsvaarders in volslagen onwetendheid van hetgeen hun boven het hoofd hing, naar IJsland koers gezet. Of de hoekers van Maassluis, w.o. de Anthony onder stuurman Teunis Ariensz. Gorter en de Anna onder stuurman Salomon IJsbrandsz. van Leeuwen, eerst op de Westkust hadden gevischt en vervolgens om Kaap Horn heen naar het Oosten waren gezeild, of dat zij ditmaal direct langs de Oostkust van IJsland waren gestevend, valt uit de attestatie der bemanning van beide hoekers niet op te maken, maar vast staat, dat zij ter hoogte van de Oostfjorden den Deenschen kruiser in het vizier kregen. De visschers waren in de baai van Lommerfort (Loðmundarfjord) binnengevallen om pools-hoogte te nemen en hadden van de bevolking vernomen, dat er gevaar dreigde. De Anthony had kort daarop het opbrengen van drie hoekers, w.o. twee van Maassluis, gezien en meende, dat zij naar de baai van Waeterfjord (Wapenford, Vopnafjord) waren opgebracht. De Anna was bij de Burgerfort (Borgarfjord) getuige van het nemen van vier schepen, die naar Koljemol (Kollumúli) waren gevoerd. Toen zij van een IJslander hoorden, dat er nog meer slachtoffers, ook uit Zeeland, waren gevallen, sloeg hun de schrik om het hart en voelden zij zich gedrongen „gemelte hunne visscherij te quiteeren ende naer huys te zeylen”⁷⁾.

Volgens het verslag van zijn kruistocht had de commandant van de Blauwe Reiger onder de Færøer geen ongeprivilegeerde schepen aangetroffen en was hij wegens het slechte weer eerst langs de Oostkust van IJsland gezeild. Onze visschers hadden wel pech gehad. Begin Juni betrapte Klog drie hoekers op twee mijlen van de kust, nl. 't Jongste Kind van schipper Cors Jansen van Maassluis, de Jonker Gerrit van Willem Willemsen en de Jonge Johanna van Jan Jansen Brouwer, beide van Vlaardingen. Nadat hij de schepen naar den Reyðarfjord had opgebracht, voer hij nogmaals uit

⁶⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a, 16 Mei 1740.

⁷⁾ Documenten Holland, Nr. 1922, verklaring voor schout en schepenen van Maassluis, 3 Augustus 1740.

en nam drie weken later de Portugal van Jan Jansz. Bos van Maassluis, de Dadelboom van Crijn Vroolijk, de Gekroonde Kabeljauw van Pieter Gerritsz. en de Jonge Clasina van Claes van der Nat, alle drie van Zierikzee. Zoodra ook over de vier laatste hoekers het vonnis geveld was, kon de Blauwe Reiger met haar prijzen naar Kopenhagen zeilen. Klog verdeelde zijn bemanning over de schepen en aanvaardde half Augustus de terugreis. Onderweg maakte de Hollandsche bemanning van de Jonker Gerrit het plan zich weer van het schip meester te maken, maar een lid van de Deensche equipage wist dit te verijdelen. De Portugal raakte met slecht weer van het fregat af, maar bereikte zonder ongevallen de plaats van samenkomst in Ny-Hellesund in Noorwegen. Dit was echter niet het geval met de Jonge Johanna, wier bemanning den Deenschen cadet met zijn bootsvolk in het ruim opsloot en zegevierend met haar gevangenen in de Republiek terugkeerde, waar Hans Henrich Eller, de cadet, en de matrozen te Amsterdam werden opgesloten. De bemanning der hoekers onderging te Kopenhagen hetzelfde lot; de schepen werden in afwachting van een nadere beslissing opgelegd¹⁰⁾.

Behalve zijn journaal leverde de commandant van de Blauwe Reiger een aantal documenten in, die betrekking hadden op de proceduren op IJsland. Onze resident te Kopenhagen, Gillis Coymans, die zijn handen vol zou krijgen met deze geschiedenis, deed terstond moeite om een copie van de stukken te bemachtigen, wat hem pas in October gelukte. Hieruit blijkt, dat Þorsteinn Sigurðsson, sysselman van de Norðurmúlasýsla, 11 Augustus te Hólmar aan den Reyðarfjord kapitein Klog met de schippers van de vier het laatst opgebrachte hoekers voor zich kreeg. Feitelijk viel het proces onder het ressort van den sysselman van de Suðurmúlasýsla, Hans Wium, maar deze ambtenaar was op tournee. Ook Þorsteinn had niet onmiddellijk aan het bevel van den Deen gehoor kunnen geven, daar hij ziek was ten gevolge van een moeilijken tocht in sneeuw en regen; bovendien was hij al over de zestig. Keerde zijn collega van het Zuidelijke district niet spoedig terug, dan zou hij, om den kapitein ter wille te zijn, de zaak op zich nemen. Toen Hans Wium inderdaad op zich liet wachten, aanvaardde Þorsteinn de reis naar den Reyðarfjord, waar de Deen al vol ongeduld te Hólmar wachtte. Klog had in zijn herhaalde brieven aan den sysselman reeds geïnsinueerd, dat die ziekte een voorwendsel was om zich aan zijn plicht te onttrekken, wat Þorsteinn met een lang verhaal over zijn kwalen weerlegde¹¹⁾.

¹⁰⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a, rapport van Christopher Klog, 8 September 1740; brief van Hans Henrich Eller uit Amsterdam, 1 October 1740; 3, 4 en 8 October 1740.

¹¹⁾ Documenten Holland (die gedrukt en niet geïnsereerd zijn in de gedrukte registers van Haar Ed. Groot Mogenden), 1740—1744, Nr. 2033, Nr. 16, bijlagen van de missive van Coymans, dat. 18, rec. 25 October 1740: 22 en 25 Juli, 4, 7, 13 en 15 Augustus 1740; vgl. Res. Staten-Generaal, 25 October 1740.

Bij het verhoor bleek Jan Jansz. (van den) Bos, schipper van de Portugal, te zijn uitgevaren voor Lambert Schelvisvanger, burgemeester en chirurgijn te Maassluis. Behalve 10 rollen tabak om versch vleesch voor te koopen had zijn reeder hem niets meegegeven om te verhandelen; hij had inderdaad in den Vopnafjord een schaap gekocht, maar verder slechts gevischt. Crijn Vrolijk van de Dadelboom, die evenals Pieter Gerritsz. van de Gekroonde Kabeljauw, voor rekening van Tonis van der Os te Zierikzee voer, had ter hoogte van de Sandbøgt (Sandvik) gevischt; zijn makker had in den Loðmundarfjord vier schapen van de IJslanders gekocht in ruil voor vischlijnen en tonnen. Ook de Jonge Clasina van Claes van der Nat, uitgereed door Abram van Gaveren te Zierikzee, had op dezelfde hoogte gevischt en ook wat schapenvleesch ingeslagen. De schippers loochenden niet, dat zij binnen den afstand van vier mijlen van de kust hadden gevischt, maar verklaarden niet van deze beperkende bepaling op de hoogte te zijn. De sysselman sprak het vonnis uit, waarbij zij aan overtreding van het vischerijverbod werden schuldig verklaard. Dat beetje ruilhandel, dat zij met de IJslanders hadden gedreven, was echter van zóó weinig belang, dat de lijfstraf voor dit vergrijp hun werd kwijtgescholden. De Deensche commandant achtte het vonnis veel te zacht; die rollen tabak toonden duidelijk aan, dat de schepen waren gekomen om te smokkelen. De uitspraak van het gerecht, dat hij verplicht was zijn gevangenen naar Kopenhagen te brengen, stond hem evenmin aan, maar de sysselman betoogde, dat het van de bevolking niet te vergen was, dat zij zoo'n groot aantal Hollanders den winter over den kost gaven. Het vonnis over de drie het eerst opgebrachte hoekers, het Jongste Kind van Cors Jansen Jonghman, varende voor Ary Broer van Maassluis, de Jonker Gerrit van Willem Willemsen en de Jonge Johanna van Jan Jansen Brouwer, viel in denzelfden geest uit. De IJslandsche rechters waren van oordeel, dat de beklaagden niets kwaads tegen de bevolking hadden bedreven. Het feit, dat één der schippers tien paar kousen aan boord had gehad, die hij bij het zien van het fregat in zee had geworpen, telde niet zóó zwaar, dat lijfstraf moest worden toegepast. Ook de omstandigheid, dat zij niet op de hoogte waren van de bepaling omtrent de verboden zône, strekte tot verzachting van het vonnis. Daarmede kon de commandant aftrekken; hoe hij met zijn hoekers naar Denemarken kwam, hebben wij reeds vernomen.

Laat ons thans de reactie in de Republiek nagaan, toen het ongeluksbericht bekend werd. Nauwelijks had de bemanning van de Anthony en de Anna begin Augustus haar verklaring over het opbrengen van een aantal hoekers afgelegd, of het nieuws deed als een loopend vuurtje de ronde. De Zweedsche gezant te 's-Gravenhage, Joachim Friedrich Preis, één der best

26110816

ingelichte buitenlandsche gezanten, die voorbestemd was zelf ook nog een rol in dit drama te spelen, teekende een paar dagen later reeds in zijn journaal het bericht op. Het was te voorzien, dat de reeders er geen gras over zouden laten groeien. 24 Augustus 1740 dienden zij een request bij de Staten van Holland in uit naam van „de gesamentlijcke Reeders en Geïnteresseerdens in en wegens de Cabeljauws Visscherij ter Zee om IJslant navigeerende, van Rotterdam, Delfshaaven, Schiedam, Vlaardingen en Maassluis, te kennen geëvende, dat sij Supplianten, hunne Voorouders en Voorsaatē een meenigte van jaaren herwaarts tot nu toe gerust en vreedelijcken met hunne scheepen, *die van tijd tot tijd zijn geaccresseert tot honderd en meer*, ter voors. Cabeljauws Visscherij hebben genavigeert om IJslant voornoemt, sonder aldaer of desweegens door wie het soude moogen weesen, eenige de minste hinder of belet te ontmoeten, maar altoos hunne scheepen derwaarts gesonden zijnde, na bekoomen Laadinge onverhindert weeder zijn gehaavent ter plaatse, vanwaar dezelve waaren uitgevaaren”.

Het optreden van Denemarken zou afbreuk doen aan een belangrijke navigatie en den ondergang veroorzaken van een bedrijf, waarin duizenden hier te lande een bestaan vonden. Het was dus zaak, dat de Staten-Generaal bij monde van resident Coymans ernstig bij den koning van Denemarken protesteerden. Behalve een protest bij Christiaan VI deden de Staten-Generaal ook hun beklag bij den buitengewonen gezant van Denemarken te 's-Gravenhage, Niels Griis, met wien zij einde Augustus een conferentie belegden om zijn medewerking in te roepen. Preis weet hierover te vertellen, dat Griis de aanhouding voorstelde als een uitvloeisel van het aan de IJslandsch-Finmarksche Compagnie verleende monopolie, waaraan door middel van de couranten in de Republiek bekendheid was gegeven; deze wijze van bekendmaking wenschten de Staten-Generaal echter niet te accepteren¹²).

Ook de reeders van de uit Zeeland afkomstige hoekers besloten een request in te dienen, nl. Tonis van der Os en Abraham van Gaveren, kooplieden te Zierikzee. Dit protest volgde denzelfden weg en kwam via de Staten-Generaal in handen van Coymans, die inmiddels begin September een memorie aan den koning had overhandigd om op de vrijlating der schepen aan te dringen. Overigens ging de maand rustig voorbij, behalve eenig geharrewar over den Deenschen cadet, Hans Henrich Eller, die te Amsterdam gevangen zat. Het gerucht ging, dat hij een verklaring had onder-

¹²) Hollandica I, Preis Journal, 1740—1741, Nr. 172, 7 Augustus 1740. — Hollandica I, Generalt Utthåg af 1740—1741, Holland Republiek en Denemarken, 29 Juli/9 Augustus en 26 Augustus/6 September 1740. — Res. Staten van Holland, 24 Augustus 1740. Res. Staten-Generaal, 26 Augustus 1740.

teekend, waarin hij toegaf zelf eenige IJslandsche waren aan boord van den hoeker te hebben gesmokkeld, ten einde later een voorwendsel te hebben om het schip te arresteeren; uit zijn brief aan de Admiraliteit te Kopenhagen bleek, dat de stuurman van het bewuste schip wel had getracht hem tot onderteekening van een dergelijke verklaring te dwingen en dit zelfs op zeer hardhandige wijze, maar Eller had natuurlijk geweigerd¹³⁾.

10 October 1740 ontving Coymans een memorie, onderteekend door Von Schulin, in antwoord op de zijne van begin September; de resident kenschetste het Deensche antwoord als onvoldoende, aangezien de schepen op grond van visscherij binnen de verboden zône opgebracht waren en „de andere reedenen soo frivool sijn, dat se alleenlijk gesteld schijnen om aan het antwoord een seekere extensie te geeven”. Vrijwel onmiddellijk nl. 12 October diende hij een tweede memorie in, waarin hij betreurde geen gunstiger uitspraak te hebben verkregen. Dat vreemdelingen geen handel op IJsland mochten drijven, was bekend; maar het verbod van visscherij binnen vier mijlen van de kust was nieuw. Het verwijt, dat de visschers door den afval van de visch in zee te werpen, de vangst zouden bederven, achtte hij ongegrond; de zee was immers zóó uitgestrekt en bovendien: „il paroît aussi peu probable que des gens, qui y viennent pêcher tous les ans et dont l'unique gagnepain est la pêche, contribueront pour la ruiner”. Bovendien was dat beetje ruilhandel niet van dien aard, dat het de confiscatie van zes hoekers kon rechtvaardigen¹⁴⁾.

De zaak van den Deenschen cadet met zijn vijf matrozen kwam nu in het middelpunt van de belangstelling te staan, daar Griis, de Deensche gezant te 's-Gravenhage, bij de Staten-Generaal een verzoek tot invrijheidsstelling indiende, waarop die van de schippers te Kopenhagen zou volgen. Het college gaf de Admiraliteit van Amsterdam bevel de Denen vrij te laten en richtte hetzelfde verzoek tot de Admiraliteit van Rotterdam, aangezien het gerucht ging, dat twee der Deensche matrozen naar Vlaardingen waren overgebracht om tegen één der schippers te worden uitgewisseld. De Staten-Generaal gingen hiertoe over in vertrouwen, dat de koning niet alleen de gevangenen zou loslaten, maar ook de schepen zou vrijgeven. Men bleef te Kopenhagen echter op het standpunt staan, dat de hoekers volgens de

¹³⁾ Res. Staten-Generaal, 8 October 1740. — Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a, 1 October 1740.

¹⁴⁾ Missiven van Staat, Nr. 99, dat. 4, rec. 11 October 1740, met als bijlage een lijst der schepen met verslag van de respectievelijke reizen, vgl. Res. Staten-Generaal, 11 October 1740. Res. Staten van Holland, 13 October 1740. — Lias Denemarken, Nr. 5945, dat. 11, rec. 18 October 1740 met bijlagen, o.a. een Fransche copie van de Deensche memorie en het antwoord van Coymans, d.d. 12 October 1740. Res. Staten-Generaal, 18 October 1740. Res. Staten van Holland, 19 October 1740.

20110816
ordonnantiën van 1682 en 1733 verbeurd waren verklaard en lichtte op eenige ondergeschikte punten de Deensche opvatting toe. Het was o.a. niet waar, dat de commandant van het fregat speciaal de Nederlandsche hoekers had opgebracht en die van andere natiën ongemoeid gelaten; slechts degene, die binnen de vier mijlen visschende waren aangetroffen, had dit lot getroffen¹⁵⁾.

De Deensche regeering bracht harerzijds ook haar gezant te 's-Gravenhage op de hoogte van den inhoud der memorie, opdat hij haar standpunt zou kunnen verdedigen. Men zag te Kopenhagen terecht in, dat een precedent van de grootste beteekenis was en liet in de registers van de Admiraliteit naslaan, of zich reeds vroeger een dergelijk geval had voorgedaan, nl. het uitzenden van een Deensch oorlogsschip naar IJsland om vreemde visschers op te brengen. Hier te lande nam voorloopig de beantwoording van de Deensche memorie allen tijd in beslag, zoodat November zonder nieuwe publicatiën voorbijging. Wel zond Coymans de vertaling over van de verklaringen van commandant en opvarenden van het fregat, die tot grondslag voor het Deensche antwoord hadden gediend, o.a. de mededeeling van Klog, dat hij de hoekers, die buiten de vier mijlen waren aangetroffen, geen overlast had aangedaan. Dit was b.v. het geval geweest met de Vrije Zee van Anthony van den Berg uit Maassluis en Engelsche en Fransche visschers. De commandant had ook de methode gevolgd om telkens, wanneer hij een haven binnenliep, eenige matrozen naar de naastbijzijnde fjorden en baaien te zenden om naar vreemde schepen te informeeren; zoo bleek in den Noorderfiord (Norð-fjord) een Hollandsche hoeker te zijn geweest, die tekort aan brandhout had, maar onverrichterzake weer zee had gekozen¹⁶⁾.

De Zweedsche gezant te 's-Gravenhage, Preis, die zijn vorst zeer nauwkeurig op de hoogte hield en getrouw de copieën der uitgewisselde stukken overzond, had volop tijd om alles haarfijn uit te pluizen en gaf in een missive aan den koning van Zweden een overzichtelijk verslag van hetgeen zich tot nog toe tusschen beide regeeringen had afgespeeld. Daar hij op onopvallende wijze met den Deenschen gezant voeling kon houden, zijn zijn opmerkingen zeer de moeite waard. Zoo wist hij te berichten, dat de Deensche regeering voorloopig zeer voldaan was over den indruk, dien haar optreden in de Republiek had gemaakt. Het ging er nu om af te wachten, of men bij de Admiraliteit te Kopenhagen in hooger beroep zou gaan; daarin zou nl. een erkenning liggen van de competentie der IJslandsche justitie, die het vonnis over de hoekers had geveld. Ook had Preis iets hooren mompelen

¹⁵⁾ Res. Staten-Generaal, 21 October 1740. Res. Staten van Holland, 21 October 1740.

¹⁶⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a, 29 October en 8 November 1740. — Lias Dene-marken, Nr. 5945, dat. 1 rec. 16 November 1740 met bijlagen, w.o. een vertaling van de ordonnantie van 13 Mei 1682.

over stappen, die de Republiek te Londen en Parijs overwoog om tot een gemeenschappelijke actie te komen ten gunste van de vrije zeevaart, waarbij visitatie was uitgesloten¹⁷⁾.

Tot nog toe had men zich aan weerszijden bepaald tot het overhandigen van nota's, die in onmiddellijk verband met het gebeurde stonden; dit zou in 1741 anders worden. Het werd nu een strijd tusschen twee volkenrechtelijke opvattingen, die heel wat pennen in beweging bracht. Bij de bespreking van de kabeljauwvisserij hebben wij reeds gezien, dat het bedrijf zelf rustig werd voortgezet, zij het dan ook met meer voorzichtigheid dan tevoren. De reeders hielden rekening met het gevaar van kruisende oorlogsschepen en trachtten zich te vrijwaren tegen het risico van confiscatie wegens verboden handel; zij waren tenslotte de dupe, daar het verlies van schip en lading op de bemanning niet was te verhalen. Zoo vaardigde Zierikzee nog in December 1740 een placcaat uit, waarbij overtreding van het verbod van handel streng werd gestraft¹⁸⁾.

In Denemarken zocht Von Schulin een bekwamen verdediger van 's lands belangen en verzocht Hans Gram, raad van justitie en archivaris, een uiteenzetting van het Deensche standpunt te geven; als uitgangspunt verschaftte hij hem eenige „argumenta”, die in 1699 hadden gediend om de confiscatie van de Hoop op de Færøer te rechtvaardigen. Zoo moet m.i. het schrijven van Von Schulin worden beschouwd, dat hij in December 1740 aan Gram zond. De opdracht luidde na te gaan, welke gebeurtenissen en documenten uit het verleden het recht van den koning om allen vreemdelingen de visserij binnen een bepaalde zône te verbieden konden aantonen. In den loop van 1741 arbeidde Gram aan de hem toevertrouwde taak en ofschoon een directe aanwijzing ontbreekt, mogen wij aannemen, dat Gram de schrijver is van het lijvige boekdeel, dat onder den titel van „Summarische Deduction” de Deensche pretensiën verdedigt¹⁹⁾.

¹⁷⁾ Hollandica I, Generalt Uthtåg, Denemarken en Holland Republiek, 18/29 November 1740. Extr. Ord. Envoyéns Preis Bref til Kungl. Mayt. 18/29 November 1740.

¹⁸⁾ Zierikzee, Arch. Visschersgilde, placcaat van 12 December 1740.

¹⁹⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a, 29 December 1740. Voor de „Argumenta”, zie Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 2, 13 Mei 1699.

Additamentum ad catal. ms. fol. 69, „Summarische Deduction über den Fischfang und die Schiffarth in der Nordsee; mit beylagen. Autore A. Hoyer”, Univ. Bibl. te Kopenhagen. — Het handschrift zelf geeft geen enkele aanwijzing omtrent de persoon van den schrijver, evenmin een datum of jaar. In „Historiske Samlinger og Studier vedrørende Danske Forhold og Personligheder, især i det 17. Aarhundrede, udgivne af Dr. Holger Rørdam, IV, København 1902” vond ik een „Bidrag til Historieskriveren Andreas Hojers Levned” (blz. 133—247 en 484—533), waarin op blz. 531 de opmerking voorkomt, dat dit ms. „tillægges A. Hoyer, skønt hans Navn ikke findes der i”. Tevens bleek mij, dat Hoyer 28 Augustus 1739 was overleden, terwijl in het ms. (II, 3) sprake is van „in dem abgelebten Jahr 1740”. Een vooruitzienden blik wil ik den Deenschen

26115816

Inmiddels maakte men te Kopenhagen aanstalten om de hoekers te verkoopen, waartegen Coymans in een korte memorie protesteerde. Ook in de Republiek werden de belanghebbenden ongeduldig en Zeeland diende begin Januari 1741 een klacht bij de Staten-Generaal in, dat alle protesten, zoowel bij monde van Coymans te Kopenhagen als te 's Gravenhage bij Griis, tot nog toe geen resultaat hadden opgeleverd. Doch de molens van de regeering der Republiek maalden langzaam, maar goed. Het onderzoek, dat een commissie uit de Staten van Holland naar aanleiding van Coymans' missiven had ingesteld, was uiterst grondig opgezet. In zijn resolutie van 21 Januari 1741 drong het gewest er op aan, dat de resident te Kopenhagen nogmaals tegen de confiscatie der hoekers zou protesteeren en verklaren, „dat den Staat nooit sal erkennen het regt van eenige Moogentheid om op sulke groote distantie als van vier Duytsche mijlen, te verbieden de vrije Navigatie en Visscherije; want dat alsdan andere Potentaten dit exempel souden kunnen volgen, waardoor alle Zeevaart en Visscherijen souden worden onttrokken aan een Natie, die ten deele daarvan moet bestaan; dat haar Hoog Mogende hoopen en verwagten van de beroemde aequiteyt van sijne Koninklijke Majesteit een spoedig redres van haare grieven en van het ongelijk, dat haare Onderdaanen hebben moeten lijden”. Coymans kon voor zijn verklaring gebruik maken van de resolutiën, die de Staten-Generaal in 1699 naar aanleiding van de confiscatie van de Hoop hadden genomen en „van hetgeen door de Heer Minister Mauricius over de materie is geschreven”²⁰).

geleerde allerminst ontzeggen, maar dat hij vóór Augustus 1739 haarlijn de aanhouding van een zestal Nederlandsche hoekers kon beschrijven, die in den zomer van 1740 plaats vond, grenst aan het wonderbaarlijke. M.i. kan Hoyer dus niet als schrijver van de „Deduction” in aanmerking komen.

De opdracht van Von Schulin aan Hans Gram, die tevens archivaris was, geeft m.i. den doorslag, dat Gram de auteur van de „Deduction” is. In zijn biografie (C. F. Bricka, Dansk biografisk Lexicon, VI, blz. 175) van de hand van H. F. Rørdam staat bovendien: „De Hverv, der paa lagdes ham af Regeringsautoriteter, plejede dog at staa i nærmere Forhold til hans egentlige Kald, ... eller da Udenrigsminister Schulin 1741 forlangte og fik *Oplysninger om Fiskeriet og den fremmede Nationer forbudne Handel paa Island, Færøerne og Norge*”. Het ms. is geschreven in een regelmatig handschrift, dat niet overeenkomt met dat van Gram; het zal dat van een afschrijver zijn, die niet volkomen ter zake kundig was, getuige de onnauwkeurigheden in den Latijnschen tekst. Dat de Universiteits-Bibliotheek, waar het ms. berust, dit toeschrijft aan Bernard Möllman, vindt m.i. zijn grond hierin, dat Möllman in nauwe relatie met Gram stond en hem later als bibliothecaris van de Koninklijke Bibliotheek opvolgde; aan Gram zelf heeft men echter niet gedacht.

²⁰) Documenten Holland, Nr. 2033, nr. 18, dat. 20 December 1740, rec. 2 Januari 1741 met bijlagen. Res. Staten-Generaal, 2 en 3 Januari, 2 en 4 Februari 1741. Res. Staten van Holland, 6 en 21 Januari 1741.

Hier hooren wij voor het eerst den naam van onzen kampioen voor de vrijheid van zeevaart en visscherij, die als rechtskundig adviseur de regeering in dezen terzijde stond. De „Deensche Ambassade van Mauricius” is een waardig pendant van de „Summarische Deduction”; een onderscheid is, dat de laatste in opdracht van de regeering te Kopenhagen werd geschreven, terwijl de eerste haar ontstaan dankt aan het persoonlijk initiatief van den schrijver, die louter voor eigen genoegen een diepgaand onderzoek instelde naar hetgeen over de „Noordsche Vaart”, in den ruimsten zin van het woord, was te vinden. Aanleiding daartoe was voor hem geweest een soortgelijk geschil eenige jaren tevoren over den handel van de walvischvaarders in Groenland gerezen²¹⁾. In zijn missive uit Hamburg d.d. 22 Maart 1740 schrijft hij, dat hij begonnen was met de opstelling van een lijst van tractaten en overeenkomsten, tusschen de Republiek en Denemarken gesloten, betreffende de „Noordsche Vaart”; „egter heb ik er chemin faisant somtijds het een en ander bijgevoegt, wanneer het mij attentie waardig scheen, hetsij om de curieusheid, hetsij om de toepasselijkheid in generaale argumentatiën”. Aanvankelijk was zijn verhandeling zuiver speculatief, maar zij kreeg weldra actueele beteekenis in verband met de in Denemarken weer opduikende pretensiën van het dominium maris. Als resident te Hamburg stond hij in nauwe relatie met Kopenhagen en kreeg al spoedig de lucht van de Deensche eischen, die volgens hem uitsluitend op het heffen van een jaarlijksche recognitie waren gericht²²⁾.

Zijn voldoening was groot, toen de zaken zich in de door hem aangeduide richting ontwikkelden en zijn onderzoek van waarde bleek voor de bestrijding

²¹⁾ P. J. Blok, *Geschiedenis van het Nederlandsche Volk*, VI, blz. 136—137. — „Deensche Ambassade van Mauricius”, Kon. Bibl., 's-Gravenhage.

²²⁾ Deensche Ambassade, dat. 22, rec. 28 Maart 1740; dat. 26, rec. 30 April 1740. — Mr. Jan Jacob Mauricius werd in 1692 te Amsterdam geboren. Hij was uiterst begaafd en zeer vroeg ontwikkeld. Toen hij 6 jaar was, preekte hij in de Gasthuiskerk; op zijn 8ste jaar maakte hij Latijnsche en Nederlandsche verzen en als 13-jarige ging hij te Leiden theologie studeeren. Later ging hij over naar de juridische faculteit en promoveerde, 16 jaar oud, op een proefschrift „De Gallorum Germanorumque origine”. In 1711 werd hij advocaat bij het Hof van Holland en commies bij den Raadpensionaris Anthonie Heinsius. Later woonde hij te Nijmegen en vestigde zich tenslotte te Purmerend, waar hij in 1719 schepen en pensionaris werd, vervolgens burgemeester en gedeputeerde naar de Staten van Holland. In 1725 trad hij op als resident van de Republiek te Hamburg en kreeg in 1733 den titel van minister. In deze jaren valt zijn werkzaamheid als verdediger van 's lands belangen in den strijd met Denemarken over het dominium maris. In 1742 ging hij als Gouverneur-Generaal naar Suriname, wat de minst gelukkige periode van zijn leven was. In 1744 vroeg hij ontslag, maar kon eerst in 1751 terugkeeren. In 1756 ging hij weer in zijn oude functie naar Hamburg, waar hij in 1768 overleed. In het familiegraf te Purmerend werd hij bijgezet. Nieuw Biogr. Woordenboek, VII.

20110816

van de Deensche pretensiën. „Ik kan seggen, dat ik daarvan een soort van pressentiment heb gehad; en dit is het motief geweest, waarom ik over IJsland (schoon die moeite onnut scheen) alles soo breed heb nagesocht”. Na de Deensche memorie van 27 October 1740 stelde hij een vervolg op zijn verhandeling op, dat zich direct bij de eischen van de practijk aansloot, terwijl hij in het voorjaar van 1741 een zeer uitvoerige studie wijdde aan de „Pro Informatione”, door Denemarken in Februari tot de Republiek gericht²³⁾. Deze lijvige memorie van Denemarken was het antwoord op een vraag van de Staten-Generaal, of ooit andere staten de door Denemarken verboden zône hadden erkend en in hoeverre het edict van 1682 ten uitvoer was gelegd. Coymans zond het Deensche antwoord, dat als bijlage de „Pro Informatione” bevatte, naar zijn principalen met dringend verzoek om orders, daar hij een herhaling van het gebeurde in 1740 niet uitgesloten achtte, „want hoe meer sij in handen krijgen, hoe minder sij sullen willen hooren van te restitueeren, en ik vrees, dat de smaak van te nemen de vier mijlen steeds wijders sal doen extendeeren”. Er viel al niets meer te restitueeren; de lading uit de hoekers was reeds verkocht²⁴⁾.

De „Pro Informatione” poneert een viertal stellingen, die in een reeks van bijlagen door documenten worden bekrachtigd, nl.:

- 1°. De zeevaart, visscherij en handel op Groenland, IJsland, de Færøer, Finmarken, Noordland en andere eilanden en kusten in den Noorderlijken Atlantischen Oceaan, die tot het gebied van den Deenschen koning behooren, zijn ten allen tijde den buitenlanders verboden geweest, tenzij tractaten of privileges het tegendeel bewijzen.
- 2°. De verordeningen ten opzichte van deze gebieden zijn door tractaten en privileges bevestigd en telkens hernieuwd, zoodat zij algemeen bekend zijn.
- 3°. Bij verschillende gelegenheden zijn de souvereine rechten van den Deenschen koning over deze gebieden door andere staten erkend.
- 4°. De souvereine rechten van de Deensche kroon zijn ten allen tijde tegen inbreuk en overtreding verdedigd, zoowel door vertoogen als practische maatregelen.

De bijlagen bevatten den tekst van privileges, tractaten, verordeningen, brieven en uitspraken uit de 15de—17de eeuw. Een groot gedeelte der

²³⁾ Deensche Ambassade, dat. 13, rec. 17 September 1740; dat. 22, rec. 26 November 1740; dat. 17, rec. 21 Maart 1741. Het laatste stuk komt ook voor in *Lias Deutschland*, 1741, I, Nr. 6306.

²⁴⁾ Documenten Holland, Nr. 2033. Nr. 21, missive van Von Schulin d.d. 4 Februari 1741; missive van Coymans, dat. 7, rec. 18 Februari 1741, met als bijlage de „Pro Informatione” van 5 Februari 1741. Missiven van Staat, Nr. 100, dat. 24 Januari, rec. 6 Februari 1741.

argumenten heeft betrekking op de verhouding met Engeland; voor de Republiek zijn eenige stukken van directe beteekenis, b.v. de missive van den Deenschen koning van 16 Februari 1635, de verordening van 16 April 1636 en de memoriën van Peter Roch en Charisius, resp. van 1 September 1648 en 8 Juni 1663, die wij reeds hebben leeren kennen in den loop van ons onderzoek²⁵⁾.

Zooals Coymans terecht in zijn begeleidende missive opmerkte, „dat het oogmerk van het Hof met het communiceeren van de gemelde stukken is, de eerste staat van de quaestie te veranderen, of tenminsten deselve met andere te melleeren en alsoo de saak in longeur te trekken, waardoor de beleedigde geïnteresseerdens in de Vishoekers sekerlijk souden lijden, terwijl men hier in de possessie van het genoome soude blijven”, nam de pretensie van het dominium maris een steeds grooter plaats in en kwam de voor de reeders zooveel belangrijker vraag van de restitutie der schepen meer en meer op den achtergrond. De resident besloot echter voet bij stuk te houden en overhandigde in den loop van Februari 1741 een memorie aan de Deensche regeering, die grootendeels gebaseerd was op de resolutie van de Staten-Generaal van 4 Februari 1.1. en de uiteenzettingen van Mauricius. Deze gedragslijn was voor hem des te gemakkelijker te volgen, daar hierin het uiteindelijke resultaat van de beraadslagingen in de verschillende regeeringscolleges over zijn eerste memoriën was neergelegd, nl. die van 3 September en 12 October met de Deensche antwoordnota's van 10 en 27 October 1740. Natuurlijk hadden de latere discussiën in de Staten van Holland en Zeeland haar invloed doen gelden, zoodat de beschouwingen van de Staten-Generaal, mede onder invloed van het werk van Mauricius, op een algemeener plan staan²⁶⁾.

De Staten-Generaal zouden den Deenschen koning niet het recht betwisten om een ordonnantie als die van 13 Mei 1682 uit te vaardigen ten behoeve van zijn eigen onderdanen, maar het was ten eenenmale uitgesloten, dat hij met een soortgelijke verordening de vrije visscherij van andere staten aan banden kon leggen. Christiaan IV had in zijn privileges voor de walvischvangst aan de IJslandsche Compagnie van 1631 en 1636 den afstand al op zes mijlen bepaald; waar moest het heen met de vrijheid van de zee, als zulke bepalingen naar willekeur konden worden vastgesteld? Men had van Deensche zijde ook niet de hand aan dit verbod gehouden; de Republiek had nooit moeilijkheden in haar bedrijf ondervonden. Ook de hernieuwing van het octrooi in 1733 voor de IJslandsch-Finmarksche Compagnie kon geen verandering brengen in den stand van zaken, daar het recht op de

²⁵⁾ Zie blz. 81, 65, 84 en 119.

²⁶⁾ Documenten Holland, Nr. 2033, Nr. 21, dat. 18, rec. 28 Februari 1741; memorie van Coymans d.d. 20 Februari 1741. Res. Staten-Generaal, 4 en 18 Februari 1741.

26110816
vrijheid van visschen door het volkenrecht en het ongestoorde bezit sedert meer dan een eeuw was gesanctioneerd. Noch het verwijt over het bederven van den vischstand, noch de beschuldiging van verboden handel, waren voldoende om de confiscatie van een zestal hoekers te rechtvaardigen.

Coymans stond in zijn opvatting, dat het principe van het *dominium maris* het feit van de confiscatie uit het centrum der belangstelling had verdrongen, niet alleen. Toen de Zweedsche gezant Preis zijn koning inlichtte over den stand van zaken, schreef hij hetzelfde, zij het dan zonder commentaar. Mauricius was van oordeel, dat de „Pro Informatione” „veel parade soude maken, soo wij niet bij avance een Magazijn van tegenweer hadden opgeregt”. Naar aanleiding van de in October gewisselde nota's had hij in November zijn „Aanhangsel bij de Recapitulatie enz. over IJsland” geschreven; thans kwam hij met zijn „Memoriën om te dienen tot stoffe voor een replicq op de Deensche Informatie”. Met groote belangstelling bleef hij de zaak volgen, getuige zijn „Invallende Remarques op het Deensche geschrift van den 5 Augusty 1741”, waarmede zijn werkzaamheid ten einde was²⁷⁾. Het zou ons te ver voeren diep op de door Mauricius verkondigde theorieën over de „Noordsche” vaart in te gaan. Slechts voor zoover zijn verhandelingen als grondslag voor de resolutiën van de Staten-Generaal hebben gediend, komen zijn denkbelden voor ons in aanmerking. In zijn missive van 22 November 1740 schreef hij zelf reeds: „Hoe het sij, ik bidde, dat haar Hoog Mogende mijn goeden iever met indulgentie gelieven aan te sien, dog de modestie dwingt mij van tevooren selfs te waarschuwen, dat alles, wat ik in deese twee vellen schrifts gesegt heb, vervat is in de korte woorden van den Heer Resident Coymans, namentlijk dat het Regt, in de Ordonnantie van 1682 bij de Denen gesupponeert, 1°. bij geen vreemde Mogentheeden erkend is en 2°. buiten effect gebleeven”²⁸⁾.

Zoo bracht Mauricius de vier punten van de „Pro Informatione” tot twee terug, nl. 1°. „dat het recht van den Deenschen koning van ouds gepretendeerd en bij occasiën gesouteneerd” en 2°. „dat het bij ons geagnosceerd is”. Eischen kunnen altijd worden gesteld, maar zij bewijzen niets. Het komt op de feiten aan en deze spreken voor de Republiek, die ten allen tijde ongestoord onder de kust van IJsland had gevischt, zonder dat Denemarken het had verhinderd. Het komt dus vooral op het tweede punt aan en ook daarin is het recht aan de zijde van de Republiek, die nooit ofte nimmer een dergelijke pretensie van den Deenschen koning in een onderteekend verdrag had erkend. De disputeren met Christiaan IV over de vrije vaart hadden niet tot

²⁷⁾ *Hollandica I*, Generalt Uthtåg, Denemarken, 2/13 Maart 1741 met copie van de „Pro Informatione”. — Missiven van Staat, Nr. 100, dat. 3, rec. 7 Maart 1741.

²⁸⁾ Deensche Ambassade, dat. 16, rec. 22 November 1740.

een formeele overeenkomst geleid; ergo was alles bij het oude gebleven, i.c. het verdrag van Spiers van 1544, dat in 1645 stilzwijgend was hernieuwd. Bovendien kwam in de meeste verdragen en overeenkomsten slechts de handel ter sprake en werd van de visscherij niet gerept²⁹⁾.

Intusschen kon Coymans te Kopenhagen den verkoop der hoekers niet tegenhouden; bij een onderhoud met Von Schulin verklaarde de minister, dat de „Pro Informatione” zóó klaar en duidelijk het onbetwistbare recht van den Deenschen koning had aangetoond, dat van protest van de zijde der Republiek nauwelijks sprake kon zijn. Weliswaar leverde de resident nog een schriftelijk protest in, maar hij kreeg terstond de verklaring terug, dat de Deensche regeering niets meer aan haar voorafgaande uiteenzettingen had toe te voegen en dat de Republiek dus beter deed haar onderdanen te waarschuwen om niet in de verboden zône te visschen, ten einde moeilijkheden te voorkomen. Denemarken was vast besloten op den ingeslagen weg voort te gaan en ook voor het komende seizoen een kruiser naar de IJslandsche wateren uit te rusten. Dit verontrustte Coymans, al hoopte hij, dat het „veel van spreken en niets van worden” op het voornemen van de Deensche regeering van toepassing zou zijn. Ook stak hij zijn licht op, waarom de koning den afstand juist op vier mijlen had bepaald. Toen zijn zegsman, minister Holstein, meende, dat deze afstand juist nog was te overzien, gaf de resident ten antwoord, dat men dan al bijzonder goede oogen moest hebben; bovendien kon men zich toch niet alles toeëigenen, wat men met den blik kon omvatten. Volgens hem kon de afstand hoogstens op een kanonschot worden bepaald³⁰⁾.

Toen in Maart 1741 de verkoop van de hoekers een feit geworden was, bleek de opbrengst 5849 rijksdaalders te zijn. Reeds in December 1740 was ter beurze van Kopenhagen een openbare veiling gehouden; in Januari was de lading verkocht, die de koning gedeeltelijk voor den Finmarkschen handel had overgenomen. In totaal had de confiscatie ruim 11.000 rijksdaalders opgebracht, waarvan na aftrek der kosten bijna 4.000 overbleef; de commandant van het fregat kreeg een vierde gedeelte, terwijl de rest aan de Zahlkammer werd afgedragen³¹⁾. In de Republiek maakte het bericht

²⁹⁾ Deensche Ambassade, dat. 17, rec. 21 Maart 1741 met een aanvulling, dat. 14, rec. 18 April 1741.

³⁰⁾ Documenten Holland, Nr. 2033, Nr. 21, dat. 25 Februari, rec. 4 Maart 1741 met bijlagen. Res. Staten-Generaal, 4 en 11 Maart 1741. Res. Staten van Holland, 9, 14 en 23 Maart 1741. — Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a, 21 Februari en 14 Maart 1741. — Missiven van Staat, Nr. 100, dat. 4, rec. 11 Maart 1741 met bijlagen, dat. 14, rec. 22 Maart 1741.

³¹⁾ Rentekammerets islandske, færøske og grønlandske Sager, 1660—1848, I d, 1740—1741. Dokumenter vedrørende de til Island opsendte 6 hollandske Hukkerter; voorwaarden van de verkooping, afrekeningen, enz.

25110216

van den verkoop der schepen een pijnlijken indruk. Hadden de reeders nog steeds in stilte gehoopt, dat de koning niet zóóver zou durven gaan of hadden zij meer resultaat van de herhaalde protesten der Staten-Generaal verwacht? In de resolutiën is uiteraard weinig van de discussiën te vinden, maar iemand als Preis, die overal zijn oor te luisteren legde, rapporteerde aan zijn koning, dat de twist tusschen Denemarken en de Republiek ernstiger vormen ging aannemen, nu de reclames zonder gevolg waren gebleven. Van Deensche zijde had men de erkenning van het dominium maris aan de confiscatie der hoekers vastgekoppeld; iedere poging van de Republiek om de schepen terug te krijgen beschouwde de koning van Denemarken als een aanval te meer op zijn rechten in het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan. Holland, het gewest, dat het meeste bij de zaak geïnteresseerd was, had de kwestie aanhangig gemaakt, waarop zich in de Staten-Generaal twee opvattingen aftekenden; de heftigste won het pleit. De eene partij was van meening, dat een gewapend optreden van de Republiek om den verkoop te wreken en de vrijheid van de zee te verdedigen, haar wel eens in een moeilijk parket kon brengen, terwijl de andere betoogde, dat, als de Staten-Generaal dit toelieten, Denemarken in zijn houding werd gestijfd en andere natiën zijn voorbeeld zouden kunnen volgen. Het behoeft geen betoog, dat Holland het laatste standpunt krachtig voorstond; zijn voorstel, reeds vastgelegd in de resolutie van 14 Maart, om de colleges ter Admiraliteit in dezen te hooren, vond weerklank in de Staten-Generaal²²⁾.

Zoo rijpte het besluit om de uitvarende visschers door oorlogsschepen te doen convoyeeren; dit bracht de zaak in een nieuw en ernstiger stadium. Weliswaar was het van de zijde der Republiek slechts als voorzorgsmaatregel bedoeld, maar Denemarken vatte het anders op. Preis was van meening, dat men hier te lande heel goed wist, dat Denemarken, als het er op aan kwam, veel hooger troeven in handen had, aangezien het de vaart van Nederlandsche schepen door de Sont kon verhinderen. Naar aanleiding daarvan schreef Preis in zijn dagboek: „On a bien objecté qu'on en avoit les clefs encore à Amsterdam; mais soit qu'on ait compris que ces clefs n'estoient plus si bonnes qu'autre fois, soit qu'on euse eu d'autres raisons et considérations, les Estats s'accommoderont et céderont”²³⁾. Zou de Zweedsche gezant, die doorgaans een goeden kijk op de zaken had, het bij het rechte eind hebben en was het besluit tot convooi slechts als fanfare bedoeld om Denemarken van verdere stappen terug te houden?

Voorloopig had het er meer van, dat de Republiek inderdaad tot doortastende maatregelen zou overgaan. De Staten van Holland waren van oor-

²²⁾ Hollandica I, Generalt Uthtåg, Denemarken, 17/28 Maart 1741.

²³⁾ Hollandica I, Preis Journal, 1740—1741, Nr. 172, 18, 23 en 24 Maart, 12 April 1741.

deel, dat de visscherij moest worden beschermd; voor den tijd van zes maanden zouden twee oorlogsschepen onder IJsland kruisen om de visschers tegen mogelijken overlast van Deensche zijde te beschermen. Zooveel haast zette men achter de uitrusting, dat er geen extra schepen werden geëquipeerd, maar twee beschikbare bodems uitgezonden, nl. de Boekenroode onder kapitein Soet en de Assendelft onder kapitein Akersloot, beide van 50 stukken en behorende tot de Admiraliteit van Amsterdam. Volgens de instructie zouden de IJslandsvaarders op de reede van de Shetlandseilanden samenkomen en vandaar onder convooi naar IJsland zeilen. De visschers mochten in géén geval nader aan den wal komen dan op een kanonschotsafstand, op straffe van de bescherming van het convooi te verbeuren; op die voorwaarden slechts zou de commandant hun bijstand verleenen, als zij van Deensche zijde in hun visscherij werden gestoord²⁴⁾.

Intusschen zette men zich hier te lande aan den arbeid om een uitvoerig antwoord op de „Pro Informatione” op te stellen. In hun resolutie van 17 April 1741 betoogden de Staten-Generaal, dat de Republiek niet van zins was den koning van Denemarken het eigendomsrecht van zijn bezit in het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan te betwisten, maar dat zij protesteerden tegen de willekeur, waarmede de koning de visscherij van andere natiën meende te kunnen beperken. De tractaten, opgesomd in de „Pro Informatione” hadden niets met de zaak te maken, aangezien zij tusschen Denemarken en andere staten waren gesloten; het oudste tractaat, dat de Republiek met Denemarken verbond, was dat van Spiers van 1544, waarbij den onderdanen van beide rijken een vrije en ongestoorde vaart in het wederzijdsche gebied werd gewaarborgd. Alle beperkende bepalingen, uitgevaardigd door de Deensche regeering, waren niet van kracht voor de onderdanen van de Republiek, zoolang zij geen desbetreffende overeenkomst met Denemarken had gesloten. Ten onrechte werd de souvereiniteit des konings over het hem toebehoorende gebied telkens samengekoppeld met het recht om anderen de visscherij in de aangrenzende zeeën te verbieden. Alle pogingen van Deensche zijde, ondernomen in den loop van de 17e eeuw, om van de Republiek een erkenning van de Deensche souvereiniteit in het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan te verkrijgen, waren op haar tegenstand afgestuit. Op grond van de ordonnantie van 1682 had eerst in 1698 een confiscatie plaats gevonden en dat nog wel onder de Færøer, terwijl men in Denemarken heel goed wist, dat de Nederlandsche visschers steeds ongestoord onder IJsland waren blijven visschen. Na een heftig protest tegen de inbreuk op de vrijheid van de visscherij eindigde de resolutie

²⁴⁾ Res. Staten van Holland, 24 Maart 1741, 11 en 13 April 1741.

2010816
met de verzekering van de Staten-Generaal, „dat zij daar niet tegen hebben, dat eene reedelijke distantie worde vastgesteld, binnen welke aan niemand gepermitteert zal zijn aan IJsland te visschen, maar dat hetzelfde niet geschieden kan als bij Conventie, en dat haar Hoog Mogende hen daartoe aanbieden en zelfs (zoo men wil) onder bemiddelingh van Vranckrijck, Engeland en Rusland”³⁵⁾.

Deze zwenking kwam niet onverwachts; reeds de resolutie van de Staten van Holland van 24 Maart 1741 bevatte een dergelijke clause. Zij toonde aan, dat men hier te lande ondanks veel groote woorden niet van zins was zich door een al te fel optreden de kans op een minnelijke schikking te laten ontglippen. Men zag terecht in, dat een zekere territoriale zône moest worden geëerbiedigd en wilde haar vastgesteld zien op een kanonschotsafstand. Het verschil in opvatting werd daardoor eer graduueel dan principieel; er viel over te praten, waar het midden lag tusschen vier mijlen en den afstand van een kanonschot. Door de bemiddeling van drie groote mogendheden vast te knopen aan de oplossing van het geschil bracht de Republiek haar op een internationaal niveau; dit moest Denemarken verhinderen de kwestie binnenskamers af te doen. De Deensche regeering zou er wel niet op ingaan en dan kwam de strijd over het dominium maris op de lange baan. Zou Preis met zijn voorspelling gelijk krijgen?

Toen Coymans te Kopenhagen de resolutie van de Staten-Generaal ontving, verwachtte hij niet veel heil van verdere reclames en uitte zijn vrees, dat de zomer wel eens een herhaling van de gebeurtenissen van 1740 zou kunnen brengen. Zijn agent te Helsingör, Arent van Deurs, berichtte hem, dat het fregat de Zeeridder in de Sont gereed lag voor een kruistocht onder IJsland. De stemming in Denemarken was geprikkeld genoeg, om niet van toegeven te willen weten. De Zweedsche legatiesecretaris te Kopenhagen, Von Höpken, haastte zich Preis mede te deelen, dat de Engelsche gezant een onderhoud met de Deensche ministers had gehad, waarbij het conflict met de Republiek zeker ter sprake was gekomen. Als zijn persoonlijke meening gaf hij te kennen, dat de koning van Denemarken niet van zins was zich aan de meening van Engeland te storen. Overigens was hij het met Preis eens, „que les deux partis n'ont guère sujet de se craindre l'un l'autre; la République aura apparamment trop de besogne chez elle dans les conjonctures présentes, pourqu'elle puisse songer à l'établissement de son commerce en Islande, et le Dannemarck pourtant n'aime pas mieux que de pouvoir rester en repos". Te Londen kreeg de Nederlandsche resident, Hop, na de aanbieding van de resolutie van de Staten-Generaal ten antwoord,

³⁵⁾ Res. Staten-Generaal, 17 April 1741.

dat Engeland met genoeg wilde medewerken tot een minnelijke schikking tusschen Denemarken en de Republiek³⁶⁾.

De Staten van Holland werkten inmiddels koortsachtig aan de uitvoering van het plan tot convooi. De visscherij onder IJsland mocht geen stagnatie ondervinden, „doordien andere Natiën daarvan sullen tragten te profiteeren en die Visscherije, een jaar verlopen zijnde, en het debit elders gediverteert, namaals niet ligt weeder te bekoomen sal zijn.” Het was zaak zijn plaats op de markt te behouden. Zoozeer wenschte het gewest de uitrusting van het convooi te bespoedigen, dat de andere gewesten een wenk kregen zich bij de resolutie van 17 April aan te sluiten, zooals Zeeland terstond had gedaan. Gelderland kwam in zijn vergadering van 20 April tot de conclusie, dat het niet voldoende van den inhoud der „Pro Informatione” op de hoogte was om tot een zoo vérstrekkend besluit, als Holland voorstond, mede te werken en gaf de voorkeur aan een minnelijke schikking. Friesland was het met Holland eens; Utrecht en Groningen hadden nog geen opdracht ontvangen, terwijl Overijssel met het plan tot convooi accoord ging. Holland richtte nogmaals een ernstig verzoek tot de gewesten, die zich niet bij zijn zienswijze hadden aangesloten, om zulks alsnog te doen en had succes. Utrecht gaf het voorbeeld, weldra door Gelderland gevolgd; slechts Groningen had nog geen toezegging gedaan. Het convooi was echter verzekerd; Holland had zijn zin doorgedreven, in zijn actie ten krachtigste door Zeeland gesteund, dat mede groot belang had bij de visscherij onder IJsland³⁷⁾.

In Kopenhagen bepaalde Coymans zich tot het overhandigen van de resolutie van 17 April 1741 als antwoord op de „Pro Informatione”. Hij kreeg te hooren, dat de Deensche regeering bezig was een uitvoerig antwoord op te stellen, daar de „Pro Informatione”, al te vlug in elkaar gezet, niet alle argumenten bevatte. Waarschijnlijk sloeg dit op de „Summarische Deduction”, hoewel het handschrift nimmer wordt genoemd. Toch waren reeds in de „Pro Informatione” dezelfde bijlagen opgenomen als in de „Summarische Deduction” voorkomen; verband tusschen beide publicatiën bestond er dus in ieder geval. Ook met de vreemde gezanten hield Coymans voeling; zoowel de Engelsche als de Russische gezant betuigden hem het leedwezen van hun meester over het conflict tusschen Denemarken en de Republiek, waarin zij gaarne wilden bemiddelen. De Russische gezant, Baron Korff, gaf als zijn

³⁶⁾ Missiven van Staat, Nr. 100, dat. 29 April, rec. 6 Mei 1741. — *Hollandica I*, Svenska Beskickning till Preis, Köpenhamn 1733—1741, dat. 25 April/6 Mei, rec. 1/12 Mei 1741; dat. 31 Maart/11 April, rec. 7/18 April 1741. — Res. Staten-Generaal, 2 en 9 Mei 1741. Missiven van Staat, Nr. 100, dat. 5, rec. 9 Mei 1741.

³⁷⁾ Secr. Res. Staten van Holland, 10 Mei 1741 met bijlagen, o.a. Res. Staten-Generaal, 3 Mei 1741. — Res. Staten-Generaal, 18, 23 en 26 Mei 1741. Res. Staten van Holland, 27 Mei 1741.

20110816
meening te kennen, dat de pretensiën van Denemarken te ver gingen⁸⁸⁾.

De Deensche regeering hulde zich in een hooghartig stilzwijgen en rustte een drietal fregatten uit, waarover allerlei geruchten de ronde deden. Volgens den één was het een reactie op het besluit van de Republiek om de visschers te convoyeeren, volgens den ander betrof het een oefenreis voor adelborsten. Mauricius bekeek de zaak aldus: „Het ruiterlijke antwoord der Heeren Deensche ministers, dat onze quaestie gevoegelijker met declaratiën dan met negotiatiën geëindigt kan worden, surpreneert mij niet. Die Heeren zijn gewoon met de Republicq van Hamburg te handelen en geen denkbeeld hebbende, dat er grooter Heeren in de Waereld konnen zijn dan met den naam van Koningen, weeten sij geen onderscheid tusschen de Republicq van Venetiën en die van St. Marin. Hun antwoord is egter moogelijk soo geheel ongefundeert niet; immers sooverre mij de toon, waarop men in deese gewesten het beste luistert, door een verblijf van sestien jaaren en vele voorgekoomene gevallen, bekend is geworden, geloof ik in het geheel, dat een drooge Declaratie aan het Deensche Hof meer effect doet dan hondert vriendelijke remonstrantiën”. De Deensche gezant te 's-Gravenhage was van meening, dat Denemarken niet in onderhandeling kon treden, zoolang de Republiek geen afstand had gedaan van haar zg. recht op de visscherij. Hij verdedigde de opvatting, dat, volgens het principe van de souvereiniteit over de aangrenzende zeeën, de bezitter van de kusten bij gebrek aan overburen gerechtigd was zijn invloedssfeer zóó ver uit te breiden, als hij dienstig oordeelde voor zijn eigen veiligheid. Slechts zijdelings, nl. uit de berichten van Preis, weten wij, dat de Engelsche gezant zich uitgelaten had, dat slechts wapengeweld het geschil kon beslechten; een uiting, die zeer het misnoegen van den Deenschen koning had gewekt⁸⁹⁾.

Hier te lande kon men zich slechts in gissingen verdiepen aangaande de bestemming van het escader, dat Denemarken volgens de berichten van Coymans uitrustte. Was het tegen de Republiek gericht? Zelfs een scherpzinnig opmerker als Mauricius, die het vaak bij het rechte einde had, wist niet, wat hij ervan denken moest. Dat Denemarken zóó agressief ten opzichte van de Republiek gestemd zou zijn, gaf hem de volgende woorden in de pen: „Ik kan egter zulks quaelijk gelooven, schoon ik anders van de quaade

⁸⁸⁾ Lias Denemarken, Nr. 5945, dat. 6, rec. 13 Mei 1741; dat. 27 Mei, rec. 3 Juni 1741. Missiven van Staat, Nr. 100, dat. 3 en 17, rec. 10 en 24 Juni 1741.

⁸⁹⁾ Hollandica I, Generalt Utthåg, Denemarken, 6/17 Juni, 30 Juni/11 Juli, 7/18 Juli en 11/22 Juli 1741. Svenska Beskickning till Preis, Köpenhamn, 1733—1741, dat. 6/17 Juni, rec. 23 Juni 1741. Preis Journal, 1740—1741, Nr. 172, 7, 8 en 14 Juli 1741. — Missiven van Staat, Nr. 100, dat. 23 Juni, rec. 1 Juli 1741; dat. 27 Juni, rec. 4 Juli 1741 met bijlage de memorie van 26 Juni 1741, dat. 30 Juni, rec. 4 Juli 1741. — Res. Staten-Generaal, 1 Juli 1741.

wille der Deenen volkomen gepersuadeert ben. De eenvoudige reedenen van mijn geloof zijn, 1°. dat gants IJsland voor Deenemarken sooveel niet waard is om sig daarom in soo groote kosten te steeken; 2°. dat het selfs in het geheel meer dan probabel is, dat deese Equipagie niet in zee kan gebragt worden sonder vreemd geld, hetzij van Vranckrijck of Engeland, en 3°. dat ik geen reeden kan uitcijferen, waarom één deeser twee Mogentheeden aan Deenemarcken een soo groote somme sou wegwerpen, als de uitrusting geen andere reedenen had. Ik beken egter met eerbied, dat in den tegenwoordigen enigmatiquen toestand van saaken de beste probabiliteiten misleiden kunnen, gelijk men ook op dezelfde wijze bij continuatie even blind blijft omtrent het waare oogmerk der Sweeden" ⁴⁰⁾).

Toch was Mauricius op den goeden weg met zijn veronderstelling, dat de verhouding van Denemarken tot de groote mogendheden, in het bijzonder Engeland en Frankrijk, een groote rol speelde. In deze voor Europa onrustige jaren zochten de kleine staten hun heil in aansluiting bij een groote mogendheid. Het ligt buiten ons bestek de buitenlandsche politiek van Denemarken in deze periode in bijzonderheden na te gaan, maar een enkel feit verdient toch vermelding. In Februari 1741 had Engeland een verdrag met Denemarken gesloten, waarin o.a. was bepaald, dat Denemarken Engeland tegen subsidie hulptroepen zou leveren ter bescherming van Hannover. De slappe houding, die Engeland ten opzichte van de constellatiën op het vasteland van Europa aannam, stak ongunstig af bij de krachtige politiek, die Frankrijk in deze jaren voerde. Beide staten dongen te Kopenhagen naar de gunst van Christiaan VI. Tot nog toe had Engeland de overhand gehad, waaraan de Deensche koning een subsidie van 250.000 rijksdaalders te danken had; weliswaar moest hij troepen leveren, maar Engeland bekostigde het onderhoud. Op aandrang van Zweden, dat Frankrijks zijde hield en waarmede Christiaan VI op grond van een opvolgingskwestie gaarne goede vrienden bleef, begon de koning echter over te hellen naar Frankrijk, dat hem bovendien 400.000 rijksdaalders beloofde. Zoolang het verdrag met Engeland van kracht was, nl. tot 14 Maart 1742, was er echter geen sprake van, dat Denemarken openlijk de zijde van Frankrijk kon kiezen. Officieel was Denemarken in 1741 dus nog Engelands bondgenoot ⁴¹⁾.

De uitrusting der oorlogsschepen, die zooveel commentaar uitlokte, vlotte ondertusschen niet naar den wensch van den Deenschen koning; toen het escader eindelijk kon uitzeilen, was het Augustus geworden. Eerst nu bleek, met welken diplomatieken stap het vertrek der schepen verband

⁴⁰⁾ Missiven van Staat, Nr. 101, dat. 8 en 11, rec. 15 en 18 Juli 1741.

⁴¹⁾ Edvard Holm, Den dansk-norske Stats Stilling under Krigene i Europa (1740—1742), Kopenhagen 1891.

25116816

hield. De Deensche regeering overhandigde Coymans een uitvoerig manifest, d.d. 5 Augustus 1741, dat als antwoord op zijn verschillende memoriën van de laatste maanden moest dienen. Oorspronkelijk was het stuk op 22 Juli gedateerd geweest, maar in verband met het verlate uitvaren van de oorlogschepen was de datum veranderd⁴²⁾. Het stuk was het onderwerp van den dag, toen het in den kring der diplomaten bekend werd, aangezien het nog veel sterker dan tevoren de pretensiën van Denemarken proclameerde. Het betoog beperkte zich niet meer tot een verklaring van 's konings souvereiniteit over zijn gebied met de aangrenzende zeeën, maar verkondigde het dominium maris van Denemarken over het geheele Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan. Deze pretensie in combinatie met het uitloopen van het escader liet geen twijfel meer aan 's konings bedoelingen. Voor de hier verkondigde theorieën heeft ongetwijfeld de „Summarische Deduction” als grondslag gediend. Al had een gedeelte der bijlagen reeds voor de „Pro Informatione” dienst gedaan, het was uitgesloten, dat een dergelijk uitvoerig geschrift met zijn overvloed van aanhalingen uit rechtsbronnen tusschen einde December en begin Februari zou zijn opgesteld. Veeleer mogen wij aannemen, dat de Deensche regeering met haar opdracht aan Hans Gram beoogde tot een publicatie te komen, die met één slag alle pretensiën van de Deensche kroon onomstootelijk zou bewijzen. De indeeling van het werk wijst ook op een dergelijken opzet. In het eerste gedeelte vinden wij een samenvatting van de souvereiniteitsrechten der Deensche koningen over het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan; het tweede bevat een relaas van het gebeurde in 1740, terwijl het derde en laatste gedeelte het dominium maris tegen de aanvallen der Republiek verdedigt⁴³⁾.

Naar hetzelfde schema was het manifest van 5 Augustus 1741 opgebouwd. Als aanvulling op de „Pro Informatione” toonde het allereerst aan, hoe de Deensche koningen van oudsher het dominium maris hadden bezeten over het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan, aangeduid als „la mer du Nord”. Daarmede hing samen het recht om verordeningen uit te vaardigen betreffende handel en visscherij; wie het dominium maris bezat, bezat ook het jus piscandi. Deze zienswijze vernietigde de pretensiën van de Staten-Generaal; er bestond geen vrije zee en terwille van het beklagenswaardige IJsland, waarvoor de visscherij de eenige bron van welvaart was, had Denemarken den buitenlanders alle vangst binnen vier mijlen van de kust verboden, opdat zij de bevolking niet van haar voornaamste

⁴²⁾ Missiven van Staat, Nr. 101, dat. 1, 8 en 22, rec. 5, 12 en 26 Augustus 1741; dat. 5, 12, 19 en 29 Augustus, rec. 12, 19 en 26 Augustus en 5 September 1741.

⁴³⁾ Lias Denemarken, Nr. 5945, dat. 8, rec. 15 Augustus 1741. Voor den inhoud der „Summarische Deduction”, zie bijlage K.

middel van bestaan zouden berooven⁴⁴⁾. Begrijpelijkerwijze werd de Deensche gezant te 's-Gravenhage, Griis, die door Von Schulin op de hoogte van den inhoud van het Manifest was gebracht, geïnterpelleerd over dezen stap van zijn regeering. Volgens Preis legde Griis den nadruk op het beleedigende, dat voor zijn meester was gelegen in de resolutie van 17 April 1741, waarbij de Staten-Generaal tot convoyeeren der visschers hadden besloten. Bovendien had dit regeeringscollege eigenmachtig de verboden zône van vier mijlen teruggebracht tot den afstand van een kanonschot, zonder zelfs de door de Republiek voorgestelde bemiddeling van de daartoe aangezochte mogendheden af te wachten. Ook hadden de visschers zich niet aan het verbod gestoord en waren als altijd ter visscherij uitgevaren. Dit was inderdaad juist; ontmoetingen met het Deensche escader waren echter uitgebleven, daar de IJslandsvaarders vroeg en de oorlogsschepen laat naar IJsland waren gezeild⁴⁵⁾. Opzet of toeval?

Zoo stonden de zaken, toen Christiaan VI, volgens het tusschen beide staten bestaande tractaat, bij Zweden aanklopte om bemiddeling in het conflict met de Republiek. De Deensche gezant te Stockholm, Grüner, overhandigde Frederik I een memorie, die de koning van Zweden beantwoordde met de belofte van medewerking. Begin September 1741 gaf Preis te 's-Gravenhage de missive van zijn meester aan de Staten-Generaal over en trad daarmede handelend op in het drama, dat hij tot nu toe als een zeer belangstellend toeschouwer had gadegeslagen. Al spoedig berichtte hij zijn koning, dat hij bij Fagel, den Griffier van de Staten-Generaal, had geïnformeerd, hoe de zaken stonden. Fagel gaf als zijn meening te kennen, dat de eischen van Denemarken van dien aard waren, dat de Republiek er niet aan dacht, er in toe te stemmen; hij hoopte dus op een invloed ten goede van de bemiddeling der drie mogendheden, waartoe Engeland en Rusland reeds pogingen hadden gedaan⁴⁶⁾. Toen Preis zich met den Deenschen gezant in verbinding stelde, bleek Griis van dezen stap van zijn regeering echter niet op de hoogte te zijn. Hij was niettemin van oordeel, dat Denemarken de bemiddeling van Zweden had ingeroepen, en die van de andere mogendheden niet wenschte te aanvaarden, omdat de grondslag der besprekingen volgens Christiaan VI een andere moest zijn dan naar

⁴⁴⁾ Deensche Ambassade, bijlage van missive van Coymans, dat. 8, rec. 15 Augustus 1741. Res. Staten-Generaal, 15 Augustus 1741. Res. Staten van Holland, 23 Augustus 1741.

⁴⁵⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26 b, 5 Augustus 1741. — *Hollandica I*, Generalt Utthtåg. Denemarken 4/15 en 8/19 Augustus 1741. Preis Journal, 1740—1741, Nr. 172, 17 Augustus 1741. Preis Arkiv, Biacter, 1740—1741, stuk zonder datum.

⁴⁶⁾ *Hollandica I*, Preis Arkiv, Bi-acter 1740—1741, Pro Memoria 3/14 Augustus 1741; 7 Augustus 1741. — Res. Staten-Generaal, 2 September 1741. Res. Staten van Holland, 2 September 1741. — *Hollandica I*, Preis Bref til Kungl. Mayt. 25 Augustus/5 September 1741.

XXIII. Hornbjarg, Kaap Horn, Noordwest-IJsland.

1931.

XXIV. De Vestmannaeyjar aan de Zuidkust van IJsland.

Foto v. d. S.

1931.

XXV. Schapen opdrijven langs den Hvalfjord.

Foto v. d. S.

1931.

XXVI. Bolungarvík aan het Ísafjarðardjúp.

Foto v. d. S.

20110816

de meening van de Republiek. De Staten-Generaal wenschten te onderhandelen over de vrijheid van de visscherij, terwijl Denemarken de erkenning van het dominium maris eischte; eerst als de Republiek dit erkend had, kon over de vergunning om in de zeeën rondom IJsland te visschen worden onderhandeld. Mauricius had het dus goed ingezien, toen hij in den beginne reeds voorspelde, dat het den Deenschen koning om een recognitie voor de visscherij was te doen. Het convooi voor de visschers had de maat doen overloopen; om verdere onrust te voorkomen had Denemarken de bemiddeling van Zweden ingeroepen. Hoewel Griis dit als zijn persoonlijke opvatting verkondigde, zal hij met dit betoog toch wel de zienswijze van zijn regeering hebben weergegeven⁴⁷⁾.

Mocht de Deensche regeering haar zaakgelastigde te 's-Gravenhage al zonder bericht laten, zij liet geen tijd verloren gaan om haar gezanten aan de andere Europeesche hoven van den stand van zaken op de hoogte te brengen. Tegelijk met het manifest aan Coymans gingen de copieën aan de Deensche gezanten te St. Petersburg, Stockholm, Hannover en Parijs in zee. Met de Russische regeering had Denemarken nog andere kwesties, die wij hier in het kort even willen aanstippen. Denemarken wenschte in vrede te leven met Zweden en Rusland en was met beiden verbonden door een defensie- en garantie-tractaat. De verhouding tusschen Zweden en Rusland liet echter te wenschen over, wat in 1741 tot een oorlog zou leiden. Onder die omstandigheden zou Denemarken Rusland met eenige schepen te hulp moeten komen. De Russische regeering, die van de Deensche uitrusting ter zee had gehoord, eischte, dat een gedeelte daarvan haar zou helpen ten einde Zweden van den oorlog terug te houden. Christiaan VI had echter weinig lust om Zweden al te zeer voor het hoofd te stooten en verschool zich achter den strijd met de Republiek over de visscherij onder IJsland om de hulpverleening aan Rusland op de lange baan te schuiven. Op die manier was de houding van Denemarken zoowel tegenover Zweden als tegenover Rusland gered⁴⁸⁾.

De bemiddeling van Rusland, evenals die van Frankrijk en Engeland, wees Denemarken af met de opmerking, dat in deze kwestie geen bemiddeling van noode was. Te Parijs kreeg de Deensche gezant, Baron Windt, opdracht het standpunt van Denemarken nader toe te lichten en de Fransche regeering te verzoeken de Republiek een wenk te geven om niet verder op den ingeslagen weg voort te gaan. Te Hannover drong de Deensche gezant aan, dat Engeland ten gunste van Denemarken stappen bij de Staten-

⁴⁷⁾ Hollandica I, Generalt Uthtåg, Holland Republiek, Denemarken en IJslandsche Visscherijtwisten, 25 Augustus/5 September 1741.

⁴⁸⁾ Holm, blz. 31—46.

Generaal zou doen. Getrouw brachten de vertegenwoordigers van de Republiek over, wat zij van de beraadslagingen aan de verschillende hoven te weten konden komen. Zoo berichtte Van Hoey, onze ambassadeur te Parijs, dat men daar een samengaan van Frankrijk, Engeland en Rusland in een poging tot bemiddeling tusschen Denemarken en de Republiek uitgesloten achtte⁴⁹⁾.

De regeeringscolleges in de Republiek hielden zich intusschen bezig met de behandeling van de missive van den koning van Zweden aangaande de bemiddeling in het geschil over de visscherij onder IJsland. Preis stak overal zijn voelhorens uit, polste den Heer van Obdam, den voorzitter van de Ridderschap en confereerde met de pensionarissen van Amsterdam en Dordrecht en gedeputeerden van eenige andere gewesten. Zoo kon hij zijn vorst berichten, dat het aanbod tot bemiddeling over het algemeen zeer werd gewaardeerd; het standpunt van Denemarken wekte echter pijnlijke verbazing. Over de verboden zône zou nog te praten zijn, maar voetstoots het dominium maris erkennen, wat Christiaan VI vooropstelde, was uitgesloten. Te Amsterdam heerschte zelfs groote opwinding, toen de post uit Denemarken wegens stormweer uitbleef; de kooplieden hielden al rekening met de mogelijkheid van een oorlogsverklaring van Denemarken aan de Republiek⁵⁰⁾.

Het was te verwachten, dat de beraadslagingen over het Zweedsche voorstel van langen duur zouden zijn. De Deensche gezant te 's-Gravenhage werd ongeduldig en drong er bij Preis op aan, dat hij nieuwe voorstellen zou doen, wat de Zweedsche gezant echter weigerde, zoolang de Staten-Generaal niet op de eerste missive van zijn vorst hadden geantwoord. Hij wees zijn Deenschen collega op de starre houding van de Deensche regeering, die van geen bemiddeling der drie mogendheden wilde weten. Uit het antwoord van Griis maakte Preis de gevolgtrekking, dat Denemarken vooral slecht was te spreken over het optreden van den Engelschen gezant in de Republiek, die het standpunt van de Staten-Generaal heftig verdedigde. Ook met den Griffier van de Staten-Generaal confereerde Preis en drong op antwoord aan; Fagel verontschuldigde zich met de opmerking, dat het antwoord op moeilijkheden stuitte en men hier te lande bovendien in het onzekere verkeerde, hoe ver de hulp zou gaan, die Denemarken aan Zweden

⁴⁹⁾ Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26b, missiven aan Von Bachoff te St. Petersburg, d.d. 28 Juli, verzonden 5 Augustus 1741; aan Solenthal te Hannover, Windt te Parijs en Grüner te Stockholm, d.d. 5 Augustus 1741. — Missiven van Staat, Nr. 101, dat. 22 en 25 Augustus, rec. 26 en 29 Augustus 1741. Res. Staten-Generaal, 26 Augustus 1741.

⁵⁰⁾ Hollandica I, Generalt Utthåg, Denemarken en IJslandsche Visscherijtwisten, 29 Augustus/9 September 1741. Preis Bref til Kungl. Mayt, 29 Augustus/9 September 1741.

volgens de bestaande tractaten had gevraagd. Ging het om bemiddeling of om daadwerkelijke hulp?⁵¹⁾

Eindelijk kwam de kwestie in de Staten-Generaal aan de orde. Gelderland stemde vóór het Zweedsche aanbod, Groningen eveneens. Holland was van meening, dat men reeds voldoende blijk van goeden wil had gegeven met over een redelijken afstand te willen onderhandelen. Bovendien had men daartoe de bemiddeling van drie mogendheden ingeroepen, wat Denemarken echter niet welgevallig scheen te zijn; wilde Zweden zich daarbij voegen, dan had de Republiek er niets tegen, maar overigens bleef zij bij haar eens genomen besluit. In dien geest ging 30 October 1741 het antwoord aan den koning van Zweden af, dat omstreeks half November door den resident Rumpf werd overhandigd. Het exposé, dat men bezig was samen te stellen over de aanspraken van Denemarken aangaande het dominium maris, was nog niet gereed en zou den koning later worden toegezonden⁵²⁾.

In de instructiën, die de Deensche gezant later van zijn regeering ontving, was inderdaad de zienswijze van Denemarken neergelegd, dat de Republiek eerst het dominium maris erkennen moest, voordat van onderhandelingen over de visscherij sprake kon zijn. Men kreeg hier te lande den indruk, dat Christiaan VI het niet tot onderhandelingen wenschte te laten komen en daarom een eisch vooropstelde, waarvan de Deensche regeering van tevoren kon weten, dat de Republiek er niet op in zou gaan. Toen de Deensche gezant te 's-Gravenhage over het antwoord der Staten-Generaal aan den Zweedschen koning ingelicht werd, gaf hij als zijn persoonlijke meening te kennen, dat de Republiek hoog spel speelde met op den steun van Engeland te vertrouwen. De Engelsche regeering zou nooit van haar rechten afzien, maar had er niet op tegen, dat de Republiek de kastanjes voor haar uit het vuur haalde. Van Engelsche zijde had Denemarken ondertusschen geen heil te verwachten⁵³⁾.

⁵¹⁾ Hollandica I, Generalt Utthåg, Denemarken en IJslandsche Visscherijtwisten, 5/16 en 12/23 September 1741. Preis Bref til Kungl. Mayt. 12/23 en 19/30 September 1741. — Generalt Utthåg, Holland Republiek en IJslandsche Visscherijtwisten, 19/30 September 1741.

⁵²⁾ Secr. Res. Staten van Holland, 20 September en 11 October 1741. Res. Staten van Holland, 28 October 1741. — Hollandica II, Strödda handlingar, Port. 6, Förhandlingar 1701—1815, Ad regem Sueciae die 30 Octobris 1741. — Missiven van Staat, Nr. 101, dat. 17 November, rec. 2 December 1741.

⁵³⁾ Hollandica I, Generalt Utthåg, IJslandsche Visscherijtwisten, 26 September/7 October 1741, 13/24 October 1741, 31 October/11 November 1741; Denemarken, Holland Republiek, Engeland, Zweden, 31 October/11 November 1741; Denemarken, Zweden, IJslandsche Visscherijtwisten, 21 November/2 December 1741. Preis Bref til Kungl. Mayt. 13/24 October, 31 October/11 November, 21 November/2 December 1741. Preis Bref til Kanslipresidenten (Graaf Gyllenborg), 31 October/11 November 1741.

Wij zijn intusschen al tot den herfst van 1741 genaderd. Het veelbesproken convooi was einde September van zijn kruistocht teruggekeerd; van de Deensche oorlogsschepen had men niets bemerkt. Volgens het verslag van den commandant toonden de stuurlieden van de visschersschepen een souvereine minachting voor de artikelen van zijn instructie, die betrekking hadden op den verboden handel en den te eerbiedigen afstand van de IJslandsche kust. Zij waren er slechts op uit om de beste vischplaatsen te vinden en hielden zich met andere overwegingen niet op. Dit bleek ook al uit de berichten, die de Deensche gezant te 's-Gravenhage in Augustus te Maassluis had ingewonnen; de visschers hadden naar ouder gewoonte onder IJsland gevischt en zelfs handel met de bevolking gedreven. Eén van de geliefde vischplaatsen was het gebied rondom Langanes, het Noord-oostelijke schiereiland, dat dezen zomer echter tot ver in zee door drijfijis geblokkeerd was geweest⁵⁴).

Noch in de Republiek, noch in Denemarken was men tevreden over den geringen voortgang in de kwestie der visscherij. Hoewel men niet van zins was den officieelen weg te verlaten, besloot men daarnaast den officieusen te bewandelen. Een zeer merkwaardig document van het najaar van 1741 geeft blijk van deze veranderde mentaliteit; het stuk is getiteld: „Memorie, waarna de persoon, die zal worden gezonden na Denemarken tot applaneren en wegnemen der differenten, tusschen Sijn Con. Mat. van Denemarcken en den Staat ontstaan over het vissen van de Onderdanen van den Staat binnen de vier mijlen van de kusten van IJsland, zig zal moeten gedragen in de negotiatie daarover met de ministers van Sijn Con. Mat. van Denemarcken” en is bewaard in concept, minuut en afschrift. Op de minuut staat in het handschrift van Fagel aangeteekend: „Cotype den 8. November 1741 ter hand gesteld aan den Heer Larrey”. Het concept is van de hand van De Larrey, addenda en corrigenda zijn van Fagel⁵⁵).

De bedoeling was, dat de vertrouwensman door geheime onderhandelingen buiten de andere mogendheden om, ja zelfs zonder er den Nederlandschen resident te Kopenhagen in te kennen, zou trachten de geschillen uit den weg te ruimen. Een kort overzicht van de opvattingen van Dene-

⁵⁴) Missiven van Staat, Nr. 101, dat. 22, rec. 24 September 1741. Res. Staten-Generaal, 24 September en 3 November 1741. — Zie kaart III.

⁵⁵) Staten-Generaal. Vervolg Nr. 78, zonder datum. Thomas Isaäc de Larrey was in 1703 te Wesel gedoopt en kwam in 1726 in dienst bij den Graaf van Aldenburg; tot 1744 was hij gouverneur en regeeringsraad van het vorstendom Kniphausen. Als zoodanig kwam hij in aanraking met Willem Bentinck, Heer van Rhooen, die met Charlotte Sophia van Aldenburg, vrouwe van Kniphausen en Varel, was gehuwd. Bij de scheiding van Bentinck stond De Larrey aan zijn zijde en behartigde Bentinck's belangen bij den koning van Denemarken in zake het bezit van Varel en Kniphausen. — Ned. Adelsboek 1926 en Nieuw Biogr. Woordenboek I.

2010816
marken en de Republiek, neergelegd in het manifest van 5 Augustus en de resolutie van de Staten-Generaal van 17 April l.l., volgde. Nu was uit zekere (ons onbekende) missiven van 30 September en 17 October op te maken, dat de pretensie van den Deenschen koning niet zóó ver ging, als hij openlijk verkondigde; met de erkenning van een verboden zône van vier mijlen zou hij tevreden zijn en den visschers in geval van nood ook den toegang tot de IJslandsche havens niet ontzeggen, mits zij zich hielden aan het verbod van handel met de bevolking. Het kwam er nu op aan ook dezen laatsten eisch van den koning te ontzenuwen. Door zijn heftige uitvallen tegen de Republiek was het voor den Deenschen koning niet gemakkelijk op dezen eisch terug te komen; daarom was het zaak langs geheimen weg een middel daartoe te vinden. Wanneer Christiaan VI openlijk verklaarde, dat het nimmer zijn bedoeling was geweest de visscherij buiten de verboden zône te verbieden en hij zich genegen toonde tot onderhandelingen met de Republiek over een redelijken afstand, zou het geschil spoedig tot het verleden behooren.

Bij den gang der onderhandelingen moest de vertrouwensman het volgende in het oog houden: beide staten zouden het overleg openen, maar van Deensche zijde moest het slepende worden gehouden, terwijl onder-tusschen de visscherij als van ouds zou worden uitgeoefend. De IJslanders vischten immers vlak onder de kust, de Nederlandsche visschers daarentegen op grooter afstand; van eenig nadeel voor de bevolking van de zijde der vreemde visschers was dus geen sprake. Van haar kant zou de Republiek toezien, dat haar onderdanen geen verboden handel dreven. De clou van de opdracht was, dat hij gerechtigd was aan den minister of de ministers, die hun medewerking zouden verleen, een som gelds te betalen, „welke hij zoo moodicq zal zoeken te maken als doenlijk is, en die in allen gevalle niet zal mogen excederen eene somme van 50.000 guldens, op zoodanige manier en wijze, als hij met hem of haar zal convenieeren”. Kon hij echter gedaan krijgen, dat een dergelijke verzekering schriftelijk werd gegeven, liefst door den koning zelf of met zijn volmacht, dan mocht hij met zijn aanbod tot f 100.000.— gaan!

Dit document werpt een scherp licht op de geheime politiek van de Republiek, die krachtens haar rijkdom zulk een voorstel kon doen. Van de zending van De Larrey zijn ons brokstukken bekend uit zijn correspondentie met Willem Bentinck, Heer van Rhoon, wiens particuliere belangen hij in Denemarken behartigde. Dit had de keuze op De Larrey gevestigd, daar hij op onopvallende wijze beide opdrachten kon vereenigen. Einde December 1741 bleek hij te Kopenhagen te vertoeven en schreef aan den Raadpensionaris Antonie van der Heim over zijn onderhoud met Von Schulin, dat voor ons geen nieuwe gezichtspunten opent. De houding van den Deenschen

minister was weinig tegemoetkomend; ook bij zijn collega's Holstein en Von Berkentin ontmoette De Larrey weinig medewerking. Christiaan VI was niet van zins zijn standpunt te laten varen, wat betreft de verboden zône, maar hij zou de visscherij der ingezetenen van de Republiek daarbuiten niet bemoeilijken. Tegelijkertijd schreef De Larrey aan Bentinck, dat er van Von Schulin weinig heil te verwachten was, aangezien hij tot Frankrijk neigde; hem aanbiedingen te doen was geld verknoeien! Niettemin waagde hij een poging in die richting, die echter geen resultaat opleverde. Behoudens het principe van de vier mijlen was de koning in het voorjaar van 1742 geneigd de Republiek geen moeilijkheden in den weg te leggen. Van Deensche zijde is ons weinig over deze onderhandelingen bekend; wel schreef Von Schulin in April 1742 aan Bentinck, dat hij het geringe resultaat van De Larrey's zending betreurde. Bovendien zijn er nog twee ongeteekende Fransche brieven bewaard gebleven, één zonder datum en één van 15 December 1741, waarin de onbekende schrijver zich bij Bentinck verontschuldigde, dat zijn positie hem niet toeliet, zich verder in de zaak te mengen. Wie deze onbekende was, die van De Larrey's opdracht op de hoogte was, blijft ons verborgen⁶⁶).

Nog steeds had de Republiek geen antwoord gegeven op het Deensche manifest van 5 Augustus 1741. Mauricius was er direct bij geweest om zijn „Invallende Remarques op het Deensche Geschrift” aan de Staten-Generaal te overhandigen en had daarin de Deensche pretensiën krachtig bestreden. De Staten van Holland namen begin December het rapport van de Ridder-schap en andere commissiën in behandeling. 6 December 1741 zonden de Staten-Generaal een lijvige resolutie met een groot aantal bijlagen naar Kopenhagen en Stockholm. De Republiek hield vast aan haar opvatting, dat de Deensche koning niet het recht had om de visscherij te beperken, zelfs niet op grond van een gepretendeerde possessie van het dominium maris in het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan. Als precedent kwam slechts de confiscatie van de Hoop op de Færøer in 1698 in aanmerking: toen hadden de Staten-Generaal reeds krachtig geprotesteerd. In de bijlagen vinden wij een aantal resolutiën en verklaringen, waarvan voor ons die van de visschers van Maassluis, Vlaardingen en Zierikzee van belang zijn, als zeer teekenend voor hun opvattingen. Zij gaven al bitter weinig om de verordeningen der hooge heeren en verklaarden steeds ongestoord onder

⁶⁶) Briefwisseling en Aanteekeningen van Willem Bentinck, Heer van Rhoon, uitgegeven door Prof. Dr. C. Gerretson en Prof. Dr. P. Geyl, I; brieven van Willem Bentinck aan De Larrey en van den laatsten aan Bentincken den Raadpensionaris, nrs. XXIV—XXVI, XXVIII, XXX—XXXIII, XXXV—XL, XLIII, XLVI, XLVIII, XLIX. — Werken Hist. Gen., 3de serie, Nr. 62, 1934. — Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26b, 3 April 1742 e.a.

20110816

IJsland te hebben gevischt. Zelfs Centen Maarten Nebbes was de moeilijkheden van de Sluische Visser van 1719 vergeten; hij was in 1741 ook al 67 jaar! Meerendeels waren het oude visschers, die sinds het begin van de 18de eeuw op IJsland hadden gevaren. Van eenige beperkende bepalingen hadden zij nooit gehoord en van de zijde der IJslanders steeds een vriendelijk onthaal gevonden. Van heel vroeger wisten zij zich nog te herinneren, dat in drukke jaren chirurgijns op de schepen plachten mede te varen, die in een bepaalde haven op IJsland aan land gingen om daar de zieken van de vloot te helpen en na afloop van het seizoen weer werden afgehaald. Met enkele onderbrekingen liepen hun verhalen over de eerste decennia van de 18de eeuw⁵⁷⁾.

De resolutie van 6 December 1741 met haar talrijke bijlagen werd aan de vertegenwoordigers der Republiek te Parijs, Londen, Stockholm en St. Petersburg toegezonden. Verwachtte men veel heil van deze uiteenzettingen? Het was den Deenschen koning toch immers om een jaarlijksche recognitie voor de visscherij te doen, al trachtte Preis nog een oplossing te vinden, waarbij de Republiek toestemde in een verboden zône zonder nochtans haar recht op de visscherij prijs te geven. Op Coymans rustte de ondankbare taak dit antwoord aan de Deensche regeering te overhandigen; een paar weken later moest hij zijn principalen helaas berichten, dat zij een antwoord overbodig achtte, aangezien de Republiek geen nieuwe gezichtspunten aan de hand had gedaan. Over en weer vond men de argumenten van de tegenpartij te zwak; al hadden de onderdanen van de Republiek jarenlang onder IJsland gevischt, dit gaf haar nog niet het recht op de visscherij onder de kust. Zoo bleef men aan het harrewarren zonder uiteindelijk resultaat⁵⁸⁾.

Van verschillende hoven kwamen berichten over de aanbieding van de resolutie binnen. De Nederlandsche gezant te Parijs schreef, dat zij in regeeringskringen een goeden indruk had gemaakt, „dewijl daarbij met alle mogelijke moderatie op een seer geleerde en klare wijze word gedemonstreert het goed regt van den Staat ten deese, en niet minder weesentlijk wederlegt alle hetgeene van de Deensche zijde daarteegens is ingebracht geworden; wie het is, die de Penne in het opstellen van deese memorie heeft gevoerd, is mij ten eenemaale onbekend, dog zelfs de eerste leesinge daarvan heeft mij een soodanige hoogachtinge voor desselfs Persoon doen opvatten, dat ik mij beswaarlijk onthouden kan van opentlijk te betuigen het deel, dat ik neem in het genoegen, dat aan hem moet worden toegebracht, door soo vol-

⁵⁷⁾ Missiven van Staat, Nr. 101, dat. 25, rec. 29 Augustus 1741. Zie „Deensche Ambassade van Mauricius”. — Res. Staten van Holland, 2 December 1741. Res. Staten-Generaal, 6 Dec. 1741.

⁵⁸⁾ Hollandica I, Generalt Utthåg, IJslandsche Visscherijtwisten, 12/23 December 1741. — Missiven van Staat, Nr. 101, dat. 6, rec. 17 Januari 1742 met bijlage. Nr. 102, dat. 23 Januari, rec. 5 Februari 1742.

maaktelijk geslaagt te hebben in het uitdrukken van U Hoog Mogende wijze en standvastige gevoelens in het voorstaan van het regt van derselver Onderdaanen, etc. . . ."59). Jammer genoeg was de Deensche regeering een andere meening toegedaan!

Ook Preis werd met een afschrift van dit dossier, dat hij een folio boek noemde, gelukkig gemaakt; een tegenbeleefdheid voor het aanbod tot bemiddeling van den koning van Zweden. Toen hij met Fagel de zaken besprak, waren zij het erover eens, dat een vergelijk bij voorbaat was uitgesloten; de Republiek zou nooit het dominium maris van den Deenschen koning erkennen, wat Denemarken juist als *conditio sine qua non* stelde. Preis was van oordeel, dat de Republiek met Denemarken over den afstand van vier mijlen kon beraadslagen, zonder dat het dominium maris in het geding kwam; immers in de onderhandelingen met de Deensche regeering lag stilzwijgend opgesloten, dat de koning over de visscherij had te beslissen. Zijn Deensche collega te 's-Gravenhage wees dit van de hand, daar Christiaan VI stond op een erkenning van het dominium maris in *ipsis terminis*. Behalve Preis had de Zweedsche koning nog een rapporteur in de Republiek, die evenwel geen anderen kijk op de kwestie had als de gezant. De legatiesecretaris, Christer Horn, stelde tegen het einde van 1741 een rapport op over de gebeurtenissen van het afgelopen jaar en kwam tot dezelfde conclusiën, hier echter in een doorlopend relaas te boek gesteld⁶⁰). De waarde van de opmerkingen van Preis ligt in de onmiddellijke reactie op het gebeurde. Loopende geruchten vonden ook een plaatsje in zijn brieven of dagboek, soms ten voordeele van het inzicht in de stemming hier te lande, soms ten nadeele van het goed begrip van het geschil in haar geheel. De „Berättelser” van Christer Horn geven een meer bezonken verslag van de gebeurtenissen. Een vergelijking leverde echter geen belangrijke afwijkingen op.

Het voorjaar van 1742 naderde en evenals in 1741 kwam de kwestie van het convooi ter sprake. Begin Maart diende Zeeland een voorstel bij de Staten-Generaal in om de IJslandsvaarders te beschermen. Besloten werd tot convooi van de koopvaarders naar de Oostzee wegens den oorlog tusschen Zweden en Rusland, waarvan een gedeelte met de zorg voor de IJslands-

⁵⁹) Missiven van Staat, Nr. 101, dat. 22, rec. 27 December 1741; dat. 25, rec. 29 December 1741. Missive van Rumpf uit Stockholm, dat. 26 December 1741, rec. 10 Januari 1742 en van De Swart uit St. Petersburg, dat. 30 December 1741, rec. 19 Januari 1742.

⁶⁰) *Hollandica I, Förhandlingar 1701—1815*, dat. 12/23 December, rec. 22 December 1741. *Commissionssecreteraren Frih. Christer Horns berättelser om Holland, 1741—1743*, Nr. 60, dat. 22 December 1741/2 Januari 1742. Vgl. *Koninkl. Bibl., Stockholm: D. 1326, 1, Frih. Christer Horns Berättelser och politiska anteckningar från Holland, 1740—1746, I. Ur Hornska Samlung på Fogelvik skänkta 21 April 1868; Friherre Christer Horns Politiska anteckningar och journal, 1740—1743.*

20116816

vaarders zou worden belast. Ook zouden de oorlogsschepen, die de retourvloot van Oost-Indië moesten opwachten, een oogje op de visschersvloot houden. Sinds dat nieuws bekend werd, zwijgen de resolutiën onverwachts over het conflict met Denemarken. Wat was hiervan de reden? De alwetende Preis licht ons in den zomer van 1742 daarover in. De Deensche regeering was de schrik om het hart geslagen bij het hooren van zóó vele uitrustingen ter zee in de Republiek; uit eigener beweging had zij bij monde van Coymans aan de Staten-Generaal en aan Amsterdam laten verzekeren, dat zij niet van zins was de visschers onder IJsland lastig te vallen. Het gevolg was, dat de Republiek haar convooi beperkte, nu Denemarken den eens met zooveel ijver opgenomen strijd langzamerhand liet verlopen⁶¹).

De internationale toestand in Europa blijkt in dezen van groote beteekenis te zijn. Engeland zag den invloed van Frankrijk op het vasteland gaandeweg toenemen en trachtte de Republiek voor zich te winnen met schoone beloften van bescherming van handel en zeevaart; ook in het geschil met Denemarken was Engeland bereid haar tegen Denemarken te helpen. Helaas zijn ons geen stukken bekend, die hier over licht verschaffen. Wel is een concept zonder dagteekening van de hand van Von Schulin (?) bewaard gebleven, waarin wordt gezegd, dat de koning niet van zins was de visscherij, uitgeoefend door de onderdanen van de Republiek of andere mogendheden in het Noordelijke gedeelte van den Atlantischen Oceaan, te belemmeren. De eisch van het onbeperkte dominium maris had dus al heel wat van zijn scherpte verloren. Een ongedateerd concept van de hand van Von Berkentin, eveneens minister van Christiaan VI, geeft ook de afwachtende houding van de Deensche regeering weer. De schrijver is van meening, dat een scherp protest tegen de uitrustingen ter zee van de Republiek niet op zijn plaats is; het zou koren op den molen van de agressievere elementen in de Staten-Generaal zijn. Wat de politieke constellatie in Europa betreft, oordeelt hij: „Was wir hierbey vermutlich obtiniren könnten, is dass, weil Engelland allem Ansehen nach sich nicht so favorabel für uns declariren würde, wie es billig vermöge der Alliance und der vorigen Tractaten thuen sollte, wir uns dadurch ein sehr guten Praetext zu der künftigen an Franckreich zu declarirenden praeferece menagiren könnten. Und hierinnen besteht dann mein Bedencken über die Frage eines in Holland zu übergebenden Pro Memoria''⁶²).

⁶¹) Res. Staten-Generaal, 3, 8 en 24 Maart en 16 April 1742. — *Hollandica* I, Generalt Utthåg af 1742—1743, IJslandsche Visscherijtwisten, 26 Juni/7 Juli 1742.

⁶²) *Island og Færøer*, Suppl. 2, Nr. 26a. Concept van de hand van Von Schulin (?) zonder datum en van Von Berkentin, eveneens ongedateerd, waarschijnlijk beide van het begin van 1742, vóór Maart 1742.

Wij zagen reeds, dat de vriendschap tusschen Engeland en Denemarken bekoeld was. In het begin van 1742 schreef Mauricius reeds: „Het geloof, waarin veele hier al voorheen geweest zijn, dat Denemarken coquetteerde met Vranckrijck, word leevendiger seedert de revolutie in Rusland. Of Denemarken Vranckrijck, dan of Vranckrijck Denemarken aansoekt, is duister te raaden. En selfs weet men niet regt te seggen, op wat gronden dit geloof steunt. Egter geeft dit alles aanleiding om de tegenwoordige situatie der saaken van het Noorden een weinig naader te overdenken". Tegen Maart 1742 liep het tractaat met Engeland af en inderdaad werden de pogingen van Frankrijk om Denemarken voor zich te winnen met succes bekrond. Nauwelijks was 14 Maart het verdrag met Engeland afgeloopen, of Denemarken en Frankrijk sloten 15 Maart een tractaat van vriendschap met toezegging van defensieve hulp. De koning van Denemarken kreeg zijn 400.000 rijksdaalders subsidie, kon zijn slot afbouwen en nam geen zware verplichtingen op zich. Voor ons is één van de geheime artikelen het belangrijkste: *mocht het geschil met de Republiek over de visscherij onder IJsland tot een oorlog leiden, waarin Engeland tegen Denemarken partij koos, dan zou Frankrijk met de noodige troepen zijn bondgenoot te hulp komen!* Engeland, dat in December 1741 nog een poging had gedaan om het bestaande tractaat te verlengen, zag zich nu door zijn optreden in zake den strijd over het dominium maris voor het feit geplaatst, dat zijn bondgenoot de zijde van Frankrijk koos⁸⁹).

Zoo liep het conflict over de visscherij onder IJsland en het dominium maris roemloos ten einde. Vergeleken bij de belangrijke kwesties van Europeesche politiek was het een storm in een glas water, maar niettemin was het voor de betrokken partijen een factor van beteekenis. Christiaan VI gebruikte den strijd met de Republiek als voorwendsel om Rusland de volgens het bestaande tractaat gevraagde hulp tegen Zweden te weigeren; de Republiek trachtte als in haar glorietijd de vrijheid der zee te handhaven, maar was toch terwille van de belangen van handel en visscherij niet van zins de kwestie op de spits te drijven. Van weerskanten gebruikte men groote woorden om de tegenpartij te imponeeren en maakte aanstalten om met een escader de rechten te verdedigen; tenslotte waren beide partijen tevreden, als het bij het oude bleef, al dook de kwestie van tijd tot tijd nog eens op.

Zoo dienden in December 1742 de reeders van de bewuste hoekers van 1740 nogmaals een request in om tegen de confiscatie te protesteeren; het waren Tonis van der Os en Abraham van Gaveren vanwege Zierikzee en Ary Broer, Lambert Schelvischvanger en Willem Bubbezon vanwege

⁸⁹) Missiven van Staat, Nr. 102, dat. 12, rec. 17 Januari 1742. — Kongehusets og Rigets Arkiv, E (Tractater); vgl. Holm, blz. 46—60.

26110316

Maassluis. Coymans kon dus aan den gang blijven met reclameeren, hoewel hij het nut ervan niet inzag. Een onjuistheid in het request van de reeders toont aan, dat de zaak op den achtergrond was gekomen, al gaven zij hun actie niet op. Er is in het request nl. sprake van een hoeker de Wassende Maan, die echter niet tot het geconfisqueerde zestal behoorde. De herinnering begon dus al te verbleeken; Coymans, op zijn qui-vive als altijd, veranderde dit terstond in de Portugal, één van de slachtoffers van 1740⁶⁴).

Uit later jaren is ons van Deensche zijde nog slechts een ongedateerd concept voor een memorie bewaard gebleven, dat in elk geval nà Maart 1745 is opgesteld. Daarin wordt o.m. uiting gegeven aan de voldoening, dat het Deensche escader van 1741 geen visschers binnen de verboden zône had aangetroffen en dat de oorlogsschepen van de Republiek en die van Denemarken elkaar niet hebben ontmoet; dat had de kwestie maar ingewikkelder gemaakt! Ook de correspondentie met Bentinck, op wiens instigatie de zending van De Larrey plaats vond, wordt gememoreerd. De opsteller van het concept is tenslotte zeer te spreken over het feit, dat, sinds het gebeurde in 1740, geen Nederlandsche visschers zich meer binnen den verboden afstand van vier mijlen hebben laten zien. De mentaliteit van de IJslandsvaarders in aanmerking genomen mogen wij veronderstellen, dat zij de voorzichtigheid wat meer in acht namen, maar niettemin hun bedrijf hebben uitgeoefend, zooals het hun het beste uitkwam. Denemarken kon zich niet ieder jaar de weelde van een kruistocht onder IJsland veroorloven; zoo bleven later de moeilijkheden achterwege⁶⁵).

Uit het „Journael of Daghregister” van het fregat ’t Hoff St. Jans-Kerke, dat in 1745 op een reis om de Noord voer, zien wij, dat de gewoonte om de retourvloot ter hoogte van de Shetlandseilanden op te wachten, ook in de 18de eeuw nog bestond. Ditmaal was de plaats van samenkomst echter onder IJsland, „aan Kaap Hekla”, dus aan de Zuidkust. Van een jager van Maassluis hoorde de commandant Jacob Eduard van der Gon, dat er tamelijk veel ijs op de kusten was. Hij nam zijn koers van Papey op de Oostkust, langs de Vestmannaeyjar en de Vogelscheeren (Fuglasker) aan de Zuidwest-punt van IJsland naar Hanefjord (Hafnarfjord) om eenige zieken aan wal te brengen. De „amtman” van IJsland kwam met zijn vrouw aan boord en werd met elf saluutschoten begroet, terwijl de voogd, die ook door zijn echtgenoot was vergezeld, met zeven schoten tevreden moest zijn. Ongeveer een maand bleef het fregat op de reede liggen, tot de

⁶⁴) Res. Staten-Generaal, 4 December 1742. Lias Denemarken, Nr. 5946, dat. 22, rec. 31 December 1742 met bijlage. Zelfs in 1743 is de zaak nog niet afgedaan, zie Lias Denemarken, Nr. 5946, missive van Coymans, dat. 12, rec. 22 October 1743.

⁶⁵) Island og Færøer, Suppl. 2, Nr. 26a.

zieken waren genezen; telkens is er sprake van het vullen van de watervaten aan den wal. De Middelburg, die het jaar tevoren onder de IJslandsche kust had gekruist, deed echter geen havens op IJsland aan⁶⁶).

In 1760 kwam de visscherij onder IJsland onverwachts weer ter sprake. Onze resident te Kopenhagen, Bosc de la Calmette, berichtte het uitvaren van een Deensch oorlogschip op een kruistocht onder IJsland. Gedachtig aan het gebeurde van 1740 informeerde hij bij de Deensche regeering, wat de aanleiding hiertoe was en kreeg te hooren, „dat een schip na IJsland stond gesonden te worden om den sluikhandel op die kusten te beletten, maar dat men aangaande de visscherij wel begreep, dat het voor de visschers niet mogelijk was om altoos op een bepaalde distantie van de kust te blijven, met verseekering, dat daaromtrent aan den commandeur van het schip de vriendelijkste orders souden gegeven worden, in vertrouwen, dat de visschers van haare kant niet buiten hooge noodsaakelijkheid sóó na onder de wal souden komen, dat men soude moeten vaststellen, dat sij iets anders in den sin hadden als alleen daar te koomen visschen, en dus verhoopte niets te sullen voorvallen, dat occasie tot eenig ongenoegen soude kunnen geeven”⁶⁷). Voorwaar een heel ander geluid dan in 1741!

Eerst in Augustus 1761 werd in de Staten van Holland rapport op de missive van Bosc de la Calmette uitgebracht, vergezeld van een concept-placcaat betreffende den sluikhandel op de kusten van IJsland. In het college van Gedeputeerden van de Groote Visscherij was de zaak eveneens aanhangig gemaakt, daar de boekhouders en reeders van de IJslandsche visscherij zelf reeds over dit euvel hadden geklaagd. Het resultaat was, dat de Staten-Generaal in Februari 1762 een placcaat uitvaardigden, waarvan de aanhef luidt: „Alsoo wij geïnformeert zijn, dat eenige schippers, stokhouders, matroosen en jongens, vaarende op scheepen tot de IJslandsche visscherije uitgerust, teegens den wil en begeerte van haar boekhouders en rheeders, in plaats van te visschen, daar zij toe zijn aangenomen, haar buyten nood sake onthouden in de baayen van IJsland en aldaar haer particulier voordeel soecken te bevorderen door het verhandelen van taback, genever en brandewijn en andere waaren aan de ingesetenen van IJsland, tegens talk, hemdrokken, broeken, koussen, sokken en wanten, niet zonder suspicie van tot zoodanigen handel ook wel te misbruyken de scheepslijnen, tonnen en zout”, werd voortaan allen opvarenden verboden meer tabak, jenever en brandewijn mede te nemen dan voor persoonlijk gebruik noodig was en

⁶⁶) Dr. J. de Hullu, De archieven van de Admiraliteitscolleges, Nr. 1139 (van de Maze) en 2369 (van Amsterdam).

⁶⁷) Res. Staten-Generaal, 28 April 1760. — Res. Staten van Holland, 6 Mei 1760.

26116816
den tijd bestemd voor de visscherij tot groot nadeel van hun reeders te besteden voor ruilhandel met de bevolking⁸⁸⁾.

Nu dit misbruik den reeders zelf nadeelig dreigde te worden, aangezien de bemanning vischtuig begon te verhandelen, drongen zij op maatregelen aan, die volkomen in de lijn der Deensche regeering lagen. Zoolang de smokkelhandel de belangen der reeders niet schaadde, lieten zij de bemanning begaan; maar wij zagen reeds, hoe Zierikzee ten gevolge van de confiscatiën van 1740 een dergelijk verbod uitvaardigde, aangezien de reeders tenslotte de dupe waren. Of de exemplaren van het placcaat, die aan iederen stuurman ter hand werden gesteld, aan het doel hebben beantwoord, staat echter te bezien.

Volkomen gerust was onze resident te Kopenhagen toch niet, wat het optreden van de Deensche inspectievaartuigen betrof. Telkens wanneer er sprake was van een kruistocht onder IJsland, achtte hij zich geroepen inlichtingen in te winnen, of die tocht tegen de Nederlandsche visschers was gericht; zoo b.v. in 1774, toen hij echter van de Deensche regeering dezelfde geruststellende verklaring kreeg als in 1760. Ditmaal heette de uitrusting van twee schepen te zijn geschied tegen de Duinkerkers, die evenals in 1766 zich aan wandaden tegenover de IJslandsche bevolking schuldig maakten, de boeren bij de visscherij lastig vielen, zich van de gevangen visch meester maakten en zelfs het vischtuig roofden. Waarschijnlijk achtte Christiaan VII het in dit verband noodzakelijk om nogmaals een verordening uit te vaardigen tegen den handel op IJsland door vreemdelingen en het visschen te dicht onder de kust. Veel nieuws bevat deze ordonnantie niet; de koning verzorgde sinds 1774 zelf den handel en wenschte zich tegen ongewenschte concurrentie te vrijwaren, zoowel van zijn eigen onderdanen als van buitenlanders. In zijn begeleidende missive maakte Bosc de la Calmette de opmerking, „dat men gemenageert heeft de bewuste distantie van vier mijlen te noemen en zig vergenoegd te stellen *onder de kusten*”⁸⁹⁾.

Blijkbaar had de Rentekamer op aandringen van de Algemeene Handelscompagnie deze maatregelen uitgelokt; in haar advies van 30 Maart 1776 gaf zij een overzicht van de schade, die de Deensche handel op IJsland van de vreemdelingen had te lijden. In de klachten werd er op gewezen,

⁸⁸⁾ Res. Staten van Holland, 7 Augustus 1761. — Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 7, fol. 203, 207 en 223. Res. Gedep. Groote Visscherij, 1750—1763, 17 en 18 April en 3 November 1761. — Res. Staten van Holland, 12 Februari 1762. Res. Staten-Generaal, 15 Februari 1762.

⁸⁹⁾ Res. Staten van Holland, 15 Juli 1774. — Res. Staten-Generaal, 15 Mei 1776. Missiven van Staat, Nr. 144, dat. 7, rec. 15 Mei 1776. Res. Staten van Holland, 18 Mei 1776. Een vertaling van 's konings ordonnantie kwam ter tafel in de vergadering van Gedeputeerden van de Groote Visscherij te Delft, 31 Mei 1776. Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 9, fol. 46 e.v.

hoe van oudsher de vaart naar IJsland afhankelijk was gesteld van de toestemming van den Deenschen koning. Evenals tijdens den strijd over het *dominium maris* in 1741 komt de verboden zône van vier mijlen aan de orde, maar men achtte het raadzamer in de ordonnantie geen bepaalde distantie vast te stellen, maar zich te bepalen tot het opbrengen van schepen, wier bemanning op smokkelhandel was betrapt. Inderdaad blijkt, dat de verordening niet speciaal tegen de Nederlandsche visschers was gericht, aangezien in het advies van de Rentekamer herhaaldelijk sprake is van de Fransche visschers, de „*pêcheurs d'Islande*”; deze regeling werd ook gemaakt in overleg met den Franschen gezant te Kopenhagen op grond van een overeenkomst tusschen Denemarken en Frankrijk van 1766⁷⁰⁾.

In de oorlogsjaren 1781 e.v. liet zich de concurrentie van de Fransche visschers geducht voelen. De reeders van Vlaardingen en Maassluis trachtten het uitvaarverbod voor de IJslandsche visscherij opgeheven te krijgen, opdat zij als van ouds hun schepen ter kabeljauwvangst zouden mogen zenden. Na eenig overleg stemden de Staten-Generaal er in toe bij wijze van proef hun placcaat tijdelijk buiten werking te stellen, wat later werd verlengd⁷¹⁾. De oorzaak van het verval der kabeljauwvisscherij zat echter dieper; in ons laatste hoofdstuk zullen wij in 't kort de maatregelen bespreken, die men hier te lande nam om te trachten haar weer op de been te brengen.

⁷⁰⁾ Reykjavík, Þjóðskjalasafn, Nr. 19, 9 April 1776. In dit Deensche stuk worden de Nederlandsche en Engelsche visschers slechts genoemd in verband met de bijzondere bepalingen, die voortaan voor de Fransche visschers zouden gelden. — *Relation d'un voyage dans la Mer du Nord, aux côtes d'Islande, du Groenland, de Ferro, de Schettland, des Orcades et de Norwège, fait en 1767 et 1768 par M. de Kerguelen Trémarec, Lieutenant des Vaisseaux du Roi, de l'Académie Royale de Marine, commandant les Frégates la Folle et l'Hirondelle.* Amsterdam 1772. — De schrijver maakte dezen kruistocht naar aanleiding van moeilijkheden over de visscherij onder IJsland, die dank zij den Franschen gezant te Kopenhagen, Ogier, bij de overeenkomst van 1766 waren bijgelegd. Zijn beschrijving van IJsland komt vrijwel letterlijk in vertaling voor in „*De Walvischvangst met veele bijzonderheden daartoe betrekkelijk*” van 1784.

⁷¹⁾ Res. Staten-Generaal, 15 en 30 Maart 1781, 30 Juli, 28 September en 19 October 1781; 4 Maart en 20 Augustus 1782.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

De Visscherij in de 19de Eeuw.

Wij zagen reeds, hoe de kabeljauwvisscherij in de laatste decennia van de 18de eeuw achteruit was gegaan. Sinds 1775 valt een daling van het aantal schepen te constateeren en na den oorlog met Engeland (1780—1784) bedraagt het gemiddelde aantal schepen omstreeks 50¹⁾. Welke waren de oorzaken van dezen achteruitgang?

Het request, dat „de geïnteresseerden in de IJslandsche kabeljauwvisscherij te Delfshaven, Schiedam, Vlaardingen, Maassluis, Zwartewaal en Enkhuizen, en dus de gezamentlijke geïnteresseerden in de IJslandsche vaart van Holland en Westvriesland” in 1788 bij de Staten van Holland indienden, brengt ons op de hoogte van de opvattingen der reeders dien-aangaande. In de kringen van de IJslandsche visscherij was men van oordeel, dat de steeds groeiende concurrentie van de kabeljauwvisscherij bij Newfoundland één der eerste oorzaken was van den achteruitgang, daar het aanbod de vraag verre overtrof. Maar daarnaast had de visscherij ook concurrenten in haar directe omgeving gekregen, nl. de Fransche visschers en die uit de Oostenrijksche Nederlanden, resp. van Duinkerken, Oostende en Nieuwpoort. Het aantal schepen, van deze havens uitgereed, bedroeg ongeveer een honderd per jaar. Bovendien waren de invoerrechten, die in deze landen van de visch werden geheven, zóó hoog, dat de Republiek niet meer kon concurreren, ja zelfs soms geheel en al van de buitenlandsche markt werd verdrongen.

Maar het ergste was, dat in de naburige rijken de visscherij den steun van de regeering genoot in den vorm van een premie. Deze maatregel werd hier te lande van tijd tot tijd toegepast op de haringvaart en de walvischvaart, maar de kabeljauwvisscherij had dit voorrecht nimmer genoten.

¹⁾ Zie bijlage J.

Zelfs in de goede jaren, als de opbrengst meer dan vijf tonnen gouds bedroeg, bleef er na aftrek van de kosten der uitrusting slechts een geringe winst voor de reeders over, die meermalen door de lage prijzen en den geringen afzet tot nihil werd gereduceerd. De conclusie was, „dat het mitsdien geen breedvoerig betoog nodig heeft om uit allen deeze te besluiten, dat de supplianten verseeën in de termen om door een premie uit 's lands kas gesoulageerd te worden, bijzonder ook om te worden aangemoedigd deeze tak van visscherij tot haare voorige grootheid te brengen". Dit zou ook allen nevenbedrijven ten goede komen, den traankokerijen van vischlever, den scheepstimmerwerven, den zeilmakerijen, e.a. Bovendien zou een groot aantal menschen weer een bestaan in de visscherij vinden, waardoor het land grootere voordeelen zou genieten dan het nadeel van de kosten der premiën, die f 800.— per schip zouden moeten bedragen²⁾.

De Staten van Holland waren van meening, dat de IJslandsche visscherij inderdaad van alle zijden door concurrenten werd belaagd, maar dat dit nog geen reden was om de premie hooger te stellen dan voor de haringvaart. Zij besloten dus in Juli 1788 voor den tijd van twaalf jaar een premie van f 500.— te verleenē voor ieder schip, dat ter IJslandsche visscherij uitvoer. Een commissie uit de reeders zou worden belast met het onderzoek naar de resultaten van de visscherij en de belanghebbenden, die voor de premie in aanmerking kwamen, aan de Staten van Holland voordragen met dien verstande, dat het totaal bedrag der premiën pondpondsgewijs over de boekhouders zou worden verdeeld. De uitbetaling der gelden zou, voorloopig gedurende drie jaar, in overleg met de reeders geschieden. Dit besluit werd 9 April 1789 bevestigd en was in 1792 nog van kracht³⁾.

De oorlog met Frankrijk berokkende de visscherij groote schade, hoewel de reeders er op hadden aangedrongen, dat onze oorlogsschepen de Fransche visschers ongemoeid zouden laten; het logisch gevolg zou immers zijn, dat ook de Nederlandsche visschers door de kapers zouden worden gemolesteerd. Aanvankelijk werden de schepen, uitsluitend ter visscherij uitgerust, ook met rust gelaten, maar al spoedig vervolgden de Fransche kapers onze visschers tot onder IJsland, waar o.a. in 1794 verscheidene slachtoffers vielen. In de dagen van 29 Juli tot 4 Augustus hadden zij vijf doggers ten Westen van de Fuglasker genomen. In een gevecht ter hoogte van Snæfellsnes overmeesterden de Franschen nog een dogger, waar zij de op-

²⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 8, 26 Juni 1788. De opbrengst der Newfoundlandse visscherij bedroeg volgens een Engelsch minister in 1774 516.000 quintalen visch, in 1786 reeds 732.000 quintalen, dus 216.000 quintalen of 24.192.000 pond visch meer.

³⁾ Res. Staten van Holland, 12 Juli 1788; 9 April en 15 Mei 1789; 16 en 20 Februari 1792; vgl. Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 8.

1931.

XXVII. Snæfjallaströnd met Ísafjarðardjúp.

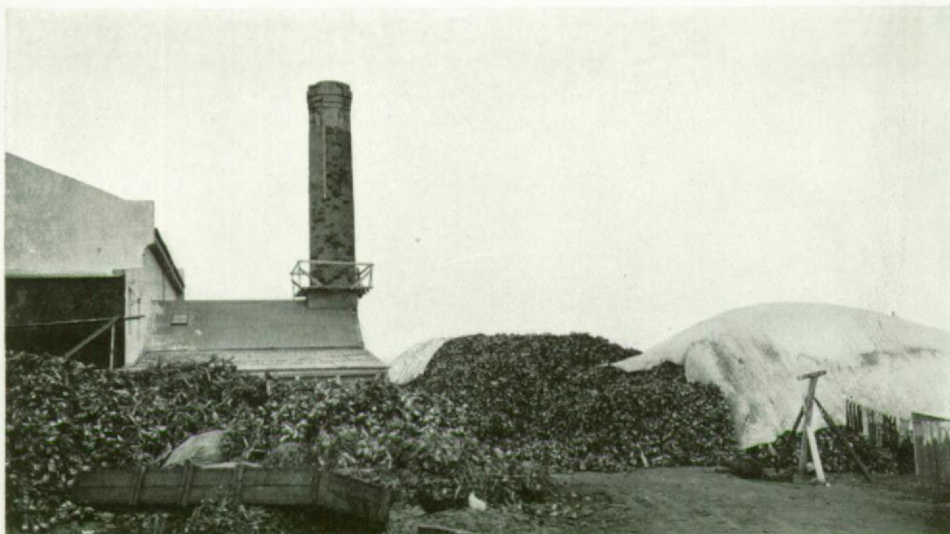
Foto v. d. S.

1931.

XXVIII. Ísafjord aan den Skutilsfjord.

Foto v. d. S.

1931.

XXIX. Isafjord. Kabeljauwkoppen bij maalderij.

Foto v. d. S.

1931.

XXX. Isafjord. „Dansk Monopolhus” op de landtong.

Foto v. d. S.

varenden van de andere schepen op overzetten. Deze laatste dogger werd tenslotte vrijgelaten en dreef bij Grundarfjord aan. De kapers hadden vrijwel alles geroofd: zeilen, ankers en ankerkettingen, alle kookgerei en levensmiddelen, behalve drie tonnen scheepsbrood, wijn, bier, brandewijn en water; de matrozen mochten slechts de kleeren, die zij aan hadden, behouden. Sommige der veroverde doggers waren in brand gestoken, andere in den grond geschoten. Toen deze eenig overgebleven dogger aandreef, waren er 70 man aan boord, die door de boeren van Snæfellsnes zoo goed werden verpleegd, als hun armoe veroorloofde. Zij gaven hun kleeren, kousen, turf en een zeekaart, daar de Franschen hun alles hadden afgenomen. Zelfs kalefaterden zij het schip, zoodat de matrozen er mee naar huis konden zeilen⁴⁾.

Later, bv. in 1797, dreigde het grootste gevaar van Engelsche zijde. De reeders trachtten het bedrijf gaande te houden door hun schepen onder neutrale vlag, hetzij onder Deensche, hetzij onder Pruisische, ja zelfs onder Russische vlag te laten varen. Dit bracht echter moeilijkheden mede, daar de schepen in geval van verovering door Engelsche kapers niet als Nederlandsche vaartuigen konden worden opgeëischt. Engeland bracht alle visschersvaartuigen op, die van of naar vijandelijke havens voeren, ook al was de schipper in het bezit van een neutralen pas. Zoo werd in 1798 Huib Bontestein, varende onder Russische vlag, voor de reederij Mannekes, Beyer en Steur te Maassluis ter hoogte van Texel, door een Engelsch schip genomen en naar Yarmouth opgebracht; hetzelfde lot trof de twee IJslandsvaarders van de Weduwe Van Loo en Alexander van Yperen⁵⁾.

Dit werd den reeders van Vlaardingen en Maassluis toch te kras; zij besloten voor gezamenlijke rekening een schip naar IJsland te zenden om hun schepen voor het gevaar, dat van Engelsche zijde dreigde, te waarschuwen. Het brikschip de Reformatior van de reederij Mannekes, Beyer en Steur onder kapitein Jan Scheepen van Embden zou zijn kruistocht onder IJsland beginnen op de Westkust ter hoogte van den Breiðafjord en vervolgens langs de Zuidkust varen om de visschers op de hoogte te brengen. De kosten droegen de reeders naar evenredigheid van het aantal schepen, dat zij hadden uitgezonden. Van Vlaardingen waren er 24 schepen van 14 reeders en van Maassluis 8 van 6 reeders in zee. Beide groepen stelden een „gleuzer” aan, die voor den goeden gang van zaken zorg moest dragen. Uit het relaas

⁴⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 9, 5 April 1793. — Jhr. Mr. J. C. de Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen, V, blz. 151. Þorvaldur Þoroddsen, Ferðabók, Skýrslur um rannsóknir á Íslandi, 1882—1898, III, blz. 38—39 over Snæfellsnes.

⁵⁾ Resolutieboek van de Gecommitteerden ter visscherij te Maassluis 1794—1815, 3, 5 en 10 April 1797; 6, 10 en 12 Maart en 21 Mei 1798.

van den kapitein bleek, dat hij op de reede van Deerfor (Dýrafjörð) in Juli 29 schepen had gepraaid. De kosten van deze reis bedroegen ruim f 3000.— waarvan f 2800.— voor huur van de Reformatör; onder de kleinere onkosten vinden wij o.a. vermeld het verschot van de „gleuzers” op IJsland voor „expressens te paart”. Voor de reeders kwam de expeditie dus op een f 100.— per schip te staan⁶⁾.

Omstreeks 1800 waren er telkens klachten over de Engelschen, die onze visschersschepen opbrachten. Klaas Hogendijk Klaasz. van Vlaardingen wilde in 1799 een groote hoeveelheid zout, tonnen en hoepels van Noorwegen uit naar IJsland verzenden; nog vóór hij toestemming tot den uitvoer had verkregen, was het schip, dat al uitgevaren was, door Engelsche kapers genomen. Het Provisioneel Comité tot de Zaken van de Groote Visscherij van de Bataafsche Republiek vertrouwde het zaakje echter niet, daar de hoeveelheid zout en tonnen het benoodigde voor een reis naar IJsland verre te boven ging en dus waarschijnlijk bestemd was voor verkoop naar het buitenland. Van hoogerhand trachtte men de visscherij tegemoet te komen door den invoer van de visch te belasten, maar een enkele reeder probeerde langs een minder officieelen weg nog wat te verdienen. Zoo had bv. Klaas van Rossen van Vlaardingen opheffing van het invoerrecht op de IJslandsche visch verzocht voor de lading van den hoeker de Jonge Jan. Achteraf bleek, dat hij dit schip, oorspronkelijk te Maassluis thuishoorende en een paar jaar tevoren door de Engelschen genomen, in 1800 in Engeland had gekocht en te Altona voor de visscherij naar IJsland had uitgerust. Toen hij na de reis zijn lading in Altona niet van de hand kon doen, zond hij de visch naar Vlaardingen, maar het college beschouwde de lading terecht als uit het buitenland ingevoerd en weigerde de invoerrechten kwijt te schelden⁷⁾. In 1800 werden er drie IJslandsvaarders van Maassluis naar Yarmouth opgebracht, te weten de Hoop van Leendert Bas, de Bruid van C. van Jacob van Rossen en de Maria Elisabeth. De twee laatste schepen hadden met een Pruisischen kapitein onder Pruisische vlag gevaren ter wille van de neutraliteit, wat echter niet tot het beoogde doel had geleid⁸⁾.

Onder deze moeilijke omstandigheden grepen de reeders van Vlaardingen

⁶⁾ Resolutieboek Gecomm. 1794—1815, 21 Mei 1798. Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 7, 7, 21 en 23 Mei, 5 Juli, 23 en 24 Augustus 1798. In 1802 voer dezelfde kapitein met de Koophandel naar IJsland; voor de monsterrol, zie Port. 9, 10 Maart 1802. De bemanning beurde hand- en lastgeld, vgl. ook de monsterrol van de Vreede, onder stuurman Elisa Verschoor, Port. 9, 26 Maart 1802.

⁷⁾ Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 11, fol. 173—174, 6 Mei 1799; fol. 223 vº., 4 Maart 1800.

⁸⁾ Recht. Arch. Maassluis, Nr. 157, acte 53, 9 Mei 1801; acte 54, 5 Juni 1801; acte 57, 15 Augustus 1801.

en Maassluis wederom naar hetzelfde middel als in 1788 en vroegen in 1802 aan het Staatsbewind een premie voor de IJslandsvaarders. Zij dienden een request in uit naam van de „Gecommitteerden tot de zaken van de kleyne of IJslandse kabbeljauwvisserij te Vlaarding en Maassluys” en verzochten een premie van f 800.— voor de twee eerste en van f 500.— voor de tien volgende jaren voor elk schip, dat ter visscherij naar IJsland zou uitvaren. Zij beriepen zich op de overwegingen van de Staten van Holland in 1788 en klaagden hun nood, dat er sinds 1793 niet minder dan 68 schepen van Vlaardingen en 44 schepen van Maassluis door den vijand waren genomen. Daar zij voor 1802 nauwelijks 20 schepen konden uitrusten, zou het geen bezwaar voor de regeering zijn om een premie te verleen. Tevens blijkt uit dit request, dat de uitbetaling van de premie sinds 1797 niet had plaats gevonden; er werd alsnog in het belang der betrokken reeders op uitkeering aangedrongen. Het resultaat was, dat voor 1802 een premie van f 700.— per schip zou worden toegekend. Terstond daagden gegadigden op, ook van buiten de steden langs de Maas, o.a. de boekhouder J. C. Borst van Delfzijl, wiens hoeker de Vriendschap in 1801 en 1802 een reis naar IJsland had gemaakt, zoodat hij recht had op een premie van f 500.— en één van f 700.—. Als procureur van de reeders trad M. H. van Son te 's-Gravenhage op, die de lijst van de betrokken schepen uit handen der reeders ontving en met de zorg voor de uitbetaling was belast⁹⁾.

Sinds 1802 zijn ons de lijsten bewaard gebleven van de boekhouders en stuurlieden, wier schepen ter visscherij onder IJsland waren uitgevaren en voor de premie in aanmerking kwamen. In October, na den terugkeer der visschers, werd de lijst opgemaakt en naar 's-Gravenhage gezonden; in het voorjaar werden de gelden uitbetaald¹⁰⁾. Het volgende jaar verzochten de reeders reeds verhooging van de premie met f 200.—, maar dit werd slechts voor 1803 toegestaan; een zelfde verzoek voor 1804 werd afgeslagen. Bij resolutie van het Wetgevend Lichaam dd. 17 Juni 1803 en besluit van het Staatsbewind dd. 23 Juni 1803 werd de premie voor de IJslandsvaarders voor den tijd van twaalf jaar weer op f 500.— per schip vastgesteld¹¹⁾.

⁹⁾ Resolutieboek Gecomm. 1794—1815, 2, 12 en 13 Januari 1802, 5 en 7 Mei 1802. Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 8, 13 en 8 Februari, 8 Maart 1802; 8, 15, 22 en 27 April 1802; 20 Mei en 25 Augustus 1802.

¹⁰⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 8. De lijsten zijn niet volledig. Van de jaren 1802—1805 en 1807 zijn de opgaven bewaard gebleven. De ontbrekende jaren heb ik trachten aan te vullen met gegevens uit het Resolutieboek Gecomm. 1794—1815 en het Arch. Groote Visscherij tot 1823, zie bijlage N.

¹¹⁾ Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 8, 13 April 1803; copie van het Besluit van het Staatsbewind d.d. 23 Juni 1803. Resolutieboek Gecomm. 1794—1815, 2 October 1804, vgl. Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 8, 4 October 1804.

Sommige reeders wenschten het mes van twee kanten te laten snijden en een dubbele premie in de wacht te sleepen, zoowel voor de haringvaart als de IJslandsvaart. Reeds in de 17de eeuw was het gewoonte, dat een IJslandsvaarder, welke door samenloop van omstandigheden vroeg van IJsland terug kwam, nog een reis ten haring maakte. Voor het college der visscherij was dit een voordeel, aangezien het schip voor de tweede reis ook „havengelt” betaalde, zij het dan ook de helft van het volle bedrag, verschuldigd voor een haringreis. Met het systeem der premiën was het voordeel echter aan den kant van de reeders; zij meenden op een dubbele premie, voor beide takken van visscherij één, aanspraak te kunnen maken. Het Provisioneel Comité tot de Zaken van de Groote Visscherij besliste echter in 1805, dat voor één schip slechts éénmaal premie zou worden betaald. De overwegingen waren, „dat het van nadelige uitwerking voor beide die visscherijen zoude zijn, doordien de schepen om twee praemiën in één en hetzelfde jaar te genieten, hunne vaart op IJsland vroeger dan anders zoude afsnijden, om nog op 't laatst van de haringteeld een reisje van korten duur ten haring te kunnen doen.”¹²⁾

De onrustige politieke toestanden lieten niet na in deze jaren een slechten invloed op het bedrijf uit te oefenen; telkens zijn er klachten over de moeilijke omstandigheden, waaronder de visscherij werd uitgeoefend. In de jaren 1806—1809 was het aantal schepen uiterst beperkt, in 1810 en 1811 lag de vaart geheel stil. Napoleon had voor dien zomer, tot groot nadeel van de reeders, alle visscherij verboden. Het Provisioneel Comité tot de Zaken van de Groote Visscherij kwam in zijn vergadering van 8 Augustus 1811 tot de slotsom, dat de ingezetenen van de plaatsen, waar de visscherij werd uitgeoefend, in een allertreurigsten toestand verkeerden; „de armoede, die aldaar zoo klaarblijkelijk heerste, is nog aanmerkelijk vermeerderd en wanneer de geheele stilstand der haring- en kabbeljauwvisscherijen blijft voortduren, alsdan zijn de vooruitzichten tegen den naderenden winter zóó akelig, dat men zich daarvan niet wel een gegrond denkbeeld vormen kan; het is meer dan waarschijnlijk, dat alsdan verscheidene menschen door honger en gebrek zullen moeten omkomen, naardien de armen- en plaatselijke kassen geheel uitgeput zijn en het aantal ingezetenen, dewelke nog iets kunnen contribueeren, te klein van getal is, om in de noodzakelijkste, in de dringendste behoeften hunner medeburgere naar behoore te voorzien.” In zijn vergadering van 8 October 1811 besloot het college audiëntie bij den Minister van Binnenlandsche Zaken aan te vragen en, zoo mogelijk, bij den Keizer zelf; de Intendant van het ministerie zou zijn medewerking daartoe verleen. Inderdaad genoot de president van het College van de Groote Vis-

¹²⁾ Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 12, fol. 224 v°.—225, 7 Mei 1805.

schrij, Lambert Schelvisvanger met twee leden, J. van der Kemp en A. J. Slijper, de eer bij den Keizer, tijdens zijn verblijf te Amsterdam, te worden toegelaten, die hun een onderhoud van drie kwartier toestond. De heeren, in het zwart gekleed met drielokke hoeden, verzochten opheffing van het verbod voor de visscherij, althans voor zoover het met de bedoelingen des Keizers strookte. Nadat Napoleon een aantal vragen betreffende het aantal schepen en de opbrengst van de visscherij gesteld had, liet hij de heeren gaan met een kort: „het is goed”. De vertegenwoordigers van de Groote Visscherij hadden dus hun doel bereikt¹³⁾.

Ondanks het verbod van uitvaren hadden enkele IJslandsvaarders het er blijkbaar toch op gewaagd onder IJsland te gaan visschen. Toevallig is ons bewaard gebleven het verslag van de reis van de Gerechtigheid van schipper W. van der Horden van Maassluis. Half April zeilde hij uit de Maas en arriveerde een kleine maand later onder de IJslandsche kust. Reeds op de uitreis had hij met storm te kampen gehad; dit werd er tijdens het verloop van den zomer niet beter op. Met nog vijf andere Hollandsche en een veertigtal Fransche schepen dreef de Gerechtigheid af tot bij Kaap Horn, waar zij in het ijs geraakten. Met veel moeite gelukte het den schipper zich onder Hrísey in den Eyjafjord te redden. Tegen het advies van de Fransche visschers in besloot hij Oostwaarts om den Hoek van Langernis (Langanes) te varen, waar hem nog veel grootere gevaren van het ijs dreigden. Met acht schepen kwam de Gerechtigheid tenslotte behouden in den Vopnafjord. Na allerlei avonturen weer in zee gestoken, kwam het schip eerst ter hoogte van de Ruyterklip buiten het ijs en aanvaardde toen de terugreis naar het vaderland¹⁴⁾.

Blijkens het gebeurde met een hoeker van het handelshuis Hoogendijk, Betz & de Willigen bestond de mogelijkheid, niettegenstaande het verbod van uitvaren, toestemming van den Minister van Marine voor een bepaald aantal maanden te verkrijgen. Zoo kregen de bovengenoemde reeders consent voor acht maanden om een hoeker naar IJsland ter visscherij te zenden. Schip en lading werden met groote kosten naar het Vlie gebracht om de Engelsche kapers op onze kust te ontloopen. Binnen den vastgestelden tijd kwam stuurman H. van der Valk weer in het Vlie binnen met een buitengewoon groote vangst, die een besomming van ruim f 60.000.— beloofde. Maar het hinkende paard kwam achteraan! Een kleine hoeveelheid kousen

¹³⁾ Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 13, fol. 242 v°., 8 Augustus 1811; fol. 247 v°., 8 October 1811; fol. 250, 10 October 1811; fol. 253, 12 October 1811; fol. 255 v°., 15 October 1811; fol. 259 v., 24 October 1811.

¹⁴⁾ Arch. Gecommitteerden tot de IJslandsche Kabeljauwvisscherij in Zuid-Holland, Port. I, 1811, zie bijlage M en kaart XIII en XIV.

en wanten, die aan de matrozen behoorde, gaf den douanen een gretig aangegrepen voorwendsel om het schip in beslag te nemen. Hoewel de reeders in hooger beroep door verschillende rechtbanken en eindelijk door den Keizer zelf onschuldig werden verklaard en restitutie van het provenu van de lading werd bevolen, hadden zij door personeele vervolging, verlies van schip en verdere kosten toch groote verliezen geleden¹⁵⁾.

De gelukkige verlossing van het Fransche juk werd in de vergadering van Gecommitteerden te Maassluis dankbaar gevierd en daarbij de verwachting uitgesproken, dat het van nu af aan met de visscherij weer omhoog zou gaan. Al spoedig kwam één der leden tot de ontdekking, dat de premie voor de IJslandsche visscherij met het jaar 1814 afliep en drong aan, dat men in samenwerking met Vlaardingen verlenging zou verzoeken; daar was men ook reeds doende in die richting. Het resultaat was, dat beide plaatsen in 1815 besloten, voorloopig voor drie jaar, een premie van f 500 aan te vragen. Het nieuwe bewind ging echter niet over één nacht ijs en won eerst de noodige inlichtingen in, in hoeverre de IJslandsche visscherij steun verdiende. Het beroep op vroegere bepalingen was van geen nut, aangezien de omstandigheden zóó veranderd waren, dat de koning zich niet aan den ouden regel kon houden. De reeders dienden daarop een memorie in, waaruit overtuigend bleek, dat de IJslandsche visscherij met evenveel recht als de haringvaart op een premie aanspraak kon maken. Het aantal schepen was zóó gering, dat het bedrag geen gewicht in de schaal legde in vergelijking tot de andere uitgaven van landswege¹⁶⁾.

In 1817, bij de instelling van het College van Gecommitteerden tot de IJslandsche Kabeljauwvisscherij in Zuid-Holland, werd de IJslandsche visscherij gekarakteriseerd als te worden uitgeoefend tusschen 65° en 67° graden Noorderbreedte. Volgens een afkondiging in het Staatsblad van 6 Maart 1818 werd de premie voor den tijd van drie jaar op f 500 gesteld. Te beginnen met het jaar 1818 zijn de lijsten der schepen met de namen van hun reeders en het aantal aangebrachte lasten bewaard gebleven. Korte aantekeningen lichten ons in over de omstandigheden, waaronder de visscherij was uitgeoefend; zoo weten wij, wat voor ongelukken er waren gebeurd, in hoeverre het ijs het bedrijf had bemoeilijkt, enz.¹⁷⁾. Aan deze

¹⁵⁾ A. Hoogendijk Jzn., *De Grootvisscherij op de Noordzee*, Haarlem 1893, blz. 45.

¹⁶⁾ Resolutieboek Gecomm. 1794—1815, 28 December 1813; 28 November 1814; 18 Januari en 22 Juni 1815. Maassluis, Arch. Gecomm., Port. 8, 9, 17, 20 en 29 Juni 1815. Arch. Gecomm. tot de IJslandsche Kabeljauwvisscherij in Zuid-Holland, Port. I, 20 Juli 1815.

¹⁷⁾ Arch. Gecomm. tot de IJslandsche Kabeljauwvisscherij in Zuid-Holland, *Handelingen van Gecomm.*, Nr. 5, 27 December 1817. Voor het aantal schepen in deze jaren, uit Nr. 5 en Nr. 6 samen gesteld, zie bijlage N.

bron ontleenen wij het hieronder volgende beknopte overzicht van de IJslandsche visscherij in de periode van 1818—1852.

De prijs van de visch bedroeg in goede jaren f 18 per ton; één last werd op 14 ton gerekend. Bracht de visch f 14 op, dan waren de uitgaven nog gedekt. In 1821 was de vangst slecht wegens het vele ijs, in 1822 bedroeg de prijs per ton slechts f 8 à f 9, terwijl een groot gedeelte van de visch onverkocht bleef; in zoo'n geval leden de reeders ernstige verliezen. Een groot nadeel voor den uitvoer naar het buitenland was het hooge invoerrecht, dat Frankrijk sedert 1823 hief van de IJslandsche visch, waardoor het voornaamste afzetgebied werd gesloten. De visschers oefenden hun bedrijf gewoonlijk op de Westkust van IJsland uit; zij, die later op de visscherij kwamen, bleven aan de Zuidkust, waar de vangst doorgaans niet slecht was. Na 1825 steeg het aantal schepen; een gemiddelde opbrengst van 25 last per schip was geen zeldzaamheid.

Toevallige omstandigheden speelden vaak een belangrijke rol. Zoo had in 1831 een betrekkelijk groot aantal matrozen dienst genomen op de vloot, waardoor plaatsen als Pernis, Zwartewaal en Middelharnis geen voldoende ervaren zeelui voor hun zomervisscherij hadden kunnen krijgen en nu hun schepen maar met volk van Vlaardingen naar IJsland zonden. Wat den uitvoer naar België betrof, had de politieke toestand een ongunstigen invloed op den afzet van de visch. In de jaren 1833—1836 was de uitslag van de visscherij door het buitengewoon slechte weer op de IJslandsche kusten zeer bedroevend; berichten over schipbreuk en verlies van schepen zijn schering en inslag. Terstond liep het aantal schepen terug, te meer daar de haringvangst zeer gunstige resultaten had gehad. Dit had ten gevolge, dat de reeders de schepen, die zoowel ten haring als naar IJsland konden varen, nu uitsluitend op de haringvisscherij zonden. Weliswaar eischte de kabeljauwvisscherij een minder kostbare uitrusting en goedkoopere werkkrachten, maar het risico van de reizen was ten gevolge van de vele stormen op de gevaarlijke kusten tamelijk groot. Hoewel bij een goede vangst de visscherij onder IJsland verre van onvoordeelig was, zien wij telkens, dat de reeders aan de haringvaart de voorkeur geven. Na 1840 schommelde het aantal schepen, dat van Vlaardingen en Maassluis naar IJsland voer, beneden de zes! Evenals tegen het einde van de 18de eeuw, toen de visscherij er slecht voorstond, werden ook nu door bejaarde reeders herinneringen opgehaald uit den tijd, dat er wel 70 schepen van Maassluis naar het Noorden gingen; de hooge invoerrechten van Frankrijk en België hadden het bedrijf echter zóó sterk achteruit doen gaan, dat de vaart haast alle beteekenis verloren had. In 1845 werd de trage verkoop van de visch hier te lande toegeschreven aan het gebrek aan goede aardappelen, daar de visch slechts in combinatie

daarmede werd gegeten. In de jaren vóór 1850 was de vangst uitermate gunstig, maar de verwachting, dat dit een opleving van het bedrijf ten gevolge zou hebben, werd niet bewaarheid.

Voor de jaren 1852—1859 ontbreken ons berichten over de visscherij, maar voor de periode van 1859—1880 beschikken wij over gegevens uit de Verslagen van den Staat der Zeevisscherij, waaraan wij de volgende bijzonderheden ontleenen. In 1859 vinden wij weer de oude klacht over het verbod van invoer van gezouten visch, dat Frankrijk en België handhaven tot groot nadeel van onzen afzet. In 1859 en 1860 waren er drie schepen naar IJsland geweest, in 1861 ging het laatste. Hoewel van 1862—1865 de IJslandsche visscherij hier te lande geheel stil lag, bleven de reeders het bedrijf toch een goed hart toedragen. Het plan van een Deensche maatschappij om deze visscherij ter hand te nemen had hun volle belangstelling. Denemarken werd eindelijk wakker geschud, wat de exploitatie van deze rijke bron betrof, en maakte ernstige plannen om de visscherij te gaan uitoefenen met moderne hulpmiddelen. De concurrentie van Engelschen, Nederlanders, Amerikanen, maar vooral van de Franschen, had hun de oogen geopend voor de vele mogelijkheden van een goede exploitatie. De bevolking van IJsland zelf en de Færøer kon met haar open vaartuigen het bedrijf niet loonend maken; dus besloot men het van Deensche zijde te probeeren. Zeer terecht oordeelde de maatschappij haar vooruitzichten gunstig, daar zij over een basis op IJsland zelf kon beschikken, wat den buitenlanders ontbrak.

In 1865 zeilde uit Nederland nogmaals één schip ter kabeljauwvisscherij, maar het resultaat was zóó bedroevend, dat eerst in 1870 de poging werd herhaald. Een nieuw experiment was de hervatting van de walvischvaart onder IJsland, ondernomen door een Rotterdamsche reederij met een modern uitgerusten walvischvaarder onder kapitein Botteman. Het resultaat was in 1869 slecht, in 1870 reeds beter. De groote moeilijkheid was niet zoozeer het schieten met een nieuw soort harpoen als wel het binnen boord brengen van de gedooide visschen. Soms brak de lijn af, soms scheurde de harpoen los; een enkele maal gingen haaien met den buit strijken. Alsof de tijd van Christiaan IV terugkeerde, ontmoette de reederij moeilijkheden van de zijde der Deensche regeering, die de walvischvangst onder IJsland op straffe van boete verbood. Niettemin bestond er kans op een gunstige schikking, mits men bij het kabinet te Kopenhagen aanklopte. Het strenge standpunt van Denemarken betrof echter eerder de kabeljauwvisscherij dan de walvischvangst. De bevolking van IJsland zag ook gaarne, dat de walvischvangst onder haar kusten werd uitgeoefend, daar zij de voordeelen genoot van de traankokerijen op het eiland zelf. Zij kreeg de beschikking over de afvalproducten en had reeds een petitie aan den koning van Denemarken

2615816
gezonden om het verbod in te trekken. Intusschen was de Rotterdamsche reederij al opgeheven, zeer tot leedwezen van de belanghebbenden; de minder gelukkige reizen van 1869—1871 hadden echter het kapitaal opgeslokt. In het laatste jaar was het meermalen gebeurd, dat de walvisch er met de sloep van door ging, wat het kappen van de lijnen noodzakelijk maakte. Nog was de techniek niet ver genoeg gevorderd om een volledig succes van de visscherij te waarborgen.

De kabeljauwvisscherij onder IJsland werd al sinds jaren niet meer uitgeoefend, tot in 1876 nog een poging werd gedaan, evenwel zonder succes. De visscherij van eenige schepen van Maassluis onder de Færøer leverde echter wat meer op. Over de jaren 1878—1880 ontbreken de berichten over de visscherij bij IJsland geheel. Regelmatig wordt herhaald, dat de vaart op IJsland geheel was vervallen, maar dat de winterbeugvaart op de Doggersbank zich tamelijk wel wist te handhaven. Niettemin vermelden de Zeetijdingen van Maassluis, dat er in 1883 eenige schepen van Maassluis naar IJsland voeren; 11 April gingen er twee in zee. Of zij door andere gevolgd zijn, blijkt niet. In 1884 ging er een jager naar IJsland, die met 25 last visch terugkeerde. 1885 vermeldt drie jagers, waarvan er één met 21 last visch, door vier schepen gevangen, terugkwam. Hoe groot het aantal IJslandsvaarders echter was, valt uit de korte berichten niet op te maken. In 1886 voeren er in elk geval drie, in 1887 vier en in 1888 twee schepen naar IJsland.

Uit de tweede helft van de 19de eeuw is ons van IJslandsche zijde slechts een enkel bericht over de Nederlandsche visschers bekend. In menig verhaal kunnen echter nog wel berichten over onze visschers schuilen, die ons zijn ontgaan, daar dit tijdperk eigenlijk buiten ons onderwerp valt. Þorvaldur Þoroddsen, in 1855 op Flatey in den Breiðafjörð geboren, verhuisde later naar Hagi aan het Barðaströnd. Eén van zijn vroegste herinneringen was die aan het bezoek van zijn grootvader. Deze was naar de Westfjorden geweest en had handel gedreven met de „þjóðir“, waarmee de Nederlandsche visschers werden bedoeld. Þorvaldur kreeg bij die gelegenheid een groote blikken doos met peperkoeken, die hij nog nooit tevoren had gezien of geproefd; zijn moeder kreeg een groote Hollandsche kaas en zijn vader een Hollandsch mes. Het zijn dus nog dezelfde lekkernijen en gebruiksvoorwerpen als in vroeger eeuwen en dezelfde wolwaren, bv. wollen truien, vonden nog steeds aftrek bij de visschers¹⁸⁾.

De moderne trawlvisscherij, die van IJmuiden en andere plaatsen

¹⁸⁾ Þorvaldur Þoroddsen, *Minningabók*, Kopenhagen 1922, I, blz. 40. — Voor „þjóðir“, zie Sigfús Blöndal, *Íslandsk-dansk Ordbog*, Reykjavík 1923/1924, blz. 975: a) fremmede, ikke danske, spec. hollandske Købmænd i islandske Havne. — Jón Þoroddsen, *Piltur og Stúlka*, 4de druk, Reykjavík 1923, blz. 72. — G. G. Hagalln, *Kristrún í Hamravík, Akureyri*, 1933, blz. 7.

uit in de zoste eeuw ter hoogte van IJsland uitgeoefend wordt¹⁹⁾, heeft vrijwel alle contact met het eiland verloren; slechts onder bijzondere omstandigheden doen de schepen de IJslandsche havens aan.

Sinds het begin dezer eeuw heeft IJsland zelf een zeer snelle ontwikkeling op economisch gebied doorgemaakt, grootendeels ten gevolge van de hooge vlucht van de visscherij. Het valt buiten ons onderwerp hierover uit te weiden. Slechts nog dit: in 1932 vielen er te IJmuiden drie IJslandsche trawlers met visch binnen! De kringloop was volbracht. Evenals voor duizend jaar beschikken de IJslanders over eigen schepen en trachten thans zelf op het vasteland de visch van de hand te doen, die gedurende zooveel eeuwen door de onderscheidene natiën van Europa in hun wateren werd gevangen. Hun komst werd door onze reeders echter met leede oogen aangezien. Oorzaak was de val van het Engelsche pond, waardoor de in Schotland en Engeland te bedingen prijzen dermate in waarde waren gedaald, dat de IJslanders besloten op het vasteland van Europa een afzetgebied te zoeken. De visscherij hier te lande had echter met zóó groote moeilijkheden te kampen, dat zij de pogingen van de IJslanders als dumping beschouwde en hun beleefd, doch beslist te kennen gaf, dat men niet op offertes was gesteld²⁰⁾. Het bewijst intusschen, hoezeer de positie van IJsland sinds het einde van de 18de eeuw is veranderd. De opheffing van het handelsmonopolie had de economische evolutie ingezet, die na 1874 en vooral sinds den wereldoorlog in uiterst snel tempo verliep. Thans heeft ook IJsland, evenals geheel Europa, ernstig onder de gevolgen van de crisis te lijden; toch zal de visscherij voor dit kleine, maar kloeke volk de rijkste welvaartsbron blijven tot in lengte van dagen!

¹⁹⁾ Over dezen tak van visscherij zijn nadere gegevens te vinden in de Verslagen en Mededeelingen van de afdeling Visscherijen, uitgegeven door het Departement van Economische zaken.

²⁰⁾ Zie de Prins van 27 Februari 1932. — De Katwijksche reederijvereniging de Vuurbaak had zich tot den minister van Binnenlandsche Zaken gewend om te wijzen op de desastreuse gevolgen van den aanvoer door IJslandsche trawlers. Een heffing in Engeland van 10 % op de visch dreef de schepen naar IJmuiden, waar hun ongeregeld binnenvallen de prijzen op het onverwachtst deed dalen. De Heer N. Parlevliet te Katwijk, die omstreeks half Maart 1932 in de Kamer van Koophandel voor Rijnland de belangen der Katwijksche reeders verdedigde, kreeg kort daarop een aanbieding van Helgi Zoëga uit Reykjavik om hem IJslandsche visch te leveren. Wanneer de reeders uit Nederland hun trawlers naar IJsland zonden, kon hij voor een volle lading zorgen. Zij bespaarden zich de kosten van een langdurige reis, behoeften geen vischtuig mee te nemen en konden rekenen op een volle vracht, terwijl er geen tijd verloren ging met het zoeken naar een goede vischplaats. IJsland had zich uitstekend bij de nieuwe methoden aangepast, getuige het opsporen van de scholen kabeljauw door middel van vliegtuigen, zooals in 1928 gebeurde. Daar echter een groot gedeelte van de Nederlandsche visschersvloot stil lag en de prijzen hier te lande laag waren, had het geen zin om op het IJslandsche voorstel in te gaan.

26116816
BIJLAGE A.

Missive van Christiaan IV aan de Staten-Generaal
(28 December 1631).

Christian der Vierte von Gottes Gnaden zu Dennemarck, Norwegen, der Wenden und Gothen König, Herzogh zu Schleszwich Holstein, Stormarn und der Ditmarschen, Graf zue Oldenburgh und Delmenhorst.

Unsere Freundschaft, günstigen gnedigsten und gnedigen Willen zuvor, Hoch und Mogende Herrn Stadten General der Unirten Provinzen in Nederland, gute Freunde undt Nachbarn,

Wir mügen den Herrn Stadten General freundlich, günstig und gnedigst nicht vorenthalten, dasz Uns die sämbtliche Verwalter der Iszländische Compagnie alhie und liebe getreue underthänigst supplicando klagend zu erkennen geben laszen, welcher Gestalt unter andern Nationen auch der Herrn Stadten General Underthanen sich ein Zeit hero unterstanden, nicht allein unter Unsern Insulen Wespenoe¹⁾ und Iszland zu mercklichem Abbruch Unserer Underthanen daselbst und jetzterwehnter Compagnie ihren Wall- undt Fischfang, besondern auch in den Hafen selbst ihre Commercia zu treiben, wie dan auch nicht weniger, dasz die Falckenfänger, so jährlich solche Insuln zu besuchen pflegen, vielmehr dem Kauffhandel alsz dem Falckenfang obliegen, und dadurch sowol Uns des gewöhnlichen Zollens, alsz Unsere Underthanen der ihnen von Uns gnedigst vergünneten Freyheyte und Conseszion berauben und priviren, underthänigst bittend, Wir geruheten gnedigst Uns ihrer, ausz königlicher Autorität und angeborner Clemenz, in diesen Fällen ahn zu nehmen, und dasz dergleichen Unpasz und Behinderung ahn ihrer Nahrungh und Gewerbe abgeschafft werden möchte, gnedigst verhängen.

Wan Wir Uns nuhn Unserer gehorsamben Underthanen in zugefügten Beschwerden königlich hohen Ambts wegen ahn zu nehmen schuldig erkennen, so haben Wir E. Wolte solches nicht allein wolmeinlich verstendigen wollen, besondern ersuchen auch dieselben hiemit freundlich, günstig und gnedigst, Sie wollen durch ein öffentlich Edict den ihrigen

¹⁾ Vestmannaeyjar.

inhibiren und verbieten laszen sich des Wall- und Fischfangs und des Kauffhandels, unter gedachten Unsern Insuln, gänzlich zu enteusern und dan die Falckenfänger, so Unsere gnedigste Bewilligung deszwegen erlangt, dahin ermahnen, dasz Sie zu folge Unserer alhie im Reiche gemachter Verordnungh hinfüro jährlich von Unser Stad Copenhagen mit gedachter Compagnie Schiffen nacher solchen Insuln zu ihren Falckenfang zu verreisen, und ihren Wegh wiederümb zurück, gleicher Gestalt, dahin zu nehmen verpflichtet undt gehalten sein sollen.

Damit also dadurch Unsere Gerechtigkeit nicht geschmelert, aller Unterschleiff verhindert, Unsere Underthanen nicht in Schaden gesezet und Wir nicht etwa, wider Unsern Willen, veruhrsacht werden mügen wieder die Verbrecher mit exemplarischer Strafe, inhalt der ahngedachten Orten üblichen Gesezenen verfahren, und ohn einige Remission die gebürliche Execution ergehen zu lassen, gleich wie nuhn dies alles der Billigkeit gemeesz auch zu Conservirung der zwischen Unsern und der Herrn Stadten General Underthanen unterhaltener guten Correspondenz dienlich sein wirt, also wollen Wir umb so viel desto weniger zweifeln, die Herren Stadten General werden die ihrigen vor Schaden zu verwarnen, sich angelegen sein lassen; solches umb dieselben in Freundschaftt, Gunst und Gnäden zu erkennen, sein Wir jeder Zeit erbietigh und geneigt.

Gegeben auff Unserm Schlosz zu Friedrichsburg den 28 Decembris anno 1631.

CHRISTIAN.

Denn Hoch und Mogenden Hernn Stadten General der Unirten Provintzen in Nederland, Unsern gutenn Freunden unnd Nachbahrnn.

Alg. Rijks Archief, 's-Gravenhage. — Lias Admiraliteit 1632, Nr. 5492.
Dat. 28 December 1631, rec. 22 April 1632.

20110816

BIJLAGE B.

De Reis van Johan Marcusz. Mom naar IJsland in 1648.

Op huyden den XXIXen September anno 1648 compareerden voor mij Arent van der Graeff, openbaer notaris bij den Hove van Hollant geadmittleert, residerende binnen Rotterdam, ende de naebeschreven getuygen Maerten Jacobsz., gewesen timmerman, out XXXIIII jaren, Gijsbert Boom, gewesen salmsouter, out XXIX jaren ende Tonis Jasz. Baen, gewesen visser, out XXV jaren (ofte elcx daerontrent), alle in de voorschreven qualiteyt gevaren hebbende metten galjootschepe genaemt De Gerechtigheyt,

Ende hebben ten versoucke van Jacob Willemsz. Prins, schipper op den voorschreven schepe, geattesteert ende getuycht, hoe waer is, dat, naedat sij attestanten den 23en April verleden met den voorschreven schepe t' seyl gingen omme naer IJslant te seylen, op hebbende Jan Markusz. Mom als coopman, onderwegen denselven Mom verscheyden malen hoorden seggen, dat alwaer sij komen soudén, goede anckergront soudén vinden, daer ter contrarie op ende in de klippen voor Haneveer¹⁾ het schip in groot prijckel wiert gebracht, sonder dat denselven Mom eenigen raet van den schipper wilde hooren, hem selven het stiermansampt vermetende, jae, den schipper niet meer als een jongen achtende, gelijk hem mede voor een schelm uutgescholden ende geslagen heeft, omdat hij voor Haneveer niet nader aen den wal gekomen was, terwijl de voorschreven Mom aen lant was gegaen, daer 't nochtans niet den schipper, maer den lootsman (die hij, Mom, op 't schip gestelt hadde) ongeraden vont;

Verclaren mede, dat onder Warwijck(?) een ancker ende een deel van den kabel verlooren ende onder Kibbelwijck²⁾ een bladt van een ancker, omdatter geen goede, maer klippige gront is. Ende niettegenstaende hij, Mom, hem selven het stiermansampt onderwont, gingh nochtans alle nachten gemackelijck slapen tusschen twee lakens, alsoff thuys geweest was, brengende sulcx het schip veel malen in groot prijckel, dewijle geen raet off ordre van den schipper gevolcht wilde hebben, in sulcker

¹⁾ Hafnarfjord.

²⁾ Keflavík.

voegen, dat [sij] sekerlijck het schip in 't herwaerts komen, tusschen Faierhil ende Hitlant^{a)} op Faierhil soudén verlooren hebben, tenware des nachts door heymelijcke ordre van den schipper van koers hadden verandert, gelijk men des morgens blijckelijck konde sien;

Verclaren noch, dat sij den voornoemden Jan Mom opte reyse hebben hooren seggen, dat het des schippers schult was, datter tweederleyt sout scheep was, dewijle doen hij, Mom, Jan Cornelisz. Speelman daerover aensprack, ende den schipper tegen denselven mede wat seggen wilde, den voornoemden Jan Cornelisz. daerop tegen den schipper hadde geseyt: „Swijgt ghij, jouw guyt, ghij en hebt geen eer van je spreken” ende dat den schipper daerover stilswijgende heengegaen was.

Ende den voornoemden Gijsbert Boom verclaert noch alleen, dat hij den voornoemden Jan Mom opte reyse heeft hooren seggen, dat hij, als hij wilde, een schelm van den backer soude maken, ende bijaldien den schipper daervoor wilde spreken, dat hij der dan wel twee soude maken.

Presenterende 'tselve desnoot ende versocht nader bij eede te stercken. Aldus gedaen ende gepasseert ter presentie van Johannes Meys ende Johannes van Rijnsouwer als getuygen, die etc.

(w.g.) MAERTEN JACOBS

GYSBRECHT BOOM

TUENES JASSEN

JOHANNES MEYS

JOHANNES VAN RYNSOUVER.

Gem. Arch., Rotterdam. — Not. Arch. Nr. 336, blz. 605, 29 September 1648.

Op huyden den IIIIen April 1654 compareerden voor mij Isaác Troost, notaris etc. Mattheus Hartooch ende Lambrecht Bartholomeeusz., beyde wonende alhier, dewelcke verclaerden bij hare manne waerheyt in plaetse van eede, ter requisitie ende instantie van Jan Mom, mede wonende alhier, hoe waer is, dat sij deposanten in 't begin van den jare 1648 van den requirant sijn gehuert ende aengenomen omme met hem te doen een reyse naer IJslant omme salm te vangen, te weten den voornoemden Hartooch voor stierman ende Lambrecht Bartholomeeusz. voor cuyper,

tot volvoeringe van welcke reyse sij deposanten het schip, 'tgunt daertoe

^{a)} Fairisle en Shetlandseilanden.

2510316
was gedestineert, hebben helpen toerusten ende claer maken, mitsgaders de goederen daertoe noodich inschepen ende op den 23en April des voorsegden jaers 1648 in compagnie met eenige Groenlantsvaerders uyt de Mase in zee geloopen, ende naerdatt sijluyden eenige ongevallen hadden gehadt, soo van aen lager wal met prijckel te raken, als twee capers, waarvan eene henluyden eenige goederen ontnam ende d' andere hun najaeghde (doch niet bequam),

sijn sijluyden met het schip, den requirant ende 't andere scheepsvolck op den Ioen Mey onder lant ten ancker geraeckt, hetwelck bevonden wiert met ijs ende sneeuw te sijn bedeckt, van welcke tijt aff sijluyden beneffens den requirant, continuelijck haerluyder uytterste debvoir hebben gedaen omme haer salmvanghst te vorderen, sonder dat sijluyden hen anders ergens mede becommerde alsmede niet den requirant, in welcken hare neringe haer verscheyde ongelucken ontmoete van dat hare stalen om stucken dreven door den ijsgangh ende naerdatt d'selve weder waren herstelt, d'selve continuelijck verscheyde gaten in braken, sonder dat hetselve echter den requirant van sijn behoorlijcken dienst ende debvoir ophielde, maer daerinne altijt volharde ter tijt ende wijle toe de tijt van de salmvanghst was gepasseert ende niet ter werelt meer was te vangen,

gelijck sijluyden hebben ondervonden, dat in eenige dagen aen den anderen voor haer vertreck, nietjegenstaende sijluyden dagelijcks ende s' nachts grooten arbeyt daertoe deden, geen salm wert gevangen, sulcx dat sijluyden eyntelijck resolveerden naer 't vaderlant te vertrecken, naerdatt alle hoop om iets meer te vangen was t'eynde, op welck haer vertrecq den requirant alle het sout, tonnens, fuycken, netten, schuttingen, palen ende andere gereetschap heeft gelaten ende gesloten in de houte huysingen, die sijluyden tot vijff in getale hadden gemaect ofte aldaer opgeslagen ende de vischschuyt voor deselve huysinge laten staen, in vougen dat sijluyden op den XXIIIen September 1648 voorsegd wederom in de Mase sijn gearriveert.

Eyndigende etc. Aldus gedaen ende gepasseert ter presentie van Dirck Troost ende Jan Jansz. als getuygen hiertoe gerequireert.

(w.g.) MATTHEUS HERTICH
LAMBERT MESE
JOHANNES JANSSEN
DIRCK TROOST 1654

Quod attestor
ISAAC TROOST nots pub.
1654.

Gem. Arch., Rotterdam. — Not. Arch. Nr. 542, acte 197, 4 April 1654.

Op huyden den XIVden Juny 1657 compareerde voor mij etc. Matheus Jansz. Hartoch jegenwoordich schipper ende Willem Willemsz. opperstierman, respectivelijck op den schepe genaemt den Briel, daerop Capiteyn is Aert Jansz. van Nes, dewelcke gesamentlijck (onder presentatie van eede desnoods sijnde) verclaerden ten versoucke van Willem Verbrugge, valckenier des Graeflijcheyts van Hollant,

dat sij in den jaere 1648 in den maent van April met het gailjootschip, genaemt de Gerechtigheyt, groot omtrent 70 lasten, te weten den voornoemden Matheus Jansz. in dier tijt als stierman ende den voornoemden Willem Willemsz. als kock van deselve schepe gevaeren hebben uyt de Maese naer IJslandt, omme aldaer salm te vangen, waerop alsdan schipper was Jacob Willemsz. ende bevrachter Jan Mom, respectivelijck woonende alhier ende doen medevaerende op den voorschreven schepe,

ende sij deposanten met deselve ende het andere scheepsvolck alsoo gesaementlijck omtrent de maent Mey daeraen volgende gearriveert sijn tot omtrent twee mijlen in de riviere de Wida¹⁾, gelegen dicht bij de Conincks Reede, genaemt de Haneveer²⁾ in IJslandt voornoemt, alwaer de deposanten in de voorschreven qualite leggende, van de voorschreven bevrachter Jan Mom sijn gelast geworden eenige valcken uyt het landt van IJslandt in het voorschreven schip op de voorschreven riviere leggende te brengen, gelijk de deposanten de voorschreven valcken (die aldaer in een huysken vergadert waeren), alsoo volgens de voorschreven ordre van den voornoemden Jan Mom schepe hebben gebracht, te weten omtrent wel sestien in getaele, daarvan hij, Mom, aldaer (sooals de deposanten van de IJslanders selfs hebben hooren seggen) 't vangloon hadde betaelt, daeronder was eene witte valck, alle dewelcke de voornoemde Jan Mom als bevrachter van den geheelen gantsche schepe was overvoerende.

Ende sijn de deposanten alsoo in 't laetste van Augusti 1648 voornoemt wederom vandaer geseylt ende in 't laetste van September daeraenvolgende met den voorschreven schepe, waerop den voornoemden Jan Mom in den voornoemden qualiteyt beneffens de deposanten en andere scheepsvolcke mede was varende, in de Maese voor 't Hooft te Rotterdam alhier gearriveert, welke voorschreven valcken gelost ende tot Rotterdam door den voornoemden Matheus Jansz. Hartoch ende anderen van de voorschreven scheepsvolcke tot Rotterdam aen off op het Hooft gebracht sijn, gevende voor redenen van wetenschap alle hetgene voorschreven is, in de voorschreven qualiteyt gefrequiteert te hebben.

¹⁾ De Hvítá.

²⁾ Hafnarfjord.

20110816
Presenterende etc. Aldus gedaen ende gepasseert binnen de voorschreven stadt Rotterdam ter presentie van Boudewijn Delphius ende Jacobus Delphius Junior, mijne clercken als getuygen hiertoe gerequireert.

(w.g.) BOUDEWYN DELPHIUS
JACOBUS DELPHIUS
Junior

MATTHEUS JANSEN HERTICH
WILLEM WILLEMSSEN

JACOBUS DELPHIUS not. publ.
anno 1657.

Gem. Arch., Rotterdam. — Not. Arch. Nr. 395, acte 55, 14 Juni 1657.

BIJLAGE C.

Request van de IJslandsche Compagnie (1635).

*Stormechtigste høybaarne første, aldernaadigste herre
och konningh,*

Efttersom wij nogle aar forledenn, nemblig Anno 1631 høgeligen waare foraarsagede, for eders kong. May^{tt} vnderdanigst att andrage, hurledis att engellsche och hollender sigh møgedt vnderstoede jcke alleniste vnder eders may^{tt}s lande Isslandt och Westmannøe, jmod gammell privilegie att bruge dieris duggerie och huallfangk, medens end och jndløbe wdj hauffnene att bruge der stoer kiøbmandschab, førendt woris schibe der ankomme, woris compagnie thill stoer schade och affbreck, paa huillken woris vnderdanigste angiffuende eders may^{tt} naadigste os meddeellte, eders may^{tt} schriffuellsse thill hans kong. may^{tt} vdj Engellanndt, saa och thill de Generaell Stater vdj Hollanndt, medt formanigh och attwarssel, de dieris vndersaatter wille fra sligh wlouffligh fischerj och kiøbmandschaff endtholde, saa frembt ey anden wleilighedt deraff schulle endtstaaes, for saadann eders may^{tt}s kongelige och faderlige forssorrich wij paa det høgeste, som thillbørligt haffuer eders kong. May^{tt} att loffue och berømme,

Huillcken eders May^{tt}s naadigst schriffuellsse thill hanns may^{tt} udj Engellanndt, och nogenn frucht haffuer skaffedt, saa de engellsche ey ehre saa megedt dristige som thillforne. Mens hoes Hollenderne lader sigh ansee, eders may^{tt}s naadigste schriffuellsse och adtuarssell icke saa well ehr thagen vdj acht, som det sigh burde; jdett de siden haffuer beuist sigh der vnder landene, megedt dumdristiger endt thillforne, jcke alleniste medt fischerj och huallfangk, mens med offendtlich handell och kiøbmandschaff, saa de forleden foraar der paa Isslandt haffuer faredt blott paa kiøbmandschaff allene och sigh thillforhandelet fast hehle schibs ladinger, med jsslandsche thørfisch och andre wahre, och vdj saa maader forsettliggen och throdztiger wiiss offuertraader eders may^{tt}s naadigste attwarssell och forbudt, och saaledis stielar sigh indt vdj eders may^{tt}s priuilegerede lande att handle, wndersaatterne der persuadere och bedrage, jngen licent eller tholldt thill eders may^{tt} och cronen vdgiffue, compagniens handell sammesteds suecke

och betage, uores marckinde vdj Hollandt och andresteds medt saadann jsslandsche waare forderffue,

Och det som allermest och beuissligdt ehr, lader sigh offentligen forliude, att de achte paa foraaredt att komme der saa stercke, att de wille see, huem dennem landet att handle paa schulle wille forbiude. Saa de trachte effter medt throdz och macht, om det vdj thide ey forekommes, woress campagnie der adt ruinere.

Huilcke dieris bedriff och anslagh wij høynødtuendigh foraarsages, eders may^{stt} wnderdanigst adt andrage, och ey stillssuigendis der medt fortie, eders may^{stt} och rigedt thill større omkostningh i frembtidenn, om dieris macht och offuermoedt fick der nogen mere frembgangh. Och effterdj alldernaadigste herre och konningh, woress campagnie formedellst den store søeschade, thørckenns, bygnings och forleden aaringers dyrtids schade, wij heffuer liidt och vdstanden paa en 10 eller 12 aars thidt, jcke ehre mechtige eller kunde thaale och vdstaae, dennem medt macht adt bejegne och forhindre, som wij gierne wille, thj er derfore woress allder wnderdanigste thillflucht, bøn och begierinngh, adt eders may^{stt} oss naadigst eders may^{stts} schriffuellsse thill hanns førstlige naade prindtz Hinrich, saauell som thill Staterne vdj Hollannndt wille meddele, saa wij maatte vden opholldt thill rette forhielpis, offuer dennom oss allerede saadann jndpass och schade giordt haffuer, som wij achter der medt rettenn, vedt woris fulldmechtige att lade thillthahle och forføllge, vdj lige maader eders kong. may^{stt}, som sine lande och rigers, saa wellssom woress mechtige fader och forsuar, oss alldernaadigst endnu vdj dette thillfalldt, dieris stoere dumdristighed och hoffmoedt dennem att bethage och forekomme, wedt edt beqaembt orloghschiff och gott folck medt første aaben wandt, nu paa foraaredt forssiune och komme thillhielp, som entten med Fides, Nellebladet eller Raphaell der kunde løbe landet omkringh, hauffnerne der adt visitere och icke bliffue still liggennde, mennss saaledis holde søen thill Johannj eller 1. Jullij, idet lengste, och icke lenger, thuiffendis icke paa, eders kong. may^{stts} omkostningh bleff jo aff reissen nocksom recompenseret, alldernaadigst anseende, woress campagnie aarligen aff saadan dieris jndpass och bedriff jmod eders may^{stts} høyheds offentliche forbudt och adtuarssell møgedt sueckis och afftager, der wij doch effter eders may^{stts} naadigste oss giffuene preuilegie frembfor andre eders may^{stts} egen vnderssaatter, allene landet att besegle ehr thilladt, och ingen andre, möged mindre de eller nogen anden fremmedt nation.

Huor jmod wij wnderdanigst ehre for obligerede samme lande igien allene, medt alldt dess nødtørfft adt forsørge och wnderholde, som det sigh bør, och hiidt jndthill medt stoer och merckeligh bekostningh, landenes och denne goede byes forbedring, Gudschee loff, scheedt och effterkommedt ehr.

Denne woress høynøduendige och thilltuungene ydmuge suplication bede och gierne begiere wij paa det alderwnderdanigste, eders kong. may^{stt} sigh aldernaadigst wille thillssinde føre, och vdi kong. gunst och naade milldeligen opthage, och oss jmodt saadan wolldeligh jndtrangh komme thill hiellp, och alldtidt bliffue oss och woress compaignie enn naadigh herre och konningh, huor paa wij eders kong. may^{stts} naadigste andtsuar paa det alldervnderdanigste ehre formoedende. Och ynscher wij herhoess, att Gudt allermegtigste naadeligen lennge och well will spare och beware eders kong. may^{stt} thill sidt nauffins ære och disse lande och rigers wellfardt vdi et løcksaligdt och fredeligdt regimente.

Actum Kiöbenhauffn den 3. Februarij Anno 1635.

Kong. May^{stts} vnderdannige thiennere
Isslandtz Compaignies forualtere

JÜRGEN DANIELS

JACOB PEDERSS

HARMEN WEYSSE

eig. h.

eig. hdt.

WERNER KLAWMAN

JENS ANDERSSENNDT

eig. handt.

eig. handt.

Danske Kancellie, Indlæg til Registre og Tegnelser, samt henlegte Sager (1583—1648) Island, Færøerne og Grønland. Litt. G. — Rigsarkiv, Kiöbenhavn.

25110816

BIJLAGE D.

Jonas Trellund op IJsland in 1659.

Op huyden den 21. January anno 1660 compareerden voor mij, Pieter van Buytene, notaris publicq bij den Hove van Hollant geadmitteert, t' Amsterdam residerende, in presentie van de nabeschreven getuygen, Olphert IJsbrantsz. van Venhuysen, out omtrent 37, jaren gewesen stuyrman van 't schip, genaemt de Ceurvorst van Brandenborgh, daer schipper op is Hendrick Willemsz. van Schellinghwoude, ende Bastiaen Nielsen, out omtrent 35 jaren, gewesen comis van 't selve schip,

ende hebben ten versoecke van Sr. Jonas Trellont, coopman alhier, getuycht, verclaert ende geattesteert waer ende waerachtich te zijn, dat zij getuygen yder in qualiteyt voorschreven jongst gevaren hebben op 't voorschreven schip ende daermede desen voorleden jare (1659) geweest zijn in IJsland ende aldaer op 't Riff¹⁾ liggende, is 't gebeurt, dat seecker persoon van het bootsvolck van haer voorschreven schip, hem beseert hebbende, ende die al op wech ende vertrocken was na Stappe²⁾ om daer genesen te werden, gelijk oock bijna daer gedaen is geworden, den voornoemden schipper Hendrick Willemsz. het volck van het galjoot van Hessel Cornelisz., die mede in des requirants dienst was, getracht heeft te dwingen om de voorschreve beseerde man van sijn schip te brengen na Hannefiord³⁾, niet-tegenstaende sij getuygen ende den voornoemden schipper wel wisten, den requirant geordonneert hadde, dat het voorschreven galjoot na Stickels-holm⁴⁾ most gaen,

ende 's nachts daeraen een storm opcomende, versochten die van het voorschreven galjoot, als haer zelven niet connende redden, hulp aen die van 't voorschreven schip, dat bij haer voorschreven schipper gerefuseert ende geweygert wiert, ende stranden daerop het voorschreven galjoot, dat wel ses dagen op 't drooge bleeff sitten, comende den requirant van Stappen cito op de tijdingh van 't stranden van 't selve galjoot mede op 't Riff, doende ende latende aenstonts groote moeyte met graven als anders aen-

¹⁾ Haven dicht bij Ólafsvík.

²⁾ Stapi.

³⁾ Hafnarfjord.

⁴⁾ Stykkisholm.

wenden om 't selve daer weder aff te krijgen, bindende 't selve oock ledyge oxhooffden op de sijde, ende alsoo daertoe mede hooghnoedich was 't gebruyck van het voorschreven schip ende volck, versocht den requirant aen de selven schipper, dat hij met zijn volck, het water op 't hoogst zijnde, zijn beste wilde doen om met een gijn 't galjoot te helpen affwinden, ende zoude 't seyn wesen, dat als de trompetter blies ende met de hoeden uyt het galjoot gewinckt wiert, dat dan die van 't galjoot claer waren om te winden, ende dat het volck van het voorschreven schip daerop claer zijnde om de voorschreven hulp te doen, den voornoemden schipper, soo hij getuyge stuyrman alleen verclaert, alsdoen tegens sijn bootsvolck seyden, dat, bijaldien zij in dit werck eenich leet ontfingen, het voor haer reeckeningh zoude sijn, alsoo het geen scheepswerck ende zijn bevel niet en was den requirant te helpen.

Voorts dat denselven schipper verscheyde malen, als 't storm was off hart wayde ende de IJslantse jollen haer niet aen schip dorsten vastmaken, uyt vrees door haer swackheyt schade te lijden, den voornoemden schipper heeft geweygert gehadt op 't versoeck van hem getuyge, Bastiaen Nielsen, sijn volck visch van lant af te laten halen, niettegenstaende hij getuyge, Bastiaen, hetzelfde volck telkens presenteerde daervoor te betalen, oock dat wanneer 't eenichsints boven ordinary wayde, gelijk 't meest dagelijcx deede, ende de IJslantse jollen, gelijk voorschreven, haer niet aen haer schip dorsten vastmaken, doch echter met haer jollen vol visch omtrent haer schip quamen om die te vercoopen ende begerende haer visch in de boot van 't voorschreven schip, die daeraen vast lach, te werpen ende dat de visch daeruyt wederom in 't schip mochten werden overgehijsst, om alsoo voor te coomen 't beschadigen van haer swacke jollen, die meest van vuyre half-duyms plancken aeneen waren gespijckert, ende die tegens 't minste stooten niet en connen, den voornoemden haer schipper verscheyde ende menich mael uyt enckel wrevelmoedicheyt geweygert ende niet begeert heeft gehadt, tselve alsoo mocht werden gedaen;

Alhoewel hij getuyge, Bastiaen Nielsen, hem vrindelijck daarvan badt, versocht hem, voor oogen stellende de onmogelijckheyt van 't schip geladen te connen krijgen, bijaldien hij hem de middel alsoo benam, behalven dat hij getuyge hem schipper begeerde te betalen na redelijckheyt, soo hij yets boven sijn schuldige plicht tot des requirants hulp ende afladinge van 't voorschreven schip quame te doen, ja, was den voornoemden schipper op hem getuyge stuyrman vergramt, omdat hij verstont, dat hij getuyge stuyrman den requirant al te wel ten dienste stont, seggende rontuyt: „den coopman moet u gagieren; gij dient hem zonder mijn ordre”.

Ten leste verclaerden sij getuygen noch, dat op de haven van Stickels-

26110816
holm gebeurt is, dat, als hij getuyge, Bastiaen, door ordre van den requirant aen den voornoemden schipper versocht om een boot met vis van lant aff aen boort te halen, dat denselven schipper sulcx weygerde ende niet begeerde te doen ende den requirant sulcx aen den schipper van de Roode Fortuyn⁵⁾, die mede in zijn dienst aldaer lach, versoeckende, heeft denselven sulcx laten doen ende de visch aen boort van haer getuygen schip gebracht.

't Gunt voorschreven staet, presenteerden zij getuygen desnoot ende daertoe versocht zijnde, t' allen tijde met solemneelen eede nader t' affiermeeren. Alles oprecht gedaen t' Amsterdam, ter presentie van Everardus d'Blocq ende Abraham Cappelen, als getuygen hiertoe versocht.

(w.g.) A. CAPPELEN

OLFERT IJSBRANTSZ.

BASTIAN NIELSEN

E. d' Blocq.

Gem. Oud Arch., Amsterdam. — Not. Arch. Nr. 2752, 21 Januari 1660.

⁵⁾ Pieter Thijssen Hellebaert.

„De Jonge Graeff Willem” voor Eyrarbakki in 1660.

Op huyden den 13. Novembris anno 1660 compareerden voor mij, Jan Volk[ertsz.]. Oli, openbaer notaris tot Amsterdamme residerende, bij den Hove van Holland geadmitteerd, ter presentie van de ondergeschreven getuygen, Lourens Oloffsz., cuyper, out omtrent 30 jaren ende Hendrick Pietersz., timmerman, out omtrent 21 jaren ende hebben bij ware woorden in plaetse van eede ende onder presentatie, sulx desnood ende versocht sijnde, naerder te stercken ende bevestigen, ter instantie ende versoecke van schipper Willem Albertsz. Graeff van Lansmeer, voerende 't schip genaemt de Jonge Graeff, eenpaerlijck verclaerd, getuyghd ende geattesteerd, hoe waer is, dat sij attestanten op den 31. Augusty lestleden met 't voorschreven schip (daerop sij elcx in de voorschreve bedieninge voeren) voor de haven van Orbach¹⁾ in IJsland sijn gecomen ende doen gesien hebben een Deens compagnieschip in de haven leggen, waerover den coopman Claes Hansz. met de boot aen land is gevaren om te sien, off hij aldaer handelinghe soude connen krijgen, denwelcken denselven dagh tegens den avond weder aen boord comende, seyde tegens den requirant, dat daer geen handelinghe voor hun was, ende de meeste havens oock met Compagnieschepen beseth waren, mits 't welck den voorschreven Claes Hansz. neffens sijn macker off medecoopman ende den requirant redenen cregen om vandaer te gaen nae Noorwegen, daer denselven requirant om hun ten dienste te wesen, mede tevreden was, mits dat sij coopluyden hem een briefffen soudon geven, dat hij requirant sodanige verbeteringe van vrachte daervoor soude genieten, tot discretie van goede mannen tot Amsterdam te kiezen; naer welcke redenen de coopluyden echter resolveerden, dat sij binnen de haven van Orbach wilden wesen, ende dat den schipper nae land soude varen om een lootsman ende maken het schip binnen deselve haven te krijgen.

Volgens welcke resolutie den requirant met den voornoemden Claes Hansz. neffens hun attestanten den 1. September omtrent den middagh nae land gevaren is om de loots te halen ende niet om gebreck van victualie. Ende alsoo aen land geweest sijnde tot den avond omtrent voor sonnenondergangh,

¹⁾ Eyrarbakki.

20110816

den voornoemden Claes Hansz. alsdoen eerst gereed was om weder nae boord te vertrecken, 'twelck oock dadelijck op sijn begeren geschiede, doch met hun boot buyten comende, vonden zij hun schip driftigh ende deden hun best om daeraen te raken, maer conden dat niet becomen; resolveerden daerover weder aen landt te varen met voornemen om des morgens vroegh weder te trachten het schip te krijgen, dan conden niet aen land raken vóór den volgende morgen, dat de son wel twee uren op geweest was, soodat sij hun schip naederhand niet weder sagen, ende soowel sij attestanten als den requirant ende den voorschreven Claes Hansz. met andere schepen hier hebben moeten overcomen.

Sonder fraude. Gedaen binnen der voorschreven stede Amsterdamme, ten huysse mijns notaris ter presentie van Johannes Oli ende Govaert Glimmer, getuygen hiertoe versocht.

(w.g.) LAURENS OLLOFSEN
HEINDRYCK PIETERSE

G. GLIMMER

in kennisse van mij

J. VOLK. OLÍ.

Gem. Oud Arch., Amsterdam. — Not. Arch. Nr. 1516, 13 November 1660.

Op huyden den 15. November anno 1660 compareerden voor mij, Pieter van Buytene, notaris publicq bij den Hove van Holland geadmitteert, t' Amsterdam residerende, in presentie van de nabeschreven getuygen, Jonas Andriesz., out omtrent 36 jaren, hooghbootsman, ende Pieter Martsz., out ontrent 28 jaren, cocq, beyde in die qualiteyten jongst gevaren hebbende op 't schip de Jonge Graeff Willem, daer schipper op is Willem Albertsz. Graeff van Lansmeer, ende hebben ten versoecke van Pieter Stolwijck ende Jan Bas woonende alhier, getuycht, verclaert ende geattesteert waer ende waerachtich te sijn, dat sij getuygen op den 7. Augusti voorleden met het voorschreven schip uyt het exel¹⁾ deser landen geseylt zijn na IJslant,

arriverende aldaer voor de haven van Urbach²⁾ den 31. Augusti daeraen, als wanneer des anderen daechs op de middach den voornoemden haren schipper om victualie te coopen met Claes Hansz., die vanwegen de requiranten medevoer ende twee van haer bootsvolck ende een jongen met de boot na lant voeren met toeseggingh, die den schipper aen haer stuyrman

¹⁾ Texel.

²⁾ Eyrarbakki.

deede van desselven daechs bijtijts weder aen boort te sullen coomen ende dat, niettegenstaende sijluyden niet alleen tot den avont van denselven dach toe, na den voornoemden haren schipper wachten, middelerwijle sy tot voor de barningh van 't gat van Urbach opseylden, ende het [schip] met de fock op de mast lieten drijven, quam echter den voornoemden haren schipper noch niemant van haer volck weder aen boort,

ende de nacht aencomende ende het hart beginnende te wayen, seylden wat van de wal aff, doch omtrent middernacht wenden 't weder na de wal toe, ende ontrent tegens de middach des volgenden daechs quamen alsdoen weder onder de wal, dan vernamen echter schipper noch boot ende den tijt van vijff etmael langh haer uytterste best gedaen hebbende met laveren om bij de wal te houden, dat haer onmogelijck was, ten opsichte sij maer vier man ende een cleyne jongen starck waren, ende haer schip na behooren niet regieren conden, daerdoor van dach tot dach verder van de wal dreven, resolveerden na verloop van deselve vijff etmael met malcanderen tot behoudenis van schip, goet ende leven herwaerts aen terugge te keeren ende quamen sijluyden eenige dagen daernaer behouden in 't Vlie binnen;

ten leste verclaeren sij getuygen noch, dat Harmanus Hartochs, die haer coopman was, haer niet geordonneert off belast heeft gehadt terugge te keeren off een andere haven te kiezen, maer dat sij getuygen ende haer stuyrman uyt redenen, als geseyt is, [het] voor haer onmogelyck was IJslant te beseylen, sulcx selfs hebben geraden gevonden, waertoe deselve haer coopman oock consenteerde.

't Gunt voorschreven staet, presenteerden ende etc. Alles oprecht gedaen t' Amsterdam ter presentie van Steven Gelre ende Jasper van Wesenbeecq als getuygen.

(w.g.) PIETER MAERTSZ.

't merck A gestelt by JONAS ANDRIESSEN voornoemt

STEVEN GELRE

JASPER VAN WESENBEECQ.

Gem. Oud Arch., Amsterdam. — Not. Arch. Nr. 2755, 15 November 1660.

261108116
BIJLAGE F.

Verweerschrift van Jonas Trellund (1661).

Gründtlicher bericht, warümb die mir allergnädigste gegönnete iszländische octroy, auff den rögenhandell und fischerey, mit recht nicht mag wieder cassiret werden.

Esz haben ihre kön. mtt. so wohl auf der herren staten general an dieselbe meinetwegen abgelaszenes vorschreiben¹⁾ alsz gethane mündtliche intercession desz damahls hiergewesenen ihrer hochmögenheiten extraordinari gedeputirten in anno 1660²⁾, mit mir allergnädigst durch einen rechtmesigen und unwiederrufflichen contract, tractiren laszen wegen desz isländischen rögenhandelsz und fischereyen, dasz ich solchen handell 20 jahr lang frey und ungemolestiret treiben und fortsetzen möchte, für welche octroy dan ich jedes jahr 100 reichsthaller zu geben mich verbunden, auch also fort auf dero domahliges allergnädigstes zumuthen für 8 gantzer jahr voraus bezahlet, besage der mir darüber ertheilten königlichen quitanz.

Als ich nun auf sothane von ihr. kön. mtt. selbst unterschriebene und mit dem königl. insiegell bekräftigte und befestigte octroy, nicht unbillich mich gegründet, und dannenhero solchen rögenhandell und fischereyen zubeginnen, meine mittell angegriffen, da ich dan die darzu gehörige gerätschafft nicht allein machen und unterschiedtliche leüte, so den fisch nach ternovischer art³⁾ zu schneiden wissen, aus Franckreich kommen laszen, sondern auch durch erbauwunge einiger packhäuser, annehmung der zum wallfischfang benötigten leüte, zimmerung mehr dan 20 darzu erfordernten kleinen und groszen schlüpen, und sonst verwendung groszer summen auf einigen zur fischerey bequemen schiffen mich bereits in die possession mit groszer mühe und unkosten gesetzet, dadurch den der gröszeste theill meiner negotiation von andern orthen ab und dahin dirigiret worden.

So selbstnen sehe ich nicht, warümb ihr kön. mtt. sothane mir einmal allergnädigste ertheilte octroy an itzo zu confirmiren sich weigern können, da doch alles de novo bey dieszer geenderten regirung⁴⁾, nach deroselbst

¹⁾ Alg. Rijks Arch., 'sGravenhage. Lias Denemarken, Nr. 5913, 6 Februari 1660.

²⁾ Vogelsang, pensionaris van Amsterdam.

³⁾ Zooals dit bij de visscherij onder New-Foundland gebruikelijk was.

⁴⁾ Na de invoering van de erfelijke monarchie in Denemarken in 1660.

eigenen allergnädigsten befehlich gesucht werden musz; viel weniger kan ich penetriren, ausz wasz gründen die iszländische compagnie dawieder sich beschweren und auflegen kan, alsz nur dasz es vielleicht ausz einem particulier hasz und gefaszete abgunst wieder mich ind meine nahrung herrühren müsze, inmaszen ich eben zu der allerbeschwehrligsten kriegszeit, da die compagnie die einwohner desz landes Islandt mit notthürfftiger leibzugt und victualien, in zweyen jahren, alsz anno 1659 und 1660 nicht versörgeten, mit 7 schiffen jedes jahr bemellte insull versehen, und in dem ein schiff durch Gottes gewalt in den haffen Flato⁶⁾ geblieben, und ein anders von den Türcken genommen und zu Algier mit volck und ladung auffgebracht, zu meinem leyder groszen schaden versorget, für welche grosze dienstleistung und erlittenen schaden mir die compagnie meines ermeszens vielmehr behörete befurderlich, alsz hinderlich in meiner octroy zu sein, auff dasz ich in etwasz wiederüm zu meinem erlittenen schaden kommen und gelangen möchte.

Unterdeszen aber wird unerweislich von berührter compagnie wieder mich ausgesprenget und fürgegeben, alsz wan meine octroy ihren privilegien zu wieder wehre, und dieszer statt einige nahrung entziehen solte, und auf dieses ungegründetes fundament fundiret sich ihre wieder mich eingebrachte schrift, in welcher sie die confirmation meiner octroy zu hinderen und zu hemmen, sich dem bericht nach eüszerst unterstehen sollen.

Dasz aber solches vermeintliche fundament von der compagnie nur blosz zum schein angeführet wird, da doch in der that einige unter ihnen ausz privat hasz dieses werck wieder mich treiben, ist unschwer daraus abzunehmen, dasz niemandt beweisen kan, dasz jemalsz seithero die compagnie so groszen schaden bey dem wallfischfang gelitten, einiges schiff alhir ausgerüstet und nachher Iszlandt geschicket worden, die fischerey und den rögenhandell alda zu suchen und fortzusetzen, davon diese statt einigen profit und nahrung hette haben mögen. Ja, sie sind vielmehr dieses jahr ihre eigene mitbürger vorbey gegangen, und haben ihnen die participation dieses handelsz, so wie man mich berichtet, nicht eines publique præsentiret, da sie doch die zu solchem handell erforderte mittell und spesen unmöglich selbst aufbringen können, sondern sich zu den Hambürgern und Lübeckern gewendet, und selbige so wohl mit dem profit desz handelsz alsz der durch die ausrüstung causirte nahrung eigenthätig gebeneficiret, welches warlich nicht von ihnen wurde geschehen sein, so sie den profit und dasz interesse dieszer stat mehr darunter gesucht, alsz ihren wieder mich und meine geringe nahrung gefaszeten hasz zu mainteniren.

⁶⁾ Flatey, waar in October 1659 de Melckmeyt verging, zie blz. 95.

⁷⁾ De St. Anna van Barent IJsbrantsz. Roest van Den Burg, zie blz. 99.

253
16
Ob nun zwar hiedurch sie selbst ihre eigene privilegia gekräncket, und directe dawieder gehandelt haben, so wollen sie doch, dasz ihr. kön. mtt. ihres hohen orts dieselbe unverbrüchlich feste zu halten, gebunden sein; mir aber, da ich doch im geringsten nichts wieder meine octroy jemalsz gepecciret, wollen sie, dasz ihr. kön. mtt. ohne alle ursache dieselbe zu meiner eüszersten ruin anitzo wiederümb auszehendig machen und cassiren sollen, da doch im gegentheill ihr. kön. mtt. meine privilegia auff 20 jahr lang, vermüße contracts feste gestellet, und ohne meine peccatie gegen dieselbe nicht revociren können; ihre aber, alsz welche einig und allein in ihr. kön. mtt. belieben und arbitrio bestehen, nur so lang bestandt haben, bisz ihr. kön. mtt. sich eines andern besinnen, dahehro den ohnschwer abzunehmen, dasz ihr. kön. mtt. dieselbe alszdan der compagnie nicht länger zu laszen obligirt sein, wen sie allergnädigst sehen werden, welcher gestalt dasz landt Iszlandt zu dero beszeren nutzen, auch vermehrung ihrer und desz reiches intraden gebraucht und emploiiert werden kann.

Also kan von mehrberührter compagnie auch mit grunde nicht deduciret werden, dasz ihr. kön. mtt. ihren privilegiis derogiren, in dem sie mir allergnädigst, vermüße meiner octroy, daszelbe gegönnet, welches von der compagnie nichts geachtet, von ihnen oder jemandts in dieszem reiche auch nicht gesucht, noch gebraucht worden, ihren privilegiis auch besagter maszen gantz und gar nicht zu wieder ist, alsz nemlich:

1. die compagnie fenget ihren fisch selbst nicht, sondern kaufft selbigen von desz landseinwohnern.
2. und weil die compagnie den rögen nicht gekaufft, ist derselbe von den einwohnern biszhero alsz ein untaugliche nichtes wehrte materia weggeworffen worden.
3. belangendt den wallfischfang, hat zwar die compagnie für etzlichen jahren denselben angestellet, nachgehendts aber, alsz sie groszen schaden dabey gehabt, gäntzlich wieder cassiret und fahren laszen.

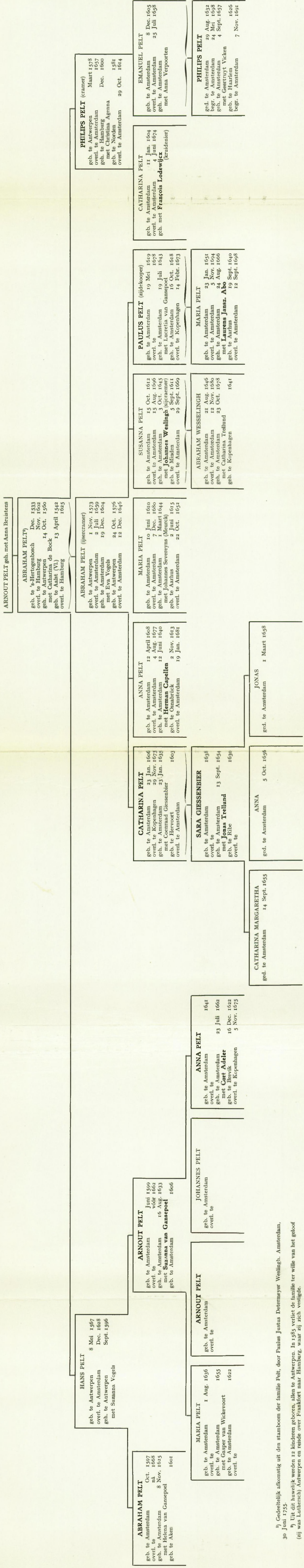
Und ausz diesen 3 puncten erhellet der grundt meiner octroy, dermaszen, dasz wan ich sonst einigen handell, so der offtberührten compagnie præjudicirlich ist, auff Iszlandt treiben und anfangen würde, und mir solches überwiesen werden könnte, dasz meine güter alszdan ohne fernere prætension auf meine person und privilegien confisciret werden sollen, wiewohl ich nichts darwieder kann, noch mir imputiret und beygemeszen werden mag, wan ich die matrosen und fischer mit der condition vermiete und heüre, dasz sie durchaus nichts handelln noch von iszländischen gütern einkauffen sollen, und sie gleichwohl heimlich und verstolenerweyse, ohne alles mein wissen, ichtendes in ihren kistgens und koyen verborgen und mit auszuführen

solten, da dan auf solchen fall, ob gleich die güter auff Iszlandt so köstlich nicht fallen, dasz in so kleiner quantität solche etwasz zu jemandts præjuditz importiren können, der compagnie frey stehet, darnach zu inquiren und nach befundung solche leüte mit confiscation sothaner ihrer güter zu straffen.

Alldieweill ich dan im geringsten nichts zu wieder der zum öfftern erwehnten compagnie gehandelt noch gethan, und durch die ihr. kön. mtt. allergnädigste vermüge contracts ertheilten octroy ein jus acquisitum erlanget, welches mihr unverschuldeter maszen, nach ausweisung aller rechten, nicht wieder kan abgenommen werden, ich aber gleichwohl erfahre, wie oben erwehnet, dasz die iszländische compagnie sich hart darwieder setzet, so will ich doch nicht hoffen, dasz ihr. kön. mtt. ausz einer bloszen vermeinten beysorge, so die compagnie etwan diszfalsz haben mag, meine kaufflich an mich gebrachte gerechtigkeit, so in rei veritate niemandts præjudicirlich ist, cassiren und mir wiederümb abnehmen, oder auch verendern, sondern in dem ich nur blosz den rögen und dasz jenige zugenieszen und zu haben suche, welches andere wegwerffen und nicht begehren, auch niemandt schaden oder vorthail bringen kan, vielmehr mich bey meiner octroy allergnädigst schützen und maintainiren, und zu mehrer meiner versicherung dieselbe anitzo confirmiren und bekräftigen, mich auch, der ich schon eine geraume zeit, zu meinem groszen schaden und versäumnis, alhier gelegen, ohne weitere dilation allergnädigst depechiren und abfertigen werden.

TRÆLLUNDT.

Rigsarkiv, Kopenhagen. — Island og Færøer. Suppl. 2, Nr. 9.

¹⁾ Gedeeltelijk afkomstig uit den stamboom der familie Pelt, door Paulus Justus Determeyer Weslingh. Amsterdam, 30 Juni 1755.
²⁾ Uit dit huwelijk werden 12 kinderen geboren, allen te Antwerpen. In 1585 verliet de familie ter wille van het geloof (zij was Lutherisch) Antwerpen en reisde over Frankfurt naar Hamburg, waar zij zich vestigde.

van IJsland³⁾. In sommige IJslandsche annalen wordt de Sólheimasandur bij de Jökulsá, in andere de Skeiðarársandur als plaats van de schipbreuk opgegeven; in het eerste geval zou het ten Zuiden van den Eyjafjallajökull, in het tweede ten Zuiden van den Vatnajökull geweest zijn³⁾. Onherbergzaam is de Zuidkust van IJsland bij uitstek en de ontberingen verhoogden het verlies aan menschenlevens aanmerkelijk.

Uit het rapport, door den opperbevelhebber van de retourvloot, Johan van Dam, landvoogd van Ambon, 26 October 1667 aan de Staten-Generaal overgegeven, blijkt, dat de commandant met een vloot van negen schepen, waaronder twee fluiten, 26 Januari van Batavia was vertrokken en in Mei aan de Kaap arriveerde, waar zich nog drie fluiten bij hem voegden. Begin Juni zette hij de reis voort „stellende den cours volgens de ordres van onse heeren en meesters nae d'eylanden van Fero, bewesten d'eylanden van Corves en Flores om; dese vloot is dan wel tot op de breete van 62 graden benoorden de linie gecombineert bij malcanderen geweest, hebbende weynigh ongemach onderwege gehadt; maer doen wij tot op de lengte van IJslandt ons gisten te zijn, hebben den 17en September des nachts soodanigen storm uyt den Z. en Z.Z.O. belooopen, dat wij malcanderen daeghs daeraen meest alle uyt het gesicht waren en den tweeden dagh daeraen voort niemant meer vernamen, zeylende soo alleen (sijnde ondertusschen het weder wat bedaert) den cours nae voorseyde eylanden van Fero”. Het binnenloopen op de Færøer werd door het slechte weer en de gevaarlijke stroomen nog bemoeilijkt, zoodat de vloot onder Qualbuy (Kvalbø) bescherming zocht en eerst 1 October 1667 Thorshavn bereikte. Kort tevoren was de Walcheren verongelukt, waarbij het grootste gedeelte van de bemanning omkwam, daar het wrak onmiddellijk was gezonken⁴⁾.

Dezelfde storm, die de vloot uit elkaar had geslagen, dreef het Wapen van Amsterdam naar het Noorden en was oorzaak van de stranding op de kust van IJsland. Het bericht van de vermissing werd in het vaderland bekend door toedoen van een schipper, die de verbinding tusschen de retourvloot en het convooi, dat haar opwachtte, tot stand had moeten

³⁾ „t Wapen van Amsterdam, den 21 Mey uyt 't Vlie, den 19 September 1667 onder Islant gebleven”. Kamer Amsterdam: 1e reis 20 October 1654—16 Juli 1657; 2e reis 13 October 1657—30 Juni 1659; 3e reis 17 December 1659—30 Juni 1661; 4e reis 27 September 1661—18 Juli 1663; 5e reis 21 Mei 1664—19 September 1667 vergaan. Kamer Zeeland: „Walcheren den 2 Mey 1666 uit Texel, den .. September 1667 in de eylanden van Fero verongeluct”. Koloniaal Archief, Nr. 4389, fol. 53 v°.—54. Alg. Rijks Archief, 's-Gravenhage.

⁴⁾ Hestsannáll: Skeiðarársandur. Kjósarannáll en Fitja-annáll: Skeiðarársandur ter hoogte of ten Oosten van de Örefi. Vatnsfjarðarannáll yngri: Sólheimasandur. Annáll Magnúsar sýslumanns Magnússonar: Sólheimasandur bij de Jökulsá.

⁵⁾ Lias Oost-Indië, Nr. 5750, 26 October 1667. Alg. Rijks Archief, 's-Gravenhage.

BIJLAGE H.

De Schipbreuk van „Het Wapen van Amsterdam” in 1667.

In tijden van oorlog nam de vloot, die naar Oost-Indië koers zette, vaak de route „achter Engeland” om, ten einde het gevaar op de Noordzee en in het Kanaal te ontwijken; de retourvloot verkoos dit traject bij voorkeur. Terwille van de veiligheid van de kostbare lading werd het allengs gewoonte, dat men de Oost-Indievaarders bij de Shetlandseilanden opwachtte en naar de Republiek convoyeerde. Vooral tijdens de Engelsche oorlogen was dit de aangewezen manier om de retourschepen voor overlast te vrijwaren. De manoeuvres van onze vloot in oorlogstijd stonden steeds in nauw verband met de terugkomst der schepen uit Indië. Gewoonlijk vertrokken zij tusschen Kerstmis en Nieuwjaar uit Batavia; daar de reis zeven à acht maanden in beslag nam, konden zij tegen Juli of Augustus achter „Hitland” worden verwacht. Bizonderheden over het convooi en de te volgen route werden in een geheime order door de secrete commissie ad hoc der Heeren Zeventien van de Oost-Indische Compagnie aan de Kaap neergelegd; dan gold het af te wachten, of het geluk den schepen gunstig was.

Zonder gevaren was deze route voor de zwaargeladen Oostindievaarders allerm minst; stormen konden het laatste gedeelte van de reis in sterke mate ongunstig beïnvloeden. Al eens eerder had de retourvloot onder Pieter de Bitter, die einde 1664 Indië verliet, een grooten omweg tot onder IJsland moeten maken, maar zij was tenslotte in den loop van 1665 door De Ruyter behouden thuisgebracht. In 1666 verliep de terugreis naar wensch, doch 1667 was een ongeluksjaar. Twee schepen leden schipbreuk, nl. het Wapen van Amsterdam van de Kamer Amsterdam en de Walcheren van de Kamer Zeeland¹⁾. Het eerste was de befaamde Oostindievaarder, die onder IJsland verging; het laatste verongelukte bij de Færøer. Volgens het „Uitloopboekje” was dit de vijfde reis van het Wapen van Amsterdam; 21 Mei 1664 zeilde het schip uit het Vlie en 19 September 1667 strandde het op de Zuidkust

¹⁾ J. F. L. de Balbian Verster, Oud-Hollandsche Betrekkingen met Hitland (Shetland) en de vaart achter Engeland om. Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen. 2de serie, deel XXXIX, 1922, blz. 275—297 en 478—509. De schrijver veronderstelt, dat er slechts één schip, nl. het Wapen van Amsterdam, verongelukte en vertelt, dat het bij de Færøer verging, waarbij slechts 17 man werden gered, die met een vaartuig van IJsland na vele ontberingen te Amsterdam terugkeerden (blz. 489). De Walcheren noemt hij niet; vermoedelijk slaat dit relaas op het eerste schip en worden per abuis de Færøer als plaats van de stranding opgegeven.

2616816
brengen. Het eskader onder Admiraal Van Gent, dat ter hoogte van de Shetlandseilanden kruiste om de Engelschen op een afstand te houden, had hij echter niet kunnen vinden en was met zijn tijding naar Amsterdam gezeild. Kort daarop legde de admiraal voor de Kamer Amsterdam een verklaring af, dat het slechte weer en de late komst van de retourvloot zijn opzet om haar veilig naar het vaderland te brengen, hadden verijdeld⁵⁾.

De IJslandsche annalen geven, voorzoover zij het jaar 1667 beschrijven, een min of meer uitvoerige beschrijving van de schipbreuk; alle zijn eenstemmig in hun oordeel, dat er nooit een schip met zoo'n kostbare lading op IJsland was gekomen, sinds het eiland was bewoond. De waarde bedroeg 43 tonnen gouds; de lading bestond uit goed, parels, zilver, koper, katoen, linnen, zijde, dunne kleeden en doeken. Veel ging verloren; van de bemanning wist zich een gedeelte in de booten of op het wrak te redden, maar velen kwamen om in de kokende zee of stierven van koude. De plaats van de stranding lag zóó ver van de bewoonde wereld, dat maar 80 van de 200 opvarenden haar levend bereikten; zij trokken naar Eyrarbakki of overwinterden in Seltjarnarnes en Kjalarnes. Bij het vervoer van de geborgen goederen werd, naar de verhalen, zijde voor de buikriemen van de paarden gebruikt en tegen steviger materiaal voor teugels en stijgbeugels geruild met wie het maar wilde hebben. Volgens de opvatting der Deensche regeering was dit alles strandvond en kwam dus den koning toe. Er kwam een bevel, dat de goederen naar Bessastaðir moesten worden gebracht; maar men geloofde algemeen, dat op Oost-IJsland menigeen zich één en ander toeëigende⁶⁾.

Volgens een ander annáll kwam het grootste gedeelte van de oorspronkelijk 250 koppen tellende bemanning aan land, maar velen stierven van de koude, daar zij slechts in zijde waren gekleed. De meesten kregen in het najaar passage op de Deensche schepen, de anderen bleven den winter op IJsland over. Louter klokkekoper had tot ballast van den Oost-indievaarder gediend en de lading bevatte allerhande zeldzaamheden als kostbare edelsteenen, karbonkels en zelfs civetkatten⁷⁾. Het Kjósarannáll verhaalt, dat velen der opvarenden dronken waren van den brandewijn, dien zij na de ramp als hartversterking hadden genomen. Daar het heel koud was en de naastbijzijnde hoeven ver weg waren, overleefden slechts 60 man de ramp. Een mondelinge overlevering op IJsland zegt, dat zij de bewoonde wereld al bijna hadden bereikt, eer de IJslanders iets van de schipbreuk hadden gemerkt. Toen de boeren daarop gingen zoeken,

⁵⁾ Res. Kamer, Amsterdam, V. O. I. C. Koloniaal Archief, Nr. 367, 9 en 27 October 1667, missive van de Kamer Amsterdam aan de Staten-Generaal met als bijlage den brief van de Haseberch (één der schepen van de retourvloot) aan Van Gent, d.d. 4 October 1667. Lias Oost-Indië, Nr. 5750.

⁶⁾ Íslenzkar Árbækur, V. Fitja-annáll.

vonden zij velen langs den weg liggen, sommigen nog in leven, anderen reeds gestorven. Daartoe behoorde ook de kapitein, die in prachtige kleeren gestoken was en een kostbaren ring aan zijn vinger droeg; de matrozen waren zeer begaan met zijn dood. Een andere anecdote vertelt van een neger aan boord van het Wapen van Amsterdam. Het was een reus van een kerel, lastig om mee om te gaan. Daar hij beter kon zwemmen dan de anderen, redde hij vele menschen, maar stierf van uitputting na die krachtsinspanning en werd begraven onder een hoop steenen op de gruisvlakte, die sindsdien Skollamelur heet. In een IJslandsch versje is sprake van een Indischen geur, die door het geheele bosch hangt, een toespeling op de schipbreuk⁷⁾.

De Kamer Amsterdam stelde zich met den buitengewonen gezant te Kopenhagen, den Heer Van Reede van Amerongen, in verbinding om in het bezit van de lading te komen en schreef op zijn advies aan Henrik Bjelke, rijksadmiraal van Denemarken en landvoogd van IJsland, of hij een lijst van de geborgen goederen wilde laten opmaken. Otto Bjelke, die in 1667 als commandant op Bessastaðir zetelde, nam alles, wat de sysselmannen hem toezonden in ontvangst en verkocht het in den loop van den winter. Toen hij in 1668 naar Denemarken vertrok, nam hij behalve een groot bedrag aan belastinggelden ook vele kostbaarheden, afkomstig uit het Wapen van Amsterdam, mede. Intusschen had de Kamer Amsterdam bij onzen resident te Kopenhagen, Jacob le Maire, er op aangedrongen, dat hij den koning toestemming zou verzoeken tot het uitloopen van twee bergingsvaartuigen⁸⁾. Nadere gegevens omtrent deze expeditie ontbreken; vermoedelijk heeft zij niet plaats gevonden.

7) Vatnsfjarðarannáll yngri. — Veertien schipbreukelingen keerden met de Hollandsche galjoot van schipper Jan Crop via Glückstadt in het vaderland terug. De Kamer Amsterdam besloot eerst de matrozen te hooren over den dood van den schipper en het in veiligheid brengen van de diamanten, eer zij de gages uitbetaalde. Res. Kamer Amsterdam, Koloniaal Archief, Nr. 367, 28 November en 29 December 1667, 2 Januari en 1 Maart 1668. De schipper heette Reynier Brinckman.

8) Mijn zegsman in dezen is Sigurður Arason van Fagurhólmsmýri, een hoeve in de Skaf-tafellssýsla. Hij bevestigde mij, dat de stranding op de Skeiðarársandur had plaats gehad, ca. 30 K.M. ten Westen van Ingólfshöfði. Deze vlakte bestaat grootendeels uit vochtig zandleem, waardoor de Skeiðará en andere groote rivieren zich een weg banen. Zelfs voor IJslanders is het een uiterst moeilijk terrein, laat staan voor vreemdelingen. Van de aangespoelde goederen had hij twee ovalen koperen doozen (vermoedelijk tabaksdoozen) en het koperen beslag met sleutelgat van een kist gezien. De ankers waren naar Skaftafell gebracht en lagen in een ravijn, dat de Skeiðará sindsdien met slijk had opgevuld.

9) Bewindhebberen Kamer Amsterdam, Koloniaal Archief, Nr. 493, 18 November 1667. — T.K.U.A. Nederlandene. A. II. 16, 10/20 Februari 1668; Rigsarkiv, Kopenhagen. — Annáll Magnúsar sýslumanns Magnúsonar.

Over de reis van de Walcheren, die onder de Færøer een droevig einde vond, is minder bekend, hoewel deze schipbreuk de gemoederen evenzeer in opwinding bracht als die van het Wapen van Amsterdam op IJsland. Toen zij bij Kvivig geschied was, bleef een agent van de Oost-Indische Compagnie met de boot en matrozen van een ander schip achter om de lading te bergen. Deze gevolmachtigde, Jan van Couwenburgh, behartigde echter beter zijn eigen belangen dan die van de Compagnie. Hij verkocht nl. aan twee schippers van Vlieland, die voor rekening van Arnout Pelt, koopman te Amsterdam, naar de Færøer waren gezonden, één en ander van de lading; het waren Jochem Annesz. van de galjoot de Carelshaven en Siewert Jansz. Brauenhaen van de Juffrouw Maria. Toen eerstgenoemde schipper met zijn aanwinst te Amsterdam terugkeerde, droeg hij de goederen aan zijn bevrachter af, o.a. een pak „met een breydraet genaeyt ende gemerct”, een vat gemerkt I.V.C. met 53 stuks katoen en 50 bosjes ruw zijde. Bovendien hadden zij van hem 167 stuks fijne parcallen (katoenen stof) gekocht tegen 3 rijksdaalders het stuk, op voorwaarde, dat al wat deze meer dan de helft boven dezen prijs zouden opbrengen, gelijkelijk tusschen beide partijen zou worden verdeeld. Evenals dit bij de stranding van het Wapen van Amsterdam het geval was geweest, hadden de vindere van alles uitgeleverd; er was bv. linnen, peper, edelsteenen en gesneden kristal opgevischt. De predikant van Syd Strömo, tegen wien de overheid ernstige bezwaren had, verloor zijn ambt, toen hij gesneden steenen, afkomstig van de Walcheren, bleek te hebben gekocht. Ook rezen er kwesties, of de gevolmachtigde van de Compagnie gedeelten van het wrak aan de bevolking op de Færøer cadeau mocht doen, of dat alles den koning toekwam¹⁰⁾.

Nog eens wordt in de IJslandsche annalen van Hollandsche Oostindievaarders gesproken. In 1691 kwam er kort vóór Paschen een Hollandsche dogger in Hafnarfjord, op zoek naar drie vermiste schepen van de retourvloot. De opvarenden strekten hun nasporingen uit tot de Vestmannaeyjar, waar zij een stuk van den post van een kajuitsdeur en wat aangespoelde stukken zijde vonden, die van één der schepen afkomstig waren. Iets naders is ons over dit voorval niet bekend¹¹⁾.

¹⁰⁾ N. Andersen, Færøerne, 1600—1709, blz. 208, 394 en 441. — Amsterdam, Gem. Oud Archief, Not. Pieter van Buytene, Nr. 2796, fol. 368, 19 September 1667. Nr. 2783, 10 December 1667; vgl. Not. Adriaan van Santen, Nr. 3765, 29 Augustus 1668. Arnout Pelt had blijkbaar in opdracht van de Kamer Amsterdam, deze schepen naar de Færøer gezonden, daar de Kamer Zeeland de zorg voor het bergen der goederen aan Amsterdam had overgelaten. Arch. Kamer Zeeland, Koloniaal Archief, Nr. 8341, 4 Juni 1669; er werd nog voor ruim f 9700.— geborgen.

¹¹⁾ Valla-annáll.

BIJLAGE J.

Tabel van IJslandsvaarders (1751—1786). ¹⁾

Jaar	Dor- drecht	Rot- ter- dam	Delfs- haven	Schie- dam	Vlaar- dingen	Maas- sluis	Brielle	Zwar- tewaal	Enk- huizen	To- taal	Gem. aantal lasten
1751	3	4	4	7	12	31	12	—	—	73	12
1752	3	2	3	6	6	40(2)	4	—	—	64	7
1753	1	2	—	7	8	31	5	—	2	56	20
1754	2	5	1	8	18(1)	55(2)	5	1	—	95	11
1755	1	3	1	8	15(1)	43(2)	5	—	—	76	15
1756	—	4	1	9	21(1)	56(2)	4	—	—	95	2-4
1757	?	?	?	?	?	?	?	?	?	111	slecht
1758	—	5	—	10	34(1)	41(2)	4	—	—	94	goed
1759	—	6	2	10	47(1)	55(2)	4	—	—	124	matig
1760	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	15
1761	—	4	5	10	52	48	4	—	—	123	20
1762	—	4	5	8	55	63	3	—	4	142	redelijk
1763	—	5	3	8	51(1)	77(2)	2	—	2	148	redelijk
1764	—	3	1	6	43(1)	56(2)	2	—	2	113	redelijk
1765	—	3	1	5	52	75(3)	2	—	2	140	redelijk
1766	—	4	2	6	66	73(2)	2	—	2	155	10
1767	—	4	3	6	68(1)	72(2)	2	—	2	157	9
1768	—	4	3	6	68(2)	75(2)	2	—	2	160	5
1769	—	3	3	6	56	65(2)	2	—	2	137	8
1770	—	3	3	6	55	55(2)	2	—	2	126	14
1771	—	2	3	6	60(1)	70(2)	2	—	2	145	6
1772	—	3	2	5	44(1)	67(2)	—	—	—	121	7
1773	—	3	2	5	41(1)	56(1)	—	—	—	107	5
1774	—	—	1	3	32	47(1)	—	—	—	83	8
1775	—	—	1	1	36	40(1)	—	—	—	78	5
1776	—	—	—	—	24	12	—	—	—	36	9
1777	—	—	—	—	17	5	—	—	—	22	16
1778	—	—	—	—	19	5	—	—	—	24	goed
1779	—	—	—	—	34	26	—	1	—	61	16
1780	—	—	—	—	38	25	—	—	—	63	20
1781	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1782	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1783	?	?	?	?	?	?	?	?	?	41	slecht
1784	—	—	—	2	27	18	—	2	—	49	slecht
1785	—	—	—	2	31	16	—	3	—	52	matig
1786	—	—	—	2	29	22	—	4	2	58	?

¹⁾ Deze cijfers zijn voor 1751—1765 ontleend aan de Nederlandsche Jaarboeken, voor 1766—1786 aan de Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken. De getallen, in de kolommen van Vlaardingen en Maassluis tusschen haakjes geplaatst, geven het aantal jagers aan, dat naar IJsland ging om de visch van de IJslandsvaarders over te nemen, opdat deze de visscherij zouden kunnen voortzetten. De vraagtekens duiden op het ontbreken van gegevens omtrent het juiste aantal schepen. In 1781 en 1782 lag de vaart stil wegens oorlog; toch voer in 1782 de Jonge Alida van Vlaardingen uit, die onder IJsland nog andere schepen aantrof, zie bijlage L. Volgens het Rekeningenboek van het College ter Visscherij van Maassluis bedroeg het aantal schepen van Maassluis 22 in 1787, 9 in 1788, 10 in 1789, 12 in 1790, 13 in 1791, 15 in 1792, 20 in 1793, 5 in 1794, 6 in 1795, 10 in 1796, 18 in 1797, 9 in 1798 en 3 in 1799.

BIJLAGE K.

Inhoudsopgave der „Summarische Deduction“.

Erster Abschnitt.

Summarische Deduction derer Gerechtsame der Crone Dännemarck und Norwegen über den Fischfang und die Schiffarth in der Nord-See Gesetze zu machen.

1. Die Könige von Dännemarck und Norwegen haben von uhralten Zeiten her das dominium auf der Nord-See gehabt.
2. Und dahero die Schiffarth auf selbiger nicht jederman zugelassen.
3. Am allerwenigsten fremden fischens oder handels halber nach Issland etc. zu fahren vergönnt.
4. Weilen vieler ihrer eigenen Unterthanen einziger Unterhalt fast von dem Fischfang bloz und allein dependiret.
5. Und über das sie in ihren beschwornen Capitulationen ihren Unterthanen dieses Vorrecht zu conserviren versprochen hatten.
6. Solcher ihrer Gerechtsame auch ist von keiner einzigen Nation widersprochen worden.
7. Vielmehr haben andere dieses ius ausdrücklich agnosciret.
8. Und die Könige von Dännemarck bey ihren Tractaten sich solches sorgfältig reserviret.
9. Welches nicht ohne Ursach mit so vielen in Engelland publicirten Verordnungen bestärcket wird.
10. Und obwohlen die Könige von Dännemarck in favorem derer Engländer sich manchesmahl dieses iuris begeben haben, so ist solches doch niemals in perpetuum geschehen.
11. Dahero wann ein Engländer nach Issland fahren wolle, er allemahl zu forderst am dänischen Hoff sich um eine Concession umsehen müsze.
12. Welches auch in den neuern Zeiten beständig beobachtet worden.
13. Und hat man, wann ohngefehr dawider gehandelt worden, Englicherseits das factum niemals entschuldiget, sondern nur pro mitiganda poena gebeten.
14. Ja denen Königen von Dännemarck das Recht privative in der Nord-See an denen Gegenden Grönlands zu fischen magno pretio abkaufen wollen.

15. So kann auch keine andere Nation das mindeste aufweisen, dass in Ansehung ihrer dieses Vorrecht der Crone Dännemarck nicht gültig seyn solle.
16. Und besonders würde es der Republique Holland schwer fallen dergleichen Beweisen vorzubringen.
17. Weil man hier in einem iure versirt, dass noch neuerer Zeiten andern Völcker der Crone Dännemarck eingestanden haben, wie solches das Exempel der Crone Schweden bekräftiget.
18. Und überhaupt der Schlusz gilt, dass dergleichen iura praecipua sich so schlechterdings nicht occupiren lassen.
19. Es haben auch die Hanseatischen Städte die Erlaubniss auf der Nord-See zu schiffen von der Crone Dännemarck erlangen müssen.
20. Deren Commercia doch lange vor den Holländischen floriret hatten.
21. Ja die Schiffarth nach Issland ist alle Zeit denen eigenen Königlichen Unterthanen verboten gewesen.
22. Die Königlichen Verordnungen *de non navigando ad oras Islandiae etc.* sind daher allgemein und excipiren keine Nation.
23. Deswegen hat man alle und jede die dawider gehandelt, allemahl mit gleicher Schärfe gestrafft, wie man die Exempla an einigen Englischen, Französischen, ja selbst Holländischen Schiffen sehen kann.
24. Man war auch jeder Zeit bereit eher dieses Recht mit dem Degen zu verfechten als dass man sich etwas davon hätte sollen nehmen lassen.
25. Weswegen man nun wohl mit grösster Zuversicht sagen kann, dass die jetzige praetension derer Holländer sine ullo fundamento seye.
26. Maszen ihr auch sogar ihre eigene von denen Königen von Dännemarck vormahls erlangte privilegia mit dürren Worten widersprechen.
27. Die sich doch sonst so hoch gehalten, dass sie sich solche sorgfältig in dem Tractatu Spirensi haben confirmiren lassen.
28. Welcher Tractatus ihnen also kein neues Recht giebt, sondern nur dasjenige, so wie vorher gehabt bestätigt.
29. Und post Tractatum Spirensen ist ihnen ebenfalls weiter nichts eingestanden worden.
30. Wenigstens hat man dänischer Seits nicht nöthig dieses weitläufig zu beweisen, sondern kann von der Republique Beweis fordern, und so lange dieses nicht erfolgt, in *quieta possessione* bleiben.
31. Aus diesem Tractatu Spirensi aber über des bisher gesagte den Schlusz machen, dass Teutschland und Spanien auch dieses Recht derer Könige von Dännemarck agnosciret haben.
32. Und es mithin wohl pro iure universaliter agnito passiren könne.

20119316

Zweyter Abschnitt.

Kurtze und denen verhandelten Actis gemäße Erzählung derer über dieses hohe Vorrecht zwischen ihro Königlichen Mayestät in Dännemarck und Norwegen und der Republique Holland entstandene Irrungen.

1. Die jetzige zwischen Ihro Mayestät und der Republique Holland erwachsene Irrungen lassen sich in Ansehung der letzten durchaus nicht justificiren.
2. Zumahl sie noch dazu mit allerhand kaum von Feinden ärger zu vermuthenden insolentzen verknüpft gewesen.
3. Denen der König nach langer Gedult endlich mit Ernst vorbeugen müsse.
4. Dahero Ihro Mayestät 1740 eine Fregatte ausgesicket, durch welche einige Holländische Schiffe aufgetrieben worden sind.
5. Durch deren Confiscation die Republique sich nicht offendiret erachten kann.
6. Vielmehr Ihro Mayestät alle nur beliebige Satisfaction zu geben schuldig wäre.
7. Maszen man nullo iure suffragante mit ihnen hätte gelinder verfahren können.
8. Dahingegen die Republique auch darinnen schon Ihro Königliche Mayestät offendiret, dass sie den mit der Flucht sich salvirten Schiffer bey sich protection finden lässt.
9. Und die best fundirte Königliche iura mit allerhand nichtigen Einwürffen zu kräncken sucht.

Dritter Abschnitt.

Rechtliche Beantwortung derer von der Republique Holland gegen dieses uhralte hohe Vorrecht der Crone Dännemarck und Norwegen gemachten Einwürffe.

1. Die Beantwortung dieser Einwürffe wird hier ex superabundanti übernommen.
2. Quaestio praeiudicialis aus welchen fontibus iuris die causa praesens zu decidiren seye.
3. Ob die Römer das Meer einer Occupation unfähig gehalten haben?
4. Richtige formirung der Status controversiae.
5. Ob es diesem Vorrecht der Crone Dännemarcks etwas schaden könne, wann solches die Holländer agnosciret haben?
6. Beweiss dass die Republique Holland solches Ihro Mayestät zukommen- des Recht agnosciret haben.

7. Und die libertatem maris gegen die Crone Dännemarck nicht allegiren dürffe.
8. Weil sie nur allzu deutlich servitutum maris agnosciret hat.
9. Nähere Beleuchtung der Frage, ob das Meer occupiret werden könne.
10. Schlusz von dem bisher gesagten auf das Dominium maritimum der Crone Dännemarck.
11. Ob nach dem Völker-Recht das ius piscandi pro re merae facultatis zu achten?
12. Nöthige cautel bey der allgemeinen Bejahung dieser Frage.
13. Schlusz von dem hier gesagtem auf das ius piscandi in mari Boreali.
14. Beweiss dass es den Hölländer nichts helfe, ob das im Issland erhandelte wenig oder viel austräge.
15. Und das dergleichen Erfahren eigentlich nicht wieder die libertatem commerciorum seye.
16. Beweiss dass die Crone Dännemarck in diesem imperio in mari boreali genugsam durch ihren langen Besitz gesichert seye.
17. Erörterung der Frage, ob die praescriptio inter liberas gentes Platz habe.
18. Beweiss dass dieses Dominium in mari Boreali keine blosze praetension Ihro Mayestät seye.
19. Ob der Einwurff, dass die Schiffarth und der Fischfang actus merae facultatis seyen, hier etwas gelten möge.
20. Zugleichem ob es den Holländer etwas helffe, wann sie mehrmals in diesen Gegenden gefischt haben ohne darüber gestrafft zu werden.
21. Welches dass es geschehen sey, sich doch nicht praesumiren lässt, weil die Königlichen beamten diesfals ihre scharfe ordres hatten.
22. Und ohnehin ein officialis denen Rechten seines Herrn nicht vergeben kann.
23. Auch die zuweilen gebrauchte indulgentz das ius puniendi vor das künftige nicht aufhebet.
24. Ja wohl andere Puissances sich über dergleichen all zu grosse Freyheytt derer Holländer beschweret haben würden.
25. Und endlich alles dieses contra manifestam bonam fidem geschehen wäre, dahero es auch kein ius agendi aufs künftige geben könnte.
26. Ja man trauet nicht einmahl denen Herren General Staaten zu, das sie an dieser nichtigen Ausflucht theil haben können, sondern hält es vor ein inventum des Patroni causae.
27. Wie dann wenigstens nicht zu erweisen stehet, dass sich alle Holländische Schiffer dergleichen Freyheytt promiscue herausgenommen haben.
28. Erörterung der Frage, ob die Spitzberge der Crone Norwegen zugehörig seyen.

29. Als auch welche die Republique Holland ex titulo inventionis praetension zu machen scheint.
30. Welche praetension, wie sie schon nach dem ersten Anblick höchst ungerecht ist.
31. Also wiederstreitet sie allen ältern factis der Republique Holland.
32. Ja selbst allen Gesetzen der Billigkeit, Treu und Glaubens.
33. Zumahlen die Holländer nicht einmahl erweisen können, dass sie die primi inventoris dieses Eylandes seyen.
34. Und verdancket man also der Crone Dännemarck blutschlecht, dass selbige fremden Nationen die facultatem piscandi liberali manu bisher conserviret hat.
35. Welcher Undanck aber solche nur desto eifferiger machen muss in diesem ihren iure dominii ne latum quidem unguem nach zu geben.
36. Ob die gegenwärtige causa derer Holländer vor die dänische Gerichte gehöre.
37. Beweiss dass hier durch die mediation andrer Potentaten vor die Herren Holländer nicht viel auszurichten seye.
38. Und dass es iuris gentium sey, die delicta fremder Unterthanen loco delicti zu bestrafen.
39. Beschlusz.

Beylagen. Litt. A — Z, AA — ZZ, AAA — ZZZ, AAAA — HHHH.

Additamentum ad catal. ms. fol°. 69. Universiteits-Bibliotheek, Kopenhagen.

BIJLAGE L.

DAGVERHAAL

DER

MERKWAARDIGE

RAMPEN EN WEDERWAARDIGHEDEN

OVERGEKOMEN AAN HET SCHEEPSVOLK
VAN HET SCHIP

DE JONGE ALIDA

GEVOERD GEWEEST BIJ STUURMAN

FRANS VAN DEN BROEK,

Ter Vischvangst van VLAARDINGEN gedestineerd naar
IJSLAND, den 9den Mei, en door den nood van het Ijs op
strand gezet den 27 Augustus, 1782.

BEHELZENDE:

Deszelfs Zeetogt uit het Vaderland. — Sukkelen door het Ijs, en wonderlijke uitredding, uit het oogschijnlijkst gevaar van door het zelve verbrijzeld te worden. — Stranden op IJSLAND. — Elendige toestand daar ter plaatse. — Ontmoetingen met de bewoonders. — Gevaarlijke en moeilijke togt door IJsland, over hemelhooge bergen, met sneeuw en ijs bedekt. — Reis naar Koppenhagen. — Menschlievende behandeling en beminnelijk Character van den Hollandschen Afgezant aldaar. — Reis naar Hamburg en van daar naar het Vaderland, enz.

DOOR

JAN MAARTENSZ: GROEN,

een der Schepelingen.

TE ROTTERDAM

Bij J: KRAP, A: Z., op de Hoogstraat

En te VLAARDINGEN

Bij K: NIJKERK, 1783.

DAGVERHAAL¹⁾

DER

RAMPEN EN WEDERWAARDIGHEDEN

van het VOLK van het SCHIP

DE JONGE ALIDA

Het oogmerk, geëerde Lezers! waarmede ik dit Dagverhaal schreef, was alleen om te voldoen aan de nieuwsgierigheid van het Algemeen en bijzonderlijk van mijne en mijner lotgenoten Medeburgers. Hunne harten hebben, zo ras onze rampen hun ter ooren waren gekomen, te veel deel in dezelve, en naderhand in onze redding uit dezelve, genomen, dan dat ik mij zou kunnen verbeelden, dat eene wat uitvoeriger beschrijving en nadere kennis van dezelve hun onverschillig zou zijn. En met des te meer ijver en dankbaarheid wil ik hun die mededeelen zedert ik door de ongevallen, die ik ga beschrijven, en waar van ik een deelgenoot geweest ben, bij ondervinding heb geleerd, hoe zeer den mensch dikwijls het medelijden van anderen noodig heeft, hoe hetzelfde niet algemeen gevonden word en hoe veele dankbare achting derhalven elk een, die een mensch, en dus aan elende en ongeluk blootgesteld, is en blijft, aan dezulken is verschuldigd, die een aandoenlijk en deelneemend hart met zich omdraagen.

Ik hoop, dat ieder, die dit verhaal leest, altoos deze mijne bedoelingen in 't oog zal houden, en dat geen een mijner Lezeren mij zal beschouwen als iemand, die hier door den naam van eenen Schrijver heeft willen verwerven. Gelijk men in den tegenwoordigen tijd niet veel kunst behoeft, om mede onder de Schrijvers gesteld te kunnen worden, zo strekt zulks ook niet altoos tot eer; en om slegts eenen draaglijken stijl te schrijven, gevoel ik mij zo onbekwaam, dat ik demoedig om verschooning verzoek, voor alle de gebreken, die elk eenigzins beschaafd Lezer zeer zeker in dit geschriftje zal vinden. Het al te onvergeeflijk gebrekkige ten deezen opzigte,

¹⁾ Het eenige ons bekende exemplaar van dit boekje bevindt zich in het bezit van den WelEd. Gestr. Heer Mr. F. C. Koch te Rotterdam.

zal evenwel, hoop ik, door de naauwkeurigheid, waarmede ik aan mijn gemelde oogmerk heb trachten te beantwoorden, vergoed worden.

Ik heb namelijk dit Dagverhaal niet eerst beginnen op te stellen, na dat ik reeds gerust en veilig in het Vaderland was teruggekomen. Ik zou dan, zelfs met de grootste aandacht noch alles in de behoorlijke en waare orde niet kunnen herdenken of verhalen. Maar van den negenden van Augustus af aan, na dat onze reis door de veelvuldige tegenspoeden, die wij ontmoetten, bedenkelijk begonnen was te worden, heb ik ook reeds dagelijksch aantekening van onze volgende rampen beginnen te houden.

Na dat wij dan den ganschen Zomer door het IJs in onze Visscherij zeer belemmerd waren geweest, stevenden wij

Den 9den van *Augustus*, op het gerucht dat 'er om het Zuiden veel visch was, zuidelijk, en passeerden de *Kaap Noord*²⁾. Wij hadden toen goed weer, en vernamen weinig ijs, zo dat wij al verder om het Zuiden bleven loopen, en

Den 13den bij *Grim*³⁾ kwamen, alwaar wij vier dagen met een gelukkig vooruitzicht, door de veelheid der Visch die wij vernamen, vischten. Wij kreegen daar meer Schepen bij ons, die ook geen IJs ontmoet hadden.

Den 17den *Augustus* werd de lucht zo dik en mistig, dat wij ons genoodzaakt vonden, om onze vischvangst te verlaten. Wij meenden toen oostwaards te loopen, als visschende tot *Langernis*⁴⁾, te komen, en dan onze reis naar het Vaderland aan te vangen. Wij stevenden dan ook daadelijk, met ons zeil in top, 's avonds oostelijk op. Maar het leed niet lang, of het tijdstip, waarop onze grootste rampen een aanvang zouden nemen, wierd geboren, want,

Den 18den, 'smorgens vroeg, werden wij reeds door drie Schepen, die ons ontmoetten, gewaarschouwd, dat wij wenden moesten, zo wij niet in het ijs wilden komen. Hoe zeer nu zulks ons ook deed verschrikken, bleven wij echter noch onze cours houden, tot dat wij daadelijk tegen het ijs kwamen. Het was toen noch duister en mistig, en wij lagen het over aan de wenk. Toen het dag geworden was, zagen wij ook meer andere Schepen bij ons. Wij besloten toen andermaal naar het ijs te vaaren; maar daar bij komende, vonden wij hetzelfde zo vreeslijk dik dat wij ons in hetzelfde niet durfden begeeven, te minder, om dat de lucht ook toen noch zeer mistig was. Wij keerden derhalven met ons vijven terug, zijnde die, *benevens ons, Teun van Duffelen, Jan van Keulen, Jaap van Blaaderen, en Kees Struis*, welke lestgenoemde

¹⁾ Kaap Horn, op de kaarten afwisselend Kaap (de) Noord of Caep (de) Noort. Kaart XIII en XIV geven de benaming, die bij onze visschers het meest gebruikelijk was.

²⁾ Grimsey, ten Noorden van den Eyafjord, zie kaart XIV.

³⁾ Langanes, het Noordoostelijke schiereiland van IJsland.

zedert dien tijd onophoudelijk bij ons bleef, en deelgenoot werd van onze grootste elenden. Wij zeilden dan voort, West ten Noorden: 's avonds bragten wij onze benets af, en lieten het alzo des nachts voor west opsteeken.

Den 19den woei het eene stijve koude. Hier kwam noch *Alewijn Huiberts* bij ons. Des morgens, omtrent ten tien uren, hielden wij derhalven met ons zessen vol, naar de wal toe met oogmerk op de *Heinfort*⁵⁾ te loopen. Doch naardien de lucht zo mistig was, dat zommigen onzer, hoe zeer wij allen anderzins wenschten in de baai te komen, de wal niet durfden aandoen, laveerden wij weder van de wal af, en lieten het vervolgens 's nachts, met het schoverzeil, oostelijk opsteeken.

Den zosten, 's morgens tusschen vier en vijf uren, brachten wij onze topbenets weder aan, en liepen met malkander verder oostelijk op; wenshende alzo, oostelijk om, naar huis te komen. Wij zeilden dan Oost ten Zuiden voort, met een noordelijke Wind. Doch naauwlijks hadden wij zo twee uren gezeild, of wij kwamen al wederom in gevaar van het ijs. De lucht evenwel was toen iets lichter. Dit deed ons den genomen cours door het ijs, hoe gevaarlijk zulks anderzins ook was, houden, tot dat wij, na aldus een uur of vijf door het ijs gelopen te hebben, voor een onoverzienlijk ijsveld kwamen, waardoor wij wederom volstrekt genoodzaakt wierden onze cours te veranderen en westelijk te zeilen. 's Avonds kwamen wij al wederom tegen het ijs aan. Wij waren toen, naar gissing, bij de *Hurgelbøgt*⁶⁾. Wanneer wij te vooren van de *Kaap Noord* ten Zuiden zeilden, was 'er noch maar weinig ijs in de *Hurgelbøgt*; doch thans zat dezelve reeds vol. Wij waren toen volstrekt ten einde raad; vóór ons en achter ons hadden wij ijs: en, daar de dikke mist ons belette om met genoegzaame onderscheiding te ontdekken, waar wij eigenlijk waren, zo was het voor ons ook allerraadzaamst de wal aan te doen. Evenwel, onze benets afgebragt hebbende, draaiden wij Oost over bij onze overige maats, die allen schoon gemaakt hadden en waren toen iets vooruit, doch *Kees Struis*, die, even als wij, zulks noch niet gedaan had, bleef bij ons. Toen wij het alzo één uur Oost hadden laten leggen, draaiden wij vervolgens weér west bij, met het zeil aan wenk, verwachtende alzo den dag. Na het aanbreeken van den dag, zijnde

Den 21sten, sloegen wij, onze benets weder aangebragt hebbende, vol, om de noordwest ten westen, met het zeil in top, verneemende toen weinig ijs. Des namiddags kwamen wij, naar gissing, tegenover *Traanbaai*⁷⁾. Hier zouden wij, naar alle waarschijnlijkheid, verongelukt hebben op de klippen,

⁵⁾ Vermoedelijk Heðinsfjord, ten Oosten van Siglufjord.

⁶⁾ Meestal onder de benamingen Orgelbøgt of Orgelbaai op de kaarten vermeld, zie kaart VII, VIII, XI e.v.; waarschijnlijk is de Húnaflói met zijn zijfjorden en baaien bedoeld.

⁷⁾ Noch Traanbaai, noch Traantonnen zijn te identificeren.

die de *Traantonnen* genoemd worden, zo Gods goedheid niet gewild had, dat het aan Land iets lichter was, waardoor wij het gevaar van onze cours ontdekten, en geraden werden van de wal afteleggen. Den geheelen volgende nacht zeilden wij toen oost zuidoost voort, zo dat wij

Den 22sten ons verbeeldde de *Laagernisse*^{*)} te zien. Vervolgens kwamen wij, naar gedachten, voor *Klipbaai*^{*)}. Hier zou de benaauwdheid, die vast dag aan dag vermeerderde, en het verlangen naar eene baai, ons zekerlijk hebben doen oploopen, zo wij maar met genoegzame zekerheid geweeten hadden, dat wij waarlijk waren, daar wij gisten te zijn; doch daar wij, door de mist, de toppen der bergen niet konden zien, zo durfden wij zulks niet waagen. Wij lagen het derhalven weder op zee, tot zes uren in den avond. Dáár evenwel durfden wij ook niet blijven, naardien wij, zo de wind sterker geworden was, op laagere wal geraakt zouden zijn. In deze dubbele verlegenheid kwam de Stuurman het Volk vragen, of zij hunne toestemming gaven, om door het ijs vol te slaan, ten einde alzoo boven de Kaap te komen. Wij gaven onze toestemming, en sloegen dan vol om de noord noordwest: en alzo bleven wij dien ganschen nacht door het ijs lopen, in gevaar van elk oogenblik verbrijzeld te worden, schoon de lucht toen eenigzins lichter was.

Den 23sten, tegen den morgen, moesten wij volhouden voor een baan ijs van twee mijlen lang. Beneden deze baan gekomen zijnde, kreegen wij de wind veel noordelijker, zo dat wij nu maar west noordwest konden zeilen, hoe zeer wij het anders gewenscht hadden. Daarenboven was het ijs, waardoor wij liepen, zo ontzaglijk dik, dat het gezigt daarvan en van het gevaar, dat het dreigde, elks hart bekleemde, en aan niemand onzer, hoe zeer wij anderszins ook afgemat waren, den lust tot eeten of slaapen overliet. Onder tusschen, wel verre van te verminderen, vermeerderde onze benaauwdheid van oogenblik tot oogenblik. Tegen den middag was het: *daar legt het Land!* Doch wij kenden het geen van allen. *Kees Struis* en wij evenwel wilden met ons beiden beproeven, of wij eene baai of haven konde krijgen, en alzo ons leven redden: want het waaken, het tobben door het ijs, en de geduurige vrees van elk oogenblik vernield te zullen worden, hadden ons zodanig afgemat, dat wij geheel buiten staat waren om langer met zo veele tegenspoeden te worstelen. Wij zetten het dan naar de wal toe. Wij diepten, en hadden 16, 15, 13 vadem water. Eindelijk was het: *daar legt de grond! ach! steek, steek toch!* Wij hadden toen, op zijn best, twee of drie vaëm. Dewijl het water vrij helder was, konden wij den grond niet alleen gemakkelijk zien, maar wij zagen tevens ook met angst en vrees den eenen kei wel één

^{*)} Ook wel Lagenes of Schagenes, zie kaart VII, VIII, XII—XIV; vermoedelijk is Skagastrand bedoeld.

^{*)} Skagafjord, zie kaart VIII, XI e.v.

26116816

voet of twee boven den anderen uitsteeken. Wij hadden toen *Kees Struis* aan zee van ons, die het weer aan zee lag, terwijl wij ook weder gelukkig over staag kwamen, door Gods goedheid, die wij nu van achteren zien en met dankbaarheid erkennen, dat daarin ter onzer redding medewerkte. Want op dat tijdstip waren wij zo verre af, van ons te verbeelden hier door gered te zijn, dat wij het veeleer beschouwden als slechts eene verlenging van onze jammeren, en een uitstel van den akeligsten dood, dien wij dachten niet te kunnen ontgaan. Wij wisten zelfs niet meer, werwaards wij het roer wenden zouden. De angst en verschrikking alleen scheenen ons te bestuuren. Deze joegen ons thans van de wal af: en deze zelfden waren het, die ons kort daaraan wederom daar na toe dreeven. Want ook in zee durfden wij niet blijven. Dáár was geen ander vooruitzicht, dan van welhaast door dezelve verbrijzeld en ingeslokt te zullen worden. Van alle kanten waren wij daar door het ijs bezet, dat des te vreeslijker en gevaarlijker werd, naar maate de nacht en de duisternis begonnen te naaken. Wij keerden derhalven tegen den avond terwijl het nog dag was, terug naar de wal, die wij zo even ontvlucht waren. De ondieptens en de klippen, die wij daar hadden gezien, en wier ijslijkheid noch den angstvalligsten indruk op onzen geest maakten, deden ons onze boot als het eenigste middel ter onzer redding beschouwen. Wij maakten dezelve dan met schreiende oogen gereed om, ingevalle ons schip door het ijs lek mocht worden, of tegen de klippen aan stukken stooten, dat wij ons elk oogenblik voorstelden te zullen gebeuren, met dezelve, noch zo lang mogelijk was, de uiterste woede des ongeluks en den dood te ontvlugten. De goede Voorzienigheid echter wilde, dat hier alles tegen onze vrees en verwachting uitviel. Wij hadden de boot tot dat einde, waartoe wij haar in gereedheid gebragt hadden, niet noodig. Wij liepen thans gelukkig voor eenen steilen en zeer hoogen berg, daar wij geene klippen vernamen, maar altoos 16 à 17 vaëm water hadden: zo dat wij eindelijk eens in de stilte kwamen, en onze boot mogten uitzetten, om met dezelve in de bogt, door de IJslanders *Bolkbogt*¹⁰⁾ genoemd te boegzeeren. Een Jol met IJslanders kwam 'er vervolgens van de wal af, om ons den goeden ankergrond aantewijzen. Elk, die zich de rampen en het veelvuldig gevaar, waaraan wij dus buiten alle hoop, ontruikt waren, slegts met eenige levendigheid kan voorstellen, kan gemakkelijk begrijpen, met welk eene vuurige aandoening wij God voor deeze gelukkige en schielijke verandering van onzen toestand dankten. Het

¹⁰⁾ Een echte visschersbenaming; bolk is wijting. Naar den naam en de ligging op de kaarten te oordeelen moet het Ísafjarðardjup of de Jökulsfjord bedoeld zijn; deze liggen echter ten Westen van Kaap Horn. Kaart XII en XIV geven Bolkbogt, XIII echter Wolfsbogt. Waarschijnlijk is een ons onbekende baai ten Oosten van Kaap Horn bedoeld in de buurt van de Furufjörd.

menschelijk hart gevoelt dan eerst recht het geluk van zijnen staat buiten dringende onheilen, wanneer het bij ondervinding heeft leeren zien, aan hoeveel rampen de mensch onderworpen is. Wij waren nu, dacht ons, in een behoude haven; ons leven was gered; en onze Schepen zelfs scheenen wel bewaard te leggen, zo dat wij met dezelve, bij gunstiger weêr, wederom hoopten te vertrekken, en gelukkig, na het uitstaan van zo veele gevaaren, naar het Vaderland terug te keeren. Dit blijde vooruitzicht evenwel werd, twee dagen naderhand, naamelijk

Den 25sten geheel vernietigd. Een geweldige wind uit zee, uit den oost noord oosten, joeg het ijs op zulk eene menigte en tot zulk een vreeslijke dikte in de baai, dat wij welhaast niet langer voor de drie ankers, die wij uitgeworpen hadden, zouden hebben kunnen blijven leggen. Eindelijk werd het ijs met zulk een geweld op het strand gejaagd, dat wij het niet langer durfden afwachten, om het mede op 't strand te zetten, eer dat zulks ons onmogelijk mogt worden. Een anker wonden wij dan t'huis: het tweede lieten wij slippen: het derde haalden wij op een sprenkel: vervolgens zetten wij het zeil bij, vierden kabel, en zetten het alzo op 't strand. De zee was toen door het ijs slegt, welk gepaard met de voorzigtigheid en bedaardheid, waarmede wij te werk gingen, oorzaak was, dat wij niet sterk stootten. De drie volgende dagen bleven wij aldaar nog in de Schepen. Maar eindelijk, toen de zee onder het ijs door begon te schieten, en zeer hoog te worden, werden de Schepen zo gevaarlijk geschokt, dat zulks volstrekt onmogelijk wierd, zo dat wij ons, hoe ongaerne wij zulks ook deden,

Den 28sten genoodzaakt vonden, om van de Schepen te vlugten. Dit ongeval vooruit ziende, hadden wij 's middags reeds eenige tonnen aan de wal gebragt, op malkander gezet, en over dezelve een zeil gehaald, waardoor wij den volgenden nacht noch eenigzins tegen de onguurheid der lucht werden beschermd, terwijl de kaale steenrots ons tot eene leg- en slaappleaats strekte.

Den 29sten haalden wij, met veel moeite, meer goed van de schepen: als onze turf, ons bier, zout, en verdere eetbaare spijs, ook onze kooyen en verdere voornaamste benoodigdheden. Vervolgens maakten wij toen van paalen, die wij daar vonden, van tonnens, die wij op malkander zetten, en van de zeilen, die wij ook gelukkig van de Schepen gekregen hadden, eene tent. In deze tent hielden wij des daags met ons vierentwintigen huis: buiten dezelve stookten wij, zo rijkelijk als wij maar wilden, dewijl 'er daar ter plaatze een overvloed van hout te vinden was: in een schaapenhok, dat dicht bij onzen tent was, kookten wij ons eeten: en 's nachts sliepen wij in twee *stooven* of huizen, die ons ten dien einde van de IJslanders waren vergund.

Na dat wij op deeze wijze tot den *tweeden September* gesukkeld hadden, maakten wij wederom een andere tent.

Den *6den September* was de zee veel slegter, dan zij geweest was, zo dat wij aan de schepen konden werken. De Stuurlieden lootten derhalven met malkander, aan wiens Schip men eerst zou arbeiden. Het lot wees, dat 'er aan de Buis het eerst werk moest begonnen worden. Met ons allen, met ons vierentwintigen deden wij derhalven ons best, om dezelve vlot te krijgen, doch, behalven dat beiden de Schepen door de zee tot eene aanmerkelijke hoogte opgeslagen waren, zo zat ook de Buis in eene zelling van wel twee voeten diep, zo vast, dat wij het anker, dat in zee hong, naar ons toe wonden, zonder met het Schip iets te vorderen: weshalven wij onzen arbeid, om hetzelfde weder in zee te brengen, moedeloos moesten staaken.

Den *7den* beproefden wij, of wij den Hoeker vlot konden krijgen. Wij haalden daar de tonnen met visch af, en pompten het bun lens. Tegen den avond werd het hoog water, en daarop ontstond 'er een algemeen geroep, dat de Hoeker bijna vlot lag. Doch toen wij aan boord kwamen, zagen wij, dat hij lag te draaien in zijne zelling. Zo lang evenwel als 'er noch eenige hoop was, gaven wij den moed niet op. Wij pompten toen noch tweeëntwintig honderd steek, en wonden de reep van het anker, dat in zee stond, door. Maar alles te vergeefs. De Hoeker vorderde even min, als de Buis daags te vooren gedaan had. Ondertusschen was daar van al het ijs, dat onze Schepen zo ver op strand had doen loopen, geen schelf meer te zien: waardoor ons hartzeer, om dat wij de Schepen niet weder in zee konden krijgen, niet weinig werd vermeerderd; schoon het waar zij, dat de Schepen ook reeds zo veel geleden hadden, dat zij nu al onbekwaam waren om, zonder het grootste gevaar, zee te bouwen. Alle hoop van onze Schepen wederom t'huis te brengen was derhalve verdweenen: en om zelfs wederom naar het Vaderland terug te komen, was 'er vooreerst geen ander middel overig, dan de hulp en goedwilligheid der IJslanders. Wij zonden dan een' brief aan den *Syselman*, dat zo veel als *Strandvonder* betekent, waarbij wij verzochten, dat hij ons van het Land wilde helpen. Terwijl wij, met hoop en vrees, naar antwoord wachtten, woei intusschen

Den roden onze tent, met een vligenden storm, om, die wij zo spoedig doenlijk was, wederom trachtten te herstellen, doch niet volkomen af kreegen. Want

Den *11den* na den middag kwam de Syselman, om ons naar *Schuttelwijk*¹¹⁾ te voeren. Wij deden toen onze meeste eetbaare spijs in een jol, die daarmede

¹¹⁾ Skutilsfjord, waaraan Isafjord ligt; de naam van de baai wordt voor de nederzetting gebruikt.

oogenbliklijk weg voer: terwijl wij ons zelfs gereed maakten, om met ons overige goed des anderen daags te vertrekken.

Doch den 12den was het weêr zo ruw, dat wij niet konden reizen. Thans waren wij ook door de IJslanders, die van alle kanten naar ons toe kwamen, overrompeld, en, zonder dat wij daar iets tegen durfden zeggen, moesten wij ons goed voor onze oogen zien opeeten, uitdrinken en wegdraagen.

Den 13den, 's morgens vroeg, gingen wij, na dat wij ons goed in jollen gedaan hadden, op weg, die door de keyen, waarmede dezelve als bezaaid was, bijna onbruikbaar was: en, na dat wij met de grootste moeite, die door onze zwaare laarzen, welke wij hadden moeten aanhouden, noch merkkelijk vermeerderd werd, omtrent twee uren gegaan hadden, kwamen wij op *Vuurefort*¹²⁾. Aldaar vonden wij zeventien paarden gereed, om ons goed, dat met de gemelde jollen tot zo ver gebragt was, verder voort te brengen. Doch wij zelfs moesten wederom gaan, uitgenomen twee van ons vierentwintigen, die, om dat zij niet zeer gaan konden, op *Vuurefort* bleven, tot dat de paarden wederom terug kwamen. Op deezen togt gingen wij over bergen, die zo steil en hoog waren, dat onze hoofden scheenen te draayen, zo dikwils wij naar beneden zagen. De schrikverwekkende en grootsche wonderen Gods, die, bij elken opslag van het oog, ons hier vertoond wierden, zijn met geen pen te beschrijven. Dat geen hetwelk boven al het overige onze aandacht en bewondering trok, en ook in de daad een allertreffendst gezigt uitleverde, was eene watervallei, die haare wateren ter diepte van twintig vademen tusschen deeze ontzaglijke bergen deed door rollen. Na dat wij alzo omtrent drie uren voortgegaan waren, kwamen wij in de *Bogt van Sledie*¹³⁾. Hier leden wij onbeschrijflijk veel. Wij waren vermoeid van de reis, die wij langs een' allerongebaandsten weg hadden afgelegd, en verkleumd van de koude. Vuur konden wij niet maaken, en stoven waren daar niet, dan op eenen zeer verren afstand. Geene andere verversching of verkwikking konden wij derhalven bekomen, dan ijskoud water en een stuk brood. Met het vallen van den nacht vermeerderden onze rampen. Het volk, dat ons zou geleiden en voor ons zorgen, verwachten wij te vergeefs: het was dien dag op *Vuurefort* gebleven. Wij zagen ons dan genoodzaakt om, zo als wij waren, met natte beenen, die wij op de reis hadden gekregen, en die door de koude en vorst reeds gevoelloos waren geworden, en in 't geheel met een verkleumd lichaam, onder den blooten hemel op de kaale steenrots te vernachten. De vermoeidheid van de onbeschrijflijke ongemakken, die wij hadden moeten uitstaan, deed aan zommigen onzer de ongeschiktheid van dit nachtverblijf naauwlijks gevoelen. Zij vielen in slaap. Doch, dewijl

¹²⁾ Furufjord, ten Oosten van Kaap Horn en ten Noorden van den Drangajökull.

¹³⁾ Waarschijnlijk Sletta, waarnaar de Jökulfjord aldus kan zijn genoemd.

2516316

het water van de bergen onder ons lichaam kwam aflopen, waren wij, toen wij ontwaakten, in plaats van door onze rust verkwikt te zijn, geheel verstijfd door de koude, en op de plaats, daar wij lagen, aan de rots vastgevrozen. Wij hadden echter allen het geluk, van

Den 14den den dag te zien aanbreeken, en tegelijk onze geleiders te zien opdaagen, met onze twee agtergeblevene Medgezellen en ons goed, dat wij hier wederom in jollen laadden. Vervolgens gingen wij met ons vierentwintigen in drie jollen, en voeren also des morgens ten tien uuren van *Raapfort*¹⁴⁾ (zo noemden de IJslanders de plaats, daar wij vernacht hadden) de *Bogt van Sledie* uit. Wij troffen toen vrij goed weêr, en hadden in het begin ook een' gunstige wind: vervolgens roeiden wij, toen het stil wierd. Althans om tien uuren des avonds kwamen wij behouden te *Schuttelwijk*. Daar ter plaatse nu lag wel een Deensch schip, doch dat was naar de *Straat* gedestineerd: twaalf man van ons vierentwintigen, evenwel, wilde deszelfs Schipper medeneemen tot *Paterfort*¹⁵⁾, om van daar verder naar *Koppenhagen* te kunnen oversteeken.

Den 15den lootten derhalven onze Stuurlieden, wiens volk met dat Schip naar *Paterfort* zou vaaren, en wiens volk te *Schuttelwijk* eene andere gelegenheid zou afwachten? Ons geluk wilde, dat wij het eerst mogten vertrekken.

Onze verblijfplaats op *Schuttelwijk* was intusschen een groot Noordsch huis, vol van noordsche planken, waardoor hetzelfde volstrekt ongeschikt was, om daar in eeten te koken, of in 't geheel te stookten. Buiten de deur hielden wij derhalven onze keuken en stookplaats, doch evenwel zo nabij dezelve, dat wij, als wij ons warmen wilde, noch in de deur konden zitten.

Den 16den, 's morgens om negen uuren, namen wij met ons twaalfen afscheid van even zo veele onzer ongeluksgenooten, en gingen wij scheep naar *Paterfort*. Het deelgenootschap aan dezelfde rampen maakt eene bijzondere wederzijdsche genegenheid, en eene ongeveinsde vriendschap. Onze scheiding geschiedde dan ook niet zonder aandoening, zelfs niet zonder dat zommigen onzer de overigen hadden aangeboden, om in hunne plaats te blijven, en hen te laten vertrekken: doch hetwelk zij met dezelfde edelmoedigheid, waarmede het hun werd aangeboden, afsloegen. Wij vertrokken dan, en troffen een' goeden wind, zo dat wij

Den 17den 's namiddags ten vier uuren reeds voor *Paterfort* ten anker kwamen. Hier nu vonden wij maar één Schip, dat onmiddellijk naar *Koppenhagen* moest en 'er slegts zes van ons konde medeneemen. Een ander Schip

¹⁴⁾ Hrafnfjörd, één der zijfjorden van den Jökulfjörd.

¹⁵⁾ Patrekfjörd.

lag evenwel noch te *Adelfert*¹⁶⁾, waarmede de overige zes mede tot zo ver konden gevoerd worden. Van deeze gelegenheden maakten wij derhalven terstond gebruik, en na dat

Den 18den onze Stuurman met noch vijf Matroozen hun goed in het Schip, waarmede zij naar *Kopenhagen* zouden vertrekken, ingescheept, en wij van dien tijd af tot den drieëntwintigsten toe dat zelfde Schip met drooge visch hadden helpen laaden, verreiden wij

Den 23sten naar *Adelfert*. Wij vertrokken van *Paterfort* 's morgens om tien uren met tien paarden, die thans ons zo wel als ons goed droegen. Om twaalf uren kwamen wij op *Luisbaai*¹⁷⁾, van waar wij om één uur na den middag, onder een dikke sneeuw, die ons deze anderzins moeyelijke reis noch moeyelijker maakte, wederom vertrokken. Wij hadden op deezen togt werk genoeg, om op onze paarden te blijven zitten. Menigmaalen sprongen zij met ons van keyen, die tien voeten boven de anderen uitstaken. Deeze dieren echter, die daarop scheenen geleerd te zijn, deden zulks met eene voorzigtigheid, die te bewonderen was, en nimmer maakten zij hunnen sprong, voor dat zij voelden, dat wij vast zaten. Doch dit alles nam de ijsse-lijkheid daarvan niet weg; bijzonderlijk daar de bergen, waarover wij reden, van zulk eene verschrikkelijke steilte waren, dat wij, indien wij het ongeluk gehad hadden van te vallen, bijna loodlijnig neergevallen zouden zijn, zonder iets te raaken; en van eene zo onmeetbaare hoogte, dat wij, boven op dezelve zijnde, beneden niets hoe genaamd konden zien. Ook boven op de bergen viel 'er sneeuw, en beneden was het regen, en toen wij om laag waren, konden wij slegts de helft van de hoogte der bergen zien, terwijl het overige gedeelte door dampige wolken, die daar toen over bleken te hangen, voor ons gezigt bedekt was. Tusschen zeven en acht uren des avonds kwamen wij nochtans, God zij gedankt! behouden, schoon zeer vermoeid te *Adelfert*. En hier wierden wij, gelijk vervolgens ook op het Schip, waarmede wij verder voort reizen moesten, zeer vriendelijk ontfangen, en heusch onthaald. Met dit Schip, dat een vlugge éénmast Hoeker was, met vast tuig, en éénendertig Deensche lasten groot, gingen wij vervolgens naar *Kopenhagen*, met een' goeden wind, onder zeil, naamlijk

Den 2den *October*: naar welken tijd, als zijnde dat aldaar de beste van het jaar, wij hadden moeten wachten. Vervolgens kreegen wij eene ongunstige wind, die ons lang deed sukkelen, eer wij ten einde het Land kwamen.

Den 5den waren wij bij den *Jeugelberg*¹⁸⁾.

¹⁶⁾ Volgens kaart XIII en XIV moet de Arnarfjord zijn bedoeld.

¹⁷⁾ Zie kaart XIII en XIV.

¹⁸⁾ Snæfellsjökull.

Den 9den bij de *Vogelscheeren*¹⁹⁾, en

Den 11den bij de *Westermaanen*²⁰⁾. Wij waren nu ten einde 't Land, en kreegen een' goeden wind, met een frisse koelte.

Den 15den, 's morgens, passeerden wij het Eiland *Fero*. Doch naauwlijks waren wij hetzelfde gepasseerd, of wij hadden een vliegenden storm, die met eene vreeslijke en onophoudelijke woede vierentwintig uren duurde, zonder ons evenwel te beschadigen.

Den 18den passeerden wij, na gissing, het Land, en kreegen toen een tweeden storm, die echter schielijk wederom bedaarde.

Den 23sten, 's morgens, kwamen wij aan den hoek van *Ter Neus*: en 's avonds aan het vuur van *Schagen*.

Den 25sten, kwamen wij in de *Zond*, daar wij klaarden: en eindelijk kwamen wij

Den 26sten, 's namiddags ten drie uren, door Gods zegen, te *Koppenhagen*.

Wij vervoegden ons aldaar terstond bij den Hollandschen Ambassadeur. Doch wij konden onze passen, die wij verzochten, niet krijgen voor

Den 27sten, wanneer Zijn Exellentie ons dezelve ter hand stelde, daar bij ons waarschouwende, dat wij nu vervolgens naar den President moesten gaan, om eene vrije pas te haalen, en dat wij daarvoor elk tweeëntwintig stuivers zouden moeten geeven. Terwijl wij nu reeds daadelijk naar den President op weg waren, berekenden wij, dat wij zo veel gelds niet konden uitmaaken, en namen het besluit om ons andermaal bij den Hollandschen Ambassadeur te vervoegen. Daar gekomen zijnde, gaven wij Zijn E. onze verlegenheid te kennen, en verzochten Hem, met alle ons mogelijke beleefdheid, om reisgeld. Zo zoud gij dan, vroeg daarop Zijn E., noch geld toe willen hebben? welke vraag wij rondborstig met ja beantwoord hebbende, zo ging Zijn E: naar binnen, en weder tot ons komende, gaf Hij aan één van ons, vijf vierkante papiertjes, zeggende: „ziet daar; gaat nu naar den President, en zo hij geld wil hebben, dan moet gij 't hem geeven: doch zegt, dat ik u zend.” „Wel mijn heer!” hernam hierop één van ons, „waar moeten wij dan dat geld van betaalen?” Hierop begon de Ambassadeur hartig te lachen, en, den Stuurmansmaat aanziende, zei Hij: „wel oude vader! ik geef U daar zo aanstonds in de vijftig gulden.” „Wel mijn heer!” hervatte daarop de Stuurmansmaat, terwijl hij beide zijne handen uitstak, „ik heb geen koperen duit in mijn handen.” „Wel oude man!” zeide toen de Ambassadeur, die thans noch veel hartiger lachte dan van te vooren, „ga gij vrij met die papiertjes door gansch *Denemarken*, zij zullen u overal voor goed geld verstrekken.”

¹⁹⁾ Fuglasker.

²⁰⁾ Vestmannaeyjar.

Wij bedanken Zijn E: toen op de beleefdste wijze, die ons mogelijk was, voor de edelmoedige hulp, die Hij ons door dat geld verleende. En de heuschheid, de vriendelijkheid, en, mag ik het zeggen, de broederlijke dienstvaardigheid, waarmede Hij ons behandelde, zullen, in mijn hart ten minsten, altoos, zo lang ik leef, een levendige aandoening van dankbaarheid en eerbied jegens Hem doen huisvesten. — Wij gingen vervolgens met gerustheid naar den President, van wien wij dan ook onze vrije pas, en dat wel zonder dat wij daar geld voor behoeften te geeven, kregen.

Vervolgens zwierven wij recht als vreemdelingen door *Kopenhagen*, zo dat wij, geene herberging kunnende krijgen, twee nachten op de straat moesten vernachten. Eindelijk evenwel kregen wij van den Kapitein van de Paketboot na *Kiel*, met wien wij ook vaaren moesten, verlof, om maar in de boot op kisten te slaapen.

Den 7den *November* verlieten wij *Kopenhagen*, en

Den 10den kwamen wij te *Kiel*.

Den 12den, 's middags ten één uur, vertrokken wij wederom van *Kiel* met een wagen naar *Hamburg*, daar wij voor vracht moesten betaalen zesennegentig stuivers, die wij gaarne zouden gespaard hebben, zo wij die weg te voet hadden kunnen afleggen. En 's avonds ten negen uren kwamen wij te *Nieuw Munster*. Onze wagen was onder weg gebroken en dit deed ons één dag te *Nieuw Munster* blijven, daar wij ons onder anderen verwonderden, dat wij drie gulden voor tweemaal koffy te drinken, moesten betaalen.

Den 14den 's morgens ten vier uren, reeden wij uit *Nieuw Munster*, en kwamen 's avonds ten zes uren te *Hoornbrug*.

Den 15den, 's morgens ten twee uren, reeden wij van *Hoornbrug*, en 's avonds ten elf uren kwamen wij te *Hamburg*.

Ons geld was nu wederom ten einde. Wij moesten derhalven wederom geholpen worden. Ten dien einde gingen wij dan naar den Hollandschen Ambassadeur, die te *Hamburg* resideerde, en verzochten Zijn Excellentie om reisgeld. Wij kreegen van Zijn E: terstond ieder één ducaton, en vervolgens, na dat wij Zijn E: herinnerd hadden, dat dat geld niet toereikende was, om onze vracht, die voor elk zesennegentig stuivers beliep, te betaalen, gaf Zijn E: ons noch zes Deensche ducaaten, met bijvoeging van deeze woorden, welke eene geheel andere indruk op ons hart maakten, dan de behandeling van den Ambassadeur te *Kopenhagen* weleer had gedaan, „*pak u nu maar schielijk weg, en komt niet weer!*”

Den 16den kwamen wij met ons vijven, (want den zesden, die een Bovenlander was, verlieten wij thans) op twee Smakken, die, buiten om, naar *Amsterdam* moesten vaaren, en waarmede wij

Den 24sten 's morgens, uit *Hamburg* zeilden. . . Doch 's avonds moesten wij in de *Elve* ankeren.

Den 25sten zeilden wij, met een' goeden wind, de *Elve* uit; doch

Den 27sten, 's morgens, liepen wij, met een' kwaaden wind in de *Ooster Eems* binnen. Wij vertoefden vervolgens noch een dag of zeven op stroom. Doch toen begon het zo sterk te vriezen, dat wij te *Delfziel* in de haven moesten binnenhaalen. Wij verlangden sterk naar huis, om aldaar langer te wachten, en derhalven reisden wij verder

Den 4den *December* te voet voort, zo dat wij 's avonds te *Groningen* kwamen, alwaar wij van den *Oldenman* van 't Schippers Gild vier zesthalven kreegen.

Den 5den, 's morgens, gingen wij uit *Groningen*, en 's avonds kwamen wij op *Smilde*.

Den 6den kwamen wij te *Meppel*, en

Den 7den te *Zwol*. Hier verzochten wij wederom om eene reispenning, doch wierden, zonder ergens iets te krijgen van den een naar den anderen gestuurd. Ondertusschen waren wij zeer vermoeid van het gaan, en om te rijden hadden wij geen geld. Wij bleven echter niet zonder hulp. Daar was een Heer, die alleen zo veel voor een wagen wilde geeven, als wij met ons allen. Wij stapten dan op. Noch maar ééne eenigzins mindere zwaarigheid was 'er over, naamelijk, dat het geld, aan de tolhekken te betaalen, hooger liep, dan onze gansche bezitting, die, toen wij op den wagen stapten, noch maar in de twintig stuivers groot was. Doch ook deeze zwaarigheid werd uit den weg geruimd door een' ander Heer, die, benevens den voorgemelden, ons vrij hield van tollén, eeten, drinken en slaapen.

Den 8sten dan reeden wij uit *Zwol* en kwamen te *Nieuwkerk*.

Den 9den reeden wij van *Nieuwkerk* af, en 's avonds kwamen wij te *Amsterdam*. Thans hadden wij noch maar zo veel gelds, dat wij daarvan slegts eene nacht konde teere, gelijk wij terstond in de noodzaaklijkheid waren om te doen. Des morgens daar aan,

Den roden naamelijk, gingen wij derhalven naar den Schout van 't Zeerecht, van wien wij vierentwintig stuivers kreegen, die in verre na niet toereikende waren om ons t'huis te brengen. Op nadere onderrichting verwoegden wij ons derhalven bij den Strandvonder, den Heer *Geelvink*. Maar hemel, hoe verschrikten wij, wanneer Zijn E: ons, die om een reispenning verzochten, vroeg: „weet gij wel vrienden, dat ik u in de boete van zeventig gulden kan beslaan?” Onze schrik echter verdween geheel, en veranderde welhaast in eene dankbaare blijdschap, wanneer Zijn E:, op onze ingebragte versoeking, dat wij naamelijk de rechten niet wisten, ons met vriendelijkheid verzekerde, dat Hij ons, om die reden, onzen misslag vergaf, en dat Hij

ons zelfs wel iets wilde geeven, en één van ons ook een gouden ducaat in de hand stak. Hij raadde ons daarenboven noch, dat wij bij den Oppersten zouden gaan, van welken raad wij echter geen gebruik maakten, na dat wij berekend hadden, dat wij nu gelds genoeg hadden, om t'huis te komen. Zonder ons dan ergens langer mede op te houden, zetten wij onze reis voort, en vertrokken 's namiddags ten twee uren uit *Amsterdam*, waarop wij 's avonds te *Hillegom* kwamen.

Den 11den vertrokken wij wederom van *Hillegom*, en vorderden dien dag tot *Schipluiden*; waar van daan wij

Den 12den vertrokken, en ten elf uren eindelijk te *Vlaardingen* kwamen, dankenden den goeden, den weldaadigen, den barmhartigen God, die ons uit zo veele en zulke verschrikkelijke gevaaren heeft gered en verlost, die ons aan ons Vaderland en onze Medeburgers heeft terug gegeeven, niet alleen, om tot voorwerpen van verwondering onder hen te verstrekken, maar ook om spreekende blijken en bewijzen onder hen te zijn van zijn vaderlijke toezigt over alle kinderen der menschen, en die eindelijk ons, na ons zo veele gevaaren te hebben doen uitstaan, tot rust en veiligheid heeft gebragt, ten einde wij voortaan des te beter de voortreffelijkheid zijner algemeene zegeningen zouden gevoelen, en steeds jegens Hem een dankbaar, en door dankbaarheid een deugdzaam en recht godsdienstig hart zouden omdraagen.

E I N D E.

BIJLAGE M.

Verslag van een IJslandsche reis in 1811.

Journal der Reize ter Visscherij naar IJsland door het schip
de Gerechtigheid, schipper W. van der Horden van Maassluys.

„Den 15e April 1811 zeilde wij uit de Maas met goed weder in zee en
passeerde Hitland op den 23e en vervolgens den 8e Mey.

Den 10e Mey bereikte wij IJsland met een zware storm uit den N.O.,
zodat wij genoodzaakt waren alle zeilen te reven.

Eerst den 12e bedaarde deze storm, zodat wij toen konde aanvangen
met visschen, zettende wij de visscherij voort tot op den 11e Juny, wanneer
wij overvallen wierden door eene hevige storm uit het Z.W. ten W., welken
ons naar de Noordkaap dreef, tegelijk met een veertigtal fransche en nog vijf
andere hollandsche schepen.

Dezelfde storm duerde met gelijke hevigheid voort tot den 14e derzelver
maand, zodat wij ons op den 15e Juni een halve mijl bezuide de Noordkaap
bevonden.

Deeze dag leverde opnieuw andere gevaren, terwijl uit het N.N.O.
eene massa ijs met een hevige kragt en in grote hoeveelheid zodanig kwam
aansnellen, dat wij om het grootste gevaar, zoo mogelijk te ontgaan, ge-
noodzaakt waren te vlugten.

Dan den 16e opende zich nieuwe gevaren, welken ook steeds meer en
meer toenamen. Op de hoogte van Klip-baai¹⁾ gekomen geraakte wij zo
dig in het ijs bezet en omgeven door vreesselijk zware schotsen, dat ons
nauwelijks eenige opening overig bleef; hierbij woei het eene frissche koelte,
welke tegen den avond door stilte gevolgd werd, zodat wij nu geheel in
het ijs beklemd zaten.

Wij zettede nu de boot uit en vingen aan ons schip te boegseeren; en
het gelukte ons door inspanning van alle menschelijke kragten en het meeste
beleid, maar ook na de hoogste gevaren te hebben doorgestaan, daar ons het
verlies van alles als zeker voor oogen stond, eindelijk uit het ijs beklemd te
geraken, zijnde toen twee en een halve meil van het land, hebbende de
wind Z.W.

¹⁾ Klipbaai; waarschijnlijk is hiermede de Skagafjord bedoeld, zie kaart XIII.

Wij moesten het nu Z. en O.-waarts overleggen, de zee zijnde vol ijs. Op den 17e bevonden wij ons te zijn voor het gat van Eienoord²⁾, komende het ons gerade voor te trachte aldaar op te komen.

Onophoudelijke ongemakken bejegende ons, hevige stormen en ontzachelijke massa's ijs en sneeuw stelde ons bloot aan de geweldigste worstelingen, maar bereikte zo ons oogmerk en met het zeil van twee reven kwamen wij op goede ankerplaats agter het eiland.

Twee uren na onze aankomst kwamen nog twee hollandsche schepen bij ons ten anker, zoals wij ook daar nog een deensch kofschip aantroffen, hetwelk niet op zijn bestemde plaats komen kon.

Den 21e besloten wij wederom naar zee te zeilen in hope dezelve van het ijs ontruimd te zien, maar nauwelijks eenigzints gevorderd zijnde, geraakte wij wederom zo dicht en tegens het ijs aan, zodat wij genoodzaakt waren om onder het vlak van het eiland te lopen en deze toevlugt te kiezen, schoon bloodgesteld aan het verlies van schip en leven, dan er schoot ons geene andere weg over. Naar hetgeen wij vernamen, waren ook veertien fransche schepen daar voorbij gelopen, die evenals wij voor het ijs hadden moeten vlugten.

Na een gedronge en gevaarvol toeven bloodgesteld aan het gedurig voor oogen zijn van schip en leven te verliesen en na inspanning van al wat mogelijk was gedurende zeven dagen, vertrokken wij van onze plaats op den 28e, ons vleende er nu eenige schaking zoude zijn ontstaan,

maar den 29e verschenen opnieuw de oude jammeren in hunne volle kracht en wederom waren wij genoodzaakt door de bezetting van het ijs op gelijke wijze en in dezelfde toestand als tevoren wederom terug te keren; den 30e kwamen wij dan ook wederom onder het voorgenoemde eiland aan, maar konde het op de gewone plaats niet houden en waren genoodzaakt ons schip op te korten tot op twee vadem. Dagelijks vervoegden wij ons op het eiland om op te merken, of er eenige ruimte ontstond.

Den 8e Juni kregen wij zeer ruw weder met eene westelijke wind, waardoor een wijinig ruimte ontstond en wij in de gelegenheid waren eindelijk onze gevaarvolle legplaats te ontwijken, ons strelende met eenige redding, den 9e vertrokken wij dan ook van daar, maar liepen en schoven des avonds onophoudelijk tusschen zware schotsen door.

Den 10e des middags kwamen er twaalf fransche schepen oplopen, die bijlagen en welken wij praaide, ons zeggende, dat het bij den Hoek van Langernis³⁾ opgepropt vol ijs was, waaraan wij egter geen geloof slaande onze reis voortzette, terwijl zij ons volgde; des avonds overviel ons een dikke

¹⁾ Eyjafjord met het eiland Hrísey.

²⁾ Langanes, de Noordoostpunt van IJsland.

20110816

mist, zodat wij slegts zeer wijnig van ons konde afzien, evenwel kregen wij een schip in het gezigt, dat in het ijs beklemd zat; wij draaiden bij, maar hetzij naar wal of naar zee, van rondsom was het vol ijs.

Des nagts klaarde de mist op en wij zeilde toen onder den Hoek van Langernis op anderhalven meil, maar een wijnig voordgezeild zijnde, kwamen wij tegens de vaste zoom van het ijs aan; — luide het over naar de wal toe — en nu wierd het stil, zodat wij de boot konde buiten brengen, boegserende toen ons schip tot onder de wal, komende op vijf vademen ten anker.

Maar nauwelijks twee à drie uren daar gelegen hebbende, wierden wij zodanig door het ijs bestormd, dat het daar niet te houden was, en wij waren genoodzaakt naar de wal te korten tot op drie vademen, hopende nu meerder veilig te zijn, dan meer en meer naderde ons wederom het ontvlugte gevaar, verschrikkelijke ijsschotsen dreven op de wal aan en dwongen ons, wilde wij niet alles ogenblikkelijk ten prooy geven, wederom te vlugten; op dat tijdstip waren vijf andere schepen om ons heen.

Het ijs nam meer en meer toe en verergerde van ogenblik tot ogenblik onze gevaarvolle toestand, schuivende ons tot op agt voet water aan de buitenklippen van Langernis en wij konde geen water bespeuren, zodanig was alles door het ijs bezet; deze toestand veroorzaakte veel schadens aan de schepen, verliezende ook eene derzelve zijn anker en kabel en

dus tot den 12e in de kommerlijkste toestand te hebben doorgebracht, ieder ogenblik de verplettering onzer schepen door de beknelling van het ijs tegemoet hebbende gezien, dreven wij dien dag ijs-gemeen zeewaards in, voorgestuwd door ijs en stroom en deze alleen meester onzer bodem, kwam er niet voor de 14e eenige ruimte, zodat wij door de schotsen heen wederom onder de Hoek van Langernis kwamen, bevindende ons daar te zijn met agt schepen, komende aldaar ten anker op drie vadem, brengende wij het vervolgens door onophoudelijke werkzaamheid en de meeste inspanning ter ontwijking van gedurig elkaar opvolgende gevaren, behouden tot voor het gat van Wapenfort⁴⁾.

Steeds duurde de gevaren door het ijs ontstaan voord, afwisselende met meerder en minder zwaarte, maar altijd zodanig bezet, dat wij geene uitkomst konde vinden en het meeste werkzame overleg grote schadens moeste voorkomen tot dat op

den 27e July de wind zig verheffende en het ijs in volle beweging met alle kragt op ons aan dreef, ons met geweld onder het ijsselijkst gevaar het gat binnen dringende. Welk middelen ook aangewend wierden, gene waren meerder over tot besturing van ons schip en ten prooy van ijs en wind waren

⁴⁾ Vopnafjord.

wij geen meester meer onzer bodem; in deze toestand geraakte wij op eene klip, op welken slegts vier voet water stond. Wij bragten onze ankers uit en bevonden zonder ons schip te ligten niet van dezelve te kunnen afkomen.

Hier bleef gene keuze over, spoedig moest een besluit worde genomen, of schip en leven was in een direct gevaar en zeker verloren. Wij besloten dus het wigtigste aan boord over boord te werpen en dus het schip te ligten en volbragten zulks door het in zee werpen van vele tonnen zout en water, hetgeen ook van gewenscht gevolg was, zodat wij van de klip afraakte. Grote schaden had dit ongeval egter ten gevolge, daar wij onder andere bevonden een stuk van ruim zes voeten uit de voorsteven te zijn gerukt, terwijl overigens in allen dele de gevolgen dezer gevaarvolle toestand zig liet ontdekken.

Maar wederom uit dit gevaar gered bragten wij nu het schip op drie vadem ten anker, pompende zeer veel water en nog steeds stikkende vol in hetijs bezet blijvende, moesten wij onophoudelijk aanhouden met boegseren en werken door het ijs, tot wij het eindelijk zo verre bragten, dat wij afgemat door de hoogste inspanning boven in het gat van Waapefort ten anker kwamen op den 28e July.

Iedere dag hernieuwde ook hier de pijnlijkste zorgen voor het behoud van ons schip, geen ogenblik zonder inspanning der hoogste kragten en beleid, tot dat op den 23e Augustus eenige hoop voor ons verscheen en het ijs zig een wijinig opruimde en wij wederom onze reis konde vervolgen naar het vaderland, altijd nog midden door de schotsen tot op 12 meyllen aan zee van Ruyterklip^{*)} van het land, waar zig geen ijs meer bevond.

Wij brachten agt dagen door tot aan de Noordhoek van Hitland, hebbende iedere dag mooy weder en stilte, zijnde nu den 31 Augustus.

Gestadige zuidelijke winden hielden ons op de Noordzee bezig, tot wij ons den 13e September op de hoogte der Maas bevonden op dertien vadem water, de Briel Z.O. van ons zijnde, den volgenden dag behoude in de haven van Maassluis aangekomen, terwijl nog de doorgestane rampen en gevaren nog de toestand onzer bodem, al de gevolgen van dien ons eenigenmate hadden doen hopen die haven onzer bestemming nimmer weder te zien".

Archief van Gecommitteerden tot de IJslandsche Kabeljauwvisserij in Zuid-Holland, Portefeuille 1. — Algemeen Rijks Archief, 's-Gravenhage.

^{*)} Op de Oostkust van IJsland, wordt ook Buyderklip genoemd.

Tabel van Ijslandsvaarders (1802—1852).

Jaar	Maas- sluis	Vlaar- dingen	Zwar- tewaal	Pernis	Delfs- haven	Aantal	
1802	13	9	1	1	—	24	N.B. 1802—1805 en 1807, zie Maassluis, Archief van Gecommitteerden ter Vis- scherij.
1803	5	6	—	1	1	13	
1804	10	9	2	—	1	22	
1805	11	6	2	1	—	20	
1806	4	—	—	—	—	4	1806, zie Resolutieboek van Gecommitteerden ter Visscherij van Maassluis, 1794—1815, 6 December 1806.
1807	2	—	—	—	—	2	
1808	3	3	—	—	—	6	
1809	1	2	—	—	—	3	
1810	2	—	—	—	—	2	1808 en 1810, zie Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 13, fol. 259 v ^o ., 24 November 1811.
1811	1	1	—	—	—	2	
1812	—	—	—	—	—	—	
1813	—	—	—	—	—	—	
1814	1	3	—	—	—	4	1809 en 1811, zie Arch. Groote Visscherij tot 1823, Nr. 13, fol. 149, 20 Sep- tember 1809; fol. 250, 10 October 1811.
1815	3	2	—	—	—	5	
1816	—	7	—	—	—	7	
1817	—	—	—	—	—	—	
1818	6	3	—	1	—	10	1812—1817 ontbreken.
1819	11	4	—	—	—	15	
1820	8	5	—	—	—	13	
1821	8	4	—	—	—	12	
1822	8	5	—	—	—	13	1814—1815, zie voor Vlaar- dingen, Arch. Groote Vis- scherij tot 1823, Nr. 32; zie voor Maassluis, Re- solutieboek van Gecom- mitteerden ter Visscherij, 1794—1815, 18 Januari en 22 Juni 1815.
1823	3	5	—	—	—	8	
1824	7	4	—	—	—	11	
1825	6	9	—	—	—	15	
1826	3	6	—	—	Middel- harnis	9	1818—1831 en 1832—1852 zie Arch. Gecommitteer- den tot de Ijslandsche Kabeljauwvisscherij in Zuid-Holland, Handelin- gen van Gecommitteerden, Nr. 5 en Nr. 6.
1827	4	6	1	1		12	
1828	4	5	2	—	—	11	
1829	5	6	3	—	1	15	
1830	5	5	2	2	1	15	
1831	3	4	4	5	1	17	
1832	5	5	4	3	1	18	
1833	5	8	1	2	1	17	
1834	3	5	1	—	—	9	
1835	4	7	3	—	—	14	
1836	4	4	2	—	—	10	
1837	2	2	—	—	—	4	
1838	—	—	—	—	—	—	
1839	2	1	1	—	—	4	
1840	1	2	—	—	—	3	
1841	1	2	1	1	—	5	
1842	1	—	—	—	—	1	
1843	1	—	1	—	—	2	
1844	1	—	1	—	—	2	
1845	1	—	1	—	—	2	
1846	1	—	1	—	—	2	
1847	1	1	1	—	—	3	
1848	—	4	1	—	—	5	
1849	—	5	1	—	—	6	
1850	—	3	—	—	—	3	
1851	—	3	—	—	—	3	
1852	—	5	—	—	—	5	

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

I. IJsland. Detail van de kaart in „Theatrum orbis terrarum” van Abraham Ortelius, 1579.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

II. IJsland. Detail van de Poolkaart van Willem Barentsz., 1598.

Foto Lichtbeelden Instituut, Amsterdam.

III. IJsland. Kaart van Andreas Velleius in „Theatrum orbis terrarum” van Abraham Ortelius, uitgegeven door Plantijn, 1592.

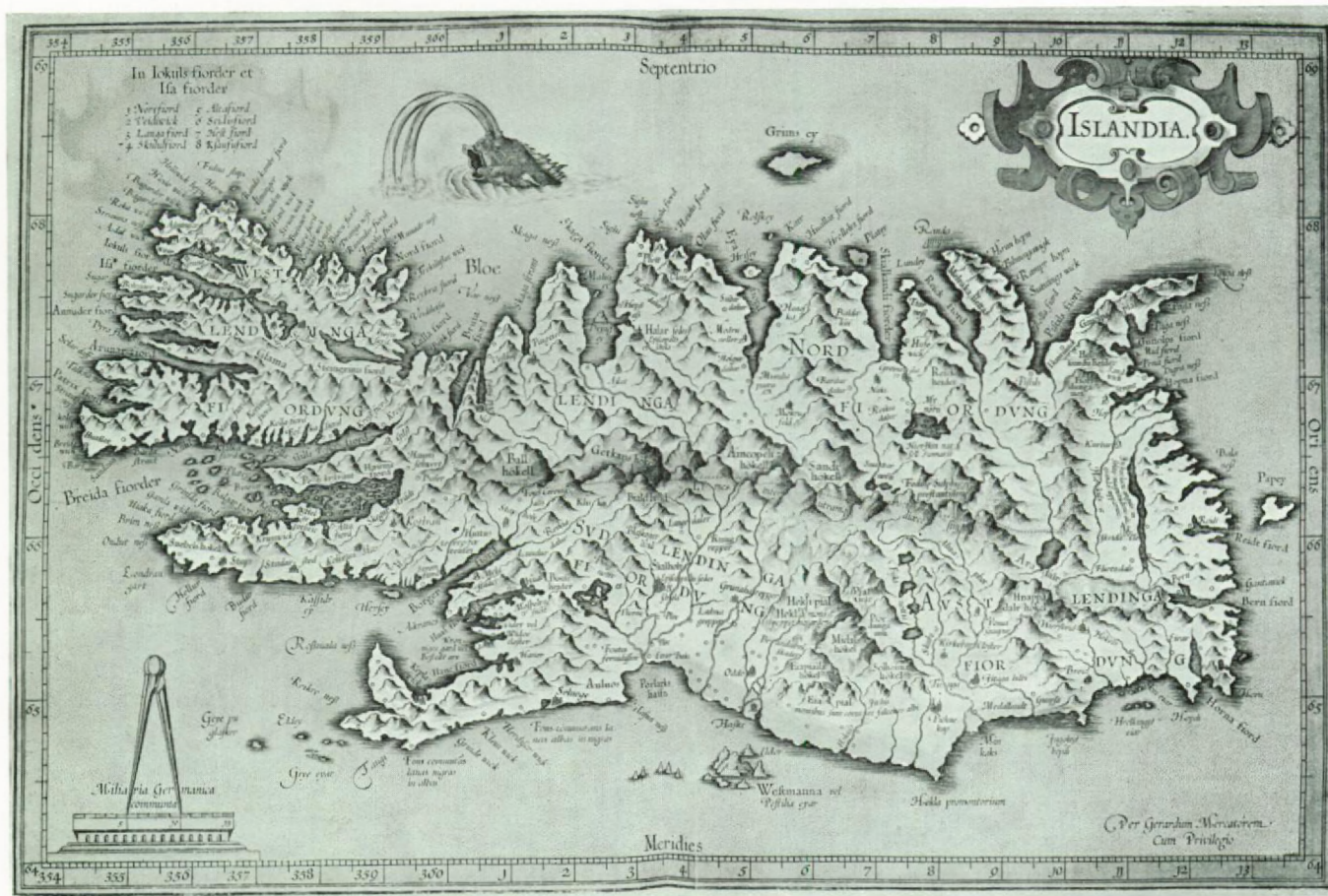

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

IV. IJsland. Kaart uit den Wereldatlas van Gerard Mercator, 1613.

Algemeen Rijks Archief, 's-Gravenhage.

V. Ijsland. Detail van de „Nieuwe Pascaert van Ijsland” van Joris Carolus van Enkhuizen, 1626.

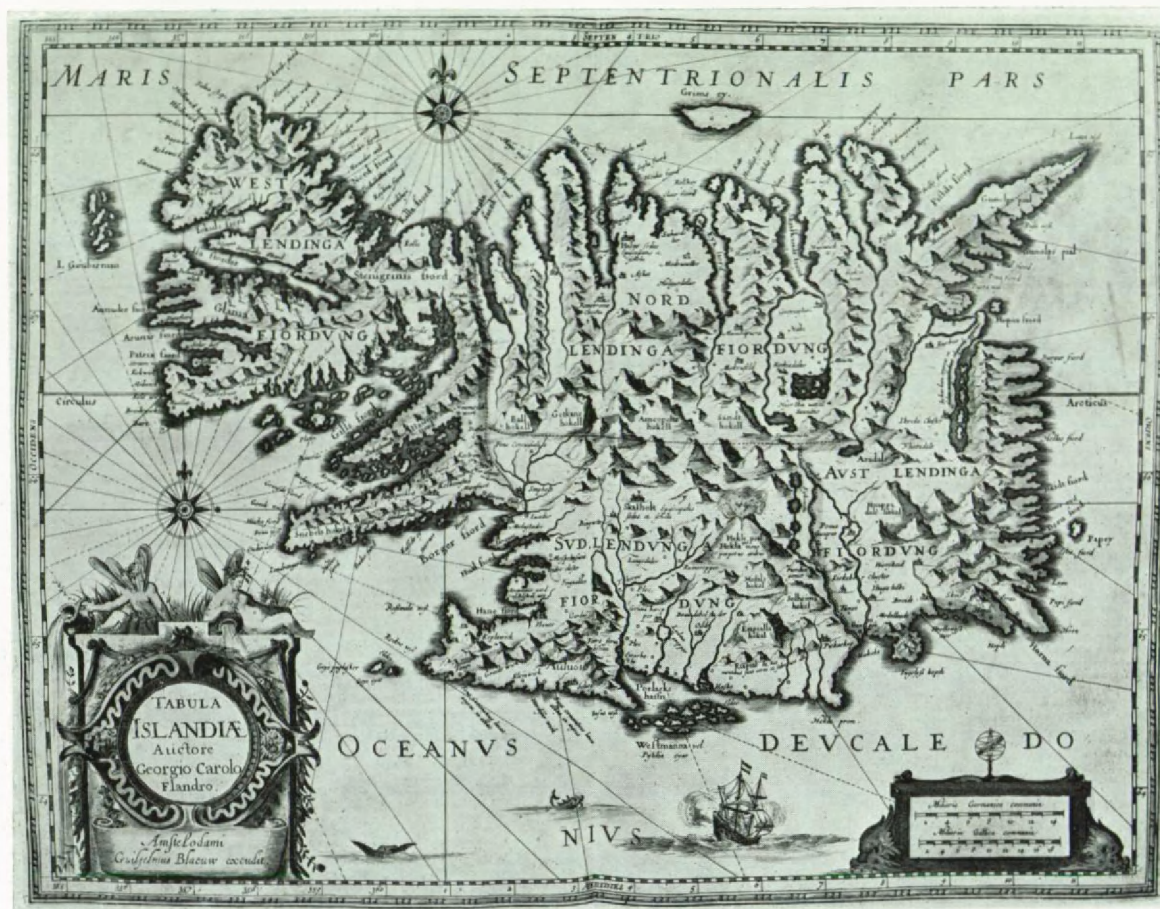

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

VI. IJsland. Kaart naar Joris Carolus in den Wereldatlas van Willem en Joan Blaeuw, 1635.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

VII. IJsland. Kaart uit Van Keulen's „Nieuwe Groote Lichtende Zeejackel", 1689.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

VIII. IJsländ. Kaart uit Lootsman's „Zeespiegel", 1705.

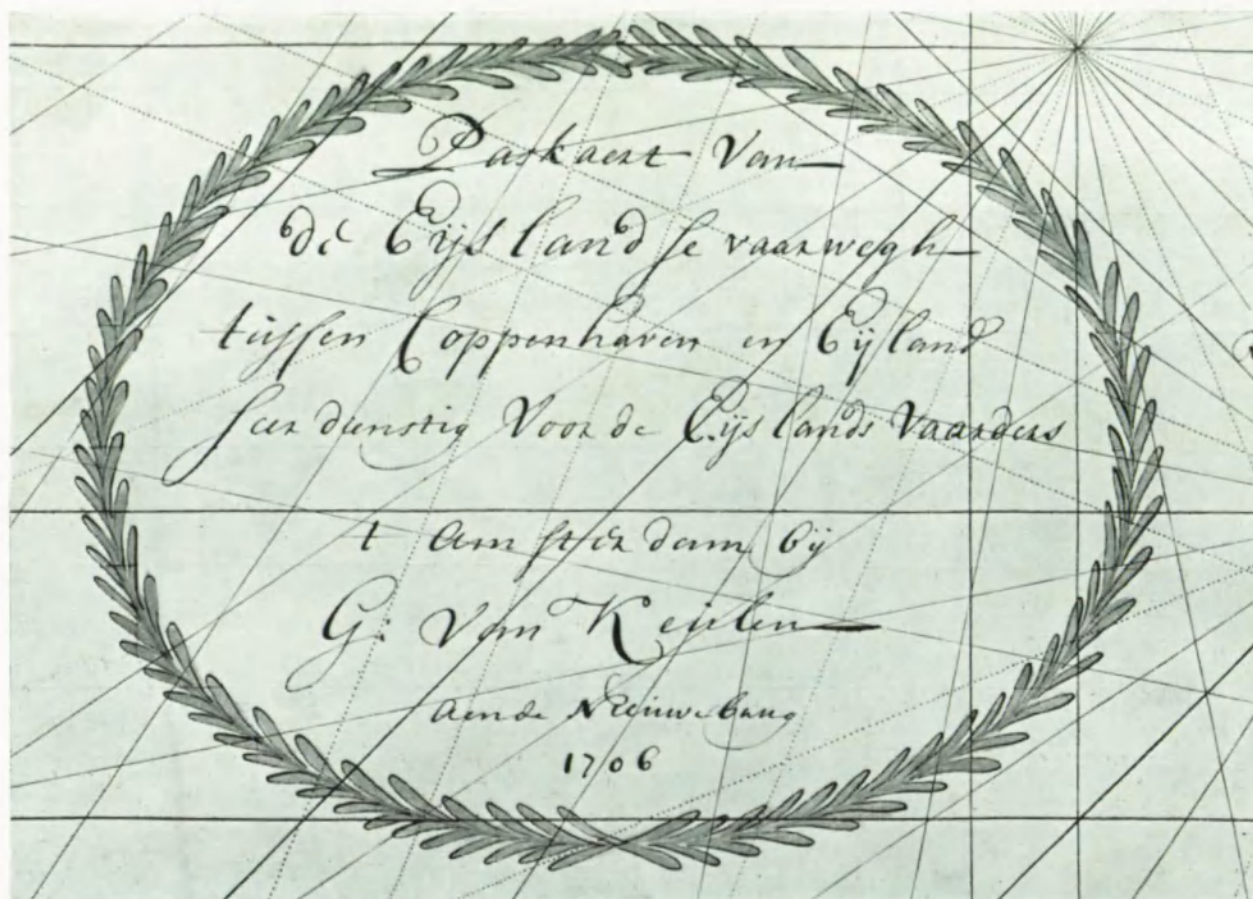

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam

X. Vignet van de „Paskaert van de Eyslandse vaarwegh” door Gerard van Keulen, 1706.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

XI. IJsland. Detail van de „Nieuwe platte Paskaart” van Laurens Feykes Haan, uitgegeven door Gerard van Keulen, ca. 1720.

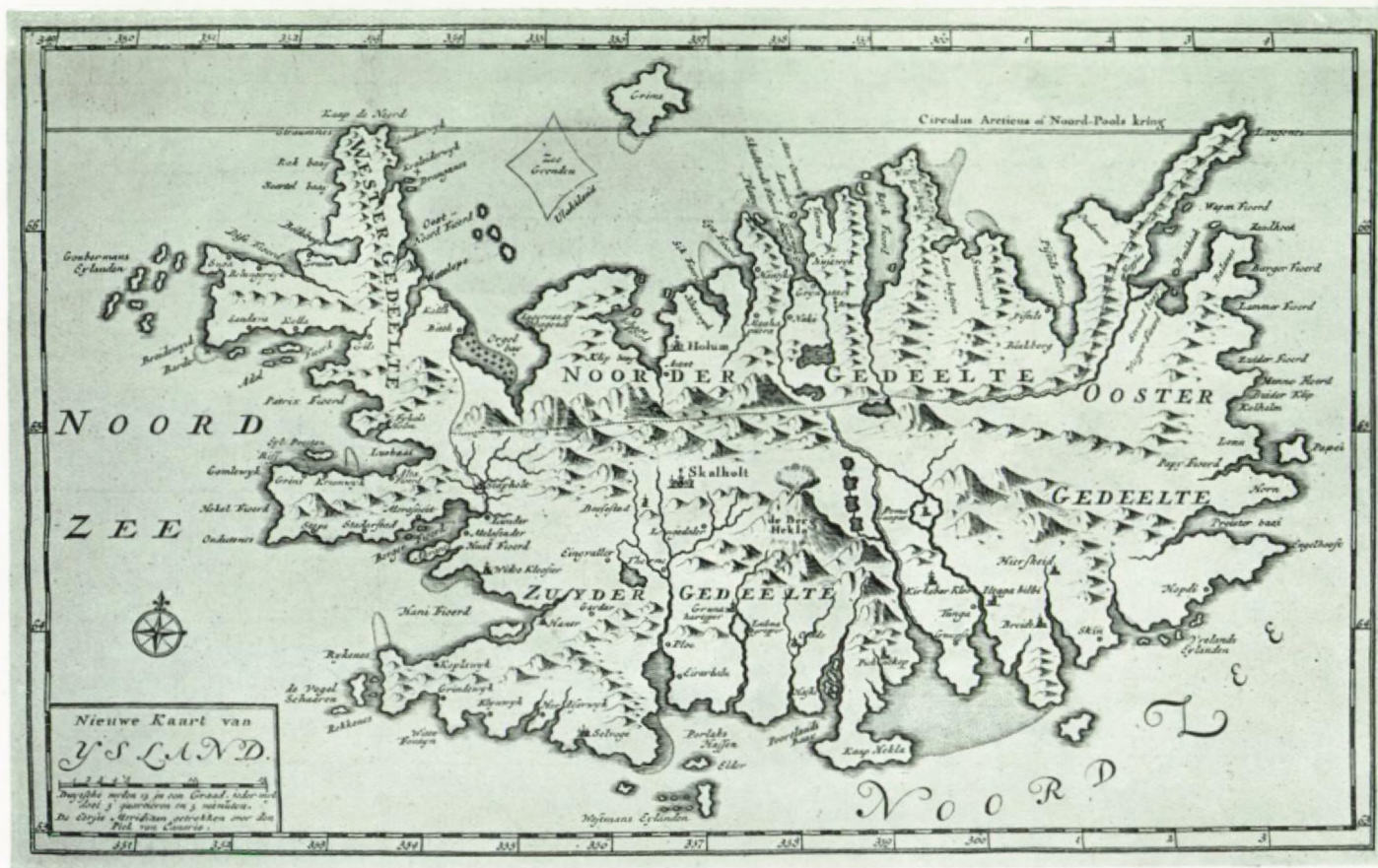
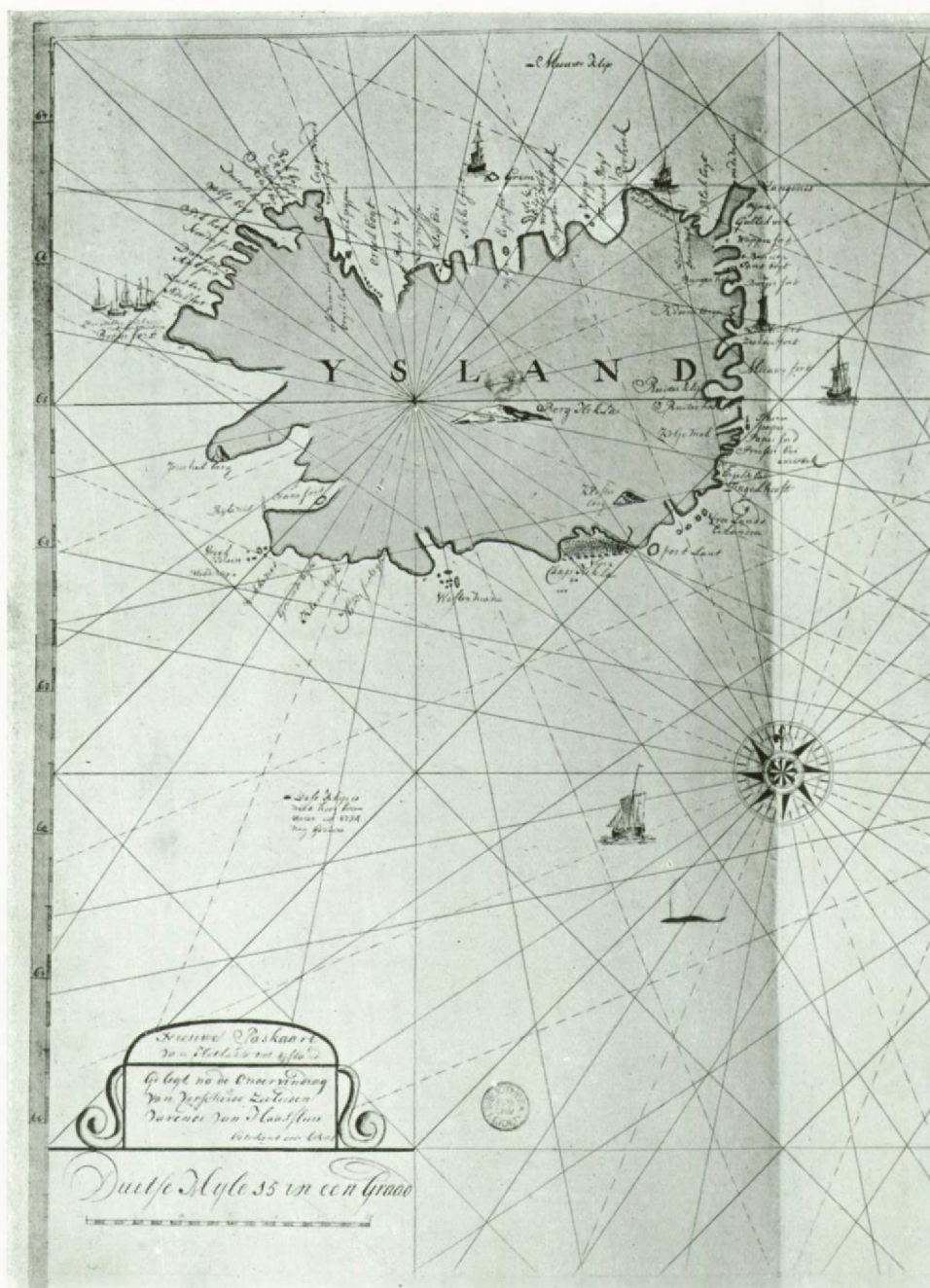

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

XII. „Nieuwe Kaart van IJsland” uit Zorgdrager's „Groenlandsche Visscherij”, 1728.

Universiteits-Bibliotheek, Leiden.

XIII. Ijsland. Detail van de „Nieuwe Paskaart van Hitland tot Ijsland” door zeelieden van Maassluis, ca. 1740.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

XV. IJsland. Detail van de kaart uit Van Keulen's Atlas, 1790.

Foto Lichtbeelden-Instituut, Amsterdam.

XVI. IJsland. Topografische kaart, 20ste eeuw.

Bij de Illustratiën en Kaarten.

- I. IJslandsvaarder visschende met de kol, 18de eeuw. Uit: G. Groenewegen, *Verscheidene Soorten van Hollandsche Vaartuigen*, 1786; eigenlijk loopt de dateering van de platen over de jaren 1783-1802. Een soortgelijk scheepstype komt voor op kaart XIII. In een enkele verklaring uit het laatst van de 17de eeuw wordt gesproken over de kollijn, waarmede door een hoeker van Maassluis werd gevischt (Recht. Arch. van Maassluis, Nr. 153, acte 48, 14 September 1696. — Alg. Rijks Archief, 's-Gravenhage).
- II. Privilege door Koning Johan van Denemarken aan Amsterdam verleend, 1490. Afgedrukt in *Diplomatarium Islandicum*, VI, blz. 689—690, vgl. P. Scheltema, *Het Archief van de IJzeren Kapel*, blz. 120—122. Het privilege berust op het Gem. Oud Archief te Amsterdam (IJzeren Kapel, lade 42).
- III. Albrecht Dürer, IJslandsche Costuumstudie, 1521. Uit: Dr. Friedrich Lippmann, *Zeichnungen von Albrecht Dürer in Nachbildungen*. G. Grote, Berlijn. Abt. XXVI—XLVIII; XXVIII, *Zeichnungen in der Sammlung des Herrn Baron Edmond von Rothschild in Paris*. Penteekening met waterverf gekleurd; rechts boven: 1521 Also gand dy reichen frowen in eissland; daaronder het monogram. Vgl. Dr. J. Veth en Dr. S. Muller, *Albrecht Dürers Niederländische Reise*, 1918, I, XLV (L. 375).
- IV. Albrecht Dürer, IJslandsche Costuumstudie, 1521. Zie sub III. Bovenaan: In eyslant gett das gemein folg also.
- V. Albrecht Dürer, IJslandsche Costuumstudie, 1521. Zie sub III. Bovenaan: 1521 also gat man In eyslant dy mechtign; daaronder het monogram
- VI. Witte IJslandsche valk, ca. 1640, Prinsenhof te Delft. Op den voorgrond het fluweelen kapje, waarop het wapen van den Prins van Oranje is geborduurd. Voor een beschrijving, zie: Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, *Historische Beschrijving van het Klooster van Sinte Agatha met het Prinsenhof te Delft*, benevens een catalogus der verzameling en eene lijst der boeken in de historische zaal aanwezig. 's-Gravenhage 1912, 3de druk, blz. 113—114, Nr. 157.

- VII. IJslandsche valk op de hand. Uit: G. W. Knorr, Kabinet van Natuurlijke Zeldzaamheden, 1773; naar de natuur geschilderd door B. R. Dietzschin (1767).
- VIII. Reigerjacht naar teekening van Dirk Maes, 1656. Teekening in Oost-Indischen inkt in het bezit van Kon. Oudk. Gen. te Amsterdam.
- IX. Reigerjacht van Willem V op het Loo, 1767. Door B. Mourik in de Nederlandsche Mercurius van Augustus 1767, blz. 42; komt voor in: Jhr. R. C. Six, De Vorsten van Oranja-Nassau en de Jacht, Deventer 1898.
- X. Geysir bij Húsavík, waarin schapevleesch wordt gekookt. Uit: G. C. Zorgdrager, Bloeyende Opkomst der Aloude en Hedendaagsche Groenlandsche Visscherij, Amsterdam 1720, I, cap. 7, blz. 36—39. In de baai een Deensche koopvaarder; volgens Zorgdrager haalde de Deensche koopman hem over tot dit uitstapje (1699).
- XI. IJslandsche Dame, kleederdracht in de 18de eeuw. Uit: De Walvischvangst met veele bijzonderheden daartoe betrekkelijk, met platen. Amsterdam bij Petrus Conradi, 1784 en 1785.
- XII. IJslandkaart van Bisschop Þórður Þorláksson van Hólar, 1670. In de Arnamagnæaansche Handschriftenverzameling te Kopenhagen. In den Breiðafjord het Hollandsche schip, dat als voorbeeld voor het vignet op den omslag dienst deed. Þórður Þorláksson keerde in 1667 van een lange reis over het vasteland van Europa naar IJsland terug. Hij bezocht de Republiek, Duitschland en Frankrijk en verwierf in Kopenhagen den magistergraad (Vatnsfjarðarannáll yngri). In het Museum te Reykjavík bevindt zich een met waterverf gekleurde copie van deze kaart, waarop het schip in den Breiðafjord een Hollandsche vlag draagt.
- XIII. Acte van ondertrouw van Jonas Trelund en Sara Giessenbier, 1654. Uit het Doop-, Trouw- en Begraafregister, Nr. 682, fol. 90 v°., Huwelijks Inteeiken Register van de Puye, 21 Augustus 1654, Gem. Oud Archief te Amsterdam.
- XIV. Geelkoperen tabaksdoos met gezicht op Amsterdam, 18de eeuw. Over de Hollandsche tabaksdoozen in Reykjavík, zie: Ernst Crone, Het Gissen van Vaart en Verheid, het Loggen en de Tabaksdoos van Pieter Holm. In „De Zee”, Jrg. 1928—1929, blz. 56.
- XV. „College van Gecommitteerden ter Visscherij van Maassluis”, door G. den Bergh, 1665. Het college bestond uit negen leden, waarvan twee speciaal met de behartiging van de belangen der IJslandsche visscherij waren belast. De tweede en derde figuur

van rechts op de tweede rij onderscheiden zich van de anderen door hun ronden kraag; zouden zij soms de vertegenwoordigers der boekhouders, de reeders ter IJslandsche visscherij, zijn? Voor de dateering hield ik mij aan de opgave van den Heer C. B. van Bohemen, schilderijen-restaurateur te 's-Gravenhage.

- XVI. „College van Gecommitteerden ter Visscherij van Maassluis”, door G. den Bergh, 1665 (?). Verscheidene der afgebeelden vertoonen gelijkenis met die van het schilderij sub XV; b.v. de eerste van rechts met den tweede van links (XV), de tweede van rechts met den eerste van links (XV) en de derde van rechts met den derde van links (XV). Het schilderij dunkt mij van later datum, te oordeelen naar de gezichten.
- XVII. Gezicht op Maassluis, 18de eeuw. Uit: „Atlas van alle de Zeehavens der Bataafsche Republiek, Allen zeer naauwkeurig ter Plaatse zelve geteekend door den beroemden Konstenaar Dirk de Jong en zeer fraay in het koper gegraveerd door den Konstgraveur M. Salieth”. Te Amsterdam, Johannes Allart, 1802.
- XVIII. Gezicht op Zierikzee van den Westhavendijk af, 1751. Uit: „De Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden”, IX, cap. 6, beschrijving der stad Zierikzee, blz. 243—435. De afbeelding staat tegenover blz. 246 en is van de hand van T. C. Philips en gegraveerd door Ts. Tirion.
- XIX. Vlaardingen met visschershaven naar aquarel van J. Swertner, 1765.
- XX. Het uitzeilen van hoekers en buizen te Vlaardingen naar aquarel van J. Swertner, 1765.
- XXI. Model van een fluit, koopvaardijschip, midden 17de eeuw.
- XXII. Model van een koopvaardijhoeker, 2de helft 18de eeuw. Uit: G. C. E. Crone, Nederlandsche Jachten, Binnenschepen, Visschersvaartuigen en daarmee verwante kleine Zeeschepen, 1650—1900, plaat 559. Amsterdam 1926.
- XXIII. Hornbjarg (Kaap Horn), Noordwest-IJsland, bekend uit het hoofdstuk over de walvischvaart.
- XXIV. De Vestmannaeyjar aan de Zuidkust van IJsland. Een zeer imposante, maar in de scheepvaart beruchte eilandengroep, bekend om den rijkdom aan vogels, die in de hollen en spleten van den rotswand nestelen.
- XXV. Schapen opdrijven langs den Hvalfjord. De schapen blijven den geheelen zomer buiten in de bergen, meestal de ooien tezamen met haar lammeren.
- XXVI. Bolungarvík aan het Ísafjarðardjup; op de Hollandsche kaarten

- bekend als Bolungerwijk, vroeger een geregeld bevaren haven, thans een paar verspreide huizen aan den voet van de bergen.
- XXVII. Snæfjallaströnd met Ísafjarðardjup, de Noordelijke oever, gezien van Ísafjord uit. Tot ver in den zomer blijft de sneeuw liggen; hier en daar een klein boerderijtje, verder niet bewoond.
- XXVIII. Ísafjord aan den Skutilsfjord. Eén der belangrijkste vischhavens van de Westfjorden, reeds in de 17de eeuw geregeld bevaren. De huizen liggen onregelmatig verspreid over de landtong, naar het zeggen van de IJslanders, als pakken, die een op hol geslagen pakpaard heeft verloren!
- XXIX. Ísafjord. Kabeljauwkoppen bij maalderij. Dank zij het koelere klimaat is de geur van deze stapels te verdragen, al ruikt men van verre de doordringende lucht; voor wie op IJsland gereisd heeft, de quintessence van de vischhavens.
- XXX. Ísafjord. „Dansk Monopolhus” op de landtong, naar ons idee een klein onaanzienlijk schuurtje, waar de Deensche koopman in den tijd van het handelsmonopolie zijn waren opsloeg, maar voor de IJslanders een paradijs van heerlijkheden en noodzakelijke gebruiksvoorwerpen. De heerschappij van het Deensche monopolie is voorbij sinds het einde van de 18de eeuw, maar in dit huisje leeft de herinnering voort.

-
- I. IJsland. Detail van de kaart in „Theatrum orbis terrarum” van Abraham Ortelius, uitgegeven door Plantijn in 1579; Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.
- II. IJsland. Detail van de Poolkaart van Willem Barentsz., 1598. Posthume kaart van Barentsz in: J. Huygen van Linschoten, *Navigatio ac itinerarium in Orientalem sive Lusitanorum Indiam*, 1599. Ned. Scheepvaart-Museum te Amsterdam. „Beschrijvinghe van de drie seylagien door de Hollanders gedaen an de Noordsijde van Noorweghen, Moscovia, nova Sembla, ende door de Weygats ofte Strate de Nassou, so mede het deel van Groenlandt op de 80. graeden ende de omleggende grensen van Tartarijen, ende de Capo Tabin ende des landtschaps Bargi, so oock het Oostersche deel van America; door Willem Barents van Amstelerdam, de vermaerde Pilot”. Opgenomen naar het exemplaar in de collectie Oude Kaarten in de Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam, Nr. 128.

- III. IJslandkaart van Andreas Velleius in „Theatrum orbis terrarum” van Abraham Ortelius, uitgegeven door Plantijn in 1592. Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.
- IV. IJslandkaart uit den Wereldatlas van Gerard Mercator, 1613. „L’atlas ou méditations cosmographiques de la fabrique du monde et figure d’iceluy, de nouveau reveu et augmenté”, bij Jud. Hondius te Amsterdam, Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.
- V. „Nieuwe Pascaert van IJsland, Fretum Davids ende de Landen daer bij Westen, Joris Carolus van Enckhuysen, 1626”. Joris Carolus was een bekend stuurman, die verscheidene reizen naar het Noorden maakte, o.a. in 1617, vgl. Res. Staten-Generaal, 28 October 1617. In 1630 bood hij den Staten-Generaal een nieuwe paskaart aan „op haer behoorlicke breete ende lengte ende op haer streckinge van alle compasstreecken”, die het college echter niet aanvaardde (Res. Staten-Generaal, 15 Mei 1630). Of dit soms de kaart is, waarvan in de resolutie sprake is? — Alg. Rijks Archief te 's-Gravenhage.
- VI. IJslandkaart naar Joris Carolus in den Wereldatlas van Willem en Joan Blaeuw, 1635. „Tabula Islandiae auctore Georgio Carolo Flandro” bij Willem Blaeuw te Amsterdam. Het verschil met de kaart van Mercator springt terstond in het oog, maar tenslotte geeft de handschriftkaart van 1626 den vorm van IJsland het beste weer. Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.
- VII. IJslandkaart uit van Keulen's „Nieuwe Groote Lichtende Zee-fackel”, 1689, gedrukt bij Johannes van Keulen te Amsterdam. Op deze kaart vinden wij op de Westkust van IJsland een aantal namen, die bij de vrachtvaart en handel worden genoemd, bv. Hvalfjord, Riff, Groenefjord, Stickelsholm (hier Fykelsholm), Ísafjord en Caap de Noort voor Kaap Horn. Welke naam in Gomlewijk verscholen is, kan ik niet uitmaken. Links onder in den hoek een „kippien” stokvisch (zie blz. 148), twee tonnen met visch en een pak kousen, de drie voornaamste artikelen van den IJslandschen handel, Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.
- VIII. IJslandkaart uit Lootsman's „Zeespiegel”, 1705. „Caerte van IJsland met sijn bayen en droogten, bij Casparus Loots-man op 't water”. Wij vinden hier enkele, ons in den loop van ons onderzoek vertrouwd geworden namen, die op kaart VII niet voorkomen; op de Westkust b.v. Commerwold (Commerwaegh, Kum-

baravogur), Ar(u)narfjord en de Bredefioerd (Breiðafjord). In de Westfjorden is Retelbaay van kaart VII tot Ketelbay geworden, onder welken naam deze baai in het hoofdstuk over de kabeljauwvisscherij herhaaldelijk voorkomt. Op de Noordkust in het aantal namen beduidend grooter en, wat meer zegt, de Deensche of IJslandsche vorm heeft voor den onder de schippers en visschers gebruikelijken plaats gemaakt, bv. Eyerfort (Eyjafjord) en de Roo(den)hoeck (Rauðagnapur). Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.

- IX. „Paskaert van de Eyslandse vaarwegh tussen Coppenhaven en Ey(s)land, seer dienstig voor de Eijslandsvaarders t'Amsterdam bij G. van Keulen aen de Nieuwe brug 1706". Handschriftkaart van IJsland met weinig en meerendeels onbekende namen; op de Westkust ontbreken vrijwel alle namen. De IJslandsvaarders kwamen weliswaar geregeld in de fjorden om water in te nemen en wat ruilhandel te drijven, maar het contact met de bevolking was lang niet zoo intens als in de 17de eeuw. Langzamerhand ontstaan Nederlandsche namen voor bepaalde punten, die voor de IJslandsvaarders van belang waren, bv. Strandbay op de Oostkust, de Nieuwe Klip op de Noordkust en de Orgelbay, vermoedelijk de Húnaflói. Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.
- X. Vignet van de handschriftkaart sub IX. Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.
- XI. „Nieuwe platte Paskaart van de Noord-Oceaan van Hitland tot in de Straat Davids, zeer dienstig voor de Straat Davidsvaarders, welke straat nu nieulijks en naaukeurig afgeteeckt en beschreeven is door schipper Laurens Feykes Haan en verder in 't ligt gebragt door G. van Keulen", zonder jaar. Daar Laurens Feykes Haan in 1715 een reis naar Straat Davids maakte, vermoed ik, dat de kaart nadien, dus tegen 1720, is verschenen ¹⁾. Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.
- XII. „Nieuwe Kaart van IJsland" uit Zordrager's „Groenlandsche Visscherij", 1728. Het merkwaardige van deze kaart is, dat zij zich slechts door de namen onderscheidt van die van 1720 uit de eerste uitgave van Zorgdrager. Voor ons heeft zij bijzondere waarde, daar wij op de Oostkust de namen terugvinden, die tijdens het conflict met Denemarken over de visscherij onder

¹⁾ Over Laurens Feykes Haan, zie: L. Bobé, Louren Feykes Haans Kurfskrifter for Beseylingen af Grönland, særlig Diskobugten (1719). Det Grönlandske Selskabs Aarsskrift, 1915.

IJsland telkens worden genoemd. Een vergelijking tusschen beide kaarten toont het onderscheid aan; die van 1720 geeft vrijwel dezelfde namen als die van Laurens Feykes Haan sub XI, hoewel niet in zoo grooten getale. Op de kaart van 1728 zijn dezelfde namen vernederlandscht, bv. Wapen Fioerd voor Hopna Fioerd (Vopnafjord), Zandhoek voor Strand, Lammer Fioerd of Lommerfjord voor Lodmundarfjord en Kolholm of Koljemol voor Kollumuli. In de Westfjorden vinden wij de Bolkbogt voor den Jökulfjord, hoewel in de beschrijving van M. de Kerguelen Trémarec²⁾ de Bolkbogt meer met het Ísafjarðardjup overeenkomt. Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.

XIII. „Nieuwe Paskaart van Hitland tot IJsland, gelegd na de onder-vinding van verscheide Zeelieden, varende van Maassluis, geteekent voor C. van Tol”. Zij pleit voor de bevarenheid van de visschers, die in staat waren een dergelijke kaart te teekenen. Volkomen juist is de geografische vorm van IJsland niet, maar toch wordt de werkelijkheid aardig benaderd. Blijkens de aantekening bij den klip ten Zuiden van IJsland is zij nà 1734 gemaakt, misschien wel omstreeks 1740 ten tijde van het conflict met Denemarken over de visscherij onder IJsland. In de Westfjorden vinden wij talrijke namen, evenals op de Oostkust. Op de Westkust is een teekenend voorval gememoreerd; „Hier hebben 5 schepen 12 ankers verloor”. Ten Oosten van Kaap Noort is de Vuurefort, de Furufjord, aangegeven, dien wij meermalen in verklaringen betreffende de visscherij tegenkomen. Op de Oostkust komt Koljemol voor, juist in den vorm, waarin het in de verklaringen over de aanhouding der schepen in 1740 wordt opgegeven; dit is ook het geval met de Sandbogt. Coll. Bodel, Nr. 114, Universiteits-Bibliotheek te Leiden.

XIV. „Nieuwe verbeterde Paskaart van IJslandt, zonder Miswijzingen, (mits benoorden het Landt 1½ Streek Noordwestering nemende) Uyt eigen Ondervinding, geduurende den Tijd van Twintig Jaaren zeer naauwkeurig waargenomen en van veel fouten gezuyvert. Alles Geteekend en in 't ligt gebracht door Jan de Vos, van Zierikzee. Tot Zierikzee bij Pieter Ozias van den Thoorn, Boek- en Zeekaartverkooper in de Poststraat in de Gekroonde Drukkerij en te Amsterdam bij Dirk onder de Linden, Boekverkooper in de

²⁾ Trémarec voer op Hollandsche kaarten en constateerde b.v. ten Zuiden van de Westpunt van IJsland een groep rotsen, die slechts op de Hollandsche kaarten voorkwam, hetgeen hem door een IJslander werd bevestigd.

Kalverstraat over de N.Z. Kapel". Links onder in den hoek: J. van Hagen fecit 1761.

Deze zeer karakteristieke kaart geeft een overvloed van namen, deels op de IJslandsche of Deensche vormen gebaseerd, deels van eigen vinding en door het gebruik van jaren in de visscherij gesanctioneerd, bv. de Ary Klaas Ree op de Westkust en de Leen Kaus bogt op de Noordkust, ten Oosten van Kaap Horn. De Vuureford is veel Zuidelijker aangegeven dan op kaart XIII; in de Eyerford (Eyjafjord) het Eyland Rise (Hrísey) en langs de Zuidkust de laconieke mededeeling: dit zijn allemaal bogten! Met de plaatsnamen, meer het binnenland in, staat De Vos op minder goeden voet; Holmer (Reykjavík) en Schalholt (Skálholt), de bisschopszetel, liggen tamelijk wel op de hun toekomende plaats, maar „Beste Stadium” (Bessastaðir) is op Oost-IJsland aangegeven. Nu komt de naam daar ook voor, maar gezien het slot, dat de plaats voorstelt, is men geneigd aan Bessastaðir in het westen bij Reykjavík te denken, waar de plaatsvervanger van den landvoogd zetelde.

Dit verschijnsel stemt met de feiten overeen; de visschers kwamen in de 18de eeuw lang niet meer zooveel aan land als de schippers in de 17de eeuw. Het contact ging langzamerhand verloren, wat blijkt uit het vernederlandschen der namen. In de Westfjorden is voor ons nog van belang de Schottelfjord (Skutilsfjord), een inham van het Ísafjarðardjup, waaraan het tegenwoordige Ísafjord ligt. Even ten Noorden ligt Sleeten, Sleta, bekend uit het „Dagverhaal van de Jonge Alida” als de Bogt van Sledie, zie bijlage L. Coll. Bodel, Nr. 124, Universiteits-Bibliotheek te Leiden.

XV. IJsland. Detail van de kaart uit Van Keulen's Atlas, 1790; geografisch zuiverder, maar lang niet zoo karakteristiek als de beide voorafgaande visscherskaarten. Ned. Hist. Scheepvaart-Museum te Amsterdam.

XVI. Topografische kaart van IJsland, zoste eeuw. Eenvoudig kaartje met de huidige IJslandsche namen van de voornaamste steden, havens, fjorden, bergen en gletschers, uit „Where the sun shines at midnight”, uitgegeven om het toerisme op IJsland te bevorderen.

REGISTER VAN PERSOONSNAMEN.

A.	Blz.
Abo, Laurens Jansz., Bijlage G	133,
	135, 149
Aa, Adolf van der	34
Adams, Willem	40, 41
Adelaer, Coert Sivertsen, zie Cort Adeler.	
Adeler, Cort., Bijlage G	23, 123, 124,
127-130, 133-136, 138-140, 145, 146,	150
Adelaer, Siwert	127
Adriansen, Heere, schipper van Hin-	
lopen	145
Adriaensz., Jacob, schipper van Zierik-	
zee	163
Aertszoon, Dingeman	73
Agges, Pieter, schipper van Bergen	
(Noorw.)	138
Ackershoeck, Adriaen	166
Akersloot, kapitein	202
Albertsz., Jan, schipper van Vlieland	78
Alberts, Jelle, schipper	156
Aldenburg, Charlotte Sophia van	212
Aldenburg, Graaf van	212
Alemans, Severijn, van Rotterdam ...	61
Alexander, Prins der Nederlanden	53
Amerongen, Van Reede van, buiten-	
gewoon gezant te Kopenhagen	130, 258
Amissen, Jelle, schipper van Amsterdam	79
Anderssenndt, Jens, Deensch koopman	244
Andriesz., Jonas, hoogbootsman ..	249, 250
Andriesz., Paulus, schipper van Sta-	
voren	132, 136
Andriesz., Sieuwert, harpoenier van Sta-	
voren	62
Ancker, Cornelis Cornelisz., schipper	
96, 97, 98, 102, 115, 120	

	Blz.
Annesz., Jochem, schipper van Vlieland	259
Arason, Jón., bisschop van Hólar ..	12
Arason, Jón., schipper	181
Arason, Sigurður	258
Ariensz., Jan, zie Jón Arason	181
Armeroth, Charles, schipper van Londen	167
Arnarson, Ingólfur	1
Arrensz., Aert, schipper van Rotterdam	154
Assendelft, Dirk van	175
Auckes, Jelle, schipper van Harlingen	120

B.	
Baen, Tonis Jasz.	237, 238
Baers, Jan Pietersz., schipper	145
Babbe, Adriaen Heindricxz.	172
Bachoff, Baron Von, Deensch gezant te	
St. Petersburg	210
Back, Gerrit de	149
Backer, Jan, schipper van Wemeldinge	79
Backer, Jan Jacobsz., schipper van	
Zierikzee	163
Backer, Jan Jansz., schipper van Dur-	
gerdam	115
Bang, Christoffer Hansen, Deensch	
koopman	168
Banckersen, Cornillis, schipper van	
Alkmaar	78
Barentsz., Paulus, koopman van Enk-	
huizen	115
Barentsz., Reinhold, schipper van Sta-	
voren	79
Barentsz., Willem	54
Bartholomeusz., Lambrecht, kuiper	
van Rotterdam	238, 239

	Blz.
Bas, Jan	100, 249
Bas, Leendert	226
Bas, Willem Harmensz., schipper van Vlieland	141
Bastiaensse, Willem, admiraal	162, 163
Baukes, Isaâc, schipper van Kopenhagen	150
Beenhacker, Sacharias Teunisz., schipper	169
Beck, Lauridz., Deensch koopman	147
Becker, Jochem, schipper van Kopen- hagen	145
Bendixsen, Jón, zie Jón Benediktsson.	
Benediktsson, Jón, sysselman	185
Benjaminsz., Cornelis, schipper van Delfshaven	140
Bennesz., Benne, schipper van Vlieland	78
Benninck, Johan	10
Bentinck, Willem, Heer van Rhoon	212, 213, 214, 219
Berch, Jacobus van den	134
Berentzen, Jan, schipper van Vlieland	79
Berentzen, Paul, schipper van Enkhuizen	137
Berg, Anthony van den	193
Berg, Hans Hansz., schipper van Slees- wijk	139
Berg, Willem den	177
Bergaigne, hoogschout te 's-Hertogen- bosch	50, 51
Berckel, Rochus Jacobsz.	172
Berkentin, Von, Deensch minister	214, 217
Beth, Claes Pietersz., koopman van Landsmeer	142, 145
Beuningen, Coenraad van, buitengewoon gezant te Kopenhagen	88
Bisschop, Pieter	97
Bitter, Pieter de	255
Bjelke, Hendrik, Rijksadmiraal ..	127, 258
Bjelke, Otto	258
Blaaderen, Jaap van	268
Bladt, Hans Pedersen ...	21, 22, 90, 108, 110, 131, 133, 137, 138, 142, 146
Bladt, Peder	131, 132, 142, 144, 145
Blackbyl, Samuel, schipper	130
Blanckert, Cornelis Jacobsz., schipper van Zierikzee	169
Blanckert, Jacob, schipper van Zierikzee	139
Blanckert, Lieve Jacobsz.	158, 165
Blanckert, Willem Jacobsz.	158, 163

	Blz.
Blocq, Everardus d'	247
Bock, Catharina de, Bijlage G.	
Bolder, Claes, schipper van Hamburg	118
Boldmester, Jens Andersen	42
Bontestein, Huib	225
Boom, Gijsbert, zalmzouter	237, 238
Boom, Isaâcq	177
Boom, Claes Jacobsz., schipper van Buiksloot	90
Borst, J. C.	227
Bos, Jan Jansz. van den	189, 190
Bos, Pelgrum, koopman van Amsterdam	62
Botteman, kapitein	232
Bouw, Jacobus la, schipper van Rotter- dam	150
Braem, Gebroeders	60, 61, 93
Braem, Godert.	61
Braem, Jan	65
Brakel, Van, kapitein	159
Brakel, Ary	178
Bras, Adriaen, reeder van Hoorn	71, 129
Braeuwenhaen, Sieuwert Jansz., schip- per	138, 259
Brinckman, Reynier	258
Broek, Frans van den	182, 266
Broer, Ary	190, 218
Brouwer, Eldert Dircxsz., schipper van Vlieland	131
Brouwer, Eldert Pietersz., schipper van Vlieland, zie Eldert Dircxsz.	131
Brouwer, Jacob Janse	174
Brouwer, Jan Jansen, schipper van Vlaardingen	188, 190
Brugghe, van der, zie Verbrugge.	
Bruistens, Anna, Bijlage G.	
Brusselse, Jan, van Maassluis	165
Bruynsz., Cornelis, wantsnijder	81
Bubbezon, Willem	218
Buren, Isaâck van	89
Busse, Willem van der	172
Bijl, Cornelis	172

C.

C, zie K.

D.

Dam, Johan van	256
Danielsz., Jürgen, Deensch koopman	62, 244

	Blz.
Davelaer, Hugo	85
Davidtsz., Hans, schipper van Amsterdam	95, 117
Davidtsz., Pieter, harpoenier van Zaandam	62
Dawis, Cornelis, schipper van Terschelling	79
Dawis, Thede, schipper van Vlieland	79
Decker, Cornelis	163
Delphius, Boudewijn	241
Delphius, Jacobus Jr.	241
Denick, Bastiaen	172
Denik, Leendert	178
Deucht, Pieter Claesz. d'Jonge, schipper van Hamburg	106
Deurs, Arent van, koopman van Amsterdam	141, 142, 144, 203
Dircx, Dirck, schipper	64
Dircksen, Focke, schipper van Harlingen	145
Dircksen, Jacob, schipper van Vlieland	141
Dobbelsteen, Pieter Jansz., Deensch koopman	146
Dobbelsteen, Thomas Jensen, Deensch koopman	25, 144, 146
Dop, Jan Cornelisz., schipper van Vlieland	97
Dop, Pieter Cornelisz., schipper van Vlieland	97, 100
Douwes, Siewert, schipper van Terschelling	145
Dronckert, Cornelis Jobsz., schipper van Vlissingen	136
Duffelen, Teun van	268
Dürer, Albrecht	13

E.

Eede, Van, kapitein	160
Egbertsz., Andries, schipper van Harlingen	115
Eggertsson, Jón	74
Egmond	34
Elisabeth, koningin van Engeland	13
Eller, Hans Henrich, Deensch cadet	189, 191, 192
Ellertsz., Dirck, schipper van Vlieland	79

	Blz.
Ellertsz., Simon, schipper van Opmeer	78, 79
Elsemer, Claes, lakenwever	118
Elzdin, Robert	41
Erasmusz., Mats, Deensch koopman	103
Erik, koning van Denemarken (1396—1439)	5, 6, 7
Espolin, Jón	45

F.

Fagel, Griffier der St.-Gen. 208, 210,	212, 216
Fauler, Philips, zie Philips Fowler.	
Fechtel, Willem van Malmö, commies	115
Feiga, Johannes, koopman van Amsterdam	90, 150
Feckes, Wybe, schipper van Helmsstadt	131
Filips, de Goede	32
Filips II, koning van Spanje	34
Flaemuel, Pedro, koopman van Teneriffa	148
Focks, Matthijs, zie Mathew Fox.	
Fontejn, Isaác, schipper van Amsterdam	101, 102
Fousert, Leendert Janse	175
Fowler, Philips, schipper van Yarmouth	140
Fox, Mathew, schipper van Londen ..	140
Fransen, Reinert, schipper van Groningen	145
Frederik II, Duitsch keizer	36
Frederik I, koning van Zweden (1720—1751)	208
Frederik II, koning van Denemarken (1559—1588)	13
Frederik III, koning van Denemarken (1648—1670) 21, 23, 49, 50, 53, 86, 108, 110, 111, 113, 114, 118,	119, 126, 127, 129
Frederik IV, koning van Denemarken (1699—1730)	25
Frobus, Frans, Deensch kapitein	173
Frost, Mr.	40

G.

Gabel, Christoffel	117
Gansepoel, Helena van, Bijlage G.	
Gansepoel, Lucretia van, Bijlage G.	

	Blz.
Gansepoel, Susanna van, Bijlage G. 123—127, 134, 135, 150	
Gaveren, Abram van	190, 191, 218
Geel, Jan Pietersz., schipper van Zaan- dam	85
Geelvink	279
Gelre, Steven	250
Gent, Van, admiraal	257
Gerritsz., Frans, schipper van Maas- sluis	163, 164
Gerritsz., Jacob, drapenier	118
Gerritsz., Pieter, schipper van Zierik- zee	189, 190
Gier, Hendrick de	49
Giesenbier, Coenraet, Bijlage G	92
Giessenbier, Sara, Bijlage G....	91, 95, 109
Gilde, Simon, schipper van Durgerdam	132
Gillisse, Pieter, schipper van Zwartewaal	162
Glimmer, Govaert	249
Goes, Robert, resident te Kopenhagen 146, 170, 171, 184, 185	
Gommers, Matthijs, sysselman	87
Gon, Jacob Eduard van der	219
Gorter, Teunis Ariensz.	188
Gottrup, Lauritz., lögman	25
Govertsz., Juriaen, schipper van Am- sterdam	132
Graeff, Leendert Pietersz. de, schipper van Harlingen	107
Graeff, Willem Albertsz., schipper van Landsmeer	100, 115, 248, 249
Gram, Hans, Deensch historicus 194, 195, 207	
Griis, Niels, buitengew. Deensch gezant te 's Gravenhage 191, 192, 195, 208, 209	
Groen, Cornelis Jansz.	166
Groen, Jan Maartensz.	182, 266
Grüner, Deensch gezant te Stockholm 208, 210	

H.

Haase, Job	159, 163, 165
Hákon, koning van Noorwegen (1217— 1263)	3
Hákonsson, Torfi	138, 139, 179
Halfhoorn, Barent Isbrantsz.	82
Hansen, Hans, commies	104

	Blz.
Hansen, Kristofer, Deensch koopman 22, 130, 132, 145	
Hansen, Niels, schipper van Bergen (Noorwegen)	140
Hansson, Ölfur	12, 13
Hansz., Claes, commies	248—249
Harder, Huygh Leendertsz. den	172
Harel, Jacob Jacobsz., schipper	66
Harmensz., Hendrick, schipper van Apenrade	150
Harmensz., Lens, commandeur	71
Hartman, Adriaen, burgemeester van Rotterdam	66
Hartogh, Abraham den, koopman van Rotterdam	72, 148
Hartoch, Matheus Jansz. 238, 239, 240, 241	
Hartochs, Harmanus	250
Hartooch, Mattheus, zie Matheus Jansz. Hartoch.	
Heeres, Claes, schipper van Hinloopen	145
Heyde, Willem Leendertsz. van der..	166
Heydeman, Johan	117
Heygenaer, Wouter den	163
Heim, Antonie van der, Raadspensio- naris	213
Heyn, Johan	34
Heynis, Pieter Symonsz., koopman van Landsmeer	97, 99, 106
Heinsius, Anthonie, Raadspensionaris	196
Hellebaert, Pieter Thijssen, schipper 96, 97, 247	
Hendrik VIII, koning van Engeland 10, 11	
Hendriksen, Antonius	37
Hendricx, Jan, schipper	85
Hermansen, Louis, schipper van Vlie- land	78
Hertich, Mattheus, zie Matheus Jansz. Hartoch.	
Hiddes, Jacob	149
Hiddes, Hessel, schipper van Molk- werum	146
Hoeff, Ellert van, schipper	95
Höegh, Just, Deensch resident	140
Hoep, Matthias, van Hamburg	37
Hoeve, Hendrik van der	175
Hoey, Van, ambassadeur te Parijs	210
Hogendijk, Klaas Klaasz.	226

	Blz.
Holaer, Leendert	167
Holm, Hans	10, 11
Holst, Edvard	187
Holstein, Deensch minister	200, 214
Hoobre, Pieter Pietersz. van	93
Hooff, Jan Arentse van der	163
Hooft, Pieter Willemsz., koopman van Amsterdam	62
Hoochwinckel, Pieter Claesz.	164
Höpkén, von, Zweedsch legatiesecretaris te Kopenhagen	203
Horden, W. van der	229, 281
Hop, Resident te Londen	203
Horn, Christer, Zweedsch legatiesecretaris te 's-Gravenhage	216
Horst, Pieter van der	106
Hout, Jacob van der	175
Houtewambus, Pieter Jansen, schipper van Middelie	69, 117
Hube, Jacob von	50
Huiberts, Alewijn	269
Huissen, Dirck van	134

I.

Igges, Hidde, schipper van Harlingen	145
Yperen, Alexander van	225
Ytes, Jan Pietersz., schipper van Medemblik	132
Ipesz., Hans, schipper van Sonderborg	146
Isbrandsson, Olivier, zie Olfert IJsbrandtsz.	

J.

Jacobsen, Egbert, schipper van Harlingen	136
Jacobsz., Johan, schipper van Sonderborg	139
Jacobsz., Claes, schipper van Edam	141
Jacobsz., Maerten, timmerman van Rotterdam	237, 238
Jacobsz., Theodoor, koopman van Londen	140
Jansen, Cornelis, schipper	140, 142
Jansz., Cornelis, schipper van Amsterdam	106, 131

	Blz.
Jansz., Cornelis, schipper van Schermerhorn	90
Jansen, Cornelis, schipper van Terschelling	137
Jansen, Cornelis, schipper van Vlissingen	137
Jansz., Cornelis, zie Niels Hansen.	
Jansen, Cors, schipper van Maassluis	188, 190
Jansen, Dirck, schipper van Terschelling	145
Jansz., Herculis, wantsnijder	81
Jansz., Jan, van Rotterdam	239
Jansz., Jan, van IJsland	106
Jansen, Jaspar, bootsgezel van Ribe	99
Jansen, Karsten, schipper	84
Jansz., Marten, schipper van Venhuizen	145
Jansen, Michel, schipper van Purmerend	78
Jansz., Olibrant, schipper van Graft	106
Jansz., Pauwels, schipper van Zierikzee	163
Jansen, Pieter, commandeur	60
Jansen, Pieter, schipper van Nieuwendam	137
Jansen, Sieuwert, schipper van Vlieland	137
Jansz., Stoffel, zie Christoffel Jansz. Sol.	
Jaspersz., Matthijs, commies	116
Jensen, Thomas	91, 92
Jeppe, Jacob Cornelisz., schipper van Vlieland	83
Joentjes, Pieter, schipper van Hinloopen	145
Jong, Jan Jorisz. de	160
Johan, koning van Denemarken (1481—1513)	8
Jongerhelt, Esdra Rocques, schipper van Amsterdam	115
Jonghman, Cors Jansen	188, 190
Joncker, Willem Pietersz.	96
Jonssen, Peder, schipper	150
Jónsson, Jón, sysselman	185
Joostz., Frans, schipper van Vlieland	130

K.

Calaber, Jacob, reeder	98
Kalisvaer, Isaác Teunis	175
Calmette, Bosc de la, resident te Kopenhagen	220, 221
Cappelen, Abraham	247
Cappelen, Herman, Bijlage G	92, 93, 129

	Blz.
Karel V	12, 32, 34
Karel de Groote	32
Karel de Stoute	32
Carolus, Mr. Joris, van Enkhuizen ...	55
Karsseboom, Richard	144
Karsteson, Cornelis, schipper	84
Cauw, Marinus, van Zierikzee	170
Keyser, Pieter Dirxsz., schipper van Texel	130, 136
Kemp, J. van der	229
Centen, Leendert de Jonge, zie Leendert Sent.	
Kerrebroeck, Johan, reeder	72
Ketenburg, Adriaen van	159
Keulen, Jan van	268
Charisius, Petrus, Deensch resident te 'sGravenhage 50, 51, 52, 90, 119, 128, 198	
Christiaan I, koning van Denemarken (1448—1481)	6, 7
Christiaan II, koning van Denemarken, (1513—1523)	9, 10, 11
Christiaan III, koning van Denemarken, (1533—1559)	12, 13
Christiaan IV, koning van Denemarken, (1588—1648)	14, 16—20, 38, 42—44, 49, 55, 56, 59, 60, 64, 65, 67, 68, 78—82, 84, 111, 153, 155, 183, 198, 199, 232, 235, 236
Christiaan V, koning van Denemarken (1670—1699)	23, 135
Christiaan VI, koning van Denemarken (1730—1746) ..	187, 191, 206, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 216, 217, 218
Christiaan VII, koning van Denemarken (1766—1808)	221
Kien, Nicasius	56
Kievit, Johan	148
Kint, Dirck Cornelisz., 't, schipper 59, 63, 64	
Claesz., Aryen, commandeur	72
Claesz., Gool, schipper van Vlieland ..	115
Claesz., Lutke, schipper van Enkhuizen	145
Claesz., Pieter, commandeur	69
Claesz., Pieter, schipper van Amsterdam	102
Claesz., Pieter, schipper van Zierikzee	158, 163

	Blz.
Klawman, Werner, Deensch koopman	244
Kleyn, Johan	142
Klog, Christopher, Deensch kapitein 187, 188, 189, 193	
Cluyt, Claes Cornelisz., koopman van Landsmeer	142
Knap, Hendrick Corstiaensz. van der	81
Knecht, Ary Jorisz. de	163
Knecht, Jacob de, schipper van Maas- sluis	174
Knol, Jan, schipper	82
Cobel, François	11
Coel, zie ook Cool.	
Coel, Bartholomeus Bastiaensz. ..	63, 64
Coel, Cornelis Bastiaensz.	63, 64
Coel, Hendrick Meeuwsen	62, 63, 64
Coel, Jacob Sebastiaesz. 58, 59, 61—65, 81, 82, 183	
Coymans, Gillis, resident te Kopenhagen 189—215, 217, 219	
Colck, Joost	134
Comhair, Gozewijn, bisschop van Skålt- holt	4
Koninck, Gerrit Jansz., schipper van Enkhuizen	94
Cool, zie Coel.	
Cool, Claes	61, 62
Koorn, Filips, drapenier	118
Korf, Klaas van der	178
Korff, Baron, Russisch gezant te Kopen- hagen	204
Korff, Pieter, koopman van Rotterdam	148
Cornelisz., Adriaen, schipper van Har- lingen	134, 136
Cornelissen, Arris, schipper van Vlieland	120
Cornelisz., Cornelis, schipper van Vlie- land	78, 79
Cornelisz., Gerrit, schipper van Ter- schelling	115
Cornelisz., Hessel, schipper	94, 245
Zie Hessel Cornelisz. Wortel.	
Cornelisz., Joost, schipper van Vlieland	132
Cornelisz., Pieter, schipper van Texel ..	130
Cornelissen, Rein, schipper van Ter- schelling	145
Cornelisz., Simon, schipper van Zierikzee	163
Kortenaer, Egbert Meusz., vice-admiraal	148

	Blz.
Coster, Wijbrant Heeres, schipper van Harlingen	107
Coulster, Joost Adriaensz. van	63, 64
Couwenburgh, Jan van	259
Couwenhoven, Arent Tijsz.	160
Cracau, Carel van, resident te Kopenhagen	65, 82
Krimpen, Jan Reyersz. van, schipper ..	86
Kromme, Jan de	178
Crop, Jan	258
Krop, Jan Jansen, schipper van Vlieland	142, 144
Kuyper, Jan Claesen, schipper van Schermerhorn	98

L.

Lagendaël, Pieter Jansz.	87
Lange, Gijsbert de	172
Lannarts, Ellert, schipper van Vlieland ..	79
Larrey, Thomas Isaac de	212, 213, 214, 219
Lassy, Pieter	163
Lee, Abram Leendersz. van der	161
Leeck, Dirck Clasen van	97
Leendertsz., Jacob, schipper van Zierikzee ..	168
Leeu, Jan de, koopman te Amsterdam ..	150
Leeuwen, Salomon IJsbrandsz., van ..	188
Leicester	33, 34
Leiden, Pieter	7
Lempreur, Jacques, wolkammer	118
Lens, Michiel	73
Leversteyn, Abraham Dircksz.	61, 63
Leversteyn, Dirck Adriaensz.	56
Liefde, Evert de, kapitein	162, 164, 165
Linden, Abraham van der	174, 175
Linden, Bernard van der	145
Linde, François van der, koopman van Amsterdam	83
Lis, Abraham van	160, 163
Lis, Pieter van	160, 163, 166, 167, 172
Lodewijcx, François, kruidenier te Amsterdam, Bijlage G	115
Loeffhouwer, Pieter Janssz., schipper ..	136
Loo, weduwe Van, reederij	225
Loper, Cornelis	163
Lourensz., Andries, commandeur van Amsterdam	69
Luytjens, Harmen, schipper van Vlieland ..	106

M.

Blz.

Martensz., Jan, schipper van Vlieland ..	116
Maertsz., Pieter, kok	249, 250
Maeslant, Hendrick	161
Magnússon, Gísli, sysselman	134
Maire, Jacob le, resident te Kopenhagen ..	77, 121, 124, 126, 129, 131, 137, 143, 144, 258
Man, Willem Bastiaens de, schipper ..	89
Mannekes, Beyer en Steur	225
Mansen, Douwe, schipper van Vlieland ..	78
Maréchal, Carel	163
Margarete, wed. van burgem. Peder Pedersen van Kopenhagen	137
Maria, Prinses	45
Maria van Bourgondië	32
Maria van Hongarije	34
Mars(he), Philips Dircxz.	34, 38
Marselis, Gabriël	133
Mauricius, Mr. Jan Jacob, minister te Hamburg	195-218
Maurits, Prins van Oranje ..	36, 37, 38
Meer, Abraham van der	178
Meer, Jan Simonsz. van der	171
Meer, Nicolaes van der	169
Meeuwsen, Hendrick, zie Coel, Hendrick Meeuwsen	
Meyden, Theodorus van der	129, 130, 132, 136, 137, 141, 145
Meyer, Hendrick, schipper van Hamburg	132, 147
Meyercron, Henning, Deensch resident te 's-Gravenhage	144
Meyers, Hans, koopman van Hamburg ..	146
Meys, Johannes	238
Menkint, Willem Huygen	172
Mese, Lambert, zie Lambert Bartholomeusz.	
Meurck, Johannes Severeijns, Bijlage G.	
Moeringh, Cornelis, resident te Kopenhagen	146
Moerkerke, Willem Ariense	178
Mol, Martin de	34
Mol, Jan de	34
Mol, Pieter de	34
Mollen, K. Th.	53
Mom, Augustijn	37
Mom, Jan	38

	Blz.
Mom, Joachim	45
Mom, Jochum	37
Mom, Johan Marcusz. 38—46, 48—52, 71, 83, 84, 119, 237, 238, 240	
Mom, Marcus	37, 38,
Mom, Marcus Johansz. 42, 49, 70, 71, 134	
Mom, Thomas	37
Momme, zie Mom.	
Moose, Anthony Jansz. der, schipper van Middelburg	132
Moscuyt, Frans Crijns, schipper van Amsterdam	146
Mosters, Reinich, schipper van Vlieland	147
Motte, Augustijn la, wolkammer	118
Motte, Robreham la, wolkammer	118
Moubach	75
Mule, Laurentius	12, 13
Müller, Henrik, Deensch koopman en rentmeester 22, 131, 132, 134, 137, 168, 169	
Mum, Elisabeth	45
Mum, Jochum Jochumsz.	45
Mum(me), zie Mom	
Munck, Erich, koopman van Kopenhagen	134
Musch, Cornelis	63

N.

Nansen, Hans, Deensch koopman ..20, 21, 22, 45, 46, 110, 113, 122, 124, 130, 132, 136, 137, 141, 145, 146	
Nansen Jr., Hans	23, 24
Napoleon	228, 229, 230
Nat, Claes van der.	189, 190
Nebbis, Cente Martensz., schipper van Maassluis	172, 215
Nelis, Maarten, van Maassluis	161
Nelisz., Bastiaen, zie Bastiaen Nielsen	
Nes, Aert Jansz., van	240
Nielsen, Bastiaen, commies 96, 97, 98, 100, 115, 116, 121, 145, 245, 246, 247	
Nielsen, Find	22
Nielsen, Jan, Deensch koopman	83
Nieuwenhoven, Gerrit Hendricx, koop- man van Rotterdam	83
Nicolai, Gerardus, van Haarlem	7
Nicolaesz., Pieter, koopman van Kopen- hagen	116

	Blz.
Nobel, Hendrick	63
Nobel, Willem Willemsz.	63
Nolleman, Jan Arentsz., koopman van Maassluis	158
Noordthey, Jacob, reeder	72
Noortlander, Neeltje Jans	164
Noorman, Pieter Andriessen	39
Nooten, Laurensz Jansz.	169
Nooten, Pieter Jansz.	165, 166, 169
Nordman, Pétur	139

O.

Obdam, Van	210
Odsson, Bjarni	41, 42
Ogier, Fransch gezant te Kopenhagen	222
Olenz., Olen, schipper van Kopenhagen	139
Oli, Johannes	249
Ollofsen, Laurens	248, 249
Oom, Claes Ariensz.	171, 172
Oosterwijck, Lambertus van	171
OpDorp, Willem, resident te Kopenhagen	172
Orschot, Hans van	37
Os, Adriaen van der	177
Os, Tonis van der	177, 190, 191, 218
Ottersz., Jan, Deensch koopman	62
Oudaen, Joachim	88, 89

P.

Packvis, Frans	176
Packvis, Pieter	176
Panser, Jacob	88
Parlevliet, N.	234
Pauwelsz., Adriaen, koopman van Rot- terdam	97, 148
Paulsson, Cornelis, schipper van Edam	123, 134
Pederss, Jacob, Deensch koopman ..	244
Pedersen, Peder, burgemeester van Kopenhagen	22, 137
Pederssen, Söffren, commies 97, 98, 100, 104, 121	
Peels Jr., Jan	53
Pey, Gerrit Albertsz.	60
Pelt, familie, Bijlage G.	
Pelt, Abraham, ijzerkramer, Bijlage G.	
Pelt, Abraham Hansz., Bijlage G. 93, 106, 109, 124, 125	

Blz.

Pelt, Anna, Bijlage G. 123, 127, 145, 146
Pelt, Arnout, Bijlage G.
Pelt, Arnout, suikerbakker te Amsterdam, Bijlage G. 123, 127
Pelt, Arnout, koopman te Amsterdam Bijlage G. 123, 124, 126-130, 132, 135, 136, 138-141, 149, 150, 259
Pelt, Catharina, Bijlage G. 91, 93, 95, 109, 123
Pelt, Emanuel, Bijlage G.
Pelt, Hans, Bijlage G.
Pelt, Johannes, Bijlage G.
Pelt, Maria, Bijlage G.
Pelt, Paulus, Bijlage G. 69, 71, 93, 97, 100-107, 113, 114, 116, 118, 122, 123, 125, 126, 133, 148, 150
Pelt, Philips, Bijlage G. 60, 61, 65, 82, 93, 118, 148
Pelt, Philips Emanuelsz., Bijlage G. 146
Pelt, Susanna, Bijlage G.
Petkum, Simon de, Deensch envoyé te 's-Gravenhage 169
Petterson, Cornelis, schipper van Huisduinen 78
Pietersz., Albert, schipper van Amsterdam 102, 106
Pietersz., Hendrick 248, 249
Pietersz., Jan, schipper van Zaandam 84
Pietersz., Johannes, drapenier van Leeuwarden 118
Pietersen, Joncker, schipper van Harlingen 137
Pietersz., Pieter, koopman van Amsterdam 8
Pietersz., Pieter, schipper van Hoobre 93
Pietersz., Pieter, koopman van Schermerhorn 106
Pieterse, Seur, zie Söffren Pederssen
Pietersz., Severeijn, zie Söffren Pederssen
Pieterse, Teunis, schipper van Rotterdam 146
Pittersen, Reinierde, schipper van Stavoren 78
Poort, Cornelis Jacobsz., schipper 101
Poortugal, Hugo, koopman van Maas-sluis 158, 167

Blz.

Pot, Nicolaas Timonsz., koopman te Amsterdam 138
Pouwelsz., Adriaen, koopman van Rotterdam 83
Pouwels, Maerten 162
Pouwelsz., Michiel, schipper 107
Preis, Joachim Friedrich, Zweedsch gezant te 's-Gravenhage 190, 191, 193, 199, 201, 203, 205, 208, 210, 215, 216, 217
Prins, Jacob Willemsz. 46, 237, 238, 240
Punt, Pieter, koopman van Rotterdam 148, 156, 157
Punt, Thomas, koopman te Rouaan 157
Puteijn, Willem 161

R.

Raadebant, Marcus, Deensch koopman 46
Radtbergen, Jan 120
Radder, Coenraet de, koopman van Brussel 148
Reginprecht 3, 4
Rechtuyt, Claes IJsbrantsz., schipper 99
Reyersz., Dirck, schipper van Vlieland 98
Reymen, Hendrick, schipper van Amsterdam 132
Reyniersz., Pieter, commandeur van Ditmarsen 65, 66
Reynsz., Simon, schipper van Harlingen 141
Rens, Simon, schipper van Harlingen 145
Rieman, Claes, koopman te Amsterdam 150, 151
Ritz., Jansen, schipper van Molkwerum 78
Roeloffsz., Cornelis, koopman van Landsmeer 97, 99, 106
Roest, Barent IJsbrantsz., schipper van Den Burg 99, 252
Rogh, Jan IJsbrantsz., reeder 98
Roch, Peter Christian, Deensch resident te 's-Gravenhage 84, 85, 88, 119, 198
Rognvaldsson, Þorvaldur 179, 180
Rossen, Jacob van 226
Rossen, Klaas van 226
Roy, Cornelis de 164, 166
Rumpf, resident te Stockholm .. 142, 144
Rumpf, resident te Stockholm .. 211, 216
Ruyter, de, Admiraal 255
Rijnsouwer, Johannes van 238

S.	Blz.
Salm, Cornelis	149
Santbergh, Johannes, koopman van Amsterdam	145, 150
Santen, Cornelis van	83
Sautijn, Gillis	133
Sautijn, Willem	133
Schaep, Hendrick Jansz., schipper van Den Briel	166
Schamel, Jan Jacobsz., schipper van Vlieland	97
Schatte, Johan van der	177
Scheepen, Jan	225
Schellebeeck, Pieter van, koopman van Dordrecht	142
Scheltjens, Dirck, schipper van Hamburg	138, 148
Schelvisvanger, Lambert	178, 190, 218, 229
Schim, Pieter	178
Scholten, Pieter	144
Schröder, Frans, schipper van Amsterdam	137
Schulin, Johan Sigismund van, Deensch minister	187, 192, 194, 195, 197, 200, 208, 213, 214, 217
Schulperoort, Jan Claesz., koopman van Amsterdam ..	94, 101, 115, 118, 120, 149
Seeman, Pieter Cornelisz., schipper van Zaandam	62
Segersz., Jacob, schipper van Workum ..	79
Sent, Leendert	163, 164
Sigurdsson, Porsteinn, sysselman	189
Sickes, Claes, schipper van Terschelling	120
Simonsen, Jan, schipper van Terschelling	132
Symonsz., Pieter, zie Heynis, Pieter Symonsz.	
Simonsen, Pieter, schipper van Enkhuizen	78, 79
Simonsen, Thirrack, schipper van Stavoren	78
Sivertsen, Jan, schipper van Vlieland ..	79
Siwerts, Engeltje	127
Skodborg, Jörgen, Deensch gezant ...	10
Slijper, A. J.	229
Snel, Claes Petersz.	171
Snel, Pauwel Abrahamsz.	167
Snijder, Symon Claesz.	97

	Blz.
Soet, kapitein	202
Sol, Christoffel Jansz., commies 94, 102, 116, 117, 130	
Solenthal, Deensch gezant te Hannover	210
Son, M. H. van	227
Sorchdraeger, Dirck IJsbrandtsz.	60
Speelman, Jan Cornelisz.	238
Spiker, Jacobus	7
Spinder, Jan Claesen, schipper van Vlieland	99, 106
Starreman, Bastiaen	86, 87
Starreman, Cornelis	44, 83
Stavast, Huybrecht Cornelisz	166
Steur, Leendert	81
Stolwijck, Pieter	97, 100, 149, 249
Struis, Kees	268, 269, 270, 271
Swaen, Willem, schipper van Vlieland	140
Swaenswijcq, Nicolaes van, commies	94
Swart, De, resident te St. Petersburg	216
Swart, Jacob, commies	102, 104, 107
Swartepaert, Adriaen Dirksz., schipper	133
Zwartewaal, Pieter Gillese van	162
Swartooch, Jan Jansz., stuurman van Zierikzee	158
Sijs, Cornelis Pietersz., keurmeester te Maassluis	158

T.

Tancke, Martin, Deensch resident te 's-Gravenhage 45, 46, 47, 48, 51, 84, 119	
Teenick, Bastian, schipper van Vlissingen	79
Teunissen, Hendrick, schipper van Harlingen	122, 132, 134, 137
Theunisz., Jan, schipper	97
Teunisz., Pieter, schipper van Zierikzee	163
Theissen, Erich, schipper van Harlingen	79
Thewisz., Hannis, schipper van Terschelling	78
Thomasz., Pieter, schipper 70, 97, 102, 138	
Thomasz., Pieter, commies	115, 116
Thomasz., Pieter, zie Pütter Thomessen	
Thomessen, Pütter, schipper van Ribe	129
Tjalfsz., Eelke, schipper van Terschelling	123, 129, 130, 132
Tjaerts, Inder, schipper van Harlingen	
	101, 107, 115

	Blz.
Tjed ^t , Eindar, Islander, zie Tjaerts, Inder.	
Tonnis, Hendrick, schipper van Harlingen, zie Hendrick Teunissen.	
Topent, Dirck Willemsz., schipper van Venhuizen.....	107
Trellund, Anna, Bijlage G.	
Trellund, Catharina, Bijlage G.	
Trellund, Catharina Margaretha, Bijlage G.	
Trellund, Evert	126, 134, 135, 137
Trellund, Jens Jonsen	91
Trellund, Jonas, Bijlage G. 21, 22, 23, 48, 49, 61, 66—71, 89, 91—136, 148, 150, 152, 245, 251, 252, 253, 254	
Trellund, Pieter Janse	92
Treus, Leendert Leendertsz., schipper van Maassluis	169
Trip, Elias	81, 82
Troost, Dirck	239
Truithingh, Cornelis Jansz., schipper van Vlieland	156
Tuxen, Lorentz	126

U.

Uyl, Claes Albertsz. den, schipper van Amsterdam	128
Uyttendoorn, Jan	178

V.

Valan, Govert Janse	174
Valk, H. van der	229
Valckenier, Hendrick de	39
Varlet, David .. 109, 113, 116, 120, 123	
Veer, Marck Symonsz. van der	8
Velde, Dirck Pietersz. van den	71
Velde, Jacob van der.....	175, 176
Verbrugge, Johan 37, 38, 39, 40, 44, 45, 47, 49	
Verbrugge, Pieter	38, 43
Verbruggen, Willem	38
Verbrugge, Willem 39, 40, 44, 45, 47, 48, 49, 240	
Verhoeven, Jacob	49, 50
Vermaes, Jacob Hinloopen	130
Vermande, Louis Jacobsz.	85
Verpoorten, Anna, Bijlage G.	

	Blz.
Verschoor, Elisa	226
Verwint, Ary Jasper, koopman van Maassluis	158
Vest, Jason	42, 43
Vígfússon, Jón, sysselman .. 138, 139, 179	
Vicken, Geertruyt, Bijlage G.	
Vinckel, Jaspar, koopman van Amsterdam	149
Viruly, Michiel	87
Visscher, Cornelis, schipper van Texel	142
Vliegop, Pieter Eldertsz., schipper van Vlieland	98, 115, 136
Vlierden, Jacob van	89
Voesser, Leendert Janse	175
Vogel, Ary Jansz.	163
Vogel, Jan, schipper van Zierikzee	159
Vogels, Eva, Bijlage G.	
Vogels, Suzanna, Bijlage G.	
Vogelsang, pensionaris van Amsterdam en buitengew. gezant te Kopenhagen	108, 251
Voocht, Simon	163
Voorden, Jacob Jansz. van der, schipper van Rotterdam	120
Vos, Pieter de, koopman van Rotterdam	156
Vos, Pieter Roeloffsz., schipper van Amsterdam	120
Vos, Rein Jansen, schipper van Vlieland	137
Vos, Robbregt de	178
Vosters, Claes Antonisz.	38
Vosters, Tobias Antonisz.	38
Vries, Frederik de, resident te Kopenhagen.....	86, 87, 88
Vries, Gijsbert Adriaensz. de, koopman van Amsterdam	149
Vries, Steven de 128, 132, 133, 150	
Vriesenburgh, Hendrick	149
Vrolijk, Cornelis Leendertsz., stuurman van Zierikzee	158
Vroolijk, Crijn	189, 190
Vijgh, Pieter Willemsz., schipper van Akersloot	101, 104

W.

Warnaertsz., Garbrant, reeder	97
Waterhont, Pieter Dirckx, schipper van Zaandam	83

	Blz.
Waterman, Gerrit Pietersz.	158
Weyssse, Harmen, Deensch koopman, zie Wøst	244
Wesenbeecq, Jasper van	250
Weslingh, Johannes, Bijlage G.	
Wesselingh, Abraham, Bijlage G.	
Wesselingh, Jan	93
Wetering, Hubrecht van de	87
Wickevoort, Gasper van, Bijlage G.	
Willem I, Prins van Oranje	34
Willem II, Prins van Oranje	44, 45
Willem III, stadhouder	53
Willem V, stadhouder	53
Willem III, koning der Nederlanden ..	53
Willemsz., Dirck, schipper van Ven- huizen	118
Willemsz., Hendrick, schipper van Schellingwoude	96, 245, 247
Willemsz., Pieter, schipper van Vlieland	101
Willemsz., Philips, schipper	96, 97
Willemsz., Willem, stuurman van Rot- terdam	240, 241
Willemsen, Willem, schipper van Vlaar- dingen	188, 190
Windt, Baron, Deensch gezant te Parijs	
	209, 210
Winckhoff, Harmen	120
Winter, Dirck	162
Wium, Hans, sysselman	189
Woyste, Harman, Deensch koopman	
	62, 105, 244
Wortel, Hessel Cornelisz., schipper van Terschelling, zie Hessel Cornelisz.	115, 120

	Blz.
Wøst, Harman	62, 105, 244
Wüst, Abraham, Deensch koopman ..	136
Wust, Harman, zie Harman Wøst.	
Wijbrants, Sicke, schipper van Molk- werum	81
Wijn, Govert van	164, 167
Wijncoop, Jan	149

IJ.

IJs, Hendrick Cornelisz., harpoenier van Vlieland	61, 62
IJs, Pieter Cornelisz., schipper van Vlie- land	65
Ijsbrantsz., Claes, schipper	94, 96
Ijsbrandtsz., Cornelis, schipper van Vlie- land	106
Ijsbrandtsz., Jacob, koopman van Schermerhorn	106
Ijsbrandtsz., Olfert, stuurman van Ven- huizen	96, 245, 247
Ijsbrandtsz., Olfert, schipper van Texel	117
Ijsselsteijn, Pieter van	177

Z.

Zoëga, Helgi	234
--------------------	-----

P

Pórðarson, Einar	83, 101
Pórðarson, Halldór, schipper	80
Þorláksson, Guðbrandur, bisschop	14

REGISTER VAN PLAATSNAMEN.

A.	Blz.		Blz.
Aalborg	92, 101	Brömsebro	82
Aalst (Vl.), Bijlage G.		Brugge	13
Aarhus, Bijlage G	92, 97	Brunswijk	50
Aken, Bijlage G.		Brussel	148
Akersloot	101, 104	Buiksloot	90
Algiers	99, 112, 252	Den Burg	99, 252
Alkmaar	78		
Altona	226		
Ambon	256		
Amerika	232		
Amsterdam, Bijlage G, Hoofdst. V.			
8, 10, 13, 21, 31, 79, 81, 82,			
83, 90-151, 166, 169, 189, 191, 196,			
201, 210, 217, 220, 229, 245, 247, 248,			
249, 255, 256-259, 278, 279, 280			
Antwerpen, Bijlage G.	10, 13		
Apenrade	150		
B.		C.	
Barbarije	92	Christiaansbergen	58
Batavia	255, 256	Christianshavn	124, 126
Beerebaai	71	Corves	256
Beerland	56		
België	231, 232		
Bergen (Noorw.)... 5, 8, 13, 83, 89,			
138, 140, 172, 173			
Bergen op Zoom	175		
Bordeaux	97, 101, 116		
Bremen	4, 8, 14		
Bremerholm	24		
Bresont	163		
Brevik, Bijlage G	127		
Brielle (Den Briel) 8, 158, 166, 175-			
178, 260, 284			
Bristol	7		
		D.	
		Dalkey, zie Talkay	7
		Dantzig	7, 59
		Delfshaven 56, 58, 61, 63, 64, 140,	
		176, 191, 223, 260, 285	
		Delft	56
		Delfzijl	227, 279
		Deventer	4, 13
		Dieppe	148
		Diest	4
		Doggersbank 106, 141, 153, 157, 163, 171,	
		178, 233	
		Dordrecht	175, 176, 210, 260
		Dronten, zie Trondhjem	
		Duinkerken 141, 160, 163, 165, 171, 221, 223	
		Duitschland 7, 8, 9, 11, 13, 14,	
		17, 18, 31, 40, 262	
		Durgerdam	115, 132
		E.	
		Edam	123, 134, 141, 144
		Edinburg	140

	Blz.
Elbe	279
Elmeshorn	37, 52
Embden	225
Engeland 2, 6-14, 21, 22, 25, 31, 36, 37, 38, 40, 41, 44, 45, 50, 57, 65, 66, 71, 80, 85, 97, 122, 128, 130, 143, 144, 155, 158, 167, 193, 198, 203-211, 217, 222-226, 229, 232, 234, 242, 255, 257, 261, 262	
Enkhuizen 55, 78, 79, 94, 115, 137, 145, 176, 223, 260	

F.

Færøer 1, 5, 19, 55, 56, 58, 77, 83, 84, 85, 86, 106, 107, 114-122, 128, 129, 135, 140, 143, 150, 151, 158, 160, 166-171, 183-188, 194, 197, 202, 214, 222, 232, 233, 255, 256, 259, 277	
Faierhil, zie Fairisle.	
Fairisle	238
Faro, zie Færøer.	
Fero, zie Færøer.	
Finmarken	26, 27, 197, 200
Flekkerøy	90
Flensborg	126
Flores	256
Forth, the Firth of	160
Frankrijk 36, 39, 74, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 160, 163-165, 171, 176, 178, 193, 203, 206, 209, 210, 214-218, 222-225, 229-232, 251, 262, 281	
Fretum Davids	56
Friedrichsburg (Frederiksborg)	236
Friesland	4, 204

G.

Gelderland	204, 211
Glückstadt 18, 21, 22, 90, 122, 130, 258	
Göteborg	142, 143
Graft	106
's-Gravenhage 11, 32, 33, 45, e.v. 119, 150, 160, 165, 167, 171, 190, 191, 192, 193, 227	
Groenland 54, 55, 56, 57, 64, 65, 66, 69, 71, 73, 74, 90, 102, 154, 155, 196, 197, 222, 239, 261	
Groningen	145, 204, 211, 279

H.

	Blz.
Haarlem, Bijlage G	7
Hamburg, Bijlage G 7, 8, 9, 11-14, 17-21, 36-38, 45, 77, 106, 111, 112, 118, 121, 122, 132, 133, 138, 146, 147, 148, 196, 205, 252, 266, 278, 279	
Hannover	206, 209, 210
Hanze	4, 12, 13, 31, 262
Hanzesteden	7, 8, 14
Harlingen 79, 101, 107, 115, 120, 122, 132, 134, 136, 137, 141, 145	
Helmstadt (Halmstad)	131
Helsingör. 16, 19, 40, 41, 82, 88, 203	
's Hertogenbosch, Bijlage G 38, 50, 52	
Hervoor, Bijlage G.	
Hillegom	280
Hinloopen	145
Hitland, zie Shetlandseilanden.	
Hoobre	93
Hoorn	71, 127, 128
Hoornbrug	278
Huisduinen	78

I.

Ierland	7, 97
---------------	-------

J.

Jan Mayen-eiland	57
Jarmuyden, zie Yarmouth.	
Jutland	91, 130

K.

Kalundborg	92
Kampen	11
Katwijk	234
Kempen, de	38
Kiel	278
Kniphausen	212
Koesfeld	98
Kopenhagen 16, 18, 22, 25, 26, 27, 28, 31, 36, 39, 43, 46, e.v.	
Kvalbø	256
Kvivig	259

2
0
1
1
0
8

	Blz.
L.	
Landskrona	129
Landsmeer 97, 99, 100, 106, 115, 142,	248, 249
Lanscroon, zie Landskrona.	
Lauwersgronden	141
Leeuwarden.....	118
Leiden	134, 196
Leith	129
Lietse gat.....	160
Lifco	142
Londen.....	140, 143, 167, 194, 203, 215
Loo, het	53
Lübeck	8, 14, 112, 252
Lund	4
Lüneburg	50

M.	
Maas, de.....	153, 163, 175, 227, 239
Maassluis 153, 157-181, 188-193, 212,	214, 219, 222-227, 229, 230, 231, 233,
	260, 281, 284, 285
Malmö	16, 19, 38, 78, 115
Malmuyen, zie Malmö.	
Marin St.	205
Medemblik.....	129, 132
Meppel	279
Middelburg	132
Middelharnis	231, 285
Middelie.....	69, 117
Minden, Bijlage G.	
Molkwerum	78, 81, 146
Monnikendam	8

N.	
Nantes.....	101, 106, 116, 140
Newfoundland	224, 251
Nidaros, zie Trondhjem.	
Nieuwendam.....	137
Nieuwkerk.....	279
Nieuw Munster	278
Nieuwpoort	223
Noordkaap.....	56, 59, 60, 64
Noordland	197

	Blz.
Noorwegen 55, 65, 69, 71, 83, 89,	90, 106, 107, 120, 127, 128, 133,
	138, 167, 172, 173, 189, 222, 248, 264
Norden, Bijlage G.	
Norfolk	40
Nova Zembla.....	56
Ny-Hellesund.....	189
Nijmegen	32, 143, 164, 165, 196

O.	
Oostende	90, 179, 223
Oost-Indië	217, 255
Opmeer	78, 79
Orkaden.....	10, 107, 222
Osnabrück, Bijlage G.	98
Overijssel.....	11, 204

P.	
Parijs	164, 165, 194, 209, 210, 215
Pernis.....	231, 285
Petersburg, St.	209, 210, 215, 216
Phero, zie Færøer.	
Portugal.....	36, 92, 107
Pruisen.....	225, 226
Purmerend	78, 196

Q.	
Qualbuy, zie Kvalbø.	

R.	
Ribe, Bijlage G.....	91, 99, 129
Rochelle, la.....	101
Rotterdam 40, 44, 52, 53, 56-81,	83, 85-89, 97, 107, 109, 120, 121,
	129, 134, 146, 148, 150, 156, 160, 162,
	164, 174, 176, 191, 232, 233, 237, 240,
	241, 260
Rouaan	101, 148, 157
Rusland 203, 204, 208, 209, 210, 216, 218, 225	
Rypen, zie Ribe.	

S.	
Saleh	92
Schagen.....	277
Schellingwoude.....	96, 245

	Blz.
Schermerhorn	90, 98, 106
Schiedam	8, 176, 191, 223, 260
Schiermonnikoog	141
Schipluiden	280
Schotland 1, 2, 85, 86, 88, 97, 129,	140, 142, 160, 234
Sebastiaan, St.	138
Setubal....., zie St. Uvis.	
Shetlandseilanden 1, 8, 47, 86, 106,	107, 128, 136, 159, 160, 162, 163, 167,
	173, 177, 202, 219, 222, 238, 255, 257, 284
Sleeswijk	37, 52, 139
Smilde	279
Sonderborg	139, 146
Spanje	262
Spiers	200, 202, 262
Spitsbergen 54, 56, 57, 58, 60, 61,	64, 66, 71, 264
Stavoren	62, 78, 79, 132, 136
Stockholm 142, 144, 208, 209, 210, 214,	215, 216
Straat Davids.....	73
Suriname	196
Syd Strömo	259

T.

Talkay	7
Teneriffa	148
Terraneuf.....	165, 251
Terschelling 78, 79, 115, 120, 123, 129,	132, 137, 145
Texel.. 99, 104, 117, 130, 136, 142, 178,	225, 249
Thorshavn.....	107, 118, 170, 256
Trondhjem	4, 96, 97, 187
Turken	99, 112, 166, 167, 252

U.

Ubes, St., zie St. Uvis.	
Utrecht	3, 7, 204
Uvis, St.	92, 166, 169, 174

V.

Valkenswaard	40, 51, 52, 53
Varel	212

	Blz.
Venetie.....	127, 205
Venhuizen.....	96, 107, 118, 145, 245
Verckensweert, zie Valkenswaard.	
Vlaanderen	164
Vlaardingen....	174, 175, 176, 181, 188,
	191, 192, 214, 222, 223, 225, 226, 227,
	230, 231, 260, 266, 280, 285
Vlieland ... 61, 78, 79, 83, 97, 98,	99, 100, 101, 106, 115, 116, 120, 130,
	131, 132, 136, 137, 140, 141, 142, 147,
	156, 158, 259
Vlissingen	79, 137, 159
Voornoordn	45
Vordingborg	139

W.

Waerdingburg, zie Vordingborg.	
Waddeneilanden	153
Weert.....	38, 39, 40
Wemeldinge	79
Wesel.....	212
Witsarck	54
Workum	79

Y.

Yarmouth	130, 140, 225, 226
----------------	--------------------

IJ.

IJmuiden	234
----------------	-----

Z.

Zaandam	62, 83, 84, 85
Zaltbommel	4
Zeeland	191, 195, 204, 216, 255
Zeelhem	4
Zierikzee 8, 74, 139, 153, 158, 159, 163,	165, 167-177, 183, 189, 190, 191, 194,
	214, 218, 221
Zwartewaal....	162, 176, 223, 231, 260, 285
Zweden 68, 82, 89, 142, 143, 144, 190,	193, 199, 201, 203, 206, 208, 209, 210,
	211, 216, 218, 262
Zwolle	279

IJSLANDSCHE PLAATSNAMEN.

A.	Blz.
Abdous, zie Hofsós.	
Addert, zie Arnarfjord.	
Akureyri	22
Álptafjord	139
Arnarfjord	104, 105, 188, 276
Arnefiord, zie Arnarfjord.	
Arnessýsla	42

B.	
Barðastrandarsýsla	37, 117, 186
Barðaströnd	233
Bátsandar	22, 83, 130
Berufjord	22
Bessastaðir	36, 83, 85, 103, 257, 258
Bíldudal(ur)	22, 186
Bjarneyjar	94
Boedensstadtshaven, zie Buðir.	
Bolkbogt, zie Ísafjarðardjup.	
Borgarfjarðarsýsla	41, 42, 45
Borgarfjord	188
Boysant, zie Bátsandar.	
Bredefoert, zie Breiðafjord.	
Breefiordt, zie Breiðafjord.	
Breiðafjord 14, 55, 83, 85, 94, 95, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 115, 116, 117, 120, 130, 140, 158, 181, 225, 233	
Brennustaðir	121
Búðir	22, 80, 131
Buyderklip	284
Burgerfort, zie Borgarfjord.	

D.	
Deerfor, zie Dýrafjord.	
Drangajökull	274
Durefiort, zie Dýrafjord.	
Dýrafjord 22, 105, 129, 132, 136, 188, 226	

E.	
Eienoord, zie Eyjafjord.	
Ellidæyjar	85
Ericksfoert	55
Eyerfort, zie Eyjafjord.	
Eyjafjallajökull	256
Eyjafjarðarsýsla	38, 42
Eyjafjord 57, 70—72, 74, 140, 163, 168, 171, 179, 229, 282	

	Blz.
Eyrbakki 22, 24, 79, 85, 100, 136, 145, 248, 249, 250, 257	
Eyri	90

F.	
Fagurhólmsmýri	258
Flatey 85, 94, 95, 96, 99, 101, 112, 117, 140, 233, 252	

Flato, zie Flatey	
Fuglasker	219, 224, 277
Furufjord	274

G.	
Goeswijck, zie Húsavík.	
Greufioert, zie Grundarfjord.	138
Grim, zie Grímsey.	
Grímsá	47
Grímsey.	72, 74, 140, 268
Grindavík	9
Groenefiort, zie Grundarfjord.	
Grundarfjord . 22, 44, 67, 70, 83, 101, 102, 115, 130, 138, 139, 225	
Gullbringusýsla	42

H.	
Hafnarfjord 8, 9, 22, 46, 67, 74, 83, 85, 96, 103, 136, 180, 219, 237, 240, 245, 259	

Hagi	233
Hanefiort, zie Hafnarfjord.	
Haneveer, zie Hafnarfjord.	
Hanevoort, zie Hafnarfjord.	
Hannefiord, zie Hafnarfjord.	
Heðinsfjord	269
Heinfort, zie Heðinsfjord.	
Hlíðarendi	134
Hofsós	14, 22, 173
Hólar	4, 11, 12, 179
Hólmar	189
Holmenshaffen, zie Hólmur.	
Hólmur	22, 134, 180
Hrafnfjord	275
Hrísey	57, 70, 71, 74, 229, 282
Hrútafjord	22
Húnaflói	269
Húnavatnssýsla	41, 42
Hurgelbogt, zie Húnaflói.	

	Blz.
Húsavík	11, 22, 74, 79, 133, 168
Huswijck, zie Húsavík.	
Hvalfjörð	90, 141, 180
Hvanneyri	47
Hvítá	45, 46, 47, 90, 240

I.

Ingólfshöfði	258
Ísafjarðardjúp	271
Ísafjarðarsýsla	37, 186
Ísafjörð	22, 105, 129, 132, 136, 188, 273
Ísefjört zie Ísafjörð.	

J.

Jeugelberg, zie Snæfellsjökull.	
Jeukel, Zie Snæfellsjökull.	
Jöckel, zie Snæfellsjökull.	
Jökulsá	256
Jökulsfjörð	274, 275

K.

Kaap Hekla	219
Kaap Horn 72, 166, 172, 181, 188, 229,	
268, 269, 274, 281	
Kaap Noord, zie Kaap Horn	
Keflavík	22, 103, 136, 237
Ketelbay	172
Kibbelwig, zie Keflavík.	
Kibbelwijck, zie Keflavík.	
Kiebelwijck, zie Keflavík.	
Kjalarnes	257
Kjós	90
Kjósarsýsla	42
Klipbaai, zie Skagafjörð.	
Koljemol, zie Kollumúli.	
Kollumúli	188
Commerwaeg, zie Kumberavogur.	
Kumbaravogur	22, 133, 139, 145

L.

Laagernisse, zie Lagenes.	
Lagarfljót	45
Lagenes, zie Skagaströnd.	270
Langanes .. 72, 171, 181, 185, 212, 229,	
268, 282, 283	
Langernis, zie Langanes.	
Laugarnes	138
Leuckenes, zie Laugarnes.	
Loðmunðarfjörð	188, 190

	Blz.
Lommerfort, zie Loðmunðarfjörð.	
Luisbaai	276
Lutzebaj	188

M.

Múlasýsla	38, 41, 42
Mýrasýsla	42

N.

Nieuwe Klip	163
Noorderfiord, zie Nordöfjörð.	
Noorderfort, zie Nordöfjörð.	
Noorderhaven	102
Noordkust	181, 185
Nordöfjörð	193
Norðurá	47
Norðurfjörð	72
Norðurmúlasýsla	45, 189
Norðurþingeyjarsýsla	185

O.

Ólafsfjörð	70
Ólafsvík	101, 102, 104, 245
Olefioert, zie Ólafsfjörð.	
Oloffswijck, zie Ólafsvík.	
Öndverðarnes	121
Önundarfjörð	188
Oolswijck, zie Ólafsvík.	
Oostfjorden	74
Oostkust	181, 188, 284
Öræfi	256
Orbach, zie Eyrarbakki.	
Oreback, zie Eyrarbakki.	
Orgelbøgt, zie Húnaflói.	
Ourbagh, zie Eyrarbakki.	

P.

Papey	95, 219
Paterfort, zie Patreksfjörð.	
Patreksfjörð	22, 90, 186, 188, 275, 276

R.

Raapfort, zie Hrafnarfjörð.	
Rangárvallasýsla	42
Rauðagnúpur	163, 171
Rauðisandur	121
Reugenés, zie Reykjanes.	
Rexifiord, zie Reykjarfjörð.	
Reyðarfjörð	22, 188, 189

	Blz.
Reykjanes.....	42, 103
Reykjarfjord.....	22, 132
Reykjavík.....	22, 36, 134, 234
Riffl.....	22, 94, 102, 115, 130, 132, 136, 139, 140, 145, 245
Roo(den)hoeck, zie Rauðagnúpur.	
Ruyterklip.....	284

S.

Sagistrant, zie Skagaströnd.	
Sandbøgt, zie Sandvík.	
Sandey.....	140
Sandvík.....	190
Sauðanes.....	179
Schaarswijk, zie Skarðsvík.	
Schagenes, zie Lagenes.	
Schuttelwijk, zie Skutilsfjord.	
Seltjarnarnes.....	257
Sieckelwort, zie Siglufjord.	
Siglufjord.....	173, 269
Skaftafell.....	258
Skaftafellssýsla.....	42, 258
Skagafjarðarsýsla.....	38, 42
Skagafjord.....	14, 281
Skagaströnd.....	22, 132, 270
Skálholt.....	4
Skarð.....	117
Skarðsvík.....	120, 121
Skeiðará.....	258
Skeiðarársandur.....	256, 258
Skollamelur.....	258
Skutilsfjord.....	273, 275
Sledie, Bogt van, zie Sletta.	
Sletta.....	274, 275
Snæfellsjökull.....	44, 54, 83, 85, 103, 138, 276
Snæfellsnes.....	24, 42, 83, 121, 224, 225
Snevels Jockel, zie Snæfellsjökull.	
Sólheimasandur.....	256
Stafnes.....	94
Stapi.....	22, 86, 87, 94, 131, 138, 141, 145, 245
Stappe(ns), zie Stapi.	
Stappenshaven, zie Stapi.	
Stengelsfort.....	64
Stickel(s)holm, zie Stykkisholm.	
Strandasýsla.....	37, 66
Strandir.....	121
Straumfjord.....	141

	Blz.
Stromfjord, zie Straumfjord.	
Stykkisholm.....	22, 94, 103, 115, 117, 132, 133, 138, 139, 245-247
Suðurmúlasýsla.....	189
Súgandafjord.....	188
Suydeijnt, 't.....	116
Svarfaðardal.....	179

T

Tálknafjord.....	74, 180, 181, 188
Tellesand.....	121
Traanbaai.....	269
Traantonnen.....	270

U

Urbach, zie Eyrarbakki.	
Urback, zie Eyrarbakki.	

V

Vatnajökull.....	256
Vestmannaeyjar.....	6, 12, 13, 14, 22, 24, 58, 119, 130, 155, 219, 235, 242, 259, 277
Vestmannærne, zie Vestmannaeyjar.	
Vogelscheeren, zie Fuglasker.	
Vopnafjord.....	22, 188, 190, 229, 283, 284
Vuurefort, zie Furufjord.	

W.

Waeterfjord, zie Vopnafjord.	
Walfoort, zie Hvalfjord.	
Walsfjord, zie Hvalfjord.	
Wa(a)pe(n)fjord, zie Vopnafjord.	
Warwijck.....	237
Wespenoe, zie Vestmannaeyjar.	
Westmaanen, zie Vestmannaeyjar.	
Westfjorden.....	14, 57, 74, 83, 180, 181, 185, 186, 188, 233
Westkust.....	188, 231
Westmeneu, zie Vestmannaeyjar.	
Westmenoe, zie Vestmannaeyjar.	
Wida, zie Hvítá.	
Wolfsbogt, zie Ísafjarðardjup.	

Z.

Zandtbaey, de.....	147
--------------------	-----

P

Pingeyjarsýsla.....	38, 42
Þorskafjarðarþing.....	42
Þorsnesþing.....	42

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE ZAKEN.

A.	Blz.		Blz.
Aardewerk	181	Doeken, Jón Arasons-	181
Admiraliteit van Amsterdam 61, 119,		Dogger 57, 139, 153, 155, 156, 158, 179, 180	
140, 192, 202		Doggevaarders	162, 163, 166
Admiraliteit te Kopenhagen 184, 192, 193		Dons	7
Admiraliteit van Rotterdam 56, 63,		Drapenier	118
160, 192		Dril	170
Admiraliteit van Zeeland	169	Dwangarbeid	24
Alpingi 4, 9, 11, 25, 27, 41, 42,			
47, 83		E.	
Anijs	98, 121	Erwten	98
B.		F.	
Baksteen en	132	Falkehus	36
Baleinen	55	Falkemester	36
Beugvisserij	233	Fluit (schip)	77, 143, 153
Bier 7, 17, 78, 90, 98, 120, 169, 225, 272		Fuiken	46
Boekhouder .. 160, 162, 166, 167, 172,			
175, 177, 220, 227		G.	
Boter	13, 136	Galjoot	153
Brandewijn 17, 25, 28, 29, 79, 87,		Geertersels	32, 33, e.v.
98, 107, 121, 137, 139, 158, 167, 168,		Giervalk	32, 33, 35, e.v.
169, 170, 173, 186, 187, 220, 225, 257		Gleuzer	225, 226
Breiwerk	26, 28, 30, 117, 180	Gort	79, 98
Broeken	220	Graan	7, 92
Brood	78, 90, 120, 140, 169	Groenlandsvaarders 90, 154, 155, 159,	
Bun	153, 273	163, 165, 171, 239	
		Grondbelasting	24, 25
C.		Grutketel	65
Chaloupen	60	Gullen	166
Chirurgijn	215	Gijzelaar	164
Civetkatten	257		
		H.	
D.		Haarlemmerolie	181
Diepzeevisserij	12	Haken	181
Districtshandel	24-26, 146, 180	Handelscompagnie, Algemeene.....	28-29

	Blz.
Handels-Realisations-Kommission	30
Haring	157, 161
Haringvisserij 153, 159, 161, 162, 174, 175, 224, 228, 230, 231	
Havengeld	162, 172, 176, 228
Havik	35
Hawking Club, Loo	53
Hemden	141
Hemdrokken	220
Hennip	181
Hoeker .. 153, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 190, 192	
Hoekwant	154
Hoekwantvisserij	155
Hoepels	60, 121, 177, 226
Honig	7
Hoofdparticipanten 21—23, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 129, 130, 131, 132, 136, 137, 139, 142, 143, 144, 146, 168	
Hout	14
Hout, Noordsch	121
Hout, Zweedsch	121
Huiden	7

I.

Impost	158, 178
--------------	----------

J.

Jager	176, 260
Jenever	220
Jutte	181

K.

Kaas	137, 181, 233
Kabeljauwvisserij, Hoofdst. VI, VII, VIII, 56, 57, 78, 147	
Cagie	35
Kaperij 20, 22, 56, 57, 74, 90, 99, 107, 112, 122, 140, 142, 143, 150, 159— 173, 221, 225, 226, 229, 239, 252	
Kardeel	154
Cargasoen	168, 170
Karnemelk	169
Karsaai	168

	Blz
Katoen	170
Kattevellen	141
Ketels	79, 98
Kielen	121
Kielstukken	121
Kipp(i)en	148
Kirsey	168
Klipvisch	137, 141, 147
Koffie	181
Kok	180
Commissievaarder	163, 164, 165, 171
Compagnie, Groenlandsche, te Kopen- hagen	65
Compagnie, Noordsche 43, 56—61, 66, 84	
Compagnie, Oost-Indische	255, 259
Compagnie, IJslandsche, te Kopen- hagen 19—21, 51, 57, 59, 61—68, 78—85, 87, 89, 93, 96, 98, 100, 101, 103, 107—113, 117, 119, 122, 123, 130, 131, 137, 152, 155, 156, 183, 198, 242, 254	
Compagnie, IJslandsch-Finmarksche 26, 185, 187, 191	
Compagnie van IJsland, van Delfshaven 56, 63, 64	
Confiscatie, Hoofdstuk VII 115, 116, 119, 121, 139, 152, 156, 169, 170, 173, 175, 183	
Koninklijke Handel, Eerste	28
Koninklijke, Handel, Tweede	29, 30
Convooi... 159, 160, 162, 163, 171, 204, 205, 208, 212, 216, 217, 256	
Kramerijen	28, 79
Kousen, Færøsche 118, 150, 151, 168, 169	
Kousen, IJslandsche 81, 82, 93, 98, 118, 124, 130, 133, 136, 141, 145, 147, 148, 150, 151, 167, 168, 173, 180, 190, 220, 225, 229	
Kruidenier	115, 149

L.

Laken	79, 98, 170
Lakenweverij, Færøsche	118
Leening	20
Leg	38, 39
Levensmiddelen	160, 169, 186, 225
Lever	166

	Blz.
Linnen 7, 17, 98, 117, 121, 168, 170,	
	173, 181, 259
Lögman.....	25
Lögrétta.....	41, 47
Losgeld	164

M.

Manufacturen	168
Mede	17, 79
Meel... 7, 17, 20, 25, 27, 28, 78,	
	80, 89, 90, 107 121
Merigarto, gedicht	3
Messen	98, 233
Molensteenen	30
Mout	7, 17, 79
Muiten	33, 35
Munitie	60
Musketten.....	60

N.

Netten	46
New-foundlandvischerij	224, 251
Noordvaarder	159

O.

Okshoofd	60, 87
Oost-Indievaarder	128, 256-260
Ossen	91
Öxarárþing	42

P.

Paalbalken	121
Paarden, IJslandsche 47, 48, 226, 257, 274	
Paleeren	45
Peperkoeken.....	170, 181, 233
Pietersgilde van Zierikzee, St. 158, 159,	
	163, 165, 167, 173
Piningsdómur	9
Potspijs	121
Potten	98, 107, 121
Pottery	62
Premie, Hoofdst. VIII	179
Prijslijst	19, 23, 24, 26, 29, 33

R.

Reiger	34, 35, 36
Roerriemen	18
Rog.... 67, 68, 91, 108, 112, 113, 251-254	

	Blz.
Rogge	140
Rontvisch	149
Rosolis	98
Rozijnen	181

S.

Schapen	190
Schapevellen.....	95
Scheepsbeschuit	25
Scheepsbouw	29
Scheepslijnen	220
Schilderij	161
Schippond.....	124, 130, 136, 150
Schuttingen	46
Sekkjagjald	6
Slachthavens	22, 24
Smokkelhandel, Hoofdst. VII 153, 156,	
	167, 168, 169, 170, 173, 179, 183
Sneeuwhoen	36
Snuiftabak	170
Sokken	220
Spieren	121
Spinnewielen	30
Stalen	46
Stapelvisch	130, 147, 148, 156
Steecan	69
Stokvisch 5, e.v. 70, 108, 128, 136,	
	141, 142, 145, e.v.
Stokvischhandelaar	133
Stroop	181
Suiker	7, 181
Suikerbrooden	117
Sysselman 26, 27, 30, 117, 138, 187,	
	189, 190, 273

T.

Tabak 25, 28, 29, 87, 89, 137, 138,	
	167, 168, 169, 170, 173, 179-181 186,
	187, 190, 220
Tacx, zie Prijslijst	
Taksering, general	19
Talk	7, 95, 136, 220
Teer	7, 18, 98
Terraneufvaarders	165, 251
Tersel	33, e.v.
Timmerhout ... 7, 18, 26, 27, 28, 29	
Timmerman	237

	Blz.
Tonnen	177, 190, 220, 226, 239
Tooverij	179, 180
Traan .. 7, 24, 130, 132, 136, 137, 141,	145, 173
Traankokerijen	224, 232
Trossen	60
Truien	180, 233
Turf	225, 272

U.

Unie van Kalmar	5
-----------------------	---

V.

Vaðmál 2, 6, 130, 132, 141, 150, 168	
Vadmer, zie Vaðmál	
Valk, witte	35, e.v.
Valk, IJslandsche	35, e.v.
Valk	31-48, 240
Valkenier, Hoofdst. III	240
Valkenvangst, Hoofdst. III	235, 236
Valkhof te Nijmegen	32
Valkhuis te 's-Gravenhage 32, 33, 39, 40	
Valcktersels	32, 33, e.v.
Verpanding	9, 10, 11
Vischhavens	22, 24
Vischlijnen	25, 181
Visscherij, Groote .. 177, 178, 220, 221, 228	
Vischtuig 29, 46, 80, 83, 87, 107,	121, 142, 155, 177, 190, 221
Vlas	181
Vlaskoopersgilde	26, 27
Vleesch 26, 28, 130, 132, 137, 141, 186, 190	
Vliegtuig	234
Volksverhalen	179
Vossevellen	141

W.

Walvischtraan	55, 59, 60, e.v.
Walvischvaart 54 e.v. 80, 82, 91,	93, 108, 109, 112, 113, 129, 155, 168,
181, 183, 196, 198, 223, 232, 233, 235,	236, 251-254

Blz.

Walvischvoorgangers	65
Wanten, IJslandsche 130, 136, 141, 145,	150, 167, 173, 180, 220, 230
Weefstoelen	30
Weeshuis van Maassluis	161, 167
Weispel	31
Westerstuurman	160
Wet	103, 105
Wikingen	1
Wol	7, 27, 121, 168
Wol, Færøsche	118
Wolindustrie	25, 30
Wolkammer	118
Wolplaten	118
Wolwaren	136, 167, 186, 233
Wijn	17, 90, 92, 98, 170, 225

IJ.

IJslandsvaarder 155, 156, 159, 162, 163,	164, 165, 167, 172, 175, 176, 177, 178,
185, 188, 202, 208, 216, 219, 225, 226,	227, 228, 229, 233, 260, 285
IJzer .. 7, 14, 18, 25, 26, 27, 79, 107	

Z.

Zalm	138, 141
Zalmvisscherij .. 46, 47, 48, 51, 84,	238, 239, 240
Zalmzouter	237
Zeekaart	225
Zeep	98, 121
Zeilmakerij	224
Zoethout	181
Zout .. 26, 79, 80, 87, 89, 92, 98,	128, 140, 155, 166, 168, 169, 174, 177,
220, 226, 238, 239, 272, 284	
Zoutcompagnie	128
Zoutevisch 147, 148, 149, 157, 158, 161, 232	
Zwavel 7, 11, 13, 14, 131, 133, 134	

SCHEEPSNAMEN.

A.	Blz.
Abrahams Offerhande	86, 87, 88, 89,
	97, 152, 156
d'Adelaar	106
de Alderheylic	142, 145
de Anna	188, 190
de St. Anna	98, 99, 252
de Anna Maria	174
de Anthony	188, 190
de Assendelft	202

B.	
de Backer	128
de Blaeuwe Arent	101
de Blauwe Reiger	187, 188, 189
't Blaeuwe Schaep	107
de Boekenroode	202
de Bolck	172
den Briel	240
de Brouwer	115, 131
de Bruid van C.	226
de Buys	90

C. zie K.

D.	
de Dadelboom	189, 190
de Dop	97
de Drie Adelaers	145
de Duizent Vreesen	168
de Eendracht	97, 118, 120, 139, 178

E.	
de Engel Gabriël	83

F.	
de Fesant	85
de Fiolet	140, 141
de Fortuyn	60, 64, 139, 145
't Fortuyn	85
de Francis	167

G.	Blz.
de Gekroonde Kabeljauw	189, 190
de Gecroonde Soutpan	136
het Gelooff	146
de Gerechtigheid	229, 281
de Gerechtigheyt	46, 145, 237, 240
de Goude Appel	136
de Goude Pellicaen	139
de Graeff sonder Lant	107

H.	
de Harder	71, 72
de Hasewint	55
de Hennick	130
d'Hercules	101
de Hertogh de Goede Hoop	146
de Heylige Drieuldigheyt	132, 147
't Hoff St. Jans-Kerke	219
de Hollantsche Tuyn	115
de Hoop	141, 142, 143, 144, 169, 170,
	171, 183, 184, 186, 194, 214, 226
't Houte Wambus	69, 71

J.	
de St. Jacob	97, 130, 131
de Jager	59, 60, 63, 64
de St. Jan	106, 131, 138, 142
de Jonge Alida	182, 260, 266
de Jonge Ary	178
d'Jonge Backer	128
de Jonge Christiaan	174
de Jonge Clasina	189, 190
de Jonge Graeff Willem	100, 248
de Jonge Jan	226
de Jonge Johanna	188, 189, 190
de Jonge Monnick	88, 89
de Jonge Prins van Denemarken	83
het Jonge Schaap	166
de Jonge Vogelaer	95
de Jonge Willem Pieter	178
't Jongste Kind	188, 190
de Jonker Gerrit	188, 189, 190
de Jonker Willem	96

	Blz.
de St. Joris	115, 121, 146
de Juffrouw Anna	140
de Juffrouw Johanna	129, 130
de Juffrouw Maria	149, 259

K.

de Carelshaven	259
de St. Catharina	132, 133
de Keyser	130, 136, 137
de Kerssenboom	128
de Ceurvorst van Brandenburg, 94, 96,	97, 245
de Cleyne St. Joris	107, 118
de Klock	156
de Coninck David	94, 132, 150
de Coninck Salomon	132
de Coningh van Vranckrijck	106
de Koophandel	226
de Crab	129
de Kuyck	140
de Kuyper	98

L.

de Lakenkramer	136
't Lam	116, 132
de Liefde	115, 146
de Luypaert	120
de Lijnbaan	172

M.

de Makreel	169
de Maria	138
de Marie Elisabeth	226
de Marieknyght	7
de St. Marten	130
de Mase van Dordrecht	72
de Mattheus	73
de Melckmeyt	93, 95, 148, 252
de Middelburg	220

N.

de Nachtegaal	173
---------------------	-----

O.

Blz.

de Ombehouden	8, 9
d'Orangieboom	106
de Orangenboom	55

P.

de St. Paulus	129, 130
de Peperbael	90, 150
de Philippus	145, 150
de St. Pieter ..	97, 100, 101, 104, 132, 149
de Pieter en Johanna	178
de St. Pieter van Lifco	142
de St. Pieter van Staaden	134
de Portugal	189, 190, 219
de Prins Hendrick	96, 97
de Pijl	101, 102

R.

de Reformatoer	225, 226
de Roode Fortuyn	96, 97, 101, 247
de Roos	150
de Ruyter	96, 97
de Ruyter frensch	132, 136, 137

S.

de Santa Maria	102, 106
de Schaepherder	71
de Sillevisscher	140
de Sleutel	106
de Sluische Visscher	172, 173, 215
de Spinder	99, 106
de Stadt Harlingen	145
de Stadt Rotterdam	71, 72
't Suyckervadt	132
de Swaen	97, 99
de Swarte Arent	138
de Swarte Beer	71
't Swartepaert	133
't Swarte Peert	98
de Swarte Ruyter	69, 70, 99

T.

de Tonneboeyer	138, 148
----------------------	----------

V.

Blz.

de Valck	141
de Vergulde Buys	140
de Vergulde Haringvanger	140
de Vergulde Pellicaen	150
de Vergulde Roos	115
de Vlaswagen	141, 142
het Vliegende Hart	60
de Vliegop	98, 115, 136, 137
de Vos	120
de Vre(e)de	131, 145, 172, 226
de Vriendschap	227
de Vrundschap	140, 141
de Vrije Zee	193

W.

de Walcheren	128, 129, 255, 256, 259
het Wapen van Amsterdam	128, 255, 256, 257, 258, 259

Blz.

de Wassende Maan	219
de Waterhondt	44, 83
de Winthont	64
de Witte Duyff	115
het Witte Lam	115

IJ.

d'IJslantsche Boer	101, 107, 115
--------------------------	---------------

Z.

de Zeeridder	203
de Zon	141